THOMAE DE VIO

CAIETANI/ CARDINALIS SANcti xysti: in librum iob commentarij.

EIVSDEM. XVI. LOCORVM A QVIbusdam parisiensibus attactorum declaratio.

EIVSDEM RVRSVS AD SERENissimum angliæ regem/ de coniugio cum relicta fratris sententia.

HIS ADIECTA ET IPSIVS VIta: authore ioanne baptista flauio aquilano.

PAVLO TERTIO PONTIFICI MAXIMO:

Ioannes danielis pœnitentiarius minor perpetuam fœlicitatem.

NIHIL beatissime pater a decessu dñi mei cardinalis sancti xysti/fuit mihi antiquius q̃ vt meo in eum officio pro viribus satisfacerem. ille moriens reliquit mihi oẽs lucubrationes suas nõdum typis excusas: ego q̃primum licuit/vt diligenter æderentur elaboraui. Quod quum per curã angustiãq; reifamiliaris cõficere nõ liceret: illustrissimus ac reuerendissimus dñs/donnus martinus a portugallia/alter(ingenue dixerim)hac tẽpestate mecœnas, liberaliter me domi excipiens ac omnes curas adimens domesticas/ociũq; & quietẽ necessariã faciens, vt est & doctissimus & religiosissimus/ratus facinus indignum tam vtiles studiosis vigilias supprimi/vltro adhortatus est vt q̃ primũ curarem iobem æditũ. Qui merito ab ecclesia reliquis libris quos vocant doctrinales præfertur: quum ob vetustatem & certam authoritatem/vtpote authore mose vt creditur gaudens. tum ob summam vtilitatem immo necessitatẽ: quippe in quo luculentissime agatur de primariis omnino ecclesiæ dogmatibus: nimirum de iustissima etsi incõpræhẽsibili prouidẽtia dei/de mesia/de vniuersali resurrectione ac iudicio/de dæmone/& supremo mortaliũ bono: quod in iobe quidem explicatur consistere in timore dei & recessu a malo: a dauide autem & salomone in timore dei & obseruatione mandatorum eius. Enimuero cum perspexisset caietanus iobem iuxta vulgatam æditionem(quæ in multis/veritatis hebraicæ sensum non assequitur) a diuo tho. aquinate expositum, visus est sibi operæprecium facturus si eundem iuxta natiuum & hebræum textũ ad literã enarraret. Quod opus ea ratione dictitabat sibi suscæptum, vt cæteri errata corrigerent & cœpta perficerent: quum simus omnes vnum corpus in christo/singuli autẽ alii aliorũ membra. Asseuerabatq; diuo thomæ gratias deberi singulares ꝙ primus iobem historice exposuisset: eo ꝙ nisi ipse hoc egisset/nullus posteriorum id aggredi ausus esset, quemadmodum ante illum nemo existimauit fieri posse. Familiari deniq; colloquio sæpius mecum questus est de incredibili iobis difficultate: asserens se in nullo vnq̃ argumento de deo natura vel moribus æque sudasse atq; in iobe, & hoc a capite libri vsq; ad calcem. Vtinam simili studio reliquisset nobis prophetas expositos. vereri siquidem licet intra centum annos neminem exoriturum qui tam fœliciter hoc ecclesiæ præstare possit q̃ illi erat in manu: quum nec ex iis qui ante ipsum in eo stadio vires suas periclitati sunt/vix vnus aut alter appareat qui iure queat cum ipso comparari, si de eruendo germano sensu (præsertim obstruso) agatur: vt posterior melius agnoscet ætas. Quod si alicubi forte (vt erat homo) lapsus est, hoc tamen videtur contigisse solummodo in minimis/& minime ad fidem seu mores faciẽtibus/& talibus vt nullo negocio a quouis linguarũ vtcũq; perito corrigi possint. Quãuis enim in nonnullis quæ ad fidem & mores pertinere videntur/non potuerit omniũ prorsus euadere censuram: licet tamen videre hoc factum non tam propter errorem qui scriptis eius certo crederetur inesse/q̃ vt consuleretur his turbulentissimis pariter ac periculosissimis temporibus, aut quia fortasse aliqua fuerunt in alium sensum q̃ scripserat accæpta: quod de bona parte locorũ attactorũ(si huius loci ratio pateretur) facile ostẽdi posset, aperiendo eorum cum scriptura & ecclesiæ documentis(si propius & interius inspiciantur)exactam consonantiã. Quod etenim matth. 19. scripsit videri per dominum licere dimissa ob adulterium vxore ducere aliam: in hoc & secutus est diuum ambrosium/& suppliciter submisit sententiam suam iudicio ecclesiæ. Vt in præsentia sileam/& ibĩ manifeste agi de dimissione quam vocant totalem, vt patet ex deute. 24. & expositionem hanc foueri authoritate primi concilii arelatensis/in hæc verba statuentis. de iis qui coniuges suas in adulterio depræhendunt/& iidem sunt adolescentes fideles & prohibentur nubere, placuit vt inquantum potest consilium eis detur ne viuentibus vxoribus suis licet adulteris/alias accipiant. Vbi in casu proposito non accipere aliam nihil aliud q̃ consulitur &c. Et nihilominus quid in hoc possit esse piaculi: quũ satis ex scriptura constet multa a domino permissa seu non euidenter vetita/esse postea ex cã ab ecclesia sancte prohibita. hoc. n. congruebat pullulascenti adhuc fidei: quæ vt est omnibus proposita, ita debuit (ceu iugum suaue & verbum prope nos)omnibus attemperari: iuxta illud nemo immittit assumentum panni rudis in vestem veterem neq; ponunt vinum nouum in vtribus veteribus. Scripsit quoq; non haberi, ioan. 20. præcæptum confessionis sacramentalis: sed non negauit haberi alibi. Tradidit non videri paulum authorem epistolæ ad hebræos: verum citra pertinaciam & asseueratione/& in hoc nisus est authoritate hieronymi. Intellexit extructionem æuæ ex costa adæ non iuxta sonum literæ corporaliter sed secundum similitudinem, & geñ. 3. nomine serpentis diabolum: sed salua ecclesiæ censura/& tot ac talibus rationibus inuitatus(ne dicam attractus)vt parum vel nihil prorsus periculi sit futurum ne hic exponendi modus trahatur passim in cõsequentiã. Quibus accedit tum ꝙ expresse apoc. 20. hic serpens antiquus exponitur diabolus & satanas: quod collatum cum superius scriptis cap. 12. videtur rectius de serpente secundum similitudinem q̃ corporali intelligi. tum ꝙ iob. 40. & 41. reliqui etiã doctores catholici contra cõmunem iudæorum expositionem intelligũt sub similitudine behemoth & liu'iathan describi a deo dæmonem. ¶ Visum est autem congruentissimum vt hi in iobem commentarii sanctitati tuæ dicarentur. quum vt vel in hoc agerem partes authoris: quem certo scio si viueret hoc reuerenter & religiose facturum fuisse. tum vt apostolatus tui iudicio comprobati/commendatiores & fœlicioribus auspiciis prodeãt in lucem. tum quia a qualicunq; familiari tuo studiose reuisi & æditi: decet enim vt quicquid a tuis potissimũ proficiscitur/tuo sanctissimo nomini cõsecretur. Vnde & primo quoq; tempore/christo bene fauente curabo vt eiusdem caietani cõmentarii in prouerbia salomonis & ecclesiasten ac in partem metaphysices & libros de cœlo & mundo/tui nominis fulgore splendentes euulgentur. Hos igitur interim futurorũ specimen, qua fulget humanitate excipere dignetur beatitudo tua: quam in plurimos annos incolumem & florentem seruet ecclesiæ suæ illustrandæ propagandæq; ac rebus christianorum tandem subleuandis/omnium seruator christus op. max. Romæ. 2. iunii. 1535.

THOMAE DE VIO

caietani Cardinalis sancti Xysti, in librum Iob commentarii.

QVEMADMODVM quinq; moysi libros/ & reliquos ueteris testamēti historiales libros (a iosue usq; ad ester) secundum sensum lr̃alem iuxta hebraicam ueritatē exposuimus, ita librū iob declarare intēdimus. ¶ Et quoniā doctrinalis est/ nec certo gaudet authore, prælibanda sunt duo. Alterū q̄ materia libri est diuina ꝓuidētia præcipue circa actiones humanas, & qualitas eius. nā disputatio inter iob & amicos eius/ circa qualitatē diuinæ ꝓuidētiæ uersatur: an vz sit talis q̄ etiam iustis mala p̄ntis uitæ dispenset. Principium autem libri de diuina prouidentia erga humanas actiones tractat: finis uero etiā circa alia diuinā manifestat prouidentiam. ☞ Alterum q̄ rationabiliter creditur moyses author libri huius. Nam cū liber iste nō tractet de rebus gestis ab israelitis seu inter israelitas/ nec tradat doctrinā alicuius prophetæ israelitæ, qui cūq; alius dicatur author libri/ emergit quæstio quis canonizauit hunc librū in populo israel: perspicuū est enim hunc librū inter canonicos apud hebræos libros supputari. at si moyses huius libri author creditur, nulla supest quæstio quō inter canonicos hebræorū libros insertus fuerit. ex eo enim q̄ moyses scripsit illū, canonicus fuit: quēadmodū quicquid scripserunt ap̄li, canonicū apud christianos est. Nec obstat q̄ sine titulo moysi/ liber iste habet̃: quoniā nec in genesi inscribit̃ moyses author, sed quēadmodū ab hebræis habemus moysem scripsisse pentateuchū ita & librum iob.

CAPVT PRIMVM.

Vir erat in terra hus nomine iob. Vltia litera deberet esse z: scribendum enim esset huz. Nomē regni esse huz patet iere. 25. ubi clare dicitur & omnibus regibus terræ huz. Sita autē dicit̃ in arabia petrea in confinio idumææ. & hoc quadrat uerbis iere. threnorū. 4. gaude & lætare filia edom quæ habitas in terra huz: hoc est quæ extendis habitationē tuam cōpræhendendo etiā terrā uz. iere. enim. 25. seorsum nominant̃ reges terre huz & edom. Et quāuis multos huz in scriptura legamus (vz unum ex genere chorræorū qui habitauerunt in mōte sehir ante hesau geñ. 36. alium filiū nachor fratris abrahæ geñ. 22. & ante utrūq; geñ. 10. huz filium aram filij sem filij noe) a primo tamen huz filio aram rationabile est noīatam fuisse terram huz. Fuit itaq; iob arabs/ ex arabia (ut dictum est) petrea, ad differentiā tā arabiæ desertæ q̄ arabiæ fœlicis. ☞ Nec est uertendū in dubiū an iob fuerit homo uerus an homo fictus, ut in comœdijs fingūtur hoīes a poetis. nā ezech. 14. manifeste supputatur inter uiros naturales, dicendo & si fuerint tres uiri isti

in medio eius noe daniel & iob &c. pariter enim appellatur a deo iob uir & daniel & noe. & ,ppterea sicut nō dubitatur de noe & daniele, ita nō est dubitandū de iob an ue re fuerit in rerum natura existens. Accedit ad hoc authoritas epistolæ iacobi. 5. Et cō firmatur: qa si moyses finxisset hominem speculū patiētiæ, non pinxisset illum cū deli cto aliquo: iob autem clare fatetur in calce capituli. 39. se bis male loquutum fuisse in collatione habita cum socijs. Et iterum confirmatur: quia si non res gesta sed comœ dia esset hæc, ualde superflue author libri introduxisset elihu loquentem a. 32. capitulo usq; ad. 37. inclusiue / absq; aliquo respondente ei. Ex qua autem gente paternum genus duxerit / incertū est, non solum ea ratione quia alij ex genere hesau alij ex genere nachor fratris abrahæ illū gignunt / sed potissime quia nulla cōiecturæ ratio ad genus iob habendū suffragatur ex scriptura sacra. **et erat vir ille simplex.** Iuxta he bræum habet. **perfectus.** Hebraico more prius describit in uniuerso, & deinde per partes. Prius narratur q erat uir perfectus: & in hoc cōpræhenditur uniuersa bonitas moralis, deinde distinguendo per partes / subdit. **z rectus z timens deum.** No men est elohim. **et recedens a malo.** Iuxta hebræū habet. **z recedet a malo.** Ad insinuandū perseuerātiam declinādi a malo culpæ / utitur uerbo futuri temporis. Vtraq; aūt parte iustitiæ (vz facere bonū & declinare a malo) præditus describit iob. nam rectus scribitur quo ad bene facere: recedēs aūt a malo / quo ad alterā iustitiæ par tem. Medius uero interponitur timor elohim: hoc est iudicis / non istorū uel illorum sed simpliciter & absolute: utpote iudicis omniū. medius inquam scribitur / ad insinuandū tam facere bonum q̄ declinare a malo placuisse iob ex timore elohim. & in hoc uirtu tes iob præferuntur uirtutibus ethnicorū qui absq; relatione ad deū iudicē elegerūt bo nos mores & declinarunt a malis / nihil credendo diuini iudicij erga bonos uel malos homines. ¶ Sed nō caret quæstione / cur iob describitur timens elohim & non diligēs elohim: cum minus quadret perfectioni timor q̄ amor dei / & iob describatur pfectus. minus quoq; quadret timorem dei esse rationē uirtutū: hoc enim propriū est amori ip sius dei: ut paulus apostolus diffuse docet. 1. ad cor. 13. Solutio est q nō est hic sermo de timore dei excludente amorē dei, sed de timore filiali / ex amore dei procedēte simul cum uniuersis uirtutibus moralibus. fit aūt in litera timoris potius q̄ amoris mētio: quia de diuina prouidentia tractando / timor dei directe fidem diuinæ prouidentiæ te statur: amor autē dei, etiā a non credentibus diuina iudicia / exhibendus deo cōmenda tur: aiunt. n. q non ualemus reddere dijs æquiualens. Ex hoc igitur q de diuina proui dentia erga singulos homines tractat / oportuit iob cōmēdare de timore elohim: utpo te proprio teste fidei iob de diuinis iudicijs erga singulos homines.

¶ Natiq; sunt ei septem filij z tres filie. ¶ Et fuit possessio eius se ptem millia ouium z tria millia camelorū / quinquaginta quoq; iu ga boum z quingente asine / ac familia multa nimis. Iuxta hebræum ha betur. **valde.** Sicut etiam quod legitur iuga / hebraice habetur paria. Sed hæc minutula sunt. ex tot tamen paribus boum innuitur amplitudo magna agri arandi. ideo enim boues per paria describuntur / ut aratorij boues intelligantur. In cuius si gnum subiunguntur boues arantes cū capti fuerunt. **erat q; vir ille magnus in ter omnes orientales.** Iuxta hebræum habet. **magnus pre omnibus fi**

liis orientis. Magnitudo potentiæ & opum/relatiue ad alios diuites ac potentes in regionibus orientis/manifestatur. Et ex hoc innuitur q iob erat princeps seu rex terræ huz. ex eo.n.q præfertur magnitudine omnibus filiis orientis, cum multi essent principes seu reges in oriente(ut patet ex historia genesis tempore abrahæ) consequẽs est q iob maior cunctis principibus orientis insinuetur princeps regni huzi.

¶Et ibãt filii eius & faciebãt conuiuia. Iuxta hebræũ hr. ¶Et ibũt filij eius & faciẽt cõuiuiũ. Futuri tpis uerba scribunt. & referũt futurũ nõ ad tps scribẽtis, sed ad tps præteritũ significatũ dicẽdo & fuit uir ille magnus præ oĩbus filiis orientis. habet enim hebraica phrasis hunc scribendi stylum/ut relatiue ad præmissum tempus utatur sæpissime futuro tempore. Ad insinuandum itaq; q iob fuit prius maior omnibus orientalibus & postea filii eius celebrarunt conuiuia/ d scribitur magnitudo in præterito & conuiuium in futuro. Potest nihilominus significari per hæc uerba futuri temporis perseuerantia conuiuiorũ. nam & hoc quoq; habet hebraica phrasis/ut futuro utatur tempore ad significandum perseuerantiam actionum: ut hinc intelligamus cõuiuia ista filiorum iob fuisse frequentia. per domos vnusquisq; in die suo. Rectius legeret. domus vniuscuiusq; die suo. Distributio locorũ/ personarum & temporum simul significatur. personarum quidem q unusquisq; filius: locorum uero in domo propria cuiusq;: unde inferius subditur mors filiorum in domo primogeniti. temporum autem q in die suo: hoc est sibi deputato iuxta ordinem filiorum. Nec narratur quantum temporis intercedebat inter conuiuium & conuiuium: nescimus.n. an menstrua fuerint an magis crebra uel rara. rationi proculdubio cõsentaneum est q moderatum temporis spatium conuiuium a conuiuio separabat: alioquin nõ fuissent delectabilia: quotidiana.n. conuiuia abominationem pariunt. Et ex diuersitate domorũ insinuatur q filii iob iam uxorati erant: utpote habentes singuli domos proprias. et mittentes vocabant. Iuxta hebræum habet. et mittent & vocabunt tres sorores suas/ vt comederent & biberẽt cum eis. Futuri temporis sunt uerba rationibus supradictis. & ex ipsa missione ad inuitandum sorores ad conuiuia/insinuatur q filiæ iob erant iam nuptæ non habitantes cũ fratribus suis sed cum uiris propriis. Et in hoc maior fœlicitas describitur iob: utpote qui filiis uxores & domos proprias/& filiabus maritos iam dederat.

¶Cumq; in orbem trãsissent dies cõuiuij/mittebat ad eos iiob & sanctificabat illos. Sacrificaturus iob pro peccatis filiorum/præmittit nũcios ad monendum eos ut discutiant internas cogitationes atq; affectiones quas habuerũt in conuiuiis/& interna pœnitudine redeãt ad seipsos. sciebat.n. q holocausta nõ delerent peccata impœnitentiũ. Sanctificare itaq; seu pparare(utrunq;.n. hebraica dictio sonat)filios per nuncium / nihil aliud erat q̃ monere eos ad resipiscendum a peccato si quod commisissent in cõuiuiis. surgensq; diluculo/offerebat holocausta per singulos. Iuxta hebræum habetur. & surget diluculo/& offeret holocausta numero omnium ipsorum. Futurum tam surget q̃ offeret/ refertur ad præteritum & misit iob & sanctificauit seu præparauit eos. ad placandum siquidem deum/ pœnitentibus filiis offerebat holocausta tot quot erant filii. Et hinc patet q iob non solũ erat princeps sed etiam sacerdos: non legalis(hoc est secundum legem mosaicam)sed

iuxta morem antiquum primogenitus erat sacerdos. **Dicebat.n.ne forte peccauerint filij mei & benedixerint deo in cordibus suis.** Iuxta hebræū habet. **forte peccauerunt filij mei & benedicent elohim in cordibus suis.** Si benedicere poneretur hic pro maledicere/sequeretur hoc absurdissimum q iob dubitasset q filij sui essent non solum peccatores sed pessimi. tum quoniam blasphemare deum ore q̄uis graue crimen sit, grauissimum tamen est blasphemare deum etiam corde. multitudinem magnam uidemus blasphemā, sed ex abusu maledicentiæ uel ex ira/sed non ex corde. aiunt.n. ipsimet/q non intendunt deum blasphemare. Tum quoniā rarissimum est blasphemare deum non lingua sed corde. quapropter filij iob scelestissimi habiti fuissent apud patris suspitionem si dubitasset iob q nō lingua sed corde maledixissent deo. Esse autem hoc absurdum/ex eo patet q non fuisset iob perfectus, nisi educasset filios in timore dei & bonis moribus. Sumitur itaq benedicere proprie pro gratiarum actione/pro laude dei. & est sensus q iob dubitabat filios in conuiuiis peccasse/& postea eosdem agnouisse quidem diuina beneficia & non cogitasse super peccatis commissis/& sic pertransisse impœnitētes. Hic est sensus literalis/quadrans & filijs bene instructis & patris dubitationi & proprietati uerborum & contextui. propter ea.n. temporis præteriti est forte peccauerunt filij mei/& in futuro subiungitur & benedicent elohim, ut ipsa diuersitas temporum insinuet tum q benedicere elohim diuersum est a peccare/tum q benedicere elohim postremum erat. Et ex hoc q istæ duæ filiorum actiones duntaxat uersabantur in cogitatione iob, insinuatur exclusio tertiæ actionis: uidelicet resipiscentiæ a peccato. Quadrat & hic sensus frequenti usui. nā consueuerunt uiri timentes deum/in fine conuiuij benedicere deum (saltem dicendo laudet deus qui contulit nobis tot bona) & hilares ac iucundi soluere conuiuium. Quod autē dicitur in cordibus suis/ad utrunq refertur: peccatum uidelicet & benedictionem. dubitauit em̄/forte peccauerunt filij mei in cordibus suis/hoc est peccatis nō solū loquacitatis & ioci sed etiam penetrantibus usq ad cor: & similiter q postea applicauerint cor ad gratias agendum deo duntaxat/& sic impœnitentes pertransierint. **Sic faciebat.** Iuxta hebræum habetur. **sic faciet iob.** perseuerantia enim sic faciendi uerbo futuri temporis significatur. **cunctis diebus.** non simpliciter & absolute/sed post completa conuiuia filiorum.

¶ **Quadam autem die cum uenissent filii dei ut assisterent corā domino.** Iuxta hebræum habetur. **Et fuit dies/& uenerunt filii elohim ad manendum coram iehouach: & uenit etiam satan inter eos.** Tam filij elohim (hoc est angeli sancti/appellati filij elohim eo q filialiter ministrant deo iudici ac gubernatori omnium) q̄ satan uenisse scribuntur: quia reuera non semper coram deo sunt quatenus consulentes deum/sed crebro ex proprijs officijs erga nos eunt ad deū: hoc est ad officium petendi a deo. angeli quidem ad petendum pro nobis & ad consulendum quid deus uelit agi ab ipsis erga nos/citando nostra opera merita occasiones impedimenta & huiusmodi: satan uero ad petendum potestatem faciendi quod cupit. Venire igitur angelorum & satan ad deum/est ex officiis erga nos gestis ad officium petendi a deo applicare intellectus & uoluntates suas. Nomen autem satan hebraicū est/latine aduersarius, dæmon siquidem etsi durante in hac uita humano genere/aduer

sarij officio semper fungatur contra nos, aptissime temen nominatur hic satan: quia ad aduersandum uenerat & ab aduersando. Describitur quoq; nō uenisse absolute/sed uenisse inter sanctos angelos: tum propter similem naturam ipsius & angelorū: tum præcipue propter improbitatem ipsius ad inserendum se comitem angelorum. Iniquitas siquidem eius insinuatur per hanc concomitantiam ꝙ non est de integritate uniuersi/non spectat ad integritatem naturæ eius: sed adiectitia est & uelut improbus comes inserens se inter bonos. Nec caret ueritate literali ꝙ fuit dies quo isti uenerunt: quoniam etsi angeli custodes nostri quotidie (ut par est credere) deum consulant circa agenda/hodie isti cras illi, satan tamen non semper permittitur uenire ad petendum a deo potestatem faciendi quod cupit/sed quandoq;: & propterea certo die uenit, & quādocunq; uenit/uenit inter sanctos angelos qui quotidie ueniunt ad intercedendum pro nobis. Describuntur autem uenientes ad manendum coram iehouah: quia sancti angeli recurrunt ad firmiter perseuerandum interpellando pro nobis donec diuinam agnoscāt definitionem, dictio, n, hebraica sonat stare non qualitercunq; sed firmiter: & ideo interpretatur manere. Mutatur autem diuinum nomen dicendo coram iehouah (quod est nomen propriissimum dei: est enim illud quod uocant tetragrammaton/sonans fontē essendi omnibus rebus) ad insinuandum ꝙ unus atq; idem est deus qui dat esse rebus omnibus & qui iudex est & examinator actionum omnium tam spiritualium creaturarum ꝙ̃ hominum.

¶ **Cui dixit dominus.** Iuxta hebræum habet. **Et dixit iehouah ad satan.** Diuinum dicere ad angelos seu homines est facere, loquitur enim deus quandoq; sermone sensibili/faciendo uoces sensibiles in aere: ut in baptismo & in transfiguratione christi patet. quandoq; sermone imaginario/faciendo in imaginatiōe hominis uel nouas species uel compositionem nouam specierum inuentarum in imaginatione hominis: ut in utroq; somnio salomonis patet. quandoq; sermone intelligibili/faciendo nouas species in intellectu: uel quod communiter uidetur uerificari/ordinando & componendo inuentas in intellectu species ad manifestandum quod intendit manifestare. & hoc modo locutus est deus ad satan: mouit enim species in intellectu satan ad manifestandum ei diuinam interrogationem. ¶ Vbi aduerte ꝙ inter homines & spirituales creaturas disparitas est in hoc/ꝙ homines non semper pcipiunt a quo imaginatio propria seu intellectus proprius mouetur, quia pendet notitia humana ex sensibus: spirituales uero creaturæ simul percipiunt species nouiter compositas & a quo sunt nouiter compositæ: & propterea percipiunt simul locutionem & loquentem. habent enim intellectus naturaliter solutos ab impedimentis cognoscendi mouentem intellectus eorum: & propterea satan simul percæpit interrogationem & interrogantem. ¶ Nominatur autem hic deus iehouah (hoc est fons essendi) ut ipsa prima causa intelligatur curā gerere eorum quæ fiunt etiam a dæmonibus aduersarijs nostris. **Vnde uenis?** Iuxta hebræum habetur. **Vnde uenies?** in tempore futuro. Non est simplex interrogatio: sed est interrogatio cum increpatione perseuerantis in male ueniendo. consueuimus enim assuetos a malis officijs uenire machinando ad aliud maleficium/increpando interrogare unde uenies: significantes per hoc frequentiam male ueniēdi. perspicuum est enim ꝙ satan semper a malis officijs machinando ad aliud maleficium/uenit ad peten

dum a deo quod cupit: & propterea cum increpatione interrogatur unde uenis? Interrogatᷣ autē a deo/nō ut ignotum deo manifestet, sed ut inuitus profiteatᷣ malum officiū a quo excitatus est ad ueniendū petiturus a deo. est. n. interrogatio nō pura/sed iudicialiter coactiua ad cōfitēdū malū patratū. **ꝛ rn̄dit satā ad iehouah ꝛ dixit.** Facile est intelligere modū quo satā loquitᷣ deo. nā quēadmodū nos eleuata mēte intellectualiter offerimus deo desideria nr̄a & cōfitemur pctā nr̄a, ita dæmones & angeli intelligibili sermone alloquuntur deū. Coactus autē diuini examinis ui, rn̄disse scribitᷣ satā ipi primæ causæ ꝑpter rationē iā dictā. **circūiui terrā ꝛ pambulaui eā.** Iuxta hebræū hr̄. **ab extendēdo in terra ꝛ abeūdo in ea.** Dictio tn̄ interptata extēdere/posset quoq; deriuari a uisione qua in momēto simul cūcta uidentᷣ: sed qa diuino intuitui appropriari uidetᷣ apud hebræos/ideo ab extēsione deducta est. Hebraico autē more præposterus est ordo: nā minus est ire p terrā q̄ extendere se per eā. fatetᷣ. n. iuisse sic ut extēderit se p terrā totam/ꝑculdubio aduersandi causa toti humano gn̄i sparso sup terrā. hoc est eñ malū officiū a quo excitatus est ut cōpareret petiturus corā deo. Modus autem quo satan mouetᷣ de loco ad locum super terram/magno eget tractatu qui in secundo sententiarum diffuse a theologis discutitur.

¶ **Et dixit iehouah ad satā.** Expone hæc ut supra. **nūqd cōsiderasti seruū meū.** Hebraice hr̄. **nūqd posuisti cor tuū sup fuū meū iiob.** Ponerᷣ cor/diligētius cōsiderare significat. **q nō sit ei silis i terra/hō simplex ꝛ rect⁹ ꝛ timēs deū ꝛ recedēs a malo?** Iuxta hebræū hr̄. **q nō sicut ipse i terra, vir pfect⁹ ꝛ rect⁹/timēs elohi ꝛ recedet a malo?** Intellige hæc repetita de iob ut supra exposita sūt. cōmēdatio uero ei⁹ noua/relatiue ad reliquos hoīes q tūc erāt in terra, uerificatᷣ ad lr̄am: qa tūc nullus erat in terra uir tā potēs tā diues tantāq; fœlicitatē humanā habēs, q esset ita pfectus/rectus/timēs elohim & recedēs a malo, dato q aliquis uir esset tunc in terra maioris charitatis q̄ iob: ex hoc. n. nō seqtur q fuisset sicut iob. Et ad magnā iob laudem spectat q cum tā cōposita fœlicitate/præditus esset perfectione uirtutum ac timoris dei. scribitur. n. ecci. 3. beatus diues qui inuentus est sine macula/ qui post aurū nō abiit nec spauit in pecuniæ thesauris: quis est hic & laudabimus eū? merito igitᷣ de iob dr̄ q nō sicut ipse in terra. ¶ **Et rn̄dit satā ad iehouah ꝛ dixit.** Intellige ut supra. **nunqd frustra iiob timet deū?** Iuxta hebræū hr̄. **num gratis iiob timēs elohim?** Gratis dicit/ hoc est sine precio. & est sensus q iob timet deum quasi accæpto precio timendi deū. cū. n. nō potuerit negare sanctitatē iob / calumniatur rationē timēdi deū: q uꝫ nō est magnū qd q hō tot tantisq; bn̄ficiis affectus a deo timeat deū: utpote habens tā multa quæ amitteret ex ira dei: & ꝑpterea nominat ipsū elohim. ¶ **Nōne tu vallasti eū ac domū eius/ vniuersamq; substantiā eius p circūitum? opib⁹ manuū eius bn̄dixisti.** Dictio interpretata uallasti/ & a multis interpretata sæpisti, hebraice sonat operuisti: & legēdū esset. **nōne tu operuisti ꝑ eo ꝛ ꝑ domo ei⁹/ꝛ ꝑ omni quod ei circūcirca?** Appellatᷣ tegere ꝑ eo & ijs quæ illius sunt/impedire nocitura: quēadmodū bn̄dicere opi manuū eius/est ꝓsperum facere opus potestatis eius. erat. n. princeps/& fœlicem successum habebant opa eius. **ꝛ possessio ei⁹ creuit in terra.** Dictio interpretata creuit/significat crescere non qualitercunq; sed ualde. ¶ **Sed extēde paululū manū tuā/ꝛ tange**

cūcta que possidet. Iuxta hebræū hr. Profecto mitte nūc manū tuam & tāge oē quod ei. Sentētia eadē est cū uulgata æditione: & petitio satan narrat' sub metaphora manus/instrumenta quibus deus utitur ad affligendū hoies significās. nisi in facie bñdixerit tibi. hoc est maledixerit. scriptura. n. sacra horrens blasphemiæ nomen/bñdicere quandoq; utitur p antiphrasim pro maledicere: ut clare patet. 3. reg. 21. bñdixit naboth deo & regi. ¶ Et dixit iehouah ad satan. Intellige ut supra. ecce vniuersa que hȝ in manu tua sunt/tantū in eū ne extēdas manū tuā. Obtinuit satan potestatē aduersus iob limitatā: vcȝ non contra personam ipsius sed cōtra oia quæ ipsius erāt. Et hinc clare discimus naturalem potentiā dæmonū circa hoies & ea quæ hominū sunt esse ligatam/sic q nihil possint efficere nisi deo soluente uincula potestatis dæmonis. Vniuersa eīm quæ fecit cōtra iob/poterat ipse dæmon naturali sua potestate efficere si potentiam solutam (hoc est non impeditam) habuisset. ad hoc enim significandū scripta prius est petitio dæmonis/mitte manū tuā & tāge omne quod habet: & subiuncta est responsio/ecce uniuersa quæ habet in manu tua sunt. Respondendo. n. ecce in manu tua sunt/manifestat q nunc nouiter manus (hoc est potestas) dæmonis soluitur aduersus ea quæ habet iob. & propterea opera ipsius dæmōis/ab ipsomet dæmone attribuitur summo deo petendo mittte manum tuam & tange. uere siquidem deus imperatiue soluendo potestatem dæmōis afflixit iob: dæmon autem ipse executiue. egressusq; est satan a facie domini. Nomē est iehouah. Egressio aūt est tum applicatio intellectus & uoluntatis ad ea quæ spectabant ad afflictionem iob in ijs quæ habebat: tum applicatio intellectus & uoluntatis ad utendum malignitate sua. quod alienum est a facie dei/sicut & quodlibet peccatum, pro quāto deus nullius peccati author est. ¶ Quadam aūt die. Tempus conuiuij & tempus nunciandi tot mala iob/describitur unus atq; idem dies. filii & filie eius comedebant & bibebant vinum in domo fratris sui primogeniti. Hinc clarificat' qđ supra diximus/filios iob habuisse ꝓprias domos. Et significanter electum fuisse a dæmone diē cōuentus filiorꝝ in domo primogeniti cū potu uini scribit', ut ex uino lætitia cōuiuij/& ex domo primogeniti maior celebritas cōuiuij significata/maioris esset causa tristitiæ supuenientis ex corū ibidē ruina. ¶ Et nuncius venit ad iob & dixit: boues arabāt & asine pascebantur iuxta eos. Parui refert q hebraice habetur. iuxta loca eorum. in idem. n. redit sensus. ¶ Et irruerunt sabei & tulerunt eos/& pueros percusserunt gladio. Dictio hebraica interpretata sabæi illamet est quæ scribitur. 3. reg. 10. regina saba: regnum enim saba utrobiq; scribitur. de quo dominus matth. 12. ait/regina austri uenit a finibus terræ: & propterea mirum uidetur q sabæi qui sunt in arabia fœlici uenerint ad prædandum boues & asinas iob in syria seu in parte arabiæ petreæ contermina syriæ. Sed si strabonem legeris, cessabit admiratio: narrat enim q nabathæi & sabæi anteq; subditi essent romanis/excurrebant sæpe syriam. & euasi ego solus. Iuxta hebræum habetur. & euasi ego solus ego ad nunciandum tibi. Et simili modo scriptum est de reliquis subiunctis nuncijs. dæmonis siquidem arte fiebat ut unus euaderet nuncius certus/ad inferendum tristitiam ipsi iob, & q quilibet nuncius cum emphasi diceret/euasi ego solus ego, causam euasionis reddendo ad nunciandum tibi tan-

tam ruinam tuã. ☞ Cumqȝ adhuc ille loqueretur venit alius. Et hoc quoqȝ arte dæmonis fiebat/ne iob tempus resipiscendi haberet sed opprimeretur accumulatione mœrorum. ⁊ dixit/ignis dei. Nomen est elohim. Naturali uirtute sua potest dæmon applicando actiua passiuis generare ignem in aere: sed ignis sic genitus creatura dei nõ dæmonis est/sicut quælibet res naturalis quouis modo genita. Et ad cumulum contristandi iob ꝓcurauit dæmon ut nuncius diceret ignis elohim: ut etiam ex uerbis istis audiret iob ꝙ non solum hoĩes sed etiam deus iudex aduersat̃ ipsi iob. ad hoc enim significandum adiungit. cecidit e celo. hoc est de aere: quæ. n. a supnis ueniũt/ attribuere solemus deo. ⁊ tactas oues puerosqȝ cõsumpsit. Iuxta hebræũ habetur. ⁊ cõbussit pecudes ⁊ pueros ⁊ comedit eos. Instar uorantis describit̃ ignis comburens. ⁊ euasi ego solus vt nũciarẽ tibi. ☞ Adhuc illo loquẽte venit alius ⁊ dixit: chaldei fecerũt tres turmas ⁊ inuaserũt camelos. Iuxta hebræum habetur. chaldei posuerunt tria capita/⁊ extenderunt sup camelos ⁊ tulerunt eos/puerosqȝ percusserunt in ore gladij. Quanuis chaldæa in babylonia sita/multum distet a syria (iuxta uerbum ezechiæ. 4. reg. 10. de terra longinqua uenerunt ad me/de babylone) quemadmodum tamen sabæi excursiones faciebant in syriam ita & chaldæi. qui prudenter in tres turmas sub tribus ducibus se distribuerunt/ut integram camelorũ prædã haberẽt. ⁊ euasi ego solus vt nũciarẽ tibi. ☞ Adhuc illo loquẽte ali⁹ venit ⁊ dixit: filiis tuis ⁊ filiabus vescẽtibus ⁊ bibẽtibus vinũ in domo fratris sui primogeniti. Et hoc quoqȝ diabolica arte factũ est/ut prius minora dãna nunciarent̃ iob & postremo maximũ (vcȝ filioꝝ & filiarũ repentinus interitus) ut magis augeret̃ tristitia ipsius iob. nam si primum audisset interitum filiorum/minus tristatus fuisset audiens damna rerum: amissis. n. maioribus/paruipendimus amissionem minorum. ☞ Repente ventus vehemens irruit a regione deserti. Iuxta hebræum habetur. Et ecce ventus magnus venit a trans desertum ⁊ concussit quattuor angulos domus/ceciditqȝ super pueros ⁊ mortui sunt: ⁊ euasi tantum ego solus ego ad nunciandũ tibi. Diabolica opera & genitus est uẽtus ille & concussit domum illam/sic ut simul caderet super omnes cum euasione unius duntaxat.

¶ Tunc surrexit iob. Hactenus/immotus audierat tot malos nuncios: sed audito interitu filiorum/de loco ubi sedebat surrexit, tanqȝ hoc postremũ tetigerit cor eius. ⁊ scidit vestimenta sua ⁊ totundit caput suum. Internæ tristitiæ conformia signa illo tempore solita monstrauit, scindendo uestem & tõdendo caput. Intelligo autem tonsum caput nõ solum quo ad capillos sed etiam quo ad barbam. corruensqȝ in terram adorauit. Non sat fuit genuflectere/sed maximum honoris signum prostratione totius corporis deo exhibuit. Et in hoc relucet magna iob pfectio/ꝙ in tanta calamitate primum motus est animus eius in deum, ad agnoscendum illius prouidentia hæc obtigisse sibi laudandumqȝ diuinum nomen. Et dixit: nudus egressus sum de vtero matris mee. Ad literam agnoscit quæcunqȝ amiserat non fuisse bona sibi congenita sed aduentitia. nascitur enim quilibet nudus: hoc est absqȝ opibus & filijs. ⁊ nudus reuertar illuc. Non demonstrat locale aduerbium uterum matris / sed locum sepulchri. utitur autem reuersionis uocabulo, quia homo

de terra formatus est / & quando moritur in terram reuerti dicitur. Et per hoc ad literam significat q̃ bona quæ amiserat erant aduentitia/sic q̃ ea secum moriens ferre non posset. externa igitur & caduca bona hominis/fatetur esse opes quascunq; & filios. **Dominus dedit/dominus abstulit.** Iuxta hebræum habet᷑. **iehouah dedit & iehouah abstulit.** Non sat fuit iob consolari seipsum ex qualitate bonorum amissorum (uidelicet quia erant sibi externa & caduca) uerum etiam consolabatur seipsum agnoscendo q̃ prima causa quæ dat esse omnibus rebus/ liberaliter dederat & eadem abstulit. Nec dixit dominus dedit & diabolus abstulit: sed utrunq; in deũ retulit/agnoscendo & profitendo diuinam prouidentiã extendi ad hæc singularia quæ geruntur apud nos. non parua siquidem consolatio est nosse q̃ ille aufert a nobis bona temporalia qui non potest errare/qui curam nostri habet/qui largitor est omnium bonorum/qui nihil odit eorum quæ fecit. profitetur. n. per hoc q̃ deus qui dedit / cum abstulit usus est iure suo: utpote qui non tenetur conseruare alicui res illi datas. **Sicut domino placuit ita factum est.** Superflua est hæc clausula: quia in hebræo textu nõ hr̃. **sit nomẽ dñi benedictũ.** Iuxta hebræũ hr̃. **erit nomẽ iehouah benedictum.** Ecce gratiarum actio: ut ex illata calamitate a deo/nulla irroget᷑ iniuria diuino nomini: puta nominando deum iniustum aut curam non habentem horum singulariũ. sed bñdicendum diuinũ nomen fatet᷑: puta q̃ oium & singulorũ curam gerit/q̃ actor est bonorũ oium & oĩs mali nõ culpæ sed penæ/q̃ iustus est & sanctissime oia facit &c. ¶ **In oibus his nõ peccauit iob labijs suis.** Supfluunt duæ ultimæ dictiones/labijs suis. absolute siqdẽ dr̃ q̃ in uniuerso hoc nõ peccauit iob/ ad excludendum quodcunq; pct̃m cogitationis locutionis & opis. **neq; stultũ qd cõtra deũ locutus est.** Iuxta hebræũ hr̃. **& nõ tribuit defectũ elohim.** in casu datiuo. Dictio interpretata defectũ/interpretat᷑ a multis insulsum: nec errat᷑/q̃uis rectius interpretet᷑ defectus. Hebræo more præposterus est ordo lr̃æ: nã prius cõmendat᷑ q̃ nõ tribuit defectũ seu insulsum elohim/& deinde q̃ nec aliqualiter peccauit. Attribuere aũt defectũ elohim/blasphemũ fuisset: utpote imputare uniuersoꝝ iudici defectũ/siue in cognoscẽdo siue in dispensando bona & mala &c. & sil'r blasphemum fuisset tribuere omnium gubernatori insulsum: fuisset. n. imputare illi q̃ desiperet: insulsa. n. minus sapiunt.

CAPVT .II.

Fuit aũt dies & venerũt filii dei. Nomẽ est elohim. **Vt starẽt coram dño.** Corrige ut in primo capitulo. **ad manendũ coram iehouah: & venit etiam satan inter eos ad manendum coram iehouah.** & expone cuncta ut in primo capitulo. Sed aduerte q̃ in primo capitulo de solis filiis elohim scriptum est q̃ uenerunt ad manendum coram iehouah/ & de satana q̃ uenit inter eos: hic autem iuxta hebraicum scribitur de satana q̃ uenit inter eos ad manendum coram iehouah. significatur enim per hoc q̃ hac secunda uice uenit ad p̄sistendũ firmiter ut obtineret quod cupiebat & obtinuit. Videns. n. se cõfusum post tot illatas iob calamitates/deliberauit p̄sistere petẽdo maiorẽ a deo potestatẽ aduersus iob. ¶ **Dixitq; dñs ad satã.** In toto hoc colloq̃o noiat᷑ deus iehouah: & ne oporteat repetere corrige introductiões colloquentiũ ut in primo cap. **Vñ venis?** Iuxta hebræum habetur. **quo ab hinc venies?** Et est sermo mutilus. est. n. sensus/

ab hinc quo digressus uenies? Et sunt ut in primo capitulo expositum est/uerba inter-
rogantis increpando: quia.n.egressus fuerat satan a facie dei/& iuerat ad mala multa
faciendum (ut patet in præcedēti capitulo) ideo interrogatur nō absolute unde uenis/
sed unde uenis ex quo recessisti hinc: hoc est a consistorio coram me. unus.n.atq; idem
locus est quo iuit & unde uenit: quoniam a loco ad quem iuit uenit. Cōmemorat itaq;
in hac increpatione examinatoria egressus a consistorio coram deo/ad exaggerādum
malignitatem satanæ abutentis consistorij diuini gratia. et respondit satan dn̄o
& dixit/circūiui terram & perambulaui eam. Iuxta hebræum habetur. a de
ambulando in terra & ab eundo in illa. Præpostero ordine scribuntur par-
ticulæ. prius.n.dictum est ab eundo per terram/& deinde a deambulando in ea: nam
prius exprimendum est ire q̄ modus eundi significatus per deambulationē. Et ex hoc
q̄ dæmon fatetur se per terram ire deambulando, manifestat per hanc metaphoram q̄
quiete considerat cuncta quæ fiunt a nobis / obseruando singula non transcurrendo
sed deambulantis more obseruando. ¶ Et dixit dn̄s ad satan: nūquid consi-
derasti seruum meum iob q̄ nō sit ei similis in terra, vir simplex & re
ctus ac timens deum & recedens a malo/& adhuc retinens innocen-
tiam? Lege ut in primo cap. num posuisti cor tuū ad seruū meū iob q̄ nō
sicut ipse in terra, vir pfectus & rectus/timēs elohim & recedet a ma
lo, & adhuc ipse retinēs pfectionem suā? In perfectione cōpræhendit oēs uir
tutes eius. tu aūt cōmouisti me aduersus eū vt affligerē eum frustra. Iu
xta hebræū habet. & incitasti me cōtra eū gratis ad destruendū eum gra
tis. Humano more instar incitati ab alio dicit se deus/quemadmodū dicit quandoq;
se iratū secundū similitudinem effectus. deus.n.non incitat ab alio/sed facit effectū si-
milē effectui incitati. dedit.n. satanæ petenti potestatē aduersus ea quæ erāt iob / tanq̄
incitatus ab eo: quū tamē ab æterno disposuerit se daturum hmōi potestatem satanæ.
Et addit gratis/hoc est sine causa meritoria ex parte ipsius iob. Quod aūt subditur ad
destruendum eum gratis/manifestat q̄ non solum incitatio satanæ fuerit absq; citata
culpa ipsius iob, sed q̄ etiā ipsa afflictio destruens oīa quæ erant iob/fuerit facta ab ip
so deo sine culpa ipsius iob. ¶ Respōditq; satā dn̄o & dixit: pellē pro pelle
& cūcta q̄ habet hō dabit pro aīa sua. hoc est pro uita propria. Familiaris est
hebræis ordo præposterus. maiora.n.præponūt minoribus: quū ecōuerso orō deberet
crescere, & dicendū fuisset omne quod hoi & pellem p pelle dabit p aīa sua/ad signifi-
candū q̄ non solū opes sed etiā filios parentes & uxorem dabit homo pro uita ppria.
dixit.n. hæc satan quia iob amiserat qdem opes oēs & filios & filias/sed intactus fue-
rat quo ad ea quæ erāt ppriæ uitæ: & ppterea nō esse mirū si adhuc retinet iob suā per
fectionem. ¶ Alioqn. Hebraice habet. Profecto. affirmantis aduerbium. mit-
te nunc manum tuam. hoc est extende nunc potestatem tuam/soluendo natura-
lem meam potentiam quam olim dederas. & tange os eius & carnem. Non sat
fuit satanæ petere percussionem carnis iob/sed adiunxit percussionem usq; ad ossa: ut
non leuis sed grauis significaret percussio penetrās intima. & tunc videbis q̄ in
faciē bn̄dicat tibi. Iuxta hebræū habet. ut in primo capitulo. si nō in facie tua
bn̄dicet tibi. hoc est maledicet tibi coram te. ¶ Et dixit dominus ad satan:

ecce in manu tua est. Concedit deus potestatem satanæ aduersus personam iob dicendo ecce ipse in manu(hoc est in potestate)tua/subaudi datur. & intellige ut in primo capitulo exposita est similis cõcessio. tantum animam eius serua. Limitatur potestas satanæ aduersus personam iob citra ægritudines mortales:hoc est.n.dictu tãtum animam(hoc est uitam)eius serua.si.n.ægritudo mortifera illata fuisset/non fuisset seruata uita eius.

¶Egressusq; est satan a facie dñi/ & percussit iob vlcere pessimo. Hebraice habet. vlcere malo/a plãta pedis eius vsq; ad verticem eius. carent.n.superlatiuo. Ecce ægritudo ualde molesta/non tamen mortifera. ¶Qui testa saniem radeorat. Iuxta hebræũ habet. Et accepit sibi testam ad scalpendum se ea. Pruritus tantus describitur surgens ex ulceribus,ut non sufficerent manuum ungues/sed testa opus esset ad scalpendũ. sedens in sterquilinio. Iuxta hebræum habetur. & ipse sedens inter cinerem. Nihil dicitur de sterquilinio:sed q elegerit sedere in medio cineris/ad cumulum deiectionis suæ. ¶Dixit autem illi vxor ipsius. Quanuis satan habuerit prima uice potestatem in omne quod erat iob(sub quo compræhendebatur etiam uxor iob:uxor.n.est aliquid uiri)astute tamen noluit interficere illam ut uteretur illa ad incitandum iob ad malum:ut hæc testatur litera. adhuc permanes in simplicitate tua? Iuxta hebræum habetur. adhuc tu retinens perfectionem tuam? Verba sunt improperantis perseuerantiam in perfectione uirtutum/tantam calamitaté passo. benedic elohim & morere. Non oportet sumere hic benedicere pro maledicere.tum quia nec uxori tam perfecti uiri cõgruit hortari aperte ad blasphemiam dei:fuerat.n.bene instructa (ut par est credere) in timore dei.tum quia minus quadrat,pponere ut eligat mori. Sed benedicere sumitur proprie, & commemorauit uxor prouerbium antiquum & in hodiernũ usq; diem crebro in ore hominum sonans:uidelicet cole deum & expecta malum.hanc.n.sententiam significauit obiiciendo perseuerantiam in bono/tanq; uirtutes ipsius iob fuerint prouocãtes tantam calamitatem. Hic sensus literalis censendus est:utpote quadrans præcedentibus uerbis adhuc tu retinens perfectionem tuam? recole q antiquũ est prouerbium benedic elohim & morere:hoc est uaca laudibus diuinis & incurres mala etiã mortis. hoc.n.directe erat retractiuum a perseuerantia in uirtutum perfectione: hoc congruit muliebri opprobrationi: hoc quadrat astutiæ dæmonis: hoc tanq; utile atq; probatum consilium amplectendum proposuit uxor: hoc consonat responsioni iob. ¶Et dixit ad eam:quasi vna de stultis. Vide modestiam mariti: non dicit stulta es/sed q sermo eius est sicut sermo stultarum.nouerat.n uxoré nõ esse stultam, sed passione animi uictam protulisse hoc prouerbium qđ stulti sonare soliti sunt. locuta es. Hebraice habet loqueris in futuro.arguit siquidem uxorem monendo ne deinceps imitetur sermonem stultarum. si bona suscepimus de manu dñi/mala quare non suscipiamus? Iuxta hebræum habetur. etiam bonum suscipiemus ab elohim,& malum non suscipiemus? hoc est æqua debet esse mens nostra ad suscipiendum a iudice& gubernatore omnium bona & mala:ipse siquidem est a quo suscipimus & bona & mala. Et in hoc directe cõfutat prouerbium illud,supponens q bona & mala non dentur nobis a deo/quia quanto aliquis magis seruit deo

patitur peius: quod non accideret si deus daret bona & mala, quia colentibus eum daret bona/ & mala daret iniquis. iob autem ecõuerso asserit q etiam nos uirtutibus & timori dei uacantes æquã debemus habere mentẽ ad suscipiendum a deo bona & mala. in omnibus his non peccauit iob labijs suis.

Igitur audientes tres amici iob. Parui refert q hebraice habet. Et audierunt tres sociorum iob omne malum hoc quod venit super eũ, & venerunt vnusquisq; de loco suo/ eliphaz themanites & bildad suhites & zophar nahamathites: & congregati sunt simul vt venirent. Confœderati principes uidentur significari sociorum nomine. & quoniam non omnes uenerunt ad iob sed tres ex illis duntaxat, ideo dicitur q tres sociorum ipsius iob conuenerunt ad simul ueniendum. Vt visitarent eum & consolarentur. Iuxta hebræum habet. ad mouendum eum & ad consolandum eum. Duo officia executuri uenerunt: uidelicet mouere & consolari. mouere autem mẽtem iob a tristitia/ distrahendo animum eius ad colloquia de rebus aliis. ¶ Eleuauerunt q; oculos suos a longinquo. Distãtiam moderatam intellige unde discerni facile potuisset. & non cognouerunt eum. hoc est sensu uisus nõ repræsentabatur qualitas solita eius: utpote tonso capite & facie ulceribus plena. perceperunt tamẽ interna cognitione ipsum esse iob: & propterea subiunguntur exclamantes plorasse. et leuauerunt vocem suam & fleuerunt: sciderunt q; vnusquisq; palliũ suũ/ & sparserunt puluerem super capita sua in celum. Quattuor istis signis condolere se monstrarunt: uidelicet clamore dolentium/ fletu/ scissione palliorum & sparsione pulueris in cœlum in aere existente super caput cuiusq;. & hoc ad reddendum etiã ipsum aerem eos continentem tristem tanq̃ cõdolentem: aer. n. puluerulẽtus tanq̃ tristis est. ¶ Et sederunt cum eo in terra septem diebus & septem noctibus. Intellige non continue sed certis horis. & nemo loquebatur ei verbum. Officium .n. condolendi exercebant: & propterea quemadmodũ ipse iob tacebat, ita & ipsi conformabant se illi silendo. videbant enim dolorem esse vehementem. Parui refert q hebraice habet. viderunt. n. q granduit dolor valde. Ratio silentii redditur uisa magnitudo doloris in iob. erant. n. maximæ tristitiæ causæ, simul cũ causa ingentis doloris sensibilis in proprio corpore. Nec ab re dicitur q granduit: sed ad insinuandum augmentum doloris sensibilis in corpore iob ex dira plaga. nam nec talis dolor nec illius incrementum subditur rationi/ sed consequitur necessario læsionem corporis. Et prudentiæ fuit diuturnum silentium amicorum: molestus est. n. sermo/ uehementer afflictis.

CAPVT .III.

Post hec autem. Sæpe diximus interpretem solitum mutare aduerbiũ in pronomen: nam hebraice habetur. Post sic. modus. n. hactenus in tãta calamitate seruatus/ significatur. aperuit iob os suũ. Nõ scribitur hoc ad excludendum locutionem clauso ore: sed ad manifestandum q nõ ex passione tristitiæ & doloris sed ex deliberatione mentis incœpit loqui. & maledixit diei sue. Libera hinc tollitur facultas interpretandi subiũcta uerba iob, ex hoc q author scripturæ spiritus sanctus testat q per subiũcta uerba iob maledixit diei suo:

hoc est

hoc est tempori uitæ suæ. Genuinus itaq; sensus huius capituli manifestatur maledictio temporis uitæ ipsius iob. Et quoniam iob non peccauit in huiusmodi maledictione, oportet intelligere subiuncta uerba & sine peccato iobis & cum maledictione temporis uitæ suæ. Quod enim iob in hac maledictione non peccauerit, etiam naturalis ratio exigit. nam qui tam patienter gratias egerat deo amissis opibus & filijs / quiq; percussus in propria persona arguerat uxorem suadentem recessum a perseuerantia in uirtutum perfectione / & de quo subiunctum postea est in omnibus his non peccauit iob, quonam pacto post diuturnum silentium abduci potuit ad blasphemandum nemine incitante ipsum ad hoc? alienum siquidem a ratione naturali penitus est ut sic lapsus fuerit. Accedit ad hoc q diabolus fuisset uoti compos si iob blasphemasset. & nequaq; patientia iobis afferretur in exemplum in epistola iacobi: nec inter eximios iustos apud ezechielem commemoraretur. Nec diuina sententia in ultimo huius libri capitulo uera esset / non estis locuti rectum sicut seruus meus iob: quia iob fuisset locutus obliquum plusq; quilibet amicorum: nullus enim blasphemauit sicut iob / si sermo subiunctus interpretatur blasphemia. ¶ Hereticorum itaq; calumniantium iobem posthabita temeritate, cum uniuersa christi ecclesia sentiendo iobem exemplum fuisse patientiæ non ad horam sed iugiter / studeamus ad intelligendum subiuncta maledictionis uerba absq; peccato ipsius iob. Non est autem difficile seruare utrunq; simul / apud intelligentes q possum absq; peccato ex rationis deliberatione detestari uitam meam quatenus malam. Et est sermo de malo pœnæ. malum enim pœnæ quum sit malum / suapte natura detestabile est: ac per hoc uendicat sibiipsi detestationem. & consequenter quum ego deliberate detestor illud, actus detestandi bonus est moraliter secundum suum genus: utpote habens pro obiecto consonam materiam. Nullum itaq; peccatum est maledicere tempori uitæ propriæ quatenus malum est / immo est actus moraliter bonus: utpote dans tempori malo quod ei debetur. Et hoc modo iob sanctus maledixit tempori uitæ propriæ quatenus malo / deliberate quidem non autem immoderate. Fuisset autem immoderata maledictio si usq; adeo detestatus fuisset tempus malum ut maluisset carere illo malo q̃ esse bonum annexum diuinæ prouidentiæ. quod se malle professus est iob / dicendo etiam bona suscipiemus ab elohim & mala non suscipiemus? ¶ Et aduerte prudens lector q iob considerauit & locutus est de uita sua tam misera utroq; modo: hoc est & quatenus mala & quatenus talis effecta per diuinam prouidentiam. Nec prius locutus est de uita sua misera quatenus mala: sed pri

mum locutus est de illa quatenus sic disposita per diuinam fuit prouidentiam, dicendo dominus dedit dominus abstulit / erit nomen domini benedictum. & rursus / bona suscipiemus de manu elohim & mala non suscipiemus? postea uero locutus est de uita sua misera quatenus mala / & maledixit diei suo. Vtrunq; enim scriptura narrauit / ut ex primo intelligeremus secundum. primus enim sermo fuit simpliciter & absolute consideratis omnibus: hic autem sermo est secundum quid / hoc est considerata uita sua secundum q; est mala duntaxat.

¶ **Et locutus est.** Iuxta hebræum habetur. **Et proposuit iob & dixit.** Nota uerbum proposuit: quoniam clauis est aperiens sensum uerborum iob in hoc capitulo. hinc enim habetur q; maledictionem uitæ suæ miseræ ex intentione proponit ut materiam disputationis futuræ inter amicos & se: & propterea ut littera ipsa testatur / maledictio uitæ suæ nec asseritur absolute nec innititur rationibus assertis, sed interrogando seu inquirendo propositis / ut discutiatur uera causa calamitatis eius. ¶ **Pereat dies in qua natus sum.** Non est prætereundum q; hieronymus dicit ab hoc loco metrice scriptum esse iobem apud hebræos usq; ad ultimi capituli partem / ubi dicitur idcirco repræhendo me. quoniam & sermo mutilus metro tribuendus quandoq; est: & modus loquendi multiplicando loca ad idem / familiaris poetice scribentibus est / qui in hoc principio ualde apparet: dum detestatur iob uitam suam multiplicando loca a temporibus conceptionis & natiuitatis / ab uberibus matris &c. Et hebraice habetur. **Peribit dies natus ero in illo.** habent enim hebræi futurum duntaxat indicatiui, & illo utuntur pro quocunq; futuro: & propterea scribitur peribit pro pereat. Quod autem dicitur natus ero / phrasi tribuendum est hebraicæ, describenti id quod consequens est per tempus futurum. ad significandum enim natiuitatem suam / post inchoatam claritatem diei dicit natus ero relatiue ad præcedentem ortum solis. ¶ Et scito q; iob proponit uitam suam malam dupliciter. Primo ut materiam tristitiæ: secundo ut occasionem timoris / ibi quare misero data est lux &c.

¶ Sed occurrit quæstio / quo pacto potuit cupere iob impossibile: dies enim natiuitatis eius iam transierat / & impossibile erat tempore huius sermonis ut periret. & tantam ingerit difficultatem hæc quæstio / ut deducat ad dicendum q; cupido hæc fuerit uel desipientis uel desperati. Solutio est q; ut in tertio dicitur æthicorum / habemus in nobis quendam uoluntatis actum qui ab aristotele appellatur uoluntas qui est impossibilium. Et per hoc differt ab electione. electio enim non est

nisi

nisi possibilium: uoluntas aũt ẽ impossibiliũ. Et nos talem uoluntatis actũ consue uimus appellare uelleitatem: quia tendit ad id quod potius uellemus q̃ uolumus. non. n. uoluntate deliberata sed uelleitate quadam uellemus nunq̃ mori/quod est impossibile. hoc itaq; uoluntatis actu (quem uelleitatem uocamus) usus est iob di cendo pereat dies natiuitatis meæ. Vsus ẽ autem hac uelleitate sciens & prudens absq; peccato/quemadmodum utimur actu oculi ad uidendum album quando sicut & ubi decet. seruatis siquidẽ omnibus circũstantiis rectæ rationis usus ẽ uel leitate respectu sui obiecti impossibilis, ad manifestandum internam tristitiam de miseria suæ uitæ/esse humano animo naturalem ac rationabilem. Vnde patet q̃ nec desipuisse nec desperasse iobẽ/hæc uerba ꝓprie intellecta insinuãt. Et tu pru dens lector applica hæc quæ diximus ad sequentia concupita impossibilia: quo niam una & eadem ratione hæc omnia uolita sunt/non uoluntate deliberata sed uelleitate. & ut prius dictum est quatenus mala: hoc est quatenus initia mali quo affecta est uita ipsius iob. **et nox in qua dictum est cõceptus est homo.** Iuxta hebræum habetur. **et nox dixit/grauidauit vir.** Locutio attribuitur nocti/non q̃ nox loquatur: sed poetico more ad significandum noctem quasi te stem concubitus quo uir grauidat uxorẽ. Et dictio interpretata uir/non sonat ui rum qualemcunq; sed uirum uirilem, consonat. n. actioni grauidandi ad producẽ dum masculum fortitudo naturalis uiri: debile. n. semen parit fœminam. Et est ser mo mutilus & nox dixit: hoc est & nox quæ dixit.

¶ **Dies illa uertatur in tenebras.** Iuxta hebræum habetur. **Dies ille e rit obscuritas.** Sufficiat iam dixisse q̃ futurum indicatiui in uniuersa hac uel leitate ponitur pro futuro optatiui. imprecatur. n. q̃ dies ille sit obscurus quemad modum nox est obscura. **non requirat eum deus desuper.** Dictio interpre tata deus/est eloha: quo nomine nunq̃ dicit᷑ usus moyses nisi in cãtico deute. 32. significat autem iudicem in numero singulari. Et quia in hoc libro pluries utitur hoc nomine, coniectura habet᷑ q̃ causa metri huius nominis usus introductus est. Et est imprecationis huius sensus q̃ dies ille sit indignus requisitione diuina qua deus iudex singulos discutit dies/tanq̃ inquirens quid in eis gestum sit. **et non illustretur lumine.** Iuxta hebræum habetur. **et non lucebit super eum lux.** Nõ sat fuit imprecari q̃ dies ille sit obscurus similis nocti: sed addidit q̃ nec lux aliqua luceat super eum/ut quandoq; apparet etiam in obscura nocte aliqua stella. ¶ **Obscurent eum tenebræ & vmbra mortis.** Iuxta hebræũ habe tur. **Polluent eum obscuritas & vmbra mortis.** Et statim subiungit᷑. **habitabit super eum nubes.** Loco cuius in uulgata æditiõe habetur occu pet eum caligo. oportuit. n. hæc simul iungere/ut sensus literæ sit planior. impre catur enim q̃ apponatur obscuritas quæ causatur ex nubibus/ita ut sordescat di es ille ex uehementia obscuritatis et ũbra mortis: hoc est fulminibus præ se feren tibus mortẽ sicut umbra corpus. **et inuoluatur amaritudine.** Iuxta hebræũ habetur. **terrebunt eum sicut æstus diei.** Et est sermo de uehemẽtibus æsti bus. Imprecat᷑ demũ ut dies ille tanto abũdet æstu diurno ut terreat᷑/timẽs exuri.

¶ Nocte illā tenebrosus turbo possideat. Iuxta hebræum habet̃. Nox illa/tollet eam caligo. Proposuerat maledictionem diei natiuitatis & noctis cōcæptionis suæ, & prosecutus prius est spectantia ad diem: & consequenter prosequitur spectantia ad noctem, resumendo lugētium more nox illa/ oratione imperfecta: tanq̃ significans quid dicam de nocte illa? Et subiungit/tollet eam caligo: tanta vz sit caligo ut tollat eam quo ad usum. Non computetur in diebus anni. Iuxta hebreum hr̃. non segregabitur in diebus anni. hoc est quū cōmemorant̃ dies anni/& gesta per singulas noctes segregant̃ a gestis per singulos dies, non segregetur nox illa/indigna sit huiusmodi segregatione in memoria hominum. nec numeretur in mensibus. Iuxta hebræū habetur. in numerum mensium lune non veniet. Quia luna maxime apparet in nocte / & noctes præcipue conferunt ad supputandum dies mensis lunaris, imprecatur nocti illi ut non supputetur inter noctes testes mensis lunaris. ad differentiam autem mensium fixorū (quibus modo utimur) dicitur mensium lunæ: menses. n. lunares non sunt fixi/sed incipiunt cum noua luna. ¶ Sit nox illa solitaria. Iuxta hebræum habetur. Ecce nox illa/erit solitaria. Duæ orationes sunt. altera ecce nox illa: altera erit sola. languentis sunt uerba/demonstrātis meritum noctis illius. et imprecat̃ illi solitudinem: ut vz destituta sit ab omni conuentu conuiuarum & huiusmodi. nec laude digna. Iuxta hebræum habet̃. nō veniet cātilena in ea. Nocturno. n. tempore soliti sunt iuuenes & in cōuiuiis & per uicos ciuitatis cantare. ¶ Maledicant ei qui maledicunt diei. Imprecat̃ nocti illi/ut etiam ab horrentibus diem artificialem (ac per hoc cupientibus q̃ nox nūq̃ finiretur) maledicat̃. qui parati sunt suscitare liuiathā. Iuxta hebræū habetur. quia sunt parati suscitare luctum suum. Ratio redditur quare maledicunt diei: quia vz parati sunt ad suscitandum luctum proprium adueniēte die. nocte enim quiescentes a luctu/renouant luctum illucescente die: & propter ea maledicunt diei/horrentes diem propter luctum. Consuetudo (ut reor) tangit̃ antiqua lugentium mortuos multis diebus/qui nocte quiescebant. ¶ Obtenebrentur stelle caligine eius. Iuxta hebræum habetur. Obscurētur stelle crepusculi eius. Sentētia est clara. expectet lucem & non videat. Iuxta hebræum habetur. sperabit lucem & non. subauditur erit. Priuatiōem stellarum crepusculi tam uespertini q̃ matutini prius imprecatus est: modo autē priuationem omnis lucis. nec ortum surgentis auroræ. Iuxta hebræum habetur. et non videbit palpebras auroræ. Metaphorice prima initia auroræ appellant̃ palpebræ auroræ/tanq̃ partim tegentia & partim mōstrantia aurorā. ut. n. penitus nox illa priuata sit lumine/imprecatur ut nec uideat palpebras tegētes auroram. ¶ Quia non conclusit ostia ventris qui portauit me. Sentētia recte redditur: quanuis hebraice breuius scribat̃. ventris mei. Quod autem subditur. nec abstulit mala ab oculis meis. iuxta hebræum habetur. et abscondit laborem ab oculis meis. Duas præmissæ maledictionis causas assignat. alteram quia non conclusit ostia uentris mei. Et di-

cit mei/ad differentiam eiusdemmet materni uentris uehentis fratrem aut sororem suam. non enim imprecatur conclusionem uentris grauidi alia prole/sed seipso dumtaxat:& propterea dicit uentris mei,quia non conclusit prohibendo meam natiuitatē/quia non abstulit mihi uitam in utero manenti uel ex utero egredienti. Alterā quia abscōdit laborē ab oculis meis. cōditiōis hūanæ ē q ego nō præuideā futura mihi mala/sed futur⁹ labor ī piculis occursuris latet me:& ꝓpterea dicit & abscōdit laborē ab oculis meis. Siste parū prudēs lector/& recole quod diximus:ucȝ q iob detestabilem proponit uitā suā primū ut materiam tristitiæ/& deinde ut materiam timoris:propterea .n. assignat modo duas istas causas maledictionis præmissæ. prima siquidem spectat ad uitam suam ut tristem:secunda uero ad uitam suam ut terribilem. Et utranqȝ diffuse ꝓsequitur separatim:ut patebit exponendo literam. Et per has causas manifestat iob q non maledicebat tempora illa absolute/sed quatenus mala:hoc est tristitiæ & timoris initia. Nec obliuiscaris uelleitate simili imprecari sibiipsi mortem in materno utero:ita q præfert mortem in utero suam uitæ quam expertus est.

Quare non in vulua mortuus sum? Iuxta hebræum habet. Quare nō de vulua moriar? Futurum moriar dicitur relatiue ad concæptum præteritum in uulua:hoc est in matrice. & est sensus quare postq̄ cōcæptus fui/non est secuta mors? Aduerte hic diligentissime prudēs lector,q ab hoc loco incipit iob manifestare quo sensu proponat uitam suam abominabilem/quaue intentione præferat mortem in utero propriam uitæ suæ præsenti. manifestat siquidem uelleitatem suam non prodire ex asserta ratione/sed proponere illam ex ratione inquisitiua. ideo enim mortem olim suam quam per modum asserentis uidebatur præposuisse uitæ quum dixit quia nō conclusit ostia uentris mei,modo prosequendo illam particulam/resumit inquirendo quare non ex uulua moriar?ut intelligeremus q nec ex parte uoluntatis nec ex parte intellectus/deliberate præfert mortem in utero uitæ suæ,sed ex parte rationis/ admirādo & inquirendo discurrit:ac per hoc ex parte uoluntatis uelleitas quædam impossibilium proposita intelligitur. & propterea uniuersus sequens ꝓgressus inquisitiuus est:ut ipsæ propositiones interrogatoriæ testantur. quare egressus ex vtero non statim perij? Sententia recte redditur: breuius tamen hebraice scribitur. ex vtero exiui & desinam. Et est sensus quare non ex utero exiui & secuta est mors?futurum .n. desinā/dicitur relatiue ad præteritum exiui. Et aduerte q quia maledixerat tum noctē concæptiōis tum diem natiuitatis suæ,ideo prosequendo dixit quare non ex uulua moriar/& hoc quo ad noctem cōcæptionis:& adiunxit ex utero exiui & desinā/& hoc quo ad diem natiuitatis. Quare exceptus genibus? Sententia recte redditur:quāuis hebraice habeat. Quare preuenerunt me genua? Mulierum sustentātium infantem in sinibus suis/naturalis quodammodo lectus infantis coxæ sunt mulieris: quæ quia ad genua terminantur/a genibus nominantur. Et dicit præuenerunt/quia uere præueniunt infantis uires ad sustentandum seipsum. cur lactatus vberibus? Iuxta hebræum habetur. et que vbera q lactabor? Et subauditur repeti uerbum præuenerunt. est enim sensus/& quare præuenerunt me ubera ad lactandum me? futurum enim lactabor / ponitur relatiue ad præteritum præuenerunt. Et iun-

gitur relatiuum quæ dicēdo & quæ ubera ꝙ lactabor: ad differentiam uberum modici lactis insufficientium ad lactandum infantem.

¶ Nūc.n.dormiēs silerē: & somno meo requiescerē. Cū regib⁹ & cōsulibus terre: qui edificant sibi solitudines. Iuxta hebraū hr. Quia nūc iacui & quiescam: dormiui/tunc requies erit mihi. Cum regibus & consulibus terre: edificātibus solitudines sibi. Futurum quiescam/refertur ad præteritum iacui: & similiter futurum requies erit/refertur ad præteritum dormiui. assimilat enim se si prius mortuus fuisset/iacenti sic ꝙ quiescit: ad differentiam iacētium inquiete. et similiter assimilat se olim mortuum dormienti cum quiete/ad differētiam dormientium cum molestia. Et hæc est ratio præferendi mortem olim suam uitæ suæ miseræ: quia vz nunc (hoc est tēpore istius calamitatis) fuissem in loco quietis. hæc est ratio inquirendi quare nō præferenda sit mors mea in utero/huic uitæ miseræ. Et ad augmentum rationis adiungit societatem cum qua quiesceret / dicendo cum regibus & cōsulibus terre. erat enim ipse iob ex genere regio: & propterea pares cū paribus sociādo, dicit cum regibus & consulibus terræ/proculdubio defunctis. Quod autem subdit: ædificantibus solitudines sibi/de qualibus regibus & consulibus loquitur demonstrat: vz de regibus & consulibus terræ talibus ꝙ edificantes solitudines sibi/mortui sunt: hoc est delitiis abundantes/hinc migrauerunt. ædificare enim solitudines est fabricare domos pro solatio uenationum in locis desertis. Et describuntur defuncti ædificantes in præsenti tempore (quum debuisset dici ædificauerunt) ad insinuandum perseuerantiam in delitiis in tota uita eorum. Dicit itaq; iob ꝙ si mortuus olim fuisset / quieuisset adiunctus regibus & consulibus qui hanc uitam olim in delitiis duxerunt: quod apparet longe melius ꝙ̄ subiectū esse tantæ calamitati. ¶ Aut cum principibus qui possident aurum: & implent domos suas argento. hoc est uasis argenteis. Disiunctiue societatem cum defunctis suam significat: uel cum regibus qui delitiis uacauerunt uel cum principibus qui diuitias accumularunt. Et simili ratione non dicitur impleuerunt seu possederunt/sed possident & implent: ad insinuandum ꝙ perseuerantes in diuitiis migrarunt hinc. ¶ Aut sicut abortiuū absconditum nō subsisterem. Concordat hebraicæ literæ: nisi ꝙ scribitur in futuro non ero/quod in uulgata æditiōe dicitur non subsisterem. Et futurum non ero/refertur ad præteritum absconditum. Tertia ac ultima est hec pars disiunctiuæ: ꝙ socius siquidem nunc esset uel regum uel principum uel abortiuorum dicit. Et quia abortiui sunt quasi non fuerint in hac uita, ideo dicit non ero. Et ad declarandum de quibus abortiuis loquitur/subiungit absq; nota disiunctionis iuxta hebraicum textum. sicut infantes non viderūt lucem. Appositiua manifeste est constructio literæ: excludens tam fœtum inanimatum (dicendo sicut infantes) ꝙ̄ abortiuum quod ortum aliquandiu uixit/dicēdo non uiderunt lucem. subauditur enim relatiuum qui. ¶ Aduerte primo ꝙ iob in uerbis istis præsupponit immortalitatem animarum humanarum. nisi enim immortales animas præsupponeret, nequaꝙ̄ dixisset de seipso olim mortuo quia modo iacuissem & quiescerem/dormissem & esset mihi requies. & rursus nisi animas regum & principū imortales præsuppōeret, nequaꝙ̄ assereret ꝙ in societate illoꝝ iā esset si olim mortuus

fuisset. cum illis enim qui non sunt nullus quiescit/nullus fit socius. ¶ Aduerte secundo ꝙ disiunctiua trimembris (vez cum regibus/uel cum principibus/uel sicut abortiuum absconditum) insinuat diuersos ordines animarum defunctorum tanq̃ diuersas societates seu collegia. nisi enim huiusmodi diuersitatem iob praesupponeret, nequaq̃ scriberet se si mortuus olim fuisset/sociari uel delicatis uel diuitibus ul' abortiuis. ¶ Aduerte tertio ꝙ quia iob imprecatus fuerat sibiipsi mortem uel in utero ue' egresso ex utero antequam lactaretur, ideo relatiue ad mortem in utero dicit uel sicut abortiuum absconditū: relatiue autem ad mortem post egressum ex utero/dicit uel cum regibus delicatis uel cum principibus diuitibus. sub dubio enim relinquit an cum regibus delicatis an cum principibus diuitibus quietem sortitus esset: natus siquidem erat regius infans delicat⁹ & princeps diues. ¶ Sed occurrit non dissimulanda quaestio: quonam pacto uerificātur haec uerba iob ꝙ reges & principes post hanc uitā quiescunt quemadmodū animae infantum qui nullum actuale peccatum commiserunt. clare enim dicit ꝙ si infans mortuus fuisset/quiesceret modo cum regibus qui in delitijs uixerunt uel cum principibus qui impleuerunt domos suas argento. iob siquidem fidelis erat/& nouerat poenas animarum in alia uita. Solutio est ꝙ iob loquitur de animabus defunctorum secundū statum naturae. nec mentitur: quemadmodum enim in praesenti uita dupliciter loquimur de anima hominis (uel secundum id quod est naturae uel secundum id quod est gratiae diuinae) ita de animabus defunctorum duplex potest esse sermo: uel secundum earum duntaxat naturalia / uel secundum adiunctam diuinae prouidentiae dispositionem ad poenam uel praemium. Nec mentitus est iob dicens quiescere animas regum & principum spectando ad id quod est naturae duntaxat: hoc est seclusa consideratione diuini ordinis secundum poenas uel praemia animarum quemadmodum non mentitur mathematicus dicens circulum non esse calidum uel frigidum lucidum aut obscurum, quanuis nullus inueniatur circulus absq; aliqua harum qualitatum. abstrahentes. n. non mentiuntur: ut scribitur in. 2. physi. iob itaq; uerba ista uerificantur/abstrahendo ab ordine poenarum superaddito naturae a prouidentia diuina.

¶ Ibi impii cessauerunt a tumultu. Iuxta hebraeum habet. Ibi impii prohibuerūt iram. Dixerat ꝙ nunc quiesceret cum regibus uel principibus: & propterea manifestat quietem animarum in alia uita communem esse omnibus. & inchoat ab impiis/dicendo ꝙ ibi non inuenitur ira impiorum. Et p hoc manifestatur quies/ tum ipsorum impiorum ab inferendo alijs iniuriam, tum aliorum a patiendo iram impiorū. et ibi requieuerunt fessi robore. Iuxta hebraeum habetur. ⁊ ibi requiescēt laboriosi robore. Labor corporeus significatur per adiunctum robur: & requies a laboribus corporeis ibi (hoc est in alia uita) describitur. ¶ Et quondam vincti pariter sine molestia: non audierunt vocem exactoris. Iuxta hebraeum habetur. Pariter captiui quiescent: non audierūt vocē oppressoris. Siue captiuos siue carcere detentos intelligas / sensus in idem redit. requies enim eorum in alia uita describitur/tum a passione uinculorum & carceris/tum a uoce oppressoris uexantis eos in hac uita. ¶ Paruus ⁊ magnus ibi sunt: ⁊ seruus liber a domino suo. hoc est paruus & magnus ibi sunt absq; disparitate magnitudinis & paruitatis quae in hac uita inter eos fuerat. quod manifestat per hoc ꝙ seruus est ibi liber a

dominis suis/omnibus quos in hac uita habuerat. Et p hæc omnia manifestat iob quietem esse communem animabus omnium defunctorum: & propterea merito dixisse q̄ si olim mortuus fuisset/nūc quiesceret cum animabus defunctorum. Et hic terminatur tractatus detestandi uitam propriam quatenus materiam tristitiæ.

¶ Quare misero data ē lux: & vita iis qui in amaritudine anime sūt. Iuxta hebræum habet. Quare dabit laborioso lucem: & vitas amaris animo. Dixerat superius de tempore cōceptionis & natiuitatis suæ/quia abscondit laborem ab oculis meis: prosequitur modo illam rationem/proponendo uitam suam detestabilem ratione annexi timoris. Et quia timor iob cōsurgebat ex duabus simul iunctis causis (vz ex solicitudine incerta/& ex experta animi amaritudine tam magna) ideo coniunctim proponit duo: & laborem solicitudinis internæ/& amaritudinē animi uehementem ex uehemēti siquidem interna animi amaritudine quam in se senserat ex repentinis afflictionibus & doloribus/solicito laborabat timore ne repentinum aliquod aliud superueniret sibi grande malum, & passio tam magna interna insurgeret ut perturbaret rationem & a recto deflecteret ad impatientiam & desperationem. Hic solicitus timor appellatur labor: quia uere est labor/non corporis sed mentis, conferentis propriam animi fragilitatem dispositionemq; suam præsentem cum periculo quod posset superuenire. Et propterea inquirendo proponit. quare tempus conceptionis ac natiuitatis dabit/hoc est perseuerabit dando, laborioso/secundum mentem (solicite timendo ne obuoluatur ratio) lucem/præsentis uitæ qua non uidet nisi præsentia & uitā præsentem, amaris animo/quibus uita exosa est. ¶ Et aduerte q̄ loquitur de seipso in tertia persona/& mutando singulare in plurale: ad insinuandum q̄ loquitur de seipso laborante tali timore ex amaritudine animi/& sibi similibus: huiusmodi enim timor sæpe communis est uiris iustis in amaritudine constitutis.

¶ Qui expectant mortem & nō venit. Sensus recte redditur. quanuis hebraice postrema uerba sint. & non ipsa. subauditur est. Proposuerat duo cōiunctim: vz laboriosum & amaros animo. declarareq; intendens utrunq;/incipit a posteriore: manifestando q̄ non loquitur de amaris animo qualitercunq;/sed tam uehemēter q̄ cupiūt mori & non moriunt. quasi effodientes thesaurum. Iuxta hebræum habetur. & cauabunt eam plusq̄ abscondita. Assimilat prædictos fodientibus terram ad inueniendum thesauros absconditos. comparat autem non similitudine æquali sed excessiua/ dicendo q̄ cauabunt mortem auidius q̄ cauantes absconditos thesauros. ¶ Gaudentq; vehementer cum inuenerint sepulchrum. Iuxta hebræum habetur. Gaudētes gaudio, gaudebunt q̄ inuenient sepulchrū. Describit cauantes thesaurū de quibus loquitur: illos vz qui magno exultant gaudio inter cauandum q̄ uident iam signa sepulchri quæsiti/eo q̄ tunc inuenient sepulchrum in quo est thesaurus. aiunt enim antiquos principes sepultos fuisse cum thesauris. Et hæc omnia dixit ad manifestandum q̄ loquit᷑ de amaris animo magis affectis ad mortem q̄ illi ad thesaurum. ¶ Viro cuius abscondita est via. Iuxta hebræum habetur. Viro cui via sua abscondita fuit. Declaratis amaris animo quos proposuerat, declarat consequenter laboriosum quem simul proposuerat. Et quia in datiuo casu proposuerat dicendo quare dabit laborioso lucem, ideo ut clarus quoq; esset

ordo literæ prosequit' in casu datiuo dicendo uiro cui uia sua fuit abscondita, acsi apertius dixisset/loquor de laborioso uiro cui uia sua fuit abscondita, causam siquidem tangit laboris solicite timentis/dicens cui uia sua fuit abscondita, quemadmodum em̄ uiatores nescientes qualiter disposita est uia/timent occursus periculorum, ita uir iustus repentinas amaritudines expertus/quia nescit quid in uia uitæ suæ superuenturum sibi est/solicito laborat timore ne multiplicētur mala. **& circundedit eum dominus tenebris.** Iuxta hebræum habetur. **& texit eloha per eum.** De quali absco͂sione uiæ uitæ præsentis loquitur manifestat/dicendo & texit eloha per illum, ac si apertius dixisset non dico uiam absconditam propter aliqua tegmina adiecta extrinsecus, sed ideo abscondita quia deus iudex & gubernator omnium operuit uiā per ipsummet hominem. Quod uerificatur ad literam ratione naturæ: quia homo suapte natura inscius est uiæ su e/futurorum q; sibi euentuum.

¶ **Anteq̄ȝ comedam suspiro: & quasi inundantes aque sic rugitus meus.** Iuxta hebræū habet'. **Quia ante panem meum/suspirium ueniet: & aduenerunt sicut aque clamores mei.** Rationem reddit quare proposuerit ut detestabilem prorogationem uitæ laboriosi & amarorum animo, utens coniunctione quia/dicendo quia ante panem meum, acsi apertius dixisset/ideo hæc proposui q̄ pertinent ad me. Et quoniam duo proposuerat (uȝ amaritudinem animi & laborē timoris) ideo ambo sibiipsi applicat/inchoando ab amaritudine animi tam magna q̄ etiam sumpturus cibum præueniebatur multitudine suspiriorum & clamorum queadmodum aduenientium aquarum quæ sese impellunt. Frequentia. n. clamorum tanq̄ȝ carens quiete media describitur ex metaphora aduenientium aquarum quum præcipites ruunt ex altioribus locis. **& Quia timor quem timebā euenit mihi: & quod uerebar accidit.** Iuxta hebræū habet'. **Quia timore timui & uenit mihi: & qd' timui ueniet mihi.** Applicat sibiipsi alterū quod ꝓposuerat: uȝ laborē soliciti timoris/dicēdo q̄ timore timui & uenit mihi: hoc est anteq̄ȝ calamitatē hanc incurrerem/timore timui & sup̄uenit mihi calamitas. Et citat pristinū suū timorē ꝓpter duo, tum ad mo͂strādū rationabile esse q̄ imputet calamitatē suam naturalibus initiis uitæ suæ: & hoc ad excludendum q̄ uita sua scelesta fuerit causa tanti sui mali, tum præcipue ad manifestandum rationi co͂sentaneum esse timorem suum post ruinam ne multiplicentur mala urgentia ad impatientiam & desperationem, ex eo. n. q̄ in prosperitate olim constitutus uixit non securus sed timens casum & euenit casus, consequens fuit ut ad calamitatē deductus timeret ne peiora sequerentur. Et propterea subdit & quod timui ueniet mihi: hoc est & etiam quod post ruinam timui (uidelicet occursum causarum ducentium me ad impatientiam) ueniet mihi. Non assertiue sed argumento consentaneo illis quæ præcesserunt/infert & quod timui eueniet mihi: significans per hoc rationabilem esse hunc suū timorē, more siquidem ualde timentiū præsagit fore qd' timet.

¶ **Nonne dissimulaui/nonne silui/nonne quieui: & uenit super me indignatio?** Iuxta hebræum longe aliter habetur. **Non pacificaui & non quieui & non requieui: & uenit ira.** Manifestat rationabilitatē præsentis timoris ex qualitate timoris in semetipso tāeq̄ȝ pateretur hæc mala, dixerat enim quia timore timui & euenit mihi: declarat modo tum qualis fuerit timor suus pristinus, dicendo non pacifi-

cauí animum meum semper solicitus:nec solum priuauí animum meum tranquillitate pacis sed etiam quiete & requie præ magnitudine timoris.& priuatio quidem pacis re. fertur ad internam solicitudinem/quietis uero ad opera:& est sensus q non quicuit ab operibus bonis auertentibus iram dei. priuatio uero requiei indefessam prosecutioné bonorum operum insinuat. Tum quid uenit,dicendo & uenit ira/,pculdubio dei. Itaq proponit q non obstantibus prædictis/deus tanq iratus afflixit eum.

CAPVT .IIII.

REspondit autem eliphaz themanites. Hactenus proposuit iob materiam disputabilem:& propterea amici eius qui nō ausi fuerant prius loqui/prouocati ab ipso iob proponente uitam suam detestabilé post tan tum timorem refertum operibus bonis indefesse,respondere dicuntur/pro culdubio ad ,pposita a iob. **& dixit. Si ceperimus loqui tibi/forsitan mole ste accipies.** Iuxta hebreum habet. **Num tentauit verbum te / lassesces?** Et est sensus nunquid tentatus tu uerbo/in lassitudinem incurres?& dixit hoc/quia ten tare intendebat ipsum examinando dicta eius. Et quanuis interrogatiue loquat/affir mationem tamen intendit: vz q uerbo tentatus lassescet:hoc est more lassescentis su scipiet sermonem exosum. **sed conceptum sermonem tenere quis poterit?** Iuxta hebræum habetur. **& retinere in verbis quis poterit?** hoc est & in uerbis a te propositis quis poterit continere se a locutione? Intendit itaq q quanuis exosum iobi futurum sermonem cognoscat,nō potest tamen tacere/quia proposita a iobe non permittunt silentium.

¶ **Ecce docuisti multos.** Iuxta hebræum habet. **Ecce castigasti multos.** Post procemium incipit eliphaz examinādo uerba iob arguere ipsum:& quia iob pro posuerat se non quicuisse ab operibus bonis, ideo primum argumentū aduersus iobé assumit ex operibus bonis ipsius iob ad exaggerandum lassitudinem & pauorem eius dem. multo enim indecentius est uirum magnorum operum ruere in tedium huius ui tæ & timiditatem animi q hominem gregariū incurrere has animi ptur batiōes. ¶ Vbi & aduerte q eliphaz duo simul officia facit commemorando bona opera iob. s:nam & affirmat iobem multa bona opera fecisse/& utitur illis ad exaggerandū culpam nouā. ¶ Quattuor autem bonorum operum genera sed omnia erga alios cōmemorat fecis se iobem. Quorum primum est ecce castigasti multos. Dictio interpretata castigasti,est illamet quæ habetur prouer. 3. interpretata corripit quum dicit quem diligit deus cor ripit/& ab alijs interpretata increpat. Castigatio ergo uel uerbo uel uerbere significat: pater enim & princeps iob utroq modo castigauerat multos/,put opus fuerat. **& ma nus laxas roborasti.** Hebraice scribitur in futuro roborabis. ¶ **Vacillantes confirmauerunt sermones tui.** Iuxta hebræum habetur. **Cespitantem eri gent sermones tui.** Et immediate subiungitur. **& genua incuruata robora bis.** Significantur autem hæc tria opera uerbis futuri temporis/relatiue ad primum si gnificatum in præterito ecce castigasti multos. Acsi apertius dictum fuisset. a tempore quo gubernasti castigando multos,perseuerasti roborando manus laxas(hoc est remis sas)& erigendo cespitantes & roborando genua incuruata. Et istis tribus metaphoris comprænhenduntur tria genera indigentium opitulante. per manus enim remissas signi

ficantur operantes tepide seu debiliter: per cespitantes autem bene operantes, sed occursu aliquo extrinseco quasi cadentes impingendo: per incuruata demum genua/insinuātur illi quorū fortitudo succumbit magnitudini oneris uel laboris. Commemoratur ergo ꝙ iob omnibus opem tulerit uerbis uel factis. ☞ Nunc autē uenit super te plaga & defecisti: tetigit te & conturbatus es. Iuxta hebræum habetur. Quia nunc ueniet ad te & lassatus es: tanget usq; te & territus es. Duas passiones animi incurrisse iobē/ex propriis ipsius uerbis perpēdit eliphaz. alteram lassitudinis respectu uitæ propriæ: hoc est ꝙ erat tam fatigatus proprio uiuere ut tanꝗ lassus non posset sustinere uitam suam. Et hanc animi lassitudinem hauserat ex uerbis iobis detestantibus propriam uitam usq; adeo ut præferrent mortem uitæ. Et quia hæc lassitudo animi repræhensibilis proculdubio est (est enim uitium quod philosophi appellant mollicies animi) ideo eliphaz putans iobem incurrisse hanc animi lassitudinem quam uerba prima fronte sonabant/repræhendit iobem ꝙ alios confortauerit & ipse mollis sit, dicendo & nunc ueniet ad te & lassatus es. Futurum ueniet/relatiue ad præcedentia opera bona scribitur. Tacētur autē quod euenit & quo lassatus est/ tanꝗ manifestissima quæ subintelligi solent. ☞ Alterā timoris, quam ipsa quoq; uerba iobis manifestauerant. Verum utranq; perturbationem animi interpretatus ē eliphaz in deteriorem partem, nam uelleitatem qua iob prætulit mortem uitæ/ iterpretatus est lassitudinem animi: & timorem futuri euentus non explicati adhuc ab ipso iobe/interpretatus est uitiū timiditatis. Et futurum tanget/refertur similiter ad præterita bona opera. Et dicit tanget usq; te/acsi apertius dixisset, mala quæ aliis hominibus eueniunt, quia modo uenerunt usq; ad te tangendo etiam personam tuam. ☞ Vbi ē timor tuus/fortitudo tua/ patientia tua & perfectio uiarum tuarū? Iuxta hebræum habetur. Nonne timor tuus fiducia tua: spes tua & perfectio uiarum tuarum? Argumentum secūdum aduersus iobem assumit quoq; ex uirtutibus iobis, interpretando uirtutes iobis fuisse non ueras uirtutes sed ad bonum utile ordinatas. Et quia iob dixerat se habuisse semper timorem & indefessa bona opera, ideo eliphaz & timorem interpretatur in malam partem/dicendo nonne timor tuus fiducia tua? subaudi fuit: hoc est timor dei apud te nō fuit timor dei propter deum sed propter confidentiam: ut uez alij crederent te timere deum, & sic timor dei esset tibi fiducia uiuendi cum bona fama apud alios. ☞ Similiter quoq; inuertit bona opera/subiungendo spes tua & perfectio uiarum tuarum? Metri enim causa transpositæ sunt particulæ: est enim ordo literæ & perfectio uiarum tuarum spes tua? Et est sensus nonne & perfectio uiarum tuarum fuit non propter amorem honesti, sed quia in illis ponebas spem tuam/ad assequendum fauorem populi &c. Bona itaq; opera iobis quæ eliphaz negare non poterat quæue affirmauerat, interpretatur in malam partem ꝙ non amore boni honesti sed boni utilis officia uirtutum exercuerit.

¶ Recordare obsecro te quis unq̄; innocens periit. Dictio interpretata innocens, ab aliis interpretatur mundus. Probat falsas fuisse uirtutes iobis, ex hoc ꝙ si fuissent ueræ uirtutes nō passus fuisset iob tantā calamitatē/qa nullus mūdus a scelere unꝗ periit. Et si obiiciatur de habel iusto qui occisus fuit a fratre. responderet eliphaz ꝙ ipse loquitur de plagis quas dat deus, & nō de inflictis ab hominibus. iob enim per-

cussus a deo fuerat:testāte igne cœlesti/& uento qui concusserat domum filiorum / & plenitudine ulcerum in propria persona. **et Ubi recti destructi fuerunt.** Argumentum a iustis seruatis in diluuio & similiter a iustis seruatis in subuersione sodomæ/ sumere potuit eliphaz. **Quin potius Uidi eos qui operantur iniquitatē & seminant dolores & metunt eos. flāte deo perisse, & spiritu ire eius esse consumptos.** Iuxta hebræum habetur. **Sicut uidi aratores torti & seminatores iniqui: metent illud. a flatu eloha peribunt: & a spiritu nasi eius destruentur.** Manifestat eliphaz q̄ de plagis diuinis loquitur/assignādo dissimilitudinem inter rectos & iniquos penes bona & mala huius mūdi. propterea enim subiungit sicut uidi aratores torti. sub metaphora siquidem seminantium arantium & metentium nominat iniquos: studium eorum significans per arare/& opera per seminare/& fructum per metere. Et subauditur præpositio ante. ita q̄ sensus est anteq̄ metant illud/a flatu eloha peribunt. Hūc enim sensum præ se fert metaphora pereundi a flatu dei iudicis: quadrat enim ut iniqui assimilati arantibus & seminantibus iniquitatē/ac per hoc tanq̄ agros plenos culmis & spicis habētes, describantur ante messem a flatu dei tanq̄ a uento perire. Idem autem significatur flatu dei & spiritu nasi eius: nisi q̄ differunt tanq̄ res & ratio rei. spiritus siquidem nasi dei iram dei significat / quæ est ratio flatus exurentis segetes: more. n. humano iram ex naso describit. Et per hæc manifeste asserit eliphaz aduersitates præsentis tēporis non dari a deo nisi peccatoribus: ac per hoc uirtutes iob nō fuisse ueras/sed iob propter peccata sua fuisse punitū. **Rugitus leonis & Uox leene: & dentes catulorum leonum contriti sunt.** Iuxta hebræum habetur. **Rugitus leonis & Uox leunculi: & dentes leunculorum euulsi fuerunt.** Aiunt hebræi multis nominibus nominari hic leōes: sed prima duntaxat uice significari leonem maiorem/ reliquis autem nominibus significari leones iuniores: diuersarum forte ætatum/& propterea secunda uice non leūculus paruulus sed iuuenis intelligi potest. Sed aduerte q̄ sine uerbo aliquo remanent rugitus & uox/nisi euulsio ad hæc extendatur. **Tigris periit eo q̄ non haberet predam: & catuli leonis dissipati sunt.** Iuxta hebræum habetur. **Leo perit a nō rapina: & filii leonis separabunt se.** Dictio interpretata rapina/non plene exprimitur per rapinam aut prædam: quoniam significat lupino more rapere. Et est sensus q̄ leo perit quia deficit ei lupinum rapere. & propterea apte subiungitur q̄ filii leōis separabunt se: utpote non prouisi a patre de esca. Has autem metaphoras de leonib⁹ iunioribus diuersarum ætatū & leone maiore / ꝑpter iob & filios eius attulit eliphaz: imputās eis leoninam rapacitatem/itaq̄ sub istis metaphoris dicit eos fuisse rapaces. Ubi prudens lector nota progressum. nam eliphaz primum affirmauit bona opera iobis erga alios/ad exaggerandum culpam nouam: deinde uirtutes iobis non fuisse ueras uirtutes interpretatus est: & demum manifesta uitia imputat ei & filiis eius, quia et filii perierant flante deo/ ex spiritu iræ eius concutiente domum in qua erant.

Porro ad me dictum est Uerbum absconditum: & quasi furtiue suscepit auris mea Uenas susurrii ei⁹. Iuxta hebræum habet. **Et mihi Uerbum erit furtiuum: & suscepit auris mea modicum ex eo.** Postq̄ eliphaz arguit iobem tum de noua culpa lassitudinis & timiditatis/tum de falsis olim uirtuti-

bus/ tum de uitio rapacitatis, progreditur ad altiora argumenta ut cõuincat iobem ad agnoſcẽdum punitionem diuinam propter peccata ipſius. Et ſiue uere ſiue ficte (hoc eſt ſub metaphora) narret reuelatiõem diuinam ſibi factam, hebræo more prius diſcribitur res geſta q̃ modus quo res illa facta eſt. hoc enim (ve3 ꝙ uerbum furtiuum fuit ad eum/ & ꝙ parum ex illo uerbo ſuſcæpit auris eius) poſtremũ fuit. uerbum. n. furto raptum ab ipſo/ inſinuat & occultũ myſterium & ꝓprium ſtudium ad quaſi furandum huiuſmodi ſecretum: parum autem ex ipſo ꝑcæpiſſe /fructum cõſecutum ſignificat. ¶ **In horrore viſionis nocturne.** Iuxta hebræum habetur. **In cogitationibus ex viſionibus noctis.** Occupatio propria narratur: in quo ve3 occupabatur quãdo furtiuum uerbum ad ipſum fuit. ait enim ꝙ occupabatur in cogitationibus non undecunq3 procedentibus/ ſed ex uiſionibus noctis: ſiue per uiſiones noctis intelligat apparitiones in ſomnis/ ſiue ſpeculationes intelligibiles quibus homines nocturno ſtudio uacant. **quando ſolet ſopor occupare homines.** Tempus deſcribit quo habuit iſtam uiſionem: ve3 nocte ea hora qua ſolent homines inchoare ſomnum. ¶ **Pauor tenuit me & tremor: & multitudinem oſſium meorum pauere fecit.** Diſpoſitio animi & corporis qua affectus eſt in hac reuelatione deſcribitur: ve3 timoris in animo & tremoris in corpore/ tam uehementis ut ad multitudinem oſſium eius pauor pertingeret. ¶ **Et cum ſpiritus me preſente tranſiret: inhorruerunt pili carnis mee.** Iuxta hebræum habet. **Et ſpiritus ſuper faciem meam trãſibit: horripilare faciet pilos carnis mee.** Alius effectus huius uiſionis in pilis deſcribitur: ꝙ ve3 etiam pili eius inhorruerunt. Cauſa autem timoris tremitus & horripilationis/ narratur ſpiritus tranſiens ſuper faciem eius. apparuit ſiquidem ei ſpiritualis ſubſtãtia in ſpecie tamen corporea: alioquin non deſcriberetur prius tranſiens & poſtea ſtans. Corporea autem non corporis craſſi ſed inſtar ſpecierum apparentium in ſpeculo, & ꝓpterea nominatur ſpiritus: quoniam etiam ipſa ſimilitudo corporea apparebat ſpiritualis & tranſiens coram eo, in ſitu tamen ſuperiore relatiue ad faciem eius. Deſcribitur autem tranſitus per tempus futurum/ relatiue ad cogitationes in quibus dixit ſe occupari. ¶ **Stetit quidam cuius non cognoſcebã vultum.** Iuxta hebræum habetur. **Stabit & non agnoſcam aſpectũ eius.** Deſcripſerat ꝙ ſpiritu tranſeunte timor tremor & horripilatio affecærũt eum: deſcribit modo ꝙ ſtante ſpiritu non agnouit aſpectum eius. Et deſcribitur in futuro tam ſtare q̃ non agnoſcere. ſtare quidem relatiue ad tranſitum: non agnoſcere uero relatiue ad ipſum ſtare. **imago corã oculis meis.** Parui refert ꝙ hebraice habetur. **imago e regione oculorum meorum.** Duo declarat. alterum ꝙ ſpiritus apparuit in imagine: hoc eſt ſimilitudine corporea/ quemadmodum ut dictum eſt ſunt imagines quæ reſultant in ſpeculo. erat. n. uiſibilis corporeis oculis: alioquin nõ diceretur e regione oculorum meorum. Alterum ꝙ ubi prius tranſierat imago hæc ſuper faciem ipſius eliphaz/ ſtetit poſtea e regione oculorum eius. **et vocem quaſi aure lenis audiui.** Iuxta hebræum habetur.

submissam & uocem audiam. Metri cā transposita est coniunctio, nam ordo literæ est/& uocem submissam audiam. Et futurum audiam refertur ad stare similitudinem coram oculis eius, postq̃̄.n. stetit similitudo, allocuta est cū uoce submissa/& ipse audiuit illam uocem.

¶ Nunquid homo dei comparatione iustificabitur: aut factore suo purior erit vir? Iuxta hebræum habetur. **Num homo plus eloha iustificabit? num plus factore suo mundabit se vir?** Ecce quid audiuit ex uoce illa submissa: ucȝ q̄ homo nō est iustior deo gubernatore & iudice mūdi/nec est mundior deo qui fecit illum. Et intendit per hoc conuincere iobem qui dicebat se afflictū a deo absq̄ culpa sua, ex hoc enim sequeretur q̄ homo esset iustior deo. Et patet sequela ex eo q̄ homo iustus abstinet se ab afflictione īnocentis: deus autem non abstineret se ab affligendo innocentem: & sic homo plus deo iustificaret/hoc est iustitiam faceret. Et hoc est primum quod scribitur / num homo plus eloha iustificabit? quod est impossibile: ucȝ q̄ homo plus faciat iustitiam q̄̄ eloha/hoc est iudex uniuersorum. Similem sententiā habes ex ore abrahā gen. 18. absit a te qui es omniū iudex ut perdas iustum. ¶ Alterum autē manifestius impossibile subiungitur: ucȝ q̄ uir possit reddere se mundiorem deo qui est effector hominum. nam & hoc quoq̄ ex eadem pullularet radice: quia si uir reddit se mundum a culpa affligendi innocentem/& deus affligit innocentem, sequeretur q̄ homo redderet se mundiorem deo factore suo. Ex hac ergo sentētia sibi reuelata intendit eliphaz confutare iobem diuina authoritate. ¶ Et scito q̄ licet uerum dicat negando hominem esse iustiorem aut mundiorem deo: falso tamen subintelligit q̄ si deus affligeret innocentem/ homo esset iustior deo. Et ratio est: quia deus nulli creaturæ est debitor/sed conseruat gratis quodlibet esse cuiuscūq̄ hominis: ac per hoc potest sine cuiuscunq̄ iniuria tollere ab homine innocēte incolumi / patre filiorum ac diuite, esse diuitem/esse patrē/esse sanum: imo & tollere totum esse penitus / annihilando ipsum. & propterea argumentum eliphaz nihil ualet.

¶ Ecce q seruiunt ei, non sunt stabiles: & in āgelis suis repperit prauitatem. Iuxta hebræum hr. **Ecce in seruis suis non faciet firmitatem: & in angelis suis ponet stultitiam.** Aduerte prudēs lector q̄ hæc cum uniuersis subiunctis in hoc capitulo, intelligo a spiritu illo stante dicta/ uoce submissa ad eliphaz. Ita q̄ eliphaz narrat se audisse a uoce illa non solum prædicta uerba comparatiua hominis ad deum/sed etiam uerba hæc cum subiunctis in quibus fit comparatio hominum ad angelos: ut monstretur homo peccator non solum relatiue ad deum sed etiam relatiue ad āgelos/quorum quoq̄ natura est nobis occulta. ¶ Aduerte prudens lector q̄ tam hæc de angelis q̄̄ subiuncta de hominibus/dicuntur de angelis & hominibus secundum eorum naturalia. ita q̄ manifestatur primum natura angelorum/& deinde natura hominum. Duæ autem conditiones naturales angelorum manifestantur. prima est q̄ deus non fecit eos firmos/quo ad uolūtatem: altera est q̄ deus posuit in eis stultitiam/quo ad ītellectū. Et utraq̄ uere asseritur: qm̄ substantiæ spirituales omnes creatæ sunt a deo secundum

dum intellectum stultæ non actu sed potentia: hoc est q deus non fecit in eis actualem imprudentiam/sed dedit eis intellectum qui posset deficere a prudentia agendi recte. & similiter non dedit deus illis uoluntatem firmam in bono/sed liberã ad bonũ & malũ. Et describunt hæc uerbis futuri temporis relatiue ad deum/ad insinuandũ q deus creauit spirituales substantias nõ ab æterno. Eædem autẽ spirituales substantiæ appellant serui dei & angeli eius: qm̃ & uere sunt serui/& uere etiam sunt nuncij. ¶ **Quãto magis ii qui habitant domos luteas.** Iuxta hebræũ hr̃. **Etiam habitantes domos luteas.** Et est sensus q etiã habitantes domos luteas/habent ambas conditiones: vз instabilitatem uoluntatis & imprudentiã intellectus. Appellat autem homines ratione animarum/habitantes corpora tanq̃ domos luteas, eo q corpora nr̃a humana ex cõmixta terra cõstant. **qui terrenum habent fundamentum.** Iuxta hebræum hr̃. **quorum in puluere fundamentum eorum.** Si ad homines ratione corporum hoc refertur/uerum dicitur: quoniam etiam geñ. i. scriptũ iuxta hebraicã ueritatem est q fecit deus hominem de puluere terre: & propterea corporis fundamentum appellatur puluis. Sed ut subiuncta testantur/eliphaz dicit hoc de homine absolute (hoc est & secundum animam & secundum corpus) q fundamentum eius puluis est. docet enim q etiam anima hominis in mixtione elementorum sustentatur, quẽadmodum tenent omnes opinantes animam rationalem esse corruptibilem. & propterea significãter utit̃ noĩe fundamẽti sustentãtis totũ ædificiũ: ad insinuandũ q totũ qd' est hoĩs/fundatũ ẽ sup puluere: hoc ẽ tenuissima terra ex qua fact⁹ ẽ hõ. **cõsumẽtur uelut a tinea.** Iuxta hebræũ hr̃. **cõterẽt eos in facie tineæ.** Vt iã dixim⁹/naturales cõditiões hoĩs intendit eliphaz manifestare: & incœpit ab animab⁹ eorũ habitantib⁹ domos luteas/hñtibus puluerẽ p fundamẽto: hæc.n. duo spectãt ad principia hoĩs. Et ppterea psequtur manifestãdo pgressum uitæ hoĩs scd'm intrinseca: & dicit q elementa ex qbus cõstant hoĩes/cõterent ipos in faciẽ (hoc ẽ in silitudine) tineæ. tinea siqdem ab intrinseco uestis genita cõsumit uestẽ: & silr̃ hõ ab elemẽtis ex quib⁹ cõstat/paulatim cõterit̃ talis.n.ẽ pgressus humanæ uitæ. Et quẽadmodũ pncipia hoĩs attulit ad declarandũ animas hoĩum esse inferiores ãgelis, ita pgressum uitæ hoĩs ab intrinseco pariẽtis sibiipi cõsumptionẽ/attulit ad insinuandũ q multaʀ ægritudinũ hoĩs cã nõ ẽ pctm̃ hoĩs sed cõditio naturæ. in cui⁹ testimoniũ subiũxit breuitatẽ uitæ hoĩs, quã pspicuũ est esse naturalẽ. Et dixit hoc ne qs intelligeret q ipe eliphaz diceret õe malũ ẽt ægritudines hominis/dari a deo propter peccatum hominis. intendit enim excipere mala naturalia/ægritudines/breuitatem uitæ & mortẽ.

¶ **De mane usq3 ad uesperã succidẽtur.** Iuxta hebræum hr̃. **A mãe usq3 ad uesperã cõtũdent.** Breuissimũ tẽpus uitæ hoĩs significat p spatiũ unius diei a mane ad uesperã. **et qa nullus intelligit/in eternũ peribũt.** Hãc literã nullus mihi notus interpres hactenus reddidit iuxta hebraicam ueritatem in qua habetur. **a non ponere/ad semper peribunt.** Sic iacet in hebræo/cum commate interiecto inter uerbum ponere & ad semper: ut manifeste intelligamus q semper determinat uerbum peribunt. & manifestatis principiis progressu ac breuitate uitæ hominis/manifestat consequenter finem hominis. ¶ Vt autem percipiatur clare sensus huius clausulæ/considera q quemadmodum poner̃ fert secum rem aliquam (quia nullus potest ponere nihilum) ita non ponere simpliciter & absolute dictum/æquipollet ad nihil po

nere.& ꝓpterea sensus literæ est ꝙ hoies peribũt ad sēp a nihil ponēdo quũ moriunt̃. Si anima hominis reputata fuisset ab eliphaz immortalis, nequaꝗ̃ dixisset homines a non ponere mori in æternum: qm̃ credidisset ꝙ homines moriendo ponunt animam / rem remanentem: sed ipse quia existimabat animam rationalem desinere simul cum homine, ideo dixit ꝙ homines moriendo nil ponunt. Et dixit hoc directe contra uerba iob quibus dixerat iob ꝙ si olim mortuus fuissem mō requiescerem cum regibus & consulibus terre / ubi paruus & magnus &c. Et apte dicit ꝙ peribunt ad semper: contra sententiam iobis qui dixerat ꝙ mortuus fuisset ad requiem habendam cum regibus & consulibus &c. ☞ **Qui autem reliqui fuerint / auferentur ex eis: morientur ꝛ non in sapientia.** Iuxta hebræum habetur. **Nonne motum fuit ligamen eorum in eis: morientur ꝛ non in scientia?** Dictio interpretata ligamen / potest quoq; interpretari præstantia. Et appellatur aīa rationalis quæ est in hoīe / ligamen uel præstantia. ligamen quidem quia continet partes corporis ad uitā: in cuius signũ quũ non est anima in corpore / partes corporis dissoluuntur. & propterea dr̃ ligamen eorũ quod est in eis / ad differentiam ligaminis extrinseci. præstantia uero / quia est id quo præstat homo cæteris animalibus. De anima itaq; rationali dicit ꝙ quia ipsa utpote ligamen corporis existens in eo seu præstantia in eo / fuit mota tempore mortis, inde seqtur ꝙ homines morientur & non in scientia erunt: hoc est non remanebit pars illa qua sciunt. Dixerat prius ꝙ quia hoīes nihil habent quod ponant moriendo / ideo peribunt ad semper: manifestat mō hoc idem ex eo ꝙ hoīes moriuntur & nō in scientia erũt: hoc est non in perfectione naturali partis intellectiuæ remanebunt / quia anima eorum mota fuit mutatione substantiali, qualis est corruptio quæ fit in morte. Et hic terminantur uerba quæ eliphaz dicit se audisse a spiritu apparente sibi. ☞ Vbi prudēs lector siste / & confer uerba hæc a principio usq; ad finem cum eo quod intendit eliphaz aduersus iobem: & inuenies eliphaz finxisse hanc apparitionem quasi metaphorā, ad insinuandũ ꝙ hæc quæ multo studio didicerat / erāt tam profunda mysteria ut a supernis spiritibꝰ manifestata uideantur hominibus / dignaq; esse ut cum timore & tremore audiantur. Dico autem hoc: quia prima sententia etsi sit uera in se / falso tamen applicatur, ut declarauimus: quod non est attribuendum reuelationi diuinæ. rursus hæc quæ dicuntur de morte animæ rationalis / perspicuum est non esse diuinitus reuelata.

CAPVT .V.

Voca ergo si est qui tibi respondeat: ꝛ ad aliquem sanctorũ conuertere. Iuxta hebræum habetur. **Voca nũc si est respondēs tibi: ꝛ ad quem ex sanctis te uertes?** Recitatis uerbis spiritus apparentis sibi, eliphaz a postremis inchoans / insultando ac irridendo dicit ad iob uoca nunc aliquem defunctum si est respondens tibi. & dato latissimo campo subdit & ad quem (hoc est ad quemcunq;) ex sanctis te uertes / uocādo: quia nullus defunctus quantũcunq; habitus ab hominibus pro sancto / est respondens tibi: utpote quorum animæ simul cum corporibus interierunt.

¶ **Virum stultum interficit iracundia: ꝛ paruulum occidit inuidia.** Iuxta hebræum habetur. **Quia stultum occidet ira: ꝛ simplicem interficiet inuidia.** Dictio interpretata simplicem / non proprie exprimitur: significat enim hominem modici iudicij / quem uulgari italico appellamus

ſimplicem. Non digreditur eliphaz: ſed retrogrado ordine tractat audita a ſpiritu. inchoauit.n.a poſtremis:& modo tractat prima uerba audita de homine relato ad angelos. Audierat.n.q̃ ẽt hoíes facti ſunt a deo ſtulti:& propterea de hoíum ſtultitia tractat. Et ꝓponendo duo ſtultoꝝ genera quaſi extrema/intendit comprændere hoíes oẽs medios ex extremis: & declarare ꝙ oẽs hoíes incurrũt aliquod peccatũ ꝑturbationũ animi quas paſſiones uocamus.& ꝓpterea nominat duo extrema uitia (irã & inuidiã) penes duas extremas paſſiones/iram & triſtitiã:illã ex colera iſtam ex melancholia/illam ex igne hanc ex terra/illã ut ſupremã inter aggreſſiuas iſtam ut ſupremam inter retractiuas aĩ perturbatiões:ut ex iſtis reliquas paſſiones intelligamus. Intẽdit ergo manifeſtare ꝙ ex hoc ꝙ deus fecit hoíem ſtultũ (hoc eſt declinatiuũ a prudentia) oẽs hoíes incurrunt aliquod pctĩ,iræ uel inuidiæ/timoris uel audaciæ/uel aliaꝝ paſſionũ ĩpellentiũ uel retrahentiũ.uniuerſæ.n.aĩ paſſiões uniuerſaq; aĩ uitia/aut impellẽtis animũ aut retrahentis modũ habent.huc.n.tendũt uerba literæ cum coniunctiõe cauſali/qa ſtultum occidet ira & ſimplicẽ interficiet inuidia.Et eſt ſermo non de interfectione corporis ſed aĩ:hoc eſt de morte pctĩ.nam coniunctio qa/relatiue ad ſubiuncta ſcribit̃. Et eſt ſenſus.quia ſtultum occidet quantũ ad animũ iræ uitiũ/& ſimplicem interficiet uitiũ inuidiæ,ideo ego uidi ſtultũ radicantẽ & maledixi &c.Intendit.n. ꝙ ꝓpter pctĩ ſtultus q̃uis firmatus in diuitiis/tandem affligetur.hæc eſt.n. prĩcipalis eius intẽtio ad uerſus iobẽ ꝙ propter pctĩ dũtaxat ueniũt aduerſa. ¶ Ego vidi ſtultũ firmaradice: ⁊ maledixi pulchritudini eius ſtatim. Iuxta hebræum hr̃ habitaculo eius.Stulti nomine(ut dictũ eſt)imprudẽs intelligit̃/ea imprudẽtia de qua ſcriptũ eſt prouer.14.errant oẽs q̃ operantur malũ,& apud philoſophos oĩs malus eſt ignorans. qa inquã oĩs ſtultus peccat aliqua perturbatione animi,ideo ego uidi quidem ſtultum firmatũ tanq̃ arborem bñ radicatã,& ſtatim abſq; hæſitatione aliqua maledixi habitaculo eius:hoc eſt uniuerſis quæ illius ſunt.ponitur.n.cõtinens ꝓ cõtẽto. ¶ Nec prætereas ꝙ aduerbium ſtatim in calce metri ſcriptum,cõſtrueret̃ rectius cum ſequenti ſententia/ſtatim lõge fient filij eius a ſalute.hoc.n.magis quadrat opinioni eliphaz/putantis ꝙ non differtur in aliam uitam pœna iniquoꝝ. ¶ Longe fient filij ei⁹ a ſalute. Numerat per partes habitaculum eius/inchoãdo a filiis.et cõterentur in porta. hoc eſt in loco iudicii ſeu in loco ualde publico.porta.n. ciuitatis apud antiquos erat illuſtrior ciuitatis locus:erat & in quo ſedebant ſenes & iudices.et non erit qui eruat. ¶ Cuius meſſem famelic⁹ comedet/⁊ ipſum rapiet armatus. Iuxta hebræum hr̃.et ad ſpinas tollet eum. hoc eſt & uſq; ad ſpinas tollet famelicus ea quæ in agris ſunt.et bibent ſitientes diuitias eius. Iuxta hebræum habetur. et glutiet predo opes eorũ. Sententia eſt clara.

¶ Nihil in terra ſine cauſa fit. Neſcio ũde irrepſerit interpretatio hæc: nã iuxta hebraicam ueritatem ſcribitur. Quia non egredietur e puluere iniquũ. Poſtq̃ eliphaz ex parte paſſionum animi declarauit uerificari audita de hominis ſtultitia/& teſtificatus eſt punitionem in hac uita,intendit modo probare ꝙ omnes homines peccant ex natura ipſius hominis audita a ſpiritu qui apparuit ſibi:ſcilicet habitantes domos luteas quorum in puluere fundamentum eorum. & ideo inchoat hanc rationem a negatiua/dicendo quia non egredietur e puluere iniquum:nullus enim unq̃

puluis producit malum culpæ. Et subiungit. et de humo nō egredietur dolor. Iuxta hebræum habet. et e terra non germinabit iniquitas. hoc ē nec terra ꝓducit iniquitatem. Terram & puluerem nominat/ut intelligamus ꝙ terrā refert ad domos luteas & puluerem ad puluerē fundamentū hoīum. Et intendit per has negatiuas ꝙ iniquitas hoīs nō pullulat in hoīe ex parte corporis formati ex puluere terræ/sed ex parte animæ: hoc est ex coniunctione aīæ rationalis cū corpore, quæ cōiunctio in natiuitate hoīs fit quū homo nascit in matris utero. Et propterea subiungit. Homo nascitur ad laborem: & auis ad volatum. Iuxta hebræū hr. Quia homo ad iniquitatem natus est: & filii scintille eleuabunt volatum. Negatiuis adiungit affirmatiuā intentā: vz ꝙ homo natus est ad iniqtatē faciendā: hoc est ꝙ homo ex suis naturalibus sortitus aīam rationalem/habet ꝙ peccet. Et ratio huius redditur a philosophis/ex hoc ꝙ homo est compositus ex duabus naturis tendentibus ad contraria bona: ex natura vz sensitiua & natura rationali, quarum altera tendit ad bonū secundum sensum/altera ad bonū secundum rationem. Vnde & apostolus dicit ꝙ caro cōcupiscit aduersus spiritū & spiritus aduersus carnem. hinc. n. fit ut qui ab initio natiuitatis nr̄æ assueti fuimus ad sectādum bona sensibilia/& sensibilia nos magis mouēt ac delectant/eorumq; contraria cōtristant nos ualde, ut cōmuniter sequamur bona secundū sensum/parumq; sequamur bonum secundum rationem: & ꝓpterea omnes peccemus. Non dixit ergo falsum eliphaz/ꝙ homo natus est ad iniquitatem. Et dixit hoc ad cōuincendum iobē ut fateret se quoq; peccasse: & consequenter punitū fuisse a deo iuste ꝓpter ipsius iob peccata. Et scito ꝙ dictio interpretata iniquitatem/āceps est ad iniquitatem uel laborem: sed materia ipsa cum contextu insinuat ꝙ hoc in loco interp̄tanda est iniquitatem. nam sic directe seruit proposito eliphaz. ¶ Quod aūt adiungit & filij scintillæ eleuabunt uolatum/metaphora est significans uiros heroicos. hebraico siquidem more quēadmodum appellātur filij belial/filij nuptiarum/filij lucis & id genus reliqui, ita appellātur filij scintillæ abūdātes spiritibus claris ac lucidis. tales. n. usq; adeo emergūt ut eleuare uideant uolatū/attollendo seipsos rarissimis uirtutibus in tantā cælsitudinē supra hoīes cōmuniter ut uolare uideant ad loca cælsiora locis hoīum. Acsi apertius dixisset. cū hoc ꝙ cōmune ē hoībus oībus nasci ad iniqtatē/stat ꝙ aliqui filij scintillæ (hoc ē abundātes spiritibus claris & lucidis/similibus scintillis) emergāt in uiros heroicos. Et apte adiūxit hoc eliphaz/ne naturā hoīs nimis dep̄ssisse uideret. ¶ Quāobrē ego deprecabor dominū. Iuxta hebræum hr. Profecto ego queram el. Coniūctio causalis præposita supradictæ sn̄tiæ refert ad hāc lr̄am. Et est sensus qa homo natus ē ad iniqtatē, ꝓfecto ego querā el. tāq;. n. agnoscēs se peccatorē, infert se quæsituꝝ el/hoc ē deū forte. Acsi aptius dixisset. tu iob esto cū præsumptiōe īnocentiæ tuæ, ego uero agnoscēs me sicut & oēs hoīes sub pctō/recurrā ad deū fortē. Ita ꝙ intendit simul & inferre ex peccato necessitatē recurrendi ad deū in aduersis / & argueṙ timiditatē iob nudā a spe in deo. & timoris qdem iobis meminerat eliphaz sed mō ꝑsequit: nuditatem aūt eiusdem a spe īterp̄tatus est eliphaz/ex eo ꝙ iob ꝓponendo nunq; meminit suæ spei sed dūtaxat tristitiæ & tioris. Quæ igit hic dicunt, directe tēdūt ad hoc ꝙ iob in hac calamitate debuit spē ī deo poneṙ/& nō tāto timoṙ opp̄mi. et ad deum ponā eloqū meū. Iuxta hebræū hr. & ad elohim ponā eloquiū

meū. Nominat deū prius el a fortitudine/& deinde elohim a iudicio, ad insinuādū unū atq; eūdem esse deum qui est antonomasice & fortis & iudex / qui fortitudinem habet ad faciendū quæcunq; iudicat ad retribuēdum unicuiq; secundū merita eius. ¶ Qui facit magna & inscrutabilia: & mirabilia absq; numero. Iuxta duo nomina dei (el & elohim) ꝓsequitur duo gña actionum diuinaꝝ, & primū spectantia ad deum quatenus el: vz facere magna excedentia omnē perscrutationem/& facere mirabilia excedentia omnem numerum, Et excessus quidem perscrutationis uerus est simpliciter: excessus aūt numeri uerus est quo ad nos. ¶ Qui dat pluuiam super faciē terre. Ad insinuandum ꝙ unus atq; idē est author rerum naturalium & iudex humanaꝝ actionū/inserit hæc de pluuia & de flūinibus subiungēdo. et irrigat aqs uniuersa. Iuxta hebræū hr̃. et mittit aquas super facies plateaꝝ. e montibus siquidē fontes prodeunt sup planiciē. ¶ Qui ponit humiles in sublime. Iuxta hebræum habetur. ad ponendum humiles in excelso. Hactenus de actiōibus dei quatenus el: mō de actiōibus dei quatenus elohim loquit̃. Et transpositæ scribunt̃ particulæ/ut contingit in metris. hoc. n. quod dr̃ ad ponendū/ finis ē subiūctaꝝ postea actionum: vz qui dissipat cogitationes malignorū &c. ad ponendū hūiles in excelso. et merentes erigit sospitate. Iuxta hebræū hr̃. et obscurati apprehendēt salutem. Lugentes ob oppressiones quas patiuntur ab hoibus/dicit ꝙ appræhēdent salutem operante deo subiūcta. ¶ Qui dissipat cogitatiōes malignorū: ne possint implere manus eorū quod ceperāt. Iuxta hebræū hr̃. Dissipans cogitationes callidorū: & non facient manꝰ eorū statuta. Ad hoc ut ponat humiles in excelso & lugentes in salute/dissipat elohim cogitatiōes callidoꝝ ita ut nō exequantur quæ decreuerunt facere. ¶ Qui apprehendit sapiētes in astutia eorū. faciendo euenire eis quod timent/dirigendo opera eorum ad contrariū eiꝰ quod intendunt. Exēplū habes in uenditione ioseph/& in persecutione dauidis a saule. et consilium prauorum dissipat. Iuxta hebræum habetur. et cōsilium peruersorum festinatum est. Festinatio contrariat̃ consilio: utpote reddens consiliū præceps. et propterea deus cōsilio peruersoꝝ festinantiam immittit, ut præcipiti consilio ruant ut merent̃. ¶ Per diem incurrent tenebras: & quasi in nocte sic palpabunt in meridie. Metaphorico sermōe describit̃ excæcatio callidoꝝ sapientum huius mūdi ꝙ in die obuiabunt obscuritati (hoc est in rebus claris occurret eis obscuritas ut nō uideant) & in meridie palpabunt, ābulantes extendendo manus āte se ne impingāt/quēadmodū solemus in nocte ābulare carentes lūine: hoc ē ꝙ in negociis manifestissimis negociabunt̃ palpando/timentes ne impingant. Et uidemus sæpe huiusmodi cæcitate percuti sapientes huius mundi.

¶ Porro saluū faciet egenū a gladio oris eorum: & de manu violēti pauperē. Iuxta hebræū hr̃. Et seruauit a gladio ab ore eorū: & de manu forti misellū. Ad discernēdū actiōes elohi quas exercet gubernādo hoies, præmisit qualr̃ gubernat callidos & peruersos/ adiungēdo nūc qualr̃ gubernat misellos & pauperes qui iactant cogitatus suos in deum. Ambiguum est autem an dicatur appositiue a gladio ab ore eorum (ita ꝙ exponatur gladius sermo eorum) an significetur gladius uere impatus sermōe callidoꝝ seu puersoꝝ. quouis aūt mō itelligas, ueꝝ ē ꝙ deus libe

rat sua ꝓuidētia deuotos sibi destitutos hūano auxilio/& ab ore & a gladio & a manu forti. ¶ Et erit egeno spes. Sententia clara est. iniquitas aūt cōtrahet os suū. Ponit̃ iniqtas ꝓ iniquo. effectus diuinæ ꝓuidentiæ describit̃ penes hoc/ꝙ quantū cunq; destitutus hūano auxilio obtinebit speratū: iniquus aūt cōtrahet os suū/cōfusus.

BEatus homo. Iuxta hebræū habetur. Ecce beatitudines hominis. Postq̄ eliphaz increpauit iob de timiditate absq; recursu ad deum/ modo increpat ipsum de lassitudine animi ex hoc ꝙ castigationes diuinæ sunt ꝓ fœlicitate hominis: & propterea non debent esse exosæ hōi, sed suscipiēdæ ut medicinæ/ut paternæ castigationes. Hebraicæ autem linguæ more significat̃ beatitudo in plurali numero. qui corripitur a domino: increpationem ergo domini ne reprobes. Iuxta hebræum habetur. castigabit eum eloha: & castigationem saddai nō odio habebis. Ex duabus partibus integrari beatitudinem hominis quā proposuerat manifestat: uc3 ex ipsa castigatione diuina/& complexu eius ab homine qui castigatur. Et in hoc manifeste percutit iobē/ q detestatus est uitam suam ob diuina flagella quæ passus est. Nominat autem deum castigantem eloha eo ꝙ nonnulla iudicii species est castigatio. deum uero quatenus complectenda est eius castigatio/nominat saddai: hoc ē uictorem seu omnipotētem. Sed prima interpretatio magis consonat deriuationi nominis. uerūtamen sensus in idem redit: quia uincere omnia est esse omnipotentem. qui .n. uincit oēs causas/oēs nexus ordinesq; rerū, omnipotēs ē. Et apte cōplectēda castigatio eius dicit̃ cui nulla fieri pōt resistentia/qui oīa uincit/cui oportet oīa parere. ¶ Quia ipse vulnerat & medetur: ꝑcutit. Parui refert ꝙ hebraice habet̃. Quia ipse dolere faciet & fasciabit: percutiet/& manus eius sanabunt. hoc ē ꝗa ipse officio iudicis fungetur immittendo dolores & percutiendo/officio autem medici fungetur tanq̄ fasciando & sanando propriis manibus. Et intendit per hoc ad literam ꝙ deus hoiem cōplectētē diuinā castigationē nō deserit ī illa, sed liberat ab illa ī hac uita. ¶ In sex tribulationib⁹ liberabit te: & in septima non tanget te malū. Proposuit ecce beatitudines hominis: manifestat mō quæ qualis & quando est illa fœlicitas. Et tempus quidem fœlicitatis dicit fore post sex tribulatiōes pariēter perpessas. discernit siquidem duo tempora: alterum angustiarum sex/alterum uexatiōis septimæ. Et differentiam inter illa ponit: penes hoc ꝙ uir sperans in deo/tempore sex tribulationum tangitur quidem tribulationibus sed liberatur, tempore uero septimæ non tangit̃ penitus tribulatione aliqua/non afficitur malo aliquo. Et intendit per sex tribulatiōes uniuersa diuina flagella quibus aliquis indiget ad hoc ut perfecte castigatus hoc est purus sit. numero .n. senario perfectiōem significauit: eo ꝙ constat ex primis numeris cōclusis unitate quæ est principium omnis numeri. Per septimam autem non intēdit affirmare tribulationem septimam/sed negare tribulationem post sex. intendit siquidem ꝙ quemadmodum pater diuersimode castigat filium quousq; fuerit perfecte eruditus & castigatus/& postea dat ei authoritatē simul cū facultate fruēdi opibus, ita deus tādiu flagellat sperantes in se quousq; fuerit perfecte purgati/& postea facit eos fœlices absq; omni flagello. ¶ In fame eruet te de morte. Duo proposuerat, alterum in sex tribulationibus liberabit te: alterum & in septima non tanget te malum. prosecuturus utrunq;/tractat primo tribulationes sex, inchoando a tribulatione famis: & dicit ꝙ

liberabit te a morte. Nō dicit ꝙ nō patieris ſed ꝙ eruet te a morte. et in bello de manu gladii. Sil'r i hac ſecūda tribulatiōe nō eximeris a patiēdo, ſed eruet te de māu gladii ne occidaris. ☞ A flagello lingue abſconderis. Et in tertia hac tribulatione aduerſantibus tibi detractoribus calumniantibus ſeu comminantibus (hæc.n. omnia flagella linguæ ſunt) patieris quidem ſed abſconderis/ne intētum effectum aſſequant' minæ uel calumniæ. Occultatio autem uel corporalis uel per defectum probationum intelligi poteſt/diuino conferēda beneficio. et non timebis calamitatem. Iuxta hebræum habetur. a præda. Quam tamen aliqui non male interpretātur. a uaſtitate cum ueniet. Sed ſiue prædones ſiue uaſtatores aduenientes ſignificentur, in hac quarta anguſtia inſinuatur beneficium diuinum maius dicendo non timebis. Non dicit non patieris prædam/ſed non timebis. intendit enim docere poſtq̃ homo in tribus anguſtiis animum ſuum bene direxerit erga deum/ſentiet in proprio animo beneficiū nō timendi aduentantibus prædōibus: ponit.n. uirtutes purgatorias in tribulationū pgreſſu. Et hic incipit apparere ꝙ eliphaz doctrinā quæ ſtoica eſt poſtmodū appellata pſitebat': & hanc eius profeſſionem manifeſtius declarāt ſubiuncta uerba in quīta tribulatione. ☞ In uaſtitate ⁊ fame ridebis. Vide progreſſum pluſq̃ ſtoicū. prius enim excluſit timorem imminentibus prædonibus ſeu uaſtatoribus terre: modo in duplicata tribulatione apponit riſum. Et hæc tribulatio q̃uis quinto loco ſcribatur/ſexto tamen loco intelligenda eſt: quoniam ad ſupremum puritatis gradum deductus eſt animus, quum multiplicatis ſimul tribulationibus non ſolum immunis eſt a triſtitia ſed ridet/ſed in riſum deducit iacturas. Dixi autem multiplicatas tribulatiōes: quoniā illamet dictio quæ in quarta tribulatione interpretatur præda ſeu uaſtatio/repetit' hic. & perſpicuum eſt repeti quoq; famem/quæ primam tribulationem conſtituit. Duarū ergo tribulationum ſeorſum prius poſitarum coniunctio ultimo loco ponitur, ad ſignificandum ꝙ poſtremo a multiplicatis ſimul tribulationibus non turbabitur animus tuus ſed ridebis/aſſecutus iam uirtutes purgati animi. et beſtias terre non formidabis. Quia minus eſt nō timere pericula q̃ ridere in periculis & aduerſitatibus, ideo dixi ꝙ hæc tribulatio tranſpoſita eſt cauſa metri/& quinto intelligenda eſt loco: in qua tam purgatum a paſſionibus animum deſcribit eliphaz ut nō timeat a beſtiis terræ occurrentibus & deus liberabit eum. Et in hoc magnam fiduciam in diuina protectione præcipit eſſe/eorum qui a paſſionibus animos ſuos purgant. Ita ꝙ eliphaz documentis ſtoicis adiungit agnitionem diuinæ ꝓuidētiæ quo ad duo beneficia: hoc eſt & quo ad beneficia internæ animi purgationis a paſſionibus/& quo ad beneficia ſeruationis perſonæ propriæ a morte quomodolibet præter naturam imminente.

¶ Sed cum lapidibus regionum pactum tuum: ⁊ beſtie terre pacifice erunt tibi. Hinc rationabiliter incipit ſeptima: hoc eſt tempus fœlicitatis poſt ſex tribulationes: poſt animum tam alienum a paſſionibus ut nec ab imminentibus periculis timeat/nec a præſentibus malis triſtetur, paulatim purgatus caſtigationibus diuinis cum deuotione erga deum ſuſceptis. A ſignis itaq; animi purgati perfecte inchoat fœlicitatem dicendo iuxta hebræum. Quia cum lapidibus agri pactum tuū: ⁊ beſtia agri fuit pacificata tibi. ☞ Et ſcies ꝙ pax tabernaculum tuum: et uiſitabis habitaculum tuum ⁊ non peccabis. Ita iacet in hebræo.

Et est ordo literæ. quia cum lapidibus &c.habebis hæc:vз & non peccabis/et scies ꝙ pax/& scies ꝙ multum &c.Sensus autem literalis est.quia conuenisti iam cum lapidibus agri in fortitudine nullis aduersis cedente/ tanꝗ̄ non sentires:hoc est quia nulla afficieris tristitia & nullo afficieris timore effectus iam intrepidus in occursu bestiarũ syluestrium tanꝗ̄ pacificarum tibi,ideo & non peccabis a recta declinando ratione/& scies experientia teste ꝙ tabernaculum tuum erit pax(hoc est omni bono refertũ) & uisitabis illud fruendo bonis.Et intendit ad literam describere statum fœlicitatis hominis post tribulationes sex:manifestans ꝙ tunc animo perfecte purgato a passionibus tam circa præsentia ꝗ̄ circa futura,nõ peccabit/& per hoc tolletur causa ulterioris aduersitatis/& experientia comprobabit habere se beatitudinem ex multis consurgentem partibus:vз ex abundantia rerum/& ex fruitione earum/& ex multitudine prolis.de qua subditur. **Et scies ꝙ multum semen tuum: ⁊ germina tua sicut herba terre.** Germen filiorum & nepotum multiplicandum sicut hærba terræ promittitur. **Ingrederis in abundantia sepulchrum.** Iuxta hebræum hr̃. **Uenies in senectute ad sepulchrum.** Quarta beatitudinis pars describit᷑ longitudo uitæ usq₃ ad mortem/ex senectute cum honore sepulchri. **sicut infertur aceruꝰ tritici in tempore suo.** Iuxta hebræum habet᷑. **sicut incidere messem in tẽpore suo.** Ne intelligeretur mors in senectute malum aliquod contingenter eueniens cõtrarium fœlicitati quam eliphaz promittit,adiũxit similitudinem ꝙ mors in senectute erit tempore suo:hoc est tempore quo senectus ipsa exigit mortem/quemadmodum maturæ segetes exigunt incisionem messis.Et per hæc omnia clare habetur ꝙ eliphaz ponebat beatitudinem hominis in præsenti uita.nam declarat propositam beatitudinẽ post tribulationes sex / haberi in istis temporalibus bonis.

¶ **Ecce hoc vt inuestigauimꝰ ita est:quod auditum mẽte pertracta.** Iuxta hebræum hr̃. **Ecce hoc/quesiuimus ipsum ita ipsum:audi ipsum ⁊ tu / sapito tibi.** Firmitatem doctrinæ expositæ monstrat eliphaz dicendo ecce hoc/arcanum manifestatum de gubernatione diuina circa aduersitates & prosperitates hominum:ꝙ vз aduersa sunt propter peccatum/& ꝙ sperantibus in deum sunt castigationes ad purificandum animum ut post perfectam purgationem nõ peccet homo & sit beatus fruendo bonis præsentibus.Et dicendo inuestigauimus ipsum / attestatur ꝙ non ex diuinæ reuelationis miraculo sed ex studiosa inuestigatione non solus ipse eliphaz sed cum patribus & aliis sapientibus inquisitioni huic operã dedit. Et subdit ita ipsum (subaudi est)ut non opinatiue sed assertiue locutum intelligamus. & propterea monet iobẽ audi ipũm & tu/noli esse singularis sed cum aliis obtempera & tu documentis istis.& demum inquit sapito tibi/esto sapiens ad tuum proprium bonum cognoscẽdum & assequendum.Falsam autem esse hanc doctrinam quam profitetur eliphaz/patet tum ex christo qui fuit perfectissimæ uirtutis/ & dixit tristis est anima mea usq₃ ad mortem &c.tum ex apostolis qui ibant gaudentes a conspectu concilii quia digni habiti sunt pro nomine iesu contumeliam pati: & tamen postea perpessi sunt innumera mala præsentis uitæ.

Et respōdit Iob & dixit. Vtinā appēderentur peccata mea quibus iram merui. Iuxta hebræum habetur. Vtinam ponderā do ponderabitur ira mea. Sed ira nomen est uitij, compræhendit siquidem iob omnia peccata sua quæ ante ruinam commiserat sub uitio iræ, communicando in uocabulis cum aduersa rio suo eliphaz/qui omnia peccata distinxerat in iram uel inuidiam, ex eo enim q iobin tanta fuerat prosperitate, nō imputabāt ei peccata quæ se tenent ex parte inuidiæ/ sed peccata quæ se tenent ex parte iræ, in cuius signum eliphaz assimilauerat ipsum iob & filios leoni & leunculis. Extenso itaq; iræ nomine ad peccata omnia quæ se tenent ex parte iræ utitur iob/compræhendendo omnia peccata sua pristina: & desiderat ut ponderetur ira sua. Et directe respondet ad falsam interpretationem uerborum ipsius iob/factam ab eliphaz. dicente siquidem iob q non quieuerat a patrandis bonis operibus, interpretatus fuerat eliphaz q iob profiteretur semetipsum sine peccato/dicens in capitulo quarto recordare quis innocens seu mundus periit? & propterea tantopere annixus est monstrare omnem hominem peccare. tali inquam intelligentiæ falsæ respondet directe iob per hæc uerba/confitēdo se ante ruinam peccasse. nam cupiendo utinam ponderatione ponderetur ira mea/confitet iram propriam: hoc ē peccasse se peccatis quæ compræhenduntur sub ira. acsi aptius dixisset/fateor me quidem commisisse peccata sed cupio ut ponderentur. et calamitas quam patior in statera. Iuxta hebræum habetur. et calamitatem meā in bilancibus eleuabunt pariter. Sententia clara est. cupit enim ut in bilance hic peccata sua & inde calamitas sua/absq; aliquo alio addito pōderarent. ¶ Quasi arena maris hec grauior appareret. Sententia recte redditur: hebraice tamē habetur. Quia nunc plus arena marium grauitaret. Insinuat. n. q pōderādo inueniretur calamitas sua longe ponderosior: & usq; adeo ut grauior q̄ si arena marium in bilance illa posita esset. Et per hoc clare dicit q q̄uis peccauerit / calamitas tamen sua maior erat peccatis suis. Et hic est singularis textus/in quo spiritus sanctus per iobem reuelauit multos sanctos longe plus pati in hac uita q̄ eorum propria peccata meruerint. Et per hæc affirmauit iob uerum esse q deus eum afflixerat quasi innocentem non simpliciter sed relatiue ad tantam calamitatem. Et per hoc directe respondet ad eliphaz dicentem iobem pro peccatis suis afflictum iustitia diuina hoc exigēte. Vnde & verba mea dolore sunt plena. Iuxta hebræum hr. super sic/ verba mea fuerunt absorpta. Directe respondet tum ad repræhensionem eliphaz/dicentis profecto ego requiram deum: arguendo implicite iobem q dum proposuit uitam suam detestabilem/non proposuit simul spem suam in deo. respondet siquidem nunc iob rationem talis silentii non fuisse desperationem/sed quia absorpta seu glutita sunt uerba eius. Tum ad excusandum taciturnitatem multorum quæ nūc explicat/quæ ꝓponendo siluerat. Et quod dicit super sic/refertur ad excellentiā pœnæ supra culpā.

¶ Quia sagitte domini ī me sunt. Iuxta hebræū hr. Quia sagitte saddai mecum. Rationem dicendorum præmittit. subiuncta enim/ confirmatiua sunt corū quæ primo proposuerat. Vbi prudens lector conferendo hæc cum propositis primo a iobe/discernes q tunc iob uitam suam proponendo detestabilem nec meminit actoris uitæ nec pœnaꝝ inflictoris dei/sed absolute & initia uitæ & mala pœnæ ꝓposuit: nūc

autem actorem calamitatis suæ manifestat deum/ut conuenire se affirmet cum aduer sariis in fide de prouidentia diuina extensa usq; ad hæc singularia bona & mala hominum. Appellat autem calamitatem suam sagittas saddai (hoc est eius qui omnia uincit) ad ꝯfitendũ ꝙ mala sibi euenerunt a deo cui non potest resisti:euenerunt inquã tanq̃ e supernis sagittæ ex improuiso/repente & absq; nota causa. Et significanter di- cit mecum/ad insinuandum perseuerantiam malorum secum:tanq̃ si sagittæ infixæ/ adhuc nõ essent euulsæ ex plagis. **quarum indignatio ebibit spiritum meũ.** Iuxta hebræum hr. **quarum uenenum earum bibens spiritus meus.** In- star ferri sagittarum diu manentis in intimis corporis/uenenum describitur consecutũ perseuerans. propterea nanq; utitur participio præsentis temporis /dicendo spiritus meus bibens uenenum earum. Metaphorico sermone describit animum suum affectũ ueneno sagittarum dei:hoc est passionibus naturalibus/quæ scilicet consequuntur na- turaliter in animis nostris ex malis præsentibus. fatetur enim animum suum affectum passionibus tristitiæ & odij respectu malorum quæ patitur. **et terrores domini militant contra me.** Iuxta hebræum hr. **et terrores eloha ordinabunt me.** Non solum passionibus ob præsentia mala sed etiam passionibus ob mala futura (de quarum numero est timor) animus meus est affectus. Dicendo autem spiritum suũ ue- neno sagittarum dei uincentis omnia & seipsum ordinandum terroribus dei iudicis,in sinuat ꝙ nõ est absorptus spiritus eius passionibus/sed sic affectus est ut rationẽ habu- erit & habeat dei uincentis omnia/& similiter sic territus est ut rationem habeat dei iu- dicis. Et hic annotabis ꝙ coniunctio causalis in principio clausulæ istius scripta dicen do quia sagittæ &c. insinuat ꝙ quia spiritus iobis est ita dispositus hinc ex passionib9/ inde ex timore dei,loquetur subiũcta:ut hinc intelligeret eliphaz ꝙ nec desperatus aut absorptus passionibus nec nudo a passionibus animo/locutus ẽ & loquetur,sed medio modo se habens:& hoc (ut probabit) irrepræhensibiliter.

¶ **Nunquid rugiet onager quum habuerit herbam?** Iuxta hebræum hr. **Nunquid rudet onager super herbam?** Aduerte ꝙ per subiuncta quattuor interrogatoria/intendit asserere negationes contrarias:puta non rudet/non mugiet/nõ comedetur/non est sapor. Directe autem per hæc tendit ad respondendum eliphaz re- præhendenti tristitiam in animo iobis:& probat per quattuor subiũcta/ ꝙ lamentatio ex præsentibus malis/naturalis est,ac per hoc irrepræhẽsibilis. Inchoat itaq; a naturali b9 animaliũ syluestriũ/dicẽdo nunqd rudet onager super hærbam? ad manifestandũ ꝙ si onager careret pabulo ruderet:hoc est tristaretur & lamentaretur rudendo. **aut mu- giet bos quum ãte præsepe plenum steterit?** Parui refert ꝙ hebraice habet. **nunquid mugiet bos super pabulum suum?** Ex naturalibus quoq; animaliũ domesticorum ostendit ꝙ si bos careret pabulo/& tristaretur & lamentaretur mugien- do. Et affert hæc quia natura sensitiua quæ afficitur passionibus tristitiæ iræ & aliis hu iusmodi/communis animalibus & hominibus est. ¶ **An poterit cõedi insulsum quod non est sale conditum?** Interpres mutauit comedetur in poterit comedi. Post argumentum ex parte naturæ sensitiuæ/affert argumẽtum ex parte obiecti sensi bilis. & a manifestioribus docẽs/affert inter obiecta gustus insulsum absq; adiecto sale: ad manifestandum ꝙ quemadmodum insulsum nisi conditum sale fuerit displicet na-

turaliter gustui ita ut non comedatur, sic mala præsentis uitæ naturaliter displicent homini nec admittuntur ab homine nisi condita sale alicuius rationis adiunctæ: ut quũ homo admittit adustionem seu incisionem propter sanitatem. **aut potest aliquis gustare quod gustatum affert mortem? ¶ Animæ enim esurienti etiã amara dulcia esse uidentur.** Nihil horum inuenitur in textu hebraico: sed habetur. **nunquid est sapor in saliua sanitatis?** Argumentis ex parte naturæ sensitiuæ & ex parte obiecti sensibilis/adiungit argumentum ex parte aduentitiæ dispositionis sensus. diuersimode siquidem dispositus sensus diuersimode iudicat unum atq; idẽ sensibile: habentes nanq; linguam affectam colera/gustamus omnia tanq̃ amara. Ad manifestandum itaq; ꝙ animo affecto passione tristitiæ quadrat lamentari/& similiter animo affecto passione timoris quadrat loqui formidolosa, assumit argumentum ex saliua sanitatis (hoc est hominis perfecte sani) penes hoc ꝙ est sine sapore aliquo: ad insinuandum ꝙ si saliua est salsa/consonat ut quæ gustamus iudicemus salsa: & si saliua ẽ amara/consequens est ut quæ gustamus iudicemus amara. Et intendit per hæc manifestare ꝙ omni ex parte rationabilis est lamentatio sua quam longa oratione in capitulo tertio proposuerat: nam ex parte naturæ sensitiuæ & ex parte obiecti (mali ve3 perpessi) & ex parte dispositionis animi affecti tristitia & timore/manifestauit consentaneam esse rationi naturali ut lamentaretur. Saliuam autem sanitatis oportere esse sine sapore/manifestum est apud philosophos, ex eo ꝙ intus existens prohibet extraneum: hoc est si intra seipsam haberet aliquem saporem impediret discretionem omnium saporũ: quemadmodum si pupilla esset colorata/impediret uisum a discretione omnium colorum. **¶ Que prius nolebat tangere anima mea, nunc pre angustia cibi mei sunt.** Iuxta hebræũ habet. **Renuit tangere anima mea: ea sicut egritudines panis mei.** Ita iacet in hebreo. & est sensus ꝙ mala præsentis uitæ abominatur anima mea quemadmodum abominamur putredines ciborum nostrorũ. appellat. n. ægritudines panis putrefactiones cibi. Et intendit per hanc similitudinem manifestare eliphaz repræhendenti iobem egre ferentem mala/ꝙ naturale est etiam homini nolle pati mala præsentis temporis quemadmodum naturaliter refutamus cibos putridos. Vt intelligamus ꝙ manifestat intentum suum iob non solum ex communibus homini & aliis animalibus/sed ex iis quæ quilibet etiam sapientissimus etiam purgatissimi animi experitur in seipso: ve3 ꝙ renuit cibos putres. ita inquit renuit anima mea tangere illa/quemadmodum renuo ægritudines cibi mei. Et quia agnouisse se dixerat calamitatem suam esse sagittas dei, manifestat per hæc eadẽ uerba ꝙ nõ detestatus est plagas suas quatenus sunt sagittæ dei/sed queadmodũ refutamus cibos putres. **¶ Quis det ut veniat petitio mea: & quod expecto tribuat mihi deus?** Nomen est eloha. paruiq; refert ꝙ interpres posuit expectatiõem pro spe: nam hebraice habetur & spem meam tribuet eloha. Postq̃ iob rationabilem monstrauit tristitiam suam querulam/manifestat consequenter timorem suum esse rationabilem. arguerat. n. eliphaz ipsum utriusq;: tristitiæ ve3 & timoris. Et ut prælibes timorẽ iobis, scito ꝙ timebat augmentum doloris sensibilis ex plaga corporis ne usq; adeo cresceret uel longa perseuerantia molestior esset ut abduceret rationem a recto: & hic timor rationabilis & sanctus erat. tantiq; faciebat periculum peccãdi ut cuperet cum beneplacito dei/

uitã cõmutare in mortẽ. Et hoc quoq; desideriũ erat sanctũ: quoniã malebat sine pec-cato mori q̃ cum peccato uiuere. & conditum erat desiderium sale diuini beneplaciti: & propterea petitio & spes scribuntur. quod. n. sancte desideratur, consequẽs est ut sancte speretur/ & sancte petat̃ a deo gubernatore omnium. ¶ Et qui cepit ipse me conterat. Iuxta hebræum hr̃. Et volet eloha & conteret me. hoc est & uelit gubernator omnium & conterat me penitus. cupit. n. q̃ placeat deo conterere ipsum/ tollendo ab eo uitam. Soluat manum suam & succidat me. Iuxta hebræum ultimum uerbum est. et scindat me. Quod dixerat conterat me/ apertius manifestando dicit scindat me. Vtitur autem metaphora soluentis manum, eo q̃ sciebat potestatem executoriam afflictionum suarum esse tanq̃ ligatã a deo ne progrederetur ad tollẽdam uitam ipsius iobis: cupit. n. tolli impedimentum prohibens interitum ipsius iobis. ¶ Et hec mihi sit consolatio, vt affligens me dolore/ nõ parcat. Iuxta hebræum hr̃. Et erit adhuc consolatio mea, & calefaciam me in dolore/ non miserebitur. Recole q̃ optantis sunt uerba hæc: & q̃ hebræi futuro indicatiui utuntur pro optatiuo, quo carent. Est itaq; sensus. & in augmento doloris sit mihi pro consolatione/ q̃ deus non miserebitur præsentis uitæ meæ sed tollet eam. in augmento enim doloris/ plus timebat cadere in peccatum: & propterea consolatio ei fuisset uidere se propinquum morti. Appellat autem augmentum doloris calefacere se in dolore, quia ad literam incrementa doloris excitabant calorem. cuius signum habetur ex testa qua scalpebat se: magnus. n. pruritus scalptus calefacit ualde. nec contradicam sermonibus sancti. Iuxta hebræum habet. quia non negaui dicta sancti. Et est sensus/ quia non peccaui in dictis dei. Intentionem itaq; suam manifestat ex præterito. reddendo. n. rationem petitionis suæ quia non peccaui, insinuat quo tẽdit timor suus: vz ne peccet. acsi apertius dixisset/ cupio nunc anteq̃ peccem tolli ex hac uita. Et apte de peccatis agendo/ nominantur dicta dei dicta sancti, ad insinuandum leges diuinas esse leges mundas ab omni peccato: utpote æditas a sancto/ hoc est mundo penitus. Non negasse autem dicta dei intellige tum cogitatiõe tum uerbo tum opere: quo contra de peccatoribus dicitur/ confitentur se nosse deum factis autem negãt. Et hinc clare apparet testante ipso iobe q̃ hactenus non peccauerat.

¶ Que est enim fortitudo mea vt sustineam. Iuxta hebræum ultimum uerbum est sperare. rationem siquidem reddit quare cupit succidi uitam suam ne peccet: quia vz agnoscit debilitatem animi sui. fortitudo siquidem robusti animi largitur spẽ euadendi pericula: quo contra inquit quæ fortitudo mea/ ut sperem euadere peccatũ? aut quis finis meus vt patienter agam? Iuxta hebræum habetur. et quis finis meus vt prolongem animam meam? hoc est uitam meam. Et est sensus & quis est terminus patiendi ut prorogatio uitæ meæ sit mihi grata. si. n. statutus esset terminus doloris (puta per annum) cupienda esset prorogatio uitæ/ utpote post annũ quietæ: sed interminato existẽte dolore/ intolerabilis uidetur prorogatio uitæ. ¶ Nec fortitudo lapidum fortitudo mea: nec caro mea enea est. Parui refert q̃ iuxta hebræum leguntur hæc interrogatiue. Num fortitudo lapidum fortitudo mea? num caro mea enea? Ex parte animi dicit num fortitudo mea est fortitudo lapidum? hoc est sine affectu tristitiæ & aliarũ passionum. ex parte uero corporis

dicit

dicit num caro mea ænea?hoc est sine sensu doloris. Ex fragilitate siquidé animi & ex dolore in corpore sine termino/ratióem reddit q̃ præfert uitæ morté ne mens abducat̃ a rectitudine diuinæ legis. Et propterea subiungit. **Ecce non est auxilium mihi in me: ⁊ necessarii quoqꝫ mei recesserunt a me.** Iuxta hebræū lõge aliter hr̃. **An si non auxilium meum in me: ⁊ lex expulsa est a me?** Ratio rationum allatarum affertur concludendo. & consistit in hoc q̃ defectus auxilii proprii in seipso non debet expellere obseruationem diuinæ legis ab eo: quod tamen accideret si perseuerante augméto doloris/infirmus animus abduceret̃ in desperationé. sic.n. expelleret̃ diuina lex ab eo ꝓpter defectū auxilii/robusti animi & sani corporis. Est itaqꝫ ordo literæ. an si nõ auxiliū meū in me erit, ideo ẽt lex diuina expellet̃ a me? quasi dicat absit.

Qui tollit ab amico suo misericordiā/timorem domini derelinquit. Iuxta hebræū hr̃. **Liquefacto a socio suo gratia: ⁊ timoré saddai relinquet.** Postq̃ iob primum manifestauit quo sensu dixerit se innocentem pati & excusauit tam tristitiam q̃ timorem suum, ad socios suos repræhendentes ipsum uertit sermonem arguendo eos multipliciter/inchoãdo ab eorum auaritia. & propterea proponit in genere q̃ socius negans gratiam liquefacto/relinquit pariter timorem dei omnipotentis. Appellat autem hominem deductum in miseriam liquefactum, eo q̃ amiserit cõsistentiam propriam instar liquefactorum. Et sermo literæ est mutilus: nam sensus est. liquefacto debetur a socio eius gratia: & si omittit illam/etiam timorem dei relinquet. Et per hoc insinuat, q̃ peccat non solum in proximum sed in deum. ¶ **Fratres mei præterierunt me sicut torrens qui raptim transit in conuallibus.** Iuxta hebræum habetur. **Fratres mei mentiti sunt sicut torrens: sicut impetus torrentum transibunt.** Aduerte prudens lector q̃ q̃uis hæc & subiuncta de cõsanguineis iobis manifestent maiorem afflictionem ipsius iobis (utpote quia nec consanguinei miserti sunt eius) directe tamen cõmemorat iob hæc ad duo: primum ad contradicendum eliphaz dicẽti puniri stultos in hac uita/deinde ad exaggerandum culpam sociorum qui uenerant ad consolandum eum: ut cõtextus literæ diligentius perspectus insinuat. Assimilat itaqꝫ consanguineos suos torrentibus/qui deficiunt qñ opus est aqua: & ideo dicit mentiti sunt ut torrens/ qui prætẽdit abundantiā aquarum & statim mentit̃ deficiẽdo. Proponit de fratribus suis duo: culpā scꝫ & pœnam. culpam quidem dicendo mentiti sunt sicut torrens: pœnam uero dicendo uelut impetus torrentum transibunt. Et ordine retrogrado tractat utrunqꝫ. nam prius manifestat pœnam: & deinde culpam/ibi considerate semitas. ¶ Circa pœnam autem aduerte miram artem contra dicta eliphaz/adnitentis probare q̃ iniquos oportet puniri in hac uita. eliphaz siquidem dixerat in cap. 5. ego uidi stultum &c. iob autem intẽdens dicere q̃ impii quandoqꝫ in hac uita non puniuntur sed cursu suo peracto intereunt, nõ dicit ego uidi impium in genere/sed ad specialissima descẽdens (fratres uidelicet suos) describit eorum impunitatem in hac uita: ut describendo fratres suos impios & impunes in hac uita/excludat simul dicta eliphaz dicentis q̃ impii puniuntur in hac uita.

¶ **Qui timent pruinam, irruet super eos nix.** Iuxta hebræum habetur. **Tenebrescentes a gelu, super eos teget se nix.** Prosequendo metaphoram torrentum quorum meminerat (dicens sicut impetus torrentum transi-

bunt) declarat conditiones torrentum, quarum primo scripta est q obscurant a gelu: & tunc sup ipsos torrentes tegit nix/ pculdubio ab ipso gelu, aquæ siqdem torrentis ut pote modicæ/tempore niuiũ facile suscæpta niue cõdensant a gelu: & sic niues tegunt in eis/ & ipsi obscurantur ex dẽsitate, cõdensatæ, n, aquæ nõ sunt oculis peruiæ: & ideo tenebrescẽtes dicunt. **Tempore quo fuerint dissipati peribunt: & ut in caluerint soluent de loco suo.** Iuxta hebræũ hr. **In tẽpore colabũtur exci dentur: in calere suo extinguent e loco suo.** Metaphoræ metaphoram adiũgit, declarat, n, q tempore quo congelati torrẽtes fluũt colãdo/tũc quasi excidunt. quẽ admodum, n, dum arbores cæduntur stillant humores tanq colando, ita tanq incidantur torrentes describunt tẽpore colationis, & rursus cum torrẽtes cõgelati calefiũt a sole/describunt extingui ex loco eorum: ut calefactio quæ suapte natura accendit/cõtrarium effectum describat habere in torrẽtibus cõgelatis: vz extinguere eos de loco suo. Et hoc ad sensum apparet uerificari/solis calore liquefaciente torrẽtes tam uehemẽter q moueat aquas cõgelatas de loco suo. **Inuolutæ sunt semitæ gressuũ eoꝝ: ambulabũt in vacuũ & pibunt.** Iuxta hebræum hr. **Inclinabũtur semitæ viæ eorum: ascendẽt in vacuũ & perdent se.** Descriptis torrentibus quo ad congelationem & liquefactionem/describuntur tertio quo ad uias & terminum. Et uias quidem describit per semitas inclinatas relatiue ad alueum torrentis, quẽadmodum, n, exuberantes aquæ fluminum declinant in loca humiliora hinc & inde, ita dissoluti torrentes declinãt in uias magis imas hinc & inde. Terminum autem per ascensum in uacuum: hoc est per resolutionem in uapores, qui ascendunt in uacuũ/hoc est aerem (anti qui, n, aerem appellabant uacuum) & sic pereunt immo perdunt seipsos torrentes. Hic est sensus metaphoræ, & perspicuũ est ex cõtextu q metaphora hæc affertur ad assimilãdum fratres iobis torrẽtibus, dixerat, n, q sicut impetus torrentũ trãsibũt, & statim subiunxit modũ quo impetus torrentum generant: vz ex multitudine niuis cõgelata/ & postea sic calefacta ut tollat cõgelata de loco suo, & quomodo fluit: vz per semitas inclinatas, & quomodo desinit: vz p resolutionem in uapores. Sed qd in specie circa fratres iobis p hãc metaphorã significet/difficile ẽ explicare per partes singulas. pspicaciter aũt cõsiderando q iob nõ uaticinat de iis quæ eueniẽt fratribus suis/sed q suos fratres impios in psona reliquoꝝ quoq impioꝝ introducit: intelligimus p hãc metaphorã significari q quẽadmodũ impet⁹ torrẽtũ transeũt habẽdo diuersos status naturales ex frigore & calore ex humili & excælso/ & tandẽ pdunt seipos, ita impii cursus pprios pñtis uitæ peragũt cum diuersis cõtrarietatib⁹/ & tandẽ pdũt seipsos. Et p hoc ultimũ insinuat pœnã impioꝝ in alia uita futurã: p præcedẽtia uero insinuat uitã impiorum in præsenti/multiplici uarietati subiici quasi reꝝ humanaꝝ cursu naturali: ac p hoc non esse uerũ qd eliphaz dixerat/impios suoꝝ sceleꝝ merita recipere in hac uita.

¶ **Considerate semitas thema: itinera saba expectate paulisper.** Iuxta hebræum habetur. **Respexerunt viæ theme: itinera sibæ sperauerunt in eis.** Proposuerat de fratribus suis & culpam & pœnam: declarataq pœna declarat modo culpam / de qua dixerat fratres mei mentiti sunt sicut torrens. Et ad exaggerationem culpæ describit q uenientes ex regione themanitarum & ex regione sabæorum amici iobis sperantes in fratribus iobis q subuenirent

ipsi iobi / obseruarunt an subuenirent, tanto enim dānabilior inuenitur auaritia consanguineorum iobis quanto etiam ab extraneis damnata est. ¶ Cōfusi sunt quia speraui. Iuxta hebræū hr. Pudore affecti sunt qa sperauit. Fratres suos accusat ꝙ uerecundati sunt deducto iobe ad statum sperandi: hoc est uerecundati sunt habere se consanguineū deductū ad miseriam tantā ut sola spes remanserit in eo / amissis rebus omnibus. de seipso siquidem loquit̃ iob in tertia persona. Venerunt quoqꝫ vsqꝫ ad me ⁊ pudore cooperti sunt. Iuxta hebræū hr. Venerunt vsqꝫ ad eam ⁊ vituperarūt. Fœminini generis ē ꝓnomē: & demōstrat calamitatē iobis. Ad cumulū impietatis spectat ꝙ consanguinei iobis uenerūt ad uidendū calamitatē ipsi⁹: & nō solū puduerit eos miseri cōsanguinei sed (quod deterius fuit) uituperauerūt iobē, dicentes ꝙ iuste patitur / ꝙ meretur miseriam. Vide consanguineos uere mētitos cōsanguinitatē factis & uerbis / quēadmodum torrentis aqua deficit qn̄ opus est.

¶ Nunc venistis: ⁊ modo videntes plagā meā timetis. Iuxta hebræū hr. Quia nūc fuistis ad ipsum: vidistis contritionē ⁊ timuistis. hoc est hæc ideo cōmemorauerim qa nunc uos cōfœderati mei fuistis iam ꝑ multos dies apud ipsum iob / uidistis calamitatē eius, & timuistis auari ne ego destitutus etiā ope consanguineoꝝ peterē a uobis subuentionē / uidentes urgeri iure societatis ad subueniendū miseriæ meæ derelictæ ēt a cōsanguineis meis. ¶ Nūquid dixi. Parui refert ꝙ hebraice hr. Num sic dixi. Quādo aperui os ad loquendū uobis uisitātibus me / nū dixi sic: hoc ē subiūcta. afferte mihi ⁊ de substātia vr̃a donate mihi. Iuxta hebræū hr. date mihi / ⁊ de facultate vr̃a donate ꝓ me? Quāuis necessitudinis ratio posceret ut subueniretis mihi, ego tñ conscius auaritiæ ur̃æ nō ꝓposui in sermone meo ut daretis mihi aliqd nec ut daretis aliqd alteri ꝓ me: puta prædonib⁹ q rapuerūt armēta mea. Et ad hæc magis explicandū subiungit. Vel. Legendū est. Et eripite me de manu hostis: ⁊ de manu fortiū redimite me? De seipso loquit̃ eruendo & redimēdo / nō in ꝓpria ꝑsona (liber. n. erat) sed in rebus suis raptis. acsi aptius dixisset / clare uidistis ꝙ nō erat uobis timendum a petitione mea.

¶ Docete me ⁊ ego tacebo. Reprehensa auaritia amicoꝝ, reprehendit cōsequēter sermones eoꝝ / dicendo docete me & ego tacebo. Acsi apertius dixisset. ꝓferte doctrinā & ego tacit⁹ audiā: insinuās tacite ꝑ hoc ꝙ non docēt / sed ꝓferūt opiniones falsas. patet siqdē in dictis eliphaz multa cōtineri dogmata falsa: vcꝫ de punitione impiorū in hac uita / de beatitudine iustoꝝ in hac uita / deqꝫ interitu aīæ rōnalis simul cū corpore. et si qd forte ignoraui instruite me. Iuxta hebræū hr. et in quo erraui facite intelligere me. Reprehenso officio docēdi / reprehendit cōsequenter officiū arguendi. arguerat. n. eliphaz iobē, sed nullū pctm̄ inuenerat uere ī iobe / q̄uis multa obiiceret. & ꝓpterea iob dicit facite me intelligere (& non tantun audire) quid est illud in quo erraui. acsi apertius dixisset / rationem afferte alicuius mei erroris ut ratio moueat ducatqꝫ ad cognoscēdum in quo erraui. ¶ Quare detraxistis sermonibus veritatis? Iuxta hebræum habetur. Quā roborata sunt dicta rectitudinis? Magnā esse uim dictoꝝ rectorum affert, ad insinuādum ꝙ dicta eius utpote recta sunt īexpugnabilia. ꝓpter qd' & subiūgit. quū ē vobis null⁹ sit q possit arguere me. Iuxta hebræū hr. et qs īcrepabit īcrepādo ex vobis? Ex eo ꝙ dicta ab eo

recta esse affirmauerat/infert optime nullũ eorũ esse tãti ꝙ dicta ipius icrepaꝛ possit.

¶ Ad increpandum tãtum/eloquia concinnatis: & in uẽtũ uerba ꝓfertis. Iuxta hebræũ hr̃. Nũquid in reprehendere/uerba cogitabitis. Arguit iob amicos ꝙ male exercent officium interpretandi uerba ipius in deteriorẽ partẽ. interpretatus.n.fuerat eliphaz lamentationem iobis ex lassitudine animi & timiditate prodisse: & propterea iob monendo in futurum/num uerba mea cogitabitis ad repræhendendũ me? insinuat ꝙ errauerunt male librando uerba eius. Et huic sensui quadrãt subiũcta iuxta hebraicã ueritatẽ. et in spiritu dicta affecti fastidio? hoc est num cogitabitis dicta affecti fastidio tãq̃ dicta in spiritu? indiscreta siqdem est interpretatio dictorũ ab affecto fastidio tanq̃ fuerint dicta ex spiritu: hoc ẽ ex suprema animi parte/ex mente deliberata. Et per hoc insinuat iob ꝙ lamentatio sua in tertio capitulo ꝓposita/non ex deliberata mẽte sed ut declarauimus ex uelleitate tanq̃ ex affectu fastidii ꝓcesserit. ¶ Super pupillũ irruitis: & subuertere nitimini amicũ ur̃um. Iuxta hebræum hr̃. Etiam sup pupillũ irruetis: & fodietis sup sociũ ue strũ. Exaggeratio est præmissi criminis male interpretãdi uerba iobis. assimilat siqdem crimen eorũ/irruentibus sup pupillũ & fodientibus ad eradicandũ socium. Et ratio secundæ similitudinis est: qa isti interꝑtando male dicta iobis/erant quasi cauãtes malũ sensum sub uerbis. rõ uero primæ est: qa uidẽtes iobem omni auxilio destitutũ, animæquiores effecti ad arguendum eum/erant tanq̃ irruentes in pupillum.

¶ Uerumtamen quod cepistis explete. Iuxta hebræum habetur. Et nunc uolite. Completo sermone de præteritis male gestis ab amicis, monet ut deinceps aľr uelint se habere. Quid autem petat ab eis/subiungit. præbete aurem & uidete an mẽtiar. Iuxta hebræum hr̃. uertite uos in me/& sup facies ur̃as an mentiar. Ordo literæ est. & an mentiar sup facies ur̃as uertite uos (nõ corpore sed aĩo) erga me: & sic recto erga me animo uidebitis an mentiar coram uobis: hoc est an errẽ an peccem uobis præsentibus. ¶ Respõdete obsecro absq; contẽtione. Iuxta hebræũ hr̃. Reuertimini obsecro/nõ erit iniqtas. Declarat quod dixerat uertite uos in me/reuertimini obsecro ad pristinã amicitiã, ita ut nõ sit iniqtas in collatione nostra sicut nec erat prius ante ruinam meam. et loquentes/id quod iustũ est iudicate. Iuxta hebræum habetur. et reuertens adhuc iustificatio mea i se. Ecce fructus reuersionis eorum/ꝙ adhuc erit simul reuertẽs iustificatio mea i seipsam. Et dicit adhuc: quoniã iam cœperat monstrare iustificationem suam: & sciebat ꝙ si reuerterentur ad rectam censuram, iustificatio quoq; sua reuerteretur coram eis in seipsam: quia declaraturus erat mentem suam. ¶ Et non inuenietis in lingua mea iniquitatem. Parui refert ꝙ hebraice habetur. An est in lingua mea/iniquitas? Dixerat an mentiar coram uobis: explicat modo per partes quod in genere dixerat dicendo an in lingua mea est iniquitas/per declinationem ab eo quod est iustum & æquũ? nec in faucib⁹ meis stultitia personabit. Iuxta hebraũ habetur. et an palatum meum non intelliget fractiones? hoc est & an internũ palatũ mentis meæ malũ habeat iudiciũ de afflictionibus quibus frangimur a deo. hæc .n. duo imputabantur iobi: & ꝙ intus male sentiebat de afflictionibus hominum a deo (puta ꝙ non essent pro peccato) & ꝙ inique loquebatur præferendo mortem uitæ.

M**ilitia est vita hominis super terram.** Iuxta hebræum habetur. **Nonne tempus homini super terram?** hoc est nonne tempus est hominis q̃diu uiuit super terram? Postq̃ iob prosecuturum se iustificationis suæ causam proposuit, argumētatur aduersus eliphaz dogmasonans q̄ aliquod præsentis uitæ tempus (vz post sex afflictiones) est tempus beatitudinis. Et uere sapiens philosophus fuit iob, qui uiuere spectando ad tēpus dixit proprium esse hominis q̃diu uiuit. solus enim homo inter animalia uiuit utēdo omnibus differentiis temporis quatenus tempus est. sicut enim solus homo reminiscitur/ita solus homo uiuit conferendo præterita futuris: reliqua enim animalia instinctu naturæ uiuunt & thesaurizant. cuius signum est q̄ formica nuper nata, æque thesaurizat sicut formica quæ passa est hyemem. ¶ Et aduerte q̄ iob plus dicit & minus intendit. nam intendit q̄ uiuere spectando ad futurum proprium est homini in tota uita eius: & quia hoc conuenit homini quatenus utitur tempore ut tempus est (hoc est tēpore secundum omnes temporis differentias absolute) ideo dicit nonne tempus homini super terram? declaraturus paulo post id quod intēdit. **Et sicut dies mercenarii dies eius?** Duo proponit de tempore uitæ hominis. alterum q̄ homo semper uiuit spectando ad futurum: alterum q̄ tempus uitæ hominis est sicut tempus mercenarii. Et utrūq; directe militat aduersus eliphaz/dicentem esse aliquod tempus uitæ hominis in quo homo uiuit beatus. si enim homo q̃diu uiuit spectat ad futurum, iam non est beatus. talis enim uiuendi modus signum est q̄ homo non est assecutus beatitudinē: nam beatitudo est terminus & finis: spectare autem ad futurum est tendentis ad ulteriora. Et similiter tempus mercenarii contrariatˀ tempori beatitudinis. nam tempus mercenarii expectat mercedē futuram/tēpus aūt beatitudinis habet illam præsentem. Arguit itaq; iob opinionē eliphaz: tū ex ratiōe naturali, q͞a modus uiuendi hoīs ē spectādo ad futuꝝ. tū ex ratiōe ueræ fidei: q͞a totū tēpus præsentis uitæ ē sicut tempus mercenarii: ac per hoc expectans mercedem beatitudinis in alia uita.

¶ **Sicut seruus desiderat vmbrā: & sicut mercenariꝰ præstolatur finē operis sui. Sic & ego habui menses vacuos: & noctes laboriosas enumeraui mihi.** Iuxta hebraū hř. **Sicut seruus desiderabit vmbram: & sicut mercenarius sperabit operā suā. Sic hereditaui mihi menses falsitatis: & noctes laboris supputarunt mihi.** Proposuerat duo: declaraturus utrunq; inchoat more solito a postremo. Declarat itaq; sensum similitudinis sicut dies mercenarii dies eius/intelligi quo ad tempus laboris mercenarii. declarat autem hoc ex similitudine sumet secundū tempus hæreditate accæptum/ad seruum desiderantē umbram & ad mercenarium sperantem mercedem operis sui. seruus enim non desiderat umbram quando habet eā, sed quando æstuat laborans sub solis ardoribus iussus a domino suo: & similiter mercēarius nō sperat mercedē quādo habet eā/sed quādo operatˀ sub spe mercedis. His inquā iob assimilat se/nō secūdū q̄ iob sed ī ꝑsona oīum hoīum. et propterea dicit q̄ hæreditaria successione accæpi mihi tempus plenum falsitatis & laboris: falsitatis quidē quo ad ītelligibilia/laboris uero quo ad appetibilia. Omnes. n. sumus hæredes antiquarum opinionum/refertarum innumeris falsitatibus: in quibus tū doctrinis gaudemus nos occupare menses nostros, & omnes sumus hæredes exerci-

tiorum patrum & auorum:& in huiusmodi laboribus exerceamus nos / non solū diebus sed etiam noctibus. Merito itaq; dies hominis sunt sicut dies mercenarii dum operatᵉ: quia tempus patrum nostrorum & nostrum / tot falsitatibus & laboribus refertum est ut ad ueritatem & quietem semper suspiret quemadmodum seruus qui sole uritur ad umbram & mercenarius operans ad mercedem. ¶ Si dormiero dicā quando consurgam: Declarato altero propositorum / declarat nunc primo propositum: uidelicet nōne tempus hominis: Declarat autem sensum intentum: uidelicet q̄ homo q̄diu uiuit / uiuit spectādo ad futurum. Et manifestat hoc / tum in quiete tum in exercitatione operis, & inchoat a quiete naturali: qualis ē somnus. morale siquidem est homini ut iens dormitum cogitet de tempore surgendi a somno: & similiter ut mane cogitet de diurno tempore usq; ad uesperam Et ideo subiungit. et rursum expectabo uesperam: & replebor doloribus usq; ad tenebras. Iuxta hebraeum habetᵉ. et mensuratio uespere: & satiaui me uagationibus usq; ad uesperam. Occupationes uarias hominum appellat communi nomine uagationes. & explicat utroq; tēpore q̄d est proprium hominis. nam non dicit si dormiero surgam quādoq;: sed dicit si dormiero / dixi quando surgam: dicere. n. quando surgam / est conferre tempus praesens futuro quod est proprium hominis. & similiter mensurare tempus a mane usq; ad uesperam / actio est propria homini. Apte quoq; describitur homo saturatus uagatiōibus diurnis: eo q̄ non desunt / sed usq; ad sacietatem in promptu semper adsunt diuersae uagationes hominibus. Ex hoc ergo signo q̄ tam in principio noctis q̄ in principio diei / tam in principio quietis q̄ in principio exercitationis homo uiuit spectādo ad futurum, declarauit q̄ uiuere spectando ad futurum proprium est homini: ac per hoc nullum tempus uita hūanae est tēpus beatitudinis, cuius cōtrariū dixerat eliphaz in. 5. cap.

¶ Induta est caro mea putredine & sordibus pulueris. Parui refert q̄ hebraice habetur. Induta est caro mea uermē & frustum pulueris. Eliphaz dixerat non solum in genere de tempore beatitudinis hominis: sed etiam in calce capituli quinti descenderat ad iobem in indiuiduo, monendo ipsum audi & tu & scito tibi / proculdubio ut ad beatitudinem te praepares. huic inquam monitioni respōdet mō iob / confutando illam ex praesenti dispositione corporis sui: manifestans q̄ corpus suū est sic male dispositum ut inhabilem ipsum reddat ad expectandum beatitudinem descriptam ab eliphaz. & propterea dicit carnem suam uestitam iā uermibus natis ex ulceribus / & uestitam similiter frustis pulueris: quia in cinere sedebat / & tam agglutinatᵘˢ erat cinis cruore imbibito ut frusta pulueris confecta essent. cutis mea aruit et contracta est. Iuxta hebraeū hᵗ. cutis mea scissa est & abominabilis facta est. Sentētia clara est: quia ad literam uerificatur. Et ex istis manifestatur q̄ dira fuerit plaga personae iobis: quod prius tacitum fuerat. ¶ Dies mei uelocius transierunt q̄ a texente tela succiditur. Iuxta hebraeum hᵗ. Dies mei fuerunt agiliores nauicula textoris. Textoris nauicula uehiculum est fili ad texēdum / & hinc & inde continue agitur: & quanto agilior est / tanto citius consumitur filum uectū in ea. dies autem iobis assimilantur nauiculae textoris quatenus uehentes uitam ipsiᵘˢ iob tanq̄ eundo & redeundo: secundus enim dies repetitio est primi. Et intendit ad literam q̄ dies sui quatenus uehētes uitam ipsius / citius terminati sunt q̄ uicturus fuisset

ſecundum naturæ curſum.hoc.n.ſonat & huc tendit maior agilitas dierum ſuorum q̃ nauiculæ textoris:narrat.n.q̄ dies ſui acti ſunt cum tanta agilitate ut filum uitæ ſuæ longe plus duraturum/citius finitum fuerit. Et proſequendo metaphorã ſubiungit. **Et conſumpti ſunt abſq; ulla ſpe.** Filum nauiculæ textoris finitur quidem ſed cũ ſpe (nam ponitur in ea calamus cum alio filo donec compleatur tela) dierũ uero meorum accelerata conſumptio eſt ſine ſpe prorogationis uitæ.ex magnitudine ſiquidem ægritudinis cum uehementia doloris/iudicabat rationabiliter uitam ſuam conſumptã: & propterea impoſſibile eſſe ſibi q̄ expectaret beatitudinẽ ꝓmiſſam ab eliphaz.

¶ **Memento quia uentus eſt uita mea.** Iuxta hebræum habetur. **Memẽto q̄ ſpiritus uite mee.** Et ẽ numeri pluralis uitæ meæ. Dixerat iob in cap.3. ꝓponendo lamentationem ſuam q̄ ſi olim mortuus fuiſſet requieſceret nunc cum regibus & conſulibus terræ &c.contra quod dixit eliphaz in cap.4.q̄ fundamentum hominis eſt puluis/& in morte non habet quod ponat:inſinuando q̄ anima hominis deſinit ſimul cum homine. Et propter utrunq; dicit modo iob/hominis animã poſt mortem perſeuerare ſemper ſine corpore:tum ne putarent q̄ ipſe in dictis in tertio capitulo crederet circulum animarum:tum ne ex uerbis eius intelligeretur q̄ animæ ſeparatæ ſunt extra ſtatum tam pœnæ q̃ præmii/ut uerba eius ibidem præ ſe ferebant:tum aduerſus eliphaz/dicentem animam hominis ſimul mori cum corpor̃. Et apoſtrophat ad deum/ſupplicando illi memẽto q̄ ſpiritus eſt uitarum mearum.in hoc.n. q̄ dicit uitas ſuas prodire ex ſpiritu/dicit animam ſuam eſſe ſpiritum:ac per hoc immortalem/ contra eliphaz. Per hoc autem q̄ ſupplicat deo ut recordetur ſpiritus eius nunq̃ reuerſuri ad corpus/excludit non ſolum circulum animarum ſed etiam ſtatum exemptũ a pœna & præmio.uana ſiquidem eſſet ſupplicatio pro ſpiritu ſuo ſeparato/ niſi ſpiritus ſeparatus puniendus uel beandus eſſet. Ad hæc itaq; tendit uniuerſa hæc particula,affirmans animas hominum uiuere quidem poſt mortem hominis ſed nunq̃ redituras ad hanc uitam. Nec doctrina hæc militat aduerſus ueram fidem reſurrectionis mortuorũ: quoniam nec tunc reuertentur animæ ad similẽ uitam in corporibus,ſed ad uiuendum in corporibus abſq; cibo & potu & uſu uenereorum / abſq; præliis & dominio & ciuitatibus &c. **et non reuertetur oculus meus ut uideat bona.** Diſcerne prudens lector inter ſpiritum & corpus.ſpiritum nanq; ſuum commendat deo:de corpore autem dicit & non reuertetur oculus meus (proculdubio corporeus) ut uideat bona / præſentis uitæ. ¶ **Nec aſpiciet me uiſus hominis.** Parui refert q̄ hebraice hr̃. **Nec aſpiciet me oculus inſpectoris mei.** Conuerſationem humanam qualis nunc eſt excludit/negando mutuos conſpectus futuros quales docent credentes circulum animarum. **oculi tui in me & non ſubſiſtam.** Iuxta hebræum habet̃. **oculi tui in me & non ego.** Quanuis non ſit futurus iterum mutuus conſpectus hominum/oculi tamẽ tui deus ſemper uidebũt me,ita tamen q̄ non ero ego/homo compoſitus ex anima & corpore.uidebunt.n.ſemper oculi tui me/hoc eſt ſpiritum meum : ſed ego qui conſtituor ex anima & corpore/non ero. ¶ **Sicut conſumitur nubes & pertranſit.** Parui refert q̄ hebraice habetur. **Cõſumpta eſt nubes & iuit.** hoc eſt conſumpta eſt nubes & iuit per reſolutionem in ea in quæ reſoluenda erat. Dixerat & non ego : affert modo ſimilitudinem manifeſtantem q̄ non ego in æternum. **ſic qui**

descendit ad inferos. Iuxta hebræum habetur. sic descendens ad foueā nō ascendet. De homine est sermo. homo enim naturaliter consumitur/& uadit per reso lutionem in animam & corpus in foueam: sepulchri quidem quo ad corpus/inferni aūt quo ad animam. ante mortē siquidem christi omnium hominum animæ descendebāt ad inferos. Et propterea de ipso homine dicitur ꝙ quemadmodum nubes consumpta est & iuit per resolutionem absq; reuersione eiusdem, ita homo descendens in foueam per resolutionem in animam & corpus nunꝗ; ascendet de fouea/nunꝗ; redibit ad hanc uitam. Et ad maiorem explicationem subiungitur ꝙ nunꝗ; redibit in domum olim suā neq; cognoscet eum locus dignitatis eius/non redibit iterum rex seu princeps &c. Et assumpsit similitudinem ex nube consumpta: quoniam in ipsa uidemus ad sensum cō sumptionem absq; reditu eiusdēmet indiuidui cū frequenti reditu similiū in specie: ut ēt ex ipsa similitudine insinuaret hoīem nō redire eundēmet sed similē postea generari.

¶ Nō reuertet̄ ultra ad domū suā: neq; cognoscet eū āpli⁹ loc⁹ eius.

Quapropter & ego non parcā ori meo. Iuxta hebræum hr̄. Etiam ego non prohibebo os meum. Postꝗ; iob respondit ad obiecta multa eliphaz/redit ad declarandum sensum pariter & rationem lamentationis suæ. promi serat. n. in calce præcedentis capituli ꝙ si amici reuerterentur ad æquitatem animi/ efficeret ipse ut iustificatio quoq; sua rediret in seipsam. & propterea dicit ꝙ adhuc nō uult cohibere os suum a lamentatione ut declaret sensum illius. loquar in tribula tione. Parui refert ꝙ hebraice habetur. in angustia spiritus mei. Vere siquidem loquetur in angustia spiritus/hinc & inde urgentibus rationibus diuersis iudicioꝝ dei. confabulabor cum amaritudine. Legendum est. in amaritudine anime mee. Duas præmittit radices futuri sermonis (alteram angustiam spiritus inter diuer sas rationes/alteram amaritudinem uitæ ex plagis propriis) ad manifestādum amicis suis rationem subiunctorum, ne interpretentur in malam partem sicut prius. ¶ Nun quid mare ego sum aut cetus, quia circundedisti me carcere? Iuxta he bræum hr̄. Nunquid mare ego/nunquid cetus, ꝙ pones super me cu stodiam? Ecce sermo ex angustia spiritus directus ad deum perscrutando rationes di uinorum iudiciorum. & hoc directe aduersus eliphaz/dicentem nō immitti mala homi ni a deo nisi propter ipsius hominis peccata. Inuestigando siquidem an deus immise rit sibi hæc mala pro custodia/quemadmodum deus custodit mare & custodit cetum, docet ꝙ deus quandoq; angustat hominem aliquem ne noceat aliis/ præponendo com mune bonum libertati priuatæ alicuius. tali siquidem ratione custodit deus mare ne o periat terram, præponēdo salutem animalium uiuentium in sicco/primæuæ dispositio ni elementorum qua aquæ tegere deberent terram. cetum quoq; (hoc est piscem maxi mum) custodit ne ueniat ad mare mediterraneū/ne noceat cōmoditati hūanæ. ¶ Nec sis adeo rudis ut intelligas custodiā maris & ceti extra opa naturalia: sed qa opus na turæ ē op⁹ intelligētiæ/ideo iob uerissime attribuit hmōi custodiā diuinæ ꝓuidentiæ.

¶ Si dixero consolabitur me lectulus meus. Ecce sermo ex amaritudine animæ. Et hebraice habetur. Quia dixi/consolabitur me lectus meus. affir mat. n. se sperasse quietem somni in lecto/ut sic consolationem aliquam acciperet. et releuabor loquens mecum in stratu meo. Sententia optime redditur: nām

hebraice habetur, eleuabit in eloquio meo stratus meus. In idem.n.redit rele uari secum loquendo in proprio stratu/& eleuari a proprio stratu secum loquendo. ele uari.n.ad partem spectat contemplatiuam/releuari uero ad appetitiuam: sed hæc mu tuo se inferunt. In quiete proprii colloquii ad seipsum/asserit se sperasse quoq; consola tionem ex meditatione qua homo secum loquitur in loco quieto. Terrebis me per somnia: & per visiones horrore concuties. Iuxta hebræum habet. Et ter ruisti me in somniis: & a visionibus stupefecisti me. Iuxta duo prius di cta (vc; de consolatione lecti & de eleuatione in colloquio) duas afflictiones comme morat sibi datas a deo, alteram dormienti per terribilia somnia: alteram uigilāti ac me ditanti per horribiles uisiones, satan.n.accæperat potestatem aduersus iob citra ægritu dines mortales, & propterea uexabat eum etiā in animo: commouendo phantasmata dormientis, & formando horribiles apparitiões in imaginatiua uigilantis/uel etiam in aere relatiue ad sensus iobis.

Quamobrem elegit suspendium anima mea: & mortem ossa mea. Iuxta hebræum hr. Et elegit plus q̃ strangulationem anima mea: mortem plus q̃ ossa mea. Inter tot dolores corporis & afflictiones animi quid elegerit commemorat/ampliando lamentationem suam in cap. 3. scriptam. ibidem.n.manifestauit se præferre mortem uitæ: hic autem manifestat q non solum cōcupiuit mortem/ sed etiam uiolentum moriendi modum. Parum dico: quia ait animam suam elegisse nō solum strangulationem (quæ est mors uiolenta) sed plus q̃ strangulationem: hoc est quécunq; peiorem modum moriendi. Quod autem subdit mortem plus q̃ ossa mea hebraico more postponit: phrasis.n.hebræa præponit maius minori. latine.n.dicendū fuisset & elegit mortem plus q̃ ossa mea/plus q̃ strangulationem anima mea. Et ad literam dicit mortem plus q̃ ossa mea/ad insinuādum q sola fere ossa remanserāt in eo/ consumptis iam carnibus dolore & uermibus. Desperaui/nequaq̃ vltra iā viuam. Iuxta hebræum hr. Abominatus sum/non semper viuam. Res ab ominatione habita significatur per hanc particulam/non semper uiuam. & ē sensus/ abominatus sum meipsum mortalem. Vbi aduerte prudens lector q ordo harū triū particularum est/& abominatus sum me mortalem & elegit anima mea mortē & plus q̃ strangulationem: sed metri causa non ordinate scribuntur. Et recole q protestatus est iob hæc elegisse animam suam/non absolute sed secundum amaritudinem animæ suæ. quéadmodum.n.(ut in præcedenti præmisit capitulo) iudicium diuersum est eorum quæ gustantur ab habente saliuam sanitatis uel ab affecto saliua amara, ita alia est electio affecti amaritudine uitæ & alia est electio animi liberi. illi.n. consonant ea quæ tollunt amaritudinē uitæ: & propterea cōsonat ei plus mors q̃ uita: & tam ingens potest esse amaritudo uitæ ut cōsonet ei plus q̃ strangulatio. Et propterea iob ad manifestādum maximam uitæ suæ amaritudinem, dicit & q abominatus est se mortalem / & q elegit plus q̃ strangulationem, non q absolute hos actus exercuerit, sed ut dictum est secundum uelleitatem & secūdum appetitum inferiorem affectum amaritudine. parce mihi domine. Iuxta hebræum habetur. prohibe a me. Huc tendit uniuersa commemoratio recitatarū afflictionum & electionum: vc; ad supplicandum deo ut phibeat ab eo tum augmentū tum cōtinuationem tam ingētis doloris & terroris. Et ad literā

subiungit hanc supplicationem tanquam temperamentum præmissæ electionis. Acsi ap-
tius dixisset, inter tot mala elegi secundum amaritudinem quidem animi & mortem &
plus quam strangulationem: secundum uero mentem seu simpliciter & absolute/ elegi sup-
plicare deo ut prohibeat a me augmentum & continuationem doloris & terroris. Et per
hoc declarat internam dispositionem animi sui fuisse rectam. nihil enim sunt dies
mei. Iuxta hebræum habetur. quia inanitas dies mei. Aduersus orationem eli-
phaz orat iob. ille .n. supplicaturum dixit se deo ut purgaret eum & faceret beatum in hac
uita: quo contra iob orando petit ut deus desistat a tanta afflictione, non ut beatum eum
faciat in hac uita/ sed quia dies uitæ suæ sunt inanitas. Minus explico: quia dictio he-
braica significat plus quam uacuum. Ex hoc itaque quod dies uitæ eius qui supersunt sunt uacui
omni spe bonorum temporalium, supplicat quod minuat hoc malum. Et hic subintelligitur
absque repetitione/ ratio dicta in præcedenti capitulo: scilicet ne auctum uel continua-
tum malum abducat mentem a rectitudine. Ita quod si perspicacius intellecta fuerit hæc
petitio, supplicat deo ut prohibendo hæc mala custodiat ipsum ne ruat in peccatum.
¶ Quid est homo quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum
cor tuum? Iuxta hebræum habetur. Quid homo quod grandiuisti eum: et quod pones
ad eum cor tuum? Interpollatim rationes diuersas iudiciorum diuinorum aduersus
eliphaz profert. prius enim aperuerat quod deus angustat quandoque hominem ne noceat
aliis: modo autem manifestat quod deus affligit quandoque hominem ut probet illum. per
hæc .n. confutatur eliphaz, dicens hominem affligi a deo ob peccatum proprium dun-
taxat. Ait itaque ad deum. quid homo quod grandiuisti eum? Præsupponit hominem: & ad-
miratur quod deus grandiderit eum. Præsupponendo itaque hominem/ præsupponit natura-
lia hominis: & admiratur hominem postea factum a deo grandem/ proculdubio in su-
pernaturalibus perficientibus naturam: in donis fidei/ spei & charitatis: & ut unico di
cam uerbo/ in hoc quod ordinatus est ad supernaturalem beatitudinem. ualde enim gran-
diuit deus hominem, quum gratuito beneficio contulit homini posse adipisci superna
turalem beatitudinem qua gaudent angeli beati: & uere dignum est admiratione quod ho-
mo mortalis secundum corpus/ habens animam rationalem in infimo ordine creatura
rum rationalium/ sit eleuatus a deo in tantam magnitudinem ut perueniat ad supremam
beatitudinem creaturarum intellectualium. ¶ Et tu perspicax lector scito quod oportuit
iobem talem hominis magnitudinem commemorare hic/ ut redderet rationem quare
deus affligit hominem probando illum. Probatio siquidem hominis per afflictiones / non
apparet rationabilis relatiue ad naturalia hominis præcise: sed quod deus affligat homines
probando illos relatiue ad supernaturalia communicata homini/ rationi consentaneum
est. per afflictiones siquidem abstrahimur ab affectu carnis ac mundi: & discimus eleua
ri ad supernaturalia nobis promissa: & interuenit nonnulla commutatio bonorum præ-
sentis uitæ cum bonis futuræ fœlicitatis. ¶ Consequenter autem subiuncta uerba sub ea
dem admiratione & quod pones ad eum cor tuum? ad eundem supernaturalium ordinem
spectant. Et est sensus. quid est homo quod fecisti eum capacem beatitudinis supernatura
lis/ & quod indefessam curam iugiter habes ad adducendum hominem in illam beatitudi
nem. in hoc enim officio continue deus perseuerat: & propterea scribitur in futuro. ¶ Vi-
sitas eum diluculo: et subito probas illum. Iuxta hebræum habetur. Et uisitasti

eum in matutinis: in momentis probabis eum. Executio antedictæ curæ scribitur in uisitatione & probatione. Recole ꝙ eliphaz in capitulo quinto dixit hominem beatum post sex afflictiones: aduersus siquidem illam opinionem dicit iob tam in matutinis q̄ in momentis. & est sensus ꝙ deus uisitat homines conferendo eis gratiam perfectarum uirtutum in matutinis: hoc est ante quamlibet afflictionem / ita ꝙ non est opus afflictione purgatiua ad habendum uirtutem perfectam. Et hoc apparet in sanctis multis / prius habentibus perfectas uirtutes q̄ tribulationes. Dictio autem interpretata probabis / non plene explicatur: quoniam significat probationem ad eligendum. & est sensus ꝙ deus probat electos in momentis: hoc est absq; successione temporum. dixerat enim eliphaz ꝙ sex tribulatiōibus opus erat: dicit iob ꝙ deus probat homines in momentis quibuslibet / & non est opus expectare successionem temporum. ¶ Homines autem probare attribuitur deo / non proprie sed metaphorice sicut & irasci: uc3 secundum similitudinem effectus: hoc est ꝙ deus operatur ad instar probantis & examinantis homines per flagella. facit enim similem effectum effectui quem faceret probans & examinans. quorsum autem / iam dictum est. Vbi uides ꝙ iob admiratur diuinā beneficentiam in omnibus istis quattuor actionibus: & docet ꝙ propter supnaturalia bona affligit deus electos tanq̄ probans & examinans illos: simulq; tempora eliphaz cōfutat. Est & aliud mysterium in hac admiratione: uc3 ꝙ eliphaz cōuertendo sermonem suum ad deum, commemorauit deum facientem magna & inscrutabilia / dantem pluuiam &c. iob autem alloquens deum / admiratur diuinam beneficentiam in collatione supernaturalium donorum: ut & hinc perpendamus quantum præstet oratio orationi.

¶ Vsq3quo nō parcis mihi: nec dimittis me ut glutiam saliuā meā? Iuxta hebræum hr̃. Vsq3quo non uertes a me: non facies laxare me do nec glutiam ego saliuam meam? Simili fine concludit probatione suam quali concluserat afflictiones suas. concluserat enim petendo ut cessaret deus a tam uehemēti afflictione: concludit similiter modo petendo laxitatem minimā. Et tali petitiōe manifestat iob se affligi a deo per modum probationis. dixerat in genere ꝙ deus probat homines: nunc applicat ad seipsum ꝙ probatur a deo per huiuimodi afflictiones / petēdo laxitatem uel paruulam. Et uniuersum uitæ suæ tempus reliquum assimilat tempori paruissimæ morulæ qua glutimus saliuam propriam. ita ꝙ ad literam petit relaxari dolores & terrores in hoc residuo uitæ suæ / quod est tam breue q̄ tempus necessarium ad glutiendum saliuam. Et adiecit hoc directe contra monitionem eliphaz / suadētis ut precaretur deum ad hoc ut in hac uita postea uiueret beatus. contra hoc enim directe petit tempus ad glutiendum saliuam propriam: hoc est tempus tum minimum tum necessarium ad uitam / in aliqua laxitate concedi. Et si hebraicæ literæ ordinem cupis / dicito. usq3quo non uertes probationem a me, nō facies laxare me tum corpore tum animo? hæc enim laxitas effectus est primæ actionis.

¶ Peccaui. Officia multa simul exequitur. nam contra interpretantes ꝙ ipse dixerit se non peccasse / ait deo peccaui. & postq̄ rogauit relaxari probationem / consequēter supplicat condonari sibi peccata: & inchoat a confessione peccati / dicendo peccaui. quid faciam tibi o custos hominum? Parui refert ꝙ hebraice habetur. quid operabor tibi custos hominis? Fatetur impotentiam suam ad repensandū in=

iuriam factam deo quatenus est custos hominis, contra custodiam siquidem peccat / quicunque sub alicuius custodia deputatus declinare attentat, & iuxta hanc metaphorã aduersus deum custodem hominis peccamus / quoties a præstitutis religiõis uel prudẽtiæ terminis declinamus. Agnoscens itaque cælsitudinem custodis in quem peccauit / & conferens cum propriis uiribus, uerissime dicit quid operabor tibi? asserendo per hoc nullam sibi superesse operam ad repensandum peccatum, uerissimum siquidem est quod homo nihil potest reddere deo pro peccato: sola enim dei gratia remissio fieri potest peccati. Nec sermo iste iobis est excusatorius: sed queadmodum confessus est se peccasse / ita profitetur posuisse seipsum in huiusmodi impotentia repensandi deo, utrunque enim propria uoluntate facimus. quare posuisti me contrarium tibi. Iuxta hebræũ hr. quare posuisti me in obuium tibi. Metaphora est, quũ enim alicui eũti unus aliquis semper inuenitur obuius / non quod ille occurrat eunti sed econuerso quia uadens semper quasi impingit in illum, habetur ille sic obuius fastidio. Et iuxta hanc similitudinem dicit iob deo quare posuisti me in obuium tibi: hoc est quare habes te circa me tanquam fastidio habitum / sicut fastidio habetur iugiter obuius eunti. Et uerificatur hoc in deo relatiue ad eum qui peccauit / pro quanto non dat illi gratiam uere resipiscendi. & hæc est ratio propter quam peccator caret operatiõe grata deo pro peccato cõmisso. et factus sum mihimet ipsi grauis? Iuxta hebræum habetur. et fui sup me in onus? Iussisti domine & sic est ut omnis inordinatus animus sibiipsi sit pœna / inquit aug. & gregorius ait peccatum quod per pœnitentiam non diluitur / suo pondere ad aliud trahit. propter hæc. n. uerificatur sententia iobis / & fui super me in onus. ¶ Scito hic quod hebræi referunt thalmudistas tradere quod antiqui rabini mutauerunt hãc literam & multas alias sacræ scripturæ quas arbitrati sunt indecenter sonare: & in hac litera aiunt mutatum esse pronomen secundæ personæ in primam, ita quod secũdum primæuum textum legebatur / & fui super te in onus? Quod si uerum est, ignorantiã suam monstrauerunt magistri illi, non enim male sonat metaphora & fui super te in onus: sed tanquam præcedentis sententiæ effectus quadrat, quia posuisti me in obuium tibi ideo habitus sum apud te tanquam qui est alicui in onus / quia elongasti me a gratia tua ideo merui tractari a te tanquam si essem in onus tibi. Hæc dixerim non ut adhibeatur fides thalmudistis (quoniam ea facilitate possunt reiici qua & admitti) sed ut cauti sint lectores nec credulas præbeant aures. ¶ Et format istas interrogationes ad insinuãdũ duo. Alterũ ut cognoscatur ratio quare homo & peccat & non potest satisfacere pro peccato. & hoc directe supra eliphaz / dicentem quod homo natus est ad peccatum. Longe altius dicit iob quod ratio peccandi & impotentiæ satisfaciendi / est negatio diuinæ gratiæ. cõsiderat enim iob peccatum quatenus est offensa dei custodis hominum. & propterea dicit quid faciam tibi o custos hominum, quũ tu posueris me tanquam exosum tibi & tanquam sim tibi in onus? hoc est tanquam sim tibi grauis ad uidendum me. hæc enim ad negationẽ gratiæ spectant. Eliphaz autem cõsiderauit peccatum quatenus est declinatio a rectitudine: & propterea dixit quod homo natus est ad peccatum. & philosophi consequenter dicunt quod prauus frequentibus exercitationibus ad meliora / fit bonus, uera siquidẽ sunt hæc naturalia: sed cælsiora sunt mysteria gratiæ quæ tradit iob. ¶ Alterũ ut cognoscatur quod hæc dependent ex simplici dei uoluntate, conferre enim & non conferre gratiã / diuini est

uini est beneplaciti: iuxta uerbũ christi matth .xi. ita pater quoniam sic placitum ẽ ante te. ¶ Sed occurrit quæstio quomodo hæc uerificantur de iobe, quum ipse sanctus uir fuerit & in dei gratia constitutus. Solutio est ꝙ ista uerificãtur de persona iobis secundum propria merita: hoc est quatenus ex uiribus propriis operabatur: uniuersæ enim iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ/ & multo magis peccata etiam sanctorum merentur negationem gratiæ / merentur ꝙ homo habeatur ut exosus relatiue ad beatitudinis supernaturalis fœlicitatem quæ in consortio consistit diuino.

¶ Cur non tollis peccatum meum? et quare non aufers iniquitatem meam? Iuxta hebræum habetur. Et cur non leuabis rebellionem meam / & facies transire iniquitatem meam? Hebraicæ phrasis est leuare peccatum pro condonare peccatum, & idem significatur per facere transire illud. Et ratio metaphoræ primæ est: quia quum deus ignoscit peccatori, tanq̃ e supernis tollit onus peccati quasi leuando illud ab homine. ratio uero secundæ est: quia quum deus ignoscit peccatori, efficit ut peccati macula non maneat in eo / sed ab eo quasi transeundo euanescat. ¶ Post itaq; confessum peccatum / post confessam impotentiam satisfaciendi, supplex petit ueniam admirando causam quare deus negat ueniam. Vbi primum scito quo ad sensum literæ / rebellionem sonare peccatum quatenus est auersio ab incommutabili bono ipso deo: iniquitatem autem sonare peccatum quatenus a rectitudine iuris declinat. Aduerte deinde ꝙ tollere peccatum potest intelligi uel quo ad culpam uel quo ad pœnam. & utroq; modo uerificatur litera hæc. nam & quo ad culpam ignorans iob an deus ignouisset sibi peccata sua / petit tolli illa: & quo ad pœnam uidebat se continue affligi / & propterea petit tolli peccata sua quo ad pœnam. ¶ Sed insurgit quæstio: quia iob non uidetur constans sibi ipsi, eo ꝙ in principio sexti capituli affirmauit se longe plus pati q̃ mereantur peccata sua: quomodo ergo nunc petit tolli peccata sua quo ad pœnam quam patiebat? Solutio est ꝙ peccata nostra, possunt dupliciter iudicari & puniri: uel secundum rigorem omnem quem diuina seueritas posset exigere / uel secundum solitum diuinæ iustitiæ modum. Et sic locutus est iob in principio sexti capituli: primo autem modo loquitur hic. & propterea admirando dicit cur non leuabis / seruando solitum iustitiæ tuæ cursum. & hoc quo ad pœnam: nam quo ad culpam admiratio ad causam secretæ uoluntatis diuinæ ignotam refertur. Ecce nũc in puluere dormiam, & si mane me quesieris non subsistam. Iuxta hebræum habetur. quia nunc in puluere iacebo, & queres me & non ego. Aduersus beatitudinem promissam ab eliphaz post conuersionem hominis ad deum / affert pro ratione ꝙ nunc morietur. Acsi apertius dixisset. non ideo peto ueniã ac remissioné pœnæ ut residuũ uitæ meæ fœliciter agam / ut eliphaz suadet: q̄a nunc in puluere iacebo mortuus (hoc est quia statim sum moriturus) & quæres me / secundum spiritum, & non ego / compositus ex anima & corpore inueniar sed secundũ spiritum tantum. ¶ Collige ex dictis iobis causas tres quare deus affligit hominem: uel propter peccatum proprium / uel ne noceat aliis / uel ad probandum hominem. & ꝙ ex istis confutantur duo dicta eliphaz: alterum ꝙ homo affligitur a deo propter peccatum duntaxat: alterum ꝙ deo affligente innocentem infertur ꝙ homo esset iustior

deo, probante siquidem deo innocentem / perspicuum est illationem esse falsam. Collige quoq; petita a iobe precante deum,& inuenies duo præcipue petita: vꝫ ueniã commissorum peccatorum/& præseruationem a futuris peccatis, nam relaxationem pœnæ petiit ut medium ad non peccandum: timebat enim (ut sæpe dictum est) menti suæ a continuato dolore & terrore, Et hinc patet spiritualis affectus iobis in oratione/ aduersus mundanum affectum eliphaz in sua oratione.

CAPVT .VIII.

R Espondens autem baldad. Legendum est. Et respondit bildad subites. Secundo iobis socio/secundus loquendi locus datus é. et dixit. Usqꝫquo loqueris talia. Iuxta hebræũ habetur ista, incipit siquidem loqui arguendo iobem ꝗ perseueraturum se profert in sentẽtiis istis quæ in duobus præcedentibus capitulis sunt scriptæ. Ac si apertius dixisset, uideo ꝗ frustra moneris/ꝗ̃diu durabit hæc pertinacia tua: et spirit⁹ multiplex sermonis oris tui: Iuxta hebræum habetur, et spiritus fortis dicta oris tui: Magnanimitas iobis arguitur: eo ꝗ corpore nõ solum attenuato sed consumpto/ eius spiritus fortis perseuerabat in dictis ore proprio.

¶ Nunquid deus supplantat iudicium: aut omnipotens subuertit quod iustum est: Iuxta hebræum habetur, Num el torquebit iudiciũ: ⁊ nũ saddai torquebit iustitiam: Resumit bildad argumentum eliphaz de iustitia dei: quia iob non explicite responderat illi argumento, Concordant itaq; bildad & eliphaz aduersus iobem/in argumento ꝗ deus esset iniustus si non in hac uita redderet bonis bona & malis mala, & propterea horrendo tantum nefas/dicit nunquid el torquebit iudicium: profert siquidem sententias sanctissimas, impossibile est enim ꝗ deus utatur fortitudine sua ad faciendum iudicium tortum/quemadmodũ principes mundi abutuntur potentia sua ad peruertendum iudicium, & similiter nunquid saddai (hoc est qui uincit omnia) utetur omnipotentia sua ad torquendum iustitiam in iniquitatem / quemadmodum tyranni uictores abutuntur uictoria sua ad peruertendum iustitiam in iniquitatem. ¶ Etiam si filii tui peccauerunt ei. Applicat bildad sententias sanctas de iudicio & iustitia dei ad mala & bona præsentis uitæ/ manifestans per hæc intentionem suam: ꝗ vꝫ intelligit has sententias uerificari in hac uita: scilicet ꝗ in hac uita diuina iustitia reddit mala malis & bona bonis, et inchoat a malis / afferendo in exemplum filios iobis interemptos simul, Et primo refert culpam eorum / dicendo, si filii tui peccauerũt ei: hoc est quia filii tui peccauerunt in deum, Et subiungens pœnã dicit, et dimisit eos in manu iniquitatis sue. Iuxta hebræum habetur, et misit eos in manu rebellionis eorum. Ecce ꝗ reddidit mala malis, quia misit/ per modum expellentis ex hac uita, eos in manu (hoc est in opere) rebellionis eorum, significat enim eos inpœnitentes occisos. ¶ Tu tamen si diluculo cõsurrexeris ad deum ⁊ omnipotentem fueris deprecatus. Si mundus ⁊ rectus incesseris. Iuxta hebræum habetur, Si tu queres el: ⁊ saddai deprecaberis. Si mũdus ⁊ rectus tu. Prosequit᷑ alterã partẽ: vꝫ ꝗ diuina iustitia reddit bonis bona præsentis uitæ/afferẽdo in exemplũ ipsum iobẽ, sub cõditiõe tñ duplici,

Altera est q̄ sit recte dispositus erga deum supplicando / & instar inquirentis tenden/do in deum mente. altera est q̄ ipse sit mundus a peccatis/& rectus quo ad intétionem & opera. Nominat autem deum el & saddai, ad insinuandum q̄ honorandus est & ut fortis & ut qui omnia uincit iustissimus retributor malorum & bonorum. **Statim euigilabit ad te/& pacatum reddet habitaculum iustitie tue.** Iuxta hebræum habetur. **quia nunc remouebit super te/& repensabit habitaculum iustitie tue.** Ecce reddere bona bonis. promittit enim q̄ remouebit ab eo mala/& q̄ repensabit habitaculum eius secundum iustitiam eius. Et dicendo quia nunc/uidetur dissen/tire ab eliphaz. iste siquidem iobi dicenti q̄ non superest sibi tempus habēdi bona præsentis uitæ, promittit q̄ si conuersus ad deum mundus ac rectus fuerit/deus nunc non solum tollet mala sed repensabit bona perdita/non omnia (quia non filios) sed habitaculi proprii ipsius iobis ad respondendum iustitiæ propriæ eiusdem. filii enim mortui præsupponuntur in iniquitatibus propriis: eliphaz uero promittebat post sex tribula/tiones beatitudinem. Dixi autem uidetur: quia non est hoc usquequaq; clarum. nā quod in uulgata subditur æditione. **In tantum ut si priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicentur nimis.** iuxta hebraicam ueritatem habetur. **Et erit principium tuum paruum: & finis tuus crescet valde.** hic enim promittitur non solum successus prosper: sed etiam affirmatur q̄ principium prosperitatis erit paruum/finis autem erit magnus. Et hoc consonat sententiæ eliphaz/ pau/latim per sex tribulationes uehentis hominem ad beatitudinē. ideo enim bildad post/q̄ dixit quia nunc &c. adiunxit & erit principium paruum: ne intelligeretur q̄ promit/teret summum præsentis uitæ bonū statim/sed cum tēpore per prosperos successus.

¶ **Interroga enim generationem pristinam.** Legēdū est. **primam.** Quod autem sequitur. **et diligenter inuestiga patrum memoriam.** iuxta hebræum hr̄. **et dirige te in inquisitionē patrum eorum.** Doctrinam hanc (scz q̄ deus præsentis uitæ bona dat bonis & mala malis) probat bildad ex authoritate antiquorū. & propterea rogat iobem ut interroget antiquos patres: & modum interrogandi explicat/dirigendo se ad inquisita per patres primarum generationum. relicta enim erant in scriptis inquisita ab antiquis: & propterea dicit ut dirigat seipsum in inquisitionē pa/trum eorum. Et intendit per generationem primam/ætatem eorum qui uiuebant ānis fere mille. hæc enim fuit prima hominū ætas. Vnde & subdit. **Hesterni quippe sumus & ignoramus.** Iuxta hebræū habetur. **Quia heri nos/& non sciemus.** Hic fiat punctus. Ratio ex parte nostri quare ātiquorum authoritati deferre debemus, redditur tum ex præterito uitæ nostræ tempore/dicendo quia heri nos: tum ex futuro/ dicendo & nesciemus. ex eo enim q̄ præterita uita nostra qui iam sumus ætatis proue/ctæ/est perinde acsi heri nati essemus, consequens est q̄ etiam futurum est breuissimum: ac per hoc nesciemus: & ideo egemus scientia antiquorum. Et ad hoc subiungitur si/militudo. **quoniam sicut vmbra dies nostri sunt super terram.** Interpres addidit sicut. Dies nr̄i relati ad scire & nescire/assimilant̄ ūbræ: in hoc q̄ ūbra caret lu/mine rectorū radiorū, & nisi per reflexionē haberet lumē/esset penitus in tenebris: ita dies nr̄i nisi mutuatū a patribus participarent lumē sciētiæ/essemus tanq̄ penit9 ignorātes. Et intēdit q̄ mutuatū lumē sciētiæ nō ab una patrū ætate sed ab oibus gn̄atióibus usq;

ad primam/largit nobis intelligentiam mysteriorũ. Et uere sic esse experimur. in iis .n. in quibus desunt inquisita a priscis/nihil scimus. Vnde & subditur. nonne ipsi docebunt te. Antiqui patres demonstrantur per pronomen ipsi. loquentur tibi. non uerbo sed scripto. et de corde suo. hoc est non ficte. proferent eloquia? Ad differentiam fingentium fabellas dixit & de corde suo proferent eloquia. rogat enim iobem ut antiquos ueridicos doctores consulat.

Nunquid uirere potest scirpus absq; humore. Iuxta hebræũ habet. Nunquid eleuabitur iuncus in non limoso. Quod autem sequitur. aut crescet carectum sine aqua. iuxta hebræum habetur. crescet pratum sine aquis? Sub uno enim interrogatiuo utrunq; compræhenditur. nunquid leuabitur iuncus in non limoso/ crescet pratum sine aquis? quasi dicat non. Significanter autẽ de iunco dicit nunquid leuabitur/ eo q iuncus dicitur crescere in altitudinem decem cubitorum. Declarabit autem inferius hanc similitudinem dupliciter: hoc est de iunco sine limo/ & de iunco in limoso. Et quoniam nihil prosequitur bildad de similitudine prati, signum est q appositа est similitudo prati ad manifestandum quid intendit circa iuncum: uz iuncum exigere loca aquosa.

¶ Quum adhuc sit in flore nec carpatur manu: ante omnes herbas arescit. Parui refert q hebraice non habetur in flore/ sed in ramo suo: nec habetur carpatur manu/sed præcidetur. Incipit prosequi de iunco in non limoso: & dicit de eo q arescet ante omnes hærbas/ quanuis non incidatur & habeat ramum. Et hoc potest intelligi dupliciter: uel de iunco nato in loco non limoso, q quanuis faciat ramum & a nullo præcidatur/ arescit tamen ante omnes hærbas. uel de iunco nato quidem in limoso sed subtracto limo, q quanuis effecerit ramos & a nullo præcidatur/ arescet tamen ante omnes herbas. ¶ Sic uie omnium qui obliuiscuntur deum: & spes hypocrite peribit. Nomen dei est el. Assimilat iunco arescenti uniuersum genus obliuiscentium dei fortis ad construendum & destruendum: assimilat & tali iunco spem hypocritæ. Et ex hac applicatione apparet q bildad limoso loco uegetanti & conseruanti iuncum ita q sine eo arescit ante omnes herbas, assimilat bonam hominis dispositionem erga deum colendo ipsum/ & ueram animi rectitudinem erga homines. propterea enim dicit sic uiæ (.i. progressus) obliuiscentium deum, adiungendo & spes hypocritæ peribit: ut ex hoc q spes exercentis bonum extra animo ficto/perit, intelligamus multo magis perituram spem eorũ qui mala exercent non solũ intus sed extra. Vtranq; igitur hominis rectitudinem (erga deum uz/& erga homines) ut superius præmiserat exigit/dicendo q uiæ obliuiscentium dei & spes hypocritæ assimilant iunco in non limoso. Et intendit ad literam q quanuis huiusmodi mali uiri habeant ramos filiorum uel facultatum temporalium/quanuis non præcidantur uiolenta morte, arescent tamẽ ante omnes hærbas: hoc ẽ arescent amittendo bona tẽporalia ãte alios. ¶ Non ei placebit uecordia sua. Iuxta hebræũ hr. Qui incidet spem eius. uel potius. cuius incidet spes eius. De hypocrita prosequitur/dicendo iuxta primam lectionem q deus fortis incidet spem hypocritæ: iuxta secundam uero cuius hypocritæ spes propria incidetur. Et ad literam prosequitur tot de spe hypocritæ /ad percutiendũ iobẽ quẽ existimabat esse hypocritã. et sicut tela aranearũ fiducia

eius. Parui refert q hebraice habet. et domus araneę fiducia eius. Tanti facit bildad rectitudinem animi relatiue ad prosperitatem rerum præsentis uitæ, ut hypocritæ spem qua sperat fœlices successus in hac uita/præcidendam affirmet, & eiusdem fiduciam assimilet domui araneæ: hoc est telæ quam aranea habet pro domo. ¶ Innitetur super domum suam & non stabit. Prosequendo similitudinem domus araneæ, dicit q quéadmodum aranea innititur super domum suam & non stabit/ita hypocrita innitetur super iis in quibus confidit & non stabit. Et intendit per hoc q hypocrita non innititur rectitudini internæ/ sed externis bonis similibus telæ araneæ. fulciet eam & non consurget. hoc est quatũcunq fulciat domum suam hypocrita non tamen surget. ruente domo (non materiali sed constituta ex personis) dicit q quantuncunq fulciatur ab hypocrita/non tamen surget. Et in hoc directe percutit iobem, qui arbitrabatur se fulcire domum suam sacrificiis & holocaustis/& non surrexit: hoc est non est eleuata sed uehementer depressa & fere extincta.

¶ Humectus videtur anteq̃ veniat sol. Iuxta hebræũ habet. Viuidus ipse in facie solis. Postq̃ prosecutus est similitudinem iunci sine limo/ prosequitur consequenter similitudinem iunci existentis in loco limoso. ideo. n. attulit iuncum in parabolam, quia confert ad utrunq statum/malorum vз & bonorum. Assimilauit itaq prius impios & prosperitatem eorum iunco in non limoso: assimilare autẽ intendit nũc iustos & prosperos successus eorum iunco in loco limoso. & de eo dicit q uiuidus est in facie solis/non arescens ex solis ardore. et in ortu suo germen eius egrediet. Iuxta hebræum habet. et in horto suo ramus eius egredietur. Hinc apparet q iuncus est etiam hortulana hærba in regionibus quibusdam. aiunt enim non solum frondes & flores sed etiam fructus facere. Lege medicorũ libros: & multas utilitates illius inuenies. sed præsenti parabolæ sat est q in hortis uegetatur & ramificat. ¶ Super aceruum petrarum radices eius densabuntur: & inter lapides cõmorabitur. Iuxta hebræum hẽ. Super fontem radices eius intricabuntur: domus lapidum intricabit se. De iunco in horto/prosequitur q iuxta fontes firmat radices complectentes seinuicem. Obscurum autem nobis est quod subdit: vз q in domo lapidum intricabit se iuncus. ignotum est nobis an consonet iunco/uegetari iuxta domum in horto, ita q requirat & fontem & domum/non ligneam sed lapideam: uel (quod potius crediderim) requirat lapides in limoso loco, & huiusmodi lapides appellentur domus lapidum/ eo q tanq̃ habitaculum sint radicum iunci: ita q iuxta huiusmodi lapides sub fontibus intricet iuncus radices suas ad suæ uegetationis firmum fundamentum. ¶ Si absorbuerit eũ. Legendum est. Si euellet eum de loco suo: negabit eum/ dicens non vidi te. Quanuis iuncus limo horto fonte & lapidibus firmatus sit, si tñ euulsus fuerit de loco suo/negabit eum locus eius dicendo non noui te: hoc est si euulsus fuerit non redibit ad uitam. Et intendit per hanc parabolam q uir mundus & rectus similis est huiusmodi iunco/& prosperitas eius bene radicata est, quũ tamen moritur non redibit amplius ad uitam. Et in hac postrema sententia consentit bildad iobi, qui in præcedenti capitulo hoc dixerat. ¶ Hec est enim letitia vie eius. Parui refert q hebraice habetur. Ecce id letitia uie eius. Quemadmodum superius iuncum arescẽtem applicauit obliuiscentibus dei, ita

iunci uiuidi successum applicat uiro iusto/dicendo ecce id quod de iunco uiuido apparet est lætitia uiæ eius.i.uiri recti. **Vt rursum de terra alii germinent ur.** Iuxta hebræum habetur. **et e puluere altera germinabunt.** Et est singularis numeri altera. Et est sensus.& de puluere quæ est fundamentum hominis/altera multitudo hominum germinabunt. est enim constructio de significato. Et in his uerbis consentire uidetur bildad sententiæ eliphaz/qui dixit hominem mortalem totum. dicēdo enim puluerem germinare homines/sentire uidetur hominem totum ex elementorum cōmixtione surgere. Et quod magis urget/adiunxit hanc sententiam beatitudini uiri iusti. Acsi apertius dixisset. non conuenit ei plus beatitudinis q̄ in hac uita, quoniam perpetuitas hominis non est secundum indiuiduum sed secundum speciem. huiusmodi.n. perpetuitas significatur adiungendo & de puluere altera germinabunt.

¶ **Deus non proiiciet simplicem.** Iuxta hebraū habetur. **Ecce el non abominabitur perfectum.** Quod hactenus dixerat sub parabolis/ dicit nūc proprietate uerborum tum quo ad bonos tum quo ad malos. Et de bonis quidē dicit. ecce el/ hoc est deus fortis, non utetur fortitudine sua ad abominandum uirum perfectum. Et dicit hoc directe contra iobem, q̄ si fuisset perfectus/deus nō fuisset abominatus eum. ipsa siquidem plaga iobis existimabatur locuples testis q̄ deus abominaretur iobem / reddendo etiam eum abominabilem hominibus. **nec porriget manū malignis.** Iuxta hebræum hr̄. **et non faciet inualescere in manu malefactorum.** Ecce conclusio quo ad malos: q̄ quāuis impiorum aliqua sit prosperitas/non tamen faciet deus inualescere prosperitatem in opere eorū. ℣ **Donec impleatur risu os tuum & labia tua iubilatione.** Monuerat iobem q̄ si conuerteretur ad deum mundusq̄ ac rectus fuerit/haberet bona præsentis uitæ:& concludendo dixerat ecce el non abominabitur perfectum. prosequendo & applicando ad ipsum iobem, dicit donec impleatur os tuum risu/hoc est donec habeas plenam materiam gaudii: fœlicitatem siquidem circumloquitur per plenum risum & labiorum iubilationem. intendit enim affirmare q̄ deus adhuc bearet iobem/si iob perfecte reuerteretur ad deum. Et hoc directe dicit contra dicta a iobe q̄ ipse est in tali statu q̄ nō posset amplius beari in hac uita.

℣ **Qui oderunt te induentur confusione: & tabernaculum impiorum non subsistet.** Parui refert q̄ hebraice habetur. **Inimici tui induent pudorē: & tentorium impiorum non ipsum.** Id quoq̄ quod concluserat de malis / applicat ad inimicos iobis, ut perfectam fœlicitatem promittat ex depressione inimicorum. Et dicit induēt pudorem/ad significādum ignominiam manifestā. Interitus autē tentorii impiorum spectat ad id quod concluserat in genere de impiis q̄ deus nō faciet inualescere eos. explicat siquidem nūc interitum facultatum eorum: appellatiōe enim tabernaculi intelliguntur opes.

CAPVT .IX.

Et respondit iob & dixit. Vere scio q̄ ita sit. Iuxta hebræum hr̄. **Profecto noui q̄ ita.** Et subauditur est. Primum argumētum bildad fuerat/nunquid deus supplantat iudicium aut omnipotens subuertit iustitiam? & propterea iob ad hæc respōdere primū studet: & inchoat ab assertione sententiæ prolatæ a bildad, asserit enim ita esse: uez q̄ deus nō peruertit iudiciū.

Minus dico:quia asserit se non nunc didicisse/sed olim nouisse non qualitercunq; sed certe esse sic. **et q non iustificetur homo compositus deo.** Iuxta hebræū hr. **et quis iustificabit homo cum el?** Dictio interpretata iustificabit (si liceret dici) interpretanda esset iustitiabit: formando uerbum a iustitia/ut hebræi faciunt a nominibus uerba formando. Et est sensus & quis quantulibet iustus homo exercebit iustitiā cum deo in iudicio? Et interrogatiue legendum est/quasi dicat nullus. intēdit enim manifestare quod se nosse dixerat: uez q deus non peruertit iudicium. ad hoc enim ppo nit & quis potest exercere iustitiam homo cum el? hoc est homo ex una parte/ & el (hoc est deus fortis) ex altera. Significāter autem nominat deum el, ut ex ipso nomine (hoc est ex ipsa diuina fortitudine) insinuetur omnimoda inæqualitas inter deum & hominem tam infirmæ naturæ. ¶ **Si uoluerit cōtendere cum eo.** Iuxta hebræū hr. **Si uoluerit litigare cum eo.** Pronomen eo demonstrat deum. nec loquit de cōtentione quæ consistit in uerbis, sed de lite iudiciaria. **non poterit respondere ei unum pro mille.** Parui refert q hebraice habetur. **non respondebit ei unum ex mille.** Numerus finitus pro infinito ponitur. & est sensus q nec in uno quidē respōdebit uir deo litigando cum eo: insinuans per hoc q in nullo rationem habebit quicūq; homo litigans cum deo. Et hoc proponit iob ad explicandum sensum propositæ enunciationis/& quis iustitiabit homo cum el. manifestauit siquidem & q homo nullus / & q in articulo nullo ius habebit litigans cum deo.

SApiens corde est & fortis robore. Vt innotescat tibi ordo subiunctorum/ scito q ad manifestandum propositam sententiam procedit tali ordine. primū ex conditionibus dei: secundo ex conditionibus hominis relati ad actiones diuinas: tertio ex conditione ipsius iobis: & quarto ex forma litigandi. Quia enim dixerat quis homo iustitiabit cum el, ideo & ex parte el & ex parte hominis quantūcunq; iusti & ex parte modi agēdi cum deo/solicitus fuit declarare quod pposuit. ¶ Ex parte itaq; dei affert duas conditiones. Alteram q est sapiens corde: hoc est ex intimis. est enim deus sapiēs non sapientia acquisita indita aut infusa/sed ipsa substantia eius est sapientia: ad insinuandum q nullus potest cum eo certare astutiis/fallaciis/falsis aut ueris artibus quibuscunq;, eo q sapientia eius (utpote intima) superat omne scire & sapere. Alteram q est fortis robore. nominauerat deum el/hoc est fortis: adiungit nūc dicendo fortis robore. Instar hominum fortium animo & corpore fortitudine animi & robore corporis/describit deum fortem robore, ad significandum q est per seipsum potens etiam exequi omnia: hoc est q est tam potens ut non indigeat causis secundis quasi adminiculis. Et hoc est uerissimum: quia non ex defectu uirium/sed ex ordine sapiētiæ suæ utitur deus causis secundis. Et dixit hoc ad manifestandum q nullus potest pugnare aduersus fortitudinem diuinam. **quis restitit ei.** Iuxta hebræum hr. **quis indurauit ei & pacem habuit?** Incipit declarare conditiones dei dictas inchoando a secūda. declarat enim diuinum robur/ex hoc q nullus fuit ei durus & pacem habuit. Et pacis nomē hebraico more ad bonum omne se extendit: perinde acsi dictum fuisset & bonum habuit? ¶ **Qui transtulit montes.** Aduerte prudens lector q interpres mutauit ter i hoc contextu coniunctionem quia in nomen relatiuum qui. quod ideo annotandum duxi, ut ex ipso contextu perpendatur q hæc tria subiuncta afferuntur in testimoniū diuinæ

fortitudinis. Legendum itaq; est. **Quia facit abire montes.** Et ad literam significatur ꝙ deus qui produxit montes facit eos abire destruendo illos. sunt enim mõtes generabiles & corruptibiles, quum sint in genere mixtorum. **et nesciergt quos euertit eos in furore suo.** Duo sunt hic mysteria. alterũ ꝙ deus utit̃ destructione mõtium ad exequendum iustitiam suam uindicatiuam: hoc enim clare insinuatur dicendo in furore suo. Et hinc disce cohibere linguam quisquis es, qui ictus fulminum/ alluuiones fluminum & id genus reliqua naturalia negas ex diuina iustitia prodire in perniciẽ aliquorum. Alterum ꝙ deus in huiusmodi effectibus sic occulte procedit, ut non praecognoscant ij quorum interest/ad quorum perniciem tenditur. propterea enim hic dicit̃ & nescierunt (proculdubio homines) quos subuertit in furore suo/ destruendo montes in quibus habitabant. ¶ **Qui commouet terram de loco suo: & colũne eius concutiuntur.** Iuxta hebraeũ hr̃. **Quia facit tremere terram e loco eius: & columne eius contremiscent.** Terraemotus attribuitur fortitudini diuinae. & describitur per tremitum e loco suo/eo ꝙ assimilatur tremori quo aliqs e loco suo exilit. terra enim secundum partes illas in quibus contingit terraemotus, tremere uidetur / ita ꝙ partes scissae loca propria relinquãt. Colũnae autem terrae metaphorice appellantur inferiores partes terrae/sustentantes tanq̃ colũnae partes superiores. ¶ **Qui praecipit soli/ & non oritur: & stellas claudit quasi sub signaculo.** Iuxta hebraeũ hr̃. **Quia dicit soli & nõ clarescet: & pro stellis signabit.** Distinctio inter diẽ & noctem descripta heroice/attribuit̃ diuinae fortitudini. Et describit̃ distinctio haec per hoc ꝙ ordinat deus ut sol nõ clarescat iugiter in hemisphaerio aliquo: & sic quasi sigillum apponit ipsam terram/ad cõtinendum claritatem solis ab altero hemisphaerio: terra siquidem impedit radios solis ab altero hemisphaerio. & quia sic fit nox (quae non est aliud q̃ umbra terrae) & apparent stellae, ideo tanq̃ in fauorem stellarum nox fiat/dicitur & pro stellis signabit.

¶ **Qui extendit solus.** Non texitur litera relatiuis/sed participiis in subiunctis: ut discernamus ꝙ praedicta in testimonium diuinae fortitudinis/subiuncta autem in testimoniũ etiã sapiẽtiae diuinae afferunt̃. Legẽdum itaq; est. **Extendens celos solus ipse.** Lege principium genesis: & inuenies ꝙ secunda die fecit deus extẽsionem coeloꝝ. & ideo hic dicitur ꝙ solus ipse extendit coelos/dando unicuiq; quantitatẽ terminatam: quod magnae sapientiae opus fuit. uide ibi diffuse haec declarata in nostris commentariis. Et dicendo solus ipse/excludit errorem attribuentium formationem corporũ coelestiũ causis secũdis. **et graditur super fluctus maris.** Iuxta hebraeũ hr̃. **et calcãs sup celsitudines maris.** Cumulus aquae in magno oceano eleuatus a lũa/ appellatur coelsitudo maris. & describitur calcatus a deo, quia ad instar calcati in summitate/defluit aqua ex cacumine illius cumuli. ¶ **Qui facit arcturũ.** Et hic quoq; habetur participium. **Faciens arcturum & oriona & hyades & interiora austri.** Diuinae sapientiae attribuitur non solum cumulus aquarum in mari/sed etiam distributio siderum ĩ coelo. Et meminit quattuor siderum. primo arcturi, qui apud nos dicitur caput ursae distinctae in ursam maiorem & ursam minorem ambientes polum arcticum/& nunq̃ nobis occidẽtes. secundo orionis: & est sidus inter septẽtrionẽ & zodiacum/apparetq; accingi gladio. tertio hyadum/quae in signo tauri apparẽt: proce

dit enim a septentrione paulatim uersus austrum per hæc sidera, quarto nullum in specie sidus nominat, sed in genere dicit & cubicula austri, non enim poterat nominare sidera circa polum antarcticum, eo q nunq apparent illa nobis habitantibus in quarta septentrionali, & propterea prudentissime dixit de illis sideribus ignotis nobis/& cubicula austri: hoc est & penetralia poli antarctici. ¶ Qui facit magna & inscrutabilia: & mirabilia quorum nō ē numerus. Parui refert q hebraice habet. Faciens magnitudines usq non inuestigatio: & mirabilia usq nō numerus. Postq multa in specie attulit in testimonium sapiētiæ & fortitudinis diuinæ, affert demum in genere q deus facit res magnas & mole magnitudinis & quātitate uirtutis usqadeo ut excedant inuestigationem humanam: & similiter facit res admiratione dignas in tanta multitudine q excedit omnē numerationem humanam. Et hæc manifeste uerificantur in istis inferioribus in uirtutibus hærbarum/lapidū &c. priora autē uerificantur præcipue in magnitudine stellarum & superiorum corpo& & spirituū.

Si uenerit ad me/non uidebo eum: si abierit/non intelligam. Iuxta hebræum habetur. Ecce transibit super me/& non uidebo: & trāsibit/& non intelligam eum. Declaratis conditionibus dei/affert secundo loco conditiones hominis quattuor. Prima est ignorantia finis intenti a deo affligente hominem. ecce inquit/hoc est nouiter, transibit deus super me/efficiendo in me aliqua mala præsentis uitæ (quæ transitoria esse constat) & non uidebo/quare & quorsum: & iterum atq iterum transibit/similibus effectibus, & non intelligam eum/deum quo tendat. ex hoc .n. q homo afflictus ignorat quo tendit deus per huiusmodi afflictiones, sequitur manifeste q homo non possit litigare cum deo: utpote nesciens merita causæ propriæ. ¶ Si repente interroget/quis respondebit ei? Iuxta hebræum longe aliter habet. Ecce rapiet/quis faciet restituere eum? Secunda hominis conditio est impotentia. de qua dicitur ecce deus ad similitudinem rapientis tollet filios/filias/armenta/greges/familiam &c. quis faciet ipsum deum restituere rapta? quasi dicat nullus: uanus est ergo litigantis conatus. Vel quis dicere potest ei cur ita facis? Parui refert q hebraice habetur. quis dicet ei quid facies? Tertia hominis conditio est impotentia exigendi a deo ut manifestet intentionem suā. de tali enim impotentia dicitur quis dicet deo exigendo ab eo quid facies? hoc est quid intendis per hoc factū tribulationis? Vndiq ergo ex conditionibus hominis cessant rationes litigandi cum deo. ¶ Deus cuius iræ nemo potest resistere: & sub quo curuantur qui portant orbem. Iuxta hebræū hr. Eloha non reuocabit furorem suum: sub eo curuati sunt adiutores fortitudinis. Nō est sensus q deus nunq reuocet furorem suum (nam sæpe hoc facit/intercedentibus hominum precibus seu bonis operibus) sed est sensus q deo non reuocante furorem suum curuantur sub eo adiutores fortitudinis: hoc est dæmones/quorum studium est adiuuare confidentes in propriis uiribus: Et describitur per hoc quarta hominis conditio: uez q deo non reuocāte furorē suum, oportet succumbere hominem/cum curuati fuerint & dæmones: ut hinc omnis spes litigandi cum deo auferatur homini.

Quantus ergo sum ego ut respondeam ei: & loquar uerbis meis cū eo? Iuxta hebræum habetur. Etiam quis ego respondebo ei: eligam uer-

ba mea cum eo. Postquam ex parte dei & ex parte hominis ostendit non posse hominem litigare cum deo, idem monstrat ex parte suimet/agnoscendo seipsum dicens, etiam quis ego? quasi dicat nihili sum ad respõdendum deo/& ad eligendum uerba litis cum eo. ¶ Qui etiam si habuero quippiam iustũ/non respondebo: sed meũ iudicem deprecabor. Hebraice habetur. Qui si iustus fui/non respondebo: iudici meo supplicabo. Litigandi fiduciam in propria iustitia/a seipso tollit iob dicens quod etiam si fuit iustus non respondebit deo litigando, sed supplex deprecabitur iudicem suum. ¶ Et quum inuocantem me exaudierit: non credo quod audierit vocem meam. Parui refert quod hebraice habetur. Si vocaui & respondit mihi: non credam quod auscultabit vocem meam. Dixerat se supplicaturum deo: subiungit occultũ sibi fore effectum exauditionis diuinæ. si uocaui/precãdo deum, & respondit mihi / exaudiendo me: non tamen credam/incertus & ambiguus remanebo an exaudierit me. exaudit siquidẽ sæpe deus supplicantes/nõ dãdo eis tũc rem petitam, sed uel differendo executionem/uel negando quod petimus ut tribuat quod mallemus. & propterea iob dicit quod si etiam deus exaudierit/nõ credet quod auscultauerit uocẽ suam. Et hoc directe contra bildad/dicentẽ ad iobem quod si omnipotentem fueris deprecatus/habebis bona præsentis uitæ. Potest tamen & aliter intelligi hæc litera: ut quia dixerat iudici meo supplicabo, subiungat propriæ iustitiæ uires nullas: dicens quod etiam si exauditus fuerit/non credet quod preces suæ meruerint exaudiri/sed attribuet exauditionem iustorum diuinæ gratiæ/non meritis iustitiæ supplicis. Et hoc etiam est contra bildad & eliphaz: ut infra diffusius tractabitur. Prima tamen expositio est directe ad propositum. ¶ In turbine enim. Parui refert quod hebraice habetur. Qui in turbine conteret me. Perseuerantia diuinæ iræ affligentis iobem etiam supplicantem etiam exauditum/describitur aduersus bildad (qui dixerat quod nunc suscitabit super te bonũ) supplicabo inquit iob iudici meo qui in turbine conteret me: hoc est quantũcunque ipse perseueret in turbine afflictionũ ad conterendũ me. et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa. Iuxta hebræũ habetur. et multiplicauit vulnera mea gratis. Futuris præterita annectit/constans in prima sententia: videlicet quod deus afflixit eum non propter peccata eius. hoc enim significatur dicendo & multiplicauit uulnera mea gratis. Et aiunt dictionem interpretatam uulnera/significare uulnera capitis: ad insinuandum multiplicata esse uulnera non minima sed capitalia /hoc est præcipua. ¶ Non concedit requiescere. Iuxta hebræũ habetur. Non dabit mihi requiescere spiritum meum. Non solum conteret me in turbine afflictionum corporalium / sed nec dabit mihi ut spiritus meus aliquãtulum quiescat. Et rationem subiungit iuxta hebraicam ueritatem. quia saturabit me amaritudinibus. redundantibus a corpore in animum. Et per hæc omnia manifestat se supplicaturum iudici suo, non ut det ei bona præsentis uitæ/sed etiam perseueranti in afflictione eius: quod est longe maius & alterius rationis quam dictum ab eliphaz & bildad. nam illi supplicandum dixerãt deo propter bona præsentis uitæ: iob autem se supplicaturum affirmat nõ propter præsentis uitæ bona, sed quia par est ut humiliet seipsum deo etiam perseueranti affligendo.

¶ Si fortitudo queritur/robustissimus est. Iuxta hebræum habetur. Si ad robur/fortis ecce. Postquam ex parte dei/ex parte hominis & ex parte ipsius iobis mon-

ſtrauit non eſſe litigandum cum deo, monſtrat poſtremo idem ex parte modi litigãdi/ excludendo uias quinq; quibus litigari poteſt. & primo excludit uires/ꝙ non poteſt uiribus agere quiſq; cum deo: dicendo ſi ad robur ſeu uires cuiuſq; fortis ſpectetur, ecce ſubaudi deus ſuperãs omnem fortitudinẽ. ſi equitas iudicii / nemo audet pro me teſtimonium dicere. Iuxta hebræum habet. et ſi ad iudicium/quis teſtificabitur pro me? Excluſa uia litigandi uiribus/excluditur uia litigãdi iudicio: quia deſunt teſtes/ſine quibus iudicium fieri nequit. Et uere dicit ſe carere teſtibus aduerſus deum: quoniam nulla creatura tantæ eſt audaciæ ut teſtificetur contra deum. ¶ Si iuſtificare me voluero/os meum condemnabit me. Iuxta hebræũ hr. Si iuſtificabo/os meum impiabit me. Ex eo ꝙ dicit os meum impiabit me/inſinuat ſe loqui de iuſtificatione quæ fit ore proprio. Tertia itaq; uia (vz deficientibus teſtibus hominem iuſtificare ſeipſum in iudicio iurando de propria innocentia/ſicut fecit ſuſanna) excluditur: quia os inquit meum impiabit me, eo enim ipſo ꝙ iuſtifico me aduerſus deum/blaſphemus fio, & ſic os meum reddet me iniquum. Liceat autem finxiſſe uerbum impiare ad explicandam dictionem hebraicam. formant .n. ab impio impiare, ſignificando tamen per impium contrarium iuſto. ſi innocentem oſtendero/prauum me comprobabit. Iuxta hebræũ habet. perfectus ego / ꝛ torſit me. hoc eſt tortum me fecit. Et uerificatur hæc ſententia ex eo ꝙ humana perfectio reducta ad examen diuini iudicii, ſi iudicetur exacte/inuenitur multis prauitatibus iuncta. & propterea iob dicit ꝙ etiam ſi ego ſim perfectus, ad examen tamen diuinum ductus/inueniar non rectus, quod .n. tortum eſt/alienum eſt a rectitudine. Et per hoc excluditur quarta uia/ex fiducia in perfectione propria. ¶ Etiam ſi ſimplex fuero hocipſum ignorabit anima mea. Iuxta hebræũ hr. Perfectus ego / non ſciam animam meam. Quinta uia litigandi excludit ex certa notitia proprii animi. ait .n. ꝙ etiam ſi ego perfectus fuero/non tamẽ ſciam notitia euidente animã meam: delicta enim quis intelligit? et tedebit me vite mee. Iuxta hebræũ hr. abominabor vitas meas. quantũcunq; perfectus fuero/ex duobus poſtremis abominabilẽ iudico uitam meam. Vere a ſpiritu ſancto agitur perfectus quiſq; abominãdo propriam uitam relatam ad diuinum examen & ad occulta delicta: qa propter duo hæc abominabilis uere repræſentatur eidem.

Vnum eſt quod locutus ſum. Iuxta hebræum habetur. Vnum illud/ ſuper ſic dixi. Completa reſponſione iobis ad eliphaz & bildad / conſentiente ꝙ deus non peruertit iudicium aut iuſtitiam, deſcendit ad materiam iuſtitiæ ſeu iudicii de qua erat tota quæſtio: vz an deus affligat innocẽtem. Iſti enim duo amici iobis aſſeruerant ꝙ deus non affligit innocentem: iob uero conſtanter dixerat pluries ꝙ deus affligit innocentem: hoc eſt abſq; peccati merito. Et propterea iob intendẽs tueri quod dixerat, reſumit ſententiam ſuam dicendo. unum illud/ſupereſt in quo diſſentimus, ſup ſic dixi: hoc ẽ ſuper quo dixi ſic. et innocentem ꝛ impium ipſe conſumit. Par ui refert ꝙ hebraice habetur. perfectum ꝛ impium ipſe facit conſumere. Ecce quid dixi: vz ꝙ deus facit conſumere non ſolum impium ſed etiam perfectum hominem. hæc .n. ſententia directe eſt contra ſententiam eliphaz & bildad.

¶ Si flagellat occidat ſemel: ꝛ nõ de penis innocentum rideat. Iuxta

hebræum habetur. **An flagellum faciet mori subito? probationem mundorum subsannabit.** Intendens iob manifestare q deus affligit hominem mundũ a peccato/declarat hoc quadrupliciter. primo ex parte medii quo utitur deus tanq̃ flagello. Et intendit q hoc flagellum est dæmon: qui (utpote impius) delectatur in tentatione iustorum, & non facit eos mori subito sed multis afflictionibus uexat: queadmodum tyranni non faciebant mori martyres subito/sed uariis tormentis cruciabãt. Ait itaq an flagellum/hoc est demon flagellum dei, faciet mori subito uiros mundos? quasi dicat non. Et rationem subiungendo dicit. probationem/per uarias pœnas, mundorum hominũ subsannabit: hoc est delectatus tẽtatione iustorum multiplicabit eas. ¶ **Terra data est in manu impii.** Quod nominauerat flagellũ, modo explicat impiũ/proculdubio satan qui circumuit terram & ambulat in ea: in cuius manu relictus est iob/ut in principio huius libri patet. Sciens enim iob similem esse rationem de seipso & de aliis iustis, caute loquitur dicendo q terra data est (proculdubio a deo) in manu impii/tanq̃ flagello dei. ita q manus impii est ipsum flagellum dei & instrumẽtum dei ad flagellandum terram: hoc est homines habitantes in terra. **Vultum iudicum eius operit.** Hebraice habetur. **operiet.** Occultam nobis esse & fore dispositionem hanc diuinam/dicit iob, manifestando q deus operiet (hoc est perseuerabit tegendo) uultum iudicum eius/ne cognoscantur. Quia enim uultu detecto cognoscitur homo, ideo per hanc metaphoram significantur occultati nobis dæmones iudices terræ/multo magis q̃ tyranni. propter quam occultationem/nostræ afflictiones attribuuntur casui uel naturæ a multis. ¶ Vbi & aduerte q dæmones appellantur impii in quorum manu (hoc est executione) dedit deus homines habitantes in terra ad flagellandum eos. Et quia nõ sunt flagellum inanimatum (sed flagellum agens per intellectum & uolũtatem) nec sicut carnifex sed sicut dominus cum potestate magna, ideo dicuntur iudices eius. in cuius signum flagellaturus deus iobem dimisit in arbitrio satan afflictionem iobis salua duntaxat uita eius: & similiter eidem commisit iudicium demoliendi omnia quæ erant iobis. **q si ille non est/quis ergo est?** Iuxta hebræum hr. **si non/ubi? quis ille?** Dixerat q deus facit consumere perfectum & impium/ q q per flagellum impium probat mundos: arguit ad confirmandum deum esse principalem actorem dicendo si non/subaudi ipse deus est actor horum, ubi est actor horum? quis est ille actor horum? quasi dicat nullibi inuenietur/nullus erit actor horum.

¶ **Dies mei ueslociores fuerunt cursore.** Iuxta hebræum hr. **Et dies mei agiles plus cursore.** Declaraturus q deus affligit perfectum pœnitentem, prænarrat materiam lamentationis suæ irreparabilem quo ad seipsum/contra promissionem factam a bildad de fœlicitatis reditu: assimilando dies uitæ suæ/in terra quidem cursori, in aquis uero nauibus ebeh, in aere autem aquilæ festinãti ad cibum. Et intendit per has omnes similitudines q uita sua decurtata est: hoc est q spatium uitæ suæ peragendum naturaliter multo adhuc tempore/peractum est celerrime plusq̃ celerrime agit spatium uiæ a cursore & a nauibus ebeh & ab aquila festinante ad cibum. hæc est materia lamentationis. **fugerunt/non uiderunt bonum.** Ad declarãdum maiorem agilitatem dierum suorum/describit eos fugisse nec uidisse bonum: quoniam maior est uelocitas fugientis q̃ currentis/fugientis inquam absq uisu alicuius refugii. ¶ **Per-**

transierunt

transierunt quasi naues poma portantes. Iuxta hebræum habetur. transierunt cum nauibus ebeh. Et aiunt nomen esse proprium fluminis rapidissimi. sicut aquila volans ad escam.

¶ Quum dixero nequaquam ita loquar. Iuxta hebræũ hr̃. Si dicens ego / obliuiscar eloquii mei. Duo sunt genera mundorum: alterum innocẽtum / alterum pœnitentium. Et in utrisque intendit iob declarare quod deus affligit perfectos. Secundo ergo loco declarat quod deus affligit mundos pœnitentes. et quia pœnitẽtia in duobus consistit (vz in cautela de futuris & in ablutione præteritorum) ideo iob incipit a cautela de futuris, dicendo si ego sum dicens / in corde meo proponens quattuor subiuncta vz, obliuiscar eloquii mei / hoc est lamentationis meæ. ideo enim præmisit materiam lamentabilem / ut intelligamus a quo eloquio intendit cauere. commuto faciem meam.. Iuxta hebræum habetur. relinquam iram meam. Iram suã appellat imprecationes tot quas in tertio protulerat capitulo. et dolore torqueor. Iuxta hebræum hr̃. et me retinebo. hoc est & uim mihiipsi inferendo / compescã motus naturales uelleitatis meæ. ¶ Verebar omnia opera mea. Iuxta hebræum habetur. Timui omnes merores meos. Tres priores actiones sunt actiones exteriores: ista autem quarta spectat ad interna. qui enim timet aliquid cauet ab illo: & propterea dicendo timui omnes mœrores meos / insinuat quod ex timore cauebit ab omnibus mœstitiis suis. Et dixit hæc iob, non quod putaret hæc esse peccata a quibus esset sibi cauendum / sed ut condescenderet amicis obiurgantibus eum de istis actionibus tanquam peccatis. Acsi apertius dixisset. esto quod hæc sint repræhensibilia ut amici obiiciunt, si tamen ego continebo me ab istis / nihil mihi proderit. hoc enim subiungitur. sciens quod non parceres delinquenti. Iuxta hebræum habetur. sciui quod non mundabis me. a pœna quam patior. Scire se affirmat quod non propterea deus mundabit ipsum a malis quæ patitur. ¶ Si autem et sic impius sum: quare frustra laboraui? Iuxta hebræum habetur. Ego impiabo: ut quid ista vanitate fatigabor? Communicando in uocabulis cum aduersariis appellantibus afflictiones peccata causaliter (quia propter peccata ueniunt aduersa) appellat se afflictum impium. Et propterea consequenter ad præmissa dicit. ego quamuis continens me a prædictis, ero impius / quo ad pœnam: & propterea uana erit ista mea continentia qua fatigabor / uim inferendo naturalibus motibus meis. Et hinc clare excludit utilitatem pœnitentiæ cauentis a lamentationibus: utilitatem intellige quam socii promittebant ad consequendũ mundiciam ab afflictionibus præsentis uitæ.

¶ Si lotus fuero quasi aquis niuis. Iuxta hebræũ hr̃. Si me laui in aquis niuis. Altera (ut dictũ ẽ) pars pœnitẽtiæ tractatur: vz ablutio præteritarum iniquitatũ. de qua dicit sub metaphora ablutionis in aquis niualibus, quæ dicuntur ualde purgatiuæ. Significãter autem dicit si me laui / & non dicit si tu deus me lauisti: ut intelligamus quod de ablutione peccatorum quæ fit per humanum studium loquitur. et fulserint velut mundissime manus mee. Iuxta hebræum habetur. et mundabo in sapone manus meas. Metaphorico sermone describit ablutionem immundorum operum. ¶ Tamen sordibus intinges me. Iuxta hebræũ habetur.

Tunc in fouea balneabis me: & abominabuntur me uestiméta mea. Fouea nō sicca sed cum sordibus humidis significat dicendo in fouea balneabis me. Et uanam hanc suam poenitentiam describit dicendo quod quum me lauero tūc tu foedabis me ad instar mergentis aliquem in coenosam foueam. Et quia de afflictione in praesenti uita erat quaestio inter iobem & amicos eius, ideo de malo poenae intelligēdum est dici tunc in fouea balneabis me. Et est sensus quod tunc affliges me. dicit. n. haec iob directe contra bildad: qui dixerat quod si mundus fueris dabit tunc deus tibi salutem. contra hoc enim directe dicit quod si mundauero me tunc deus reddet me sordidū/quo ad mala praesentis uitae. Et ad declarandum magnitudinem sordium adiungit quod ita reddetur sordidus quod etiam uestimenta sua abominabuntur ipsum. ad literam enim quādo homo nudus est sordidus, indignus est uestibus antequam abluatur: & propterea dicitur & abominabuntur me uestimenta mea. ¶ Neque enim uiro qui similis mei est respondebo. Iuxta hebraeū hr. Quia non uir sicut ego respondebo ei. Rationē reddit quare licet deo hominem qui se lauit reddere sordidum/quod non esset licitum alteri homini. Et inchoat rationem ab imparitate naturae: quia uidelicet deus non est uir sicut ego: hoc est quia non sumus paris naturae, ut liceat mihi respondere ei quemadmodum responderem homini/resistendo eidem obiiciendoque iniuriam. Et quoniam non sufficit disparitas naturae ad iustificandum dictam actionem (nam contra spiritualem substantiam creatam si hoc ageret homo/posset agere actione iniuriarum) ideo subiungit quod deus est tam coelsae naturae ut nullum habeat supra se iudicem/nulla sit supra eum potestas. quod est dicere quod est tam excaelsae naturae ut quod uult sit ius: & propterea nullus remanet locus querelae/si me quantūcunque ablutum reddet sordidum. haec. n. significantur iuxta hebraicam ueritatem subiungendo. Veniemus simul ad iudicium. hoc est si ueniemus simul ad iudicium. Non est inter nos reprobator: ponet manum suam super ambos nos. hoc est non est tertius reprobator utriusque iudicando, qui exequendo ponat manum suam (potentiam suam) super ambos nos: deum uidelicet & me.

¶ Auferat a me uirgam suam. hoc est sceptrum maiestatis suae. et pauor eius. hoc est & potentia eius incutiens pauorem. nō me terreat. Postquam ostendit quod poenitentia humana uana est ad prosperitatem praesentis uitae, intendit inuestigando reddere causas quare deus affligit mundos a peccatis. sed antequam ad hoc accedat/ declarat se loqui seclusa potentia dei absoluta & secluso iudicio dei absoluto: intendens loqui sub potentia dei & iustitia dei ordinaria. Et ideo iuxta duas conditiones dei (uidelicet quod est supremus iudex & suprema potestas) rogat ut ex parte dei cessent duo: uidelicet quod non utatur rigore authoritatis suae cum iobe/& quod summa potestas eius non terreat eundem. intendens per haec quod seclusa potentia dei absoluta/& similiter secluso iudicio dei absoluto, uellet loqui sub dei potentia ordinaria & sub iudicio dei ordinario. loquar & non timebo eum. Secludente deo usum potentiae & iustitiae absolutae mecum/sequetur ex parte mei hic effectus quod ego loquar deo sic quod non timebo eum in mea locutione. neque. n. possum metuens respondere. Iuxta hebraeum sic habetur. quia nō sic ego mecū. Ecce causa ex parte mei excludēs timorē in locutiōe cum deo, quia ego nō sum

ſic mecum ut mala mea monſtrant.mala enim mea monſtrant me impium,ego autem apud me non ſum impius/nullius habeo conſcientiam impietatis:& propterea non timebo loqui/ſtando infra limites ordinariæ potentiæ & iuſtitiæ.ſciebat enim q̄ non ad purgationem peccati ſed ad probationem uexabatur.

CAPVT .X.

TÆdet animā meā vite mee. Iuxta hebræū hr̃. Inciſa eſt anima mea in vitis meis. Incipit iob loq abſq̃ timore inchoans a materia propriæ lamētationis.reſumit.n.immo declarat quod p parabolas dixerat de agilitate dierum ſuorum:dicens q̄ anima mea/non in ſeipſa ſed in extenſiōe uitæ meæ,inciſa ē/decurtata eſt. Dimittā aduerſum me. Iuxta hebræum hr̃. Dimittā ſup me eloquiū meum. Non retinebo ſermonem,ſed dimittam eloquiū meū nō ſuper quēcunq̃ hoīem/ſed ſuper meipſum. Et exponēdo ſubiungit. loquar in amaritudine aīe mee. ſup meipum tractabo de amaritudine aīæ meæ. ¶ Dicam deo. Nomen eſt eloha. Ecce cui loquar ſine timore/gubernatori & iudicī ordinario uniuerſoꝝ. noli me condēnare:indica mihi cur me ita iudices. Iuxta hebræū hr̃. non impiabis me,indica mihi ſup quo litigabis in me. Scito prudēs lector q̄ iob ſimul inueſtigādo manifeſtat cām afflictionis ſuæ/ & q̄ non propter peccatū cōmiſſum afflictus ē:quod eſt tertio loco manifeſtare q̄ deus affligit uirum perfectum. Et ut melius intelligas ſubiūcta,aduerte q̄ iob in hac inq̄ſitione manifeſtat reuelatam ſibi fuiſſe a deo cām afflictionis ſuæ/& modum:ỳcȝ mediante ſatana expetēte iobē ad hoc ut peccaret. Rogat itaq̃ deū duo.alterū nō impiabis me: hoc eſt nō obiicias mihi tu q̄ ſum impius:tibi.n.nō poſſem reſiſtere. Alterū indica mihi ſup quo īpugnas me:hoc eſt cām quare perſeueras affligēdo. Et per modū inquirentis proponit publicandum quod ſibi reuelatum fuerat ſecreto. ¶ Nunquid bonū tibi videtur ſi calūnieris ⁊ opprimas me opus manuū tuarū: ⁊ conſiliū impiorū adiuues. Iuxta hebræū hr̃. Nunquid bonū tibi q̄ fraudabis/q̄ abominaberis laborē manuū tuaꝝ: ⁊ ſup conſiliū impioꝝ illuſtraſti? Modum recenſet quo traditus eſt in manus ſatanæ affligendus.modus inquā q ſcript⁹ eſt in cap.2.ỳcȝ q̄ deus laudauit iobē q̄ nō ſit ſimilis ei in terra &c.& tantæ laudi miſcuit tantam afflictionē. Hanc mixturam appellat iob metaphorice fraudē.quēadmodū.n.mixtū aliquod aromaticū cōponens/miſcendo malos puluercs ſub bonis fraudē cōmittere dicit̃,ita deus ſub laudibus iobis miſcens afflictiōes metaphorice dicit̃ fraudaſſe iobem/ſecundū ſimilitudinē effectus faciens ſicut fraudans.& propterea ſpectando ad illas laudes terminatas ad afflictiones,dicit iob deo q̄ fraudabis/hoc eſt pſeuerabis inſtar fraudātis,q̄ abominaberis/q̄ inſtar abominātis pſeueras affligendo laborē manuū tuaꝝ. Seipſum quare appellet laborē manuū dei/inferius declarabit diffuſe. ¶ Quod ēt ſubdit de conſilio impioꝝ ſpectat ad petitionē ſatanæ exauditā a deo/pellem p pelle & cuncta quæ habet dabit homo pro aīa ſua &c.hoc cōſiliū impioꝝ aduerſus iobem/illuſtrauit deus concedendo poteſtatem exequendi illud. Ait itaq̃ iob deo num bonum tibi:hoc eſt num cedit tibi ad bonum/ num propter bonum tuū propriū feciſti hæc? quaſi dicat nō. ¶ Nūquid oculi carnei tibi ſunt? Probat qd' dixerat

num bonum tibi. Et intēdit ꝙ si afflictio mea esset propter bonum tuum/esset propter bonum notitiæ nouæ quam acquireres per istam afflictionem de mea perseuerantia in bono:sed hoc bonum non acquires/quia tu omnia præcognouisti. Hanc itaq; rationē intendens, procedit per modum inquirentis monstrando deum non acquirere notitiam occultorum & futurorum contingentium quemadmodum acquirunt homines. & incipit ab organo sensus uisus/dicēdo nunqd oculi carnei tibi sunt? quasi dicat non sunt tibi oculi carnei sicut sunt hominibus quibus oculi multas rerum differētias demōstrāt. **nunquid sicut videre hominis videbis?** Post organum uisus excludit modū uidendi. Et est sermo de modo uidendi relatiue ad sensibilia per accidēs. homo. n. uidet intellectu & cogitatiua mediante sensu uisus ea que latent/coniiciendo per signa : deus aūt nō uidet occulta ingrendo p signa, sed oīa manifesta sunt ei. ¶ **Nunquid sicut dies hominis dies tui?** Excludit tertio notitiæ augmentum quod de die in diem homo acquirit. **et āni tui sicut humana sunt tēpora?** Iuxta hebræum hr. **nunquid anni tui sicut dies viri?** Dictio interpretata uiri/nō plene explicatur: nam significat uirum præcipuū. Excludit. n. quarto a notitia dei studium eximiorꝝ uirorū quo occupantur ad curiosa experimenta ut notitiam proprietatū reꝝ & animaliū habeant per se uel alios. ¶ **Ut queras iniquitatē meam: & peccatū meū scruteris. Et scias q; nihil impiū fecerim.** Parui refert ꝙ hebraicæ hr. **Quod queres iniquitatem meā: & peccatū meū inquires. Sup scire tuo ꝙ non impiabo.** Non ut uulgata habet æditio ꝙ nihil impium fecerim in præterito / sed in futuro legendum est ꝙ non impiabo. hinc. n. germanus literæ sensus aperitur: ꝙ non de inquisitione peccati occulti/sed de inquisitione tentatiua an iob peccaret ē sermo. Et quadrat hic sensus scriptis in primo & secundo capitulo: vz ꝙ satan petiit ut uexaretur iob ad hoc ut peccaret. Ait itaq; iob nunquid humano more inqrendus fui a te an peccatum uel iniquitatem cōmitterem/præcognoscēte te ꝙ nō erā peccaturus. Et si hæc sententia ānotata fuerit, perspicuū fiet tum ꝙ fuit reuelata iobi causa uexationis suæ/ tum ꝙ iob manifestat amicis suis nouā cām quare deus uexat uiros mundos : vz ut uexatio manifestet cōstantiā eoꝝ/nō deo (q̄ oīa prænouit) sed hoībus ad exēplum. **quū sit nemo q de manu tua possit eruere.** Iuxta hebræū hr. **et nō de manu tua erutor.** Ad exaggerandū uexationē uiri mūdi a deo/adiungit hæc clausula. tolerabilior. n. est uexatio quæ potest declinari/a qua potest aliqs eripi: sed ubi nulla euasionis est spes/intolerabilis ualde redditur.

¶ **Manus tue dn̄e fecerunt me et plasmauerūt me totū in circūitu.** Iuxta hebræū hr. **Manꝰ tue figurauerunt me/& fecerūt me simul in circūitu.** Dixerat num bonū tibi ꝙ fraudabis ꝙ abominaberis laborē manuū tuaꝝ? declarat modo utrunq; : vz ꝙ deus abominatur opus manuum suarum/ & ꝙ homo est labor manuum dei. Et dicit hæc /non ut historiam narret, sed ut rationem reddat quare deo licitum est ordinario iure affligere uiros mundos. ex his. n. declarat sensum germanum fuisse ꝙ abominaberis laborem manuum tuarum : hoc est quia labor est manuum tuarum. figulo enim licitum est destruere opus manuum suarum/ quia est labor eius. Sed iob inquisiuit num propter bonum tuum hoc facis? & quum declarauit ꝙ non propter bonum dei afflixit eum probando, declarat modo prædictum

sensum: vel quia labor manuũ tuarũ sum ego, ideo absq; iniuria & facis & destruis me. Ait itaq; præpostero ordine familiari hebræis/manus tuæ figurauerunt me & fecerunt me, dicẽdum siquidẽ erat manus tuæ fecerunt me & figurauerunt me simul in circũitu: generatur siquidem homo in materno utero non simul secũdum interna membra, sed primum quod generatur est cor secundum philosophos: in circũitu autem (hoc est secundum exteriora membra) figuratur simul/ut hic dicitur. Et attribuitur opus naturæ diuinis manibus, eo q̃ uires naturales sunt manus dei/sunt instrumenta dei quibus tanq̃ manibus deus utitur ad effectus quos naturales dicimus. et sic repente præcipitas me. Iuxta hebræũ hr̃. et destruxisti me. Ecce clarificatio sensus/quia tu me fecisti tu me destruxisti. ¶ Memento queso q̃ sicut lutum feceris me/et in puluerem reduces me. Ad probandum q̃ deus est author utriusq; (uitæ vel & mortis) testimonium affert ex prima conditione hominis/ per modum reuocantis ad diuinam memoriam materiam ex qua olim fecit primum hominem & in quam resoluendus est homo. ex hoc. n. q̃ deus fecit hominem ex limo/sufficienter habetur q̃ fecit eum mortalem. Verum plus hic significatur dicendo & in puluerẽ reduces me. insinuatur. n. q̃ non solum ex necessitate materiæ sed ex diuina prouidentia hõ moritur: quod quidem uerum esse/ex principio genesis apparet. ¶ Nõne sicut lac mulsisti me. Declarat quasi per singula illam particulam laborem manuum tuarum. & in p̃mis assimilat effusionem seminis humani ad generandum / emunctioni qua lac ex uberibus manu pressis egreditur. Seminatio. n. tam uiri q̃ mulieris est primum cõcurrens ad generationem hominis: & utriusq; author describitur deus tanq̃ manibus emungens genitalia uasa. et sicut caseum me coagulasti: Assimilatur cõcæptio coagulatiõi lactis in caseum. Et in hoc diuersa seminum officia insinuãtur. nam semini uirili attribuitur officium coaguli: semini uero mulieris officium lactis quod coagulatur. ¶ Pelle & carnibus vestisti me. Assimilatur tam caro q̃ pellis uestimentis. & pellis quidẽ summæ uestis officium/caro uero internæ uestis exercere cognoscitur. In cuius signum defluxis ægritudine carnibus frigemus: utpote naturali indumẽto carentes. ossibus & neruis compegisti me: Clare officia ossium & neruorum quibus totũ corpus connectitur sonant. ¶ Vitam & misericordiam tribuisti mihi. Iuxta hebræũ hr̃. Vitam & gratiam fecisti mecum. Dictio interpretata gratiam/sonat beneficium gratuitum: hoc est quod absq; ullo merito/sola liberalitate donantis dat̃. Et perseuerando intra terminos bonorum naturalium/significatur liberum arbitrium quo hõ præstat animalibus cæteris: describitur siquidem uoluntas libera ab actu conferẽdi gratuito. animalia siquidem reliqua conferunt quicquid conferunt tanq̃ debitum: sic. n. alunt filios &c. homo autem etiam seclusa omni ratiõe debiti/ beneficus est q̃a uult. Egrediendo autem ad supernaturalia dona/significatur nomine gratiæ donum superadditum naturæ quo simus filii dei. et visitatio tua. Iuxta hebræũ hr̃. et ordinatio tua custodiuit spiritum meum: Quæ uisitatio secundum naturalia consistit in seminibus uirtutum congenitis homini: secundum uero supernaturalia dona cõsistit in ordine diuinæ prædestinationis. utraq; siquidem ordinatio custos est spiritus hominis/ ne a malo quod est uere malum capiat̃. Et hic completur labor manuũ dei manifestatus. ¶ Licet hec celes in corde tuo. Iuxta hebræũ hr̃. Et hec recondisti in

corde tuo. Manifestat iob duo simul. alterum ꝙ hæc quæ dixit deo per modum interrogantis & suggerentis/sunt uera. alterum ꝙ sunt etiam recondita apud deum tanq̃ in corde dei: ac per hoc non sunt omnibus manifesta. tamen scio quia vniuersorum memineris. Iuxta hebræũ hr̃. sciui ꝙ hoc tecum. Dixerat eliphaz fuisse sibi reuelatum mysterium ut scriptum est in capitulo quarto/& tamen nihil mysterii in illa sua fictione continetur: e regione illius iob dicit absq; iactãtia ꝙ hæc supradicta quæ uere mysteria sunt & recondita sunt apud deum/fuerunt ipsi iobi nota. Potest quoq; pronomen hoc demonstrare subiunctam sententiam: ut non solũ supradicta sint apud deum sed etiam subiuncta.

¶ Si peccaui & ad horam pepercisti mihi: cur ab iniquitate mea me mundum esse non pateris? Iuxta hebræũ hr̃. Si peccaui & custodies me: & ab iniquitate mea non mundabis me. In ca. 8. bildad ex parabola iunci distinxerat duos status hominis secundum aduersitatem & prosperitatem præsentis uitæ ex culpa uel merito apud deum prouenientes. & propterea ad confutandam illam doctrinam distinguit iob tres status hominis/& in quolibet mala inueniri declarat: manifestans quarto loco deum affligere perfectos & immundos/diuersimode tamen ex diuersitate statuum. Inchoat itaq; a statu peccantium per errorem: dictio. n. interpretata peccaui/significat peccare per ignorantiam. Et de peccantibus per ignorantiam/ duo disponi a deo dicit. alterum & custodies me: hoc est in carcerem me rediges. alterum & ab iniquitate mea non mundabis me. Et hoc est declaratio primi: ꝙ vz custodies me in pœnam peccati per ignorantiam/& non dimittes me impunem. impunitas. n. significatur dicendo & ab iniquitate mea non mundabis me: mitis autem pœna significatur per custodiam. ¶ Et si impius fuero ve mihi est. Iuxta hebræũ hr̃. Si impiaui/ ve mihi. Secundus status hominis describitur a peccato quod fit studiose: dictio. n. interpretata impiaui /significat peccare studiose. & de huiusmodi peccãtibus dicit uæ mihi. Et in hoc contradicit bildad. definit enim pœnam huiusmodi peccatorum nõ temporale malum/sed simpliciter & absolute uæ: quod in sacra scriptura sonare cõsueuit oppositũ beatitudinis. et si iustus. Sẽsus recte reddit᷑: q̃uis hebraice habeat᷑. et iustificabo. hoc est & si iustitiam exercebo. Tertius hominum status describit᷑ ab exercitatione iustitiæ. & de his dicitur totum contrarium eius quod dixerat bildad: nã subiungitur. non leuabo caput meum. Bildad siquidem dixerat iuncum in loco limoso eleuari &c. iob dicit ꝙ etiam si iustus ero non leuabo caput meum/ quo ad bona præsentis uitæ. saturatus afflictione & miseria. Iuxta hebræum habetur. saturitas ignominie & videre afflictionem meam. subaudi erit mihi quantumcunq; fuero iustus. ¶ Et ꝓpter superbiam. Iuxta hebræũ hr̃. et eleuabit. proculdubio afflictio mea caput suum. Nõ eleuabo ego caput meum, sed afflictio mea eleuabit caput suum crescendo. sicut leenam capies me. Iuxta hebræum hr̃. sicut leo venaberis me. Apta similitudo ad insinuandum ꝙ deus affligit etiã perfectos. nam leo uenando persequitur tam iustos q̃ iniustos: & propterea iob in persona iustoꝝ dicit deo sicut leo uenaberis me/tanq̃ non discernens inter iustum & iniustum. reuersusq; mirabiliter me crucias. Iuxta hebræũ hr̃. et reuerteris & mirabilis eris in me. hoc est & reuerteris ad cruciandum iustum ad hoc ut sis mirabilis in me

& mihi similibus sanctis tuis. Confer prudens lector hanc sentẽtiam cum supra dictis: & perpendes ꝙ postq̃ iob quæsiuit a deo num bonum tibi ꝙ abomineris me/ & declarauit ꝙ deus non propter bonum propriæ notitiæ abominabit᷑ eum/ & mõ manifestat ꝙ deus affligit iustum ut sit mirabilis in iusto: manifeste docuit solutionem quæstionis num bonum tibi? vꝫ ꝙ non bonum tibi internum sed bonum tibi externum. Scientia enim internum bonum est: admirabilem autem esse in alio/ bonum est externum. Ergo deus nõ propter suum bonum quod in eo est / sed propter suum bonum quod extra ipsum est (hoc est propter gloriam suam apud alios) affligit iustos. ¶ Instauras testes tuos contra me. Iuxta hebræũ hr̃. Renouabis plagas tuas contra me. Sententia est clara. et multiplicas iram tuam aduersum me: & pene militant in me. Iuxta hebræum unica est clausula. et multiplicabis irã tuam mecum/ mutationes & tempus mecum. Quod dixit in genere multiplicabis iram tuam, exponit per partes/ dicendo mutationes & tempus. Significant autẽ mutationes uarietatem afflictionum: tempus uero expectatiõem quãdo finietur præsens tribulatio. concomitatur. n. huiusmodi tempus præsentem pœnam/ apud patientem successiue cruciatus uarios.

¶ Quare de vulua. Iuxta hebræum hr̃. Et quare de vulua eduxisti me? Magnitudo afflictiõum iusti simul cum tenuitate boni præsentis uitæ/ describitur tanta ut æquipollere uideatur infœlicitati eorum qui nascunt᷑ mortui. Admirãdo itaq; huiusmodi æquipollentiam quo ad bona præsentis uitæ/ dicit deo quare de uulua eduxisti me uiuum ad uiuendum in præsenti uita? qui vtinã consumptus essem ne oculus me videret. Iuxta hebræũ hr̃. desinã & oculus nõ videbit me. Nõ sunt uerba optãtis sed librantis conditiones præsentis uitæ inchoando a morte/ ꝙ tandem desinã esse & oculus carneus nõ me amplius uidebit: hoc est nõ ero ãplius inter homines præsentis uitæ. ¶ Fuissem quasi non essem de vtero translat⁹ ad tumulum. Iuxta hebræũ hr̃. Sicut nõ fui ero: de vtero ad tumulũ portabitur. Equipollere dicit præsentẽ uitã infanti trãslato ex utero ad sepulchꝝ / dicẽdo ero sicut nõ fui: hoc est tanq̃ nõ fuissem. & hoc exponendo/ subiũgit tanq̃ q ex utero portabit᷑ ad sepulchrũ. ¶ Nunquid nõ paucitas dierũ meorũ finietur breui? Iuxta hebræũ hr̃. Nõne pauci dies mei? Rationẽ reddit æquipollentiæ breuitatẽ uitæ/ æstimando tẽpus uitæ præsentis tanq̃ nihil: ac per hoc bona & mala quatenus uitæ præsentis sunt bona uel mala/ tanq̃ nihilum. dimitte ergo me vt plangam paululum dolorẽ meũ. Iuxta hebræũ hr̃. prohibe/ dimitte me & confortabo me parũ. Ecce solutio quæstionis quare de uulua eduxisti me? vꝫ ut cõforter anteq̃ moriar. Et ĩ sentẽtia hac insinuat iob ꝙ propter hoĩs dispositionẽ ad futurã uitã/ producit & uegetat deus hominẽ in uita p̃senti: ad hoc. n. directe petit modicam cõfortationẽ ante mortẽ. Ait itaq; prohibe/ satanã cõtinuantẽ afflictiones meas, dimitte me/ absq; tot uexatiõibus, ut non labat᷑ mens mea sed confortẽ me ipsum aliquãtulũ secũdum spiritũ. ¶ Anteq̃ vadam & non reuertar: ad terrã tenebrosam. Legendũ est. obscurã. Quod aũt sequit᷑. et opertã mortis caligine. iuxta hebraicã ueritatẽ legendũ est. et vmbram mortis. Præsens litera ex hoc ipso ꝙ cum tãto apparatu describit terrã ad quã itur per mortẽ, offert seipsam intelligendã de inferno /

quo pergunt animæ ex propriis meritis, & propterea iob ex ꝓpriis meritis se cōnumerat cum aliis ituris ad infernū/ dicendo anteq̄ uadam & nō reuertar: petit. n. confortari anteq̄ ex propriis meritis uadat ad infernū. Quod aūt dicit & non reuertar / uerificat non solum de reuersione ad præsentem uitam/ sed ēt de reuersione ad locū quietis. Appellatur aūt infernus duplici nomine: vz terra obscuritatis & umbra mortis. Et ē sermo metaphoricus: significans animas in inferno secundum intellectum carere lumine intelligibili quo delectentur uidere spirituales substantias, secundum uero uoluntatē carere securitate & tanq̄ in pauore esse/ quēadmodum qui terretur a trucibus ūbris quas umbras mortis dicimus. Et dicit hæc iob ad manifestandum amicis ut discernant alio sensu dicta fuisse ab eodem de animabus defunctorum in cap. 3. nūc quiescerem cum regibus & consulibus terræ &c. alio uero sensu intelligenda esse hæc. ibi. n. naturali dūtaxat ordine considerato quiescentes describuntur animæ omnes: hic uero secundū propria merita relata ad diuinam iustitiam in terra obscuritatis & ūbra mortis/ puniri dicuntur. ¶ **Terram miserie & tenebrarum.** Iuxta hebræū hr. **Terram obscuram sicut tenebras.** Declarat primum nomen: manifestando q̄ non dixit terrā obscuram quemadmodum obscura est nox/ sed multo obscuriorem quemadmodum obscuriores sunt tenebræ quæ priuant etiam lumine stellarum. **Ubi umbra mortis & nullus ordo.** Iuxta hebræū habet. **Umbram mortis & nō ordinationes.** Declarat alterum nomen ab annexa priuatione ordinum qui fuerūt inter homines præsentis uitæ. describitur. n. pauor absq̄ diuersitate ordinum quos in præsenti uidemus: puta inter nobiles & populares/ inter dominos & seruos/ inter reges & uarios ministros ac subditos/ inter pōtifices & clericos/ & id genus reliquos. **Sed sempiternus horror inhabitat.** Iuxta hebræū hr. **et obscurata est sicut tenebre.** Non sat fuit declarasse terram illam esse obscuram sicut tenebras, sed adiecit iob modum quo terra illa facta est obscura dicendo q̄ obscurata fuit sicut tenebræ: hoc est non est reddita obscura ex aliquo interueniente obstaculo extrinseco (quemadmodum cōtingit nobis obscuritas noctis ex interpositiōe terræ inter solem & nos / & ex interpositiōe nubium inter stellas & nos) sed quēadmodum generatur obscuritas ipsarum tenebrarum. quod ē dictu/ terra illa est genita obscura secundum seipsam quēadmodum tenebrarum obscuritas genita est in tenebris secundum seipsas. Et per hoc excluditur uicissitudo obscuritatis & lucis a terra illa/ quēadmodum tenebræ non sunt quandoq̄ lucidæ & quādoq̄ obscuræ. Et hæc uerificantur in inferno de priuatiōe luminis gratuiti simpliciter & absolute: de priuatione uero luminis naturalis quatenus delectat uel consolatur habētem naturale lumen intellectus.

CAPUT .XI.

RESpondit autem zophar naamathites. Tertius socius iobis tertio loco loqtur: ordinate. n. (ut uiros graues decet) successiue loquebātur disputando cum iobe respōdente singulis. **et dixit. Nunquid qui multa loquitur non & audiet?** Iuxta hebræum hr. **Num multitudini verborum non respōdebitur?** Arguit iobem q̄ multiloquus fuerit / sed multiloqum non debet excludere responsionem. Acsi apertius dixisset/ putas cū multiloquio tuo efficere ut non respondeatur tibi? solent. n. sæpe homines multiloquis non

respondere, **aut vir verbosus iustificabitur?** Iuxta hebræum habetur, **et num vir labiorum iustificabit?** Vir labiorum appellatur uir præditus facundia dicendi. Et indignum reputat zophar ꝙ eloquētiæ tribuatur iustificatio, ita ꝙ nec ex multiloquio nec ex eloquentia qua iob iustificat causam suam/cēsendus ē iustus: sæpe, n, eloquentia oratoris uicit iustificando causam. ¶ **Tibi soli tacebūt homines.** Iuxta hebræum hr̃, **Mendacia tua homines facient tacere?** Et est interrogatiue legendum/nunquid mendacia tua facient homines tacere? manifeste siquidē arguit iobē mendacii quod postea explicabit: vꝫ ꝙ plus patitur q̃ꝫ mereatur peccatum eius. **et quum ceteros irriseris/a nullo confutaberis?** Iuxta hebræū hr̃, **et subsannasti/ꝛ non faciens pudere?** Vnde zophar accæperit ꝙ iob subsannauerit alios/ non clare patet, potest tamē intelligi ꝙ iob subsannādo eliphaz dixerit deo in cap. 10. & hæc recondisti in corde tuo/tanq̃ꝫ irriserit apparitionem relatā ab eliphaz in cap. 4. Irrisorie quoqꝫ ntelligi potest æquipollentia uitæ præsentis & trāslationis de utero ad tumulum: ut quod isti socii iobis pendunt tanti, ipse pro nihilo irridendo eos/ duxerit. Et interrogatiue legendum est & non faciens pudere? quasi dicat ꝙ erit faciens pudere te irrisionis. ¶ **Dixisti enim: purus est sermo meus ꝛ mundus sum in cōspectu tuo.** Iuxta hebræū hr̃, **munda lex mea/ꝛ electus fui in oculis tuis.** Ecce mendacia iobis. In cap. 6. dixerat iob utinam appenderentur peccata mea &c. sententia illa appellatur lex iobis/non statuentis sed profitentis, profitebat̃ enim iob hāc legem esse mūdam apud deum: & zophar appropriat huiusmodi legem iobi/eo ꝙ iob solus profitebatur eam, in capitulo uero decimo dixerat iob se e͛ectum a deo ad hoc ut in ipso sic afflicto deus esset mirabilis, & propterea zophar refert ꝙ iob dixerit se esse electum in oculis dei.

¶ **Atqꝫ vtinam deus loqueretur tecum ꝛ aperiret labia sua tibi.** Sententia recte redditur: hebraice tamen hr̃, **Et profecto quis dabit eloha loqui: ꝛ aperiet labia sua tecum?** Quia iob sententias suas dixerat dirigendo sermonē ad deum, ideo zophar ad confutandum iobem dicit se cupere ut deus iudex omnium aperiret labia sua ad loquendum cum iobe, more siquidem humāo de deo loquit̃ tāq̃ꝫ habente os & labia: describendo per huiusmodi sensibilia ea quæ sunt supra omnem intellectum. ¶ **Et ostenderet tibi secreta sapientie.** Iuxta hebræū hr̃, **Et annunciabit tibi occulta scientie.** Quod autem in uulgata sequitur æditiōe, **et ꝙ multiplex sit lex eius**, iuxta hebræū hr̃, **quia duplicia ad statutum.** Hic ē neruus præsentis capituli aduersus iobem, tria siquidem zophar proponit aduersus iobem ut confutet dicta illius, primum est ꝙ in scientia dei summi iudicis sunt multa occulta nobis: alterum est ꝙ occulta quæ in scientia dei latent/sunt duplicia relata ad statutum quodcunqꝫ. Et ponitur proportio finita pro infinita: dicuntur, n, in proportione dupla/ad insinuandum ꝙ excedunt in infinitum. Ex his enim duobus confutat zophar dicta iobis/& excludit ea tanq̃ꝫ mendacia: quia deus secundum occultas rationes scientiæ suæ excedit omne statutum quo iob metitur pœnam suam relatam ad peccatum suum. Et propterea subiungit tertiū, **et intelligeres ꝙ multo minora exigaris ab eo q̃ꝫ meretur iniquitas tua.** Paraphrasis est: nam iuxta hebræum breuissime dicitur, **et scito ꝙ mutuabit tibi eloha plus iniqtate tua.** Meta-

phora utitur mutuantis. queadmodum.n.mutuans alicui/efficit illum debitorem, ita describitur deus iudex puniendo iobem mutuasse iobi plus iniquitate eius/hoc est pœna iniquitatis eius:ita q deus iudex restat tanq creditor/& iob adhuc debitor pro iniquitate propria. hoc enim tertium tanq consequens ex secudo/inducit zophar. ex quibus confutata esse dicta iobis arbitratur.

¶ Forsitan vestigia dei comprehendes. Iuxta hebræu hr. Nunquid inquisitionem eloha inuenies? Intendit zophar prosequi tria proposita: & inchoat a primo/vz occulta scientiæ. De his.n. occultis rationibus scientiæ diuinæ ait, nunqnid inquisitioem qua utitur summus iudex erga nra delicta inuenies? quasi dicat nequaq. quod directe tendit aduersus sententiam iobis qua mensus est iustitiam dei & peccatu proprium. et vsqz ad perfectum omnipotetem reperies? Iuxta hebræu hr. nunquid vsqz ad finem saddai inuenies? Et est casus genitiui saddai: & e nomen dei significans deum quatenus uincit omnia/quod nostri omnipotentem uocant. quasi dicat nequaq, impossibile siquidem est inuenire terminos illius qui uincit omnia: nec inqsitio ergo nec terminus diuinæ iustitiæ inueniri potest. ¶ Excelsior celo est & quid facies? Iuxta hebræu hr. Celsitudines celorum/quid operaberis? Ad manifestandum amplius ex sensibilibus occulta diuinæ scientiæ/refert ea secundu similitudinem ad corporalia loca: inchoando a cœlis/dicens. cælsitudines cœloru/ subaudi superat scientia diuina: quid ergo operaberis tu ad inueniedum ea? & similiter subditur. profundior inferno/quid scies? Lógior terra mensura eius: & latior mari. Scientia dei est res spiritualis carens huiusmodi dimensionibus longitudinis latitudinis & profunditatis: sed ad insinuandum q inueniri a nobis non potest per huiusmodi corporeas similitudines/declaratur uis eius immensa, qua penetrat uniuersa etiam corporea/longe em nentior omnibus.

¶ Si subuerterit omnia & in vnum coarctauerit: qs contradicet ei? Iuxta hebræu hr. Si concidet & claudet & congregabit: & quis respondebit ei? Prosequitur propositum secundo: vz quia duplicia ad statutum. prosequitur autem manifestando q si deus res conciderit scindendo eas/siue res singulas concluserit tollendo actiones earum/siue res omnes confundat tollendo ordinem inter illas, nullus potest respondere ei. ex hac.n. libertate in summo iudice qui omnia uincit / manifestat zophar q occulta scientiæ dei sunt duplicia ad statutum etiam ordine totius uniuersi. ¶ Ipse enim nouit hominum vanitatem: & videns iniquitatem/ nonne considerat? Vir vanus in superbiam erigitur: & tanqz pullu onagri se liberum natum putat. Iuxta hebræu hr. Quia ipse sciuit homines falsitatis: & vidit iniquitatem/et non se intelliget? Et viru vacuum eleuabitur corde: & pullus onager hominem natus erit. Scito circa literam q dictio interpretata eleuabitur corde/interpretanda fuisset cordabitur fingendo passiuum uerbu a nomine cordis. significat enim usum cordis: tanq diceremus erigetur seu eleuabitur corde. ¶ Aduerte rursus circa literam oporrere subintelligere ter nomen relatiuum qui. primum quum dicitur & non se intelliget/ supplendum est & qui non se intelliget? secundum quum dicitur & hominem uacuum eleuabit corde/supplendum est qui eleuabitur corde. tertium quum dicitur hominem erit natus/ supplen-

dum est qui erit natus. Et est ordo literæ q deus uidit hominem qui natus erit pullus onager. Zophar igitur prosequendo tertium propositum (vz q deus puniuit iobem minus q̃ meretur iniquitas eius) manifestat illud ex hoc q deus sic se habet erga omne genus peccantium. Quod genus partitur in quinq; partes enumeratas in litera, quarũ prima est hominum fallacium: secunda iniquorum: tertia non intelligentium seipsos: quarta hominum uacuorum uirtute qui eleuantur corde: & quinta hominũ quasi a natura genitorum ad uiuendum absq; iugo quemadmodum nascitur pullus onagri. nascuntur siquidem homines quemadmodum inclinati ad quædã bona (puta misericordiam uel liberalitatem & similia) ita inclinati ad quædam mala: puta ad mentiendum uel furandum & similia. & propterea zophar acute dicit quosdam homines natos ad uiuendum absq; iugo. Ex hoc itaq; q deus & sciuit & uidit hos omnes peccatores, intelligi uult q deus minus punit q̃ mereamur. subintelligit enim zophar q scire & uidere dei fuit citra punitionem condignam: quia notorie clarum est innumerabiles peccatores ex hac uita migrasse citra punitionem condignam.

Tu autem firmasti cor tuũ. Iuxta hebræũ hr. Si tu direxisti cor tuũ. Postq̃ zophar arguit iobem mendacii/& putauit se confutasse illum, monet iobẽ ut conuertatur in ueritate ad deum/promittendo ei fœlicitatem præsentis uitæ/& respondendo ad impedimenta fœlicitatis allegata a iobe. Ait ergo q si rectificasti cor tuũ coram deo. et expãdisti. Iuxta hebræũ hr. et expãdes ad eum manus tuas. post rectificatum cor supplicando deo. ¶ Si iniquitatẽ que est in manu tua abstuleris a te: & non remanserit in tentoriis tuis iniustitia. Præpostero ordine scripta hæc intellige. nam prior debet esse pœnitudo admissorum criminum & expulsio eorundem a propria domo q̃ oratio. tunc leuare poteris faciẽ tuã absq; macula. Ecce promissio, quia tunc post pœnitentiam rectumq; cor atq; supplicationem oblatam deo/eleuabis faciem tuam a macula: hoc est a pœna. Et dicit hoc directe contra uerba iobis in cap. 10. & iustificabo & non eleuabo caput meum. contra hoc enim directe ait/quia tunc eleuabis faciem tuam a macula. et eris stabilis. Parui refert q hebraicæ habetur. et eris fortis. contra id quod dixerat iob in cap. 7. de debilitate corporis sui. et non timebis. contra id quod dixerat iob in cap. 7. terrebis me per somnia &c. promittit enim exemptionem & a pœnis corporis & a pœnis animi. ¶ Miseriæ quoq; obliuisceris: & quasi aquarum que preterierunt non recordaberis. Iuxta hebræum hr. Quia tu laboris obliuisceris: sicut aque transierunt recordaberis. Promittit obliuionem perpessorum: & ut qualis sit futura obliuio intelligatur/adiungit similitudinem q recordaberis quidẽ perpessorum, sed non cum aliquo uestigio eorum quæ passus es quemadmodum est recordatio aquarum quæ transierunt. uasa enim per quæ transiuit aqua, nullam retinẽt maculam/nullum retinent odorem/& breuiter nullum retinent uestigium aquæ quæ transiuit per ea: secus autem est si trãsisset oleum aut uinum. Promittit enim per hanc similitudinẽ iobi restaurationẽ talẽ q nec uestigiũ aliquod perpessorum remanebit in eo.

¶ Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperã. Iuxta hebræum hr. Et plus meridie surget tempus. Contra id quod dixerat iob in cap. 7. vz q nunc erat moriturus/directe promittit tempus uitæ plus meridie: hoc est ppor-

tionaliter maius q̄ a meridie usq; ad noctem. Et per hoc promittit plusq̄ dimidiũ ui-
tæ iobis fœlix. et quum te consumptũ putaueris/orieris ut lucifer. Iuxta
hebræũ hr. illustraberis/sicut mane eris. Contra id quod dixerat in cap. 10. iob
saturitas ignominiæ/promittit zophar illustrationem gloriæ. & ne subito omnia futu-
ra simul intelligatur promittere/adiungit sicut mane eris: hoc est eris successiue crescẽs
in bonis quemadmodum lux mane successiue clarescit. ¶ Et habebis fiduciam
proposita tibi spe. Parui refert q̄ hebraice habet. Et sperabis quia est spes.
Contra id quod dixerat iob in cap. 7. nihil sibi sperãdum esse in hac uita, dicit zophar
sperabis præsentis uitæ bona quia uere superest spes bonorum quæ subiungit. et de-
fossus securus dormies. Iuxta hebræũ hr. et fodies/secure dormies. Vni-
uersam agriculturam compræhendit per fodere: fodiẽdo siquidem terram incipit agri-
cultura. Promittit itaq; agriculturam tam securam q̄ agricolæ dormiẽtes in agris/dor
mient securi ab hostibus & prædonibus. ¶ Requiesces/& non erit qui te exter
reat. Iuxta hebræũ hr. Et cubabis/& non terrens. Promittit securitatem nõ so-
lum in agro sed etiam domi dormienti: præpostero siquidem ordine scribuntur hæc.
et deprecabuntur faciem tuam multi. Honores mũdi promittunt: ita q̄ bo-
na utilia & honores sperandi promittuntur. ¶ Oculi autem impiorũ deficiẽt/
& refugium peribit ab eis. Contra spem iustorum supputat spem impiorum/ tria
dicendo. primum relatiue ad bona præsentis uitæ, q̄ oculi impiorum eleuati ad bona/
non assequentur intentum sed deficient expectando. alterum relatiue ad mala/ q̄ care-
bũt refugio. tertium autem. et spes illorũ abominatio animæ. iuxta hebræũ hr.
et spes eorum tristitia animæ. Apte describitur spes inanis quo ad externa tam
bona q̄ mala/quod ẽ tristitia animæ: est siquidem totius uitæ tristitia. concludit igitur
zophar cum sociis suis inter iustos & impios differentiam esse, q̄ iustis dantur a deo bo
na præsentis uitæ/inpiis autem mala.

CAPVT .XII.

Respondit autem iob: & dixit. Ergo uos estis soli homi-
nes. Iuxta hebræũ hr. Profecto q̄ uos populus. Appellat iob
amicos suos quanuis nobiles plebem (hoc est plebeios) non quo ad per-
sonas/sed quo ad officium. arguit siquidem eos q̄ sermo eorum est sermo
plebeius: hoc est dignus ut proferatur coram plebe potiusq̄ sapientibus. Et uerificant
hæc iobis uerba: quia in iis quorum rationes habemus recurrere ad occulta in diuina sa
pientia mysteria, non est loquentis inter sapientes sed loquentis ad plebem, quæ non est
capax rationis speculatiuæ. percutit siquidem directe zophar, qui ex occultis in diuina
sapiẽtia rationibus dixerat afflictum esse iobem minus q̄ mereretur: percutit & omnes
eos qui diuina mysteria personauerant quæ communiter dicuntur/omittẽtes propriã
rationem quæsiti. et uobiscum morietur sapientia. Parui refert an legat. sciẽ-
tia. Et est sensus & uobiscum non uiuet sed morietur speculatiua scientia causarũ pro-
priarum. sicut. n. semina iacta in terrã in qua non uegetant moriuntur, sic scientia incho-
ata in mentibus eruditorum absq; studio ad proprias rerum causas sistens in commu-
nibus/non uiuit cum illis sed moritur. Arguit itaq; iob amicorum sermonem quidem
q̄ est popularis: scientiam uero q̄ non uegetatur in eis sed cum eis manet perseuerans

mortua

mortua. ¶ **Et mihi est cor sicut & vobis.** Duo arguerat in amicis: subiūgit tria in seipso. Primū q̄ habet cor ad audendū extollere diuina mysteria quemadmodum audent ipsi. **nec inferior vobis sum.** Secundū q̄ nō est minoris authoritatis q̄ ipsi. erat.n.iob p̄nceps & magnus inter oēs orientales. **quis.n.hec que nostis ignorat?** Parui refert q̄ hebraice hr̄. **et cui nō sicut ista?** Tertiū q̄ scit diuina mysteria similia istis quæ dixerant ipsi. & ne arrogare uideatur sibi huiusmodi scientiā, dicit eam esse communem omnibus/subaudi eruditis.

¶ **Qui deridetur ab amico suo sicut ego, inuocabit deum & exaudiet eum.** Iuxta hebræū hr̄. **Risus socio suo ero/ vocans eloha & respōdit ei.** Et est ordo literæ. ego ero sicut q̄ est risus socio suo/inuocās deū iudicem & gubernatorem oīum, & deus respōdit exaudiendo eū. Postq̄ iob cōparauit se amicis & cōclusit se nosse similia & audere dicere ea, incipit dicere illa inchoans ab immerita pœna iustorū & ab imerito bono iniquorū: q̄ vz boni q̄ nō merentur despici/sæpe despiciunt̄, mali aūt q̄ nō merent̄ bona/pace securitateq̄ fruunt̄. sæpe.n. talis diuersitas euidenter apparet in humano genere. Inchoat aūt ab hac diuersa dispositiōe bonorū & malorū uirorū/ut cōfutet sententiam zophar. Cōsentit.n. iob sententiæ zophar in hoc q̄ diuersitas ista proficiscit̄ ex occultis rōibus in sapientia diuina/& propterea hāc diuersitatem affert narratiue: sed dissentit in hoc q̄ occultæ in diuina prouidentia rationes huius diuersitatis/pensent merita hominum qui despiciunt̄ & hominum qui p̄sperātur in hac uita. quod dixerat zophar: & super quod fabricauerat zophar confutationem iobis, dicendo ipsum ex occultis apud deum rationibus afflictum minus q̄ mereretur. Intendens itaq̄ iob hæc manifestare/tam bonorum q̄ malorum affert duo genera: relatiue vz ad deum & ad homines. unde & incipit a iustis relatiue ad deū (hoc est ab illis qui inuocāt deū & exaudiūtur ab eo) dicēdo de illorū genere q̄ est risus socio suo: hoc est q̄ irridetur a socio suo/q̄ uertit̄ in ridiculū. Nec p̄ponit hoc absolute/sed supputando seipum in genere taliū inuocantiū deū qui irrident̄ a sociis suis: insinuans per hoc q̄ amici sui irrisuri essent eum. **deridetur.n. iusti simplicitas. Lāpas contēpta apud cogitatiōes diuitū, parata ad tēpus statutū.** Iuxta hebræū hr̄. **risus iustus p̄fect⁹. Titio despect⁹ cogitatiōib⁹ quieti: direct⁹ nutātib⁹ pede.** Dixerat ridiculos esse religiosos, subiūgit ridiculos quoq̄ esse iustos p̄fectos: hoc est oī ex parte inter hoīes integros. Assimilat aūt irrisionem eorū titioni despecto a quiescentib⁹ & directo ad nutātes pede: hoc est ad hoc ut ipingāt pede in titionem & sic q̄escentes rideāt. Et similitudo q̄dem manifesta est: q̄m titio q̄ nō despicit̄/ponit̄ aut seruat̄ ad ardendū in igne: titio aūt despicit̄, quū ex igne segregat̄ aut indignus igne habet̄/& p̄iicit̄ ut sit offendiculū ābulantibus ad hoc ut q̄escentes rideāt de cespitātibus impigendo in titiōem. Mysteriū autē significatum p̄ hāc siitudinē uidet̄ esse, q̄ uiri oī ex parte integri æstimātur a fruentib⁹ bonis hui⁹ mūdi/& habent̄ tāq̄ nō sint partes reipublicæ & tāq̄ offendiculū adherentiū eis. censent.n. consulentes eos impingere & adhærentes cadere: ridētq̄ quū audiūt magnatē aliquem consulere eos aut adhærere eis. Et utinā hoc nō quotidie uiderem⁹. nec est mirū: q̄a cōtraria est iustorū oī ex parte integrorū uita actio ac censura/uitæ actioni ac censuræ eorum qui principantur & gubernant: & propterea indignos regimine ac curia iudicant uiros tam integros. ¶ **Abundant tabernacula p̄edonum.** Iuxta hebræū habetur. **Pacificabunt tentoria predonū.**

Quia hebræi pacis noie significāt salutem, ideo salutem in domib⁹ pdonū significāt p pacificare. & e regioe iustoꝝ perfectoꝝ q irrident /ponit prædones cū domoꝝ pace. et audacter puocant deū, quum ipse dederit omnia in man⁹ eoꝝ. Iuxta hebræū hr. et securitates irritantibus el, quib⁹ adduxit eloha in manu sua. E regione religiosoꝝ q irrident /ponit securitaté irritantiū deū forté, quibus irritātibus deus gubernator oium manu (hoc ē opatione) propria attulit bona quæ habēt. ita q etiam ingratitudinis erga deum notātur isti.

¶ Nimirū interroga iumēta/ & docebūt te. Hebraice hr. Et pfecto interroga bestias/ & docebit te. Vide contextū. narrauit iustoꝝ miseriā & iniquoꝝ prosperitaté in hac uita: subiūgit mō ratioem suadenté q disparitas ista ē qdem a deo/ sed nō propter merita iustoꝝ & iniquoꝝ: respōdens p hoc directe ad sentētiā zophar/ q dixerat q ex occultis in diuina sapiētia rōibus pp̄ter merita hoium fiebāt hæc a deo. Rō aūt iobis cōsistit in hoc, q tam uegetabilia q̄ animalia in terra aere & aquis testant q summus de⁹ dat bona & mala nō pp̄ter merita eoꝝ qbus dat. ad hoc. n. citat uegetabilia & aialia, qa perspicuū ē q illis nō pp̄ter eoꝝ merita de⁹ dat bona & mala. Ait itaq; interroga bestias/ & docebit te multitudo eaꝝ: hoc ē inqre pspicaciter bona & mala in bestiis/ & multitudo eaꝝ docebit te materialiter & obiectiue. relucet. n. in eis bonū & malū ut dei effectus nō pp̄ter eaꝝ merita. Et eodē sensu intellige subiūcta de auib⁹ & arborib⁹ & piscib⁹. et volatilia celi/ & indicabūt tibi. ¶ Loquere terre. Parui refert q hebraice hr. Vel arboré terre. subaudit. n. interroga. et rñdebit tibi: et narrabūt tibi pisces maris. ¶ Quis ignorat q man⁹ dñi oia hec fecerit? Iuxta hebræū hr. Quis nesciuit in oibus istis, q man⁹ iehouah fecit hoc? Vbi clare uidere potes iobē cōcludere q qlibet uidet in oibus istis uegetabilibus & aialibus q manus dei fontis essendi fecit hoc qd narraui: vz q qñq; iusti affligunt & iniq psperant nō pp̄ter eoꝝ merita. hæc. n. notitia elicit ex bono & malo in oib⁹ istis uegetabilib⁹ & aialib⁹. ¶ In cui⁹ manu aia ois viuētis: & spūs vniuerse carnis hois. Rō reddit argumēti facti a bono & malo in aialibus & arboribus ad bonū & malū in hoibus. Et cōsistit rō in hoc qa in manu dei ē tā aia ois uiuentis (hoc ē aialium & uegetabiliū) q̄ spūs uniuersæ carnis hois. q̄uis. n. nō parua disparitas sit inter bonū & malū in hoibus & bonū & malū in aialibus & uegetabilibus/ si cōsideret ista disparitas ex parte naturaꝝ diuersaꝝ (hinc humanæ/ rōne & libero arbitrio pollētis, inde irrōnalium oium) si tñ secundū diuinā manū hoc ē potestaté consideret, æqua ē rō inferēdi bonū & malū utrisq;/ rōnalibus scilicet & irrōnalibus. & pp̄terea iob pcedit ex parte manus diuinæ/ ad inferendum q deus quādoq; confert hoibus malū absq; eorum merito sicut confert irrationalibus.

¶ Nōne auris verba diiudicat. Proposita respōsione ad zophar, qa respōsio fundata ē super inqsitiōe eoꝝ quæ fiūt a deo in uegetabilib⁹ aialib⁹ & hoibus/ ideo iob subiūgit modū quo notitia ista cōis ē uiris doctis. dixerat. n. qs non sciuit in oibus istis q man⁹ iehouah fecit hoc? & pp̄terea ad uerificādū qd dixerat/ manifestat modū quo cōmuniter hr hæc notitia. Accedit quoq; ad hoc intētio supplēdi min⁹ dicta a bildad in cap. 8. monēte iobē ut interrogaret generationem antiquā. explicat siqdem iob duos esse modos quibus hr huiusmodi notitia: quoꝝ alter est p disciplinā/ alter p inuētioem. Et mod⁹ qdē sciēdi p disciplinā/ explicat dicēdo nōne auris uerba discernit? audit⁹. n.

est sensus disciplinæ:quia per ipsum præcipue discim⁹ a docētibus medio sermōe.Modus aūt sciendi per inuentiōem/subiungit̃ dicendo.**et fauces comedētis saporē.** Parui refert ꝙ hebraice hr̃.**et guttur cib⁹ sapiet**:Sensatio siquidem rerum sensibilium/initiū est inuentionis:& est nihilominus terminus resolutionis nostri intellectus.nā quæ intellectus non potest resoluere ut testificata a sensibilib⁹/nō sunt nobis euidētia: & propterea iob modū sciendi per inuentionē/a sensatione saporū in cibo descripsit. **In antiqs est sapientia:& in multo tēpore prudētia.**Iuxta hebræū hr̃.**& in logitudine dierꝫ intelligentia.**Primum spectat ad modū disciplinæ:secundū aūt ad modū inuentionis.manifestat siquidē iob ꝙ nostrū discere pēdet a senibus tanꝙ doctoribus,& ꝙ scire per inuentionē est in longitudine dierꝫ/hoc est in hominibus diu uiuentibus:qa inuentio exigit intelligentiam/hoc est intellectū in statu perfecto:constat aūt ꝙ intellectus præcipue uiget in antiqs.Et ex his omnibus declarat iob modū quo notitiam de diuinis operibus habemus:vcꝫ uel discendo ab antiquis/uel inueniēdo in lōgitudine dierꝫ.& hunc ultimum modum omiserat bildad.Et intendit per hæc insinuare ꝙ utroqꝫ modo ipse habet notitiam diuinorum.

Apud ipsum est sapientia & fortitudo:ipse habet consiliū & intelligentiā. Declarato mō sciendi diuina opera/declarat modū quo deus efficit sua opera.Et oportuit hoc declarare ne putaretur ꝙ deus esset agens per modum naturæ/efficiendo bona & mala rebus sine earꝫ meritis: quēadmodum sol aliqbus prodest & aliqbus nocet absqꝫ eorum meritis.Dicit itaqꝫ ꝙ deus est agens a proposito:utpote in quo est intelligentia penetrās oīa & singula/& sapientia ordinans omnia & singula/& consiliū inuentiuū omniū & singulorꝫ,& fortitudo executiua efficacissime omniū & singulorꝫ.Et per hæc simul texit iob propositū suū ad prosequendū sermonē popularē/ut in pͥncipio capituli ꝓmiserat dicēdo & mihi ē cor sicut & uobis.nam ad manifestandum hæc quattuor esse in deo,subiūgit sermonē popularē incōparabiliter maiorē plebeio sermone tā zophar ꝙ aliorꝫ sociorꝫ. **Si destruxerit/nemo ē q edificet.** Iuxta hebræū hr̃.**Ecce diruet & nō edificabit̃.**Incipit a fortitudine:& primū diuinæ fortitudinis op⁹ affert diruere nō qualitercūqꝫ sed cū tali efficacia ꝙ dirutū nūꝙ ædificabit̃. hoc.n.opus excedit oēm uirtutē tā humanā ꝙ āgelicā,ꝓpriumqꝫ ē fortitudini diuinæ. Et ꝙuis sētētia hæc uera sit applicata ad quācunqꝫ materiā,cōtextus tñ īmediate subiūcti opis īsinuat ꝙ ad literā ē sermo de hoīe.ita ꝙ sensus ē/ecce diruet hoīem & nō ædificabit̃.Sæpe aūt uidemus hoīem dirui uel in ꝓgenie uel in regno ita ꝙ nunꝙ resurget. **Si incluserit hoīem/null⁹ ē q aperiat.**Iuxta hebræū hr̃.**claudet sup virꝫ & nō aperiet.**Nulla cōiunctio intercedēs inter primū opus & hoc/inter diruere & claudere,quū claudere terminet̃ ad hoīem/testat̃ ꝙ ēt diruere terminatur ad hoīem. Alterū itaqꝫ opus fortitudini diuinæ ꝓpriū narrat̃ circa hoīem:cōcludere vcꝫ hoīem ita ꝙ a nullo pōt aperiri.Et hoc quoqꝫ sæpe apparet:dū hoīem in seipo cōclusum rōe aliqua sibi apparēte uidem⁹/sic ꝙ impsuasibilis ē ad uerꝫ seu bonū.Et hoc quidē op⁹ circa aīæ libertatē/primū uero circa corporea & externa hoīs bona uersatur. **Si cōtinuerit aquas/oīa siccabunt̃:& si emiserit eas/subuertēt terrā.** Iuxta hebræū hr̃. **Ecce retinebit aquas & siccabūt̃ ipsæ:& mittet eas/& fuerūt reuolute sup terrā.** quāuis in hebræo nō habeat̃ præpositio sup.Prosequit̃ fortitudinis diuinæ opa.ꝑus.n.circa genus humanū/mō aūt circa elementa affert diuinæ fortitudinis

opus duplex, alterum retentiuum aquarum cum tāta efficacia q siccabuntur ipsæ aquæ eo modo quo dicimus exiccatos puteos fluuios & huiusmodi: alterum emissiuum aquarum ita q reuoluantur super terram operientes eam. hæc. n. solus deus potest.

¶ **Apud ipsum est fortitudo & sapientia.** Iuxta hebræū hr. **Cū eo fortitudo & decretum.** Resumit quattuor prius dicta: vз fortitudinem/sapientiam/consilium & intelligentiam. sed aliter: quia tria (vз sapientiam consilium & intelligentiam) resumit sub uno nomine/dicendo & decretum. Ad decernendum siquidem de tāta uarietate humanarum actionum concurrunt sapientia cōsilium & intelligētia. & propterea explicaturus simul iob opera sapientiæ consilii & intelligentiæ diuinæ circa homines/ resumit hæc tria sub nomine decreti: fortitudinem autem resumit tum ad insinuādum prædicta opera spectare ad fortitudinem, tum præcipue ad insinuandum q subiuncta opera spectant ad decretum non qualitercunq; sed cum efficaci executiōe/quæ ad fortitudinem spectat. **ipse nouit & decipientem & eum qui decipitur.** Iuxta hebræū hr. **ei errans & faciens errare.** Pronomen ei demonstrat deū. & est sensus q ipsius dei tanq̄ decernentis cum efficacia/est uterq;: vз errans & faciens errare. Et sub istis duobus generibus comprehendit omnia subiuncta. more siquidem solito proponit summarie quæ subiuncturus est distinguendo per partes. ¶ **Adducit consiliarios in stultum finem.** Iuxta hebræū hr. **Ducit cōsiliarios in prædam.** Incipit supputare facientes errare/inchoādo a consiliariis: & de illis dicit q deducit eos in prædam: hoc ē efficit ut agantur tanq̄ ducti in prædam. Consiliariorum siquidem est agere alios: sæpe autem aguntur a passionibus timoris uel cupiditatis uel inuidiæ & huiusmodi/& faciunt errare alios. Et hoc effici a deo dicit iob: & appellat ducere cōsiliarios in prædam, eo q in huiusmodi assimilantur consiliarii iis qui ducunt in prædā/eo q agunt captiuati a passionibus. **et iudices in stuporem.** Iuxta hebræū hr. **et iudices faciet insanire.** Secundum genus facientium errare describit nomine iudicum: qui sæpe insaniunt/officio iudicis abutendo. Et hoc quoq; diuino decreto attribuit iob. ¶ **Baltheum regum dissoluit: & precingit fune renes eorum.** Iuxta hebræū hr. **Ligamen regum aperuit: & ligauit cingulum in lumbis eorum.** Tertio loco inter errare facientes supputantur reges: quorū sæpe uincula quibus alios detinent, inuito rege soluunt/& reges ipsi in uincula rediguntur. Describit aūt captiuitatem regū per cingulū in renibus, qa sic solēt equitantes captiui nobiles duci alligati sellis equorum. ¶ **Ducit sacerdotes inglorios.** Iuxta hebræū hr. **Ducit sacerdotes in predā.** Quarto loco sacerdotes collocātur inter errare faciētes. & idē dicit de sacerdotibus quod dixerat de cōsiliariis: qm̄ simile ē utrorūq; officiū. cōsiliariorum siquidem ē agere alios ad bonū/sacerdotū uero est agere alios ad deum: & sæpe sacerdotes aguntur uel auaritia uel aliis uitiis ad auertēdum alios a deo. quod ēt diuinæ attribuitur prouidētiæ. **et optimates supplātat.** Iuxta hebræū hr. **et fortes flectit.** Quinto loco potētes q pollēt fortitudine animi/inter faciētes errare scribuntur: q sæpe declinant ab animi fortitudine/flexi occasiōe aliqua. & hoc quoq; deo tribuitur. ¶ **Cōmutās labiū ueraciū.** Iuxta hebræū hr remouēs. Sexto loco inter errare facientes scribuntur ueraces tacētes. attribuitur siqdem deo q tollit eis labium: hoc est locutionē quæ fit per labia. **et doctrinam senum auferens.** Iuxta hebræū hr. **et saporē senū auferet.** Septimo loco senes sine sapore/inter errare facientes suppu-

tantur. Nec ē perspicuum an sit sermo de sapore senum in seipsis/an de sapore qui a senibus diffundit᷑ in alios: hoc est an de ratione an de consilio. utrouis autem priuati senes/authores sunt erroris.

¶ Effundit despectionem super principes. Iuxta hebræū hr̄. nobiles. Expedito genere facientium errare/tractat genus errantium. inter quos primum supputat nobiles: super quos errantes deus effundit despectionem/ut scilicet despiciantur ab aliis. et eos qui oppressi fuerant releuat. Iuxta hebræum hr̄. et fortitudinē fortium debilitat. Fortes uiribus corporis errantes/debilitati describuntur secundo loco. ¶ Qui reuelat profunda de tenebris. Occulta ualde/hoc ē latentia in cordibus (utpote non solum in profundo loco sed etiam in tenebris/hoc est absq; noticia sita) inter errantes supputātur: & dicitur ꝙ deus detegit ea. sæpe. n. huiusmodi occultatio est error. et producit in lucem umbram mortis. Vmbra mortis horribilia pericula quæ latent/quarto loco scribuntur. errant. n. machinantes talia: & deus sæpe manifestat ea. ¶ Qui multiplicat gentes ⁊ perdit eas. Errantes gentes beneficio multiplicationis ingratæ/perimuntur sæpe a deo. et subuersas ī integrū restituit. Iuxta hebræū hr̄. extendens gentibus ⁊ duxit eas. Sexto loco errātes gentes non contentas propriis sedibus ponit. extendere enim quærunt loca sibi/& deus ducit eas ad alia loca occupandum. ¶ Qui immutat cor principum. Iuxta hebræū hr̄. Remouens cor capitum populi terre. Septimo loco inter errātes/capita populi supputantur, pauentia tanq̄ absq; corde. et decipit eos ut frustra incedant per inuium. Iuxta hebræū hr̄. et facit errare eos in uacuo non uia. A tribus declarat errorem capitum populi. primū a loco uacuo & sine uia: hoc est inhabitato & absq; uia aliqua in eo. secūdo ab obscuritate: subiūgens iuxta hebræū. Palpabūt obscuritatē ⁊ nō lucem. Et hinc habes ꝙ metaphoricus ē sermo iste. perspicuū est. n. ꝙ uagatio diuturna in solitudine inuia/ē ēt in die lucente sole. De uaga igitur mente per uanas ratiōes sine uia (hoc ē sine medio ducēte ad ueritatē) est sermo. & adiicit᷑ ꝙ tanq̄ palpantes obscura loca absq; lucis adminiculo/incedent in affectibus & progressibus suis/hæsitantes an impingant an recte progrediant᷑. Et adiungit᷑ tertium dicēdo. et errare eos faciet quasi ebrios. Non solum timor impingendi sed insania in istis pro pœna describitur instar hominis ebrii. Et si quæritur modus quo tot enumerata tam in facientibus errare q̄ in errantibus efficiuntur a diuina prouidentia, in promptu est responsio ꝙ quatenus sunt mala culpæ fiunt negatiue (hoc est non dando gratiam) quatenus autem sunt mala pœnæ fiunt positiue: ita ꝙ etiam ipsa peccata quatenus pœnalia/ordinantur positiue a deo in pœnam non solū peccantis sed quandoq; etiam aliorum.

CAPVT .XIII.

Ecce omnia hec uidit oculus meus: audiuit auris mea. Completo sermone plebeio, subiungit se non dixisse hæc nesciendo illa/sed partim uidisse & partim audisse diuinos effectus narratos superius. et intellexi singula. Iuxta hebræū hr̄. et intellexit sibi. Et quia pronomen sibi fœminini est generis/demonstrat aurem. Et ē sensus ꝙ audita penetrauit intellectū. intendit. n. ꝙ non solū uisa sed ēt audita intellexit esse effecta a deo. Et ꝑpterea subiūgit.

¶ **Secundum scientiam vestram noui etiam ego: nõ inferior vobis sum.** Non minus se scire q̃ illos explicat, quum tñ præferre se potuisset illis.

¶ **Sed tamen ad omnipotentem loquar.** Parui refert q̃ hebraice hr̃. **Profecto ego ad saddai loquar.** Arbitratus iob se satisfecisse obiectiõibus sociorum/ & uidens eos alienos a ueritate, dicit se allocuturum deum: tum ad explicandũ q̃ absq̃ fictione aliqua erit sermo eius: tum ad arguendum socios q̃ non ueridice disputant. Et propterea subdit. **et disputare cum deo cupio.** Quod iuxta hebræum scribitur. **et disputare ad el volam.** Non sunt ex parte intentiõis præsumẽtis uerba hæc: sed manifestãtis (ut dictum est) tum puritatem sermonis sui/tum quales cupit esse disputantes secum: vz sicut deum ueræ ac utilis doctrinæ. hunc. n. sensum subiuncta insinuant: q̃uis speciem presumptionis uerba præ se ferãt. ¶ **Prius vos ostendẽs fabricatores mendacii: & cultores peruersorum dogmatum.** Iuxta hebræũ hr̃. **Et profecto vos adherẽtes falsitati: sanatores nihili omnes vos.** Necessitas disputandi cum deo declaratur, ex eo q̃ ipsi socii iobis nec ueridici nec utiles sunt/sed proferunt falsam doctrinam & sanant nihil. hinc. n. cogitur iob ad dirigendum sermonem suum ad deum qui uincit omnia/& ad disputandum cum deo fortissimo omnium: quoniam non nisi ueritatem & utilitatem quærit. Vtranq; siquidẽ a deo sperat/& neutrã a sociis: quia omnes dicebant falsum: scilicet q̃ iob afflictus erat a deo propter peccata propria. Et zophar addiderat duo: alterum q̃ minus puniebatur iob q̃ mereretur: alterum q̃ in scientia dei latebant peccata iobis propter quæ punitus est. falsa. n. erant hæc: & consequenter non sanabant animũ iobis percussum mœstitia.

¶ **Atq; vtinam taceretis, vt putaremini esse sapientes.** Sententia recte redditur: & ueræ amicitiæ desiderium panditur. ¶ **Audite ergo correctiones meas.** Iuxta hebræum non habetur ergo/sed nunc. Et dictio interpretata correctionem / rectius forte interpretaretur disputationem. eadem enim est dictio quæ interpretata est disputare: quam aiunt proprie significare repræhensionem sed extendi ad disputationem. **et iudicium labiorum meorum attendite.** Iuxta hebræum hr̃. **et lites labiorum meorum auscultate.** Lites appellat partes disputationis futuræ cum deo. ¶ **Nunquid deus indiget vestro mendacio.** Iuxta hebræũ hr̃. **Nunquid el loquemini iniquitatẽ.** et est datiui casus el. Et est sensus/nunquid in fauorem dei loquemini iniquitatem? quasi dicat absit. ex eo nanq; q̃ isti socii iobis loquebantur tanq̃ patrocinantes causæ dei aduersus iobem dicentẽ se afflictũ a deo plusq̃ mererentur peccata eius/monet eos iob ut careant uitiis aduocatorũ. **vt pro illo loquamini dolos?** Iuxta hebræũ hr̃. **et ei loquemini dolum?** Et ẽ similis sensus / & in fauorem eius loquemini dolum? quasi dicat absit. in fauorem siquidẽ dei nihil iniquum dicendum est: quia odio habet deus iniquitatem. & similiter nullo mendacio utẽdum est in fauorem dei, qui est summa ueritas. Et dixit etiam hæc iob ad uerificandum quod dixerat: vz eos adhærere falsitati & nihil sanare, quia amici eius tanq̃ defensores diuinæ iustitiæ loquebantur & iniquum & dolum. iniquum quidem/iniuriantes iobi dicẽdo eum uirum multorum scelerum: dolum autem fingendo q̃ deus non affligit aliquem nisi pro peccato eius. Et in his duobus tangit iob duo uitia aduocatorum: alterum quo iniustum fingunt/alterum quo mentiuntur patrocinando. ¶ **Nunquid faciẽ**

ei⁹ accipitis. Parui refert q̄ iuxta hebræū hr̄. eleuabitis. Quod. n. solem⁹ nos appellare accæptionē personæ/hebræi dicunt eleuationē faciei. et nos quidem quia non causam sed personam in iudicio suscipimus/appellamus uitium hoc accæptionē personarum: illi autem apellant eleuationem faciei, quia deprimit̄ causa & eleuatur facies hominis: hoc est id quod apparet de homine. Tertiū itaq; uitium aduocatorum nō respicientium ad causam sed ad id quod apparet de persona & patrocinantur siue iuste siue iniuste/prohibet dicendo nunquid faciem eius (dei vꝫ) eleuabitis? hoc est nunqd posthabentes causam iniustam cui patrocinamini/respicietis ad hoc duntaxat quia loquimini in fauorem dei? et pro deo iudicare nitimini? Iuxta hebræū hr̄. nunqd el litigabitis? et est datiui casus el. Et est sensus/nunquid in fauorem dei fortis litigabitis assumendo litem pro eo? quasi dicat nequaq̄: quia q̄uis in apparentia disputetis pro diuina iustitia/secundum tamen ueritatem contra diuinam prouidentiam loquimini. ¶ Aut placebit ei quem celare nihil potest. Iuxta hebræū hr̄. Nunquid bonum q̄ queret vos? Irrisorie dicit/nunquid bonum utile est deo q̄ quærat uos ad patrocinandum causæ suæ? aut decipietur vt homo vestris fraudulentiis? Iuxta hebræū hr̄. nunquid sicut illudere homini illudetis ei? Aduocati quandoq; illudunt homini habenti causam iniustam/suadendo q̄ defendēt eam & uincent. Et hoc uitium non posse habere locum in causa dei explicat iob dicendo nūquid sicut contingit illudere homini promittendo patrocinium ignotæ illi causæ / illudetis deo? quasi dicat hoc est impossibile/quia deum nihil latet.

¶ Ipse vos arguet, quoniā in abscondito faciem eius accipitis. Parui refert q̄ iuxta hebræum hr̄. Castigando castigabit vos: si in occulto faciē eleuabitis. Nec habetur in hebræo faciem eius/sed faciem absq; pronomine aliquo. Et est sensus q̄ deus quando erit tempus puniendi puniet uos, si peccabitis etiam occulte/spectando non ad causam sed ad personam cuiuscunq; siue hominis siue dei. Et quum tot uitia præmiserit patrocinātium, subiūxit solius istius uitii punitionem: quia pium reputatur habere rationem dei/patrocinando cuicunq; causæ. ¶ Statim vt se commouerit turbabit vos: & terror ei⁹ irruet sup vos. Iuxta hebræū hr̄ unica oratio ex istis & subiunctis: & legitur. Si non celsitudo eius terrebit vos: & pauor eius cadet super vos. Recordationes vestre similitudines cineris: corporibus luti corpora vestra. Dixerat q̄ deus castigaret eos: subiungit q̄ si non reuerentur ac timent deum/contineat saltem eos propria cōditio: vꝫ q̄ uertentur in cinerem/& nunc propria corpora sunt similia corporib⁹ luteis. Et quidem q̄ uertentur in cineres/significat dicendo recordationes uestræ similitudines cineris. post mortem. n. memoriæ hominum remanentes in cadaueribus/remanent tanq̄ in cineribus eorum. Quod uero corpora humana similia sint corporibus luteis / significat dicendo corporibus luti corpora uestra. subauditur. n. similitudo antedicta. Et uere corporibus luteis quæ fiunt a figulis/similia sunt corpora nostra: quia de puluere terræ formata sunt.

TAcete paulisper. Iuxta hebræum hr̄. Tacete de me. Postq̄ mōstrauit iob necessitatem disputandi cum deo/& deinde monuit socios præ se ferentes patronos causæ dei: subiungit consequenter quo animo quaue intentione disputaturus est.

Et quoniam amici eius interpretabantur uerba iobis tum tanq̃ desperati tum tanq̃ præsumptuosi ac irritantis deum, ideo monet eos ut taceant de ipso iobe: hoc est de intimis eius/de animo & intentiõe eius. Vt loquar quodcunq̃ mihi mẽs suggesserit. Iuxta hebræum hr. et loquar ego: et transibit super me quicquid. Quia nemo nouit intima hominis nisi ipsemet, ideo iob rationabiliter dicit tacete uos de me & loquar ego de me/& eueniat mihi quicquid euenerit: quasi dicat relinquite mihi curam mei/eueniat mihi quodcunq̃ sit illud. Quare lacero carnes meas dentib⁹ meis: & animam meam porto in manibus meis? Iuxta hebræũ hr. Super quo eleuabo carnem meam in dẽtibus meis: & animam meam ponã in manu mea? Metaphoricus est sermo. actiones desperati scribuntur: uidelicet mordere carnes proprias/& exponere uitam suam periculo mortis sicut qui poneret uitã in manu facile perdendam. Et intendit per hoc dicere propter quam rationem ego desperabo? manifestat siquidem animum suũ nõ desperare/ut amici interpretabant. Etiã si occiderit me/in ipso sperabo. Iuxta hebræũ hr. Ecce occidet me/nõ sperabo? Ita iacet in litera hebraica: q̃uis hebræi in margine scribant loco negationis pronomen ei: & interpres antiquus non textum sed scriptum in margine interpretatus est in uulgata æditione. Et licet secundum uerba magna sit differentia, sensus tamen in idẽ redit legendo interrogatiue non sperabo? significatur. n. q̃ non perdam spem etiam si nunc occiderit me. Dicẽdo nanq̃ ecce occidet me/demonstrat occisionem præsentem: & cum ea affirmat se perseueraturum in spe. ut per hoc intelligerent amici ipsum iobẽ tam remotum a desperatione ut etiam si deus nunc occideret ipsum/nõ perderet spẽ. Et per hoc insinuat spem suam tendere ad alteram uitam. Verũtamẽ uias meas in conspectu eius arguam. Iuxta hebræũ hr. tantum uias meas in cõspectu eius disputabo. eadem siquidem dictio scribitur hic quæ supius interpretata est disputare: & clarum est q̃ præsenti contextui quadrat ut interpretetur disputabo. Exclusa. n. desperatiõe / excludit consequenter præsumptionem in futura disputatione: manifestando q̃ non uias dei sed uias proprias duntaxat disputabit. & rursus q̃ illas disputabit in conspectu dei: hoc est ueraciter absq̃ fictione aliqua: utpote coram deo q uidet omnia. Et ipse erit saluator meus. Parui refert q̃ iuxta hebræũ hr. Etiam mihi ipse in salutem. Non solum a præsumptionis uitio excusat disputationem suam/sed etiam gratam deo fore explicat ab effectu: quia ex hoc deus erit ei in salutem. Et rationem subdit. non. n. ueniet in conspectu eius omnis hypocrita. Ex sua ueracitate ostendit disputationem suam fore in conspectu dei & gratam illi: quia nullus hypocrita locum habet aut gratiam in conspectu dei.

Audite sermonem meum: & enigmata mea percipite auribus uestris. Iuxta hebræum habetur. et ãnunciationem meã in aurib⁹ uestris. promittit. n. indicare eis quæ nesciunt. Si fuero iudicatus, scio q̃ iustus inueniar. Iuxta hebræũ hr. Ecce nunc ordinaui iudicium: noui q̃ ego iustificabo. Ecce nouum annunciatum. ecce inquit ordinaui nunc iudiciariam telam in disputatione mea cum deo, & noui q̃ ego iustificabo: hoc est iustam faciã causam meã. Quis est qui iudicetur mecum/ueniat. Iuxta hebræũ hr. Quis ipse litigabit mecum? Non sunt uerba inquirentis quis est litigaturus secum: sed honorã-

tis & reuerentis deum cum quo est disputaturus. declarata. n. mēte propria/iob subiū-
git moderamen quod cupit seruari ex parte dei disputantis secum. Et intēdit q̄ si cum
iobe litigabit deus simpliciter & absolute/non intendit iob disputare cum deo: si autē
deus moderetur duo (manū vꝫ & terrorem) sic iob disputabit cum deo. De deo itaq̄
simpliciter & absolute/ait honorando & timendo. qui litigabit mecum/quis ipse? quasi
dicat excellentissimæ & ineffabilis est naturæ/potentissimus & terribilis. Et propterea
subdit. **quare tacens consumor?** Iuxta hebræū hr̄. **quia nunc tacebo & consumar.** Ideo dico quis ipse: quia non disputabo cum ipso sed tacebo territus ab eo/
& consumar a potentia eius.

¶ **Duo tantum ne facias mihi.** Deum cum moderamine duarum actionū pe-
tit condisputatorem/dicendo. **et tunc a facie tua non abscondar.** Instar. n. ab-
scondentis se a facie hominis terribilis & potentis/describit seipsum si deus absolute di
sputaret cum eo. & propterea ab opposito/ ad instar non abscondentis se a facie prin-
cipis promittit seipsum si deus moderetur duo subiuncta. **Manum tuam longe
fac a me: & formido tua non me terreat.** Ecce duo moderamina quæ petit,
quæ in calce quoq̄ capituli noni petierat. supplicat. n. ut deus non utatur potentia sua
ad affligendum ipsum/quia potest: & similiter q̄ maiestas eius non exhibeat se terribilē
iobi/quia terribilis est. tam territus siquidem hō q̄ ualde afflictus/nō potest disputare.
¶ **Et voca/& ego respondebo: vel loquar/& responde mihi.** Præsuppo-
sitis his moderaminibus, dat deo iob in disputatione optionem ut uel deus proponat
& iob respondeat/uel iob proponat & deus respondeat. quod maximæ scientiæ arro-
gātiam sonat: qui. n. dat optionem alteri arguendi uel respondēdi, sentit seipsum suffi-
cientem ad utrūlibet/& parui æstimare uidetur cōdisputaturum. Et iob quidem q̄uis
non animo paruipendendi deum hanc optionem dederit, uerba tn̄ arrogantia sunt &
scandalosa: ꝑpter qđ a deo in calce repræhenditur de arrogantibus sermonibus istis.
¶ **Quantas habeo iniquitates.** Iuxta hebræum habetur. **Quātę mihi ini
quitates & peccata?** et subauditur imponuntur. Inchoat iob disputationem cum
deo: & quia deus non elegit personam proponentis/ipse iob proponit. ¶ Vbi aduerte
prudens lector q̄ quia zophar in cap. xi. dixerat q̄ propter occulta apud deum pecca
ta iobis affligebatur iob, ideo directe contra hanc sententiam zophar / petit iob a deo
manifestari sibi huiusmodi peccata: absurdum reputans q̄ deus puniat eum & occultet
peccata propter quæ punit eum. iniquum. n. uidetur q̄ iudex puniat aliquem non indi
cando ei causam punitionis. Dictio interpretata quantæ/cōmunis est ad quantitatem
numeri & ad quantitatem magnitudinis. ait itaq̄ iob admirando & resumēdo obiecta
a zophar/quantæ mihi iniquitates & peccata imponuntur? Et dictio interpretata iniq-
tates/significat peccata quæ studiose fiunt: dictio autem interpretata peccata/ signifi-
cat peccata quæ ignoranter fiunt. **scelera mea atq̄ delicta mea ostēde mihi.**
Iuxta hebræum hr̄. **rebellionem meam & peccatum meum fac scire me.** Di
ctio interpretata rebellionem/significat peccata quæ fiunt cum contēptu. iob q nunq̄
commiserat rebellionem /nunq̄ peccauerat ex contemptu, dicit rebellionem meam nō
falso: quia subauditur de qua accusor. petit. n. ut tam grauia q̄ minora peccata pro qui
bus dicitur puniri/notificentur sibi a deo iudice affligente illum propter hæc crimina:

ut zophar dixit, ut ex hoc ipso q deus affligens eum non notificat ei huiusmodi igno-ta crimina quæ obiecta sunt, intelligatur falsum esse q deus afflixit iobem propter pec cata iobis ignota tam iobi q̃ aliis latentia in diuina scientia: quod zophar dixerat.

¶ Cur faciem tuam abscōdis: & arbitraris me inimicum tuum? Iuxta hebræũ futuri temporis sunt uerba abscōdes & numerabis. Duas rationes ꝓpter quas occultat quandoq; iudex reo causam punitionis tangit/ad excludendum eas a deo: ut sic liqueat falsum esse q occultet deus peccata iobis propter quæ punire illum dicitur. Prima ratio est quum princeps puniēs supputat eum quem punit inter inimicos suos. tunc. n. nec audit illum: quia non meretur/utpote inimicus. Et huiusmodi ratiōem ini-micitiæ excludens a deo/dicit. cur faciem tuam abscondes/ad non audiendum me, & numerabis me inimicum tibi? quasi dicat nulla subest ratio q tu supputes me inter ini micos tuos/& instar abscondentis seipsum nolis me audire petentem notificari mihi causam punitionis. ¶ Contra folium quod uento rapitur ostendis potē tiam tuam: & stipulam siccam persequeris. Iuxta hebræũ hr̃. Nunqd fo-lium impulsum franges: & paleam siccam persequeris? Altera ratio est cum princeps puniens/pro nihilo habet punitionem seu punitum. tunc. n. contēnit no tificare reo causam punitionis. Et huiusmodi rationem excludens a deo/assumit simili tudinem frangentis arboris frondem impulsam, hoc est quæ cecidit: nam fractio fron-dis impulsæ/ꝓ nihilo habetur. & similiter persecutio paleæ siccæ quæ a uēto propellit᷑, actio uana est quæ pro nihilo reputatur. Ait itaq; nunquid affligendo me/ folium im-pulsum franges & paleam siccam persequeris? quasi dicat nequaq̃: quia nec uanā nec pro nihilo reputas afflictionem qua me affligis/nec me reputas ut paleam siccam aut folium impulsum. Collige prudens lector ex istis iobem iustificare causam suam cum deo, in hoc q nisi deus notificet ei peccata pro quibus dicit᷑ affligi/deus reputat iobē inimicum aut pro nihilo. Et uere sententia ista/arrogantis est deberi sibi manifestatio-nē causæ pro qua punitur: immo arrogantis sibi notitiam imputatorum sibi peccatoꝝ & q non pro illis punitur scientis. nam opera dei tanq̃ hominis opera pensat: deus autem altiori ratione occultat quandoq; peccatum pro quo punit. unde in calce iob ue niam petet de huiusmodi arrogantibus uerbis.

¶ Scribis. n. contra me amaritudines. Parui refert q iuxta hebræũ hr̃ super me. Aduerte q duo officia simul intendit iob per hanc literam. alterum est reddere ratio nem eius quod dixerat: uz q deus non paruipendit afflictionem ipsius iobis. alterum est confutare sententiam zophar: uz q deus multa relinquit impunita: dixerat. n. zo-phar hoc/dicendo q deus remanebat creditor ipsius iobis. Ad utrunq;. n. conferunt ra tiones tres quæ hic scribuntur: quarum duæ ab ipso iobe/tertia autem a singulis homi nibus totius humani generis sumitur. Insinuatur autem redditio ratiōis dictorum per coniunctionem quia/dicēdo quia scribes super me amaritudines. si. n. deus pro nihilo haberet iobem aut affligere eum/ non scriberet super eum amaritudines pœnarum in-fligendarum: & similiter si deus multa relinqueret impunita, non scriberet super iobem (qui leuia duntaxat peccata commiserat) amaritudines pœnarum. et consumere me uis peccatis adolescentie mee. Iuxta hebræũ hr̃. et facies hereditare me iniquitates pueritiarum mearum. Quia homo prouectæ ætatis tanq̃ al-

ter est a seipso puero/& hæreditare iuris est, ideo hæreditantis similitudine significatur punitio iusta iobis pro iniquitatibus pueritiæ seu adolescentiæ eius. Pluraliter autē nominat pueritias/quia multas ætates comprehendit: vz pueritiam & adolescentiā. Et per hoc intendit peccata leuia: qualia sunt peccata quæ consequuntur illas ætates, ut p hoc q deus scribit & punit ipsum prouectæ ætatis pro peccatis pueritiæ, intelligatur & q nullum peccatum relinquit impunitum/ & q non pro nihilo habet ipsum & peccata eius puerilia & punire illum.

¶ Posuisti in neruo pedem meum. Iuxta hebræum habetur. Et pones in vinculo pedes meos. Dictio interpretata uinculo/non plene explicatur: significat. n. ferream catenam/qualem apponi uidemus supra pedes seruorum laborantium ne liberum sit eis fugere. Nec fiat uis si uinculum illud fabricatum erat aliter q̄ per modum catenæ, ex contextu. n. habetur dūtaxat q per modum anuli cingebat infimam tibiæ partem/ut clare subiungitur. Et metaphorico sermone significat timorē diuinæ legis positum sibi a deo ad continēdum affectus & opera ab illicitis/ad instar ferripedis ne libere fugiat. Et secunda ratio ad probandum diuinam solicitudinem erga ipsum iobem & peccata eius/hic incipit. et obseruasti omnes semitas meas. Ex duab⁹ actionibus dei integratur hæc ratio, altera est ponere in corde iobis timorem peccandi: altera est obseruare in materiis omnibus affectus & opera iobis. hæc. n. insinuat instar custodientis omnia loca uiarū per quas ferripes ire potest. et vestigia pedū meorum considerasti. Iuxta hebræū hr. super radices pedum meorū sculpes. Radices pedum appellat talos seu partem illam talarem/quoniam ex ea quasi nascit pes, huiusmodi. n. partes tanq̄ sculptæ (hoc est cauatæ ex impressione ferrei uinculi) dq scribuntur. Et insinuatur per hanc metaphoram effectus timoris dei in animo iobis/ q sic a deo impressus erat animo eius timor offendendi deum ut tanq̄ cauatus esset animus eius: hoc est ut animus eius esset retractus etiam a licitis multis ex timore peccandi. Hinc. n. apparet magna dei cura erga iobem ne peccaret: ac per hoc q non reputat eum tanq̄ paleam siccam aut frondem impulsam. Et rursus hinc signum habet q nullum relinquit peccatum impune. ¶ Qui quasi putredo consumendus sum: et quasi vestimentum quod comeditur a tinea. Iuxta hebræū hr. Et ipse sicut putredo consumetur: sicut vestis comedit eam tinea. Obscurus ē sermo: qa nō apparet qd demōstret pnomen ipse. cōtextus tū inuit q pnomen ipse demōstrat radicem pedis sculptā/hoc est cauatā impressiōe anuli ferrei: nā apud hebræos masculini est generis dictio interpretata radix. Et quadrat parabolæ ut radix pedis cauata/instar pomi putridi paulatim cōsumat,& instar uestis comestæ a tinea/plurib⁹ in locis consumat. Significat aūt p hāc parabolā q intima animi iobis unde oriunt affectus & opera, nō solum fuerunt retracta ex impresso a deo timore a multis licitis / sed ēt q quo ad peccati fomitem uelut res putrida paulatim & uelut uestis esa a tinea in diuersis animi pronitatibus ad illicita consumebantur.

CAPVT .XIIII.

Homo natus de muliere. Tertia ratio hic incipit. breui viuens tēpore/repletur multis miseriis. Iuxta hebræū hr. curtus dierum & satur ire. Tres miserabiles conditiones hominis describuntur, prima q

natus est ex muliere: utpote ex parente imperfectissima originem habens. Altera ꝙ est curtus dierum: utpote cuius uita tam cito desinit. Tertia ꝙ ē satur iræ: utpote repletus malis pœnæ quæ inferuntur a diuina ira/hoc ē a diuina iustitia uindicatiua.
¶ Qui quasi flos egreditur ⁊ conteritur. Iuxta hebræū hr̄. Sicut surcul⁹ exiuit ⁊ incisus est. Incipit declarare propositas hominis conditiões. & omissa prima inchoat a secunda/declarando breuitatem uitæ hominis in iis qui ante tempus moriuntur: describens eos similes surculis (hoc est ramusculis teneris) egredientibus ex arbore/qui succiduntur anteꝗ̄ uegetentur in ramos perfectos & perficiant tempus quo essent naturaliter duraturi. innumera siquidem multitudo hominum uel uiolentia uel crapula uel accidente ægritudine ante tempus suum moritur. et fugit velut umbra ⁊ nunꝗ̄ in eodem statu permanet. Iuxta hebræum hr̄. et fugit velut umbra ⁊ non stabit. Plus declarat ꝙ̄ proposuit: quoniam duo simul hic declarantur. Alterum in iis qui perficiunt tempus integrum ætatum suarum/ ꝙ uita eorum est similis fugæ: ita ꝙ non deambulant/sed uelociter tanꝗ̄ fugientes iuerunt. Alterum cōe omnibus: ꝙ quemadmodum quæ transiit umbra nō stabit/ita homines moriunt᷑. differentiam siquidem tangit inter corpus & umbram: penes hoc ꝙ corpus quod localiter transiit/perseuerat in suo esse: umbra uero existens in aliquo loco/quum desinit ibi esse, non perseuerat in suo esse/sed absolute desinit esse: nō. n. migrat umbra unamet de loco ad locum. Et insinuat per hanc similitudinem ꝙ homo uiuit fugiens tāꝗ̄ umbra/ita ꝙ nō perseuerabit: mortuus. n. homo non est homo. ¶ Et dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos: et adducere eum tecum in iudiciū. Iuxta hebræū hr̄. Etiā super istum aperuisti oculos tuos: ⁊ me adduces in iudicium tecum. Ecce neruus rationis huius tertiæ, ꝙ ꝗ̄uis homo tot subiaceat miseriis/tu deus aperis oculos tuos super eum: hoc est instar aperientis oculos super aliquem consideras & iudicas ac punis eum. hinc. n. patet ꝙ deus non paruipendit hominem & pœnam eius. Adiungit autem iob seipsum, ut quantūcunꝗ̄ afflictus/iudicand⁹ tamen a deo intelligatur. ¶ Quis potest facere mundū de immundo cōceptū semine, nōne tu qui solus es? Iuxta hebræum hr̄. Quis dabit mundū ex immundo? non unum. Probat ꝙ omnes homines iudicantur & puniuntur a deo, quia nullus est homo qui non sit immundus fœditate peccati: nec potest seipsum aut alterum de immundo facere mundum/ut sic eximeretur a diuina punitione. hāc. n. rationem sonant uerba literæ dicendo quis dabit mundum ex immundo? quasi dicat nullus. Et subiungendo non unū/explicat nullū fieri ab homine de imundo mūdum.
¶ Breues dies hominis sunt/numerus mēsiū eius apud te est. Iuxta hebræū hr̄. Si determinati dies eius/numerus mensium eius tecum. Oratio conditionalis est simul cum sequentibus particulis. constituisti terminos eius qui præteriri non poterunt. Iuxta hebræum hr̄. statuta eius fecisti ⁊ non transibit. Ex quattuor particulis antecedens huius conditionalis integrat᷑. prima est si determinati dies eius: secunda numerus mensium eius tecum: tertia statuta ei⁹ fecisti: quarta et non transibit. consequens autem immediate subiungetur. Sensus autē est. si inquit dies uitæ cuiusꝗ̄ hominis determinati sunt quo ad numerum/ & numerus iste non latet te sed est tecum/& statuta numerorum dierum cuiusꝗ̄ hominis fecisti tu

de⁹ (ita q̄ nō solū determinat⁹ ē nūer⁹ & manifest⁹ tibi sed ēt tu fecisti huiusmōi deter minationē) & nō trāsibit hō aliqs statutū sibi numeꝝ. Vbi uides prudēs lector nihil hoꝝ affirmari in litera/sed sub conditiōe dici. Recede ergo paululū ab eo vt quiescat: donec optata veniat ꝛ sicut mercenarij dies ei⁹. Iuxta hebræum hr̄. Laxa a supra eū: ꝛ ꝓhibebit donec volet sicut mercenariū dies eius. Ecce cōsequens inchoatæ cōditionalis. Et cōsistit cōsequēs ī solis uerbis istis: vꝫ laxa a supra eum. reliqua. n. modū laxādi explicāt. Iob itaq; disputans cū deo quū ꝓposuisset inter cōditiones hoīs q̄ ē satur iræ/incipit hic manifestare multitudinē iraꝝ quibus replet̄ hō. & usq; ad finem capituli huius numerat iras sex: & in hac cōditionali cōpræhēdit iras duas. altera ē q̄ terminati sunt dies uitæ ei⁹ a deo: altera q̄ de⁹ assiduus ē ad iudicandū & puniendū hoīem. & illā quidē insinuat in antecedēte/istā uero in cōsequēte huius cōditiōalis. Quāuis. n. ātecedens nō affirmet̄ explicite: qa tn̄ assumitur ut præ suppositū tanq̄ manifestæ ueritatis, ideo p̄ma ira supputat̄ determinatio dieꝝ cuiusq; hoīs decreta a deo. et ex illa p̄supposita infert uitationē supadditi diuini iudicii: hāc. n. infert dicēdo si determinati sunt dies &c. laxa a supra eum. pinde ac diceret si hō subiacet ēt huic miseriæ determinati numeri dieꝝ uitæ eius, sufficiant ꝓpriæ miseriæ/ & non supadda s tu de⁹ pœnas iudicii tui. ☞ Aduerte prudēs lector q̄ si hæc cōditiōalis intelligit̄ absolute, iob leuiter ꝓfert hāc cōditionalē/simili errore ductus: vꝫ q̄ de⁹ tanq̄ hō gubernaret hoīem quasi mercenariū. Si aūt intelligitur ut argumētum ad hominē (hoc est ad opinantē hoīem in sola hac uita puniri & præmiari) quartā ātecedētis particulā oportet ānotare: intelligēdo p eā significari q̄ hō nō trāsibit penitus (hoc ē nec secūdū aīam) statutos dies uitæ hoīs. & sic antecedēs eēt falsum simpl'r: & assumit̄ tāq̄ cōcessum ab aduersariis. Aduerte quoq; circa tertiā particulā ātecedentis (vꝫ & statuta ei⁹ fecisti) simul cū quarta/vꝫ & nō trāsibit: q̄ iob meminit dei statuētis/ad differētiā corpoꝝ cœlestiū & cōplexionū. tēpus. n. uitæ hoīs tā definitū in corporibus cœlestibus q̄ definitū in p̄ncipiis intrīsecis uitæ cuiusq; hoīs/pōt hō trāsire: sed tēpus statutū a p̄ma cā deo/nullus hō pōt trāsire. Qualē aūt relaxationē intulerit p subiuncta uerba explicat/dicendo & prohibebit eum donec uolet sicut mercenarium dies eius. est siquidem sensus q̄ homo relinquatur liber a iudicio diuino quēadmodum mercenarius: ita q̄ sicut mercenarium prohibet ab ocio non iudex sed dies sua (si. n. non laborat non punitur sed caret mercede illius diei) ita hominem tempus suum prohibeat a peccato donec uolet ipse homo non peccare: sicut mercenarius laborat q̄diu uolet/& quum nō uult desistit priuando se mercede. Hoc consequens petit iob a deo tanq̄ consentaneum dictis a sociis/deducendo ad inconueniens absurdumq; manifestum: uidelicet q̄ deus non iudicet homines sed tractet sicut mercenarios: quod etiam ipsi socii reputabant absurdum.

Lignum habet spem si præcisum fuerit. Iuxta hebræū p̄ponit̄ coniūctio: & habetur. Quia arbori spes si præcisa fuerit. Coniunctio quia insinuat q̄ accumulatur ratio rationi: accumulatio siquidem irarum suadet magis uitationē diuini iudicii prius illatam. Tertia itaq; ira scribitur/consistens in hoc q̄ mors hominis ē deterioris conditionis q̄ arborū & maris ac fluminis: nam arbor si præcisa fuerit & etiā translata/germinabit. rursum virescit ꝛ rami eius pullulant. Iuxta

hebræum habetur. et adhuc faciet mutare/ et ramum suum nõ prohibebit. Et est sensus q̃ si præcidens arborem etiam transferet eam incisam de loco ad locum/ nihilominus incisa arbor & translata producet ramos. hoc enim quotidie experimur. ¶ Si senuerit in terra radix eius: et in puluere emortuus fuerit truncus. Post mortem quasi uiolentam arboris/ affert ad idem quasi mortem naturalem arboris quæ per senectutem radicis contingit: dicendo q̃ si senuerit in terra radix arboris/ ac per hoc aruerit arbor, si truncus eius mortuus fuerit in puluere (hoc ē instar mortui sepultus fuerit in puluere boni fimi) germinabit irrigatus. subditur. n. Ad odorē aque germinabit. hoc est quando sentiet aquam germinabit. et faciet comam quasi quum primum plantatum est. Iuxta hebræum hr̃. et faciet ramum sicut plantatio. hoc est perinde acsi fuisset arbor nouiter plantata. ¶ Homo vero quum mortuus fuerit et nudatus atq3 consumptus/ vbi queso ē? Iuxta hebræũ hr̃. Et vir morietur et succidet/ et periit homo: et vbi ipse? Vtrunq3 mortis genus scribitur. naturalis quidem dicendo morietur: uiolentæ autē dicendo succidetur. Deinde quod commune est omnibus apponit/ dicendo & periit homo. Et demum intentam deteriorem conditionem hominis in morte/ subiungit & ubi ipse? quasi dicat nullibi. arbores. n. tam præcisæ q̃ aridæ remanent alicubi ad germinādum iterum ut dictum est: homo uero nullibi. ¶ Quomodo si recedant aque de mari: et fluuius vacuefactus arescat. Iuxta hebræum scribit̃ assertiue. Iuerunt aque de mari: et fluuius arescet et siccabitur. Et vir iacuit et non resurget. Et est sensus q̃ mare non secundum totum sed secundum partem amittit aquam & recuperat eam. hoc. n. insinuatur dicendo iuerunt aquæ de mari: cointelligit̃ enim & redierunt. nam de mari per fluxum & refluxum existēte modo sine aqua & mõ cum aqua/ est sermo. Et clarius de fluuio dicitur q̃ arescet/ consumptis penit⁹ aq̃s eius. & tamen siccabitur iterum: hoc est postq̃ aruit recuperabit aquam & iterum siccabitur iterumq3 recuperabit aquam. Homo uero quum iacuerit per mortem/ non resurget: ac per hoc est deterioris conditionis q̃ mare & aliqui fluuii/ qui scilicet quandoq3 exiccantur. Donec atteratur celum. Iuxta hebræum habetur. Donec nisi celi. Et est sensus donec cœli soli sint: quod nunq̃ erit. explicat enim per hoc q̃ homines nunq̃ resurgent. subiungitur enim iuxta hebræum in plurali numero. non expergiscentur et non suscitabuntur a somno suo. Declarat enim quod dixerat/ vc3 q̃ homo non resurget: manifestando q̃ non resurget ex uiribus propriæ naturæ. propterea enim dicit non euigilabunt & non suscitabuntur a somno suo: illi enim qui expergiscunt̃ & qui suscitant̃ a somno suo/ ex uiribus ꝓpriæ naturæ redeũt ad uigiliā. Et hũc esse literalē sensum/ testant̃ subiuncta de desiderio suscitationis hoīs a deo.

¶ Quis mihi hoc tribuat. Iuxta hebræum duntaxat habetur. Quis dabit. et sunt uerba desiderantis. Vt in inferno ꝓtegas me et abscōdas me donec pertranseat furor tu⁹? Iuxta hebræũ hr̃. in fouea abscōdes me/ abscondes me donec reuerti furorē tuũ. De fouea sepulchri quæ manifesta ē oībus loq̃tur: cupiēs tāq̃ res recōdita abscōdi in sepulchro, abscōdi inquā donec aduentiat tuũ reuerti a furore tuo/ quo me & mori & mortuũ tenere decreuisti. deũ. n. alloq̃t̃/ & de iraȝ multitudine tractat: & ꝓpterea meminit furoris. ¶ Vbi aduerte q̃ q̃a supputauerat iter iras

diuinas respectu hūani gn̄is mortē absq; facultate iterū uiuēdi/subiūgit tum desideriū resurgēdi tum q̄ de⁹ solus pōt adimplere hoc desideriū.hic.n.& firmatur dicta(scz q̄ homo ex uiribus propriæ naturæ non potest resurgere) & excluditur dogma putantiu q̄ post annum maximum redibunt istimet homines uirtute corporum cœlestium . **et constituas mihi tēpus in quo recorderis mei.** Sententia recte reddit:q̄uis hebraice uerba sint in futuro indicatiui.ex hoc.n.q̄ est sermo cupientis,sufficienter ha-betur q̄ futuro indicatiui utuntur hebræi hic pro futuro optatiui/habentes duntaxat indicatiui futurum. Quia itaq; dixerat donec reuertaris a furore tuo,determinat illud donec/dicendo ponas mihi tempus & recorderis mei.quantūcunq; longum esset tem-pus,modo esset determinatum/sat mihi esset.Et dicendo ponas mihi/insinuat q̄ cupit tempus constitui sibi:hoc est ita constitui q̄ notificetur sibi.

¶ **Putasne mortuus homo rursum viuet?** Iuxta hebræum habetur. **Si morietur homo si viuet.** Inchoatur longa conditionalis:cuius antecedens cōsistit in his duobis/si morietur homo si uiuet.Et est sensus si homo morietur & iterum ui-uet.& subiungit immediate consequens. **cunctis diebus quibus nunc militō expecto donec veniat immutatio mea.** Iuxta hebræum habetur. **cūctis die bus temporis mei sperabo donec veniet mutatio mea.** Prima consequen tis pars est hæc:explicans q̄ si mortuus homo iterum uiueret/omnibus diebus tempo-ris sui speraret donec ueniret mutatio eius qua fieret de mortuo uiuus.Et in hac senten tia insinuat iob q̄ si homo mortuus uiuet iterum / anima hominis est immortalis:alio-quin non esset uerum q̄ speraret quousq; resurgeret.ex hoc enim q̄ asserit q̄ speraret omnibus diebus temporis sui/& manifestando quantitatem temporis apponit donec ueniet immutatio mea,patefacit q̄ remaneret anima eius sperans usq; ad resurrectio-nem. ¶ **Vocabis me.** Iuxta hebræū hr̄. **Vocabis/& ego respondebo tibi.** Secunda est hæc consequentis pars:significās q̄ si mortuus homo uiuet iterum/ fiet re surrectio te deo uocāte & me respōdente tibi.Et per hoc docet q̄ deus solus potest effi cere resurrectionem hominis.Quid autem responsurus est subiungit. **operi manuū tuarum porriges dexteram.** Iuxta hebræū hr̄. **operi manuum tuarum cō cupisces.** Responsio est gratiarum actionis:profitendo q̄ ratio in deo ad resuscitan-dum hominem est amor quo concupiscit homini tanq̄ operi manuum suarum uitam quam formando illum olim dederat.Et dicit concupisces ad significandum perseuerā tem in deo affectum ad uitam hominis/qui dei manibus format⁹ in superiori tractatu describitur. ¶ Aduerte prudens lector duo.Alterum q̄ in uniuersa hac litera non asse-ritur futura resurrectio/sed desiderium eius:& conditionalis multa inferens. Alterum q̄ pro clariori sensu futura hæc (sperabo / uocabis & respōdebo) pro optatiuis recte exponuntur.sperarem/uocares/responderem.carent siquidem hebræi optatiuo mō.

Tu quidē gressus meos dinumerasti: sed parce peccatis meis. Iuxta hebræum habetur. **Quia nunc gressus meos numerabis: non expectabis super peccato meo.** Quarta ira scribitur/ consistens in hoc q̄ deus nullum peccatum relinquit impune. Et specialiter ac directe dicit hoc contra zophar / qui dixerat deum esse creditorem iobis super peccatis eius. Ait itaq; quia nunc gressus meos numerabis/acsi aptius dixisset. locutus sum de statu

futuræ resurrectiōis sub desiderio & cōditiōe, redeo ad loquēdū de iis quæ de facto fa-
cis nūc / hoc est in præsenti uita: & qa nunc in præsenti uita perseueras numerādo gres-
sus meos (hoc est affectus & opera mea) ideo consequens est q non expectabis tanq̄
creditor non exigens a debitore/non cogens illum ad soluendum. Et significanter dicit
super peccato meo quod committitur per ignorantiam/subiūcturus maiora peccata.
¶ Signasti quasi in sacculo delicta mea. Iuxta hebræum hr. Signata in
ligamine rebellio mea. In persona humani generis ascribit sibi rebellionem. nume-
rat.n. iras quibus homo repletur: & quum dixisset de peccatis minimis nō expectabis
super peccato/idem dicit de peccatis maximis, quæ ad similitudinem reconditorum in
ligamine aliquo diligenter clauso sub annulo principis/dicuntur reposita apud deū ad
puniendum. sed curasti iniquitatem meam. Iuxta hebræū hr. et adherebis
super iniquitatem meam. Tertium peccati genus quod studiose fit/adiūgit pec-
cato ex contemptu & peccato per ignorantiam (ut nullum peccatum exemptum esse
a diuina punitione manifestet) dicendo & adhærebis iudicando & puniendo super
iniquitatem meam.
¶ Mons cadens defluit. Iuxta hebræum hr. Et profecto mons cadens
defluet. Dictio interpretata defluet/significat paulatim cadet, significatur.n. q mōs
uetustate sua cadens/non totus simul sed paulatim cadet: quēadmodum homo senex
paulatim consumitur. Quinta hominis ira describitur: consistens in hoc q spes homi-
nis est similis monti cadenti & rupi & lapidibus & pulueris alluuiōi. et saxum trans-
fertur de loco suo. Iuxta hebræum hr. et rupes segregabitur e loco suo.
De rupe tota simul cadente / deficiente naturaliter continuitate ipsius cum reliquo
mōte, ē sermo. sæpe.n. uidemus rupes sic segregari e loco suo. ¶ Lapides excauāt
aque. Iuxta hebræū habetur. Petras contuderunt aque. Et hoc quoq conti-
nue uidemus, dum contusas ab aquis petras aspicimus. et alluuione paulatim
terra consumitur. Iuxta hebræum habetur. abluet casus sui puluerem ter-
re. Sic iacet in hebræo, singulare tamen ponitur pro plurali: diluet pro diluent. Et est
sensus q casus aquarum diluunt puluerem terre. Non desunt tamē interpretantes ger
mina seu pullulationes aquæ, sed parui refert: quia inter cadentes aquas hæc suppu-
tantur. nisi enim descenderent non diluerent puluerem terræ. ¶ Aduerte q quat-
tuor hæc conueniunt in hoc q pedetentim fiunt. nam & mons senex paulatim
cadit: & rupes paulatim debilitatur in continuitate sui ad reliquum montem: & pe-
tra paulatim contunditur ab aqua: & puluis terræ paulatim a descendentibus abii-
citur aquis. Sed inter prima duo & reliqua duo differentia est: quia prima fiunt ab in-
trinseco/ postrema uero ab extrinseco, ut patet. Inter montis autem & rupis casum hoc
interest/q paulatinus casus montis est sensibilis: paulatina uero debilitatio rupis non
patet ad sensum. & similiter paulatina contusio lapidis non percipitur sensu: paulatina
uero abiectio terræ sensibiliter fit. aqua enim diluens puluerem turbulenta /sensibiliter
fluit. et homines ergo similiter perdes. Iuxta hebræum habetur. et spem ho
minis perdidisti. De spe uitæ præsentis est sermo. uita enim præsens est præcipuū
quod amamus & speramus: iuxta illud/pellem pro pelle & cūcta quæ habet dabit ho-
mo pro anima sua. Est itaq sensus q spem hominis de præsenti uita reputas pro re p-

dita tanq̃ non sit tua. res enim perdita non subest curæ eius qui amisit illam. Et inten- dit iob per hanc similitudinem non excludere præsentem uitam hominis a cura dei/sed dicere q̃ deus relinquit uitam hominis assimilari supradictis quattuor rebus: vz quia homo in senectute est similis monti cadenti. post ætatem uero consistentiæ usq; ad sene ctutem est similis rupi, quia debilitat̃/& in omni ætate ab extrinsecus aduenicte alimẽ- to contunditur: quoniam agendo in alimentum/repatitur: ac per hoc est similis petræ quæ contundit̃ ab aqua. & similiter est similis dilutæ terræ in omni ætate, dũ ab extrin secis excellentiis caloris uel frigoris sensibiliter patitur perdendo sanitatem. Ad hoc. n. præmissæ sunt similitudines istæ ut uita hominis describeretur similis illis: & propter- ea dicitur perdita a deo.

Roborasti eum paululũ vt in perpetuum transiret. Iuxta hebræ- um habetur. Vicisti eum ad semper/ꝛ iuit. Dictio interpretata uicisti/ non plene redditur: caremus enim uerbo respondente uerbo hebraico. quia tamen sen- tentia seruatur/complectenda est interpretatio hæc. Sexta ira describitur: consistens in hoc q̃ deus mittit in morte animam hominis absq; notitia eorum quæ contingunt fi- liis eius &c. Ad declarandam autem immortalitatem animæ utitur parabola pugnãti- um: quorum uictor mittit uictum/& uictus uadit cariturus notitia eorum quæ erga su os aguntur. Describit itaq; deum & hominem tanq̃ pugnantes ad semper: hoc est ꝑ sempiternitate uitæ hominis. Et uerificatur huiusmodi pugna penes hoc q̃ homo uel- let semper uiuere/a deo autem statutum est homini semel mori. Et quia deus est tanq̃ uictor in hac pugna, ideo dicit deo. uicisti eum ad semper (hoc est appetentem sempi- ternitatem/tendentem uelleitate ad semper uiuere) & iuit. Præpostero ordine scribit̃ & iuit. nam post subiunctã sententiam inttelligendum est & homo secũdum animam iuit. immutabis faciem eius ꝛ emittes eum. Iuxta hebræum habetur. mutabit faciem suam ꝛ misisti eum. Tempus quando uictus homo mittitur & uadit/de- scribit̃ a mutatiõe faciei: hoc est a morte. mors. n. hoĩs cõmuniter apparet primũ in fa- cie mutata: ex mutata. n. facie cõsueuimus discernere/& dicere mortuꝰ iam ẽ. Ait itaq;. mutabit homo faciem suam/moriendo, & tunc misisti eum/proculdubio secundũ ani- mam, & iuit. prius. n. mittitur, & cõsequenter uadit. ¶ Aduerte perspicax lector ex hoc q̃ homo in morte asseritur missus a deo & q̃ iuit/scribitur homo immortalis secũdum animam. nam neq; de cadauere uerificatur mitti & ire: neq; de nihilo si anima desiit es- se/uerificari potest mitti & ire. quod enim non est/mitti nõ potest neq; potest ire.

¶ Siue nobiles fuerint filij eius siue ignobiles/ꝛ non intelliget. Iuxta hebræum hr̃. Multiplicabuntur filii eius/ꝛ nesciet: ꝛ deficient/ꝛ non intelliget eos. Affirmat iob q̃ anima separata non intelliget ea quæ fiunt hic: asserendo q̃ propriorum filiorum nescit statum, tum prosperitatis significatũ per mul tiplicationem rerum/tum aduersitatis significatum per defectum rerũ. minor est enim ratio intelligendi alia quæ hic fiunt. ¶ Attamen caro eius dum viuet dole- bit: ꝛ anima illius super semetipso lugebit. Iuxta hebræũ hr̃. Tantum ca- ro eius super eum dolebit: ꝛ anima eius super eum tristabitur. Non so lum tollit ab intellectu animæ separatæ notitiam eorum quæ fiunt hic/sed etiam ab af- fectu eiusdem tollit dolorem & tristitiam, dicendo q̃ tantum in hac uita dolor & tristi-

tia conueniunt homini. dolor quidem carne sua existente in eo, quia dolor in solutione continui consistere dicitur. tristitia autem/anima hominis existente in eo: quia tristitia animi passio est/etiam si secundum carnem non doleamus. ¶ Aduerte hic duo. Alterum q exclusio tristitiæ ab anima separata/intelligenda est respectu eorum quæ fiunt hic: q scilicet non tristatur de malis cōtingentibus hic. hoc. n. manifeste sequit ad præmissa: scilicet q nescit ea quæ fiunt hic. secus autem est de anima separata respectu eorū quæ patitur ibi: quia uere tristatur tam in inferno q̄ in purgatorio. Alterum q excludendo dolorem & tristitiam ab anima separata respectu eorum quæ fiunt hic / excludit pari ratione reliquas omnes animi passiones.

CAPVT .XV.

Respondit autem eliphaz themanites. Perpende seruatum loquendi ordinem inter tres disputantes cum iobe. incœperat. n. eliphaz: secutus est bildad/& demū zophar. & ꝓpterea iterum qui cœperat eliphaz disputat/respondendo ad ea quæ dixerat iob. et dixit. Nunquid sapiens respondebit quasi in uentum loquens. Parui refert q hebraice hr̄. Nunquid sapiens respondebit scire uenti. In principio duodecimi capituli laudauit seipsum iob/mordendo socios q loquebantur plebeia: ac per hoc scientiam suam præponens scientiæ sociorum. & propterea eliphaz arguit iobem/q officium insipientis exercuit respondendo cum scire uentoso: hoc est inflato uento propriæ reputationis. non est inquit hoc officium sapientis/qualem teipsum iactas. et implebit ardore stomachum suum: Iuxta hebræū hr̄. et implebit euro uētrem suum: Ventus orientalis qui etiam subsolanus uocatur (qui urens est) significatur. arguit siquidem iobē q non solum est inflatus uento iactantiæ/sed habet animum repletum uēto urente: utpote aduersus socios insurgente. ¶ Arguis uerbis eum qui nō est equalis tibi. Iuxta hebræū hr̄. Disputando in re non proderit. Prosecutio ē sermonis nunquid sapiens respondebit scientiam uenti &c. prosequitur. n. subiungens disputando in re quæ non proderit. hoc. n. non est officium sapientis. et loqueris quod tibi non expedit. Iuxta hebræū hr̄. et uerbis nō iuuabit in ipsis. Disputationem iobis accusat tum in re tum in uerbis/dicens utraq; fore inutilia. disputauerat enim de iustitia propria/& uerbis requirentibus a deo &c. & utrunq; censet eliphaz inutile tum iobi tum sociis. ¶ Quantum in te est euacuasti timorem: & tulisti preces coram deo. Iuxta hebræū hr̄. Etiam tu frāges timorem: & minues locutionem in conspectu ei. Quia iob disputare cum deo cœperat tuendo se iustum & absq; culpa tam uehementer afflictum ab ipso deo, arguitur ab eliphaz q defendere hæc est frangere in aliorum animis timorem dei/ & minuere in aliis locutionem in conspectu ei: hoc est minuere supplicationes quæ offerunt deo. quia audientes alii q deus tam male tractat iustos timentes & colentes deum, retrahentur a timore & cultu diuino, deserendo uel saltem minuendo utrūq;/ne male tractentur a deo sicut tu iob male tractaris. Et nominat deum el/tanq̄ cui maior tam timor q̄ honor debetur. ¶ Docuit. n. iniquitas tua os tuum. Parui refert q hebraice habetur do

cebit, significatur, n, perseuerantia per futurum docebit, ratione, n, præsumptuosæ disputationis reddit iniquitatem iobis perseuerantem ad docendum linguā eius. et imitaris linguam blasphemantium. Iuxta hebræū hr. et eliges linguam callido:um. Arguitur iob tum q iniquus in uoluntate & ore/tum q callid9 in intellectu & lingua. eliphaz. n. attribuit astutiæ & iniquitati uerba iobis ad deum sonantia iustitiam ipsius iobis, qui dixerat quantæ mihi iniquitates &c. Condemnabit te os tuum z non ego: z labia tua respondebunt tibi. Iuxta hebræū hr. Faciet impium te os tuum z non ego: z labia tua testificabuntur in te. Tam manifestā culpā reputat in disputatiōe iobis ut censeat nō esse opus accusatore & testib9: qa sermo pprius iobis accusat eū īpietatis, & labia ppria testificātur cōtra eum.

Nunquid prim9 homo tu natus es: z ante omnes colles format9? Iuxta hebræū hr. et ante colles partus. seu paritus? Quia iob a cæteris dissentiens docebat deum affligere hominem absq; culpa hominis, eliphaz irridendo eum dicit, nūquid tu ante colles (hoc est anteq̄ formaretur mundus iste) genitus es, & natus primus homo/hoc est doctor humani generis. pmus. n. homo suapte natura ē doctor reliquorum hominum utpote pater filiorum. Nunquid cōsilium dei audisti. Iuxta hebræū hr. Nunquid in secreto eloha audies. Et hoc quoq; irridendo subiungit/nunquid perseuerabis audiendo deum secreto tibi loquentē? docebat. n. iob ea quæ alios latebant de prouidentia dei. et inferio: te erit eius sapientia? Iuxta hebræum hr. et minuetur ad te sapientia? Et est sensus/& sapiētia minor erit te? Nō est sermo de sapientia dei, sed de scientia absolute. & irridendo dicitur nunquid ipsa scientia erit minor te/qui te nouum doctorem humani generis exhibes? Quid nosti quod ignoremus? quid intelligis quod nesciamus? Quia iob ānunciaturum se dixerat quædam quasi noua, respondet eliphaz quid nosti quod ignoremus? & quid intelligis & non nobiscum illud? Adæquat se & socios iobi tum in scientia tum in acumine intelligendi. Et senes z antiqui sunt in nobis/multo vetustiores q̄3 patres tui. Parui refert q hebraice hr. Etiam decrepitus etiā senex nobiscum: maio: patre tuo diebus. Hebraico more præposterus seruatur ordo/scribendo prius decrepitum & postea senem. quia iob dixerat in cap. 12. in ātiquis est sapientia (insinuans se ab antiquis didicisse) respondet eliphaz q si de antiquitate agitur/apud nos est senex & decrepitus maior secundum dies patre tuo a quo iactas te didicisse. Et intelligo per hoc q eliphaz præponit antiquitatem patrum natiōis suæ patribus nationis iobis: historia autem patrum utriusq; natiōis/nō ē nobis manifesta.

Nunquid grande est vt consoletur te deus? sed verba tua praua hoc prohibent. Iuxta hebræū hr. Nunquid parum tibi consolationes el: z verbum suaue tecum? Quia iob despiciebat temporalia bona quæ promittebant ei socii conferenda a deo si conuerteretur ad deum, ideo eliphaz arguendo eum dicit, nunquid parum tibi/hoc est pro modico habes, consolationes el/hoc est dei fortis? in contemptum siquidem dei fortis ad ulciscendum/intorquet huiusmodi paruipēsionem. Et quia iob non erat contentus scientia communi de diuinis/sed cælsiorem profe:ebat de diuina prouidētia sententiam, ideo eliphaz arguit eum/nunquid parum tibi q uerbum suaue tecum? Et appellat suaue uerbum scientiam quæ communiter habet

de diuinis: eo q ad instar incessus suauis progreditur ad homines doctrina cõmunis hominibus sapientibus. Quid te eleuat. Iuxta hebræum habetur. tollet cor tuũ. Et est sensus cur cor tuum tollit te supra te? quasi dicat non est in te excellentia notitiæ quæ efficiat ut cor tuum tollat te supra te. et quasi magna cogitãs attonitos habes oculos? Iuxta hebræũ hr. et quid innuent oculi tui? Quia iob disputando cum deo suspicientes seruabat oculos tanq̃ familiariter alloquens deũ, ideo eliphaz arguit eum/ & quid innuent (hoc est perseueranter significant) oculi tui? nefas. n. reputabat innuere familiaritatem cum deo. Et hunc esse literalem sensum subiũcta testant. Quid tumet contra deum spiritus tuus: ut proferas de ore tuo huiusmodi sermones? Iuxta hebræũ hr. Quod reduces ad el spiritũ tuũ: & proferes ex ore tuo sermones. Effectus cordis testis explicatur/ q iob perseuerabat reducendo spiritũ suum tanq̃ impetum suum ad el (hoc est ad deum fortem) disceptando cum eo. hic. n. effectus est a corde tollente hominem supra seipsum. Significanter autem dicit reduces, quia sæpe iob similia fecerat: ut patet in præcedentibus. Et quia hic effectus non continebatur intus/ sed prodibat in sermõem exteriorem, ideo adiungit & proferes (hoc est perseueras proferendo) de ore tuo sermones disputatiõis directos ad el deum fortem/ non reuerendo fortitudinem diuinam.

Quid est homo ut immaculatus sit & ut iustificetur natus de muliere? Parui refert q dictio interpretata immaculatus/ sonat proprie mundus. Hactenus increpauit iobem: modo incipit repræhẽdere dicta ab eo. iob. n. pluries dixerat se iustum/ tum respondẽdo ipsi eliphaz in cap. 6. tum respondendo ad bildad in cap. 10. tum respondẽdo ad zophar in cap. 13. & propterea eliphaz repetit ea quæ in cap. 4. in prima responsione dixerat de peccato omnium hominum: q uidelicet nullus hõ est mundus a peccato/ nullus iustus apud diuinum tribunal. Probat autem hoc ex uilitate conditionis humanæ, dicendo quid est homo (subauditur. n. relatus ad deum) ut mundus sit a peccato/ & ut iustificet se apud diuinũ tribunal? Et uilitatem explicat apponendo natus de muliere/ immundiciarum plena. Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis. Iuxta hebræũ hr. Ecce in sanctis suis non credet. Scito prudens lector q eadem hebraica dictio scribitur hic quæ scripta est in cap. 4. dicẽte eliphaz ecce in seruis suis non faciet firmitatem. dictio siquidem hæc interpretari potest utroq̃ modo: uidelicet facere firmitatem uel credere. Et ibi quidem exposuimus non facere firmitatem/ hic uero exponemus non credere: ut utraq̃ interpretatio manifestetur. Nõ itaq̃ attribuitur deo hoc quod est nõ credere sanctis suis eo q lateat ipsum aliquid cogitabile a sanctis suis & timeat decipi: sed attribuitur ei non credere in sanctis suis ad insinuandum sanctos dei esse fallaces. ideo. n. alicui non creditur & in aliquo non confidimus/ quia fallax est. Et uerificatur de sanctis angelis q sunt fallaces (q possunt fallere) considerata eorum conditione secundum naturalia duntaxat. et celi non sunt mundi in conspectu eius. Nisi eliphaz cœlos animatos intellectiua anima credidisset, nequaq̃ de mundicia a peccato tractans dixisset & cœli non erunt mundi in oculis dei. argumentum. n. assumit a sanctis angelis & a cœlis/ conuenientibus in hoc q utriq̃ secundũ naturalia eorum immundiciam peccati haberent si exacte iudicarentur a deo, saltẽ ꝓpter minorẽ gratitudinẽ relatiue ad diuina bñficia collata eis. Quan-

to magis abominabilis ꝛ inutilis hõ: qui bibit quasi aquã iniqtatẽ? Sententia optime redditur: ueruntamẽ iuxta hebræũ hr. Etiã qa abominabilis ꝛ putrid⁹ hõ: bibẽs sicut aquas iniqtatẽ. Probauerat hoiem esse immũdum apud deũ tum ex hoīs uilitate (utpote nati ex muliere) tũ ex īmundicia ãgeloꝝ & cœlorum / qui longe excellunt homines: probat tertio adiungendo / etiam quia homo est abominabilis & putridus bibens iniquitatem sicut aquam. Hæc autem tria retrogrado ordine consequenter se habent. nam ex hoc ꝙ homo bibit sicut aquam iniquitatem, putrescit in animo / & inde redditur abominabilis tanq̃ res putrida. Describitur autem iniquitas hominis ad similitudinem potus aquæ: quia sicut aqua est naturalis potus hoīs quemadmodum & reliquorum animalium, ita iniquitas est naturalis homini propter ꝓnitatem hominis ad peccandum. Et hũc esse germanum sensum huius literæ testantur uerba eiusdem eliphaz in cap. 5. homo natus est ad iniquitatem. repetit. n. quæ prius dixerat. Et directe per hoc probat ꝙ homo nullus est mundus apud deum.

Ostendam tibi. Iuxta hebræum rectius hr. Annunciabo tibi audi me. audire. n. quadrat narrationi. quod uidi narrabo tibi. Iuxta hebræum hr. et hoc uidi ꝛ narraui. Scito prudens lector ꝙ q̃uis legi possit narrabo / magis tamen quadrat narraui. promittens siquidem eliphaz narrare tradita a sapientibus, interponit ꝙ uisa narrauit: dicendo & hoc (subauditur. n. relatiuum quod uidi) & narraui / in prima respõsione. tunc. n. narrauit apparitionem sibi factam. Vnde & statim subiũgit auditionem narrandorum. sapientes confitentur: ꝛ non abscondunt patres suos. Iuxta hebræũ hr. Que sapientes annunciabunt: ꝛ non absconderunt a patribus suis. Et est ordo literæ / quæ sapientes non absconderunt & annunciabunt a patribus suis. metri. n. causa transpositio sæpe accidit. Authoritate itaq; sapientum qui didicerunt a propriis patribus (proculdubio etiam sapientibus) roborat narranda: profitendo ꝙ hæc didicit ab illis sapientibus / non occultantibus sed manifestantibus quæ didicerũt a sapientibus patribus.

¶ Quibus solis data est terra: et non transibit alienus per eos. Iuxta hebræũ hr. Eis solis eis data est terra: ꝛ nõ transiuit alienus inter eos. Incipit eliphaz narrare audita a sapientibus. Et quia quæstio inter iobem & socios uersabatur circa duo (alterum ꝙ iusti absq; propria culpa priuabantur a deo bonis præsentis uitæ: nã & hoc de seipso dixerat iob / & in cap. 12. dixerat ꝙ religiosi & iusti sunt ridiculi. alterum ꝙ iniqui & impii prosperantur in hoc mundo: dixerat. n. iob in eodem. 12. cap. abundant tentoria prædonum &c. & in cap. 9. dixerat terra data est in manu impii: quod eliphaz intellexerat dictum de hominibus impiis / de quibus proculdubio uerificãtur uerba hæc) ideo eliphaz intendit authoritate sapientum tueri contraria iis quæ dixerat iob. & primum de iustis / deinde de impiis iuxta ea quæ dixerat ipsemet eliphaz in prima responsione in cap. 4. & 5. De iustis itaq; ait / eis solis eis. directe contra sententiam iobis dicit duo: ye3 ꝙ eis hoc est iustis / & solis eis ad excludẽdum iniquos. Nec refert an pronomen eis demonstret sapientes uel iustos: quoniam iidem habentur sapientes & iusti apud intelligentes ꝙ omnis malus ignorat / & ꝙ errant omnes qui operantur malum. Significanter autem uniuersa opulentia data a deo exprimitur dicendo data est terra / ut directe respondeatur uerbis iobis terra data est in manu impii. Si-

gnificantius autem adiungitur & non transiuit alienus inter eos / ad manifestandum tranquillam esse fruitionem opulentiæ iustorum. tam quieta siquidem describitur ut nec alicuius alieni transitu perturbetur. Et per tranquillitatem tãtam insinuat eliphaz ꝙ non loquitur de iustis qualitercunq; sed de iustis assecutis uirtutes purgati animi/secundum ea quæ dixerat in cap. 5. ubi graduauit iustos secũdum uirtutes purgatorias/ dicẽs eos pati aliqua, demum autem purgato penitus animo/pati nihil. propter quod breuissime hic de iustorum fœlicitate quam in hac uita ponebat loquitur.

¶ **Cunctis diebus suis impius superbit.** Iuxta hebræũ hr̃. **Cũctis dieb⁹ impii/ipse dolens.** Tractat consequenter de miseria impiorum/contra iobem qui dixerat pacifica erunt tentoria prædonum &c. longo siquidem sermone (usq; ad finẽ vz capituli huius) tractat miserias impiorum: ut ex tot annexis malis declaret opulẽtiam impiorum esse in hac uita infœlicem. huc. n. tendit uniuersus iste tractatus: ut per disparitatem hanc (vz ꝙ opulentia iustorum est beata/utpote quæ nec alieni transitu perturbatur: opulentia autem impiorum misera est/utpote quæ habet tot mala pœnæ annexa) assequatur intentum. per hæc. n. eliphaz putat se probasse intentum: scilicet ꝙ fœlicitas præsentis uitæ est dũtaxat iustorum. Narraturus autem impiorum miserias / incipit a perturbationibus animi, dicendo ꝙ impius cunctis diebus uitæ suæ afficitur dolore instar parturientis: talem. n. dolorem sonat hebraica dictio. anhelat siquidem ad patranda multa difficilia: & donec fiat uoti compos/dolet tanꝙ parturiens. **et numerus annorum incertus est tyrannidis eius.** Iuxta hebræũ hr̃. **et numer⁹ annorum absconditus est forti.** Altera miseria cõsistit in continuo periculo uitæ ipsius impii potentis. Et est sermo de morte uiolenta: propter huiusmodi. n. periculum dicitur ꝙ absconditus est forti numerus annorum. ¶ **Sonitus terroris semper in auribus illius.** Interpres addidit semper/& mutauit plurale in singulare: nã hebraice scribitur terrorum. Tertia perturbatio animi describitur in multitudine terrorum quos patitur tanꝙ ille qui audit sonum aduentantium contra se terribilium. **et quum pax sit/ille semper insidias suspicatur.** Iuxta hebræum hr̃. **in pace predo veniet ei.** hoc est in tempore quo quiescere arbitratur/superueniet ex improuiso prædo seu uastator rerum illius. Et hæc est quarta miseria. ¶ **Non credit ꝙ reuerti possit de tenebris ad lucem: circumspectans vndiq; gladium.** Iuxta hebræũ hr̃. **Non credet plus ab obscuritate: & visus ipse ad gladium.** Quinta miseria cõsistit in hoc ꝙ quando non credet passurũ se amplius ab obscuritate (hoc est ab occultis insidiis) tunc uisus est ad gladium: hoc est tunc uisus est ab insidiantibus ut percutiatur eorum gladio. ¶ **Quum se mouerit ad querendum panem: nouit ꝙ paratus sit in manu eius tenebrarũ dies.** Iuxta hebræũ hr̃. **Vagus ipse ad panem, vbi nouit ꝙ paratus in manu eius dies obscuritatis.** Malum culpæ describitur ualde infame: vz ꝙ uagatur ad tollendum panem undecunq; ubi nouit ꝙ dies obscuritatis (hoc est dies insidiarum efficacium ad rapinam panis) paratus est in manu eius. ualde. n. infame est ꝙ promiscue alienum panem quis tollat/quando uidet sibi commoditatem tollendi per occultas insidias.

¶ **Terrebit eum tribulatio: & angustia vallabit eum sicut regem qui preparatur ad prelium.** Iuxta hebræũ hr̃. **Terrebũt eum tribulatio & an-**

gustia: roborabitur ipse sicut rex paratus ad gyrum. Duo mala describũtur, alterum pœnæ/alterum culpæ. Et malum quidem pœnæ est ꝙ terrebitur impius a tribulatione & angustia contingentibus ei: malum uero culpæ ꝙ impius aduersus tribulationem & angustiam roborabit se tanꝗ rex paratus ad gyrũ hostium contra eum. docuerat siquidem eliphaz in prima responsione ꝙ beatus homo quẽ increpauerit deꝰ &c. & propterea culpabile censet insurgere aduersus tribulationes & ãgustias tanꝗ ad oppugnandum illas armata manu. Et ꝗuis loquatur de impiis in genere: mordet tamen iobem, qui territus est ab afflictionibus/& insurrexit aduersus eas oppugnãdo eas armatus propria iustitia & multitudine rationum querularum. ¶ Tetendit. n. aduersus deum manum suam: & contra omnipotentem roboratus est. Iuxta hebræum eadem sententia habetur. Quia extendit ad el manum suam: & ad saddai roborabit se. Ratio redditur peccati quod committitur inuehendo contra tribulationes & angustias/quia est inuehi aduersus deum actorem tribulationis & angustiæ. Et in hoc manifeste carpit iobem tanꝗ extendentem manum suam aduersus el. i. deum fortem, & perseuerãtem roborando se aduersus saddai/hoc est deum uincentem omnia. querulis. n. sermonibus locutus fuerat iob ꝙ absq culpa fuerat afflictꝰ ab eo. Ad cumulum autem criminis & stultitiæ iobis dicitur ꝙ extendit manũ ad summe fortem/& ad uincentẽ omnia robur suum perseuerat exercendo. ¶ Cucurrit aduersus eum erecto collo. Iuxta hebræũ hr̃. Curret ad eum in collo. Pronomen eum demonstrat deum: & est sensus ꝙ impius instar currẽtis in collo erecto aduersus aliquem/insurget aduersus deum. superbia siquidem impii promittentis sibiipsi uictoriam describitur per hanc parabolam: & iobem carpit, qui dixerat in cap. 13. ecce ordinaui iudicium & noui ꝙ iustificabo. et pingui ceruice armatus est. Iuxta hebræũ hr̃. in grossitudine altitudinum scutorum suorum. Prosequitur parabolam currentis in collo/apponendo in grossitudine altitudinum scutorum suoꝝ, ita ꝙ describitur non solum superbus ex collo sed etiam securus: utpote confidens in scutis suis tum grossis tum altis. Et per hanc parabolam rationes significantur quibus utebatᷣ iob ad sui defensionẽ. cõfidebat siquidẽ in cælsitudine & ꝓfunditate rõnum suaꝝ.

¶ Operuit faciem eius crassitudo: & de lateribus eius arumina dependet. Iuxta hebræum hr̃. Quia operuit faciem suã in adipe suo: & fecit rugam super ilia. Ad aliud crimen impii transit: vz ad auaritiam accumulantem diuitias. Et prius describit impium opulentum ualde/sermone metaphorico assimilando eum homini tam pingui ut facies tegatur adipe & ilia complicata pinguedine operiãtur. Coniunctio autem quia/ad subiunctum refertur factum. ¶ Habitabit in ciuitatibus desolatis: & in domibus desertis que in tumulos sunt redacte. Iuxta hebræũ hr̃. Et habitauit ciuitates destructas: domos non habitabunt in eis quia parate sunt ad aceruos. Vnde diuitias impius accumulauerit manifestatur: vz ex rapina tum reipublicæ tum priuatarum facultatum. Et rapinam quidem rerum publicarum describit dicendo & habitauit in ciuitatibus destructis/ab ipsomet, non quo ad mœnia sed quo ad facultates. rapinam uero rerũ priuatorum hominum describit subiungendo domos (subaudi in quibus) non habitabũt: hoc est perseuerare non possunt habitatores. Et ratio subditᷣ quia paratæ sunt ad acer-

uos ruinarum, ad similitudinem domorum ruentium ex quibus fiunt acerui ruinarũ/ describunt ciuium facultates redactæ ab auaritia impii domini. ℣ Non ditabitur ⁊ non perseuerabit substantia eius. Quanuis tam nefarie cumulet diuitias/ nõ tamen ditabitur cum firmitate diuitiarum. expositiue siquidem intelligẽdum est quod adiungitur: vꝫ & non firmabitur substantia eius. nec mittet in terram radicẽ suam. Iuxta hebræum hr̃. et non extendet terre finem eorum. Et est sermo de fine intento: & dicitur ꝙ impius q̃uis ex rapina ditetur/ non tamen intentum finẽ magnitudinis suorum extendet in terra, sæpissime. n. uidemus tales deficere.

¶ Non recedet de tenebris. proculdubio peccatorum. Et est sensus quia non recedet de tenebris peccatorum suorum, ideo & præcedentia & sequentia mala uerificabuntur. Quanuis hoc de malo pœnæ possit intelligi: ꝙ vꝫ ipse impius semper erit comitatus tenebris multæ ignorantiæ. ramos eius arefaciet flamma. Parabola ẽ. describuntur siquidem filii ad instar ramorum arboris qui arefiunt a flamma: ad insinuandum ꝙ deficient penitus eorum facultates/ sicut deficit uiriditas rami exiccati a flamma. et auferetur spiritu oris sui ab eo. Iuxta hebræũ hr̃. et recedet in spiritu oris sui. Mors repentina quam sæpe incurrunt tyranni describitur per recessum a præsenti uita in spiritu oris sui: hoc est absq; ægritudine/ uigente spiritu oris ei⁹. ℣ Non credet frustra errore deceptus: ꝙ aliquo precio redimendus sit. Iuxta hebræũ hr̃. Nõ credet valido errans: ꝙ vana erit mutatio ei⁹. Et est sensus, errans in hoc ꝙ uana erit ad prosperitatem præsentis uitæ mutatio ei⁹ de iniquitate ad uirtutem/ non credet ualido ueritate ac doctrina ad instruẽdum alios. Et hoc manifeste dicitur contra iobem/ deridentem promissiones prosperitatis si iob mutaretur. & arguit iobem incredulitatis: ꝙ scilicet non credit ipsis & sapientibus qui uere ualent ad instruendum eum de ueritate.

¶ Anteq̃ dies eius impleantur peribit: ⁊ manus eius arescent. Iuxta hebræũ hr̃. In non die suo succidetur: ⁊ ramus eius non refrigerat⁹ est. Ad instar arboris quæ succiditur ante tempus congruum, describitur miseria impii ꝙ non prorogabitur uita eius usq; ad naturalem diem mortis eius sed prius occidetur, & ramus (hoc est filius seu minister) eius non est refrigeratus ad producendum fructum intentum. ℣ Ledetur quasi vinea in primo flore botrus ei⁹. Iuxta hebræũ hr̃. Succidet̃ sicut vitis vua acerba eius. Dixerat succidet̃ in die non suo: manifestat diem non suum a similitudine uitis quæ succiditur habens uuam acerbam. hinc. n. clare apparet incisio in die non suo: non est enim tempus incidendi uites quando habent uuam acerbam. et proiiciet sicut olea florem suum. Dixerat & ramus eius non est refrigeratus: manifestat modo hoc a similitudine arborum producẽtium oliuas quãdo proiiciunt flores suos adustæ a uentis australibus.

¶ Congregatio enim hypocrite sterilis. Iuxta hebræum hr̃. Quia congregatio impii sola. Rationem reddit dictarum similitudinum explicando quorsum tendant: vꝫ ꝙ quemadmodum uuæ acerbæ & flores oliuarum pereunt ita quæ congregauit impius desolabuntur. et ignis deuorabit tabernacula eorũ qui munera libenter accipiunt. Iuxta hebræũ breuius dicitur. et ignis deuorauit tentoria munerum. hoc est ditata ex muneribus quæ offeruntur a redimẽtib⁹

uexationẽ

uexationem suam & a corruptoribus iustitiæ. ¶ Concepit dolorem & peperit iniquitatem: & uterus eius præparat dolos. Iuxta hebræū hr̃. Concipiendo iniquitatē & pariēdo tortū: & venter eorū parabit dolū. De tentoriis munerū dicuntur hæc, narrat siquidem iniqtas eorū tā in aīo q̃ in operib⁹/ad similitudinē mulieris cōcipientis prolem & fouentis eā in utero & demū parientis, ait. n. cōcipiendo iniqtatem/quo ad primū: & pariendo tortū/quo ad tertiū: & uenter eorū parat dolū / quo ad secundū. hæc. n. sunt officia magnatum qui ex muneribus ditantur.

CAPVT .XVI.

RESpondit aūt iob/& dixit. Audiui frequenter talia. Iuxta hebræū hr̃. Audiui sicut hec multa. Quia eliphaz & socii in responsionibus p̄mis dixerāt similia istis quæ dixit eliphaz, ideo iob respōdendo dicit audiui multa p̄us sicut ista q̄ nūc dixisti, siqs. n. diligēter p̄spiciat p̄mas eorū responsiones, inueniet oēs conatus eorū adhibitos fuisse ad mōstrandū q̄ iusti nō affligūtur a deo sed impii: & hoc ꝓbasse qa impiorū ꝓsperitati ānexa sunt inumera mala / uerorū aūt iustorū ꝓsperitas īmunis ē a malis. Cōsolatores onerosi oēs vos estis. Parui refert q̄ hebraice hr̃. cōsolatores laboris oēs vos. hoc est cōsolatores adiicientes laborem mihi estis uos omnes, multiplicātes siqdem eadem diuersis uerbis/ sæpe respōdēdo ingerūt laborem & fastidiū cordis patienti. ¶ Nunqd̄ habebūt finē verba vētosa. Iuxta hebreū hr̃. Nū finis verbis vēti? Arguerat iobem eliphaz inflatiōis seu uenti/sermone ꝓlixo ualde laudādo se & socios & p̄ferendo antiqtatem nationū suarū: & ꝓpterea iob dicit nū finis uerbis uenti quem in me rephenditis & quem in uobis mōstratis? censet. n. resecāda esse uerba tā rephendentia q̄ ꝓferentia uentū. Et rōnem subiūgit. aut aliqd tibi molestū est si loquaris? Iuxta hebræū hr̃. Vel qd roborabit te qd̄ respōdebis? Ecce rō resecandi uerba uenti / quia nihil prosunt ad roborandū te ut respōdeas rationibus meis.

¶ Poterā & ego similia vr̃i loq. Parui refert q̄ hebraice hr̃. Etiā ego sicut vos loquar. Et est sensus q̄ quēadmodū uos attribuitis uerba mea uento uanæ gloriæ, ita etiā ego si uellem attribuerem uerba ur̃a uento simili. atq3 vtinā esset aīa vestra ꝓ aīa mea. hoc est utinā uita ur̃a esset afflicta loco uitæ meæ. Nec sunt uerba cupientis tantū malū sociis: sed sūt uerba uelleitatis/qua qsq3 mauult alteri malū q̄ sibiipsi. cōsolarer & ego vos sermōib⁹. Iuxta hebræū hr̃. cumularē sup̄ uos sermones. nō repeterem eadem sicut uos facitis/sed multiplicarem sup̄ uos sermōes rōnales. et mouerē caput meū sup̄ vos. more mulierū cōmiserātiū nō solū uerbis sed gestibus cōdolerē. ¶ Roborarē vos ore meo. cui⁹ oppositū uos facitis īponendo mihi pc̄tā q̄ nō cōmisi. et mouerē labia mea q̄si parcēs vobis. Iuxta hebræū hr̃. et motio labiorū meorū ꝓhibebit. hoc est & labia mea nō mouerent̄ ad displicentia uobis sed ꝓhiberent molesta: cui⁹ cōtrariū uos facitis.

SEd qd agā Interp̄s hæc addidit. ¶ Si locut⁹ fuero nō quiescet dolor me⁹. In idem redit qd hebraice scribit̄ nō ꝓhibebit̄ dolor me⁹: hoc est si loquar respodendo uobis nō ꝓpterea uitabo dolorem meū, eo q̄ materiā tristem uos igeritis. et si tacuero nō recedet a me. Iuxta hebræū hr̃. et ꝓhibebo qd a me abibit? Subauditur repetita coniunctio: & si prohibebo locutionem meam silendo/ quid doloris a me propterea abibit? quasi dicat nihil. Collige itaq3 q̄ sermo sociorum

non erat consolatorius / sed addebat fastidium: & q nec sermo proprius nec silentium proprium mitigabat dolorem ei9. Nūc aūt oppressit me dolor meus. Iuxta hebræū hr. Tantū nūc lassauit me. Et ē sensus. iter duo extrēa(vz loquēdi respōdēdo ad singula & tacēdi penit9)eligā mediū: vz nūc dicā solūmō id qd lassauit me/id qd fatigauit me usq ad extremā lassitudinē. subiūctur9 ē.n. afflictiōem suam & quo ad magnitudinē & quo ad cās tū pmā tū secundā tū meritoriā, ad cōfutādū sententiā eliphaz qua dixerat solis iustis datā eē terrā ita q nullus pturbaret eos. subiūgit.n. & se eē iustū/& actore deo se afflictū ab impio hoste. hæc.n. directe aduersant sentētiæ eliphaz quā dixit se accæpisse a sapiētib9. et i nihilū redacti sunt oēs art9 mei. Iuxta hebræū hr. desolasti oēm cōgregationē meā. Incipit narrar magnitudinē mali pprii dirigēdo sermonē ad deū. Et sūmarie ad duo capita/oīa q passus ē colligit. dicēdo.n. desolasti oēm cōgregationē meā, cōprahēdit nō solū tot cōgregatiōes ouiū & chamelo𝔷 & asina𝔷 & seruo𝔷 & filio𝔷/sed ēt cōgregationē mēbro𝔷 pprio𝔷. fuerat.n. percussus in mēbris ppriis oibus tā grauiter ut desolata dicāt mēbra. Ruge mee testimōiū dicūt cōtra me: & suscitat falsiloqu9 aduersus faciē meam contradicēs mihi. Iuxta hebræū hr. Et fecisti rugare me/testis fuit: & surrexit i me macies mea/in facie mea testificabit. Alte𝔷 caput est cōsumpta iā propria caro: ita q nō solū membra oīa desolata/sed caro cōsumpta narrat. Describit aūt cōsumpta caro a rugis in pelle. hoēs.n. carnosi/absq rugis sunt: cōsumpta aūt carne/rugat pellis. Et tāq in testē cōsumptæ carnis affert maciē ppriā. & propterea ad instar testis testificantis contra aliquem in conspectu illius, introducit maciē / uerissime contra ipsius ualetudinem testificantem coram & palam.

Collegit furorē suū i me cōminās mihi. Iuxta hebræū hr. Furor eius rapuit & odit me. Et ē odit pteriti tēporis. postq sūmarie mala ppria attribuit deo acteri, incipit p partes attribuere illa satanæ tāq cāæ secūdæ/ad directe cōfutādū uerbū eliphaz q alienus nō trāsiuit iter eos. Subiūctur9 aūt hostē, de illo dicit tū internum odiū contra ipm iobē tāgēdo toti9 psecutiōis radicē ex parte satanæ. tū actionē exteriorē: vz rapuit lupino more. huiusmōi.n. rapere significat hebraica dictio. exulcerat9 si qdē in mēbris/tāq mors9 lupina aggressicē describit. fremuit cōtra me dētib9 suis. Instar bestia𝔷 irata𝔷 frēdentiū dētib9 describit furor satanæ/ad insinuādū imanitatē eius. hostis me9 terribilib9 oculis me ituit9 ē. Iuxta hebræū hr. hostis me9 acuet oculos suos i me Ecce cui9 descripsit odiū furorē ac fremitū. eiusdē .n. subiūgit oculo𝔷 acumē directū aduers9 ipm iobē: qd ue𝔷 eē/pspicuū est ex scriptis in pncipio hui9 libri. Apuerūt sup me ora sua. Nō digredit iob trāsiēs a satana ad ministros ei9/socios vz iobis: qm tāq ministri satanæ uexabāt iobē. et exprobrātes pcusserūt maxillā meā. Iuxta hebræū hr. in opprobrio pcusserunt maxillas meas. Nō alapis sed opprobriis(iponēdo crimina) pcusserūt socii iobis maxillas illi9/uituperātes eū corā. saciati sunt penis meis. Iuxta hebræū hr. simul sup me cōgregabūt. Qui simul uenerāt ad cōsolādū me/pseuerāt congregati contra me. in hoc.n. officio ministri erant satanæ.

Cōclusit me de9 apud iniquū. Iuxta hebræū hr. Tradet me el tortificāti. Attribuerat pus deo/deid satāæ suā afflictonē. māifestat nūc modū quo ab utroq pcuss9 ē/dicēdo tradet me el tortificāti: hoc ē pseuerat tradēdo me tortificāti de9 fortis.

Nō dicit elohim: quoniam non iudicio sed potestati dei attribuit ꝙ dederit eum in manus dæmonis, cuius officium est efficere tortum. utitur siquidem deus iniquo officio & dæmonum & hominum ad bonum electorum, quibus omnia cooperātur in bonum secundum apostoli sententiam. **et manib⁹ impioꝝ me tradidit** Iuxta hebræū hr̄. **et super manus impiorum humiliabit me.** Multos dæmones operatos fuisse aduersus se manifestat. Et dicit humiliabit/ad insinuandum perseuerantiam. perseuerabat. n. iobis afflictio/continuando dolorem & multiplicando opprobria.

¶ **Ego ille quondam opulentus/repente contritus sum.** Iuxta hebræū hr̄. **Pacificus fui & cōtriuit me/& tenuit ceruicem meam & fregit me.** Quia apud hebræos pacis nomine salus uniuersa significatur, propterea unico uerbo iobis quieta tam opulentia q̄ sanitas significatur dicendo pacificus fui. ¶ Pro intelligentia aūt subiunctorum aduerte prudens lector duo. Alterum ꝙ iob utitur tribus parabolis ad explicandas uexationes quibus affixit eum satanas. quarum prima spectat ad res iobis/secunda ad propriam personam/& tertia ad ordinem afflictionum. Alteꝝ circa ordinem literæ. nam metri causa multa transposita sunt: & particula illa in calce harum parabolarū scripta curret super me sicut potens/debet esse prima. Ita ꝙ postq̄ dictum est pacificus fui, intelligendum est subiungi & curret super me sicut potens & appræhendit ceruicem meam/& fregit me & contriuit me. Hic est ordo rectus quo ordinanda est hæc prima parabola. assimilat siquidem dæmonem uiro robusto ac potenti/ex improuiso aggredienti aliquē (hoc. n. significat̄ dicendo curret super me sicut potēs) & appræhendenti hoiem per ceruicē/ut nō se possit defendere manibus aut dentibus (& per hoc significat̄ ꝙ dæmon uexauit iobē sic ut nō relinqueret ei modū resistendi/ut testant̄ afflictiones illatæ) & frangenti ac conterenti eū. Ad instar tenētis hoiem ꝑ ceruicē/& interim ꝑ suos ministros diripientis omnia penitus, describit̄ prima uexatio iobis per frāgere & cōterere. absq; resistentia siquidē omni/quasi fregit iobem tollendo chamelos oues asinas & boues, contriuit aūt occidendo filios & filias. **et posuit me sibi quasi in signum.** Iuxta hebræum hr̄. **et posuit me sibi in scopū.** Altera parabola assimilat dæmonē statuēti hoiem in scopū sagittarioꝝ. dicit. n. ꝙ satan statuit ipsum iobem in scopū, ad insinuandū tum studium ad intime affligendum personam eius quēadmodū sagittātes student ad ꝓpius attingendū centrū scopi: tum multitudinē ꝑcussionū/quēadmodū scopus ꝑcutitur uniuersus a multitudine sagittantium.

¶ **Circūdedit me lāceis suis.** Iuxta hebræū hr̄. **Circūibunt super me sagittarii eius.** Ecce multitudo sagittātiū nō ex uno loco sed circūcirca/ut in mēbris oībus oī ex parte ꝑcussum se significet. **cōuulnerauit lūbos meos/nō pepcit: & effudit in terra uiscera mea.** Iuxta hebræū hr̄. **scindet renes meos & nō miserebit̄: effundet ad terrā fel meū.** Describit seipsum uulneratū sagittis non solū ante & retro sed ex utraq; parte uulneratū intime: ꝑ hoc ꝙ in parte posteriore scissi sunt renes/& in parte anteriore effusum est fel. renes enim intima membra sunt posterius/& fel intimum quid est anterius. Et quia parabola est, intellige per hæc percussam totam personam eius non solum in pelle sed etiam intime/citra tamen mortalia uulnera. Et describuntur hæc facta absq; misericordia/ad insinuandum ꝙ satan nullo est usus moderamine ad inferendum personæ iobis quæ poterat mala.

Vtitur aũt uerbis futuri temporis/ad insinuandum perseuerantiam uulnerum.conser-
uabat siquidem satan uulnera uiuida ad continuandum dolorem. Concidit me
vulnere super vulnus. Iuxta hebræũ hr. Dirumpet me diruptiõe super
faciem diruptionis. Tertia est hæc parabola/ad insinuandum excellentiam mali
ex continuata successione mali ad malum.explicat enim id quod in principio libri nar
ratum est de successione unius afflictionis ad alteram absq; mora:& propterea dicit di
ruptione super faciem diruptionis:hoc est super non reparata sed existente & apparen
te diruptione.assimilat siquidem accumulationem afflictionum suarũ multis diruptio-
nibus unius muri seu sepis quarum una superuenit alteri non reparatæ sed seruanti fa
ciem suam/hoc est apparenti.Dixi aũt seu sepis:quoniam hebraicum uerbum a dirup-
tione sepium tractum est.irruit in me quasi gigas. Iuxta hebræũ habetur.cur-
ret super me sicut potens. Hec est enim particula transposita quam in princi-
pio primæ parabolæ exposuimus intelligendam.

Saccum consui super cutem meam. Postq̃ iob manifestauit authorem af-
flictionis suæ deum per dæmonem/subiungit consequenter qualiter ipse suscæpit affli-
ctiones.& quum narrauerit odium ac sæuitiam dæmonum erga ipsum,non dicit qua-
lem seipsum exhibuit odio & sæuitiæ dæmonum/sed qualem se exhibuit deo principa
li authori afflictionum.Et quum afflictus fuit in rebus & filiis,scidit pallium suum/to-
tondit caput & adorauit deum ut in primo capitulo scriptum est,ut deo humilianti ex
hiberet se humilem.amplius autem humilianti illum deo propriam personam percutiẽ
do,exhibuit se amplius humilem induendo seipsum sacco non super aliud indumentũ
sed immediate super carnem/ut hic ipse narrat.Et quia cruor tanq̃ glutinum affixerat
saccum cuti,ideo dicit consuisse se saccum super cutem suam.et operui cinere car-
nem meam. Iuxta hebræũ hr.et exercui me in puluere cornu meum. non
solum exhibui me humilem in indumento sed etiam in loco.sedit enim in cinere,ut in se
cundo capitulo scriptum est.Et cinerem appellat hic puluerem/narrans ꝙ exercuit se
in puluere comedens etiam ibi & bibens.Adiungit autem cornu meum/ad insinuandũ
ꝙ sciens & prudens deiecit cælsitudinem suam ad huiusmodi uilitatem. Facies
mea intumuit a fletu. Iuxta hebræum habetur. Facies mea contracta est a
fletu. Quemadmodum enim cutis contrahitur iuxta ignem,ita cutis quæ remanse-
rat in facie iobis contracta est adurẽte eam calore multi fletus. fluũt enim calidæ lachri
mæ.Et quoniam flere inter humilitatis actus hic supputatur,intelligendus est hic flet9
tanq̃ uoluntarius/ut procedit ex interna animi tristitia.Ac si apertius dixisset. quem
admodum humilianti me deo exhibui me humilẽ exterius in sacco & cinere,ita deo cõ-
tristãti me exhibui me tristẽ in aĩo cũ multitudĩe flet9 extra. et palpebre mee cali-
gauerũt. Iuxta hebræũ hr.et sup palpebras meas ũbra mortis. Quia atte-
nuato ualde hũido retracti sũt ad interiora oculi iobis/& ꝓpterea ũbra nõ modica fie
bat a supciliis ad palpebras,ideo dicit & sup palpebras meas ũbra mortis.ꝓferebat.n.
ũbra illa horrẽdũ qd sicut ũbra mortis/sicut ũbræ truces.& hoc narrat tãq; cõcomitãs
cõsũmatũ fletũ. Et p hæc mãifestat iob ꝙ nõ ẽ indignat9 aduers9 deũ ut socii iponebãt
ei/sed humilr suscæpit mala de mãu dei.hæc.n.hũilitatis & patiẽtiæ iternæ sũt signa.

Hec passus sum. Interpˢ hæc uerba addidit:& diuisit unã sentẽtiã in duas.nam

iuxta hebraicam ueritatem legitur. Super non torto in manib9 meis: & oratione mea mũda. Terra non operies sanguinem meum: & non erit locus clamori meo. Vbi clare cernitur unica sentẽtia: & est imprecatiua duorum malorum ad testificandum innocentiam & religionem ipsius iobis. tractat. n. ut prædictũ est causam meritoriã propriæ afflictionis/repetens q non propter iniquitatem aut irreligiositatem afflictus est. Et quoniam prius asserenti hoc idem non credebant socii, ideo mõ asserit idem adhibito duplici iuramento/hoc est utroq modo iurandi: vz per execrationem & per inuocationem. Iurando autem per execrationem, apostrophat ad terram/imprecans q non tegat ipsius sanguinem si in manibus eius iniqtas aut orõ eius immunda fuit. Et per non tegi a terra sanguinem significat corpus inhumatum, & consequenter expositum feris & auibus. Videbat siquidem iob corpus suum tam desolatum ut nullum censeret superesse malum præsentis uitæ quod posset corpori suo imprecari, & propterea imprecatur illi pessimum quod reputatur euenire mortuo in hoc mundo: vz q relinquatur inhumatum. Quo ad animam uero imprecatur q clamori eius non sit locus: hoc est q preces suæ cum quantocunq animi clamore effundentur ad deum/non exaudiantur. Hæc inquam duo mala imprecatur ad testificandum tum super nõ torto seu iniquo in manibus/hoc est in operibus eius aduersus proximũ: tum super oratione sua munda relatiue ad deum. imponebatur enim iobi & q non mundas ad deum preces funderet sed peccatorum sordibus fœdas, tum q iniquus fuerit aliis hominibus: ut sociorum uerba pluries insinuarunt. ¶ Ecce. n. in celo. Iuxta hebræum hr̃. Etiam nunc ecce in celis testis meus. Ipsa continuatio textus monstrat q iuramentum iuramento iob adiungit/dicendo etiam nunc ecce in cœlis testis meus. deum enim demonstrando inuocat ipsum in testem super innocentia sua. et cõscius meus. Iuxta hebræũ hr̃. et testis meus in excelsis. hoc ẽ quãuis deus nõ testificetur innocentiam meam in his inferioribus/testificatur tamen in excælsis coram angelis. Et hoc uerum esse patet ex scriptis in primo & secundo capitulo/in qbus deus laudat iobem coram angelis.

¶ Verbosi amici mei. Iuxta hebræũ hr̃. Patroni mei/socii mei. Hactenus iob mõstrando se iustum & afflictum a deo per dæmonem/cõfutauit sententiã eliphaz & sociorum dicentium q iustis data est terra sic q prosperitas eorum non perturbat̃: modo respondet eliphaz increpanti eum q præsumpserit disputare cũ deo. Et respõsio consistit in hoc q disputatio debet fieri inter socios: sed quia ipse caret sociis, ideo stillãte oculo ad deum/conuenit homini disputatio cum deo. Omnes siquidem has propositiones iob profert in hoc contextu, quanuis non eodem ordine. incipit. n. ab illa: vz q non habet socios/dicendo patroni mei socii mei. Ironia est. & est sensus q socii mei non exhibent se mihi socios sed patronos ironice: hoc est sed aduersarios in causa mea. ad deum stillat oculus meus. Iuxta hebræum hr̃. ad eloha stillauit oculi mei. Ita iacet in hebræo. & est sensus q uterq oculus stillauit non simul: & propterea usus ẽ uerbo singularis numeri stillauit. exiccato siquidẽ ualde humore cerebri, uix stilla lachrimæ nũc ex uno oculo nũc ex altero disputãte iobe cũ deo colabat̃. Ecce particula una alterius propositionis: vz stillãte ad deũ oculo cõgruit hoĩ disputatio cũ deo. Et hæc particula manifestat modum humilem requisitum ad disputationem hominis

cum deo: simulq; declarat iobem talem modum seruasse. Significanter autem dicitur ad eloha: quia ad deum quatenus iudex est/sermonem disputãdo dirigebat. ¶ Atq; vtinam sic iudicaretur vir cum deo: quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo. Interpretes mutando contextũ/occultant ueritatem hebraicæ literæ: nam iuxta hebræum hr̃. Et disputabit homo cum eloha: & fili9 hominis cum socio suo. Vbi clare apparet in calce scribi illam propositionem: sc; disputatio humana est inter socios. hoc. n. significatur dicendo & filius hominis cum socio suo. disputatio enim inquisitio ẽ ueritatis: & suapte natura exigit q̃ fiat a iuuantibus se mutuo ad inuestigandam ueritatem: officium autem sociorum est adiuuare se inuicem. Et propterea iob perspicaciter respondet ad eliphaz/q̃ optime nouit disputationem filii hominis debere esse cum socio suo: cum deo autem deficiẽtibus sociis cõgruit homini disputare non simpliciter & absolute sed stillante oculo. hoc. n. significat dicendo/ad eloha stillauit uterq; oculus & disputabit homo cum eloha. Et per hoc excludit præsumptionis uitium in sua cum supremo iudicie disputatione. aperit quoq; p stillantem oculũ necessitatẽ disputãdi cum deo dicente ius: quia stillans oculus/iam exhausto capite inducebat ad quærendum a deo causam tantæ afflictionis: ita q̃ stillans oculus & necessitatem & modum disputandi insinuat/præcipue tamen modum.

Ecce. n. breues anni transeunt: & semitam per quam nõ reuertar ambulo. Iuxta hebræum habetur. Quod anni numeri venient: & semitam non reuertar ibo. Hinc incipere deberet aliud capitulum: quia particula ista initium est immo pars subiunctæ sententiæ. ad manifestandum siquidem q̃ iam complebuntur anni uitæ suæ/ subiunget spiritum suum destructum &c. Trãsit itaq; iob ad confutandum promissiones sociorum de futura in hac uita prosperitate ipsius iobis. iurauerat. n. se esse iustum/& mundas ad deum preces fundere: & propterea secundum promissiones sociorum debebat prosperari. aduersus itaq; huiusmodi promissiones affert propinquum se esse morti/dicendo q̃ anni numeri uenient. Annos paucos appellat annos numeri. decurtatum siquidem ualde tempus uitæ suæ credebat: & propterea appellat uitæ suæ annos paucos, dicens de eis q̃ uenient/subauditur nunc nũc. Et per semitã qua ibit & non reuertetur/mortem describit.

CAPVT .XVII.

Spiritus meus attenuabitur/dies mei breuiabuntur: & solũ mihi superest sepulchrum. Iuxta hebræum hr̃. Spiritus meus destructus est/dies mei incisi sunt: sepulchra mihi. Subauditur adsunt. Ad manifestandum quod proposuit (sc; q̃ ãni pauci suæ uitæ nũc uenient adfinem) affert tanq̃ testes destructum spiritum diesq; succisos / ita q̃ sepulchrorum officia imminent. Potest autem nomine spiritus intelligi tam flatus q̃ internus spiritus/qui a physicis asseritur instrumentum animæ ad operatiões uitales & animales. & flatum quidem suum ait destructum/quia loquebatur cum difficultate: internum autem spiritum deductum fere ad nihilum, ipsa carnis consumptio & oculorum retractio & somni amissio manifestabant: dies uero succisos ad manifestandum paucitatem annorum affert. Et hinc apparet q̃ iob non erat senex quando passus est:

succisos,n.dies causantes paucitatem annorum / non potest allegare senex etiam si ante moreretur q naturaliter uicturus fuisset.

¶ Nō peccaui,& in amaritudinib' moratur oculus me'. Iuxta hebræū hr. Si non illusiones mecum:& in mutare eorum dormiens oculus meus. Dixerat eliphaz carpendo iobē/ non credet ualido errans q uana mutatio sua:& propterea iob respondet q ipse putans mutationem suam esse uanam ad prosperitatem uitæ præsentis / non errat immo bene facit non credens huiusmodi illusionibus :ita q doctrinam quam eliphaz appellauit ualidam/iob appellat illusiones. Confutando itaq promissiones futuræ in hac uita prosperitatis/inchoat propositionem cōditionalem, cuius antecedens habet duas partes.altera est si non illusiones mecum/ altera & in mutare eorum dormit oculus meus:hoc est si promissiones prosperitatis non sunt illusiones / & securus quiesco in mutatione quam socii mei dicunt futuram.

¶ Libera me & pone me iuxta te. Iuxta hebræū hr. Pone nunc fideiussionem mei tecum. Ad eliphaz sermonem dirigit:petens ut si uult ipsum iobem credere pollicitis/fideiubeat q ita eueniet sicut promisit ne leuitatis argui possit credendo facile. Et hæc est propositio consequens ad integrandum inchoatam conditionalē:sonantem si promissiones non sunt illusiones / detur mihi fideiussio. et cuiusuis manus pugnet contra me. Iuxta hebræū hr. quis ipse manui meę tangetur: quasi dicat nullus est qui manum suam manui meæ iungat fideiubendo. Et exclusa fideiussione intelligi uult promissiones sibi factas fore illusiones.

¶ Cor eorum longe fecisti a disciplina. Iuxta hebræū hr. Quia cor eorū abscondisti ab intelligentia. Dixerat eliphaz iobem non credentem promissionibus istis errare:respondet iob alloquendo deum q ipsi non intelligunt diuinæ prouidētiæ mysteria/dicendo,quia cor (hoc est intimū) eorum/tum sociorum meorum tum sapientū quos citant socii,abscondisti ab intelligentia/proculdubio mysteriorum diuinæ prouidentiæ. Significanter autem nominat cor/ad insinuandam causam meritoriam abscōsionis ab intelligentia esse peccatum quod corde committitur. Et absconsionem hanc attribuit deo ut actori/ad insinuandum q pœna ē propter eorum peccatum : propter quod non dicit abscondisti intelligentiam (quoniam deus intelligentiā proponit omnibus) sed dicit abscondisti cor eorum ab intelligentia. propterea non exaltabunt/ predam pollicetur sociis. Iuxta hebræū hr. ideo non exaltabis ad blandiciam/annunciabit socios. Quia cor eorum abscondisti ab intelligētia,ideo nō exaltabis eum qui socios annunciat:hoc est qui socios iustorum ac suos annunciat ad blanditiam/hoc est ad blandas prosperitates uitæ præsentis. Et per hoc manifeste arguit & socios & sapientes a quibus didicerunt annunciantes blanda iustis/ quos solos socios sapientum appellant.& dicit deo ideo non exaltabis huiusmodi sapientes/optime inferendo ex prima pœna hanc secundam. Et est sermo de exaltatione ad gloriam ueræ doctrinæ.& propterea subiungit effectum. et oculi filiorum eius deficiēt. hoc est & oculi imitatorum doctrinæ eius/deficient seu consumentur expectando uerificationem talis doctrinæ & non uidendo uerificari eam. ¶ Posuit me quasi in prouerbium uulgi. Iuxta hebræum hr. Et statuet me in parabolā populorum. Tertia est hæc ratio non credendi promissionibus sociorum. prima fuit quia

non inuenitur fideiussor: altera quia deo puniente sapientes non uerificatur eorum doctrina: tertia uero deducit ad absurdum. Est enim sensus q si crederem annuncianti blanda/ipse annuncians statueret me in parabolam populorum: hoc est ego credens ei redderer parabola populorum iocantium de me q destitutus penitus in rebus filiis & corpore ita ut alterum habeam in sepulchro pedem/crediderim promittentibus fœlicitatem uitæ præsentis, apud populos siquidem in parabolam (hoc est in similitudinem) uersus fuisset iob/dicendo spes tua erit sicut spes iobis. **et exemplum sum coram eis.** Iuxta hebræum habet. **et in inferno prius ero.** hoc est ideo efficiar parabola populorum credendo annuncianti blanda/quia prius moriar q blanda adesse possint mihi. Dictio interpretata infernus non proprie significat infernum/sed locum cōbustionis: quia tamen aiunt hebræos nomine thopheth intelligere infernum/ideo sic interpretata est. certum est autem q mors describitur per hæc. ¶ **Caligauit ad idignationem oculus meus: & membra mea quasi in nihilum redacta sunt.** Iuxta hebræum habetur. **Caligauit ab indignatione oculus meus: & membra mea sicut umbra omnia ipsa.** Adiungit suprascriptis malis propriis alia duo mala. alterum est obtenebrationis oculorum ab indignatione: hoc ē ab ira suscæpta. nominat .n. afflictiōem suam non iustitiam sed indignationem, quia nō ex merito peccatorum suorum affligebatur/sed tanq ex indignatione dei erga ipsum iobem. Alterū q oīa eius mēbra erant sicut umbra: hoc est q non erant amplius membra/q non poterant exercere membrorum officia, sed erant uelut umbra membrorum. umbra enim membrorum non exercet membrorum officia/sed repræsentat duntaxat membra. Et per hæc iob manifestat se propinquissimum morti.

¶ **Stupebunt iusti.** Parui refert q iuxta hebræum habetur. **Stupebunt recti super hoc.** Respondet ad id quod dixerat eliphaz/franges timorem & minues locutionem coram deo: respondet inquam q recti super hoc (id est super coniunctione calamitatis cum innocentia) non temere iudicabunt ex calamitate iniquitatem ut uos iudicatis, sed admirando stupebunt pauentes mysteria diuinæ prouidentiæ. **et inocēs contra hypocritam suscitabitur.** Iuxta hebræum hr. **et mūdus super impium mouebit se.** Considerabit siquidem mundus q iusti calamitas documentum est ad intelligendum quanta erunt supplicia impiorum: iuxta petri apostoli in primæ epistolæ cap. 4. sententiam. ex hac .n. cōsideratione mouebit se uir mundus a peccato super impium: hoc est repræhendendo impium male interpretātem calamitatem iusti. ¶ **Et tenebit iustus uiam suam.** Non minuetur timor dei aut diuinus cultus in hoībus iustis/sed appræhēdet quilibet iustus uiam suam: hoc est firmiter eam tenendo prosequetur illam. **et mundis manibus.** Legendum est. **et mundus manibus augebit fortitudinem.** non solum uitabitur diminutio diuini cultus, sed mūdus manibus (hoc est munda habens opera) augebit fortitudinem/ tum propriā tum aliorum ad aggrediendum quæ dei sunt & sustinendum aduersa. ¶ **Igitur omnes uos conuertimini.** Iuxta hebraū hr. **Et profecto omnes ipsi reuertemini.** Recti quidem stupebunt non declinantes a uia sua, uos uero certe reuertemini ad tuendam doctrinam contrariam quam protulistis. Et per hoc monet eos ut agnoscāt seipsos non rectos esse. **et uenite.** Iuxta hebræum hr. **et uenietis nunc: & non**

inueniam in vobis sapientem. Respondet ad id quod dixerat eliphaz q sapiē tes docuerunt eos: ad hoc inquam respondet, uenietis nunc / non corporeo gressu sed mentis attentione ad me subiungentem quæ dicam, & uidebitis q non inueniam in uo bis sapientem: hoc est uere sapientem quemcunq; eorum quos iactatis sapientes.

¶ Dies mei transierunt. Ostensurus q sapientes citati ab eliphaz nō uere sapiūt imo q desipiunt, resumit se esse propinquissimum morti / dicendo dies mei transierūt. cogitationes mee dissipate sunt. Iuxta hebræū hr. cogitationes mee solu te sunt Accumulat rationes ad probandum q est propinquus morti / adiungēdo qa perdidit penitus somnū: & a causa somni perditi inchoat, dicendo cogitatiōes meæ so-lutæ sunt / a naturali regimine impotente reducere eas ad quietem. torquentes cor meum / noctem verterunt in diem. Iuxta hebræū hr. cogitationes cordis mei noctem ponent in diem. Causam ad effectum applicatam narrat: vz q so lutæ cogitationes cordis sui perseuerant tollendo somnum. Priuationem siquidem som ni describit per noctem positam in diem, nox. n. est naturale tempus dormiendi / dies uero uigilandi: & propterea significatur tempus dormiendi occupatū a uigilia. et rur sum post tenebras spero lucem. Iuxta hebræū hr. lucem propinquam a facie obscuritatis. Non solum solutas sed etiam pauidas cogitationes causantes uigiliam narrat: dicendo q cogitationes suæ ponent lucem propinquā (hoc est lucem candelæ propinquam iacenti propter timorem) a facie obscuritatis: hoc est cogitatiōes meæ terrent me in tenebris iacentem sine somno / usq; adeo ut oporteat ad euitandum horrorem obscuritatis habere lucernam accensam propinquam oculis meis. Et per hoc firmatur q penitus perdiderat somnum.

¶ Si sustinuero. Iuxta hebræum habetur: Si sperabo. Prænarrata propin-quitate mortis suæ format rationem aduersus sapientiam sapientum / dicendo, si spera bo / fœlicitatem præsentis uitæ quam iuxta uestrorum sapientum sententiam promit-titis mihi, ecce quid eueniet: vz. infernus domus mea est. Iuxta hebræū hr. fo-uea domus mea. Incipit narrare quæ euenient: & inchoans a domo / dicit domum suam foueam sepulchri. et in tenebris straui lectulum meum. Descripta do-mo describit lectum in obscuritate perpetua: utpote intra sepulchrum. ¶ Putredi-ni dixi pater meus es: mater mea & soror mea vermibus. Iuxta hebræū hr. Foueam vocaui / pater meus tu: mater mea & soror mea vermē. Surrogat sibi loco patris foueam / & loco matris & sororis uermes, Ita q foueam se-pulchri loco domus & loco patris surrogauit, ea forte ratione quia principium genera tionis attribuitur non solum patri sed loco. ¶ Ubi est ergo nunc præstolatio mea? & patientiam meam quis considerat? Iuxta hebræū hr. Et vbi nūc spes mea? & spem meam quis videbit ipsam? Si sperabo quod promittitis, sequetur nunc nunc mors mea: & ubi spes mea in hac uita adimplebitur (quasi dicat nullibi) & quis uidebit impleri spem meam? quasi dicat nullus. ¶ In profundissi-mum infernum descendent omnia mea: putasne saltem ibi erit requi es mihi. Iuxta hebræū hr. In foueam descendent / si simul super puluere requies. Dixerat quis uidebit: subiungit irrisorie nisi aliq in sepulchrū meū descēdāt ad uidendū si simul in puluere requies fœlicitatis pmissæ mihi est: quod est ridiculū.

RESpondit autem bildad subites. Ordinate respondent iterum eo ordine quo prius respõderant. ⁊ dixit. Usq₃ ad quem finem verba iactabis? Iuxta hebræum hr̃. Usq₃quo ponetis finẽ verbis? Honoris gratia alloquitur bildad iobem in secunda persona numeri pluralis/dicendo ponetis. arguit autem eum ꝙ multiplicat uerba declinando ab eo in quo præcipue consistit quæstio: & propterea subiungit. intellige pri⁹ ⁊ sic loquamur. Iuxta hebræũ habet. intelligetis ⁊ postea loquemur. Arguit iobẽ ꝙ nõ penetrat præcipuum difficultatis mysterium. & occasionem sumpsit ex eo ꝙ iob multiplicauerat uerba ad monstrandum propter propinquitatem suam ad mortem uanas fore promissiones sibi factas. Ac si apertius bildad dixisset. non intelligis ꝙ non consistit neruus quæstionis in assecutione nouæ prosperitatis tuæ/sed in hoc ꝙ soli impii patiunt̃ hmõi aduersitates. in hac. n. sentẽtia diffundit̃ uniuersus sermo p̃sentis capl̃i.

¶ Quare reputati sumus vt iumenta: ⁊ sorduimus coram te: quid perdis animam tuam in furore tuo? Iuxta hebræum habetur. Quare reputati sumus sicut bestia: absconditi sumus in oculis vestris/rapiens animam suam in furore suo? Metri causa transpositæ sunt particulæ. ordo. n. literæ est. quare reputati sumus sicut bestia rapiens animam suam in furore suo/abscõditi sumus in oculis uestris? Anteꝗ̃ sententiam incipiat doctrinæ/respondet bildad ad ea quæ dixerat iob: vc₃ ꝙ deus abscondit cor eorum ab intelligentia/q;ꝙ ipsi annunciant socios ad blanditiam. Ad hæc inquã respondendo dicit duo. alterꝫ quare abscõditi sumus in oculis uestris: hoc est quare iudicio uestro habemur absconditi ab intelligentia? alterum quare sumus reputati sicut bestia rapiens animam suam in furore suo: hoc est sicut bestia acta a passionibus animæ. hoc. n. maxime apparet quum bestia furibunda absorbet id parum iudicii quod habet & agitur furore. dicit. n. hoc directe respondendo ad obiectam eis doctrinam blandam. hoc enim nihil aliud est ꝗ̃ doctores agi a passionibus animi etiam docendo: quod est eos esse subiectos passionibus adeo ut nec in doctrinæ iudicio liberi sint/& propterea similes esse bestiæ furibũdæ. ¶ Nũquid propter te derelinquetur terra. Metaphora est aduersus doctrinam iobis. & sumitur similitudo ab expugnatore terrarum/cuius timore derelinquitur ciuitas ab habitatoribus. Acsi apertius dixisset nunquid propter tuam doctrinam desinent homines in qua soliti sunt uersari doctrina manere/nunquid tam potens eris doctrina tua ꝙ efficies eos qui sunt nati & nutriti in communi doctrina quam profitemur desetere illã? quasi dicat minime. et tranferentur rupes de loco suo? Iuxta hebræũ hr̃. et recedet rupes e loco suo? Metaphora est/rupis nomine significans fixam ac immobilem doctrinam quam sapientes & socii iobis profitebãtur. nũquid tam potens erit doctrina tua ꝙ doctrina quam profitemur fixa ac immobilis tanꝗ̃ rupes/recedet e loco suo: hoc est a mentibus sapientum quæ sunt propria loca doctrinæ.

¶ Nonne lux impii extinguetur. Parui refert ꝙ hebraice habetur. Etiã lux impiorum extinguetur. Duo simul officia facit bildad. nam & iobis doctrinam nõ sat fuit dixisse inualidam/sed dicit etiam extinguendã: & in genere dicit ꝙ lux (hoc est doctrina) impiorum extinguetur. Incipit itaꝗ̃ enarrare miserias quæ solis impiis eueniunt/inchoans ab extinctione doctrinæ: quæ nominatur lux/eo ꝙ doctrina illumi-

natiua est mentium. et non splendebit flamma. Iuxta hebræū hr. et non splendebit scintilla ignis eius. Pronomen eius demonstrat impium. & usq; adeo doctrinam impiorum extinctum iri dicit ut nec scintilla splendeat/ad instar ignis qui sic extinguit ut nec scintilla remaneat. ¶ Lux obtenebrescet in tabernaculo illius. Parui refert q hebraice scribitur in præterito obtenebrata est. Ad instar deficientis luminis in tabernaculo describitur defectus celerrimus doctrinæ impii, dicendo q in proprio tabernaculo obscurata est: hoc est in propria familia defecit. et lucerna que super eum est extinguetur. Iuxta hebræū hr. et candela eius super eum extinguetur. hoc est ad instar cādelæ quæ extinguitur cum homine/doctrina impii extinguetur super ipsum: hoc est cum ipsomet & non remanebit lucens.

¶ Arctabuntur gressus virtutis eius. Extinctioni doctrinæ adiungit duas alias miserias: altera est arctabuntur gressus fortitudinis seu roboris eius. altera subiungitur. et præcipitabit eum consilium suum. hebraice tamen habetur & proiiciet. Post doctrinam/apte subiungit prudentiam quæ relucet in consilio/& fortitudinem uirium corporis & facultatum exteriorum. Et progressus quidem uirium arctādos/prudentiam autem proiicientem in deterius proponit, declaraturus singula. ¶ Immisit enim in rete pedes suos: & in maculis eius ambulat. Iuxta hebræum hr. Quia fuit missum rete in pedes eius: & super rete ambulabit. Dictio secunda uice interpretata rete/non proprie significat rete sed aliquid simile. Duo propo suerat: consilium vz & robur. & propterea inchoans a consilio/declarat impii cōsiliū ducere ipsum in malum, tum quo ad pericula cognita / tum quo ad pericula latentia. Et pericula quidem cognita describuntur ad instar retis missi ante pedes eius/ita q uidens illud confidit ambulare super illud & pertransire. sæpe. n. accidit ut parata pericula non æstimemus sed inter illa progrediamur/faciendo quod facturi sumus confidentes euadere. ¶ Tenebitur planta illius laqueo: & exardescet contra eum sitis. Iuxta hebræū hr. Apprehēdet calcaneum laqueus: roborabit super eum latrones. Sic iacet in hebræo: sed frequenter mutatur plurale in singulare / roborabit pro roborabunt. est enim sensus q multitudo latronum robur exercebit super eum. Terminus describitur impii ambulantis super rete nomine calcanei/ quod est extrema pars corporis. acsi apertius dictum fuisset q malo usus consilio non euadet, sed tandem capietur/incidet in laqueum & tanq superuenientibus latronibus male tractabitur. ¶ Abscondita est in terra pedica eius: & decipula eius super semitam. Latentia pericula describuntur ad instar laqueorum absconditorum in terra super semitam. ¶ Undiq; terrebunt eum formidines. Rectius diceretur terrores. et inuoluent pedes eius. Iuxta hebræū hr et dispergent eum ad pedes eius. Describitur terminus impii in periculis occulte paratis ei, ad instar hominis non intendentis transire per semitam/& tamen territus ex in circumitu imminentibus sibi malis dispergitur ambulando hac atq; illac/& sic uenit ad semitā in qua abscōditus est ei laqueus ad illaqueandum pedes. simili siquidem modo impii incidunt in latentes insidias/ proprio utentes consilio ad euadendū ab īminentib9 sibi malis aliis.

¶ Attenuetur fame robur eius: & inedia inuadat costas illius. Iuxta hebræū habet. Erit famelici robur eius: & fractionis parate ad costam

eius. Frequens apud hebræos usus nominis abstracti pro concreto/insinuat intelligẽ dum esse nomine fractionis paratæ effractoris parati ad costam eius. Declarato consi lio impiorum quo ad euentum malum, declarat consequenter arctari robur impii tum quo ad facultates tum quo ad uires corporis. & de opibus quidem dicit q̃ erũt fame lici & effractoris parati ad latus eius. Vtinam quotidie non uideremus hæc. uidem⁹ .n. multorum opes exhauriri stipendiis satellitum paratorum ad latus diuitis: qui hic ap pellantur effractores & famelici, quia sunt uiri tenues & prompti ad mala. ¶ Deuo ret pulchritudinẽ cutis eius: & consumat brachia illius primogeni ta mors. Iuxta hebræũ hr̃. Comedet membra pellis eius: comedet mem bra eius primogenitus mortis. Vires corporis consequenter describit exhau riendas in impiis a primogenito mortis: hoc est a mœrore. mœror. n. appellatur primo genit⁹ mortis/quia primum quod gignit mors in animis nostris est mœror: quilibet. n. tristatur cogitans se moriturum. & mœror comesturus describitur mẽbra pellis: hoc est quia ẽ corrodit mẽbra sub pelle immediate existentia consumptis carnibus: iuxta illud prouerb. 17. spiritus tristis desiccat ossa. propter quod exaggerando repetit̃ comedet membra eius. Quãuis autem bildad dicat hæc de impiis in genere, carpit tamen io bem dolore consumptum q̃ adhuc magis consumetur.

¶ Auellatur. Rectius legitur. Soluetur e tentorio suo spes eius. Propinq̃ tatem ad mortem tantam ut nõ sit spes uitæ/describit per spei effixionem a ꝓpria do mo: homo. n. non sperans amplius uiuere/soluit spem manendi in domo sua. narratis siquidem miseriis impii uiuentis/transit ad miseriam impii morituri. et calcet sup eum quasi rex interitus. Iuxta hebræũ hr̃. et faciet deambulare ipsum ad regem terrorum. hoc est ad mortem quatenus est supremum terribilium secundum doctrinam negantium aliam uitam. Duo itaq̃ mala in impio moriente describuntur. alterum desperatio ducens ipsum paulatim ad mortem tanq̃ deambulantem: alterum terror. propterea. n. describitur pergens ad regem terrorum.

¶ Habitent in tabernaculo illius socii eius qui non est. Iuxta hebræũ hr̃. Habitabit in tentorio eius ex in non ei. Transit ad miserias impii post mor tem. & habitator significatur alienus a consanguineis & affinibus defuncti/dicendo q̃ in tabernaculo eius defuncti habitabit homo ex iis qui cõpræhenduntur in non ei: hoc est in non coniunctis ei. aspergatur in tabernaculo eius sulphur. ad ignomi niam/loco aromatum quæ in domo mortui diuitis cremabantur. ¶ Deorsum radi ces eius siccentur: sursum autem atteratur messis eius. Futura indicati ui sunt hæc omnia uerba: & secunda particula iuxta hebræũ hr̃. et sursum ĩcidetur ramus eius. Metaphorico sermone significat inchoata opera ab impio defuncto defectura, tum quia arescet radix (hoc est id quod fouet & alit inchoatum opus) tum quia succidetur ramus: hoc est quicquid, in inchoato opere prouectum erat. ¶ Me moria illius pereat de terra. Iuxta hebræũ hr̃ periit. & est sermo de memoria laudis & glorie. et non celebretur nomen eius in plateis. Interpres addidit ce lebretur ad claritatem sensus. in platea siquidem congregati homines soliti sunt confer re de nomine defuncti/ miserãdo & laudando tẽpore quo defunctus est. Inter miserias itaq̃ defuncti supputat & q̃ in posterum non erit memoria eius/& q̃ tunc non erit no

men

men eius in platea. ℣ Expellet eũ. Legẽdũ ẽ. Pellẽt eũ de luce ad tenebras. hoc est quem glorificabant uiuum/uituperabunt mortuum. et de orbe transferet eum. Iuxta hebræũ hr̃. elõgabunt eum. hoc est indignum orbe terrarum dicent eũ. ℣ Non erit semen eius neq; progenies. Iuxta hebræũ hr̃. Non filius ei et non nepos in populo eius. Sententia est clara. nec ulle reliqe in regio- nibus eius. Iuxta hebræũ hr̃. in habitationibus eius. nec est opus expositio- ne. ℣ In die eius stupebunt nouissimi: & primos inuadet horror. Iuxta hebræũ hr̃. Super diem eius stupebunt posteri: & priores apprehendit pauor. Quanuis memoria laudis non erit, erit tamen memoria calamitatis tantæ q & posteri stupebunt & antiquiores superstites affecti sunt pauore quemadmodum na- uigantes in fluctibus & procellis: talem. n. timorem insinuat hebraica dictio.

¶ Hec sunt ergo tabernacula iniqui: & iste loc⁹ eius qui ignorat deũ. Iuxta hebræũ hr̃. Tantum hec habitacula iniqui: et iste locus non nouit el. hoc est eius qui non nouit deum fortem. Annota prudens lector aduerbium tantũ: quoniam in eo consistit neruus totius sententiæ bildad aduersus iobem. manifestat. n. per hanc exclusionem q prædictæ omnes miseriæ accidunt impiis duntaxat: ut hinc conuincat iobem inter impios. Nec intendit bildad q cuilibet impio eueniant uniuersa mala hæc: sed q nulla harum miseriarum afficitur nisi impius. Describit itaq; miserias dictas sub specie habitaculorum & locorum in quibus quasi habitant & conuersantur iniqui relatiue ad homines & ignorantes deum notitia obsequii: eo q euitare has mise- rias nequeunt/quemadmodum nec habitaculis nec locis carere possunt.

CAPVT .XIX.

RÆspondit autem iob/ & dixit. Vsq;quo affligitis. Parui re fert q hebraice hr̃. Contristabitis animam meam. Ac si apertius dixisset. tanto dolori quem sustineo in corpore/usq;quo perseuerabitis in gerendo tristitiam in animo. et atteritis me sermonibus? Futurum est apud hebræos. Duo absurda committebant socii iobis. alterum q perseuerabant dicendo contristantia iobem qui tamen uenerant ad consolandum eum. Alterum q multiplicabant non rationes sed uerba: & propterea iob dicit usq;quo atteretis me ser- monibus? ℣ En decies confudistis me. Iuxta hebræum habetur. Hoc/decẽ vicibus pudore afficietis me. Si supputatur numerus alterni sermonis, quinq;- es locuti sunt hacten⁹ socii/& iob quinquies quoq; respondit connumerata responsio- ne ista. & propterea dicit hoc decem uicibus: hoc est cum isto supputato colloquio de- cem uicibus affecistis me pudore/quinquies audiendo & quinquies respõdendo. et nõ erubescitis opprimentes me. Iuxta hebræũ habetur. non erubescetis, au- debitis in me? Debebant. n. erubescere ex tali officio: nec debebant audere in socium tam uehemẽter afflictũ/sed cõdolere & cõmiserari. ℣ Nempe et si ignoraui/mecũ erit ignorãtia mea. Iuxta hebræũ hr̃. Et ẽt pfecto erraui: mecũ dormiet error me⁹. Verba sunt non asserẽtis se errasse/sed cõcedentis sociis: acsi dixisset esto q erraui, respõdet siqdẽ tacitæ obiectioni: uc; q rõne erroris contristabant eum socii

& audebant in eum. Et appellatur error sermo excusatorius iobis: vz quod erat afflict⁹ non propter peccata propria. de hoc. n. dicit & profecto etiam erraui/id est esto quod erraui, non uos lædet error meus sed quiescet mecum: hoc est ex quo uidetis me fixum in hac sententia, esto quod errem non propterea perseuerare debetis audendo & contristando me/quia non nocet uobis error meus sed mecum dormiet nulli molestus. Et dicit hec respondendo ad bildad, qui in præcedēti capitulo dixerat iobi nunquid propter te relinquentur ciuitates &c.

¶ At vos contra me erigimini: & arguitis me opprobriis meis. Iuxta hebræū habetur. Si certe super me ingrandescetis: & arguetis sup me vituperium meum. Inchoat conditiōalem cuius antecedens habet duas partes. quarum prima est quod si certe grandes fietis super me dissentientem a uobis. altera est & uituperium meum (hoc est & afflictionem meam tanq̄ uituperium meum) reprahendetis super me/hoc est super merito meo. Tangit. n. in hoc antecedente utrunq; vz & dissidentes doctrinas de aduersitatibus hominum in prima parte/& dissidentes sententias de merito ipsius iobis. nam dissentiebant de aduersitatibus hominum in cōmuni: affirmante iobe affligi quandoq; homines a deo sine eorum culpa: affirmantibus autē sociis homines affligi a deo pro peccatis duntaxat. Dissentiebant quoq; consequenter applicando hæc ad iobem: asserentibus sociis iobem puniri pro peccatis eius: affirmāte autem iobe se longe plus pati q̄ mereantur peccata sua. ¶ Saltem nunc intelligite: quia deus non equo iudicio afflixerit me/& flagellis suis me cīxerit. Parui refert quod iuxta hebræum habetur. Scite nunc quod eloha fecit tortū mihi: & laqueum super me fecit circundare. Ecce consequens ad integrandū inchoatam conditionalem: & constat consequens ex duabus partibus. altera est eloha (hoc est deus iudex) fecit tortum mihi quo ad quantitatem mali/affligendo me plusq̄ mereor. altera est quod fecit malum meum incurabile. hoc enim significatur metaphora laquei circundantis, dicendo & laqueum circundare fecit super me/ut nulla ex parte possim euadere. ¶ Aduerte prudens lector quod iob nō blasphemat: quia nō absolute sed sub conditione affirmat deum non rectum fecisse iudicium. est. n. sensus quod si deus affligit pro peccatis duntaxat, fecit non rectum iudicium mihi/ puniēdo me longe plusq̄ mereor. Nec putes iobem confisum in proprio scrutinio meritorum suorum/prorupisse in hāc conditionalem: quoniam inexcusabilis esset a blasphemia: scriptum est. n. delicta quis intelligit? sed cōfisus in diuina reuelatione protulit hanc conditiōalem/q̄uis minus prudenter. reuelatum siquidem fuisse iobi quod deus affixit eum ad probādum quod etiam tam uehementer afflictus non peccaret sed perseueraret in rectitudine animi/apparet superius cap. 10. Dixi autem minus prudenter: quia in modo loquēdi retorquet iniustitiam in deum. debuisset siquidem dicere se plus pati q̄ meretur, & non ponere os in iudicium dei. unde & inferius arguitur iob a deo quod hæc dixerit. Est itaq; cōditionalis ista uera q̄uis tam antecedens q̄ cōsequens sit falsum: queadmodū uera ēt est ista cōditionalis si leo uolat leo habet alas/& tū tā ātecedens q̄ cōsequēs ē īpossibile.

¶ Ecce clamabo vim patiens/& nemo audiet. Iuxta hebræum habetur. Ecce clamabo tortū/& nō respōdebitur mihi. Prosequitur cōditionalē inchoādo a secūda parte cōsequētis: vz laqueū sup me fecit circundare, declarat siquidem quod

nulla sibi relicta est uia euadendi / incipiens a uia clamoris queruli clamando sibi fieri tortum: quantumcunque enim clamauero, non inuenitur respondens / hoc est releuans me. Vociferabor et non est qui iudicet. Parui refert quod hebraice habetur. et non iudicium. non solum careo releuante / sed etiam non inuenio iudicium. praesupponit enim se pati iniustum. Semitam meam circumscripsit et transire non possum: et in calle meo tenebras posuit. Iuxta hebraeum habetur. Viam meam obstruxit et non transibo: et super semitas meas tenebras ponet. Tertio facultatem euadendi tanquam per recessum a loco in quo patitur ademptam sibi describit / ad instar hominis cui uia publica obstructa est & cui obscuratae sunt particulares semitae. Et intendit per has similitudines dicere consequenter quod deus priuauit intellectum eius lumine ueritatis in multis rationibus mouentibus eum / & obstruxit ei uiam ad assequendum bonum indurando cor eius ad uolendum sistere in uita solita: haec enim sequuntur ex illa conditionali. si enim asseritur opinio sociorum de iobis punitione / & iungitur innocentiae eiusdem quam tuetur, sequuntur omnia haec: uel & quod non inueniat iudicium / & quod obtenebratus est intellectus iobis / & quod obstinata est uoluntas eius, ut nunquam transeat ad euadendum malum & assequendum bonum foelicitatis praedicatae a sociis.

Spoliauit me gloria mea. Legendum esset. honore meo. Manifestato laqueo circundante ipsum, manifestat magnitudinem afflictionis / colligendo praenarrata mala sua summarie & explicando mala alia prius tacita. & dicit haec ad inchoandum probationem consequentiae. Dico ad inchoandum: quia ad uerificandum sequelam consequentis ex antecedente non sat est manifestare magnitudinem afflictionis / sed adiungere oportet quod afflictus est iustus. ex ambobus. n. simul & non ex altero tantum / uerificatur quod plus patitur quam mereatur: ut patet. & propterea iob manifestat prius afflictionis propriae magnitudinem / & deinde propriam coram deo iustitiam. Verum magni refert discernere hanc manifestationem ab immediate praecedente: quoniam illa innititur sententiae falsae / assumptae in antecedente conditionalis dictae: ista autem innititur ueritati rerum gestarum. subiungit. n. mala quae uere passus est / & uere testantur magnitudinem afflictionis. & inchoat a priuatione honoris: non. n. amplius honorabatur. et abstulit coronam de capite meo. hoc est authoritatem qua auditione dignus tanquam rex habebar. Destruxit me vndique et pereo. Iuxta hebraeum habetur. Destruet me in circuitu et iui. hoc est perseuerat destruendo me in circuitu & iui in manus eius. metaphorico sermone direptionem ac consumptionem opum suarum describit. et quasi euulse arbori abstulit spem meam. Iuxta hebraeum habetur. et mouit sicut arborem spem meam. Spem suam appellat filios propagaturos progeniem eius. & modum quo interierunt commemorando / assimilat commotioni arboris. consueuerunt siquidem arbores euelli ex magno uenti turbine: & sic occisos fuisse filios testatur historia in principio huius libri scripta. concussit siquidem uentus domum in qua erant &c.

Iratus est contra me furor eius. Afflictionem propriae personae percussae a planta pedis usque ad uerticem commemorat. et sic me habuit quasi hostem suum. Parui refert quod hebraice habetur. et supputauit me sibi sicut hostes suos. Narratis malis illatis sibi a deo / narrat modum quo intulit haec deus. & describit fuisse mo

dum hostilē: hoc est ꝙ tanꝗ contra hostē suū processit deus. Et explanando hunc modū subiungit. Simul venerunt latrones eius. Iuxta hebræum habetur. Simul venient societates eius. Vere secundum historiam simul tempore uenturæ ordinatæ fuerunt & uenerunt societates diversæ: vc3 chaldæorum sabæorum & dæmonū tum excitantium uentos tum immittētium ignem. Et pronomen eius demonstrat deū, sub cuius potestate sunt societates istæ tanꝗ societates militum. et fecerūt sibi viā per me. Iuxta hebræū hr. et calcarunt super me vias suas. hoc est uno eodemꝗ tempore calcarunt uias suas diuersas contra me. et obsederunt in gyro tabernaculum meum. Ad uerificandum ꝙ deus processit contra eum tanꝗ hostem/describitur tanꝗ circundatus societatibus istis ad expugnandum eum. Et uere sic fuerat: quoniam ad expugnandum animum eius ut rueret in peccatum, occisi sunt filii & famuli / consumptæ oues & direpta reliqua animalia. quo ad hoc siquidem uerificatur similitudo hostilitatis & non solum secundum res gestas exterius: ꝗuis deus non intenderit expugnare, sed tradiderit eum dæmonibus intendentibus expugnare.

¶ Fratres meos longe fecit a me. Narratis malis sibi illatis directe, subiungit mala quæ per modum sequelæ euenerunt sibi. & fratres quidem appellat consanguineos & affines. et noti mei quasi alieni recesserunt a me. Iuxta hebræum hr. et noti mei tantum alienati sunt a me. hoc est & mihi tantum noti (utpote qui mihi soli communicabant secreta sua) alienati sunt a me. ¶ Dereliquerunt me propinqui mei. Iuxta hebræū hr. Prohibuerunt appropinquantes mihi. hoc est soliti appropinquare mihi uisitando me, prohibuerunt officia salutationis / uisitationis / comitatus & huiusmodi. et qui me nouerāt obliti sunt mei. et uniuersaliter illi obliti sunt mei inter quos & me mutua erat notitia. ¶ Inquilini domus mee & ancille mee sicut alienum habuerunt me: & quasi peregrinus fui in oculis eorum. Hinc apparet ꝙ famuli & famulæ iobis habitantes in domo iobis / non fuerunt percussi percussis aliis iobis famulis, sed ex industria a satana reseruati ad multiplicandam tristitiam iobis uidendo se despici a domesticis famulis qui remanserant. ¶ Seruum meum vocaui & non respondit: ore meo deprecabar illum. Habebat iob domi non solū famulos seu ministros quos interpres appellauit inquilinos domus sed ēt seruos ēt despiciētes iobem. ¶ Halitū meū exhorruit vxor mea. Iuxta hebræū hr. Halitus meus alienus vxori mee. hoc est tanꝗ alienus habetur ab uxore mea: quod est dicere uxorem suam uitare ipsum tanꝗ uirum alienigenam. et orabam. Iuxta hebræum habetur. et miseratus sum filios vteri mei. defunctorum siquidem filiorum iacturam miseratus erat. Et ad cumulum miseriarum iobis spectabat proculdubio miseratio hæc. ¶ Stulti quoꝗ despiciebant me. Iuxta hebræum habetur. Etiam iniqui abominati sunt me. Et quod deterius est. quum ab eis recessissem / detrahebant mihi. Iuxta hebræum habetur. surgam & locuti sunt in me. Iniq abominati sunt me sedentē/& surgentē ad honorandū eos, ꝓsecuti sunt iniuriis uerboꝝ. & i hoc carper̄ uidet̄ socios iniquos. ¶ Abōinati sunt me quōdā cōsiliarii mei. Iuxta hebræū hr. Abōinati sunt me oēs gētes secreti mei. Diuersarū nationū cōsiliarios se habuisse insinuat / a qb⁹ ēt despiciebat̄. & quem maxime

diligebam/aduersatus est mihi. Iuxta hebræũ hr. et iste amaui versi sunt in me. Dicendo uersi sunt/insinuat q pronomen iste demõstrat multos. demõstrat.n. quemlibet sociorum præsentium quos alloquebat / demonstrat cœtum illorum. Et hebraica phrasi subintelligitur relatiuum/& iste quem amaui uersi sunt contra me.

¶ Pelli mee consumptis carnibus adhesit os meum. Iuxta hebræũ hr. In pelle mea & in carne mea affixum est os meum. Post consecuta extrinsecus/manifestat quid consecutum fuerit intrinsecus (hoc est in corpore proprio) ex percussione suscæpta: dicendo q ossa per uniuersum corpus tanq affixa conglutinata sunt tam carni q pelli suæ. Et hinc apparet q non tota iobis caro consumpta erat: sed quicquid carnis remanserat/& quicquid fractæ pellis erat, cohærebat ossibus tanq affixum/ita q non poterat iobis cutis digitis alienis trahi in rugam. et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos. Iuxta hebræũ hr. et euasi in pelle dentium meorum. Excipit ab affixa pelle pellem dentium: quam ex industria satã reliquit solutam/ut facultas loquendi ad maledicentiam & blasphemiam remaneret in iobe. ¶ Miseremini mei miseremini mei saltem vos amici mei. Interps addidit saltem: & mutauit socios in amicos. quia manus eloha tetigit me. Sententia est clara. ¶ Quare persequimini me sicut deus: & carnibus meis saturamini? Iuxta hebræum hr. Quare persequemini me sicut el: & carne mea nõ saturabimini? Inter subsecuta mala supputat postremo officia sociorum mala erga eum/prouocando eos ad misericordiã. & dicit quare persequemini me sicut el/idest deus fortis: arguendo eos q perseuerant persequendo eum hostiliter. nam sic (hoc est hostiliter) deum persequi ipsum iobem/paulo ãte descripserat. Et significanter dicit sicut el: quoniam absurdum est socios imitari potentiam diuinam affligentem aliquem. Quod autem dicit & carne mea non saturabimini/ad manifestãdum sociorum peccatum spectat. uobis inquit nõ sat est cruciatus carnis meæ quem uidetis, sed perseueratis apponendo cruciatum animi/contristando continue me.

Quis mihi tribuat vt scribantur sermones mei. Deficit nũc/& superfluit mihi: hebraice enim habetur. Quis dabit nunc & scribentur sermones mei. Occultata siquidem hactenus in corde suo prolaturus/dicit quis dabit nunc: hoc tempore quo manifesto tam excælsum mysterium dei. Et est sermo mutilus: metri enim causa transposita est particula in libro. Ita q clausula ista ad sui integritatem ordinanda est cum dicta particula. & est sensus quis dabit nunc & scribentur in libro sermones mei/non quos dixi sed quos proferam. post narratam siquidem magnitudinem afflictionis propriæ, intendit manifestare propriam iustitiam/non operum sed fidei: ut integre pateat ipsum tam uehementer afflictum fuisse/& esse iustum apud deum. quis mihi det vt exarentur in libro. Stylo ferreo & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice. Iuxta hebræũ habet. quis dabit in libro & sculpentur? In stylo ferri & plumbo, ad semper in petra incidentur? Vt prædictum est particula in libro/non ad hanc sed ad præcedentem immediate spectat sententiã. Ita q iob cupit uerba subiuncta scribi dupliciter (tum in libro tum in petra) dicendo. quis dabit & sculpentur in stylo ferri & plumbo/ad semper in petra incidentur? Vbi manifeste patet petram esse in qua incidendo sculpen

da sunt uerba instrumento ferreo. Et ratio affertur ad hoc ut seruentur in perpetuum: libri. n. facile & consumuntur & perduntur. Quod autem dicitur de plumbo, spectat ad hoc q̄ incisæ in petra concauitates literaꝝ impleant̃ plumbo / ut facile legi possint.

¶ Scio. n. q̄ redemptor meus uiuit. Iuxta hebræū hr̃. Et ego sciui redẽptorem meum uiuum. Ecce uerba scribenda in libro & sculpenda in petra. & merito / quia fidem mesiæ redemptoris humani generis resurrectionisq; futuræ continent. Fidem itaq; suam non uacillantem sed certam manifestat dicendo & ego sciui. Incipit autem a coniunctione copulatiua / ad manifestandum q̄ non solus habuit hãc notitiã. dicendo. n. & ego sciui / insinuat q̄ alii quoq; hoc idem sciuerunt: ut intelligeremus q̄ fides mesiæ & resurrectionis antiquior est iobe. Et dicendo redemptorem meum / spem suam in redemptore positam manifestat. redemptorem autem (ut subiuncta testãtur) a seruitute corruptionis corporeæ significat. Et dicendo uiuum / aperit redemptorem suum esse deum: utpote qui perseuerat uiuus. non. n. dicit uiuet sed uiuum / ad significãdum q̄ tunc & semper uiuit redemptor eius. et in nouissimo die de terra surrecturus sum. Iuxta hebræū hr̃. et nouissimū super puluerem leuabit. subauditur enim more solito relatiuum. Ita q̄ ordo literæ est / & nouissimum q super puluerem leuabit. Et aiunt hebræi posse subintelligi in uerbo leuabit pronomẽ se. ita q̄ duplex est lectio: uel leuabit se / uel leuabit. Profitetur itaq; iob redemptorem suum non solum uiuum sed etiam nouissimum: hoc est q̄ post eum non erit alius redemptor / ad excludendum fictum a quibusdam philosophis redemptorem hominum nūq̄ postremum sed quilibet eorum habet successorem. opinati sunt enim corpus cœleste post cõpletum annum maximum producere iterum eosdem homines: & sic deinceps completo maximo quoq; anno / denuo producere eosdem homines. ac per hoc nullum esse redemptorem hominum nouissimū: quia nullus annus maximus est ultimus, sed in æternum cuilibet succedet alius. Ad excludendum ergo huiusmodi redemptorem appellat redemptorem suum nouissimum. ¶ Et si subintelligitur pronomen se, resurrectio ipsi⁹ mesiæ significatur dicendo qui super puluerem leuabit se. Et sic naturæ duæ significantur in mesia: altera qua semper est uiuus / altera in qua post mortem resuscitatus est a se ipso. Si uero nõ subintelligitur pronomen se, resurrectio communis significatur efficiẽda a mesia dicendo qui super puluerem leuabit / proculdubio quos redemit. effectus. n. redemptionis describitur. ¶ Et rursum circundabor pelle mea. Iuxta hebræū hr̃. Et postea pelle mea circūdati sunt ista. Et ē fœminini generis ac numeri singularis pronomen ista. & est ordo literæ / & postea pelle mea ista fuerunt circundati artus mei seu membra mea. est. n. masculini generis membrum apud hebræos. Verificatur autem & postea / secundum utranq; lectionem: nam post mesiæ resurrectionẽ resurrectio erit aliorū / & prior est naturaliter actio leuationis q̄ passio eius qui leuat̃ ex puluere. Nec me latet dictionem interpretatam circundati / posse etiam interpretari incisi uel consumpti: sed quia contextus horret has significationes in hac litera, ideo electa ē significatio circundationis quadrans contextui. et in carne mea uidebo deum saluatorem meum. Iuxta hebræū hr̃. et de carne mea uidebo eloha. Substantiuum uerbum præsentis temporis in hebræo non sæpe sed semper omissum / insinuat subintelligendum hic esse uerbi substantiui participium ens, ita q̄ ordo literæ est

& de carne mea ens uidebo eloha. Manifeste profitetur se resurrecturum cum propria pelle & propria carne & deum iudicem se uisurum, dicendo & constans de carne meá uidebo eloha: hoc est deum iudicem. ¶ Quem visurus sum egoipse & oculi mei conspecturi sunt/ & non alius. Iuxta hebræũ hř. Quẽ ego videbo mihi & oculi mei videbunt/ & non alienus. Salutarem sibi deum iudicem fore affirmat dicendo quem ego uidebo mihi/non aduersus me. Et corporali uisione uisurũ se eloha manifestat dicendo & oculi mei uidebunt. Et per hoc duas in eloha naturas iterum manifestat: alioquin oculis suis non esset uisurus eloha. nisi. n. deus iudex esset etiã homo/ corporeis oculis non uideretur. Et ad excludendum delirameta quæ secutus est pythagoras dicens se olim fuisse euphorbium, subiungit & non alienus. subauditur. n. pro me seu loco mei. ad declarandum siquidem ꝙ ipsemet penitꝰ resurget/ excludit omnem diuersitatem substantialem dicendo & non alienus a me loco mei. reposita est hec spes mea in sinu meo. Iuxta hebræũ hř. consumpti sunt renes mei in pectore meo. Consummato sermone fidei de mesia redẽptore in duabus naturis (diuina scilicet & humana) & de resurrectione hominum & de postremo iudicio, dicit iob metaphorico sermone nihil remansisse in intimis suis, uniuersam. n. fidem ac spem suam per dicta uerba protulerat. Et ad instar renum consumptorum (utpote in quibꝰ nihil remansit pinguedinis ac humoris) describit intima animi sui dicendo consumpti sunt renes mei. ad insinuandum. n. ꝙ metaphorice loquitur/ adiungit in pectore meo. renes. n. corporei longe sunt a pectore: secreta autem animi dicuntur recõdita in pectore. Assimilantur autem etiam apud hieremiam cap. 17. intima animi renibus/ quia renes in corpore purgatorii sunt secundum physicos: & ideo intima animi quatenus purgatoria animi esse debent/ appellantur renes. Et in proposito aptissime renibus cõsumptis assimilantur intima animi iobis purgatoria ipsius exhausta/ proferendo palã quicquid in eis latebat. Et dixit hoc ad manifestandum sociis ꝙ hactenus retinuerat apud se fundamentum iustitiæ suæ/ fidem scilicet mesiæ & resurrectiõis &c. modo autem coactus est manifestare/ sic ut nõ expectẽt amplius audire in quo cõsistit iustitia eius.

¶ Quare ergo nunc dicitis: persequamur eum & radicem verbi inueniamus contra eum? Fugite ergo a facie gladii. Iuxta hebræũ hř. Quia dicetis quis persecutus est eum? & radix verbi inuenta est in me. Timete vobis a facie gladii. Post manifestatam propriam iustitiam monet iob socios ne perseuerent in temerario iudicio iniquitatis ipsius iobis. monet autem prædicẽdo tum eorum obstinationem tum pœnam. Et obstinationem quidẽ prædicit ut cãm pœnæ/ dicendo. quia dicetis/ hoc est perseuerabitis dicentes hæc duo: alteꝝ qs ꝑsecutus est eum/ nisi deus qui omniũ hominũ merita nouit? alterũ & radix uerbi (hoc est rei. i. persecutionis: uerbum. n. quandoqꝫ sumi pro re apud hebræos perspicuum est) inuenta est in me. Et intendit per radicem/ iniquitatem tanqꝫ persecutionis radicem: utpote meritorie germinantem persecutionem. dicebant. n. socii iobis ꝙ deus inuenit in iobe radicem persecutionis/ hoc est iniquitatem merentem persecutionem. Quia iniquã perseuerabitis hæc dicendo temerario iudicio, ideo timete uobis a facie gladii/ supremi iudicis quem manifestaui me uisurum. quoniam vltor iniquitatum gladius est. Iuxta hebræũ hř. quia ira iniquitatibus gladii. Et est ordo literæ/ quia irã

gladii imminet iniquitatibus. ecce ratio pœnæ metuendæ/ quia uindicta gladii imminet iniquitatibus. Et gladii nomine potestatem exterminatricem significat. et scitote esse iudicium. Iuxta hebræū hr. propterea scietis q iudiciū. Intēdit iob q iudicium superest in alia uita. & de illo dicit propterea scietis q, iudicium est / propter iniqitates uestras scietis experientia teste q iudicium superest.

CAPVT .XX.

RESpōdit autem zophar nahamathites. Tertius socius tertio loco respondet iterum. et dixit. Idcirco cogitationes mee varie succedunt sibi. Iuxta hebræū hr. Idcirco cogitationes mee facient respondere me. Dixerat in postremis uerbis iob q ira gladii imminet iniquitatibus: accæpitq zophar hanc sententiam ex ore iobis confessam / & dicit. idcirco/hoc est propter hanc quam confiteris sententiam q ira diuini gladii decreta est iniquis, cogitationes meæ quæ fundātur super hac sententia facient respondere me/tuendo & prosequendo quæ prius dixeram & quæ socii dixerunt: vz q ira dei est propter iniquitates. ¶ Vbi aduerte q zophar iuertit iobis uerba ad suum propositum non ignoranter sed sciens & prudens illudendo iobi: ut in sequenti capitulo iob testat. comminatus siquidem fuerat iob in calce præcedentis capituli iram gladii diuini decretam iniquis/intendens loqui de ira iudicii diuini post hominis mortem: zophar uero q̄uis sensum iobis intelligeret, uerba tamen iobis festinus accæpit/ & inuertit utendo illis pro sententia sua tanq iob confessus fuerit sententiam sociorum suorū: & propterea festinā̄ter inchoat ab occasione sumpta ex uerbis iobis dicēdo ideo &c. & mēs in diuersa rapitur/doctrinam qua me arguis audiam. Iuxta hebræū hr. et pro festinatione mea in me/correctionem erubescētie mee audiam. Insinuat ipsemet zophar festinationem propriam ad respondendum: hoc est q quum audiuit iobem confiteri q ira diuini gladii decreta est iniquis/statim ex ore iobis festinanter accæpit uerbum tanq ad confutandum iobem uerbis ipsiusmet iobis. & pro huiusmodi festinatione petens ueniam, præoccupando correptionem quam meretur (indecens. n. est huiusmodi festinatio) offert se auditurum pro festinatione sua qua usus est correctionem erubescentiæ suæ/hoc est facientem ipsum erubescere. et spirit⁹ intelligentie mee respondebit mihi. Iuxta hebræū hr. et spiritus ab intelligentia mea testificabitur mihi. Intelligentiam suam zophar appellat sententiā quā ipse intelligebat/quam profitebatur: vz q ira dei decreta est iniquis. spiritū autē ab huiusmodi ueritate intellecta procedentem appellat impulsum internum in mentibus hominum/& etiam in uerbis ipsius iobis apparentem tanq iob ab huiusmodi spiritu actus protulerit uerba illa. & ꝓpterea dicit & spiritus procedēs ab intelligētia mea (hoc ē a ueritate a me intellecta) testificabit mihi/utpote cōmunis humano gñi. ¶ Hoc scio a principio. Iuxta hebræū hr. Num hoc nosti a semper, a constitutione hominis super terram? Quasi dicat optime nosti. & ad exponendū semper/subiungit a positione hominis super terram. Nec est perspicuum an zophar crediderit mundum atq hominem fuisse ab æterno an creatum in principio tēporis ut

moyses scripsit. si.n. philosophorum opinionem sequebatur/legendum est appositiue a semper a positione hominis super terram: si uero ueritatem reuelatæ fidei sequebat̃, intelligendum est positionem hominis super terram limitare semper. ita q̃ quum dixisset a semper, limitando æternitatem ad tempus quo factus est homo/subiungit a positione hominis super terram. perinde acsi dixisset a semper non simpliciter & absolute sed ex quo positus est homo super terram. Et intẽdit per hoc dicere q̃ non oportet fingere resurrectionem mortuorum cum iudice iniquorum: quoniam ex quo conditus est homo super terram/semper iniqui fuerunt puniti a deo. huc.n. tendit uniuersum capitulum hoc: ut in hoc principio & in calce patet. ¶ Quod laus impiorum breuis sit: & gaudium hypocrite ad instar puncti. Iuxta hebræũ hr̃. Quod cantus impiorum ex propinquo: & letitia hypocrite usq; unius puncti. Ecce demonstratum per pronomen hoc (dicendo num hoc nosti) uerificatum sem per ex quo positus est homo super terram. & duo significantur de prosperitate impiorum: propinquitas uꝫ ad casum/& momentanea duratio. Et propinqtas quidem ad casum describit̃ instar propinquitatis localis ad perturbantia/dicẽdo q̃ cant⁹ impiorum ex propinquo habet perturbantia & tollentia ipsum. momentaneam uero durationem significat ad similitudinem morantis usq; ad unum temporis punctum (hoc est quasi indiuisibile momentum) dicendo & lætitia hypocritæ usq; unius puncti: hoc est instantis moram. Nominat autem cantum & lætitiam/ut tam internum q̃ externũ gaudiũ compræhendat: & meminit impiorum & hypocritæ ut tam occulte q̃ patẽter iniquos compræhendat. Et hæc proponit tanq̃ genera miseriarum quibus iniqui afficiuntur in hac uita a deo/declaraturus modos quibus ambo uerificãtur. zophar.n. ordinate procedens ad manifestandum proposita, primum manifestat sensum propositorum/patefaciendo etiam de quibus impiis loquitur: deinde manifestat modos quibus uerificat̃ propinquitas: & demum quomodo uerificatur celeritas pœnarum. ¶ Si ascenderit usq; ad celum superbia eius. Iuxta hebræum habetur. Si ascẽdet in celum celsitudo eius: & caput eius nubes attinget. Dixerat cantum impiorum ex propinquo: & propterea ad confutandum apparentem elongationem prosperitatis dicit. si ascenderit usq; ad cœlum (quasi elongata a perturbantibus) cælsitudo impii, & caput eius ad nubes attigerit: hoc est ad locum excælsum in quo suspicimus nubes. metaphorico.n. sermone maxima cælsitudo humanæ prosperitatis describit̃. ¶ Quasi sterquilinium in fine perdetur. Iuxta hebræũ hr̃. Sicut stercus eius in perpetuum peribit. E regione eleuationis ad cœlum ponit eiectiõem stercoris proprii ad inferiora/non ut recondatur sed ut in perpetuum pereat. per hanc metaphorã insinuans concomitantiam ruinæ ad cælsitudinem: ita q̃ quemadmodum cælsitudinẽ impii hominis concomitatur naturaliter in corpore uilissimum stercus eiiciendum, ita in statu excælso comitat̃ futura ruina in uilitatẽ abominabilẽ. Intẽdit.n. p hoc q̃ in impiis prosperitas fert secum necessitatem cadendi quemadmodum necessitatem egerendi. & propterea dicit q̃ in perpetuum peribit sicut stercus eius. et qui uiderunt/dicent ubi ipse: hoc est qui cum uiderant in tanta cælsitudine/aspicientes illius ruinam admirãdo dicent ubi ipse est: locum tam sordidum aut nullum inter humanas dignitates considerãtes. ¶ Velut somnium auolans. Optime interpretatus est hebrai-

cam literam **Sicut somnium volabit.** quoniam subintelligitur relatiuum: & est sensus sicut somniũ quod uolabit. postq̃.n.zophar manifestauit quo sensu intelligat̃ prosperitas impiorum ex propinquo ex metaphora præcedente/declarat consequenter quo sensu intelligatur eorundem prosperitas momentanea, assimilando eam somnio/non retento in memoria sed uolanti a memoria somniantis. Et propterea subiungit. **non inuenietur.** Iuxta hebræum hr̃. **et non inuenient illud.** qui somniauerunt. **transiet sicut visio nocturna.** Iuxta hebraeũ habet̃. **et profugus erit sicut visio noctis.** Assimilatur secundo impius diues uisioni noctis:hoc est spectris seu simulachris apparentibus in nocte timentibus hominibus in uigilia. aiunt.n. uidisse se imaginem quandam quæ uelut profuga non apparet amplius. Assimilatur ergo prosperitas impii somniis & spectris statim transeuntibus,ad insinuandum tum eam esse ualde uanam/tum nullius durationis. Vnde & subiungitur. **Ocul⁹ qui eum viderat non videbit.** Iuxta hebræũ hr̃. **Oculus vidit eum & nõ adiiciet.** proculdubio ad uidendum iterum. De simulachro uiso in nocte dicitur oculus uidit illud semel secundum existimationem uidẽtis, & quum uult iterum uidere illud non uidet amplius. momentaneam.n. durationem per hanc similitudinem insinuat. **neq̃ vltra intuebitur eum locus suus.** Particula hæc metri causa transposita est. pertinet.n. ad metaphoram localem primo dictam si ascenderit in cœlum &c. Ita q̃ cointelligenda est in calce illius metaphoræ postq̃ scriptum est ubi ipse? subiungitur.n.& nõ adhuc uidebit eum locus eius:hoc est & non redibit ad pristinam cælsitudinem.

¶ **Filii eius atterentur egestate.** Iuxta hebraũ hr̃. **Filii eius placabunt pauperes.** Manifestat consequenter zophar de quibus impiis loquitur: vz de perseuerantibus in iniquitate. Et oportuit hoc manifestare, quia iobi quem censebant ex propria iniquitate percussum/fœlicitatem si conuerteretur ad deũ & bona opera promiserant. Describit itaq̃ perseuerantem impium ab operibus filiorum placantium pauperes qui conqueruntur de patre. Ac si apertius dixisset, de illo impio loquor qui sic perseuerat ut non ipse placet pauperes querulos/sed filii eius hoc faciunt officium: q̃a pater tam terribilis est usurpator alieni ut pauperes queruli non possint habere quod suum est ab eo. **et manus illius reddent ei dolorem suum.** Iuxta hebræum hr̃. **et manus eius restituent male partum** Manus filiorum demonstrantur restituentes pauperibus male acquisita a patre/ad uitandum infamiam ex clamoribus pauperum consurgentem:contingit.n. nõnunq̃ hoc officium fieri a filiis inuito patre. ¶ **Ossa eius implebuntur vitiis adolescentiæ eius.** Iuxta hebræũ hr̃. **impleta sunt pueritiis eius.** Et est sensus q̃ perseuerauit in uitiis a pueritia sua. ossa.n. sustentantia corpus/pro moribus & consuetudinibus sustentãtibus moralem uitam ponuntur repleta pueritiis:hoc est uitiis etiam a pueritia contractis. iam.n. dictum est q̃ perseuerantes impios intendit describere. propter quod & subiũgit. **et cũ eo in puluere dormient.** Ecce perseuerãtia uitiorum usq̃ ad mortem: utpote quæ comitabuntur eum usq̃ ad pulucrem sepulchri seu cadaueris.

¶ **Quum.n. dulce fuerit in ore eius malum.** Iuxta hebræũ hr̃. **Si dulcebit in ore eius malum.** Postq̃ manifestauit q̃ loquitur de impiis perseuerantibus, adiungit modum ac rationem quo & qua aliquis perseuerat in malo morali. Et consi-

stit tam modus q̃ ratio in delectatione. ideo. n. perseuerat homo in mala uita quia de/lectatᷣ in malis operibus. Describit itaq; huiusmodi delectationem ad instar cibi dulcis/ qui retentus intra os delectat, dicendo si malum (proculdubio morale) dulcebit: hoc est tanq̃ cibus dulcis in ore eius delectabit animum eius. **abscondet illud sub lingua sua.** Prosequitur similitudinem delectati in dulcedine cibi dulcis in ore, q ad continuandam delectationem non transglutiet cibum dulcem, sed tanq̃ absconditum sub lingua retinebit: ut hinc intelligamus q delectatio faciet retinere id quod delectat ut cõtinueᷣ delectatio. ¶ **Parcet illi.** Iuxta hebræũ hᷣ. **Miserabitur super illud.** Quod potest dupliciter exponi. primo ut intellexit interpres antiquus / non deglutiet illud. & sic cõtinuatur similitudo explanando magis illam. Secundo ut explicetur hy/pocrisis eorum qui delectantur in malo, dicendo miserabitur super illud/ proculdubio malum: hypocritæ. n. audiendo homines opprimi/miserantur eos, & tamen nõ desistũt ab oppressione hominum. & propterea subiungitur. **et non derelinquet illud.** sed retinebit. **et celabit in gutture suo.** Iuxta hebræũ hᷣ. **et prohibebit illud ĩtra palatum suum.** ad instar cibi dulcis prohibebit ne exeat a palato suo. Ecce modus quo perseuerat homo in malo declaratus est ex similitudine retinentis rem dulcem diutius in ore quia delectat.

Panis eius in utero illius uertetur in fel aspidum intrinsecus. Vltima dictio (scilicet intrinsecus) iuxta hebræũ hᷣ. **prope eum.** Incipit zophar declarare q facultates impiorum habent malum propinquum, declarando hoc in co/mestis/in luctis/in habitis a natura/in solutionibus/in cõmutationibus & in accumulationibus. Inchoãdo itaq; a facultatibus uoratis/appellat eas panem eius: quia tanq̃ panem suum reputat eas impius. & dicit q quemadmodum comestus cibus in uisceri/bus uertitur in amaritudinem similem amaritudini existentium prope serpentes, ita facultates uoratæ uertentur in amaritudinem impii tanq̃ habentes prope serpentes re/gulos. Quia. n. propria nomina animalium minus certa sunt apud hebræos/ ideo ua/rie transferuntur ab interpretibus. & quoniam non legimus aspidem sed regulum inficere propinqua, ideo melius legeretur regulorum q̃ aspidum. ¶ **Diuitias quas deuorauit euomet.** Iuxta hebræũ hᷣ. **Substãtiam deglutiuit & euomuit eam.** Declarat panem dicendo substantiam. & substantiæ nomine significatur aurum argentum & uniuersaliter quicquid possidemus. Declarat & amaritudinis effectum in/star uomitus/ad significandam inuitam restitutionem seu extractionem. propter quã subiungitur. **et de uentre illius extrahet eas deus.** Nomen est el. diuina enim fortitudo scribitur extractura deglutitas alienas res de uentre impii: hoc est etiam de penetralibus eius.

¶ **Caput aspidum suget.** Si legendum est caput/non est legendum aspidum sed uiperæ. nam zophar hæc dicens/ credidit scriptoribus narrantibus q fœmina uiperæ concipit ex sputo/quod perspicuum est ex capite immitti. & propterea dicit suget ca/put: quoniam tanq̃ sugendo sputum concipit. Quæ suctio significare potest amputationem capitis masculi quam scribunt interuenire in tali coitu. aiunt. n. masculum spuere in os fœminæ/quæ amputat illius caput. Et per hoc significatur impii iniquitas oc/cidentis etiam hominem ut habeat facultates illius. Pœna autem subiungitᷣ dicẽdo. **et**

occidet eum lingua vipere. Legendum esset, lingua cerastis. uel lingua naderos, de his.n. serpentibus legitur ꝙ lingua est uenenosa, Et apte hæc pœna redditur culpæ prædictæ. Si uero quia hæc fabellis similia a physicis creduntur, legitur. Venenum reguli suget: occidet eum lingua naderos. seu cerastis, significat pro pinquitas ruinæ in suctis, reipublicæ siquidem bona tanꝗ matris ubera sucta ab impio insinuantur sic ut in uenenum incurabile sugat sibiipsi impius. Et quia ad usurpandū reipublicæ honores officia atꝗ res/utitur officio linguæ alienæ & propriæ, ideo adiungitur ꝙ uenenosa lingua occidet eum, Et ueneno reguli attribuitur sugi/quia sola respiratio sufficit ad hoc ut homo inficiatur ueneno reguli propinqui.

¶ Non videat riuulos fluminis torrentis mellis et butyri. Iuxta hebræū hr. Nō videbit in partitiōibus: flumina torrentū mellis et butyri. In acquisitis ex naturalibus operibus apum & uaccarum propinquum impio malum pœnæ describitur: ꝙ cum tanta copia mellis & butyri abundet ut tanꝗ fluenta torrentum impetu magno currentium sint, tam amara est illius animo auaro distributio butyri & mellis pro usu domesticorum famulorum & seruorum ꝙ ex industria non uidebit huiusmodi partitiones/ne crescat tristitia sua uidendo huiusmodi partitiones. Et in melle ac butyro intellige reliqua. ¶ Luet que fecit omnia nec tamen consumetur. Iuxta hebræū hr. Reddet laborem et non deglutiet. In solutionibus propinquum impio malum describitur: ꝙ quando soluit mercedem laboris illis qui laborauerunt in uineis agris uel aliis exercitiis, tanta afficitur passione auaritiæ ut comedendo non deglutiat: hoc est ut non exerceat officium gutturis, quod est delectari cibo atꝗ potu, in gutture.n. huiusmodi delectatio sentitur. Iuxta multitudinem adinuentionum suarum sic et sustinebit. Iuxta hebræū hr. sicut substantia permutatio eius et non letabitur. In commutationibus emendo res quibus opꝰ ē/malum propinquum impio describitur: ꝙ ꝗuis commutatio eius dādo pecuniam pro rebus sit sicut substantia (hoc est sit opportuna ac utilis sicut reliqua quæ possidet) nō tamen lætabitur/quia nummos proprios minuit.

¶ Quoniam confringens nudauit pauperis domum: rapuit et non edificauit eā. Iuxta hebræū hr. Quia fregit/reliquit pauperes: domum rapuit et non edificabit eam. Interserit iniquitates impii tres. Prima est fregit, & sub hac compræhēduntur omnia mobilia male acquisita: nam tanꝗ frangendo res alienas mobiles partem tollunt. Secunda est reliquit pauperes, & sub hac compræhendit̃ uniuersa erga pauperes animi cruditas. Tertia est domum rapuit, & sub hac compræhenditur omnium immobilium occupatio. Significanter autem adiūgitur & non ædificabit eam/ad insinuandū ꝙ rapuit domum nō indigentem restauratione: ut intelligamus ꝙ nō rapuit bona imobilia ruentia & instauratiōe indigētia/sed optima.

¶ Nec est saciatus venter eius: et quū habuerit que cōcupierat/possidere nō poterit. Iuxta hebræū hr. Quia non sciuit pacificatiōem in vētre suo: in cōcupito suo non euadet. In accumulationibus rerum declarat̃ malum propinquum impio/inchoando a desideriis. Et ait, quia nesciuit in uentre suo/hoc est in animo suo, pacificationem/hoc est sacietatis quietem, ideo non euadet in concupito suo: hoc est quia animum habuit insaciabilem, ideo semꝑ habet animū illaqueatū

aliquo

aliquo concupiscibili / ita q non potest euadere a laqueo concupiscibilium. ¶ Non remansit de cibo eius: & propterea nihil permanebit de bonis eius. Iuxta hebræũ hr. Non reliquie cibo eius: super sic non faciet expectare bonum suum. Ad cumulum seruandi facultates/impius miser disponit ut non sint reliquiæ cibo suo: hoc est ut tam modicum paretur sibi pro cibo ut non supersint reliquiæ: & tamen non assequetur intentam durationem rerum suarum. hoc enim significatur dicendo / super sic non faciet bonum suum expectare: hoc est plus durare. ¶ Quũ saciatus fuerit arctabitur & estuabit: & omnis dolor irruet sup eum. Iuxta hebræum habetur. In implere sufficientiam suam angustia ei: omnis manus laborantis veniet ei. Postremo describitur propinquum malum impio in accumulatiõe rerum ad sufficientiam suam: dicendo q q̃uis fructus omnium laborantium sint prouentus ipsius / tamen angustia erit ei. Et hic terminatur declaratio primo propositi a zophar: vz cantus impiorum ex propinquo.

Utinam impleatur venter eius / vt emittat in eum iram furoris sui. Iuxta hebræum habetur. Erit in implere ventrem suum / mittet in eum iram furoris sui. Intendit manifestare consequenter alterum propositum: vz & lætitia hypocritæ usq ad unum punctum. Vbi prudens lector etiam considerabis q propinquitatem mali manifestauit ex intrinsecis passionibus ipsius impii: paruitatem autem temporis manifestat ab extrinseca diuina punitione. & ad insinuandum celeritatem diuinæ punitionis dicit / q non expectabit deus q impius sit repletus concupitis: sed erit hoc q dum implet impius uentrem suum (hoc est dum studet ad saciandum animum suum) mittet/proculdubio deus, in eum iram furoris sui. Et declarando hanc iram subiungit. et pluet super illum bellum suum. Ad instar pluuiæ describitur prælium diuinum aduersus impium/ad insinuandum tum multitudinem præliantium tum impossibilitatem resistendi. Quale autem sit hoc præliũ / subiungit declarando illud per partes. Et si diligentius perspectæ fuerint subiunctæ partes, apparebit q zophar quanuis in communi de impiis loquatur/carpit tamẽ manifeste iobem. nam colligit afflictiones iobis inchoando a percussione personæ ipsius iobis sub metaphora pcussi a sagitta: sub qua metaphora iob in cap. 16. descripserat se percussum. ¶ Fugiet arma ferrea: & irruet in arcum ereum. Iuxta hebræũ secunda particula hr. transibit eum arcus chalybis. Prosequendo similitudinem pluuiæ/assimilat impium fugienti pluuiam. & dicit q fugiet a præliantibus gladiis ferreis, & percutietur a sagittariis habentibus sagittas ex chalybe/quod est ualentius ferro: hoc est fugiet minora mala & percutietur maiori malo. Et ad literam intendit q impii euadunt illæsi a multis malis minoribus / sed non euadunt maiora mala diuini furoris. sæpe enim uidemus impios euadere multa pericula. ¶ Eductus & egrediens de vagina sua: & fulgurans in amaritudine sua. Iuxta hebræum habetur. Euaginauit & exiuit ex intimo eius & fulgur ex felle eius. Lege uerba iobis cap. 16. & perpendes zophar aduersus iobem describere ipsius percussionem. ille dixit scidit renes meos & effudit fel meum: iste dicit q sagitta chalybis penetrauit intima impii / sic q tanq̃ in uagina conclusum gladium

oportuit educere illam, ad significādū.n.q tota sagitta penetrauit eū/ dicit euaginauit. & ad euaginationis metaphorā explanandum addit & exiuit ex intimo eius/ proculdubio sagitta: de qua subditur & fulgur ex felle eius. chalybs. n. splendens describitur ad similitudinem fulguris. Idem autem significatur per fel & per intimum / nec superflue: quia hebræa non sonant intimum sed intra: & adiungendo fel / exprimitur intimū. Percussio itaq personæ iobis penetrans intima / describitur propter impietatem eius a prælio diuino effecta. Vadent et venient super eum horribiles. Iuxta hebræum habetur. ibit super eum terrores. Sic iacet in hebræo. & est sensus q multitudo terrorum ibit super eum. Et hoc quoq dixerat de seipso iob in cap. 7. est enim sermo de terroribus somniorum & uisionum. ¶ Omnes tenebre abscondite sunt in occultis eius. Parui refert q hebraice habetur. Omnis obscuritas abscondita absconsionibus eius. Expositio est præcedentis clausulæ. appellatur enim obscuritas abscondita obscuritas inuisibilis: qualis erat obscuritas terrentium iobem. Et appellat absconsiones eius segregationes ipsius iobis ab aliis: quando vz erat solus alicubi tanq si esset absconditus. tunc enim apparebant ei terrentia eum. Deuorabit eum ignis qui non succenditur. Iuxta hebræum ultima dictio habetur. sufflatus est. ignis enim non sufflatus scribitur. Et appellatur ignis non sufflatus / ignis non ab homine accensus: qualis scribitur tempore abrahæ super sodomam / & tempore eliæ super quinquagenos. Et ad literam loquitur de igne qui consumpsit oues iobis / ut narratur in principio libri huius. affligetur relictus. Iuxta hebræum habetur. frangetur remansio in tentorio eius. Et consequenter intelligendo / remansionis nomine appellat filios, qui naturaliter remansuri sunt in paterna domo. secundum historiam nāq fracti fuerunt filii / concussa domo in qua erant & super eos ruente.

¶ Reuelabunt celi iniquitatem eius. Iob asseruerat se iustum, & in testes attulerat deum in cœlis & terram non operientem cadauer eius: ut patet. cap. 16. zophar autem affert cœlos & terram / factis detegere iniquitatem iobis. Et de cœlis quidem postq ignem non sufflatum qui de cœlis consumpserat oues / & contritionem filiorū a uento qui fit in aere (quem hebræi inter cœlos supputant) attulerat, quasi concludendo dicit reuelabunt cœli iniquitatem eius. De terra autem subiungit. et terra consurget aduersus eum. Rectius iuxta hebræum habetur. et terra surgens ei. Et est sermo de sabæis & chaldæis qui diripuerunt armenta iobis &c. Vnde statim subiungitur ad declarandum hunc sensum. Apertum erit germen domus illius: detrahetur in die furoris dei. Iuxta hebræum habet. Captiuabit fructum domus eius: tractiones in die furoris eius. Terra surgens aduersus iobem captiuauerat armenta fructum domus iobis. Dictio autem interpretata tractiones / non plene exprimitur: quoniam hebraica dictio significat uiolentas tractiones quæ fiunt trahendo aliqua super imam terram: quod uulgari italico dicimus stracinare. huiusmodi enim tractiones describuntur ad describendum uiolentam cum festinatione deductionem armentorum. Diem autem furoris eius (.i. impii) intellige passiue: hoc est furoris quem impius patitur.

¶ Hæc est pars hominis impii a deo. Nomen est elohim. Ne putares q̄ descripta mala pœnæ euenirent casu impiis/concludit zophar q̄ a deo summo iudice decreta est pars hæc impiis. et hereditas verborum eius a domino. Iuxta hebræũ hr. et hereditas dicti eius ab el. Tanq̄ hæreditaria portio congeries afflictionum asseritur decreta impiis a deo forti ad puniendum: ut intelligamus deberi impiis iure mala pœnæ/quemadmodum debetur eis hæreditas. Et dicit hoc ad excludendum iustos tanq̄ extraneos ab huiusmodi hæreditate: ad significandum q̄ soli impii affliguntur a deo. Meminit autem dictorum impii ad insinuandum etiam peccata oris/ q̄ etiam propter illa punitur impius a deo.

CAPVT .XXI.

RESpõdit autẽ iob/ & dixit. Audite queso sermões meos. Iuxta hebræũ hr. Audite audiendo sermonem meum. Quia zophar iuterruperat sermonem iobis festinanter accipiens uerbum ex ore ei9, ideo iob patienter audito sermone zophar rogat respondẽdo ut audiant non qualitercunq; sed audiendo: hoc est perseueranter usq; ad finem. et agite penitentiam. Iuxta hebræũ hr. et erit ista consolatio vestra. hoc est & patientia audiendi erit uestra consolatio pro qua uenistis. pronomen. n. ista/demonstrat patientiam audiendi. Pronomen autem uestra/non passiue sed actiue (hoc est a uobis) demõstrat: perinde acsi dixisset & erit patientia audiendi loco ur̃i officii consolãdi me. ¶ Sustinete me vt ego loquar: & post mea si videbitur/verba ridete. Sẽtentia recte redditur. nisi q̄ interpres addidit illas duas dictiones si uidebitur: & mutauit singulare in plurale. nam interpres scripsit ridete: iuxta hebræum autem habetur irride. Omnes quidẽ rogat ut patienter audiant: sed quia solus zophar irriserat eum inuertendo uerba iobis contra eum, ideo singulariter dicit irride seu subsanna.

¶ Nunquid contra hominem disputatio mea est. Iuxta hebræum habet̃. Nunquid ego ad hominem eloquium meum. Iustificauerat se iob manifestando fidem & spem suam in deum redempturum ipsum &c. zophar autem hypocrisi iobis professionem hanc attribuens/nisus est probare esse figmentum quia semper impii fuerunt puniti in hac uita a deo: & propterea iob respondendo ad zophar / incipit a confirmatione professionis suæ de uenturo mesia & futura resurrectione &c. Suam itaq; professionem demonstrat dicendo eloquium meum. & est sensus / nunquid ego ad hominem professionem meam habeo? quasi dicat minime sed ad deum: hoc est non spectando ad testimonium humanum sed ad testimonium diuinum professus sum fidem qua iustificor. Intendit. n. per hoc manifestare q̄ non ficte sed in ueritate locut9 ẽ ea quæ dixit de futura uita: q̄a de9 nõ põt falli/quia nõ est loc9 fictiõi inter hoiem & deũ sed iter hoiem & hoiem. Ad excludẽdũ ergo fictionẽ dicit nunq̄d ego ad hoiem eloquiũ meũ habui/nũq̄d ego ad cõplacẽdũ hoi dixi hæc: hoc ẽ nunq̄d finxi hæc ad cõplacendũ deo quasi hoi adulãdo sicut fit iter hoies? vt merito non debeam

contristari? Iuxta hebræũ hr̃. et si/quare nõ decurtabit se spũs me⁹? hoc est et si uerum est ꝙ eloquium meum non est ad hominem/sed uerum coram deo, quare spiritus meus nõ decurtabit se quo ad pollicita præsentis uitæ? ad socios siquidem mo nentes iobem ut speraret fœlicitatem præsentis uitæ(quod esset protrahere spem in lõ gum) respondet quare non decurtabit se spiritus meus/nulla est rõ quare spirit⁹ meus protrahat in longum præsentis uitæ spem & non decurtet illam. si non superessent bo na futuræ uitæ/protraheret forte spiritus meus spem in hac uita: sed existẽte uero quod dixi/nulla est ratio protrahendi sed decurtãdi: utpote qui sum iam fere mortu⁹/ ut pri⁹ patefeci. ¶ Attendite me ⁊ obstupescite: ⁊ superponite digitum ori ve stro. Iuxta hebræũ hr̃. Vertite ad me ⁊ admiramini: ⁊ ponite manum su per os. Tria monet seruanda a sociis circa tantum mysterium futuri iudicii & resur rectionis. Primum est uertite ad me/non corpoream faciem sed mentis consideratiõẽ uertite ad mea dicta. per hoc. n. excludit contemptum dictorum. Secundum est & ad miramini magnitudinem mysterii. & per hoc excludit temerarium iudicium. Tertium est ponite manum super os: hoc est silete/continete sermones uestros a blasphemia redẽ ptoris uestri. ¶ Et ego quando recordatus fuero pertimesco: ⁊ cõcutit carnem meam tremor. Parui refert ꝙ hebraice hr̃. Et si recordat⁹ fui ⁊ fui territus: ⁊ apprehendet carnem meam tremor. Nõ miremini ꝙ monuerim uos considerare admirari & tacere: qñquidem sola recordatio (hoc est ad mentem reuo catio) futuri iudicii/gignit in me terrorẽ tãtũ in aĩo ut redũdet in carnis tremorẽ.

¶ Quare ergo impii viuunt. Iuxta hebræũ hr̃. Quare impii viuent. Con firmata professione fidei suæ iob accedit ad monstrandum futuri iudicii necessitatem ex parte impiorum qui in hac uita non puniuntur. ita ꝙ duo simul officia facit: dum & mõstrat quosdam impios in hac uita impunes (quod est directe contra doctrinam so ciorum) & hinc necessitatem futuri iudicii ad puniendum dictos impios infert. Ad mon strandum autem quosdam impios in hac uita non puniri, inchoat a fœlici quorundam impiorum in hoc mundo uita. & describendo fœlicitatem eorum/incipit a bonis natu ræ, dicendo quare impii uiuent/integra incolumitate? Et inchoat interrogatiue/quia res ponsurus est in hoc eodem capitulo. et subleuati sunt. Iuxta hebræum hr̃. et senes cent. Ecce aliud bonum longæuæ uitæ. cõfortatiq; sunt diuitiis? Iuxta hebræũ hr̃. et roborati sunt substantia? hoc est auro/argento & reliquis bonis fortunæ. ¶ Semen eorum permanet coram eis. Iuxta hebræũ hr̃. Semen eorum directum coram eis cum eis. Tria bona relatiue ad filios describuntur: ụ3 ꝙ filii bene directi sunt/& ꝙ directio hæc est coram parentibus non in partibus remotis/ & ꝙ filii concordes sunt parentibus. huiusmodi enim unanimitas significatur dicendo cum eis. propinquorum turba ⁊ nepotum in conspectu eorum. Iuxta hebræũ hr̃. et germina eorum in oculis eorum. Agrorum & uinearum germi na describuntur & non a remotis sed in eorum oculis. ¶ Domus eorum secure sunt ⁊ pacate. Iuxta hebræum habetur. Domus eorum pax a timore. Præcipuum domesticæ familiæ bonum pax describitur tanta ut etiam externo careat timore. et non est virga dei super illos. Nomen est eloha. signi ficatur enim ꝙ deus iudex non flagellat eos. ¶ Bos eorum concepit ⁊ non

abortiuit. Iuxta hebræũ hr̃. Bos eorum grauidauit ꝛ non abominabit. De tauris est sermo: & dicitur ꝙ tauri eorum non abominantur consortia armẽtorum/ sed uacant ad grauidandum uaccas. Vacca peperit ꝛ nõ est priuata fetu suo. Iuxta hebræũ hr̃. euadet Vacca eorum ꝛ non abortiet. hoc est multitudo uaccarum eoꝝ euadet pericula uentris & non abortiet sed tẽpore cõgruo pariet. ¶ Egredientur quasi greges paruuli eorum: ꝛ infantes eorum exultant lusibus. Iuxta hebræũ hr̃. Mittent sicut pecudes filios suos: ꝛ pueri eorum saltabũt. Multitudo & exultatio filiorum paruulorum describitur. ¶ Tenẽt tympanum ꝛ citharam: ꝛ gaudent ad sonitum organi. Iuxta hebræũ hr̃. Eleuabitur in tympano ꝛ cithara: ꝛ letabũtur ad Vocem organi. Eleuabũt uel seipsos saltando/uel uoces cantando. Nec ponderes nomina musicorum instrumẽtorum: sed intellige illa quorum usus est in huiusmodi. ¶ Ducunt in bonis dies suos. Iuxta hebræũ hr̃. Consument in bono dies suos. Perseuerantia in bono fœlicitatis mundanæ usq; ad mortem describitur. et in pũcto ad inferna descẽdunt. Iuxta hebræũ hr̃. et in puncto fouee frangentur. Ad complementum fœlicitatis pertinet ꝙ morituri non longa ægritudine uexentur sed breuissima. & talis breuitas describitur dicendo & frangentur ægritudine non longa sed in puncto foueæ: hoc est tã breui perinde acsi esset in momẽto sepulchri. ¶ Qui dixerũt deo. Iuxta hebræũ hr̃. Et dixerunt ad el: recede a nobis/ꝛ scire Viarum tuarũ nolumus. Non sat fuit descripsisse istos impios in principio: sed in calce describit eos contẽptores dei fortis ad puniẽdũ eos: Et quattuor blasphemias eoꝝ refert. prima ẽ recede a nobis: hoc est a nr̃o cultu & a nr̃a gubernatiõe. Secunda est scire uiaꝝ tuaꝝ nolumus: hoc ẽ documenta uiaꝝ tuaꝝ ad hoĩes/& uiaꝝ ducentiũ hoĩes ad te nolumꝰ. respuunt. n. nosse tã gratiam & ueritatẽ quæ sunt uiæ dei ad hoĩes/ q̃ꝫ præcæpta dei quæ sunt uiæ dei ducentes homines ad deum. ¶ Quis est omnipotens Vt seruiamus ei. Vt alias diximus/hebraice habetur quis saddai: hoc est uincens omnia. negãt enim hac tertia uoce inueniri deum omnipotentem: & inde inferunt negationem seruitutis suæ ad colendum eum. et quid nobis prodest si orauerimus illum: Sententia reddit̃: significat̃. n. hac quarta blasphemia uanas esse p̃ces q̃ fundunt̃ deo.

¶ Verũtamen quia non sunt in manu eorum bona sua. Iuxta hebræum hr̃. Ecce non in manu eorum bonum eorum. Descripta fœlicitate impiorũ declarat iob quale est uniuersum bonum fœlicitatis eorum, dicendo. ecce/demonstrando uniuersum bonum descriptæ fœlicitatis, non in manu (hoc est in potestate) eoꝝ. est bonũ eoꝝ. Duo siquidem sunt genera bonorum hominis. alterum bonoꝝ quæ sunt in potestate hominis: qualia sunt bona animi/uirtutes scꝫ. alterum bonorũ quæ nõ sunt in potestate hominis: qualia sunt bona naturæ & bona fortunæ. Ad differẽtiam itaq; bonoꝝ animi, dicit de bonis impiorum/ecce nõ in manu eorum bonũ eoꝝ. Et propterea merito subiungit. consilium impiorũ longe sit a me. Iuxta hebræũ hr̃. lõge fuit a me. ego. n. studui ad acqrenda & accumulãda bona q̃ sunt in hoĩs potestate: ut sunt uirtutes aĩ, quas nullꝰ inuitꝰ amittit/q̃ue nulli nisi uolẽti & studioso cõmunicant̃: bona aũt tã naturæ q̃ꝫ fortunæ & ab inuitis auferunt̃/& absq; nr̃o labore sæpe habẽt̃: ut patet i hæredibꝰ. ¶ Quoties lucerna ipioꝝ extinguet̃ ꝛ superueniet eis

inūdatio. Iuxta hebræū secūda particula hr. et veniet super eos fractio eorum. Mouerat q̄stioné quare ipii uiuét &c. respōdet q̄sito q̄ quoties ipii frāgent' ægritudine & extinguetur uitalis lux eorū. et dolores diuidet furoris sui. Iuxta hebræū hr. dolores distribuetur in furore eius. Ita iacet in hebræo. & est sensus/dolorum multitudo distribuetur in furore dei. Ecce responsio ad quæsitum/q̄ ideo impii fœlicitate huius tēporis gaudent qa reseruantur ad dolores post mortem. Significanter auté dicit dolores distribui/quia secundum merita partit' deus impiis pœnas sensus appellatas dolores. ℣ Erunt sicut paleæ ante faciem venti: & sicut fauilla quā turbo dispergit. Iuxta hebræū hr̄ secunda particula. et sicut gluma/furatus est eam turbo. Non solum pœna sensus sed etiam pœna dāni describitur post mortem q̄ eiicientur impii a facie dei ut res quæ pro nihilo habentur/ut fœnum seu palea quæ pellitur a uēto/& ut gluma seu quisquilia quam turbo surripit. Et disparitas metaphoræ insinuat q̄ pœna damni/non æque molesta est impiis: sed unus ægre fert eam magis q̄ alter. ℣ Deus seruabit filiis illius dolorem patris. Iuxta hebræum hr. Eloha reseruabit filiis illius male partum eius. hoc est deus nō puniet mortuum priuando filios male acquisitis a patre. dicit. n. hoc cōtra socios/dicētes patres puniri in filiis. Vbi prudens lector aduerte, dupliciter posse intelligi peccata parentum puniri in filiis: uel relatiue ad mortuos uel relatiue ad uiuentes in hac uita. Et iob quidem dicit deum non punire peccata parentum in filiis relatiue ad parētes mortuos. Et uerum dicit: quia pœnam debitam mortuis non transfert in filios. In multis autem locis sacra scriptura dicit deum punire peccata parentum in filiis etiam usq̄ ad tertiā & quartam generationem. & uerum est relatiue ad uiuentes uel parentes ipsos uel alios: ut uel sic moneātur. et quum reddiderit tunc sciet. Iuxta hebræū hr. reddet ei & sciet. Deus iudex non puniet filios pro patre mortuo, sed reddet ei patri mortuo & sciet: hoc est & cognoscet pœnam qua punitur. Et in hoc tangit rationem utriusq̄/affirmationis sc3 & negationis: hoc est & quare non punit filios pro patre mortuo (quia pater mortuus ignorat quid erga filios agitur) & quare punit patrem mortuum in se ipso quia cognoscit se puniri. uiuit. n. secundum animam/& notitia intellectuali percipit se puniri. Propter quod subdit'. Videbunt oculi eius interfectionē suā. Iuxta hebræū hr. fractionem suam. Quia res intellectualis ordinis occultæ sunt nobis (qui per sensibilia duntaxat cognoscimus illas) ideo pœna animæ intellectiuæ separatæ a corpore significatur ad instar sensibilis fractionis: ut intelligamus dolores animæ saltem similes doloribus quos sentimus dum franguntur membra. et de furore omnipotentis bibet. Nomen est saddai. Assimilatur secundo pœna animæ furori bibito, ut intelligamus pœnam penetrare intima animæ/quēadmodum bibitum penetrat intima corporis. Assimilatur itaq̄ pœna animæ & extrinsecæ fractioni & intrinseco bibito/ut plenus dolor intelligatur. ℣ Quid. n. ad eum pertinet de domo sua post se: & si numerus mensium eius dimidietur? Iuxta hebræū hr. Quia que complacentia eius in domo sua post se: & numerus mensium eius conclusi fuerunt? Quia dixerat deum non punire filios pro patre mortuo, ideo rationem reddit suæ sententiæ ex hoc q̄ anima defuncti nullam habet complacentiā aut displicentiā de cōtingentibus domui quōdam eius, & rō reddita est superius in cap. 14.

quia animæ defunctorum nesciunt quæ fiunt hic. Dicit ergo, quia quæ/ quasi dicat nulla, complacentia eius/idest patris, in domo sua/idest in filiis suis, post se/ ad differentiã complacẽtiæ quam habet pater in filiis suis coram se. Adiungit autem & numerus mensium eius clausi sunt: hoc est quando iam est mortuus / ad differentiam complacentiæ quam pater uiuens habet uidendo quod filios suos post se relinquet diuites & in pace &c. Et tota sententia est interrogatiue legẽda: quasi dicat nulla est complacentia/& pari ratione nulla est displicentia.

¶ Nunquid deum docebit quispiam scientiam? Nomen est el: & ultima dictio rectius interpretatur sapere. Aptissime siquidem iob post narratum diuinum iudicium erga impios in alia uita/subiungit nunquid deum fortem ad puniendum hic & ibi docebit aliquis sapere? ut sc3 aliter iudicet/ut non reseruet impios puniẽdos in alia uita. Et dicit hoc quia nouerat multos ægre ferre huiusmodi dilationẽ: unde & prophetæ sæpe proponunt hanc quæstionem deo. et ipse excelsos iudicabit. Ratio redditur quare nullus potest docere deum/ab officio diuino quod est iudicare cœlos. nihil. n. excælsius cœlis apparet: & ideo nominantur per antonomasiam excælsi. fatuum est autem cogitare ut quis doceat iudicem cœlorum. Et hinc insinuatur quod apud antiquos certe credebatur cœlos esse animatos. Et dicit iudicabit/qa psceuerat iudex.

Iste moritur robustus et sanus/diues et felix. Iuxta hebræũ hr. Iste morietur in proprietate perfectionis sue: totus ipse quietus ac pacificus. Postq̃ iob mõstrauit futuri iudicii necessitatem ex parte impiorũ fœlicium in hac uita, respondet ad obiecta a sociis de ãnexis miseriis prosperitati impiorum: respõdet autem distinguendo de impiis. Et consistit responsio in hoc quod non est uerum uniuersaliter impiorum prosperitati annexas esse huiusmodi miserias: sed quidam moriuntur perpessi huiusmodi miserias/quidam autem exempti ab huiusmodi miseriis. Et ab istis inchoans dicit/iste morietur in proprietate perfectionis suæ: hoc est absq3 ulla admixtione contrariorum perfectionis suæ. Et ad manifestandum proprietatem exclusiuam contrariorum/subiungit totus ipse quietus & pacificus. cuncta. n. perturbãtia qc quid est eius/excluduntur dicendo totus ipse quietus: & secura tranquillitas adiũgitur dicendo & pacificus. Ad manifestandum uero de qua perfectione loquitur subiungit. Viscera eius plena sunt adipe: et medullis ossa illius irrigãtur. Iuxta hebræũ hr. Vbera eius repleta sunt lacte: et medulla ossa illius irrigabuntur. Vniuersa opulentia compræhẽditur in duobus istis: scilicet ossibus & uberibus. metaphorico siquidem sermone assimilat ossibus abundantibus medulla qua ossa fouentur/res quæ sunt tanquam sustentantes opulentum statum: ut sunt filii /serui/ famuli/agri/armenta/greges & huiusmodi. assimilat autem uberibus repletis lacte/ fructificationem rerum prædictarum. ¶ Alius uero moritur in amaritudine animę suę absq3 vllis opibus. Iuxta hebræũ hr. Et iste morietur in anima amara: et non comedit bonum. Ecce alterum distinctionis membrum. nam de impiis quoq3 quibusdam dicit iste morietur in anima (hoc est in uita) amara/ propter admixtas miserias eorum diuitiis: & non comedit bonum/quoniam auaro deest tã qd habet q̃ quod non habet. Et concedit per hoc iob sociis uerificari eorum sententiã de annexis miseriis in quibusdam impiis/negat autem uerificari in omnibus. ¶ Et ta-

men simul in puluere dormient: & uermes operient eos. Disparitas quidem fuit inter eos in hac uita: pares autem sunt post mortem quo ad corp⁹. Et per hoc insinuat reliquum esse ut non sint pares post mortem quo ad animas.

¶ Certe noui cogitationes uestras: & sententias cōtra me iniquas. Parui refert q hebraice hr. Ecce noui cogitationes uestras: & cogitatiões super me tortificabitis. Prædicit iob q socii perseuerabunt in iudicio suo iniquo aduersus eum. Et quale sit huiusmodi iudiciū iniquum/subiungit dicendo. Quia dicetis ubi est domus principis? Rectius diceretur nobilis. De ipso iobe dicturi erant ubi est domus nobilis/hoc est familia iobis nobilis: extincta.n.erat. et ubi tabernacula impiorū? Iuxta hebræū hr. et ubi tentorium tabernaculorum impiorum. Multitudo tentoriorum possessa a tabernaculis impiorum/ad famulos armenta & greges iobis spectat. Et dicēdo impiorū/manifestat q collocaturi erant iobem inter impios afflictos a deo propter eorū iniquitates. propterea.n. iob appellat cogitationes eorum tortas/quia ex afflictione iobis inferebāt impietatē eius. afflictio.n. tangitur dicendo ubi est domus &c. impietas uero tangitur dicendo impiorum. Et intendit per hæc manifestare q q̄uis uerba sua sint uera/sunt tamē eis infructuosa.

¶ Interrogate quemlibet de uiatoribus: & hec eadem illum intelligere cognoscetis. Iuxta hebræū hr. An non interrogastis transeuntes per uiam: et signa eorum non alienabitis? Transeuntes per uiam publicam/producuntur in testes futuri post mortem iudicii aduersus impios qui fuerunt hic fœlices. postq̄.n. iob respondit ad obiecta/& præuidere se dixit obstinationem sociorum, redit ad principalem materiam de futuro post mortem iudicio diuino. Et ad hoc suadendū multiplicat argumenta. quorum primum sumitur a cantu transeuntium per uiā publicam/tanq̄ a prouerbio communi & noto omnibus. & propterea dicit & signa eorum non alienabitis: hoc est non habebitis ut aliena sed ut communia. Et appellat signa/significatiua uerba eorum.i. mysteria contenta in uerbis eorum. ¶ Quia in diē perditionis seruatur malus: & ad diem furoris ducetur. Iuxta hebræum hr. Quia in die fractionis prohibebitur malus: in die irarum portabuntur. Ecce uerba transeuntium per uiam/contestantia sententiam dictam a iobe de futuro post mortem iudicio aduersus impios in præsenti uita impunes. sonāt.n. transeūtium uerba hæc sententiam hanc: nam reddunt pro ratione futuræ magnæ punitionis impiorum impunitatem eorum tempore paruarum pœnarum. aiunt.n. quia malus in die fractionis (hoc est in tempore paruæ pœnæ) prohibebitur/ne parua afflictiōe attingatur, ideo in die irarum (hoc est magnarum pœnarum) portabūtur/inuiti subibūt magnas pœnas. Ex hoc.n. prouerbio suadet iob q quia multi impii nō puniuntur in hac uita/reseruant͛ cruciandi in futuro post mortē iudicio maiorib⁹ pœnis. ¶ Quis arguet coram eo uias eius. Parui refert q hebraice habetur annunciabit. Alterū argumentum assumit ex defectu arguentium impios diuites in hoc mundo, ex hoc.n. q in hac uita nullus arguit eos uerbis/nullus repensat factis & sic impunis moritur, intelligi uult necessarium fore iudicium post hanc uitam. Describit itaq; in p̄mis defectū arguentium uerbis/dicendo quis annunciabit coram eo uiam eius? quasi dicat nullus in hac uita. et que fecit. Sententia recte redditur: q̄uis hebraice legat͛. et illud fe-

cit. hoc est & illud malum quod fecit. quis reddet ei? quasi dicat nullus in hac uita. describitur. n. defectus punientium. ¶ Et ipse ad sepulchra portabitur? hoc est & sic morietur. et in congerie mortuorum vigilabit. Iuxta hebræũ hr. et su per aceruum continuabit. et est sermo de aceruo manipulorum tritici ordei & si milium. Quia per pronomina duntaxat locutus fuerat in hoc argumento/ manifestat nunc de quo impio loquitur: vз de impio opulento. Describit autem impiũ diuitem a cõtinua copia frugum terræ. & propterea dicit & super aceruum/hoc est super multitu dinem aceruorum qui constituuntur ex manipulis frugum tempore messis, perseuera bit in tota uita sua. ¶ Dulcis fuit glareis cocyti. Iuxta hebræũ hr. Dulcu erunt ei glebe vallis. Modus narratur quo continuata fuit annis singulis copia frugum: quia vз pars agrorum non sata sed quiescens in glebis planiciei dulcuit ei / hoc est delectabilis fuit ei. Industria solita narratur qua partes magnorum agrorum al ternatim seruntur & quiescunt/ut singulis annis habeantur segetes &c. et post se om nem hominem trahet.. Hyperbole est/ad significandum multitudinẽ ingentem impiorũ similiũ futurã tanq̃ tractã exemplo impii diuitis atq; impunis. Similisq; mul titudo describitur in tempore præterito subiungendo. et ante ipsum non nume rus. Et dixit hæc iob ad manifestandum q̃ non loquitur de aliquo uno singularissime inuento homine impio ac fœlici in hac uita: quia innumerabilis multitudo huiusmodi hominum & futura est & præteriit. per hoc. n. respondet tacitæ obiectioni: vз q̃ ipse iob assumit argumenta a rarissime contingente. excludit. n. hanc obiectionem ex innu merabili multitudine impiorum q̃ sunt diuites & impunes in hac uita.

¶ Quomodo igitur consolamini me frustra. Rectius legitur. vanitate. Concludit iob aduersus socios q̃ consolantur ipsum promissionibus uanis: promitte bant. n. fœlicitatem huius uitæ. quum responsio vestra repugnare ostẽsa sit veritati. Iuxta hebræũ hr. et responsiones vestre remansit mendacium? Rationem reddit consolationis uanæ/quia respõsiones eorum ex dictis ab ipso iobe re manserunt mendaces. ex monstrata. n. necessitate futuri iudicii post mortem/conuince bantur falsa dicta sociorum dicentium pœnas & præmia in hac dũtaxat uita.

CAPVT .XXII.

RESpondit autem eliphaz themanites. *Seruato ordine, primus inter socios/ tertio loquitur*. et dixit. Nunquid deo potest com parari homo: etiam quum perfecte fuerit scientie? Iuxta he bræũ hr. Num ei proderit vir: quia proderit super eos intel lectori? Aduerte prudens lector/ex conclusione illata ab eliphaz post tot negationes interrogatorie assertas haberi intentionem eliphaz: quorsum vз tendunt hæc. Intẽdit siquidem inferre q̃ iob est percussus a deo propter multitudinem iniquitatum eius: in ferre inquam ex hoc q̃ homo non potest prodesse aut nocere deo: hoc est q̃ nulla actio dei erga homines emanat a deo propter acquirẽdum aliquod bonũ ipsi deo/aut ꝓpter uitandum aliquod malum in ipso deo. ex hoc. n. q̃ afflictio iobis caret ratione ex parte dei/infert q̃ ratio eius est ex parte iobis: ac per hoc multitudo iniquitatum iobis est ra

tio afflictionis ei9. Ad hoc itaq; tendens eliphaz/ut rationé afferat integrã lustrat par tes hominis cõmunes bonas & malas:monstrando q nec gubernatio hominum(et hoc quo ad commune omnibus) nec iustitia nec perfectio hominis prodest deo/ & hoc quo ad partes bonas:deinde quo ad malas q iniquieas hominis non potest nocere deo. A gubernato homine itaq; inchoans ait.num uir proderit el/hoc est deo forti nullo indi- genti?quasi dicat nequaq;. Et ad manifestandum modum pdessendi de quo loquitur / subdit quia proderit uir intellectori super eos/homines:hoc est homo proderit deo isto modo quia deus super eos est intellector gubernando eos/& proficiens in intelligentia ex experientia regendi homines. Excludit itaq; a deo profectum sciendi ex hoc q guber nat homines,dicendo num el proderit uir quia proderit super eos intellectori? ut intelli gamus q deus non gubernat homines propter bonum ipsius dei. ℣. Quid prodest deo si iustus fueris. Iuxta hebræum hr. Num complacentia in saddai q iustificabis. Postq̃ dixit q homo quatenus gubernatur a deo non prodest deo/dicit consequenter q homo quatenus iustus non prodest delectationi dei uincentis omnia. Vbi scito q licet deo placeant iusti (ut scriptura sæpe testatur) nihil delectationis tñ deus acquirit ex hoc q iustos facit homines / ex hoc q iustus est aut fit homo. Et hunc sensum intendit eliphaz.si.n.deus acquireret aliquid gaudii de hominis iustitia,sequere tur q iustificatio hominis prodesset deo/& q deus propter acquirendum delectatiõis bonum inseipso iustificaret hominem. Significanter autem nominat deum saddai / ad monstrandam impossibilitatem.si.n.acquireret deus delectationem ex iustitia homi- nis/nõ uiceret omnia:quia quo ad plenitudinem sui gaudii penderet a iustitia hominis &c.aut quid ei confers si immaculata fuerit via tua? Iuxta hebræum hr. et num vtilitas quia perficies vias tuas? Subauditur repetitum in saddai. ita q sensus est & num utilitas in saddai quia perficies uias tuas? quasi dicat minime. excludit siquidem quãcunq; in deo utilitatem ex hoc q homo perfectus est in omnibus operibus suis:ita q deus non propter propriam utilitatem operatur ad faciendum ho minem perfectum in operibus suis. Collige prudens lector q eliphaz per hæc tria (vz: notitiam delectationem & utilitatem) comprœhendit omne genus boni honesti delecta bilis & utilis quod imaginabile est:ad excludendum a deo dependentiam a quocunq; ex trinseco/ad manifestandum q deus dat homini bona non ut ipse deus lucretur aut ser- uet aliquid in seipso deo. ℣. Nunquid timens arguet te: ⁊ veniet tecum in iudicium? Iuxta hebræũ clarius hr. Num a timore tuo arguet te: veniet te- cum ad iudicium. Postq̃ declarauit q deus non propter bonum proprium dat bo na hominibus,declarat consequenter q deus non propter malum aliquod uitandum in seipso/infert mala hominibus affligendo eos & exercẽdo iudicia sua cum eis.hoc.n. significatur dicendo num a timore tuo arguet te/eo modo quo principes timẽtes sibi ipsis ab aliquorum audaciis castigant eos. Et ad manifestandum castigandi modum iustum,subiungit ueniet tecum ad iudicium:hoc est subiiciet te iudicio/exercebit tecum iudicium? quasi dicat minime.non.n.est deus ut humanus princeps: qui quandoq; ti- mens sibi/subiicit aliquos iudicio. Et non propter maliciam tuã plurimam ⁊ infinitas iniquitates tuas? Iuxta hebræũ hr. Nonne malum tuum grã de: ⁊ non finis iniquitatibus tuis? Ecce intẽta conclusio/ ecce ex prædictis il-

latio.ex eo.n.q deus afflixit iobem / & non propter ipsum deum,intulit q ppter maliciam magnam & iniquitates sine numero iobis afflixit eum. hæc itaq est uis rationis eliphaz aduersus iobem.Et ne uideretur temere iudicare iobem iniquum, subiungit in specie iniquitates iobis.

¶ Abstulisti.n.pignus fratrum tuorum sine causa. Iuxta hebræũ habet. Quia exiges pignus a fratribus tuis gratis.hoc est absq ratiõabili causa. debebas.n.fratribus tuis mutuare absq pignore:quia fratres tui sunt/nec suberat specialis ratio quare pignus exigeres ab eis,sed sola diffidentia tua ratio fuit. Narrat autẽ eliphaz hanc actionem & subiunctas uerbis futuri temporis/ad insinuandam perseuerãtiam:q vꝫ iob perseuerauit in huiusmodi malis actionibus.tempus.n.futurum nõ refertur ad tempus quo loquebatur eliphaz/ sed ad tempus quo iob cœpit esse malus. et nudos spoliasti vestibus.Parui refert q hebraice hr. et vestes nudorũ spoliare facies.hoc est uestes sine quibus homines remanebant nudi fecisti spoliare ut darẽt tibi eas in pignus:quod inhumani animi est. ¶ Aquam lasso non dedisti.Iuxta hebræũ hr. Non aqua lassum potabis.Inhumanitatis officia prosequtur.et esurienti subtraxisti panem.Iuxta hebræũ hr.et a famelico prohibebis panem.Sentẽtia clara est. ¶ In fortitudine brachii tui possidebas terram.iuxta hebræũ hr. Et vir brachii ei terra.In tertia persona de iobe loquit: dicendo q qui a ipse erat uir brachii (hoc est uir potens) ideo ei terra parebat/ ideo erat princeps cui alii subiiciebant.et potentissimus obtinebas eam. Iuxta hebræũ hr.et spectatus vultu/habitabit in ea.hoc est & spectatus uultu ab eo q perseuerat habitando in ea/idest ab habitatoribus terræ.Attribuitur itaq principatus iobis potentiæ eius/& honori ac reuerentiæ habitantium in terra illa.talis .n. honor significatur dicendo & spectatus facie ab eo qui habitat in ea. ¶ Viduas dimisisti vacuas Hebraice habetur misisti.& hoc solum peccatum scribitur in præterito.Narrando itaq peccata regiminis/primum iustitia negata uiduis scribitur dicendo uiduas petentes iustitiam misisti uacuas a tribunali tuo.et lacertos pupillorum cõminuisti.Iuxta hebræũ hr.et brachia orphanorum cõterentur.Miserabiles personæ omnes compræhenduntur per uiduas & pupillos.& per uacuitatẽ contritaq brachia uniuersa iniustitia compræhenditur:nam uacuitas negatam iustitiam/cõtritio aũt brachiorum oppressionẽ bonæ causæ insinuat. ¶ Propterea circundatus es laqueis.Ex culpa infert pœnas/commemorãdo summarie sub metaphora laqueorũ & aquarum afflictiones iobis.fuerunt siquidem laquei in circũitib9 eius chaldæi sabæi & dæmones tollendo & consumendo ea quæ erant iobis.et conturbat te formido subita. Et putabas te tenebras non visurum:& impetu aquarum inundantium non oppressum iri.Iuxta hebræũ hr.et terrebit te timor subito. Vel obscuritas non videbis:& abundantie aquarum operiet te. Sic iacet in hebræo.Nouam pœnam internæ cæcitatis in iobe describit eliphaz causatam ex repentino timore uel repentina obscuritate.hanc.n.pœnam describit inchoando a causa proxima & terrebit te timor uel obscuritas subito:& subiungendo ipam cæcitatem/non uidebis.Interserit autem pœnam hanc internam inter pœnas externas (laqueos vꝫ et aquas) subiungens & abundãtiæ aquarum operiet te:hoc est conue-

nient ad operiendum te. percussio siquidem personæ iobis per hanc metaphoram significatur. Intendit autem eliphaz per hanc nouiter explicatam cæcitatē / dicere q iob impeditus uel a timore ex improuiso uel ab obscuritate phantasmatum ministrantium intellectui / perseuerabit non uidendo ueritatem & efficaciam rationis allatæ ad monstrandum q propter iniquitates suas afflictus est. existimabat. n. eliphaz q ratio quam attulit conuinceret iobem / si iob haberet intellectum liberum & expeditum a passionib⁹ & obscuritate turbatorum phātasmatum.

¶ **An cogitas q deus excelsior cœlo sit: & super stellarum verticē sublimetur?** Iuxta hebræū hr. **Nisi eloha celsus in celis: & vidit caput stellaꝝ quia eleuarunt se.** Exceptio fit a cæcitate. Ac si apertius dixisset. dixi q impedit⁹ a passionibus uel obscuritate / non uidebis ueritatem: hoc inquam dixi nisi secteris subiunctum errorem: ſ. q deus non intelligit nec curam habet istorum inferiorum nisi in genere seu in communi. si. n. iob talem secutus fuisset errorem / ratio allata ab eliphaz nihil ualeret aduersus iobem: quoniam ratio eliphaz præsupponit prouidentiam diuinam circa singulos homines singillatim. Motus est autem eliphaz ad hanc exceptionē dicendam ex duobus dictis a iobe. alterum est q deus fecerit ei tortum affligendo plus q̄ meretur: hoc. n. sonuerunt uerba eius in cap. 19. alterum q deus iudex est excælsorū: hoc. n. in cap. 21. dixit iob. ex his. n. duobus ansam accæpit eliphaz proponendi hanc excæptionem: tanq̄ iob sonuerit q deus non errat iudicando excælsa q̄uis erret iudicando singulares homines. Sermone itaq; mutilo proponit excæptionem dicendo nisi eloha: subauditur. n. coniunctio quia. & est sensus nisi quia eloha. i. deus iudex excælsus in cœlis est & uidit caput stellarum: hoc est supremam superficiem stellarum / ad differētiam nostræ uisionis. nos. n. uidemus infimam superficiem stellarum: deus autem uidet superficiem supremam / uidet conuexam superficiem cœli & astrorum. Et intendit per hoc manifestare causam subiuncti erroris: ſ. q quia deus est tam excælsus ut sit in cœlis sic q uideat summitates astrorum / sit tanq̄ ualde distans a nobis & iudicans ea quæ uidet, cœlestia scilicet. Quod autem dicit quia eleuarunt se / ad reddendam rationem quare deus uidet summitatem stellarum spectat. & est sensus quia suapte natura sunt eleuatæ, ac per hoc tanq̄ propinquæ excælso iudici in cœlis. ¶ **Et dicis.** Iuxta hebræū hr. **Et dices.** Hic completur oratio nisi quia eloha excælsus in cœlis & uidit caput stellarum quia eleuauerunt se / & dices: hoc est ideo dices. **quid. n. nouit deus?** Iuxta hebræum habet. **quid nouit el?** Ecce error dicendus. non. n. asserit eliphaz q iob profiteatur hunc errorem: sed per modum excæptionis proponit. Est itaq; sensus erroris quid istorum singularium quæ generantur & corrumpuntur nouit el. i. deus fortis? quasi dicat modicum aut nihil. Et ad hoc declarandum subiungitur. **et quasi per caliginem iudicat.** Iuxta hebræū hr. **num per caliginem iudicabit?** Caliginosa describitur istorum singularium generabilium & corruptibilium notitia diuina. profitetur. n. error iste (qui communis philosophiam profitentibus est) q deus intelligit singularia quæ generantur & corrumpuntur / non secundum eorum indiuiduales conditiones sed secundum q communicant in natura essendi et perpetuis essendi participationibus: & propterea hæc notitia appellatur metaphorice pariens iudicium per caliginem. qui. n. non nouit in particulari particulares conditiones & actio-

nes

nes istius hominis/non potest nisi obscure iudicare de singularibus. Et quia omnis obscuritas longe est a deo, ideo dicitur num iudicabit per caliginem? quasi dicat minime: ac per hoc non iudicat nos. Et ad hoc manifestandum subiungitur. **Nubes latibulum eius nec nostra considerat.** Iuxta hebræu hr. **Nubes absconsio ei et non videbit.** Metaphoram prosequitur habitantis in cœlo/tanquam uisio eius non se extendat ultra locum nubium uersus nos, propterea. n. dicit nubes (hoc est locus ubi generantur nubes & reliqua quæ in aere apparent) sunt ei absconsio: hoc est sunt ei quasi occultantia quæ apud nos fiunt/& ideo non uidebit hæc. Sensus autem per metaphoram intetus est quod intuitus diuinus non extenditur ad ea quæ generantur & corrumpuntur: ipse. n. defectus generabilium & corruptibilium describitur tanquam abscondens ea ab intuitu diuino/tanquam indigna diuino intuitu, comprehendit. n. omnia quæ generantur & corrumpuntur sub nomine nubium/quæ in supremo loco propinquissimo cœlestibus corporibns apparent. **et circa cardines celi perambulat.** Iuxta hebræum hr. **et circuitum celorum deambulat.** Metaphoræ est prosecutio/significans progressum diuinæ gubernationis terminari ad ea quæ concluduntur intra circularem lineam quæ circino cœlorum fit. dictio. n. interpretata circumitum/sonat circularem lineam quæ circino fit. Et significatur per hanc metaphoram quod gubernatio diuina non attingit hæc inferiora nisi quatenus attinguntur per corpora cœlestia: quod est dictu/inferiora hæc non totaliter gubernari a deo sed secundum quod comprehendunt sub cœlestibus motibus quos deus regit. ¶ **Nunquid semitam seculorum custodire cupis.** Iuxta hebræu hr. **Num viam a semper obseruabis.** Explicatur secta philosophorum distinguentium res rerumque conditiones in perpetuum uel temporale: & docentium quod res omnes quatenus perpetuæ/subsunt diuinæ gubernationi, temporales autem minime. Et hoc quadrat antedictis quod uz ea quæ generantur & corrumpuntur quatenus secundum speciem sunt perpetua/gubernantur a deo per corpora cœlestia, quorum tam substantiæ quam motus perpetui sunt. Hanc itaque sectam appellat eliphaz uiam a semper/dicendo num uiam a semper obseruabis, quia est uia innixa sempiternitati. **quam calcauerunt viri iniqui?** Parui refert quod hebraice habetur. **gentes iniquitatis?** Manifestat eliphaz quod actores & sequaces sectæ huius fuerunt uiri pleni iniquitatis: utpote nihil diuini timoris habentes. ¶ **Qui sublati sunt ante tempus suum.** Iuxta hebræum habet. **Qui succisi sunt et non tempus.** hoc est absque tempore euadendi: de succisis si quidem in diluuio aut etiam in sodomis uidetur esse sermo, utrique enim succisi sunt sic quod non fuit eis tempus euadendi: & non credentes diuina iudicia extendi ad eos/describuntur. **et fluuius subuertit fundamentum eorum.** Iuxta hebræum habetur. **fluuius colabitur fundamentum eorum.** De iis qui in diluuio perierunt uerificatur ad literam quod fundamentum eorum fuit fluuius qui colabitur: hoc est aqua fluens colata e cœlis & fontibus abyssi. Metaphorice autem uerificatur etiam de sodomitis tanquam fluuius ignis & sulphuris colatus de cœlis, sed & de uniuersis negantibus diuinam prouidentiam/quod fundamentum eorum est nullius stabilitatis sed tanquam fluuius qui continue fluit/ uerificatur. ¶ **Qui dicebant deo recede a nobis.** Nominatur deus el, ad significandum summum deum qui antonomasice appellatur fortis, recede a nobis: hoc est absit cultus tuus a nobis. Et ra

tio subditur. et quasi nihil possit facere omnipotens estimabant cum. Quum ille impleuerit domos eorum bonis. Iuxta hebræū hr̃. et quid operabitur saddai eis? Et ipse impleuit domos eorum bono. Prima sententia interrogatiue scripta/prosecutio est sermonis negantium diuinam prouidentiam. mutando.n. primam in tertiam personam/dicunt eis demonstrando se & homines reliquos, quum debuissent dicere nobis. ratio siquidem abiiciendi diuinum cultum fuit negatio diuinæ operationis circa homines/significata dicendo & quid operabitur saddai eis? quasi dicant nihil. Nominant autem saddai/ad significandum deum supremum q̃ est super omnia. Quæ autem subiunguntur uerba/sunt eliphaz ad confutandam dictā blasphemiam ex opere dei quo impleuit domos eorum bono. quorum sententia procul sit a me. Iuxta hebræū hr̃. et consilium impiorum longe fuit a me. Eximit assertiue seipsum eliphaz a consilio impiorum, quemadmodum & iob exemerat seipsum. ¶ Videbunt iusti & letabuntur. de punitione impiorum: utpote de diuina iustitia. Et dicit hoc eliphaz e regione uerborum iobis in cap. 17. stupebunt recti super hoc. aduersus siquidem illam sententiam dicit uidebunt iusti punitionem tuam inter impios/& non stupebunt sed lætabuntur. et innocens. Iuxta hebræū hr̃. et mundus subsannabit eos. Ad excusandum zophar qui subsannauerat iobē dicit hoc eliphaz. ¶ Nonne succisa est erectio eorum: & reliquias eorum deuorauit ignis? Iuxta hebræū hr̃. Si non fuit destructum leuamen nostrum: & residuum eorum comedit ignis. Ab effectibus contrariis probat iustorū lætitiā subsannantē/irridentē impios: si ꝟz res fouētes & eleuantes nos iustos nō sunt destructæ/res aūt ípiorꝝ uoratæ sunt ab igne. ab huiusmōi.n. effectibꝰ discernebat eliphaz iustū ab iniusto, loquēdo cōsequenter ad ratiōem quā attulit aduersus iobē.

Acquiesce igitur ei & habeto pacem. Iuxta hebræū hr̃. Fac prodesse nunc cum eo & pacifica te. Completa ratione aduersus iobem/incipit monere eum ut saltem nunc faciat prodesse sibi esse cum deo. hactenus fuisti longe a deo & nocuit tibi, fac prodesse tibi nunc esse cum deo/& cessando a lamentationibus pacifica teipsum. et per hec habebis fructus optimos. Iuxta hebræū hr̃. in eis ueniet tibi bonū. Pronomen eis demōstrat ambo antedicta: ꝟz esse cū deo/& pacificare seipsum. per hæc.n. duo pollicetˀ bonū fœlicitatis uitæ p̄ntis: alteram.n. non credebat. Hæc aūt duo usq; ad finē capituli prosequitˀ cū fructu pollicito. ¶ Suscipe ex ore illius. Legendū ē. Accipe nūc ex ore illiꝰ legē. Manifestādo siqdem q̄d est esse cū deo/dicit hoc cōsistere in tribus actionibꝰ, quarꝝ p̄ma est cōplecti diuinam legem tanq̄ ex ore ipsius dei latam. Et intendit per legem ex ore dei / p̄cæpta moralia. hæc.n. deus ipse actor naturæ rōnalis indidit menti humanæ. Modus aūt cōplectendi diuinā legem subiungitur/dicendo. et pone dicta eiꝰ in corde tuo. hoc ē & absq; hypocrisi exequere dicta eius: pone dicta eius non in exterioribus tantum sed in corde tuo/in intimis tuis. ¶ Si reuersus fueris ad omnipotentem edificaberis. Parui refert q̃ hebraice hr̃ usq; saddai. Dictio ædificaberis/trāsposita metri cā est. adiungitˀ.n. p̄cedenti actioni ut fructus eius. ita q̃ ordo lr̃æ est & pone dicta eius in corde tuo/ædificaberis: destructus es quo ad bona oīa/ædificaberis secundū uniuersa bona. Et dicit ædificaberis ad significādum q̃ nō stati simul bona oīa habebit/ sed successiue

ad instar domus quæ ædificatur. Deinde subiūgitur altera actio necessario cōcomitans esse cum deo: & propterea inchoat eam ab esse cum deo/dicens si reuerteris usq; saddai. dicendo.n. usq; saddai/manifestat coniunctionem ipsius cū deo qui uincit omnia. Et dicit reuerteris/quia præsupponit iobem recessisse a deo peccando: ut superius explicauerat. **et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo.** Legendum est absq; coniūctione. **elongabis iniquitatem a tentoriis tuis.** Ecce actio secunda quæ infertur ex esse cum deo: dicendo si reuerteris usq; ad saddai, elongabis iniquitatem a tentoriis tuis/non solum uitabis iniquitatem sed etiam elongabis eam a te & tuis domesticis. **Dabit pro terra silicem: & pro silice torrentes aureos.** Iuxta hebræum habet. **Et pone super puluerem fortitudinem: & in petra torrentes ophir.** Fructus reuersionis ad deum elongantis iniquitatem/describitur in specie: descriptus.n. fuerat in genere dicendo ædificaberis. Et describitur primum in ædificiis/dicendo & pone super puluerem fortitudinem: hoc est & ædifica a fundamentis. ponere enim fortitudinem super puluerem est super puluerem fundare fundamenta fortia. Et tanta auri copia promittitur/ut petras ædificii tegat auro: hoc enim significatur subiungendo & in petra torrentes ophir. Dicendo autem torrentes ophir/insinuat q aurum in terra ophir non excauatur (quemadmodum excauatur intra cauernas montium in mineris) sed per torrentes cum arena uehitur. **Eritq; omnipotens contra hostes tuos.** Iuxta hebræū hr. **Et erit saddai i thesauros tuos.** Potest tamen legi in fortitudines tuas: elige quam malueris lectionem. Si thesauros legis/significantur reconditi fructus agrorum: frumentum/hordeum &c. fructusq; animalium: lana/ caseus &c. Si uero legis fortitudines, securitas ab hostibus & prædonibus significatur: & deus ipse qui omnia uincit / exhibiturus hæc prædicitur. **et argentum coaceruabitur tibi.** Iuxta hebræū hr. **et argentum fortitudinum tibi.** Appellat argentum fortitudinum / precium reconditorum in thesauris. promittit enim recondendas copias tantas ut uendere possit & argentum inde cumulare. **Tunc super omnipotentem delitiis afflues.** Iuxta hebræum habetur. **Quia tunc super saddai delitiaberis te.** Tertia actio (uidelicet cultus diuinus orando/supplicando ac offerendo describitur) inchoando ab illius causa. quia tunc/hoc est in tanta rerum copia, delitias tuas facies innixus super saddai summo deo uincente omnia: hoc est quia agnosces delitias tuas a deo qui uincit omnia. **et eleuabis ad deum faciem tuam.** Ecce tertia actio incipiens ab oratiōe / idest ab eleuatione mentis in deum ad instar eleuantis faciem uersus deū habitantē in cœlis. **Rogabis eum & exaudiet te.** Ecce supplicatio cum fructu. **et uota tua reddes.** Ecce oblatio. **Decernes rem.** Rectiꝰ legitur. **Decernes dictum.** hoc ē decernes futurum aliquod te facturum dicendo illud. **et ueniet tibi.** Iuxta hebræum hr. **et firmabitur tibi.** quod dixisti. **et in uiis tuis splendebit lumen.** Modus quo firmat̃ & ex uoto succedit dictū/manifestat̃: uc3 q illuminabit̃ in uiis suis: hoc ē in opationibꝰ suis opportūis ad assequēdū qđ dixerat. Et isti sūt fructꝰ diuini cultꝰ.

¶ **Qui enim humiliatus fuerit erit in gloria.** Iuxta hebræum habetur. **Quia humiliauerunt & dixisti celsitudinem.** Recole q eliphaz proposuit duo (scilicet esse cum deo & pacificationem) promittendo q in eis erit bonum iobi,

et primum quidem proſecutus eſt multipliciter:modo autem proſequitur ſecundum / ſcз & pacifica te. Eſt itaqꝫ ſenſus literæ.quia humiliauerũt ſabæi chaldæi cœlũ & deus te tot afflictionibus/& tamen tu dixiſti cælſitudinem (hoc eſt locutus es excælſa de te ipſo dicendo te iuſtum) propterea turbatio eſt in animo tuo & inquietus es.**et qui inclinauerit oculos ſuos/ipſe ſaluabitur.** Sententia clarius redditur. tu dicẽdo excælſa/contrariam paci uiam ingreſſus es:quia inclinans oculos/ſaluabit̃:hoc eſt dirigens mentis oculos ad ea quæ non cælſitudinis ſed humilitatis ſunt/ſaluus erit: quia agnoſcens peccata ſua/ſeruabitur. ¶ **Saluabitur innocẽs:ſaluabitur autem in mundicia manuum ſuarum.** Iuxta hebræũ hr̃. **Euadet homo mundꝰ: ⁊ liberabitur in mundicia manuũ tuarum.** Sic iacet in hebræo. De iobe loquitur in tertia perſona ꝙ ꝗuis illaqueatus fuerit innumeris iniquitatibus /euadet tamen. & ſi dici licet euaſus erit/non qualitercunqꝫ ſed per opera munda. Regreditur autem ad iobem in ſecunda perſona dicendo manuum tuarum / ad manifeſtandum ꝙ in tertia perſona allocutus eſt ipſum iobem cui reſpondebat. Per oculos itaqꝫ humiles & opera munda / pacificatio iobis habenda atqꝫ ſeruanda ſcribitur.

CAPVT .XXIII.

R**Eſpondit autem iiob / ⁊ dixit. Nunc quoqꝫ in amaritudine eſt ſermo meus.** Iuxta hebræum habetur. **Etiam dies amaritudinis eloquii mei.** Quum audiſſet iob ſocios non ſolum incredulos iuramentis & profeſſæ fidei meſiæ ſed etiam perſiſtentes ac augentes argumenta ad probandum ipſum percuſſum propter multitudinem iniquitatum eiꝰ. conqueritur ꝙ adhuc perſeueret dies amaritudinis eloquii ſui / ad manifeſtandum mũdiciã propriam. Et ratio amaritudinis ſubiungitur. **et manus plagę meę aggrauata eſt ſuper gemitum meum.** Iuxta hebræũ hr̃. **manus mea aggrauata eſt ſuper ſuſpirium meum.** hoc eſt percuſſio mea qua me percutiunt ſocii/aggrauata eſt ſuper ſuſpirium meum ad manifeſtationem ueritatis. ſuſpirante.n.iobe ad hoc ut manifeſtaretur uera cauſa ob quam percuſſus eſt a deo/ſocii magis ac magis aggrauabant argumenta & uerba percutientia iobem: eo ꝙ imponebant ei pro cauſa percuſſionis iniquitates quas non fecerat. Nec mireris percuſſionem apud hebræos ſignificari nomine manus.nam & apud latinos litera ſcripta appellatur manus: dum dicimus de ſcripto / hæc eſt manus illius. Apud utroſqꝫ enim effectus appellatur nomine cauſæ:percuſſio enim & ſcriptio fit manu.

¶ **Quis mihi tribuat vt cognoſcam:⁊ inueniam illum.** Interpres addidit mihi. **veniam vſqꝫ ad ſolium eius.** Legẽdum eſt. **preparationem eius.** Declarat iob ſuſpiriũ ſuũ ad tribunal ſupremi iudicis:ut manifeſtet̃ iuſtitia cauſæ ſuæ/ & iponat̃ ſilentiũ ſociis inique iudicantibus ipum. Suſpirat autẽ/ordinate explicãdo ſe cupere in p̃mis notitiã uiæ ad tribunal dei. deĩde ire uſqꝫ ad locũ inquo ẽ p̃paratio dei/ hoc ẽ uſqꝫ ad tribunal eiꝰ:hũano.n.more diuina deſcribit. tertio inuẽtiõem eiꝰ/dicẽdo & inueniã eũ:ꝗuis trãſpoſita ſint in lr̃a ſecũdũ & tertiũ. ¶ **Ponã corã eo iudiciũ.** Iuxta hebræũ hr̃. **Ordinabo corã eo iudicium**, hoc eſt iudiciariam telam inte

afflictiões meas & pctã mea. et os meũ replebo icrepatiõibus. Legẽdũ est. disputationib⁹. nõ. n. cupit arguere deũ, sed disputare corã eo ꝓ iustitia ꝓpria: q; sc3 nõ est pcussus ꝓpter pctã sua. Ut sciã verba que mihi respõdeat: ⁊ itelligã quid loquatur mihi. Ecce qualis ẽ pſentia apud summũ iudicẽ quã cupit/ ad quã uellet ire. cupit enim præsentiam in qua audiat uerba respondentis iudicis & intelligat ea. claram siquidem manifestationem ueritatis in causa ipsius uellet fieri a deo: qui per effectus suos quos communiter uidemus/non manifestat clare huiusmõi ueritatẽ. & propterea describitur tanq; absens & ualde distans summus iudex: & describitur con cupit⁹ accessus ad pſentiam illius. & uelleitas/nõ deliberatũ uotum per hæc describit᷑. Nolo multa fortitudine contendat mecum: nec magnitudinis sue mole me premat. Iuxta hebræũ hr̃. Nunquid in multitudine potentie litigabit mecum? non. Sæpe iob distinxit duos modos quibus deus agere potest: uel ratione suæ potentiæ/uel ratione meritorum secundũ ordinem iudicii diuini decretum in præsenti uita. Et eandem distinctionem repetit hic, manifestando q; loquitur de iudicio coram deo non secundum multitudinem potentiæ dei: hoc est secundum multas rationes potentiæ diuinæ: quia sic succumberet iob. deus. n. si uellet/pro quocunq; peccato posset maiores pœnas infligere q̃ passus fuerit iob. Sed huiusmodi exacta iustitia quæ secundum potentiam dei attenditur/non utitur deus in hac uita. & propterea iob asserit non, dũ respondet interrogationi nunqd litigabit mecum in multitudine potentiæ: respondet. n. negatiuã partem/intrepide asserendo quũ dicit non. Proponat equitatem cõtra me. Perueniet ad victoriã iudiciũ meum. Iuxta hebræũ hr̃. tantũ ipse ponet in me. Ibi rectum fuit disputatum cum eo: ⁊ euadã in perpetuum a iudicatore meo. Ecce alter modus quo agit deus: qui describit᷑ in litera ad instar iudicis cõsiderantis rectum secundũ merita causæ/& non secundum id quod posset absolute facere. Ad excludendum itaq; modũ iudicandi ex rõne diuinæ potentiæ/& ad affirmandũ modũ iudicandi rectũ secũdum merita causæ, dicit de deo. tantum ipse ponet in me/ hoc est iudicando attribuet mihi, ibi/ hoc est in suo tribunali, rectum quod fuit disputatum cum eo/de meritis causæ meæ: an sc3 peccata mea secundum communem regulam mereantur tantam afflictionem: hoc. n. fuit disputatũ superius a iobe cũ deo. & per huius diuini iudicii sententiam diffinitiuam/euadã in perpetuũ a iudicatore meo: hoc est a multitudine iudicantium me propter iniqtates meas percussum esse. imponeret᷑ siqdẽ p hãc sñtiam silentiũ oĩbus cẽsentib⁹ contrariũ.

¶ Si ad orientem iero/nõ apparet. Iuxta hebræũ hr̃. Ecce ad ante ibo/⁊ nõ ipse. Aduerte prudens lector q; iobis uerba in lr̃a sonãt quattuor uias: vc3 progredi uersus ante uel uersus retro/uel ad sinistram uel ad dexteram. Intelligit aũt (ut patebit) orientẽ & occidentem/septentrionẽ uel meridiem plagas cœli. Dixerat quis dabit ut sciam & uadam ad tribunal dei? & propterea declarat se nescire uiã p naturalia opera inuestigandi tribunal dei/& inueniendi ipsum clare manifestantem rationes iudiciorum suorum quæ exercet erga nos. Et uerũ dicit: quia p supernaturalem reuelationem notificantur nobis. Ad manifestandum itaq; q; deus quatenus iudex manifestans rationem sui iudicii/ nulla naturali uia inuenitur, discurrit per quattuor cœli plagas/ compræhendendo sub eis res naturales uniuersas. Et inchoat ab oriente sub nomine

anterioris partis: hoc est denominatæ ab ãteriore parte hominis, sic. n. hebræi cõsueuerunt nominare orientalem plagam. Et similiter intellige de occidente nominato retro/ & de septentrione nominato sinistra/ & de meridie nominato dextra. nominibus siquidem est utendum ut plures utuntur. Ecce inquit ad ante/ hoc est ad orientem, ibo/ intellectuali inuestigatione naturalium existentium in oriente: & non ipse/ inuenietur iudex respondens. si ad occidentẽ. Iuxta hebræũ hr̃. et retro/ & non intelligam eũ. hoc est & ibo inuestigando res naturales in occidente/ & similiter non intelligam eum iudicem respondentem mihi. ¶ Si ad sinistram/ quid agam? non apprehendam eum. Iuxta hebræum hr̃. Sinistram in facere suo/ & non videbo. Ecce ibo inuestigando ad sinistram/ hoc est septentrionem, in facere suo / nobis patente. septentrionalia. n. nobis habitãtibus in hac quarta terræ manifestiora sunt: utpote existentia supra orizontem nostrum. Et quoniam multa naturalia a philosophis & astrologis cognita sunt ex operibus septentrionalium astrorum, ideo de septẽtrione specialiter dicit in facere suo: & per huiusmodi notitiam nõ uidebo deum iudicem respondentem. si me vertam ad dexteram non videbo illum. Iuxta hebræum hr̃. teget dexteram/ & non videbo. hoc est perseuerat deus occultando nobis dexterã id est meridiem. Polus. n. antarcticus occultatᷣ semper nobis septentrionalibus. & propterea non dixit ecce ibo ad dexteram/ sed dixit dextram nobis tectam: & consequenter ꝙ per illam non uidebit deum iudicem manifestantem rationes suorum iudiciorum. Et tu prudens lector ex istis duabus postremo nominatis & sic descriptis, habes ꝙ quattuor cœli plagas significat per ante retro sinistram & dextram/ ut exposuimus.

Ipse vero scit viam meam: & probabit me quasi aurum quod per ignem transit. Iuxta hebræũ hr̃. Quia nouit viam mecum: probauit me/ sicut aurum egrediar. Completa manifestatione suspirii sui/ iob incipit respondere ad argumentum eliphaz. & quia ratio eliphaz fundabatur super distinctione hac aut ex parte dei aut ex parte iobis ratio afflictionis eius se tenet, ideo iob respondet reddendo rationem afflictionis suæ ex parte utriusq; (scʒ & ex parte iobis & ex parte dei) ut penitus euacuet argumẽtum eliphaz. Rursus quia eliphaz apposuerat exceptionem nisi iob sectaretur dicentes deum ignorare hæc nostra singularia, ideo iob inchoat responsionem suam asserendo deum cognoscere singulas actiones ipsius iobis. nec solum asserit: sed huiusmodi diuinã notitiam affert pro causa suæ afflictionis/ dicens. qa nouit/ de⁹, uiam mecum (hoc est uiam quæ est mecum/ uiam actionum mearum internam, quæ non potest tolli a me: utpote consistentem in uirtutibus animi) ideo probauit me, & sicut aurum probatum igne egrediar/ absq; detrimento. Ecce ratio afflictionis ex parte iobis non multitudo iniquitatum eius (ut eliphaz intulerat) sed bonum ipsi⁹ iobis/ quemadmodum bonum est auro discerni per ignẽ. ¶ Vestigia eius secut⁹ est pes meus. Iuxta hebræũ hr̃. In gressu eius apprehendit pes me⁹. Scito tamen ꝙ dictio interpretata gressu, est infinitiuus/ & anceps ad ambulare uel beare. et utriusq; sensus capax est litera. Dixerat siquidem iob ꝙ deus nouerat uiam eius. & propterea declarat uiam suã inchoans uel ab affectu beatitudinis æternæ quam parauit deus iustis (dicendo in beare suo uidit seu appræhendit pes meus. i. affectus meus) uel a sequela dei tanq; præeuntis/ dicẽdo. in ãbulare eius appræhendit seu uidit/ hoc est

uidendo inchoauit iter, pes meus/id est affectus meus. dictio siquidem interpretata ap prahendit/potest interpretari uidit. & secunda lectio magis quadrat subiunctis. Viã eius custodiui & non declinaui ex ea. Interpres addidit ex ea. Prosequitur metaphoram sequentis deum præeuntem/ambulando per eandem uiam qua ille præiuit & non declinando ad dextram uel ad sinistram. Et significat per metaphoram hanc q uiam ducentem ad deum beatitudinem suiipsius dei & reliquorum beatorum ac bean dorum/uidit inchoauit & prosecutus est. A mandatis labiorum eius nõ re cessi. Parui refert q hebraice hr. Preceptum labiorum eius/& nõ recedam. Quod dixerat sub metaphora/explicat dicens. præceptũ labiorum eius / subaudi est, quodcunq; illud fuerit sic perseuero seruãdo q non recedam ab eo. Et futurum non re cedam/refertur ad præceptum dei pronunciatum labiis dei: hoc est præcepta moralia quæ deus promulgauit per seipsum / quia indidit ea menti nostræ. et in sinu meo abscondi verba oris eius. Iuxta hebræum habet. ex statuto meo abscondi dicta oris eius. Duo simul manifestat. alterum q non ex timore aut alia passione ad horam bene fecit sed ex electione deliberata ac firma/dicendo ex statuto meo. alterum q non tanq; hypocrita bene fecit in exterioribus actiõibus/sed ualde chara habẽs dicta ex ore dei abscondit ea: hoc est recondita seruauit in corde suo.

¶ Ipse. n. solus est. Iuxta hebræũ hr. Et ipse in vno Reddita ratione ex parte iobis q non iniquitas eius sed puritas ipsius causa fuit (ut scilicet tanq; purum aurum emergeret) q afflictus est, reddit rationem eiusdem afflictionis ex parte dei / inchoando a dei singularitate. & ipse in uno: hoc est & ipse deus est in uno indiuiduo duntaxat: unitas siquidem dei asserit. Nec te turbet trinitas diuinarum personarum: quoniã quẽadmodum deitas non multiplicatur in trinitate, ita nec hic deus (sonans indiuiduum deitatis) multiplicatur in trinitate: & propterea uerissime dicitur & ipse deus est in uno deitatis indiuiduo. et nemo auertere potest cogitationem eius. Iuxta hebræum hr. et quis respondebit ei? Scito tamen q dictio interpretata respondebit/anceps est uel ad respondebit ul' ad faciet redire: sed sensus in idem redit. Si essent dii multi (saltem duo) unus posset respondere alteri resistendo ei. & similiter unus posset facere redire alterum: hoc est efficere ut desisteret a cœpto. Sed quia deus est in uno tantum deitatis indiuiduo, optime infert & quis respondebit ei/resistendo? quasi dicat nullus. uel & quis faciet redire eum/ut nõ prosequat qd cœpit? quasi dicat nullus. Quorsum autem tendant hæc de singularitate dei/manifestat subiungens. et aĩa eius quodcunq; voluit hoc fecit. Iuxta hebræũ hr. et anima eius cõcupiuit & fecit. Simplex uoluntas dei redditur pro ratione ex parte dei quare afflixerit iobem. respondet siquidem ad rationem eliphaz q deus ex parte sui non operatur circa nos ut lucretur honestum delectabile aut utile quodcunq; bonum in seipso/sed ex simplici uolũtate sua. quam describit ad instar animi cupientis facere aliquid & facientis illud/ dicendo de deo. & anima eius concupiuit & fecit: hoc est & uoluntas eius uoluit affligere me & fecit. Et per hæc patet solutio argumenti eliphaz. ex singularitate siquidem ipsius dei prouenit q uolũtas ei9 nõ potest esse mala: immo q uolũtas eius est lex. & ppterea iob doctissime ex hoc q deus est unus carens pari/intulit pro ratiõe faciẽdi uolũtatem eius solam ex parte ipsius dei. Quũq; expleuerit in me voluntatẽ suã. Iuxta

hebræum habetur. **Quia faciet reddere statutum meum.** Quanuis ex parte dei sola dei uoluntas sit ratio gubernandi nos, tanta tamen subiungitur dei benignitas erga ipsum iobem/ut q̄quis affixerit non tamen irremuneratam dimissurus sit electionem firmam uiæ rectæ, quam electionem firmam dixerat se habuisse. hoc. n. significant uerba ista quia faciet reddere statutum meum/de progressu in uia dei. Et oportuit explanari hoc a iobe/ad manifestandum tum q̄ rectitudo eius non remanebit irremunerata, tum q̄ remuneratio eius erit post hanc uitam. sæpe. n. dixerat se propinquū morti. Significanter autem dicit statutum meum & non dicit opera mea bona/ad comprahendendum etiam statutum mentis suæ ad rectitudinem seruandam in tanta afflictione. **et alia multa similia presto sunt ei.** Iuxta hebræum hr̄. **et sicut ea multa cum ipso.** Ne putaretur gesta a deo cum iobe/esse aliquid singulare, declarat iob q̄ similia istis sunt multa cum deo. multos. n. probat quasi aurum & præmia illis reseruat in alia uita.

¶ Et idcirco a facie eius turbatus sum: & considerans eum timore solicitor. Iuxta hebræū hr̄. **Idcirco a facie eius terrebor: intelligā & metuā ab eo.** Postq̄ respōdit ad rationem eliphaz/respondet consequenter ad obiectam sibi cæcitatem ab eodem. Et quia eliphaz dixerat iobem non intelligere uel ex timore repētino uel ex obscuritate/respondet iob ad singula. & quantum ad timorem fatetur se terreri a deo & timere ipsum, ueruntamen nec terror nec timor impedit eius intelligētiam. Et dicendo ideo a facie eius/manifestat q̄ rationi consentaneum est ipsum terreri a facie dei. Acsi apertius dixisset. non sum absorptus timore repentino: sed quia deus facit quod uult, ideo a facie eius terrebor/hoc est perseuerabo territus/moderate tamen: quia intelligam/non sum excæcatus sed perseuerabo intelligens pariter & metuens a deo potente efficere q̄cquid uult. ¶ **Deus molliuit cor meum: & omnipotens conturbauit me.** Iuxta hebræū hr̄. **Et el emolliuit cor meum: & saddai terruit me.** Respondet ad alteram partem disiunctiuæ (vcʒ q̄ obscuratus est intellect⁹ iobis) inchoando a diuino beneficio circa partem affectiuam. non parua siquidem gratia dei est habere cor tenerum/alienum esse a duritia cordis/ moueriq̄ ad timendum a quib⁹ timendum est: ut testatur ad oppositum duritia cordis pharaōis. Agnoscit itaq̄ iob teneri cordis beneficium a deo forti ad emolliendum cor hominis dicendo & el emolliuit cor meum & saddai uincens omnia terruit me/non fui imperterritus ab eo. ¶ **Nō. n. perii propter imminētes tenebras: nec faciem meam operuit caligo.** Iuxta hebræū hr̄. **Quod non sum incisus a facie obscuritatis: & ex facie mea operuit caligo.** Et subintelligitur negationem repeti / ut interpres antiquus explicando adiunxit. est. n. sensus q̄ nō sum incisus a facie obscuritatis/& ex facie mea nihil operuit caligo. Respondet itaq̄ ad obscuritatem sibi obiectam ab eliphaz: q̄ saddai terruit eum sic q̄ non fuit a facie obscuritatis incisus/nec aliquid faciei mentis ei⁹ tectum est caligine. Vtitur autem metaphora incisionis: quia perturbatis & obscuratis phantasmatibus fit quasi incisio intellectus a ministrante phantasia. separatur. n. quo ad usum intellectus a corpore. Metaphora autem caliginis utitur ad significādam internam obscuritatem.

A omnipotente non sunt abscondita tempora: qui autē nouerunt eum/ignorant dies illius. Manca est litera: & tam intolerabiliter ut mutetur sensus & obscuretur intentio loquentis. Iuxta hebræum itaq; hr̄. **Quare a saddai non sunt abscondita tempora: & cognoscentes eum non viderunt dies illius?** Quia eliphaz excipiendo tractauerat & abominatus fuerat sectam dicētium deum non cognoscere hæc temporalia sed sempiterna, ideo iob resumendo uerā ac sanctam sententiam eliphaz de notitia dei penetrante singulares res quæ fiunt & corrumpuntur in tempore/proponit per modum quæstionis cæcitatem sociorum cognoscentium deum habere notitiam temporum & non discernere dies dei diuersos ad faciendum iudicium & iustitiam tempore quo uiuit homo & post mortem hominis. Ac si aptius dixisset. alienum a ratione est ut quis cognoscat deum habere curam singulorum quæ fiunt in tempore/& non cognoscat ꝙ deus reseruat multa punienda in alia uita. hæc est quæstio quam proponit ad arguendum socios cæcitatis: & ad confutandum pollicitationes eorum omnes consistentes infra terminos huius uitæ. Ait itaq; quare a saddai/ab eo qui uincit omnia, non sunt abscōdita tempora (anni/menses/dies/horæ/momenta singularum rerum) secundum uestram & meam professionem: & tamen cognoscentes eum habere huiusmodi notitiam/non uiderunt dies eius diuersos ad puniēdum in hac uita & in alia. negabant. n. iobis socii diuersitatem talem dierum dei/putātes nullam punitionem reseruari a deo homini post mortem.

¶ **Alii terminos transtulerunt.** Iuxta hebræū hr̄. **Confinia attingent.** Aduerte prudens lector intentionem iobis ex præmissa quæstione colligi. arguerat siquidē socios cæcitatis relatiue ad diuersos dies dei: & propterea usq; ad finem capituli colligit diuersa peccantium genera/ad manifestandum multitudinem peccantium qui in hac uita non puniuntur, ut hinc cæcos esse socios conuincat profitentes deum gubernare singula/nisi etiam profiteantur ꝙ deus reseruat multa punienda in alia uita: alioquin maxima iniquorum multitudo remaneret impunis. Huc tendit uniuersus discursus iobis in hoc capitulo. & propterea tria genera iniquorum colligit. Primum est eorū qui communiter a iudicibus non puniuntur pœna mortis: quum tamē quia inimici dei sunt/mereantur mortem secundum diuinam iustitiam. Secundum est eorū qui hic plectuntur morte statim ut scitur: quorum tamen multitudo non parua nescit in iudicio. Tertium est eorum qui longo processu puniuntur: quorum quoq; multitudo non parua euadit impunis. Ex his. n. clare apparet ꝙ ne iniqui remaneāt impunes, oportet cōfitentes deum gubernare singula/confiteri consequenter ꝙ deus reseruat multos puniendos in alia uita. ¶ Primum itaq; iniquorum genus introducit describendo societates prædonum. talem. n. comitatū explicaturus inchoat a loco quē inuadunt/dicendo cōfinia attingent: significans per hoc ꝙ egrediuntur a regione propria ad prædandum in regionibus finitimis. Et hinc oritur ꝙ a nullo iudice puniuntur. propriam nanq; patriam ditant: potentes uero inuadunt alienos agros/ita ut non possint ab alienis puniri. **Diripuerunt greges & pauerunt eos.** Incipit enumerare actiones eorum, inchoādo a rapina totius gregis sic ꝙ pauerunt gregem ipsum/non dilaniarunt. Et in hoc significatur ꝙ cum tanta potentia ueniunt/ut quiescant securi ad pascendum raptos gre-

ges. ☞ Asinum pupillorum abegerunt. Futurum est in hebraico. Augetur iniq tas ex qualitate hominum quibus inferunt damna, discurrendo per pupillos / uiduas / misellos / & pauperes. Et de orphanis quidem dicit q abigent asinos eorum. de uiduis autem. et abstulerunt pro pignore bouem vidue. Iuxta hebræum hr. accipient pignus bouem vidue. Et est sensus accipient bouem uiduæ appositiue pignus: hoc est quem duntaxat possit uidua pignorare. significatur. n. q nihil aliud habet uidua nisi illum bouem. ☞ Subuerterunt pauperum viam. Iuxta hebræu hr. Declinabunt miselli a via. Nec miselli secure possunt per uiam publicam ire propter huiusmodi comitatum prædonum etiam misellis non parcentium. et oppresserunt pariter mansuetos terre. Iuxta hebræu hr. pariter absconditi sunt pauperes terre. Latere etiã pauperes terræ metu talis comitat9 scribit.

¶ Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum. Iuxta hebræu hr. Ecce onagri in deserto egressi sunt ad operationem suam. Explicat iob de quibus loquitur: assimilando eos onagris, non domesticis (mansuescunt. n. aliq onagri) sed in deserto / hoc est in feritate sua: ad insinuandum q homines de quibus loquitur / sunt inimici ciuilitatis humanæ. Ecce inquit homines similes onagris in deserto / egressi sunt ex regione propria ad exercendam operationem suam. de qua operatione subiungit. vigilantesq3 ad predam. Iuxta hebræu hr. matutini ad rapinã. Ecce operatio eorum. preparant panem liberis. Iuxta hebræu hr. planicies ei / panis pueris. Et est sensus q planicies frugum est ei. i. comitatui illi quẽadmodum panis pueris. Et significatur per hanc similitudinem / q comitatus prædonum reputat sibi debitos fructus agrorum qui sunt culti ab aliis quemadmodum debetur pueris panis absq3 ullo labore puerorum. intendit. n. dicere q prædones isti ueniunt ad colligendum agrorum fructus tanq3 suos. & propterea subiungit. Agrum non suum demetunt. Iuxa hebræum hr. In agro segetem suam metent. Describit consequenter q metent in agro quascunq3 segetes tanq3 suas. et vineam eius quem vi oppresserunt vindemiant. Iuxta hebræu hr. et vineam impii tardabunt: et est genitiui casus impii. Et significatur q cognoscentes aliquam uineam esse alicuius uiri impii similis eis / reseruabũt uindemiã illius aliquãtulũ sed tandẽ uindemiabũt ẽt illã. ☞ Nudos dimittẽt hõies / indumẽta tollẽtes: qb9 nõ ẽ operimẽtũ in frigore. Iuxta hebræu hr. Nudũ faciẽt dormire a sine indumẽto: z non operimẽtũ in frigore. Hactenus de rapina animaliũ & co҂ quæ in agris & uineis uegetant᷑ locutus est: deinceps de iniuriis personarũ prosequitur inchoans a denudatione hoium sic q oporteat eos dormire nudos, nudos inquã sic q carent & indumento & operimento in frigore. ☞ Quos imbres montium rigant: z non habẽtes velamen amplexantur lapides. Iuxta hebræu hr. Ab inundatiõe mõtium irrigabuntur: z a sine opposito amplexati sunt rupem. Fugientes a facie prædonum describuntur in montibus destituti sub periculo inundantium aquarum, quæ fluunt ex montibus cum tanto impetu q profugi carentes obstaculo seruante eos a cursu aquarum / coguntur amplecti rupem in qua seipsos retineant ne ab impetu aquæ ferantur præcipites. ☞ Vim fecerũt depredãtes pupillos. Iuxta hebræu hr. Rapient ex preda orphanum. Raptus hominum significat᷑ a rapi-

na miserabilium personarum/quales sunt pupilli. et vulgum pauperem spoliauerunt. Iuxta hebræum habetur. et super pauperem accipient pign⁹. hoc est sup paupere redimēdo accipient totum qd habet. nomine siquidem pignoris significatur uniuersum quod potest dari in pignus. feritas.n.istorum describitur ꝙ si raptus pauper redimere se uult/exigunt ab eo totum quod possidet.

¶ Nudis ⁊ incedentibus absq; vestitu: ⁊ esurientibus tulerunt spicas. Iuxta hebræū hr. Nudi iuerunt absq; indumento: ⁊ famelici portauerunt manipulum. Miseriæ subsecutæ in hominibus ciuitatis illius describuntur. & primo quo ad indumenta/ꝙ oportuit eos nudos incedere: deinde quo ad panem/ ꝙ famelici portauerunt manipulum spicarum non habentes segetes: postea quo ad oleū & uinum. Inter aceruos eorum meridiati sunt: qui calcatis torcularibus sitiunt. Iuxta hebræū hr. Intra cellaria sua facient oleum: torcularia calcarunt ⁊ sitierunt. Tam modica quantitas oliuarum relicta narratur ut oleum faciant non in molis solitis sed intra cellaria in quibus recondere consueuerunt oleum. in torcularibus quoq; tam parum uini exprimendum relictum est a prædonibus/ut calcantes iterū torcularia sitiant: hoc est nequeant extinguere sitim ex residuo illo. ¶ De ciuitatibus fecerunt viros gemere/⁊ anima vulneratorum clamauit. Iuxta hebræū hr. Ex ciuitate homines clamabūt/⁊ anima interfectorum clamabit. Luctus cum clamore plorantium interfectos ab istis prædonib⁹ describitur/pro miseria postrema dicendo ꝙ homines ex ciuitate clamabunt: & rationem clamoris subiungendo & anima interfectorum clamabit uindictam a deo/ eo clamoris modo quo sanguis habel clamauit ad deum: hoc est ad instar clamātis exigit uindictā. describitur.n. tam uiui q̄ interfecti clamantes petendo uindictam a deo. et de⁹ inultum abire non patitur. Iuxta hebræū hr. et eloha nō ponet defectum? Interrogatiue legenda est hæc clausula/ad asserendum ꝙ deus iudex puniet istos prædones impunes in hac uita. tanq̄ igitur absurdum ualde socios alloquendo concludit & eloha non ponet defectum? pœnas futuræ uitæ sub defectus nomine cōpræhendēs: qm̄ in priuatione eorum quæ apti nati erant habere consistunt.

¶ Ipsi fuerunt rebelles lumini. Iuxta hebræū hr. Ipsi fuerunt in rebellib⁹ luminis. Ne quis diceret ꝙ isti prædones peccauerunt contra homines & non cōtra deum/& propterea non remanent puniendi a deo, addidit iob ꝙ ipsi prædones fuerunt inter rebelles luminis/tum fidei tum menti humanæ inditi naturaliter: ac p hoc peccatum eorum redundat in iniuriam dei/qui utrūq; lumen humano generi cōmunicauit. nescierunt vias eius. Probatio est ꝙ fuerunt inter rebelles luminis. nec reuersi sunt per semitas eius. Iuxta hebræū hr. et non sederunt in viis eius. hoc est non acquieuerunt ad uolendum per uias ducentes ad deum ambulare. ita ꝙ abiecerunt uias dei ab intellectu & uoluntate sua: & ideo ex ignorantia affectata conuincuntur rebelles luminis.

Mane primo cōsurgit homicida. Iuxta hebræū hr. Ad lucem surget homicida. Expedito primo iniquorum genere/introducit genus alterum compræhendens homicidas & adulteros: contra quos statim ut scitur uindicta fit. Ab homicidis itaq; inchoans/describit eos primum a tempore: dicēs ꝙ ad lucem (hoc est or-

to sole)surget homicida. interficit egenum & pauperem. Parui refert q̄ hebraice habetur. interficiet pauperem & egenum. Ita q̄ egeni nomine intelligas hominē plusq̄ pauperem quasi mendicum/quem misellum superius appellauimus. per noctem uero erit quasi fur. Utroq̄ tempore (die sc3 & nocte) exercens officium suum describitur homicida. & die quidem interficiens pauperes qui inueniuntur soli & inermes: nocte autem ad instar furis insidiis uacans ad occidendum aliquem. ¶ Oculus adulteri obseruat caliginem. Iuxta hebræū hr̄. Oculus adulteri obseruauit uesperam. fugit. n. diurnam lucem & expectat noctem: & ꝓpterea describitur curam habere horæ uespertinæ. Et ad hoc manifestandum subiungitur. dicens non uidebit me oculus & operiet uultum suum. Non sufficit ei cautela temporis: sed adiungit uelamen faciei ut non cognoscatur ab obuiantibus. ¶ Perfodit in tenebris domos sicut in die condixerant sibi. Sensus recte redditur: & ꝓnomē sibi demōstrat adulteꝝ & adulterā. Perfodere aūt describit̄ metaphorice: q̄a ad instar fodientis & per foramē intrantis ingreditur adulter domum adulteræ per occultos meatus. et ignorauerunt lucem. hoc est absq̄ lumine candelæ conuenerūt adulter & adultera. ¶ Si subito apparuerit aurora arbitrantur umbram mortis. Iuxta hebræū hr̄. Quia simul/mane eis umbra mortis. hoc est q̄a simul sunt adulter & adultera, ideo mane quum oritur sol/ est eis exosum tanq̄ umbra mortis. timent. n. ne reperiantur aut ne uideantur adueniente luce diei. et sic in tenebris quasi in luce ambulant. Iuxta hebræū hr̄. quia cognoscet terrores umbræ mortis: leuis ipse super facies aquarum. Describitur adulter manens cum adultera/q̄n sentit terrores umbræ mortis: hoc est quādo sentit aliquem motum uel uocem in domo adulteræ/& terretur ne occidatur. & de eo dicitur q̄ est tam agilis fugiendo tanq̄ ambulans super aquas. Hoc. n. significatur dicēdo quia cognoscet terrores umbræ mortis/ideo leuis ipse super facies aquarum. qui. n. super superficiem aquæ iturus est, oportet q̄ sit tam agilis eundo ut uelocitas motus eius uincat grauitatem corporis sui/& sic tanq̄ leuior aquis eat super superficiem aquæ. hyperbolico enim sermone describitur magna agilitas adulteri timentis & fugientis per uias aliquas tenuissimas immeabiles/sic ut incredibile uideatur q̄ uir transeat per eas.

¶ Maledicta sit pars eiꝰ in terra, nec ambulet per uiam uinearum. Iuxta hebræū hr̄. Maledicetur pars eorum in terra, non reuoluet uiam uinearum. Pronomen eorum/adulteros & homicidas fugientes demonstrat. Et portio terræ in qua occultantur/maledicenda describitur: quia subiacere solet maledicto iudicis & quærentium uindictam. locus. n. in quo inueniuntur/tanq̄ maledictus tractatur uiolente educendo eos inde uel percutiendo ibidem. & propterea de quolibet eorū fugiente subiungitur non reuoluet uiam uinearum: hoc est capietur anteq̄ fugiēdo per uineas reuoluat (hoc est uoluendo perficiat) uiam uinearum/quæ communiter parum distant a ciuitate. significatur. n. per hoc q̄ fugiens incidet in manus persequentium infra breuem distantiam a ciuitate. Propter quod aptissime subiungitur. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium: & usq3 ad inferos peccatum illiꝰ. Iuxta hebræum habetur. Siccitas etiam calor rapient aquas niuis: fouea peccauerunt. Similitudinem affert ad manifestandum quod dixerat: sc3 q̄ homicidæ

cidæ & adulteri fugientes incident cito in manus persequentium. Est autem similitudo quod quemadmodum siccitas & calor trahunt aquas niuium liquefaciẽdo niues, ita fouea sepulchri trahit eos qui peccauerũt. uulgo. n. dicitur quod mors uocat eos. Et dicit siccitas etiã calor: hoc est calor iunctus siccitati/ ad differẽtiã caloris iuncti humori. ad sensũ. n. patet quod calida aqua effusa super niuem non liquefacit sed indurat eam: propter quod in regionibus frigidis/super cõgelati fluminis portionem quandam effundunt aquã calidam, ut durior portio illa/uia sit curribus & equitibus. calidum igitur & siccum oportet esse quod liquefacit niues. ¶ Obliuiscatur eius misericordia. Iuxta hebræũ hr. Obliuiscetur eius amicus. nullus amicus comparebit pro adultero aut homicida fugiẽte. Dulcedo illius uermis. Iuxta hebræũ hr. Dulcuit ipse uermi. Dixerat quod sepulchrum trahit eos qui peccauerunt: dicit cõsequenter quod uermes cupiũt eũ tanquam cibum eorum dulcem. Et per hoc significat propinquitatem ad mortẽ tam adulteri quam homicidæ fugiẽtis. Non sit in recordatione sed conteratur sicut lignũ infructuosum. Iuxta hebræũ hr. adhuc nõ memorabitur: & fuit fractus sicut arbor iniquitatis. Celeritas uindictæ describitur per hyperbolẽ / dicendo quod adhuc nõ memorabitur & fuit occisus. est. n. sensus quod statim ut appræhensus fuit/fuit occisus absque tela iudiciarii processus/ absque cõmemoratione criminis. notoriũ. n. præsupponitur factum cũ fuga facientis. Affert aũt ad hoc similitudinem arboris iniquitatis quæ frangitur absque mora. Appellatur autem arbor iniquitatis arbor nociua. huiusmodi. n. arbores sine mora & consilio succiduntur. Et hic finitur tractatus secũdi generis iniquorum/ quorum multi in hac uita statim puniuntur. ex hoc. n. quod homicidæ & adulteri merẽtur mortem, & aliqui fugiẽtes in hac uita puniuntur/multi autem adulteri & homicidæ remanent impunes, insinuat iob quod reseruantur puniendi in alia uita.

Pauit. n. sterilem & que non parit: & uidue bene non fecit. Iuxta hebræũ hr. Frangens sterilem non pariet: & uidue non bene fecit. Tertiũ iniquorum genus introducit describendo ciuem diuitem erigẽtẽ se in ciuitate in quasi tyrannum. describit autem crimina eius tum erga mulieres/tũ erga uiros. Et circa mulieres non meminit adulterii sed defloratiõis uirginum cũ procuratione aborsus/dicẽdo frangens sterilẽ: hoc est frangens uirginem ad sterilitatem. Et dicit hoc ad differentiã coniugii in quo frangitur uirgo ad fœcunditatẽ. diues. n. iste nolebat ducere quas uiolabat uirgines in uxores: & uolens consulere honori puellarum/dabat eis aliquid quo fierent steriles, non simpliciter & absolute/sed quo ad hoc: uidelicet ne parerent ex cõcubitu cũ eo. ad limitandũ siquidem sterilitatem adiungitur non pariet. Et simile intelligo gestum circa uiduas/significatum honeste dicendo & uiduæ non bene fecit. Circa uiros autem subiungitur. Detraxit fortes in fortitudine sua. Iuxta hebræũ hr. Et trahet fortes in potentia sua. Modus exercendi tyrannidem describitur: uidelicet quod diues potentia diuitiarum suarum trahet ad se fortes / ut sic exhibeat se terribilem ciuibus aliis. Et quum steterit / non credet uite sue. Iuxta hebræum habetur. Surget / & non faciet credere in uitis. hoc est eleuabit se tam terribilem ut efficiat quod multi metuentes ab eo / arbitrentur uitas suas non fore securas: quod utinam crebro non uideremus. ¶ Dedit ei deus locum penitentie: & ille abutitur eo in superbia. Iuxa hebræum habetur. Dabit ei securitatem & in

nitetur. Diues ille potens & terribilis dabit ei (hoc est alicui metuenti) securitatem/ promittendo illi q securus potest manere. Et hoc intellige accæpto munere aliquo: & sic ille qui metuebat/innitetur super securitate sibi data ex promissione diuitis. oculi autem eius sunt in viis illius. Perfidia diuitis describitur q quamuis promiserit securitatem metuenti, nihilominus oculi ipsius diuitis uigilant super uias illius quem securum fecerat/expectando tempus ac locum cõmodum quo possit supplantare illum.

¶ Eleuati sunt ad modicum & non subsistent. Sententia redditur: hebraice tamen legitur. Eleuati sunt paulum & non ipse. De quibusdã huiusmodi ciuilium tyrãnorm dicit q eleuati sunt paulum/hoc est breui tempore, & non ipse/tyrannus erit. Nec hoc intelligas dici ad describendum omnes huiusmodi tyrannos (quoniam subiũcta litera non uerificatur de omnibus) sed quẽadmodum inter adulteros descripsit fugientem qui cito incidit in manus persequentium, ita inter huiusmodi ciuiles tyrannos describuntur aliqui q parum durant/deuenientes ad paupertatem. de istis. n. dicitur eleuati sunt paulum & non inuenietur ipse. Modus autem quo non erit ipse/subiungitur. et humiliabuntur sicut omnia & auferẽtur. Iuxta hebræũ hr. et depauperati sunt/sicut omnes restringentur. Ecce modus quo desinunt cito quandoq huiusmodi tyranni: deueniendo scilicet ad paupertatem / consumptis opibus in malis usibus. depauperati autem restringentur a iudice/sicut omnes alii ciues qui male fecerunt restringi solent a iudice addicente malefactores carceri. et sicut summitates spicarum conterentur. Iuxta hebræũ hr. et sicut caput spice succidentur. Discerne inter modum puniendi fugientem adulterum seu homicidam/& modum puniendi ciuilem tyrannum. de illo siquidem paulo ãte dictũ est q statim sicut arbor iniquitatis frangetur: de isto autem dicitur q mancipabitur carceri quemadmodum alii malefactores. significando per hoc q procedetur cum iudiciaria tela, & postea sicut caput spicæ incidetur: hoc est discussa causa & matura ad mortem/capite plectetur quemadmodum expectatæ ad maturitatem spicæ succiduntur. Et ex hoc q aliqui merẽtes mortem intercedente iudiciaria tela puniuntur hic/& nõ omnes similes puniuntur hic, insinuat iob q tales reseruantur puniendi in alia uita. Collige ergo prudens lector q iob cõuincit socios ex tribus generibus iniquorum. tum ex prædonibus/qui peccant penitus impunes: tũ ex homicidis & adulteris/quorum aliqui dũtaxat occiduntur statim: tum ex ciuilibus tyrãnis/quorum aliqui dũtaxat occiduntur cum iudiciaria tela. sub istis. n. tribus generibus iniquorum merentiũ in hoc mundo mortem & tñ non punitorum in hoc mundo/ cõpræhendit oẽs iniquos impunes in hac uita: & conuincit socios ut profitentes deum habere curam singularium quæ temporaliter fiunt/profiteantur consequenter diuersos dei dies ad iudicandum: alterum in præsenti uita/alterũ in alia uita: alioquin tanta multitudo iniquorum remaneret impunis.

¶ Quod si non est ita. Iuxta hebræũ hr. Et si non. Et est sensus/& si non asseritur qd dixi. qs me põt arguere esse mẽtitũ. Iuxta hebræũ hr. vbi qs faciet mẽtiri me: quasi dicat nullibi. & similr nullus tãtu erit q faciat mentiri me. et ponere ante deũ verba mea: Iuxta hebræũ hr. et ponet in nõ verbũ meũ: Hebraicæ phrasis est significare nihilũ p nõ/pinde acsi dixisset & ãnihilabit sermonẽ meũ. uidebat. n. iob inductionẽ qua usus fuerat cõuincere aduersarios: & ppterea sic conclusit.

RESpōdit aūt bildad suhites. Ordinate secund⁹ soci⁹ tertio respondet. et dixit. Potestas ꝛ terroꝛ apud eū ē. Iuxta hebræū hr̄. Potestas ꝛ timoꝛ cū eo. Dictio interp̄tata potestas/ non plene explicat̄: qm̄ significat potestatem exercentē actionem suam. Vbi aduerte ꝙ iob in cap. 23. dixerat de deo iudice nūquid litigabit mecum in multitudine potētiæ: & subiūxerat nō. ideo bildad contra hanc iobis s̄ītiam opponit, dicendo potestas & pauor cū eo/ ꝓculdubio deo. intendit. n. cōfutare iobem qui dixerat ꝙ cupit ire ad tribunal dei: quia ibi deus nō iudicaret eū in multitudine potentiæ: ac per hoc ipse iustificaret causā suam. Et ꝓpterea bildad inchoat a contrario fundamēto: vꝫ ꝙ cū deo est potestas & timor. hoc. n. directe cōtrariatur fundamēto iobis: scꝫ de⁹ non litigabit in multitudine potentiæ. nā sensus uerboꝝ bildad est ꝙ exercitiū potestatis diuinæ gignens timorē/ est cū deo: hoc ē in tribunali ei⁹. q facit cōcoꝛdiā in sublimib⁹ suis. Parui refert ꝙ hebraice hr̄ pacem. Probat bildad ꝙ deus exercet potestatem suā cum terrore/ ab effectu quem efficit deus in creaturis spiritualibus: angelis scꝫ & animabus corpoꝝ cœlestium. Effectus autem iste est pax. intendit. n. ꝙ trementes angeli intuendo magnitudinem diuinæ potestatis quā exercet/ uiuunt in summa pace: quēadmodum exercit⁹ sub imperatore potētissimo & terribili uiuit in pace. Nunqd ē numer⁹ militū ei⁹. Parui refert ꝙ hebraice hr̄. societatū ei⁹. Et ē sermo de militarib⁹ societatib⁹. Manifestat ꝙ pax spiritualium substantiaꝝ sit effectus terroris diuinæ potestatis/ ex duob⁹. p̄mo ex parte multitudinis innumerabilis angeloꝝ. q. n. tam maxima multitudo coueniat & ꝑseueret pacifice/ oportet ex uno aliquo effici: hoc aūt unū (ut testant̄ humanæ res) ē timor a gubernāte. et sup quē nō surgit lumen illi⁹. Iuxta hebræū hr̄ in futuro surget. Probat secūdo ex parte excellētiæ diuinæ potestatis attingētis oēs. Ita ꝙ ꝓbatio integrat̄ hinc ex parte multitudinis innumerabilis, inde ex parte eminētiæ diuinæ potestatis attingētis oēs. cōtinuādo siquidē inchoatū interrogatiuū, dicit & sup quē nō surget/ nō eleuabit̄ & eminebit lumē illius: hoc est actio illi⁹ ad instar luminis solaris. sol. n. in sua eminentia ꝑseuerās attingit lumine omnia.

¶ Nunqd iustificari potest hō cōparat⁹ deo. Iuxta hebræū hr̄. Et quomodo iustificabit̄ hō cū el: Postq̄ bildad ꝓbauit ꝙ potestas & timor sūt cū deo, infert ex dicto p̄ncipio & quomō iustificabit̄ hō cū el: quasi dicat nullo mō. Infert̄ aūt hoc ēt ex cōfessiōe ipsi⁹ iobis: qm̄ apud diuinū iudiciū secundū potentiā exterrentē renuit iob iudicari. Et significanter de⁹ nominat̄ el/ qa ē nomē fortitudinis seu potentiæ. aut apparere mūd⁹. Iuxta hebræū hr̄. et quomō mūd⁹ erit nat⁹ de muliere: tā impfecta parente. directe siqdem cōcludit (ex cōtrario tū p̄ncipio) tā iobem q̄ quēcūq; aliū hoiem apud diuinū tribunal fore iniustum & immundum. Ecce luna ēt nō splendet: ꝛ stelle nō sunt mūde in cōspectu ei⁹. Iuxta hebræū hr̄. Ecce vsq; lunā non faciet illuminare: ꝛ stelle non mūdabūtur in oculis ei⁹. Apposuerat rōni uilitatē hoīs/ dicēdo hō nat⁹ ex muliere: & ideo adiūgit argumētū sumptū ex uilitate hoīs relatiue ad lunā & stellas. Et argumētū clare sonat ꝙ luna & stellæ nō mūdātur in diuino iudicio: ergo multo min⁹ hō/ q ē tāq; uermis. ¶ Sed occurrūt hic duæ difficultates. Altera quomō bildad affert ad ꝓpositū / defectū lūinis in lūa: qm̄ disputatio cū iobe ē de mūdicia morali q̄ ē mūdicia aī: defect⁹ aūt lūinis lunæ nō est in

aío sed in corpore/nõ est spũalis sed corporalis:& ꝓpterea imptinẽs uidet̃ ad ꝓpositũ. Altera est de ímundicia stellaꝝ/quæ nam sit ímundicia ista de qua loquitur bildad. nã in stellis nulla adhuc uisa est ímundicia corporei luminis aut cuiuscunq; alterius qualitatis. ⁋ Solutio primæ est ꝙ bildad per sensibilia insinuat intelligibilia: & p defectũ luminis in luna insinuat defectum iustitiæ in anima lunæ relata ad diuinum iudiciũ. præsupponit.n.cœlestia corpora esse animata: & ut intelligeremus ꝙ de ímundicia spirituali intendit/adiunxit ꝙ stellæ non mundabunt̃ in oculis eius. hoc.n.non nisi de spirituali ímundicia intelligi põt:quũ expresse dicat̃ in oculis dei/nõ in oculis hoíum. Et per hoc patet solutio secũdæ. Vbi ẽt aduerte ꝙ eliphaz in.cap.15.dixerat ꝙ cœli non sunt mũdi in oculis dei:bildad aũt cõsequenter dicit de astris ꝙ luna & stellæ nõ sunt mũdæ in oculis eius. Attribuitur aũt defectus luminis lunæ/eius ímundiciæ: qm̃ ex hoc ꝙ lũa est tanq̃ fex cœlestiũ corpoꝝ/est nõ penitus naturæ diaphanæ:& propterea defectum luminis sortit̃. ⁋ **Quanto magis homo putredo.** Iuxta hebræũ hr̃. **Etiã qa homo vermis: & filius hoís vermis.** Relatiue ad cœlestia corpora incorruptibilia/hõ est uermis,ímo plus distans a cœlesti corpore q̃ uermis ab hoíe: quia homo & uermis cõmunicant in corpore generabili & corruptibili:corruptibile aũt & incorruptibile distant plusq̃ genere. Dicit aũt hõ & filius hoís/ad resumendũ antedicta (hõ & natus de muliere) ut conclusio quadret propositis.

CAPVT .XXVI.

REspondit autem iob & dixit. Cuius adiutor es / nunquid imbecillis. Sententia recte redditur: hebraice tamen hr̃. **Quem adiuuisti in non potentia.** Præpositio tñ interpretata in / potest interpretari ad. ita ꝙ potest legi. **ad non potentiam.** Quia bildad assumpserat partes dei iudicis (manifestando tribunal diuinũ exercere potestatẽ terribilẽ: ac per hoc nullum iustificari in tribunali illo) ideo iob inuehitur aduersus bildad/arguendo eum temeritatis ꝙ adiutorem dei egerit. et ratiõem subdit:qa adiutore indiget is cui minor est potentia/non deus cui nihil potentiæ deest, quẽ inqt adiuuisti? & rõnem subiũgendo in non potentia:hoc est eum in quo non est potentia sufficiens. **et sustentas brachium eius qui non est fortis?** Iuxta hebræũ hr̃. **saluasti brachio & nõ robur?** Metaphorico sermone continuat inuectionẽ temerarii adiutorii / describendo eum ad instar adiuuantis uirum iam lassum interposito salutari brachio : quasi dicat/ dei uires non lassantur ut egeat brachio tuo saluante ipsum. pri⁹.n. exclusit adiutoriũ & postea effectũ adiutorii. ⁋ **Cui dedisti consiliũ/forsitan illi qui nõ habet sapientiã: & prudentiã tuã ostẽdisti plurimã?** Iuxta hebræũ hr̃. **Cui cõsuluisti/in nõ sapiẽtia: & statutũ multitudini indicasti?** Vt hæc ítelligas,reuoca ad mẽtẽ ꝙ cũ aliqs pñte ꝑncipe rñdens/ex parte ꝑncipis dicit in fauorẽ ꝑncipis aliquid eẽ de intẽtiõe ꝑncipis qđ tñ ꝑnceps ꝑ̃sens nec cogitauerat/ille fictor agit facto cõsiliariũ:qm̃ secũdũ ueritatẽ dat tũc cõsiliũ illi⁹ rei quã ꝓmulgat eẽ de intẽtiõe ꝑncipis: ille inquã q̃uis nõ p modũ cõsilii/opere tñ cõsiliũ dat ꝑncipi.& qa bildad dicebat esse statutũ a deo ut in iudicio diuino exerceret potestatem suã terribilem/ & hoc falsum ẽ/ & pñte deo tanq̃ in fauorem dei bildad promulgabat hoc esse de intentione dei, ideo iob inuehit̃ contra eum dicendo cui consuluisti?hoc est officium consiliarii non per mo

dum dantis consilium sed facto exercuisti? Et rationem uitii subiungit dicendo in non sapientia: hoc est nunquid ei in quo non est sapientia sufficiens? princeps enim cui deficit sapere/ indiget consilio. Ad insinuandum autem hunc modum dandi consilium/ subiũgit & statutum dei indicasti multitudini. ad instar consiliarii non per modum dantis consilium sed promulgantis præsente principe hoc esse statutum a principe/ promulgabat bildad statutum dei de usu potestatis terribilis in tribunali diuino. ¶ Quem docere uoluisti? Iuxta hebræum habetur. Cuius annunciasti uerba? Prosequitur inuectionem/ exaggerando temeritatem ex eminentia dei. Acsi apertius dixisset. non ponderasti eminentiam dei cuius præsumpsisti annunciare uerba quæ non dixit. nonne eum qui fecit spiramentum? Iuxta hebræũ hr. et anima cuius exiuit a te? hoc est & cuius intimũ cuius uolũtas exiuit fingẽdo & loquẽdo a te/ a corde tuo nõ a ueritate? arguit. n. eum quod nõ a ueritate nõ a diuina reuelatiõe sed a seipso bildad protulerit aĩum (hoc est intentionẽ) dei/ nõ põderãdo de cuius aĩa (hoc ẽ intentiõe) finxerit.

¶ Ecce gigantes gemunt sub aquis: & qui habitant cum eis. Iuxta hebræũ hr. Gigantes dolebunt a sub aquis: & habitantes cum eis. Dictio interpretata dolebunt/ significat dolere nõ qualitercunque sed ad instar dolorum partus. Completa inuectione/ respondet ad probationem allatam a bildad. probauerat. n. bildad seueritatem diuini iudicii ex pace multitudinis angelorum. respondet itaque iob quod deus non eodem modo utitur potestate sua erga nos in hac uita & erga spirituales substantias: sed aliter utitur potestate sua gubernando & consequenter iudicando spirituales substantias/ & aliter utitur potestate sua gubernando & iudicando nos in hoc mundo sensibili. Et cum hac distinctione confutat obiectionem bildad: in totoque hoc capitulo nihil aliud dicit nisi membra huius distinctionis/ inchoãdo a iudicio diuino quo utitur deus circa dæmones & animas damnatas. Et dæmones quidem nominat gigantes: aĩas uero dãnatas nominat habitantes cum eis. In promptu aũt est rõ quare dæmones appellantur gigãtes: propter scilicet magnitudinẽ potentiæ & eminentiã relatiue ad hoĩes. Ait itaque metaphorico sermõe quod gigãtes (hoc est dæmones) & aĩæ habitantes cum eis dolebũt tanquam parturiẽtes a sub aquis: hoc est tanquam submersi in afflictionibus. proinde acsi dixisset fateor quod deus exercet potestatẽ suã terribilem in alia uita iudicãdo dæmões & aĩas habitantes cum eis. potestatẽ siquidem terribilẽ describit ab effectu: dolore scilicet & submersione dæmonũ & habitantiũ cũ eis. ¶ Nudus est infernus corã eo. Iuxta hebræũ hr. Nuda fouea e regione eius: & nõ operimentũ perditioni. Tum materia tũ adiũcta perditio testatur quod de fouea inferni est sermo. Et subtilis rõ redditur discernẽdi inter gubernationẽ ac punitionẽ dæmonũ aĩarũque & gubernationẽ ac punitionẽ hoĩum ĩ hac uita/ dicẽdo nudus infernus e regiõe eius. Differẽtiæ tres inter illos & nos manifestãtur. Prima ẽ quod illi sunt nudi, nos aũt uestiti carne. caro nãque tegmẽ est aĩæ nr̃æ aggrauãs eam & auertens tam intellectiuã quam appetitiuã partẽ aĩæ a supernis. Altera quod illi sunt e regione dei, nos aũt minime: hoc ẽ illi sunt in statu tali quod possunt ad libitũ dirigere intuitũ uersus deũ/ quẽadmodũ stãtes e regiõe alicuius possunt ad libitũ aspicere illũ. substãtiæ siquidem spũales describuntur differẽtes a nobis penes hoc quod nos nõ possumus mẽtis aciẽ dirigere directe ad deũ: quoniam nõ intelligimus eũ nisi in phãtasmatibus: oportet enim intelligentem phantasmata speculari. illæ autem intelligunt deum non per phantasmata/ sed tanquam e

regione ipsius ſtãtes. Tertia eſt ꝙ inter illos et deum nullum intercedit medium prohi/ bens uiſionem, inter nos autem & deum intercedunt media multa: quia non niſi per ſen ſibilia aſcendimus ad notitiam dei. & propterea dicit nullum eſſe operimentum perdi/ tioni: hoc eſt ſpiritibus perditionis filiis. Et oportuit apponere hanc tertiam ad exclu/ dendum obiectionem qua dici potuiſſet ꝙ licet ſpirituales ſubſtãtiæ ſtent e regiõe dei / interiacens tamen medium prohibet eas aſpicere in deum. Ex tam diuerſa itaq; condi/ tione ſpiritualium ſubſtantiarum & hominum reddit iob rationem quare deus utitur cum illis poteſtate terribili & non nobiſcum. & rurſus ex hoc ipſo ꝙ deus utitur poteſta te terribili iudicando eos qui ſunt in fouea inferni, ſupplet uel docet omiſſa a bildad de damnatione & miſeria multarum ſpiritualium ſubſtantiarum.

¶ **Qui extendit aquilonem ſuper vacuum.** Poſtq; iob aperuit ꝙ deus utitur poteſtate terribili circa ſpirituales ſubſtantias, tractat conſequenter ꝙ deus non utitur nobiſcum ſimili poteſtate terribili / ſed gubernat nos per media ſenſibilia & exercet nos per tentationes dæmonum. intendens per hæc deſcribere qualiter nos cognoſcimus deũ & proficimus in bono uel deficimus a bono: ut ex his intelligerent ſocii ꝙ deus aliter iu dicat nos in hac uita / & aliter animas in alia uita cum dæmonibus. Per hoc. n. iob aſſe/ quitur intentum: vcꝫ ꝙ deus non iudicaret eum in multitudine potentiæ ſuæ. locutus eſt. n. de ſeipſo iudicando in hac uita: hoc eſt ſecũdum iudicia quæ deus exercet in pñti uita. Monſtrando itaq; media per quæ deus gubernat nos, incipit a cœlo ſub nomine ſeptentrionis (eo ꝙ polus ſeptentrionalis ſupereminet nobis) dicendo extendens ſini/ ſtram / hoc eſt ſeptentrionem, ſuper uacuum / hoc eſt aerem: antiqui. n. aerem nominabãt uacuum. Et utitur uerbo extenſionis quemadmodum & in geneſi deſcribitur ſecunda die facta extenſio cœlorum / ad ſignificandum ꝙ deus dedit quantitatem tãtam cœlo. **et appendit terram ſuper nihilo.** Quia uniuerſi corporei principia prima ſunt cœlum & terra / circunferentia & centrum, ideo ſtatim poſt cœlum meminit terræ. & u/ tendo metaphora appenſionis dicit ꝙ deus appendit terram ſuper nulla re / ad ſignifi/ candum ꝙ fecit terram in ſeipſa ſuſtentatam & non alicui rei alteri innixam. Et hoc eſt ueriſſimum: quia ipſa eſt grauiſſima inter omnes partes uniuerſi: ac per hoc naturaliter quieſcit in totius uniuerſi infimo: quod perſpicuum eſt eſſe centrum mundi. ¶ **Qui ligat aquas in nubibus ſuis.** Ad inſtar colligentis aquas & concludẽtis eas in/ tra limbum luteum / deſcribitur deus colligens uapores humidos ex quibus fiunt nubes continentes aquas quaſi ligatas in eis. ſunt. n. aquæ in nubibus non actualiter ſed in po tentia ualde propinqua ante pluuiam: & propterea deſcribuntur ligatæ in nubibus & non ſcindentes nubes. **Vt non erumpant pariter deorſum.** Iuxta hebræũ hr̃. **et nõ ſciſſa eſt nubes ſub eis.** Aquæ actualiter concluſæ / ſcindunt concludẽtem lim bum ſub eis luteum impedientem fluxum earum: quo contra aquæ in nubibus conclu/ ſæ non ſcindunt nubem longe fragiliorem q̃ſ ſit labium luteum. ut ex hac differentia in/ telligamus ꝙ aquæ non continentur actualiter in nubibus ſed in potentia ualde ꝑpin/ qua actui: & ideo dicuntur aquæ ligatæ in nubibus ſic ꝙ non ſcindunt nubes. Nec plu uia fit per ſciſſionem nubis / ſicut aqua fontis fluit ſcindendo terram ex qua egreditur: ſed nubes ipſa uertit̃ in aquam, non priuſq; pluat / ſed ſimul generando pluit & pluen/ do generatur: & propterea dicitur & nõ eſt ſciſſa nubes ſub eis. ¶ **Qui tenet vul/**

tum solii sui: & expandit super illud nebulam suam Solium dei appellatur cœlum: & ad literam describitur alterum officium nubium, prius. n. scriptum est officiū continendi aquas: modo uero subiungitur officium tegendi cœlum ne appareat nobis. Parui. n. refert q iuxta hebræum legendum esset, accipiens faciem sedis/hoc est tollendo apparentiam sedis suæ, expandit super illam nubem suam. Vtitur aūt metaphora solii uelati ne appareat/ad instar uenerabilium rerum, quæ quandoq; uelantur & quandoq; deteguntur ut in maiori habeantur ueneratione. describitur nanq; tale nubium officium quod est tegere nobis cœlū, ordinari ad hoc ut sedes dei uenerabilior nobis reddatur/quandoq; apparens & quandoq; non apparens. Theologice loquitur: & in naturalibus relationes ad diuinum honorem considerat. ¶ Terminum circūdedit aquis: vsq; dum finiantur lux & tenebræ. A nubibus descēdit ad mare. & iuxta hebræum dicit. Statutum circino dedit super facies aquarum: vsq; ad consumptionem luminis cum obscuritate. Et ad literam significatur q deus statuit certum spatium mari ut non operiat uniuersam terram. & hoc q̄diu nox comitabitur diem & econuerso: hoc est non ad certum tempus sed in perpetuum. ad significandum. n. determinatam quantitatem spatii iuxta terram/dicit statutum circino dedit. linea. n. quæ ducendo circinum fit/ certum spatium concludit. Et utitur statuti nomine ad significandum firmitatem ambientium mare. Nec ex istis intelligas statutū esse a deo ut mare nō occupet nouiter aliquā partē terræ aridæ (hic. n. sensus est falsus: qm̄ ad sensum patet aliquam olim partem terræ aridæ esse modo sub aquis, & ecōtrario aliquam terræ partem olim sub aquis/modo esse aridam) sed sensus ē q mare semper perseuerat intra determinatam quantitatem statuti sibi spatii a principio quo deus dixit congregentur aquæ in locum unum & appareat arida. Significanter quoq; dicit sup facies aquarum/ad manifestādum q terra arida est cælsior mari. nisi. n. terra arida eminentior esset mari/mare procul dubio operiret terram: qm̄ aqua semper fluit in decliuiorem locum. Modus itaq; describitur quo determinatum spatium datum est aqs: yc3 eleuando aliquas terræ partes super aquarum facies/hoc est superficies.

¶ Columne celi contremiscunt & pauent ad nutum eius. Iuxta hebræū hr̄. Colūne celorum trement & obstupescent a clamore eius. Quia tam præcedentia q̄ sequentia de operibus dei in rebus sensibilibus tractant, ideo metaphoram hanc columnarum cœli intelligendam de montibus puto. mōtes. n. excælsi appellantur columnæ cœli. i. aeris, eo q erecti stant tanq; columnæ erectæ in aere nihil sustentantes. in psalmo siquidem octauo clare patet aerem supputari inter cœlos/ dum dicit uolucres cœli: & iuxta hebræum auē cœlorum. Commotio itaq; montium describitur ad instar obstupescentium & trementium a clamore principis. clamor. n. dei imperium eius quo imperat effici aliquid magnum ac stupendum/significat. Magnum autem ac stupendum est/montes excælsos localiter commoueri quasi motu tremoris: & propterea hic effectus naturalis describitur sub metaphora tremoris a clamore dei. Et admiscetur admirationis stupor, ad insinuādum q imperium dei penetrat ad intima montiū / & ex montium intimis tanq; ex animo prouenit exterior motus tremoris. ¶ In fortitudine illius repente maria congregata sunt. Iuxta hebræum hr̄. In potentia sua diuisit mare. Localis distinctio diuersorum sinuum aquarum ascribit̄

diuinæ potentiæ, hebraica siquidem consuetudine quælibet aquarum congregatio siue dulcium siue amararum/appellatur mare. et prudentia eius percussit superbū. Iuxta hebræum hr. et in intelligentia sua fregit fortitudinem. Terræmotus quo scinduntur etiam lapideæ terræ partes significatæ nomine fortitudinis / attribuit̃ intelligentiæ diuinæ: ut ex hoc effectu naturali qui ex necessitate materiæ prouenit attri buto diuinæ intelligentiæ/intelligeremus ꝙ multo magis omnia naturalia efficit deus per intellectum, ita ꝙ deus non est agens naturale sed agens a proposito. ¶ Spirit⁹ eius ornauit celos. Iuxa hebræum hr. In spiritu suo celos pulchrifecit. Describitur per hoc differentia inter modum quo deus efficit naturalia in sphæra ele- mentari (in nubibus in montibus in aquis &c.) & modum quo pulchritudine donauit cœlos decorando illos tot astris/penes hoc ꝙ cœlos pulchrifecit in spiritu suo: hoc est absq; corporeo instrumento. modus. n. fuit pure spiritualis. Et per hunc modum insi- nuatur oppositus modus: sc; per instrumentum corporeum/quo deus mutationes in aere in aquis &c. efficit. et obstetricante manu eius educt⁹ est coluber tor- tuosus. Iuxta hebræū hr. Dolendo peperit manus eius serpentem vecté. Dictio interpretata dolendo peperit/significat dolere in partu. & est præteritum perfe ctum: & propterea oportet interpretari uel doluit uel dolendo peperit. Dictio quoq; in terpretata uectem/anceps est uel ad recuruum uel ad uectem: hoc est sudem palum tra bé in transuerso sitam ad obstruendum/ad claudendum &c. Diabolus siquidẽ descri- bitur ab officio tum serpendi ad intima animi humani/ tum impediendi & obstruendi uiam cœlestem hominibus. inter alia siquidem media quibus deus nos gubernat/ con- numeratur postremo diabolus quo ad officium tentandi nos. Et attribuit̃ manui (hoc est gubernationi) diuinæ partus dæmonis quantum ad hoc officium: quoniam secun- dum ueritatem gubernatio diuina admittit dæmones quo ad hoc officium inter me- dia qbus gubernat nos. nisi. n. diuina gubernatio hoc officiū inter sua media admitte- ret/machinationes dæmonum non se extenderent ad homines. Attribuitur autem diui næ manui dolendo: tum ad significandum ꝙ quemadmodum mulier pariens dolores partus non eligit sed tolerat propter bonum generationis, ita diuina gubernatio nō eli- git sed permittit dæmones tentare hominem propter bonum electorum. tū ad insinuā dum modum quo officium hoc recipitur in hominibus: uc; cum afflictione animi uel corporis/ita ꝙ dolor manus diuinæ referatur ad effectum. Et quia utroq; modo uerifi catur metaphora doloris, ideo utrunq; diximus. Sapienter autem iob manifestando modum quo gubernamur a deo diuersum esse a modo quo gubernat deus substantias spirituales/meminit ꝙ deus gubernat nos etiam per dæmonum tentationes exercendo nos: quia hinc apparet iustificatio ipsius iobis non puniti sed exercitati afflictionibus illatis sibi per satanam.

¶ Ecce hec ex parte dicta sunt viarum eius. Iuxta hebræū hr. Ecce iste partes viarum eius. Pronomen istæ demonstrat dicta de actione diuina. & ne pu tares iobem collegisse uniuersa opera dei, explicat ꝙ istæ sunt partes uiarum dei/& non sunt uniuersæ uiæ dei. et quum vix paruam stillam sermonis eius audieri mus. Iuxta hebræū hr. et q̃ exiguum verbum auditum est in eo. Totum quod docetur & discitur de deo ex operibus eius/ualde exiguum esse dicit. auditus. n.

sensus est disciplinæ. **quis poterit tonitruū magnitudinis illius intueri?** Iuxta hebræū hr̃. **et tonitruum potentiarum eius a quo intelligetur?** quasi dicat a nullo homine. Et dicit hoc aduersus bildad/ qui tonitruum potentiarum dei introduxerat ad iudicandum homines in præsenti uita. Ac si apertius dixisset, opera dei quibus nos regit, ducunt nos in notitiam suauis regiminis diuini quo gubernat nos homines/ & non in notitiam ꝙ deus gubernat nos tonitruo potentiarum eius, suauis. n. ordo nobis cognitus ducit in suauem usum diuinæ potestatis in hoc uniuerso sensibili: tonitrui autem potentiarum dei ordo non est nobis notus.

CAPVT .XXVII.

Addidit quoq; iob. Interuallum insinuatur quo iob expectauit an zophar cuius intererat tertio respondere/ uellet aliquid dicere: & tacente zophar/ iob addidit subiuncta quinq; capitula, in quorum primo arguit socios erroris circa pœnas iniquorum: ꝙ sc3 male sentiebant de diuina prouidentia quo ad punitionem iniquorum. **assumens.** Iuxta hebræum legendū esset. **eleuare parabolam suam.** Videns ꝙ nullus responderet/ magnificauit seu exaltauit sermonem suum: qui appellatur parabola/ eo ꝙ plenus est similitudinibus. **et dixit. Viuit deus.** Legendū esset. **Viu⁹ el.** Ecce exaltatio sermonis, inchoat. n. quasi uictor a iuramento damnaturus socios. illius siquidem temporis more iurando/ ait uiuus el: hoc est deus fortis. **qui abstulit iudicium meum.** Iuxta hebræū hr̃. **fecit recedere iudicium meum.** hoc est qui nō exercuit iudicium meum. deus. n. non iudicando iobem sed probando ipsum/ cōcessit ut affligeretur iob. & propterea iudicium iobis describitur tanq; recesserit: quia secundum ueritatem absens fuit ab afflictione eius. Metaphorico itaq; sermone dicit ꝙ deus fecit recedere iudicium iobis/ ad manifestandum ꝙ non fuit pro peccatis punitus. **et omnipotēs qui ad amaritudinem adduxit.** Hebraice hr̃. **et saddai amaricauit animam meam.** Inuocando in testem deum tum fortem tum uincentem omnia/ resumit quod prius dixerat: sc3 ꝙ placuit deo amaricare uitam eius/ seorsum collocando iudicium iuxta merita ipsius iobis. ¶ **Quia donec superest halit⁹ in me.** Iuxta hebræū hr̃. **Quod toto adhuc anima mea in me: & spiritus eloha in naribus meis.** Hebraica phrasi toto adhuc/ significatur toto tempore quo adhuc fuerit anima in corpore. Vitæ itaq; suæ tempus reliquum describit per perseuerantiam animæ suæ in eo & flatus concessi a deo gubernante in naribus. tamdiu. n. homo uiuit q̄diu respirat. nasus autem respirationis organum iuge est: dormientes. n. clauso ore/ respiramus per nares. A duobus itaq; sese concomitantibus (sc3 existentia animæ in corpore & officio respirandi) describit tempus uitæ hominis. ¶ **Non loquentur labia mea iniquitatem: nec lingua mea meditabitur mendacium.** Sensus recte redditur: hebraice tamen habetur. **Nū loquentur labia mea iniquitatem? & lingua mea num meditabitur dolum?** Frequenti consuetudine hebraicus sermo utitur interrogatiuis ad firmiorem assertionem. horroris siquidē causa dicit/ num labia mea loquentur iniquitatem? ad insinuādum labia sua aliena ual-

de esse a tali crimine/sc3 ut loquantur quod iniquum est. Et hinc incipit manifestare materiam super qua iurat. Horret quoq; q lingua eius meditetur dolum: hoc est meditatum dolum loquatur. Duo peccata locutiōis a se excludit, alterum est loqui iniquū: alterum loqui dolum. Primū aperte dicitur malum: secundū autem malum dicitur sub specie boni. Super utroq; iurat damnaturus socios/ad insinuandum q nec iniustū nec palliatum proferet sermonem. Absit a me ut iustos vos esse iudicem. Iuxta hebræū habetur. Absit mihi/num iustificabo vos? Ecce quorsum tendunt dicta. socios.n. male sentientes de punitione iniquorum a deo si iustificaret, loqueretur iniquum secundum ueritatem/& diceret meditatum dolum secundum mentem ipsius iobis cognoscentis oppositum. Donec deficiam non recedam ab innocentia mea. Parui refert q hebraice habetur. non faciam recedere puritatem meā a me. Dictio interpretata puritatem/a multis innocentia a nonnullis perfectio interpretatur. Ex duobus capitibus intendit iob arguere socios. Primum ex parte sui: & deinde ex parte rei dictæ. Et ex parte quidem sui fundat argumentum super cōtrarietate inter ipsum & socios: utpote inter iustum & iniustos, & propterea manifestat primo se iustū dicendo q donec finiatur uita sua non faciet recedere a se perfectionem suam. dicendo enim non faciam recedere/significat tum ipsam esse secum tum firmum propositum conseruandi eam in futuro. ¶ Iustificationem meam quam cepi tenere nō deseram. Iuxta hebræū hr̄. In iustitia mea tenui & non dimittam eam. Dixerat bonitatem propriam in præsenti & proposito de futuro: subiungit eandē in præterito dicens. in iustitia mea tenui me, & ex quo tenui non dimittam eam: hoc est perseueraui in ea. futurum.n. non dimittam refertur ad præteritum tenui. neq;.n. reprehendit me cor meum in omni vita mea. Iuxa hebræum hr̄. non vituperabit cor meum a diebus meis. Manifestat initium iustitiæ suæ fuisse non nup sed a diebus suis/a diebus liberi arbitrii. dies.n. ante usum liberi arbitrii/non sunt nr̄i quo ad possessionem & usum. Et propterea ex tunc se perseuerasse in bonis moribus, manifestat dicens a diebus meis cor meum non uituperabit/non proferet aliquid uituperabile. futurum.n. refertur ad præteritum significatum dicendo a diebus meis. Nec huic sententiæ contrariantur uerba iobis in cap. 13. de pc̄tis adolescentiæ suæ, & in cap. 6. de pondere peccatorum suorum: qm̄ iob non dicit hic se nunq̄ peccasse, sed nunq̄ cōmisisse aliqd uituperabile/& hoc ex corde hoc est ex intentione. cū hac.n. ueritate stat q multa leuia peccata commiserit quæ hominem non uituperant. Et si aliquid uituperio dignum ex surreptione commisisset repentina perturbatione uel ignoranter, non propterea esset falsum quod hic dicit iob: qm̄ non ex corde profectum fuisset uituperabile. ¶ Sicut impius inimicus meus: & aduersarius meus quasi iniquus. Iuxta hebræum hr̄. Erit sicut impius inimicus meus: & insurgēs in me sicut iniquus. Quia pio & iusto cōtrariatur impius & iniqu9, ideo ex hoc q iob manifestauit se iustū/declarauit q impii & iniqui sunt sibi cōtrarii: & cōsequēter infert q qcunq; est inimicus ei9/erit sicut impi9. et simil'r qcunq; insurgit in eū/erit sicut iniquus. Et p hæc pbauit ex parte sui id quod dixerat/absit a me ut iustificem uos. intendit.n. sub hac locutione in gn̄e/carpere socios insurgentes in eum, & collocare eos inter impios & iniquos: quia sunt contrari iusto.

QVe est enim spes hypocritæ. Incipit hic arguere socios ex parte rei dictæ ab ipsis sociis de punitione impiorum a deo. inchoat autem tractatū hunc a qualitatibus animi iniqui/& primum a spe: manifestans spem hypocritæ in deo esse nullam seu uanam, dicens quæ. n. spes hypocritæ? quasi dicat nulla. si auare rapiat & non liberet deus aīam ei⁹. Iuxta hebræū hr. quia rapiet / quia pacificabit eloha animā eius? Fomentum spei in hypocrita tangit ut confutet illud. foueri siquidem potest hypocritæ spes in deo, ex hoc q̄ ipse hypocrita uacat rapinis/ & deus gubernator & iudex pacificat uitam eius non perturbando eam afflictionib⁹. Nunquid deus audiet clamorem eius quum venerit super eum angustia? Nominatur deus el. Probat hypocritæ spem esse uanam ex hoc q̄ deus fortis non exaudiet clamorem eius superueniente angustia. Aut poterit in omnipotente delectari: & inuocare deum omni tempore? Iuxta hebræū hr. Nunquid sup saddai delitiabitur: vocabit eloha in omni tempore? Duas alias qualitates mali animi describit. una est q̄ delitias suas non agnoscet a deo q uincit omnia. alia est q̄ deum gubernantem non inuocabit omni tempore (prosperitatis sc3 & aduersitatis) sed tempore aduersitatis dūtaxat: de quo prædictum est q̄ deus non exaudiet. Tres istæ malæ dipositiones animi hypocritarum (& multo magis aliorum manifeste impiorum) allatæ sunt a iobe relatiue ad deum/ut hinc ansam accipiat ad confutandum socios de punitione iniquorum. hinc. n. habet q̄ male dispositi sunt erga deū iniqui omnes: & propterea hinc consequenter oritur longe grauior punitio iniquorum q̄ ea quæ descripta est sæpe a sociis. & propterea subdit.

¶ Docebo vos per manum dei que omnipotens habeat: nec abscondam. Iuxta hebræū hr. Docebo vos in manu el: quod cū saddai/ nō mētiar. Promittit se docturum eos quid est in manu hoc est in plaga quam infert de⁹ fortis impiis, & quod inuenitur circa hoc apud deum omnipotentem: docturum autem sic q̄ non mentietur. Significanter autem dicit quod cum saddai/ ad differentiam eius quod agitur & inuenitur cum hominibus. intendit. n. docere socios punitiōem impiorum in futura uita: & propterea dicit eam esse cū deo. Ecce vos omnes nostis: & quid sine causa/ vana loquimini? Iuxta hebræū hr. Ecce vos omnes / vos vidistis: & quare ista vanitate vanescetis? Arguit socios q̄ quū sint uiri docti non deberent loqui uanitatem subiunctam. doctos siqdem eos omnes significat dicendo cum emphasi ecce uos omnes uos uidistis/legendo doctrinarum uolumina, & quare uanescetis uanitate ista/quam dixistis quāue subiungo. Doctrinam de punitione iniquorum in hac duntaxat uita/ appellat uanitatem quia in his uanis cōstituit ultionem diuinam. Hec est pars hominis impii apud deum: & hereditas violentorum quam ab omnipotente suscipient. Iuxta hebræum dictio interpretata uiolentorum/sonat fortium. & deus primo nominat el/& deinde saddai. Clausula ista est uanitas demōstrata dicente iobe & quare uanitate ista uanescetis? refert siquidem iob sententiam in qua omnes socii conuenerunt: uc3 q̄ impiorum punitio a deo fit in hac dūtaxat uita. pronomen. n. hæc demonstrat subiuncta/quæ sonāt punitionem impiorum in hac uita. Hanc sententiam describit dicendo. hæc est pars impii cum el, & hæreditas fortium a saddai suscipient: hoc est quam a saddai suscipient.

Ad insinuandum siquidem q punitio impiorum a deo fit in hac uita dūtaxat / utitur nom ne partis & hæreditatis. nam ad excludendum debere impiis aliquam aliam pœnam, describitur q hæc punitio est pars eorum & hæreditas eorum. ci. n. qui partem hæreditatis sibi contingentem suscæpit / nihil aliud debetur: habuit. n. partem suam. Ad instar itaq distributarum portionum & hæreditatis dixerant iobis socii: hæc est pars impii cum deo forti, & hæreditas fortium ad opprimendum alios quam a deo omnipotente suscipient pro peccatis suis.

¶ Si multiplicati fuerint filii eius / in gladio erunt: & nepotes ei⁹ nō saturabuntur pane. Dictio interpretata nepotes / sonat potius germina: cōprahēdit. n. reliquam progeniem. Ecce pars & hæreditas iniquorum descripta a sociis iobis: ver q filii iniquorum punientur gladio / & soboles eorum non saturabitur pane. has. n. pœnas & subiunctas superius dixerant socii iobis extendendo eas, sed iob resumit eas summarie. ¶ Qui reliqui fuerint ex eo / sepelientur in interitu. Iuxta hebræum clarius scribitur. Superstites eius / in morte sepelientur: & vidue eius non flebunt. Alia pœna describitur. primæ. n. intelliguntur uiuēte iniquo pre: hæc autem post mortem eius / q superstites sic sepelientur q uiduæ non flebunt. In qua pœna duo mala continentur. alterum q sepeliens absq lugubri officio: utpote nec domesticis uiduis lugentibus. alterum q uiduæ domesticæ erunt tot afflictionibus pressæ q non lugebunt defunctos suos. ¶ Si comportauerit quasi terram argentū: & sicut lutum præparauerit vestimenta. Præparabit quidem sed iust⁹ vestietur illis: & argentum innocens diuidet. Descripta pœna iniquorum in filiis & progenie in uita & post mortem / describitur pœna eorundem in argento & uestibus: q quis impius congreget pecuniam innumerabilem sicut puluerem / & uestes copiose sicut lutum, ad hanc deducetur miseriam q iustus induet præparatas uestes ab impio / & similiter uir mundus distribuet pecuniam congregatam ab iniquo. Si quæris quomō hæc uerificant: quū freqnter cōspiciat cōtrariū / ver q ipii gaudēt reb⁹ iustorum. recole q ista uerba nō sunt iobis / sed sociorum & a iobe reprobata. ¶ Ædificauit sicut tinea domū suā: & sicut custos fecit vmbraculū. Descripta iniquorum pœna quo ad bona mobilia sub nominibus argenti & uestium / describitur eorundem pœna quo ad bona immobilia. Et de domo quidē dicit q domum suam impius ædificauit sicut tinea / quæ construit domum corrodendo aliena & eiicienda inde: eiicitur. n. tinea excutiendo uestem. De agris uero dicit q fecit umbraculum sicut custos. custos. n. horti in æstate construit sibi umbraculum ad exiguum ualde tempus. Puniēdus itaq impi⁹ eiectione a propria domo & desertione agrorum describitur per has metaphoras. Et hic terminatur sententia sociorum iobis relata a iobe: & appellata uanitas / quia iniquorum pœnas omnes concludit in præsenti sæculo.

Diues quum dormierit / nihil secum auferet. Iuxta hebræum hr. Diues iacebit & non congregabitur. Incipit iob docere ueritatem de punitione impiorum a deo. & propterea inchoat a morte iniquorum sub nomine diuitis dicens. diues iacebit / moriendo. Et primam pœnam docet fore q non congregabit. Lege capitulū. 25. & 35. genesis: & inuenies scriptum tam de abraham q̄ de isahac mortuo q congregatus est ad populos suos. quo contra / hic dicit de iniquo mortuo & non

congregabit

congregabitur, pœna, n, damni (priuatio sc3 societatis cum animab9 iustorum) descri bitur, aperiet oculos suos & nihil inueniet. Iuxta hebræum hr. oculos suos aperuit & non ipse. Descripta pœna dāni/describitur pœna sensus animæ separatæ: primum in intellectu/deinde in uoluntate/& demum in adiectis ab extrinseco. Et de pœna intellectus dicit aperuit oculos suos, oculos proculdubio mentis quos quasi clausos in hac uita tenuerat/aperuit mortuus ad cognoscendum seipsum, & uidit q̄ nō ipse/ non quo ad substantiam & iniquitatem sed quo ad potentiam. Videt. n. separata anima se esse eandem in substantia & talem in qualitate iniquitatum/sed se non esse eandem quo ad libertatem et potestatem: non. n. potest dominari & facere sicut in hac uita dominabatur & faciebat, propterea. n. sub nomine diuitis describit impium mortuum/ ut clarius elucescat q̄ mortuus incœpit cognoscere seipsum non esse ipsum diuitem liberum & potentem qui fuerat. Et hæc est prima pœna sensus / intueri seipsum priuatū libertate ac potestate quam olim habuerat.

¶ Apprehendet eum quasi aqua inopia. Iuxta hebræū hr. Apprehendet eum sicut aque terrores noctis. Nox. n. iudicio meo rectius iungitur cum hac clausula q̄ cum sequente/cum qua communiter scribitur. Pœna sensus in parte appetitiua animæ separatæ describitur in copia terrorum appræhendētium eam instar aquarum cum impetu superuenientium. Et terrores non qualescunq; sed terrores nocturni (qui sunt maiores q̄ diurni) describuntur, ut intelligamus maximo affici timore animā separatam statim ut agnoscit seipsam: timet. n. sentētiam iudicis. opprimet cū tempestas. Iuxta hebræū hr. furatus est eum uentus. Dictio interpretata uentus/ non plene redditur: dicentibus nonnullis q̄ significat uentum occidentalem / aliis uero q̄ significat uentum australem. Et est illamet dictio quæ exodi. 10. significat uentum qui eiecit multitudinem locustarum ab ægypto ad mare rubrum. & ibi quidem expōitur pro uento occidentali: & hic quadrat ut uentus quoq; occidentalis intelligat̄, ut hic & inde/subter & supra pati separatam animam describatur. pœnas siquidem alterius uitæ nobis ignotas describit iob per similitudines sensibilium quæ uidemus. Descriptis itaq; pœnis internis/describuntur pœnæ tanq̄ ab extrinsecis adiectæ ex quattuor differentiis locorum: sc3 hinc & inde/subter & supra. ¶ Vbi prudens lector aduerte q̄ nulla describitur afflictio frangens seu uulnerans aut quouis modo consumens/nullus introducitur motus alterationis diminutionis aut corruptionis, sed motus dūtaxat localis / qui nihil abiicit a substantia: ad insinuandum q̄ pœna sensus animarum separatarum non corrumpit/non diminuit/non alterat animas separatas, sed inquietas eas reddit. inquietudo nanq; omni ex parte ex contrariis partibus hinc & inde subter & supra/describitur. Et q̄uis hæc sonent inquietudinem localem, significatur tamen per has metaphoras inquietudo animæ / quæ secundum ueritatem est dolor seu tristitia: quoniam delectatio quæ contrariatur tristitiæ / diffinit̄ quies animi: si enim delectatio est quies animi, consequens est ut tristitia sit inquietudo animi. Et hæc est pœna animæ separatæ secundum ueritatem: & describitur hic ad instar inquietudinis localis ex omni parte / inchoando a plaga occidentali quum dicitur furatus est eum uentus occidentalis. ¶ Tollet eum uentus urens & auferet. Iuxta hebræum hr. Tollet eū eurus & ibit. Oriētalis uētus appellatus a nostris eurus significatur. Et

quod dicitur & iuit, significat efficaciam atq; effectū utriusq; uenti: describitur.n.ꝙ tam uento occidētali surripiente eū q̃ uento orientali tollente eū / iuit: hoc est trāslatus est. Hinc ergo & inde inquietus describitur / nūc a uento orientis & deinde a uento occidentis & e contra. **et ueiut turbo rapiet eū de loco suo.** Iuxta hebræū hr̃. **et tēpestas mouit eū de loco suo.** Dictio interpretata tēpestas mouit / pteritū pfectū est uerbi deducti a tempestate prout significat marinas pcellas / quo uerbo nos caremꝰ. describitur.n.ꝙ ab iis quæ subter eum sunt est ēt inquietatꝰ / afferendo metaphorā tēpestuosi maris usq; adeo ut tollat hominem de loco suo. ¶ **Et mittet super eū & nō parcet.** Parui refert ꝙ hebraice hr̃. **Et iaciet super eum & nō miserebitur.** Describitur inquietatus ab iis quæ supra eum sunt / afferendo metaphoram iacientis desuper absq; cessatiōe ad affligendum eū. ¶ Vbi notanda sunt duo. Alterum ꝙ nulla explicatur materia quæ pijcitur super eum: sed solummō insinuat̃ aliquid afflictiuū / ut manifeste testantur subiuncta. alterꝝ ꝙ absq; misericordia uersus eum describit̃ iaciēs / ad insinuandū perpetuitatem pœnæ. **De manu eiꝰ fugiens fugiet.** Vide metaphorā. describitur dānatus affligi ex iactis ab eo q est supra / affligi inquā sic ꝙ a manu iacientis fugiendo fugiet. Et per huiusmodi fugā significatur inquietudo eiusdem causata a supernis / simul cum hoc ꝙ est pœna intolerabilis. ideo.n. fugit quia nō pōt tolerare. Ex quibus oībus clare apparet ꝙ oī ex parte pœna dānatæ animæ inquietudo describit̃.

¶ **Stringet sup eū manus suas.** Iuxta hebræū hr̃. **Plaudet super eū manibus suis.** Adiungitur inquietudini altera pœna: ucʒ irrisio. describitur.n. damnata anima tanq̃ fugiens sic ꝙ fugiendo irridetur a spectantibus. Describuntur autem irridentes duabus actionibus. altera est plaudere manibꝰ / ut fieri solet inter homines. altera est sibilare: de qua subiungitur. **et sibilabit super illum intuens locum eiꝰ.** Iuxta hebræū hr̃. **et sibilabit super eum e loco suo.** Irridentes describūtur immoti ex propriis locis: ad insinuandum ꝙ iusti apud quos confusi tanq̃ irrisi habentur dānati / firmi in propriis locis manent. quod directe contrariatur inquietudini damnatoꝝ descriptæ. Collige prudens lector descriptas pœnas animarum: & supputabis pœnas quinq;. primam damni: reliquas sensus tum in parte intellectiua / tum in parte appetitiua / tum in omnimoda inquietudine / tum in plena irrisione: ut non solum afflictas sed dehonestatas ac uituperatas eas intelligamus.

CAPVT .XXVIII.

Habet argentum uenarum suarum principium. Iuxta hebræū hr̃. **Quia est argento exitus.** Nota prudens lector coniunctionem quia: iterum dico nota / quia hinc pendet tam ordo literæ q̃ notitia intentionis iobis. intendit.n. iob in hoc capitulo manifestare aduersus sententiā socioꝝ portionē iustoꝝ decretā a deo / non consistere in opibus mundi huius, sed in sapiētia & intelligentia quæ constat ex timore dei & recessu a malis operibus. postq̃ enim manifestauit portionem iniquorum decretam a deo / non esse in hac uita (ut socii dicebant) sed fore in alia uita, consequens erat ut manifestaret portionem iustorū a deo decretam. Et quia socii dixerant illam consistere in bonis præsentis uitæ (ut patet in superius dictis ab eis) & quia præsentis uitæ bona multiplicia sunt, ideo iob discernere intendit inter bona etiam præsentis uitæ quo ad tria: locum ucʒ /

precium & uiam. Intendit siquidem discernere inter bonum spirituale & bonum corporeum:& manifestare q̄ corporea bona sunt in certis locis/ habent certum precium / inueniũtur & acquirũtur labore humano: spirituale aũt bonũ sapiẽtiæ secundũ deũ, nullo continetur loco/superat oẽ preciũ/& non ab homine sed a deo hominibus cõmunicatur per ipsius dei timorem.& ꝓpterea a bonis corporeis inchoãdo, narrat loca eorũ simul cum hoĩs industria atq; opera ad extrahendum ea ex locis occultis in quibus natura illa ꝓducit. Et q̃m locus naturalis in quo res preciosæ ꝓducũtur a natura/ ẽ cã motiua hominis ad quærendũ & inueniendum illas, ideo incipit a cõiunctione quia/ dicens q̃a est argẽto exitus. ¶ Vbi ãnotatiõe quoq; dignum est q̄ tria tm̃ gñа bonoꝝ corporeoꝝ cõmemorat: vz metalli/lapidis preciosi & frumenti. Nullãq; mentionem facit de gregibus & armentis: q̃a armenta & greges in prõptu sunt/nec humana inquisitiõe inueniuntur: metalla aũt & lapides preciosi ex occultis terræ uel aquaꝝ educunt̃. Frumẽtum quoq; quum ex terra paludosa gignit̃/ex occultis humana operante industria fit: & propterea istum dũtaxat modum subiunget circa frumentũ. Ait ergo quia est argento exitus naturalis: hoc est locus unde naturaliter exit. **et auro locus ẽ in quo cõflatur.** Iuxta hebræũ hr̃. **et locus auro colabunt.** hoc est & locus est in quo gignitur aurum quod homines colant. tangit. n. tum locum generationis auri / tum modum industriæ humanæ ad habendum illud purum. Et apposuit hunc modũ ad differentiã auri quod dicitur inueniri in puritate propriæ massæ. intendit. n. loqui de iis quæ cum difficultate ab homine fiunt circa preciosa habẽda. ¶ **Ferrum de terra tollitur.** Iuxta hebræũ hr̃. **Ferrum de puluere tolletur.** Locus in quo gignitur ferrum describitur puluis: quia ferrum compactum pulueri terrestri in minera inuenitur/ & multo labore oportet separare ferrum ab admixto puluere. **et lapis solutus calore in es vertitur.** Iuxta hebræũ hr̃. **et lapide colato es.** Quemadmodũ ferrũ tolli dixit de puluere/ita dicit æs tolli ex lapide fuso. lapidea siquidem materia iungitur æri: & propterea oportet fundendo separare æs a materia lapidea. ¶ **Tempus posuit tenebris/ & vniuersorum finem ipse considerat: lapidem quoq; caliginis & vmbram mortis.** Iuxta hebræũ hr̃. **Finem posuit obscuritati/ & omni termino ipse inquirẽs: lapidi/ caligini & vmbre mortis.** Hucusq; pendet ordo literæ a principio capituli. est enim ordo literæ quia argento est exitus & auro & ferro & æri, ideo homo posuit finem obscuritati & omni termino quem ipse inquirit/ tum lapidi tum caligini tum umbræ mortis. Et obscuritatis nomine significantur quæ sub terra seu sub aquis occultantur. frequenter enim hebræi utuntur nomine abstracto pro concreto: obscuritate pro obscuris. Et iuxta communem loquendi usum dicit posuit finem: hoc est compleuit. Est itaq; sensus literæ. quia sunt loca in quib⁹ gignit̃ auꝝ argentum &c. ideo homo posuit finem obscuris: hoc est inquisiuit & compleuit inuentionẽ occultorum. Et modum inquirendi & acquirendi ea / ualde difficilem subiungit dicendo & omni obscurorum termino quem ipse homo inquirit posuit finem, non parcendo lapidi/non parcendo caligini nec umbræ mortis. ad inueniendum siquidem preciosa quæ latent sub terra uel sub aquis, homo scindit lapides/excauat mõtes/loca adit tenebrosa & non sine periculo mortis: ut ruentes q̃nq; partes terræ sup hoĩes in mineris testant̃. Hæc sunt quæ proponit iob de preciosarum rerum inquisitiõe & inuentiõe ab

hoie:dico aűt ꝓponit/q̄a subiűcturus est declaratioнé hoꝝ. ¶ Sed ꝑspicaciter aduertē/dű ē ꝙ loca metalloꝝ ꝓponunť ut cāæ motiuæ hoís ad ingrendű & inueniēdű res ꝑcio/sas occultas: ipsa aűt inqsitio cű tot difficultatibus / ꝓponitur tanq̄ principalr intēta. in cuius signű circa eam occupať totus subiunct⁹ sermo de reb⁹ corporeis ꝑciosis.

¶ Diuidit torrens a populo peregrinante: eos quos oblitus est pes egētis hoīs ꝛ inuios. Terra de qua oriebatur panis, in loco suo igni subuersa ē. Iuxta hebræű hr̄. Erupit torrēs a cű habitatiōe ꝙ obliti sunt a pede: depauperatæ sunt ab hoie/ vagatæ sunt terrā. Ex ea egredieť panis: ꝛ sub ea fuit euersa sicut ignis. Prima inquisitio obscuroꝝ ꝑducta usq̄ ad finem ab hoíe/affertur: describendo terrā habitatam/ erűpente torrente (hoc est erű/pentib⁹ aquis inűdantibus) effectā paludosam sic ꝙ loca illa reddita sunt imeabilia pedibus/& in ꝓcessu tempoꝝ exiccatā industria & labore hoís diuertētis aquas ita ꝙ terra illa coliť seriť & profert segetes frumenti. Et hoc est primű preciosum inquisitum & inuentum ab homine in terra obscura sub aquis. Alterum autem preciosum ex eadem terra describitur dicendo & sub ea fuit euersa sicut ignis: hoc est & sub eadē terra quæ tā to tempore sub aqs fuerat/euertendo eā in partibus infimis inueniunť similia igni. Per quæ itelligo res ꝑciosas similes igni in colore & luce. uapores. n. sub terra / a calido quasi suffocato ab aqs digesti uertűtur in res ꝑciosas: puta lapides ꝑciosos. Et nisi hoc qn̄/q̄ euenisset de facto, nequaq̄ iob inter industrias humanas ad inueniendű ꝑciosa eam supputasset: sed in partib⁹ oriētis facile credi pōt hoc euenire. ¶ Vide singula. Describit eruptionē aquaꝝ inűdantiű/sub noíe erumpentis torrentis: ad significandű ꝙ accidit aquaꝝ eruptio nō cōtinua ad instar fluminis, sed uno quodā tēpore ad instar torrentis q nō cōtinue fluit. locus aűt olim habitabilis significať dicendo a cű habitatione: hoc est a loco in quo erat habitatio. Diuturnitas aűt tēporis illius terræ sub aquis describiť. dicēdo ꝙ obliti sunt a pede. tā lōgo siquidē tēpore terra illa describitur paludosa ꝙ obliuiōi tradita est a pedibus: hoc est ab itinere quod fit ābulando pedibus: hoc est ꝙ non est in memoria hoium ābulatio per illā. Industria aűt humana cōsiderans terrā illam feracē fore frumenti & sub ea genita esse ꝑciosa, describitur dicendo depauperatæ sunt ab hoie/ ꝓculdubio aquæ illæ. Et mod⁹ subiungiť cōmotæ seu uagatæ sunt terrā. Diuersio eaꝝ per canales significať. sic. n. terra media/redditť ab hoie sicca. Fructus quoq̄ prim⁹ describiť feracitas frumēti/dicēdo ex ea egredieť panis. alter uero fruct⁹ describitur dicēdo & sub ea fuit euersa pars infima terræ, & sicut ignis res ꝑciosæ inuētæ sunt.

¶ Loc⁹ sapphiri lapides ei⁹: ꝛ glebe illi⁹ auri. Duæ simul aliæ humanæ industriæ introducunť. altera ad inueniendű lapides ꝑciosos sub aqs fluminű: altera ad inueniendű auꝝ sub mōtibus. Quāuis uerba hæc sola intelligi possēt de uno eodēq̄ loco (ꝓ quāto iueniť auꝝ mixtű lapideæ materiæ sapphirini coloris) subiűcta tn̄ testāť ꝙ diuersa loca significāť. alter sub aqs: alter sub mōtib⁹. Ita ꝙ repetēd⁹ ē loc⁹/ ordinādo literā sic. locus est sappir (hoc est lapides preciosi) lapides eius, & locus puluis auri ei: ille sub aquis/ iste sub montibus. ¶ Semitā ignorauit auis: nec intuitus est eam oculus vulturis. Affirmauit loca in quorum altero gignitur aurum & in altero lapides preciosi: tractat consequenter de uiis ad hæc loca / dicendo uiam ignotam esse tam uolatilibus q̄ pedibus gradiētib⁹ animalibus. Et de uolatilibus quidem

clare dicit uia non cognouit eam uolatile & non uidit eã oculus uulturis/iuxta uulgatã æditionem.hebraice.n.nescio quæ auis nominet͛. De animalibus autem gradientibus pede subiũgit͛. ℣ Non calcauerũt eã filii institorum: nec trãsiuit per eã leena. Dictio interpretata institoꝝ/nomen est animalis cuiusdam gradientis pede ut testatur calcatio: sed nomina propria auiũ lapidum atq; locorum perisse ab hebræorũ notitia aiunt. Dictio quoq; interpretata leæna/sonat leonem. sed non refert ad propositum quodcunq; gressibile animal intelligatur: qm̃ intentio iobis est dicere ꝙ uia ad prædicta loca nec uolatilibus nec gressibilibus animalibus est nota. Et uerum dicit, quia occupata est uia aquis uel mole montis. ℣ Ad silicem extendit manum suam. Iuxta hebræũ hr̃. In rupem misit manum suam. Industriam atq; laborem hominis ad faciendum uiam perueniendi ad locum sub montibus in quo gignit͛ aurum, describit dicendo ꝙ homo misit manum suam in rupem montis scindẽdo & fodiendo. subuertit a radicibus montes. Rectius legitur. euertit ex radice mõtes. Quotidie uidemus hoc fieri in montibus minerarum. homines.n.non euertunt superiores partes montium, sed infimas quæ subter ualde sunt: quæ hic appellantur metaphorice radices montium, eo ꝙ sicut arborum radices sub terra sunt/ita quæ euertuntur partes montiũ in profundo terræ sunt. Hic est modus quo homo ponit finem caligini & umbræ mortis faciendo uiam ad inueniendum aurum.

¶ In petris riuos excidit: & omne preciosum vidit oculus eius. Descripta humana industria ad faciendam uiam ad locum auri/describitur consequenter humana industria ad expediendam uiam ad locum sub aquis in quo gignuntur lapides preciosi. Describitur autem locus ille sub flumine fluente inter latera lapidea: & ꝓpterea difficilius esse diuertere aquas fluminis: & tamen homo uincẽs difficultates omnes/scindit duros lapides in lateribus fluminis ad faciendum multos riuos per quos diuertat aquas fluminis. hoc enim significatur dicendo in petris riuos scidit. & est sermo de lapidibus duris. Quod autem subiungitur & omne preciosum uidit oculus ei⁹/ metrico more transpositum est. nam effectus ultimus significatur/ante quem intelligẽda sunt subiuncta. ℣ Profunda quoq; fluuiorum scrutatus est. Iuxta hebraũ hr̃. A perplexitate flumina stringit. Perplexitatem appellat iunctas aquas in uno flumine ex concursu diuersarum aquarum. insinuat enim per perplexitatem / flumen de quo loquitur habere non paruam sed magnam aquarum multitudinem: ut tanto difficilius ac maius opus hominis intelligamus. Ad expediẽdum itaq; uiam ad locum sub magno flumine, homo primum multos riuos in petris scindit ad diuertendum aquas fluminis per eos/& deinde stringit a perplexitate aquarum: restringit autem apponẽdo ligna lapides & huiusmodi/ad retinendum reliquias fluentis aquæ ne uia solita fluant sed impeditæ fluãt per riuos factos. et abscõdita produxit in lucẽ. Parui refert ꝙ hebraice scribit͛. et absconditũ fecit exire in lucẽ. Effectis riuis & impedito solito aquaꝝ meatu/primus effect⁹ est ꝙ locus qui absconditus erat sub aqs fit manifestus sub luce solis: & tunc subiungendu est & omne preciosom uidit oculus eius. ultimus siquidem effectus est inuentio lapidũ preciosoꝝ ibidem: hæc aũt inuentio describitur dicẽdo & oẽ ꝑciosum uidit ocul⁹ ei⁹. Et hinc habes ꝙ sub noĩe sappir supius quũ ꝓpositus est loc⁹ ille/cõpræhedunt͛ multi ꝑciosi lapides: de qbus hic dr̃ oẽ ꝑciosum uidit ocul⁹ ei⁹.

Sapientia vero vbi inuenitur. Iuxta hebræũ hr. Et sapientia de vbi inueniet? Sic iacet in hebræo. & latine dicendũ esset qua: aduerbiũ.n. locale significás uiam intelligendum est. proponit.n. de sapientia tria (vcȝ uiam/locũ & preciũ) tractaturus de tribus istis usq; ad finem capituli. Sapientiæ autem & intelligentiæ nomine significat non sapientiam & intelligentiam absolute prout inuenitur in deo & in substantiis spiritualibus/sed sapientiam ac intelligentiam quæ est summum bonum hominis: de hac .n. est sermo præsentis capituli. Intendit siquidem iob tractare hæc tria de sapientia ac intelligentia hominis: ut ex calce capituli patet. & inchoans de uia ad sapiẽtiam/proponit istæ uiæ ad aurum & lapides preciosos, & sapientia qua inuenietur? et quis est locus intelligẽtie? Parui refert q; hebraice hr. et vbi iste locus intelligentie? Post propositam uiam/proponit locum e regione locorum in quibus aurũ & lapides preciosi gignuntur. Sapientia autem & intelligentia nõ introducuntur ut diuersæ res sed ut diuersa officia unius & eiusdem rei. intelligentia enim ad acumen mentis/sapientia uero ad iudicium ordinemq; spectat. ¶ Nescit homo preciũ eius. Iuxta hebræũ hr in præterito nesciuit. Ecce tertium quod nunq; fuit notũ homini/præcium sapientiæ: utpote inæstimabilis ab homine. hebraica.n. æstimationẽ sonãt. nec inuenitur in terra suauiter viuentium. Iuxta hebræũ hr. et non inuenietur in terra viuorum. Propositis tribus de sapientia beãte hominem/tractat singula inchoás a loco. Viuorum autem terram dicit habitabilem ab hominibus/ad differentiam inferni quæ terra mortuorum dicitur. ¶ Abyssus dicit non est in me: & mare loquitur non est mecum. Dictio interpretata abyssus/sonat profunditatem uastam tanq; uacuam. & propterea quemadmodum superius iob aerem nominauit uacuum, ita nunc nominat ipsum a profunditate magna inter cœlum & terrã. Tria itaq; loca (terram aerem & aquas) introducit in quibus non inuenitur sapientia. Attribuitur autem locutio mari & aeri/poetico more secũdum prosopopœiam figurã.

¶ Non dabitur aurum mundum pro ea: nec appendetur argentum in commutatione eius. Tractato loco/tractatur consequenter precium satis clare. ¶ Non conferetur tinctis indie coloribus: nec lapidi sardonico preciosissimo vel sapphiro. Iuxta hebræũ hr. Nõ eleuabitur in obrizo ophir: in onice precioso & sappir. Dixerat q; argentum non ponderabitur ut preciũ ei⁹: dicit consequenter q; ipsa non eleuabitur quasi in statera ex una parte/existente in altera parte obrizo ophir onice & sappir. Et recole prudens lector quod prædiximus: vcȝ perisse apud hebræos propria nomina lapidum. & propterea in his & subiunctis noli fundare intelligentiam super nominibus preciosorum lapidum. ¶ Non adequabitur ei aurum vel vitrum: nec commutabũtur pro ea vasa auri. Iuxta hebræũ hr. Non appreciabitur eam aurum & adamas: & cõmutatio ei⁹ vasa obrizi. Quia bis iam meminerat auri (semel mundi/& iterũ obrizi ophir) ideo tertio commemoratum aurum & quarto repetitum aurum/ ad aurum iunctum humano artificio preciosis lapidibus in annulis monilibus coronis &c. & ad aurum formatum in uasa spectat. ¶ Excelsa & eminentia: nec cõmemorabuntur in cõparatione eius. Iuxta hebræũ hr. Ramoth & gabis non memorabitur. Nomina lapidum dicuntur ramoth & gabis, & q̃uis preciosi lapides / indigni tameȝ

recordatione censentur relatiue ad sapientiam. trahitur autem sapientia de occultis. Iuxta hebræũ hr̃. et tractus sapientie plus q̃ margaritarum. Nõ solum sapientiam inæstimabilem dicit, sed etiam operam quæ impenditur ad acquirendum sapientiam superare omne precium manifestat/dicendo & tractus sapientiæ plus q̃ margaritarum. Appellat autem operam ad acquirendam sapientiam tractum, ad insinuandum ꝙ oportet illam trahere/ꝙ trahendo acquiritur quasi uiolentiam adhibendo. Et uere sic esse/ testatur dominus in euangelio dicens regnum cœlorum uim patit̃ & uiolenti rapiunt illud. ¶ Non adequabitur ei topazius de ethiopia. Nõ est sermo de sapientia/sed de tractu sapientiæ. & dictio interpretata topazius / ab aliis smaragdus ab aliis lapis preciosus interpretatur. nec tincture mundissime componentur. Iuxta hebræũ hr̃. in obrizo mundo non eleuabitur. Similitudo stateræ repetitur/ad insinuandum tractum sapientiæ esse inæstimabilem.

¶ Vnde ergo sapientia venit? & quis est locus intelligentie? Iuxta hebræũ hr̃. Et sapientia de vbi veniet? & vbi iste locus intelligentie? Vt paulo superius diximus/per de ubi intelligendum est qua. tractato .n. precio & sapientiæ & tractus eius, resumit de uia & loco difficultatem/dicendo per modum interrogationis & sapientia qua ueniet/ & ubi iste locus intelligentiæ? ¶ Abscondita est ab oculis omnium viuentium. Parui refert ꝙ hebraice hr̃. Abscõdetur ab oculis omnis viui. Tam de uia ad sapientiam q̃ de loco sapientiæ dicitur ꝙ occultabitur ab oculis omnis uiui. Et est sermo de oculis mentis cuiusq; hominis in hac uita. supernaturale siquidem donum dei est: & propterea suapte natura occultatur hominibus. volucres quoq; celi latet. Hebraice hr̃ latuit. Spirituales substantiæ appellantur metaphorice uolucres cœli relatiue ad homines habitantes in terra. illarũ. n. cœlsitudo per hanc metaphoram significatur. Et quia ut dictum est supernaturalis ordinis est locus sapientiæ cum uia ad eam, ideo uerificatur ꝙ latuit substantias spirituales loquendo de eis secundum naturalem earum notitiam. ¶ Perditio & mors dixerunt: auribus nostris audiuimus famam eius. Ignorari quoq; ab animabus mortuorum damnatis & dæmonibus describitur/introducendo ꝙ confessi sũt se famam dũtaxat sapientiæ audisse. Et uerificatur hoc, quia tam damnatæ animæ q̃ dæmones caruerunt & carent huiusmodi dono supernaturali/& propterea nõ nouerũt illud: & quia cognoscunt se damnatos eo ꝙ exhibuerunt se indignos simili dono, ideo famam illius audisse fatentur.

¶ Deus intelligit viam eius. Iuxta hebræum habetur. Elohim intellexit viam eius: & ipse sciuit locum eius. Habes hinc duo quæ supra diximus. alterum ꝙ sapientia & intelligentia in unam coincidunt rem, ex hoc ꝙ non discernendo inter eas/dicitur uia eius locus eius. Alterum ꝙ recte interpretatum est qua pro de ubi. clare. n. hic explicatur uia significata per illud aduerbium locale. Deo itaq; gubernatori ac iudici uniuersorum reseruata dicitur notitia tam uiæ q̃ loci sapientiæ. ¶ Ipse. n. fines mundi intuetur: & omnia que sub celo sunt respicit. Qui fecit ventis pondus. Iuxta hebræũ hr̃. Quia ipse fines terre aspiciet: sub omnibus celis videbit. Ad faciendum vento pondus. Oportet hucusq; cõtexere literam/ut intelligatur ratio quæ affertur ad probandũ ꝙ deus gubernator no-

uit locum ac uiam sapientiæ beantis hominem, probat, n, ex hoc q deus uidet hæc inferiora que generantur & corrumpuntur & efficit ea, excludendo siquidem errorem eorũ qui dicunt deum uidere sempiterna duntaxat & perpetuitatis solummodo curam habere, dicit ipsum uidere omnia extrema terræ/& omnia quæ sub cœlis sunt/uidere inquã ad faciendum uento pondus: hoc est uidere non solum speculatiue sed practice/ quemadmodum artifex aspicit facienda ab ipso. Et consistit uis rationis in hoc q deus uidet & moderatur omnia hæc: ita q ex hoc q de9 uidet & moderatur hæc omnia/probat q deus uidit etiam practice (ut artifex) uiam sapientæ & locum eius. Et in promptu est efficacia probationis: quia sapientia tenet præcipuum locum inter effecta a deo quæ communicantur homini & pertinet ad maximum ac summum moderamen hominis. Quod autem dicit ad faciendum uento pondus/significat moderamen uentorum, q ad instar eorum quæ ponderantur decreuit uentos/ q exempti ab omni pondere uidentur & (ut contingit) sine moderamine fieri. et aquas appendit in mẽsura. Iuxta hebræum habetur. et aquas direxit cum mensura. Alterum opus diuinæ prouidentiæ describitur aquas pluuiales moderari dirigendo eas cum mensura/ quæ tamen immensurabiles uidentur. ¶ Quando ponebat pluuiis legem: & uiam procellis sonantibus. Iuxta hebræũ hr. Faciendo pluuie statutum: & uiam coruscationi uoces. Qualiter mensurat deus aquas/ declarat dicẽs faciendo pluuiæ statutum: hoc est constituendo pluuiæ terminos quantitatis/temporum &c. Adiungit autem q simul effecit ut tonitrua essent uiæ coruscationibus/dicendo & coruscationi uiam uoces: hæc, n, cum pluuia fiũt, & prius fit tonitruum q̃ coruscatio (& propterea appellatur uia coruscationis) q̃uis nos prius uideamus coruscationem q̃ audiamus tonitruum: quia illuminatio peruenit in instanti ad nos: sonus autem peruenit ad nos successiue tempore aliquanto intercedente, eo q tanq̃ per motum localem diffunditur in aere/eo modo quo iacto in aquam lapillo fiunt circuli multi successiue.

¶ Tunc uidit illam & enarrauit: & præparauit & inuestigauit. Quãuis nulla quodammodo sit differentia: quia tamen res magni momenti tractatur/hebraica litera recensenda est. Tunc uidit eam & narrauit eam: preparauit eam & ẽt quesiuit eam. Non nouiter sed tunc qñ uidit fines terræ & omnia quæ sub cœlo sũt ad moderandum uentum & pluuiam/ad faciendum uiam coruscatiõi, uidit sapientiã & narrauit eam & præparauit eam & etiam quæsiuit eam, ut intelligam9 tum q simul deus prouidit rebus aliis & homini: hoc, n, insinuatur dicendo tunc, tum q qui res quæ uidentur imponderabiles & immensurabiles disposuit in pondere & mensura / uiamq decreuit rebus quæ uidentur carere uia, ipse credatur commensurasse homini sapientiã quæ non humana sed diuina res est/& uiam decreuisse homini ad sapientiæ donũ. Ait itaq, tunc/disponendo de uniuersi gubernatione, uidit/practice ut artifex, eam/ sc3 sapientiam communicandam homini, & enarrauit eam (reuelauit siquidem eam primo homini: ut testatur lex data eidem de cibo uetito: lex, n, positiua præsupponit legem fidei) præparauit, ad instar siquidem artificis describitur deus uidens communicandam sapientiam & loquens de illa/præparans eam: hoc est præparatiões pro ea statuit / qđ est decernere uiam ad sapientiam: præparationes, n, sunt uiæ ad rem, & demum etiam quæsiuit eam/inter homines & ab hominibus. Officium diuinæ beneuolẽtiæ gubernã-

do homines describitur per inquisitionem sapiētiæ. & assimilatur deus inquirenti sapientiam/ad insinuandum q deus ex parte sua quasi quærit homines uolentes sapientiæ donum. Annotatione siquidem dignum est q hebraica litera duas sonat combinationes, altera est uidit eam & narrauit eam: altera est præparauit eam & etiam quæsiuit eam. propterea. n. nulla interiacet coniunctio inter membra primæ & membra secūdæ, ut intelligeremus q prima cōbinatio agit de iis quæ a deo per seipsum fiunt/secunda autem de illis quæ in hominibus & ab hominibus exigit. præparatio. n. & inquisitio/ad dona dei in nobis spectant.

¶ Et dixit homini. Manifestat illam particulā & narrauit, explicando cui narrauit dicēs & dixit homini/proculdubio inchoando a primo homine: dixit autē reuelādo & primo homini & multis aliis successiue. ecce timor domini ipsa est sapientia & recedere a malo intelligentia. Quia perspicuum est timorem esse in aīæ parte non intellectiua sed appetitiua, ideo non ipsa sapientia sed uia ad sapientiam demōstratur dicendo ecce timor dñi. Et similiter recedere a malo/uia demōstrat ad assequēdum intelligentiam. initium. n. sapientiæ timor dñi, & intellectus bonus omnibus faciētib⁹ eum. Et hinc apparet q de sapientia hoīs non ea quæ ponitur a philosophis prima uirtus intellectualis, sed de sapiētia supernaturali dei dono quod homines ducit ad beatitudinem (quæ timore dei & recessu a malo morali acquiritur) est sermo in p̄nti capitulo. ¶ Sed occurrit hic quæstio quare nihil reuelatur de loco sapientiæ. quum. n. de sapientia proposita fuerint tria (vz precium/uia & locus) & de precio dictum sit q tam sapientia q̄ tractus eius est inæstimabilis/de uia uero q est timor domini & recedere a malo, reliquum erat ut reuelaret locus: nam paulo superius scriptum est q elohim uidet uiam & locum sapientiæ. Solutio est q timor dñi cum recessu a malo/est non solum uia sed ēt locus in quo gignitur & conseruatur sapientia. uia. n. & locus in reb⁹ corporeis distinguūtur/in rebus autem spiritualibus coeunt: quemadmodum notitia per multos sensus corporeos distinguitur, quæ in intellectu unit. Et q hic sit sensus intentus in litera, insinuatur ex hoc q in hac conclusione mentio fit sapientiæ & intelligētiæ/& prius bis sapientiæ adiunxerat uiam, & intelligentiæ locum: hic inquam insinuatur q de sapientiæ uia dicit ecce timor domini/& de loco intelligentiæ dicit & recedere a malo. Et quia nec timor dei sine recessu a peccato/nec recessus a peccato sine timore dei gignit sapientiam aut ducit ad illam, ideo utrunq simul iunctum exprimimus: intelligendo reuelari nobis q hæc duo simul iuncta constituunt tum locum in hominibus gignentem ac conseruantem sapiētiam/tum uiam ducentem hominem ad sapientiam beantem hominē in æterna uita. per hæc enim iob declarat portionem a deo decretam iustis in hac uita relatiue ad uitam perpetuo beatam/quæ inchoat et participatur per sapientiæ ac intelligentiæ donum in hac uita timendo deum & recedendo a peccatis. Præclara profecto sententia, & digna ut ante oculos semper habeatur ut speculum & regula tam animi q̄ operationum nostrarum. ad animum siquidem spectat timor adonai: ad opera uero recedere a malo. hæc. n. duo constituunt sapientiæ præparationem quam deus & facit & quærit in nobis cooperantibus.

ADdidit quoq3 iiob assumēs parabolam suam. Dictio interpretata assumens/sonat exaltare. capitulum siquidem hoc incipit quēadmodum & cap. 27. & propterea significantur similia: vc3 ꝙ iob iterꝫ expectauit an socii uellent aliquid dicere: & illis tacentibus/addidit sermonem subiunctum, qui appellatur parabola quia similitudinum plenus est. & dicitur ꝙ iob exaltando parabolam suam dixit/ad significādum sermonem subiunctum spectare ad exaltationem eorum quæ prius disputando dixerat iob. et dixit. Quis mihi tribuat vt sim iuxta menses pristinos. Parui refert ꝙ hebraicæ habetur. Quis dabit mihi sicut menses antiquitatis. In præcedentibus duobus capitulis manifestauit iob portionem impiorum & portionem iustorum de quibus tam longa fuerat disputatio inter socios & ipsum: reliquū erat ut quia disputatio descenderat ad ipsum iobem/satisfaceret de seipso. Et propterea in hoc sermone recenset de seipso tria. primo successus prosperos ab ineunte ætate usq3 ad afflictionem hanc: deinde in cap. 30. aduersa quæ in hac afflictione euenerunt: & tertio moralem bonitatem totius uitæ suæ in cap. 31. Conferendo. n. præcedentem prosperitatem cum subsecuta aduersitate/perpenditur quantitas aduersitatis maior q̄ꝫ est secundum seipsam: & conferendo utrūq3 statum cum integritate morum in tota uita/perpenditur ꝙ deus non afflixit eum propter peccata eius: & sic ex his satisfacit de seipso. Ait itaq3 quis dabit mihi sicut menses antiquitatis: hoc est similes menses mensibus meæ uitæ ab antiquo/ab ineunte ætate. secundum dies quibus deus custodiebat me. Iuxta hebræū hr̃. sicut dies eloha/custodiet me. Declarat quales menses cupit: vc3 similes diebus dei gubernātis ac iudicis. est. n. gēitiui casus eloha. Et declarando quare appellat dies illos dies eloha, subiungit custodiet me: hoc est quia ab antiquo custodiet me/perseuerauit custodiendo me. futurum. n. custodiet refert᷑ ad antiquitatem. Agnoscit per hæc iob prosperitatem præteritam a deo.

¶ Quando splendebat. Iuxta hebræū hr̃. Splēdente lucerna eius super caput meum. Modus custodiæ diuinæ describitur ad instar porrigentis lucernam splendentem super caput custoditi. primum siquidem diuinæ gratiæ hominem custodientis donum describitur illuminatio, non ad pedes tm̃ aut ad partem aliquā / sed ad uniuersa agenda & cauenda: & propterea describitur super caput. et ad lumen ei9 ambulabam in tenebris. Futuri temporis est dictio interpretata ambulabam. significat. n. ꝙ sub lucerna splendente super caput eius/ibo ab initio splendentis lucernæ iugiter in tenebris: hoc est in ætate puerili. quæ aptissime eunti in tenebris assimilatur: eo ꝙ incipiens homo habere usum liberi arbitrii, tam parum luminis prudentiæ habet ut sit in interna uia suorum operum tanq̄ꝫ ambulans in tenebris. Agnoscit itaq3 iob ꝙ quando caruit lumine interno naturæ/ ambulauit sub lumine diuinæ gratiæ custodientis illū in pueritia deducēdo illū per uiā rectā. ¶ Sicut fui in dieb9 adolescentiæ meæ. Vere ab antiquo custoditum se a deo iugiter manifestat, post custodiam pueritiæ adiungens custodiam adolescentiæ. quando secrete deus erat in tabernaculo meo. Rectius legeret᷑. comitante eloha super tentorii mei. Modus quo custoditus est in adolescentia/ narratur describendo deum tanq̄ꝫ socium exhibentem se gubernātē ea quæ erāt tentorii iobis, ad compræhendendum eum uniuersa pertinentia

ad prouisionẽ domus/dicit in genitiuo super tentorii mei:hoc est super rebus domus meæ. Et per hoc insinuatur ꝙ deus non deseruit iobem in adolescentia/ sed semper comitatus est eum eloha:hoc est gubernans ipsum. ¶ Quando erat omnipotens mecum: ⁊ in circumitu meo pueri mei. Iuxta hebræũ hr. In adhuc saddai mecum: circumitus mei pueri mei. Custodia diuina in ætate uirili quando iã filios genuerat & eos pueros alebat atq; instruebat, narratur dicendo in adhuc / hoc est perseuerante, mecum saddai/ deo qui uincit omnia, pueri mei erant circumitꝰ mei. multitudo. n. filiorum cum frequentia adunandi filios coram se significatur. Attribuit autẽ saddai tantam perseuerantiam custodiæ diuine/ad insinuandum magnitudinem doni. rarum. n. ualde est (& propterea uincenti omnia attributum) ut diuina custodia uincat mores hominis ab ineunte ætate usq; ad finem in homine præsertim diuite. ¶ Quando lauabam pedes meos butyro. Iuxta hebræũ hr. In lauando gressus meos in butyro. Butyri. n. magna copia significaẽ describendo ꝙ ambulando balneabantur pedes in butyro/ quemadmodum fit ambulando per loca aquosa. Et hinc insinuatur magna copia gregum & armentorum. et petra fundebat mihi riuos olei. Dictio interpretata riuos/sonat paludes. significatur. n. tanta abundantia olei ut constituerit quasi paludem olei. Quod autem dicitur de petra/ petram molentem oliuas intellige uel lapidosa loca olearum.

¶ Quando procedebam ad portam ciuitatis. Iuxta hebræũ hr. Egredientẽ me ad portam super ciuitatis. hoc est super iis quæ sunt ciuitatis. in platea faciam parare sedem meam. Sic iacet in hebræo. Narratis diuina custodia diuitiisq; naturalibus (filiorum sc3) & artificialibus armentorum & agrorum, narrat honores authoritatis suæ in publicis iudiciis dicendo. egrediente me/a propria domo, ad portam/ proculdubio ciuitatis in qua antiquitꝰ celebrabantur iudicia, super ciuitatis/hoc est super publica iudicia ciuitatis, faciam parare sedem meam/in platea existente in porta ciuitatis. Et hinc apparet ꝙ iob erat princeps ciuitatis. ait. n. ꝙ ipse imperabat parari sibi sedem in platea ad dicendum ius omnibus. ¶ Videbant me iuuenes ⁊ abscondebantur: ⁊ senes assurgentes stabant. Iuxta hebræum hr. Viderunt me pueri ⁊ absconditi sunt: ⁊ senes surrexerũt ⁊ steterũt. Honor ei exhibitus ab omnis ætatis uiris manifestatur ab extremis ætatibus/ pueritia et senectute. ¶ Principes retinuerunt in sermonibus: ⁊ manum ponẽt ori suo. Adiungitur honor ei exhibitus a primatibus ciuitatis: ꝙ adueniente ipso inchoatos sermones retinebant primates perseuerando in silentio. huiusmodi. n. perseuerantia narratur dicendo & manum ponent ori suo: ad differentiam eorum qui ꝗuis adueniente principe interrumpant sermonem, postq; tamen princeps sederit/ redeunt ad prosequendum inchoatos sermones. ¶ Vocem suam cohibebant duces: ⁊ lingua eorum gutturi suo adherebat. Iuxta hebræũ hr. Voces ducum abscondite sunt: ⁊ lingua eorum palato illorum adhesit. Honor ei exhibitus a militaribus ducibus describitur similiter ꝙ uoces eorum cessauerunt ad instar absconditorum/& ꝙ silentium perseuerauit tanq; lingua ducũ adhæserit palato. Auris audiens beatificabat me: ⁊ oculus uidens/testimonium reddebat mihi. Legendum est. Quia auris audiuit ⁊ beauit me: ⁊ oculus uidit ⁊

testificatus est mihi. Ratio tanti honoris redditur primū ex parte nominis/deinde ex parte factorum. Et ex parte quidem nominis commemorat tum audientes: quia auris multorum audiuit facta a me/& beatum me prædicauit. tum uidentes: quia & oculus multoꝝ uidit iudicia mea,& testimoniū perhibuit mihi/pculdubio ueræ iustitiæ.

¶ Eo ꝙ liberassem pauperem uociferantem: ⁊ pupillum cui nō esset adiutor. Iuxta hebræum tres istæ actiones scribuntur in futuro : ita ꝙ legendum est. Quia faciam euadere pauperem clamantem: ⁊ pupillum/⁊ non adiutor ei. Futuri temporis uerbum hic & in subiunctis scribitur ad significandum perseuerantiam:& nihilominus relatiue ad sessionem in tribunali scribitur. Et hic incipit ratio tanti honoris ex parte factorum. Tria autem genera oppressorum simul colligit : ucȝ pauperem clamantem/pupillum & carentem adiutore. Et est sermo de istis quatenus uexabantur ab aliis inique:ut inferius clare subiungitur. hos.n.faciebat iob euadere ab iniuriis uexantium eos. ¶ Benedictio pereuntis super me ueniet. Sic iacet in hebræo. In criminalibus causis qualiter iudicauerit/manifestat dicendo sup me ueniet benedictio pereuntis. scribitur.n. per hoc ꝙ ipse fecit pereuntē euadere mortē: & ꝑpterea benedicendum se fore ab illo. Et est sermo de pereunte (hoc est de constituto in mortis periculo) propter insurgentes contra eum denunciatores seu accusatores. et cor uidue consolatus sum: Iuxta hebræū hr̄. et cor uidue faciam cātare. quod est longe plus ꝙ̄ cōsolari. ¶ Iustitia indutꝰ sum. Ne putares ꝙ iob ex potētia aut ob nominis gloriam prædicta fecisset, manifestat ꝙ omnia fecit iuste iudicando dicens iustitia indutus sum: hoc est omnes actiones meas uestiui iustitia tanꝙ̄ forma earum. et uestiui me sicut uestimento. Iuxta hebræū hr̄. et induit me sicut palliū. Iustitiam actionum suarum iudicialium dicit non fuisse occultam sed manifestam/assimilando eam supremo indumento quod uocatur pallium. uestis.n. sub pallio non patet/sed palliū ipsum patet omnibus. Et hinc discant principes non sufficere in iudiciis iustitiam/sed oportere iustitiam esse manifestam publice. propterea.n. iob dixit utrūqȝ: quo ad se quidem iustitia indutus sum/quo ad publicum uero officium et induit me sicut pallium. et diademate iudicio meo. Iuxta hebræū hr̄. et linteolum iudicium meum. De linteolo quo orientales utebantur & utunť pro tegmine capitis est sermo. Et est sensus ꝙ iustitia induit me sicut pallium/& iudicium meum fuit manifestum sicut linteolum quo tegitur caput.

¶ Oculus fui ceco: ⁊ pes claudo. Iuxta hebræū hr̄. Oculi fui ceco: ⁊ pedes claudo ego. Non alterius sed amborum oculorum officium cæco præstitisse/& similiter non alterius sed utriusqȝ pedis officium suppleuisse se manifestat. Modum quo in iudiciis iuste liberauit uexatos describit: ucȝ supplendo cæcis officium oculorū/& claudis officium pedum. Metaphoræ sunt istæ, significantes ꝙ non uidētes propriū ius illuminauit: scientes autem propriarum causarum ius sed inualidos ad prosequendum illud acsi essent claudi/adiuuit. Ignorantibus itaqȝ lumen & inualidis adiutorium exhibendo/liberauit iniuste uexatos. Discant hinc iudices qualiter se habere debent circa iustitiam cæcorum & claudorum: hoc est ignorantium uel impotentium. ¶ Pater eram pauperum. Iuxta hebræū hr̄. Pater ego egenis. Metaphora est: significans ꝙ in causis miserabilium personarum/patris officiū ipse supplebat ut iuste posset eos

set eos

ſet eos liberare.et cauſam quam neſciebam/diligētiſſime inueſtigabam. Interpres addidit diligentiſſime:præter hoc q̃ mutauit futurum inueſtigabo/in præteritum.ſed nihil refert ad ſenſum:qm̃ futurum inueſtigabo relatiue ad præteritum neſciui hebraico more dicitur. In cauſis cognitis qualiter ſe habuerit manifeſtauerat:reliquũ erat ut in cauſis quarum iuſtitia erat occulta ſeu ambigua ipſi iobi iudici/qualiter ſe habuiſſet manifeſtaret.manifeſtat autem ſe non præcipitem proceſſiſſe, ſed uacaſſe inquiſitioni ad ſciendam ueritatem. ⁋ Conterebam molas iniqui:⁊ de dentibus illius auferebam prædam. Metaphora eſt ad declarandum complete modũ quo exercuit iudicium & iuſtitiam, executio ſiquidem aduerſus eos qui aliẽa occupauerãt/ deſcribit̃ ſub metaphora frãgentis dentes molares alicuius lupi & ex ore illius tollẽtis raptam ouem. Vtrũq; bonum executio hæc continet:ſcʒ & punitionem raptoris frangendo eius dentes molares/hoc eſt uires quibus præualebat ad uorandum aliena: & reſtitutiõem rei ablatæ faciendo iacere ex dentibus illius prædã/ut hebraica ſonant.

¶ Dicebãq;:in nidulo meo moriar/⁊ ſicut palma multiplicabo dies. Iuxta hebræũ hr̃. Et dixi:cum nido meo cõſumar/⁊ ſicut phenix multiplicabo dies. Narrat fiduciam quam proſperitatis tempore habebat, afferẽdo tres combinationes. Quarum prima longæuam uitam & ſuperſtites filios iungit.pollicebatur.n.ſibiipſi filios ſuperſtites,dicendo cum nido meo conſumar (filii.n.nidi nomine ſignificantur ad inſtar auium in nido genitarum / fotarum & inde prodeuntium) & multitudinem dierum uitæ ſicut arenam/ut multi interpretantur. Dictio tamen interpretata arena / anceps eſt ad arenam uel phœnicem, & ſi arena legitur, hyperbole eſt/ multitudo dierum uitæ ſuæ ſicut multitudo arenæ. Si uero legitur phœnix(quæ uiuere dicitur ſolitaria annis quadraginta ſupra trecentos) oportet nidi metaphoram aliter intelligere/& ad obitum ſimilem phœnicis obitui referre.ſcribunt.n.phœnicem ſentientem ſe ætate ſenili grauari/in conſtructum a ſe nidum ex aromatibus(cinnamomo ſcʒ thure & aliis eiuſmodi) iacere ſe & ibi conſumi cum ſuo nido / igne ex radiis ſolis reflexis ad reſplendentes pennas eius genito:ita q̃ lõgæuam ſicut phœnicis uitam/& honorabile ſuum funus inter aromata pollicetur ſibi inſtar phœnicis. Et hunc ſenſum hebraica litera ſonat/dicendo cum nido meo conſumar:& propterea conſequenter legendum eſt & ſicut phœnix multiplicabo dies. ⁋ Radix mea aperta eſt ſecus aquas:⁊ ros morabitur in meſſione mea. Iuxta hebræum habetur. Radix mea aperta ad aquas:⁊ ros manebit in meſſem meam. Altera combinatio pollicita eſt hæc/compræhendens arbores germinaturas & ſegetes peruenturas ad meſſem,illas beneficio aquarum & iſtas beneficio roris.radix inquit mea / hoc eſt multitudo arborum,aperta/ad germinandum, erit ad aquas / ad beneficium aquarum : & ros manebit uſq; ad meſſionem meam. ⁋ Gloria mea ſemper innouabitur:⁊ arcus meus in manu mea inſtaurabitur. Iuxta hebræũ hr̃. Honor me⁹ nou⁹ mecum:⁊ arcus meus in manu mea faciet mutare. Tertia eſt cõbinatio pſeueraturi honoris cũ potentia. Pollicet̃ ſiquidẽ ſibi perſeuerantẽ honorẽ deſcribẽdo nouũ/tãq; nũq; uetereſcat.potẽtiã uero deſcribit ad inſtar arc⁹ efficacis ad faciendũ mutatiões:ad differentiã arc⁹ cui⁹ iact⁹ ꝓ nihilo habentur /ita q̃ nõ mouentur a locis ſuis illi cõtra quos iacit̃. Pulchra certe metaphora/diſcernit̃ ptãs pncipis execu

tiua efficax ab inaniter cominatoria. illa.n.tanq; arcus faciens mutare est in manu prin cipis::ista aut tanq; arcus cui9 iactus pro nihilo habent. Pollicebat itaq; olim sibiipsi iob & longæuam uitam cum honorabili funere/fructusq; & fruges / necnō psceuerātem honorē cū potestate efficaci. Et hæc refert/ad manifestandū q secundū humanā rōnem radicatæ & stabilitæ sic erant res eius q poterat sibi polliceri hæc, ita q nō est digressus narrando qd olim dixerat: sed descripsit per hæc bene fundatā psperitatem suā.

¶ Qui me audiebant/expectabant sententiam: & intenti tacebant ad consilium meum. Iuxta hebræum hr. Me audierunt & expectabunt: & tacebunt ad consilium meum. Post narratum honorem sibi exhibitum in iudiciis cum iustitia quam exercuit/post narratum fundamentum prosperitatis, narrat honorem sibi exhibitum in conciliis. Narrat autem eum ante/tunc & post: q̄uis non ordinate. nam inchoat ab honore sibi exhibito tunc quum ipse proferebat consilium suum: dicendo q q̄primum audierunt ipsum loquentem/silebunt & expectabūt usq; ad finem consilii mei. Et futurum expectabunt ac tacebunt refertur ad præteritum audierunt. ¶ Verbis meis addere nihil audebant. Iuxta hebræū hr. Post verbum meum non iterabunt. Clare describitur honor ei exhibitus post datum ab eo consiliū. Et dicendo nō iterabunt/insinuat q semel iam locuti fuerant alii: & q ipse ultimus loquebat in conciliis tanq; princeps auditis alioꝝ uotis. et sup illos stillabat eloquium meum. Interpres uertit futurum in præteritum. Duo simul narrant: & q tūc uerbū iobis suscipiebatur tanq; e supernis stillans/tanq; cœleste oraculum, & rō quare non iterabāt. ex hoc.n q consilium iobis tanq; diuinū habebāt/consequens erat q nō iterarent. ¶ Expectabant me sicut pluuiā: & os suū aperiebant quasi ad imbrem serotinū. Præteritum est aperiebant, sed futuꝝ expectabant. Et futuꝝ expectabūt refert ad præteritum aperuerūt: significatur.n. q apertū os secuta est expectatio. Narrato honore tunc & post, narrat honorem anteq; iob loqueret/describendo cōsiliarios tanq; expectantes concupitam pluuiam. & exaggerādo desiderium eorum assimilat eos inhiantibus ad serotinam pluuiam: hoc est ad pluuiam pro suprema maturitate frugum seu uuarum. huiusmodi.n. pluuia appellatur pluuia serotina.

¶ Si quando ridebā ad eos/nō credebant. Parui refert q hebraice hr. Ridebo ad eos & nō credēt. Post narratā authoritatē suā in cōciliis/narrat quātæ authoritatis fuerint gestus eius, incipiendo a risu dicens. ridebo ad eos, & nō credent / esse risum simplicem sed habentē mysteriū. ita q iobis ēt risus erat authoritatis apud illos. et lux vult9 mei nō cadebat in terrā. Iuxta hebraū hr. et lumē faciei meæ nō faciēt cadere. Tanq; uisus radios (iuxta ātiquoꝝ opiniōem q uisio fit extra mittendo) describit intuit9 oculoꝝ ipsi9 iobis tantæ authoritatis ut annotauerint ēt oculorū iobis mot9 ad aspiciendū hūc uel illū/hoc uel illud. huiusmodi.n. ānotatio aspectionū tanq; radioꝝ describit dicendo & lumen faciei meæ nō facient cadere/tanq; uanū quid cui9 casus nō æstimatur, sed excipient tanq; pciosum qd/tanq; habens mysteriū. ¶ Si voluissem ire ad eos/sedebā prim9: cūq; sederē quasi rex circūstante exercitu/eram tamen mœrentium consolator. Iuxta hebræum habetur. Eligā viam eorum/& sedebo caput et habitabo sicut rex in exercitu: sicut mœstos cōsolabitur. Narrat demum authoritatem atq; honorem sibi exhi-

bitum utroq; tempore (scilicet belli & pacis) dicens quo ad authoritatem: eligam uiam eorum belli sc; uel pacis cum alienis. dicendo.n. eligam/manifestat tantæ authoritatis fuisse q ad ipsum spectabat electio pacis uel belli eorum cum aliis. Honor autem subiungitur/tempore quidem pacis dicendo & sedebo caput: hoc est & quiescam residens aliorum caput. tempore uero belli subiungitur & habitabo tanq; rex in exercitu: supremus.n honor in exercitu est honor regis/eiusdemq; est suprema potestas atq; authoritas. Et dicendo sicut rex/insinuat q non erat rex, sed princeps ciuitatis atq; exercitus. Quod autem adiungit sicut mœstos consolabitur/ad rationem spectat utriusq;. ratio enim redditur quare utroq; tempore iob erat caput/quia erat sicut qui mœstos consolabitur: hoc est perseuerans indefesse in officio consolandi mœstos. huiusmodi enim commiseratio benigna non ad horam sed iugis tam in ciuitate q in exercitu / significatur per futurum consolabitur.

CAPVT .XXX.

NVnc autem derident me iuniores tempore. Narrato successu prosperitatis suæ/narrat consequenter afflictionem quæ superuenit ei: & e regione authoritatis & honoris prænarrati apud primates/ duces / senatum & populum, narrat se irrideri ab hominibus pauperrimis & uilissimis. Describit itaq; derisores in primis ab ætate/dicendo iuniores tempore: deinde a patribus subiungendo. quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. Hebraice hr. quorum abominatus sum patres ad ponendum cum canibus ouium mearum. Sententia clara est. ¶ Quorum uirtus manuum mihi erat pro nihilo. Iuxta hebræu hr. Etiam uis manuum eorum quare mihi: Rationem adducit quare patres eorum abominatus fuerat describendo eosdem ab inertia/declarando q uires manuum eorum ad nihil sunt utiles. nullius.n. utilitatis significantur dicendo quare mihi: subauditur.n. operabitur. quasi dicat nulla est utilitatis ratio. et uita ipsa putabantur indigni / egestate & fame steriles. Iuxta hebræu hr. super eos periit senium in penuria & in fame solum. Manifestat patrum inertiam ab effectu/qa senectus periit super eos sola (hoc est destituta) in penuria & fame. Non est usquequaq; clarum an significetur istorum senectutem perisse/hoc est q nō peruenerunt ad senectutem ob penuriam & famem: an significetur q quum peruenerunt ad senectutem / destituti ob penuriam & famem perierunt.

¶ Qui rodebant in solitudine/squallentes calamitate & miseria. Iuxta hebræu hr. Fugientes siccitatem crepusculi: desolationem & miseriam. Depictis patribus/describit tertio ipsos derisores a simili inertia ac segnitie, manifestando eam primum ex eo q fugiunt siccitatem crepusculi noctis/desolationem ac miseriam: hoc est ex eo q habent crepusculum noctis siccum/utpote carentes cœna: & similiter habent desolationem ac miseriam. hæc.n. attestantur inertiæ ac pigritiæ eorum. ¶ Et mandebant herbas & arborum cortices. Iuxta hebræu hr. Incidentes urticam super arborem. Dictio interpretata urticam/sonat (ut aiunt) hærbam quandam amaram. Dictio quoq; interpretata arborem/anceps est ad arborem uel ad hærbarium. sed parui refert: significantur.n. isti tam inertes ut uescerentur huiusmodi amaris hærbis pro obsonio/pro pane autem radicibus genestarum. nam subditur iuxta

hebræum. radix genestarum panis eorum. Dictio tamẽ interpretata genestarum / a multis interpretatur iuniperorum. ¶ Qui de conuallibus ista rapientes: quum singula reperissent / ad ea cum clamore currebant. Iuxta hebræũ hr. Ab intra expellentur: clamabunt super eos sicut furem. Describũtur illi inuenti in hortis pro huiusmodi herbis / quod expellentur ab iis qui sunt intra hortum: expellentur autem clamando aduersus eos sicut clamatur aduersus furem. Et per hoc describitur quod exosi & abominabiles aliis isti sunt. ¶ In desertis habitabãt torrẽtium: & in cauernis terre vel super glaream. Iuxta hebræũ hr. In rimis torrentium ad habitandum: in foraminibus pulueris & petrarum. Post descriptum cibum, describitur habitatio eorundem uel in rimis iuxta torrentes / uel in foraminibus pulueris (hoc est locorum effossorum ad educendum inde puluerem terræ pro aggeribus & aliis eiusmodi) uel in cauernis petrarum. ¶ Qui inter huiuscemodi lætabantur: & esse sub sentibus delitias cõputabant. Iuxta hebræũ hr. Inter arbores clamabunt: sub sentibus congregabuntur. Nocte habitabant in prædictis locis: die autem ociosi clamabant inter arbores uel sub sentibus congregati quasi sub ũbra. ¶ Filii stultorũ & ignobiliũ: & in terra penitus nõ parẽtes. Iuxta hebræũ hr. Filii vilitatis / et filii sine nomine: contusi sunt a terra. Concludit demum istos derisores esse filios uilitatis: hoc est repletos & abundantes uilitatibus. hebraico enim more quemadmodum appellantur filii iniquitatis ita & filii uilitatis / & id genus reliqui. Vnde & subditur etiam filii sine nomine: hoc est filii nullius nominis nec in bono nec in malo. Propter quod consequenter subditur contusi sunt a terra: hoc est qui contusi sunt a terra. filii enim nullius nominis / uere tanquam contusi sunt a terra carendo omni nomine acsi nunquam fuissent.

¶ Nũc in eorũ canticũ versus sum: et factus sum eis in prouerbiũ. Parui aut nihil refert quod hebraice hr. Et nũc sonus eis fui: & fui eis in verbũ. Dictio interpretata sonus, sonum musicum significat: a nonnullis tñ interpretatur cantus. Descripta qualitate irrisorum iobis / describitur modus irridendi: quod uidelicet irridebant ei cantando & communiter loquendo. ¶ Abominantur me. Hebraice habetur. Abominati sunt me. E regione senatus inhiantis ad consilium iobis describit quod etiam personæ uilissimæ abominatæ sunt eum: & consequenter iuxta hebræum. elongauerunt se a me. Sententia est clara. et faciem meam conspuere non verentur. Iuxta hebræum habetur. et a facie mea non prohibuerunt sputum. Modus quo abominati sunt eum describitur: uidelicet spuendo uersus eum quasi in faciem eius. colligitur enim ex hac narratione quod uilissimi homines audita iobis tanta calamitate uenerint & uiderint eum in cinere sedentem totum plagatum / & abominãtes eum spuerint uersus eum & recesserint non reuersuri. Et hic finitur prima pars narrationis: in qua (ut clare patet) narrauit se & irrisum & despectum ab hominibus uilissimis.

Pharetram enim suam aperuit. Iuxta hebræum habetur. Quia funem meum aperuit. Narratis irrisionibus & despectionibus in quas incidit / reddit rationem earundem ex parte dei: afferendo pro causa totius sui mali diuinam actionem qua aperuit funem ipsius iobis ad affligendum eum. Sæpe in

sacra scriptura funis nomine significantur termini confinia statuentes quia funiculis distinctio agrorum fiebat. Per funem itaq; suum iob confinia suorum agrorum atq; rerum significat, quæ deus aperuit irruentibus hostibus. Et altius ac uerius intelligendo per funem suum insinuat tegmen diuinæ protectionis/quo protegebatur iob cũ suis omnibus ab aduersitatibus quibuscunq; dicente satana ad deum nõne tu operuisti eum &c. ut patet in cap. 1. Hunc funem diuinæ protectionis dicit iob non solutum sed apertum fuisse a deo/ad insinuandum liberum ac amplum patefactum ingressum satanæ ad res iobis. Et uerum dicit: quia q̃diu clausus mansit/satan non nocuit ei: sed quum aperuit illum, satanæ patuit ingressus ad nocendum iobi. Primam itaq; causam suæ afflictionis agnoscit ac narrat deum dicendo quia funem meum quo protegebar aperuit. **Et afflixit me.** ad affligendum me aperuit funem meum: rursus quia aperuit funem meum quo ad mea/& afflixit me quo ad personam meam. **Et frenum posuit in os meum.** Iuxta hebræum hr. **Et frenum a facie mea miserunt.** Causa secunda narratur: dæmones. n. significantur ad instar emittentium a se frænum cohibẽs eos a facie iobis. Et significatur per hanc metaphoram q̃ restrictio potestatis dæmonum ne nocerent iobi/fuerat tanq̃ frænum retinens ipsos dæmones lõge a facie iobis: & aperiente deo funem iobis/dæmones tanq̃ sine fræno effecti sunt. Et hæc primũ locum tenet inter secundas causas afflictionis iobis.

¶ **Ad dexteram orientis calamitates meæ illico surrexerũt.** Iuxta hebræũ hr. **Super dexteram iuuentus surgent.** Quia proposuit duas actiones dei (vz aperire funem & affligere) & dispositionem dæmonum/vz sine fræno: inchoat ab hoc ultimo/describendo dæmones ad instar iuuenum surgentium super dexteram: hoc est in robore manus dexteræ. Et ætas quidem iuuenilis ad impetum sine fræno spectat: dextera autem ad robur, surgere uero tanq̃ ex ocio describuntur, quia quiescebant prius/non ualentes offendere iobem. **Pedes meos subuerterunt.** Iuxta hebræum hr. **Pedes meos miserunt.** Afflictio iobis in primo capitulo sub uocabulorum proprietate narrata/recensetur iterum sub metaphoris, chamelos. n. boues & asinos quos abegerunt sabæi & chaldæi/appellat pedes suos: & propterea dicit miserunt: abegerunt. n. illos. Assimilat autem eos pedibus/ad insinuandum eorum officium relatiue ad animum ipsius iobis: ut intelligeremus q̃ non tanq̃ caput aut pectus sed tãq̃ pedes habebat copiam animalium/q̃ utebatur eis tanq̃ pedibus: hoc est ad ambulandũ. pedibus. n. gradimur: & copiis illis iob gradiebatur ad fœlicitatem æternæ uitæ. **Et oppresserunt quasi fluctibus semitis suis.** Iuxta hebræũ hr. **Et spinauerunt super me vie fractionis eorum.** Liceat fingere uerbum spinandi ad reddendum hebraicam literam. & est ordo literæ q̃ uiæ contritionis eorum spinauerunt super me. Et est sensus q̃ opera quibus tanq̃ frangentes priuauerunt me opibus/pupugerũt me tanq̃ spinæ. Moderata tristitia ob perditas opes per hanc metaphoram describitur. nõ describit aĩum suũ stoicũ aut mollẽ/sed mediũ: utpote pũctũ tãq̃ a spinis. ¶ **Dissipauerũt itinera mea.** Iuxta hebræũ hr. **Diruerũt viã meã.** Oues cõsumptas cœlesti igne/assimilat uiæ suæ dirutæ, alia aĩalia assimilauerat pedibus missis quia abacta fuerant: oues aũt assimilant̃ uiæ dirutæ/quia cõsumptæ fuerãt, simili autẽ ratione oues assimilat uiæ suæ: quia vz utebatur illis tanq̃ uia ad fœlicitatem æternam. **In si-**

diati sunt mihi & praeualuerunt: & non fuit qui ferret auxilium. Iuxta hebraeũ hr. in fractione mea proficient: non adiutor eis. Quia procedendo ex uno nocumento in aliud daemones ordinauerant afflictionẽ iobis cum tanta potentia q non egebant auxilio, ideo dicitur q in fractione mea proficient/ subiungendo nõ adiutor eis. Et hinc prudens lector perpende q de daemonibus est sermo: quoniam nec de chaldaeis nec de sabaeis nec de ambobus uerificatur haec litera/ sed de daemonibus. homines. n. eguerunt auxilio ignis coelestis ad perficiendum fractionem opum iobis: daemones autem chaldaeis & sabaeis utentes ut ministris/ non indiguerũt adiutore, sed ipsimet ignem ab aere immiserunt ad consumendum oues/ & uentum excitarũt ad cõterendum filios. & propterea subditur.

¶ Quasi rupto muro & aperta ianua irruerunt super me: & ad meas miserias deuoluti sunt. Iuxta hebraeũ hr. Sicut fractura lata uenẽt: sub desolatione se inuoluerũt. Applicãdo quod dixerat de actiõe dei quia funẽ meũ aperuit/ describit consequenter aperturam tanq̃ fractionem latam qua ingressus dat⁹ est daemonibus ad desolandum ea quae erant iobis. & ideo non sat est describere ingressum latum (utpote ad chamelos asinos boues oues famulos & filios ac filias) sed complectendo uniuersa/ subiunxit sub desolatione se inuoluerunt: hoc est omni ex parte desolantes uenerũt, ad instar eorum qui se totos inuoluũt sub linteis. ¶ Redact⁹ sum in nihilum. Iuxta hebraeũ hr. Reuoluendo super me terrores. Daemonibus ascribit nuncios calamitatum narratos in primo & secundo capitulo: & quorsum manifestat/ dicens reuoluendo super me terrores. Ad terrendum iterum atq; iterum iobem, describuntur daemones per nuncios successiue reuoluentes terrores: ut multiplicatis terroribus/ animus iobis exorbitaret. abstulit quasi uentus desiderium meum. Iuxta hebraeũ hr. persequetur sicut uentus uoluntatem meam: & sicut nubes transiuit salus mea. Dictio interpretata uoluntas/ spontaneum affectum significat. Discerne prudens lector. opes suas assimilauit pedibus & uiae: filios autem a spontaneo describit affectu/ & salutem suam appellat. Et in promptu utriusq; est ratio. nam filii saluant patrem/ prorogando esse eius ad perpetuitatem: & ad filios, patris amor non ex electione sed spõtaneus est/ utpote ex ipsa natura prodiens. Oppressiõem itaq; filiorum multitudini daemonum ascribens/ metaphora utitur uenti propellentis nubẽ dicens. persequet̃ sicut uentus uoluntatẽ meã/ hoc est spõte a me amatos, & sicut nubes a uẽto ꝓpulsa trãsiuit salus mea: hoc ẽ multitudo filioꝝ saluãs gen⁹ meũ.

¶ Nunc autem in memetipso marcescit anima mea. Iuxta hebraeũ hr. Et nunc super me effundet se anima mea. Afflictionem personae propriae recenset/ dicendo & nunc super me: aperte insinuans q hactenus narrauit animi sui afflicti occupationem circa luctum filiorum, sed nunc postremo super meipsum (utpote tã dire percussum in corpore) effundetur anima mea. ad instar effusi liquoris describitur anima secundum omnes suas actiones & passiones occupata circa seipsum totum uehementissime afflictum. et possident me dies afflictionis. Iuxta hebraeum hr. et apprehendẽt me dies afflictionis. Prosequitur particulam illam propositã et affixit me. perseuerantia autem insinuatur per effusionem ac apprachẽsionem futuri temporis: perseuerabat. n. dolor in corpore ipsius. ¶ Nocte os meum perfora

tur doloribus. Iuxta hebræũ hr̃. **Nocte ossa mea perfodit super me.** Ingẽs doloris uis penetrans ad intima/significatur ad instar fodientis a pelle usq; ad ossa: sub intelligitur. n. afflictio dicendo perfodit. **et qui me comedunt non dormiunt.** Iuxta hebræũ hr̃. **et vene mee non iacebunt.** hoc est & uenæ meæ non quiescent emittendo humores putres. ¶ **In multitudine eorum consumitur vestimẽtum meum.** Iuxta hebræũ hr̃. **In multitudine vis mutabitur vestimentum meum.** Effectus humoris putris manantis ex uenis iobis / describitur mutatio indumenti. saccus. n. quo indutum se dixerat in cap. 16. significatur mutatus in fœdã formam ex multitudine uirium ipsius emanationis. **et quasi capitio tunice succinxerunt me.** Iuxta hebræũ hr̃. **sicut os tunice mee cinget me.** Condensatio sacci ex humore putrido/describitur tanta q̃ adhærebat iobi sic commensurate quem admodum tunicæ os cingit collum. consueuit. n. accommodari cum commensuratiõe exacta os tunicæ ad collum in locis illis ubi homines utuntur tunicis: hoc idem sub metaphora consuendi descripserat in cap. 16. ¶ **Cõparatus sum luto: et assimilatus sum fauille & cineri.** Iuxta hebræu hr̃. **Proiecit me in lutum: & estimatus sum sicut puluis & cinis.** Alter effectus secutus ex putri humore describitur q̃ proiectus est in lutum: & declarando metaphoram/subiungit æstimatus sum sicut puluis & cinis. Et est sermo de puluere qui uerrendo domum eiicitur / & de cinere qui post colatum lixiuium eiicitur. uterq;. n. quia immundicia est/proiicitur in loca luti. Seipsum itaq; iob æstimatum a domesticis tanq̃ domus immundiciam / eiiciendum describit propter abundantiam putredinis.

CLamo ad te & non exaudis me. Iuxta hebræũ hr̃. **Clamabo ad te & non respondebis mihi.** Sæpe dixerant socii monendo iobẽ ut rogaret deũ/ quia deus exoratus sanaret eum &c. iob autem responderat eis se iam propinquũ morti/sed non compleuerat hoc responsum: & propterea narrando suam afflictionem/duo simul facit. alterum q̃ ad cumulum sui mali aperit afflictionem suam esse desperatam: alterum q̃ perficit responsionem datam sociis. Manifestat itaq; afflictionem suã esse absq; spe sanitatis/describendo uanas fore pro sanitate hac preces ad deũ q̃uis ex clamore cordis fusas: dicendo clamabo ad te & non respondebis mihi. **sto & non respicis me.** Iuxta hebræum hr̃. **steti & intelliges in me.** Sic iacet in hebræo: interpretes mutant affirmatiuam in negatiuam. Manifestat iob rationem quare deus non respondet exaudiendo non esse iniquitatem ipsius iobis: describendo seipsum stantem in conspectu dei & deum curam habentem ipsius/dicens. steti/non recessi a gratia dei sed rectus steti coram te, & tu intelliges in me/perseuerando in iugi cura mei. ¶ **Mutatus es mihi in crudelẽ: & in duritia manus tue aduersaris mihi.** Iuxta hebræũ hr̃. **Uerteris in crudelem mihi: in fortitudine manus tue odio habebis me.** Effectus non exauditionis narratur perseuerans plaga immo perseueratura usq; ad mortem: describendo deum ad instar principis qui ex humano & miti uertitur in crudelem & odio habentem aliquem. Et uerificatur metaphora hæc de deo non secũdum id quod in deo est sed secundum similitudinem effectus: quatenus effectus dei in afflictione iobis erant (ut iob putabat) perseueraturi usq; ad mortem / immo ducturi cito ipsum ad mortem: ac per hoc similes iis quæ facit crudelis homo odio habens &

potens, qui non ſaciatur affligendo niſi afflictionibus ducat ad mortem.

¶ **Eleuaſti me: ⁊ quaſi ſuper ventum ponens eliſiſti me valde.** Iuxta hebræũ hr̃. **Portabis me/ad ventum facies equitare me: ⁊ liquefacies me ſtatuto.** Ordinatorum effectuum ſeries deſcribitur/ne errares intelligendo a iobe deſcribi deum mutatum: & affert metaphoram declarantem ꝙ deus non mutatus facit mutationes noſtras/facit ea quæ ſunt amantis & poſtea ea quæ uidentur odio habẽtis & crudelis. Affert autem ſimilitudinem ex nube niuea delata uento ex una regione in alteram/in qua poſtq̃ ninxerit liquefit ſtatim nix: utpote non ex cœlo illius regionis genita. ☞ Cerne prudens lector in hac ſimilitudine contrarios quidem effectus congelationis & liquefactionis, ſed unicam cauſam uentum ſc in alienam regionẽ ducentem niuem. Deſcribit itaq; deum non mutatum ſed uno codemq; ſtatuto tanq̃ portantem iobem (per quod cura ipſius ſignificatur) & facientem equitare iobem ſuper uentum: per quod proſperitas uniuerſa tanq̃ innixa uento ſignificat᷑. & demum liquefacientem eundem: per quod totalis conſumptio eius uſq; ad mortem tanq̃ liqueſcentibus partibus uitalibus inſinuatur. ☞ **Scio quia morti trades me: vbi conſtituta eſt domus omni viuenti.** Iuxta hebræũ hr̃. **Quia noui mortem facies reuerti me: ⁊ domum paratam omni viuo.** Manifeſtat liquefactionem ultimo propoſitam/dum manifeſte explicat ſe noſſe plagam ſuam eſſe mortalem. Et in hoc deceptꝰ eſt: qm̃ deus dederat poteſtatem dæmoni affligendi corpus iobis citra mortem: hoc eſt afflictiõem inducentem mortem. Nec mirum ꝙ in hoc ſingulari facto decæptꝰ fuerit: uehementia.n. doloris/tanta macies tantuſq; fluxus ſanguinis putridi percuſſis uniuerſis partibus corporis, ſigna mortis erant. Et dicit ad mortem facies reuerti me: quia homo puluis eſt & in puluerem reuerſurus. Domus quoq; parata omni uiuenti/terra dicitur tanq̃ mater communis: hoc eſt principium ac locus humanæ gñationis.

¶ **Veruntamen non ad cõſumptionem eoꝝ emittis manum tuam: ⁊ ſi corruerint ipſe ſaluabis.** Iuxta hebræũ hr̃. **Tantum non in prece mittet manum: ſi in fractione ſua eis clamor.** Manifeſtat quare deus ipſum clamantem non exaudiet/quod primo propoſuerat. & hoc eſt alterum quod ſupplet ad integrandam reſponſionem. primum.n. dixit ſupplicationes pro ſanitate ſua non eſſe exaudiendas: nunc autem explicat rationem communẽ, dicendo tantum non in prece mittet manum. reſpondet ſiquidem directe exhortatiõi ſociorum: reſpondet inquã per locum ab excæptione ꝙ ſola ſupplicatio pro uita/non admittitur a deo a clamantibus tempore mortis. Hæc.n. excæptio ſignificatur dicendo. tantum nõ mittet deus manũ/non extendet deus operationem, in prece/ad preces ſupplicantium: ſi in fractione ſua/qua franguntur ad mortem, fuerit eis clamor/ad deum. Et hac excæptio directe cõſutat monitionem ſociorum. & innititur excæptio hæc ſuper ineuitabili morte. nullus.n. exauditur ad euitandum mortem quum tempus mortis aduenit. Intendit.n. iob dicere ꝙ preces pro euitanda paupertate/pro euaſione alicuius periculi & ſimilibus, exaudiũtur a deo: preces autem pro euitanda morte nunq̃ exaudiuntur. iam.n. dixerat ꝙ nouerat ſe reuerti ad mortem ex plaga ſua.

¶ **Flebam quondam ſuper eo qui afflictus erat: ⁊ compatiebatur aĩa mea pauperi.** Iuxta hebræũ hr̃. **An non fleui ad durũ diei: triſtata ẽ ani-**

ma mea ad misellum? Manifestat quod tertio proposuerat/ vcȝ fleti: & respődet ualde summarie socio℞ exhortationi ꝙ conuertatᷣ ad bona opera.nam socii sæpe hor tati sunt eum tum ut rogaret deum tum ut uacaret bonis operibus/ & sic succederent ei prospera. Propterea siquidem iob postq̃ satisfecit integre quo ad supplicationes, satisfacit consequenter quo ad bona opera,summarie colligens bona opera erga alios sub uirtute misericordiæ/dicens.an non flebam super durum diei? Et appellatᷣ durus diei homo cui dies est durus/uel quo ad uiuere (ut moriens in adolescentia seu iuuentute) uel quo ad successus bonos:ut est is qui uocatur infortunatus.utrisq;.n. tempus ad in star duri non cedit:illis quo ad uiuere/istis quo ad prosperari. Affirmat itaq; se fuisse misericordem/ & fuisse miseratum tam duros diei q̃ misellos: egenos scȝ & men dicos. ¶ Expectabam bona ꝛ venerunt mihi mala:pręstolabar lucem ꝛ eruperunt tenebre. Parui refert ꝙ hebraice hr̃. Quia bonum speraui ꝛ ve nit malum:ꝛ sperabo lucem ꝛ venit caligo. hoc est quia operabar sic ꝙ me rito sperabam bonum & tamen uenit malum:& perseuerans in huiusmodi ratione spei/ expectans lumen occupatus sum a caligine.sociis.n.respondet de præsentis uitæ bono & malo/prosperitate & aduersitate.

Interiora mea efferbuerunt absq; vlla requie. Iuxta hebræũ hr̃. Visce ra mea ferbuerunt ꝛ non siluerunt. Prosequitur afflictiones suas:& ex calore febrili consurgente ex plagis/narrat uiscera sua (epar/pulmonem &c.) feruere ad in star bullientium absq; silentio:hoc est continue.& ideo putabat se mori:febris.n.conti nua sæpe ducit ad mortem. pręuenerunt me dies afflictionis. Hinc habetur ꝙ iob non erat senex/non ex senectute putabat se propinquum morti.si .n. senex fuisset, non dixisset præuenerunt me dies afflictionis/loquens de febre ducente eum ad mortẽ: senectus.n.morbus est incurabilis & mortalis. ¶ Merens incedebam sine furo re:consurgens in turba clamabam. Iuxta hebræũ hr̃. Obscurus iui in si ne sole:surrexi in congregatione clamabo. Domesticorum crudelitatem erga ipsum iobem describit,narrando ꝙ in sine sole (hoc est in nocte) iui obscurus:hoc est sine lumine per aulam. Vnde autem sic ire contigerit/declarat dicendo surrexi/e lectu lo,& clamabo in congregatione:hoc est domesticis in domo congregatis. Et futurum clamabo refertur ad præteritum surrexi. Narrat itaq; ꝙ uidens lucernam extinctã sur rexit:& clamauit ad congregatos domesticos/& nullo ueniente iuit nocte sine lumine. Nullum autem aduenientem describit subiungens. Frater fui draconibus:ꝛ so cius filiabus struthionis. Domesticos mares appellat dracones/& domesticas mulieres appellat filias struthionis:eo ꝙ istæ relinquebãt eum sicut struthio relinqt oua propria/ illi autem uenenosis uerbis tanq̃ dracones mordebant eum:& tamen ipse illis fratrem & istis socium se exhibuit. ¶ Cutis mea denigrata est super me. Pellẽ suam ex humoribus putridis denigratam narrat:& ossa sua aruisse subiungit iuxta he bræũ. et os meum aruit plus siccitate. Hyperbole est.describit.n. ossa sua sic ca plus q̃ sit ipsa siccitas/ad insinuandum siccitatem magnam ualde. ¶ Versa est in luctũ cithara mea:ꝛ organũ meũ in voce flentiũ. Parui refert ꝙ hebrai ce nõ scribitᷣ uersa ẽ/sed scribitᷣ & fuit:sensus.n.in idẽ redit. Et iuxta hebræũ noiantᷣ in strumẽta musica duo:quo℞ alte℞ in luctũ alte℞ in uoce flentiũ fuisse narrat/eo ꝙ uice instrumẽto℞ musico℞ oli ip̃m lætificãtiũ successerat luctꝰ & lamẽtatio similis flentibꝰ.

Pepigi fedus cum oculis meis: ut nec cogitarem quidem de virgine. Iuxta hebræu hr. Pepigi fedus in oculis meis: & quid intelligam super virgine. Contextus hebraicus sonat primo fœdus quod secum intra seipsum coram mentis suæ oculis iob pepigit. hic enim post narratam afflictionem incipit narrare innocentiam atq; mores rectos totius uitæ suæ: & inchoat a tempore quo habuit oculorum mentis usum integrum dicendo in oculis meis/ beneficio oculorũ meorum uidẽdo recta quæ agenda sunt & mala uitãda. Et deliberatum ac firmatum propositũ significat/ dicendo pepigi fœdus. intẽdit. n. narrare q; ab initio liberi arbitrii deliberauit fixo ac immobili proposito ad instar pangentis fœdus/ quod inuiolabile debet esse. ideo. n. pacta fiunt ut nõ liceat mutare. Quid autem tã firmiter deliberauerit quæue sit materia huius fœderis/ subiũgit distinguendo eam in duas partes. quarum prima supputat̃ dicendo & quid intelligam super uirgine: perinde ac si dixisset tum quid intelligam super uirgine. subiungitur enim iterum æquiualens ad tum. Significat autem per hæc uerba quorsum subiturus esset statũ cõiugalem: ita q; primum quod deliberasse se narrat/ fuit finis cum reliquis conditionibus considerandis ad ducendum uirginem in cõiugem. Et per hoc declarat q; non libidinis sed prolis gratia intellexit ducendam esse uirginem. Prudenter itaq; & caste disposuisse se ad subeundum coniugium fuit prima pars fœderis. Quam. n. partem haberet in me deus desuper: & hereditatem omnipotens de excelsis? Iuxta hebræũ hr. Et quæ pars eloha desuper: & hereditas saddai de excelsis. Altera fœderis pars narratur/ dicendo & quæ pars &c. hoc est tũ considerare quæ pars quæue hæreditas decernitur homini a deo iudice & omnipotente. Nomine autem partis & hæreditatis (ut etiam superius diximus) intelligitur tam pœna q; præmium/ quatenus debetur alicui iure tanq; pars eius tanq; hæreditas illius. Et significatur deliberasse se consideraturum tam pœnam q; præmium decretum a deo hominibus. Duo itaq; sub suo fœdere conclusit: alterum de rectitudine circa statum coniugalem/ alterum de fine suorum operum: præmio vz in altera uita parato a deo iustis assequendo/ & pœna parata iniquis uitanda. Et per hæc duo uniuersam uitam suam compræhẽdit. nam ad primum caput reducuntur humanæ rationes: ad secundum autem diuinæ regulæ. Nunquid non perditio est iniquo: & alienatio operantibus iniquitatem? Quãuis in textu hebraico nullum scribatur uerbum: uerissime tamen uerbum substantiuum subintelligitur/ futuri tamen temporis. intendit. n. secundam partem sui fœderis manifestare esse rationi consonam atq; necessariam/ ex eo q; iniquis erit in altera uita utraq; pœna: vz sensus & dãni. Et pœna quidem sensus significatur nomine fractionis seu contritionis/ loco cuius in uulgata æditione scribitur perditio. pœna uero damni significatur nomine alienationis, quia in alienatione a deo consistit pœna damni. Nonne ipse cõsiderat vias meas: & cũctos gressus meos dinumerat? Iuxta hebræum sunt futuri temporis uerba: uidebit/ numerabit. Post probationem ex futura uita/ affert probationem ad idem ex officio dei in præsenti uita q; perseuerat uidendo studia cuiuslibet singularis hominis & singulas cuiusq; actiones. ad insinuandum enim hoc dicit deum uidere uias ipsius iobis/ & numerare gressus eius omnes.

Si ambulaui in uanitate: & festinauit in dolo pes meus. Rectius legit. Si iui cum falsitate: & festinauit super dolum pes meus? quasi dicat minime. Manifestato foedere inito secũ a principio/ intendit manifestare consequenter executionem illius quo ad utranque iustitiæ partem: vz declinare a malo & facere bonum. Et inchoans a uitatione mali/ incipit a uitato interno dolo omniq; falsitate. Et apte describit se non iuisse cum falsitate, negando .n. societatem falsitatis in itinere/ insinuat falsitatem non esse electam ab eo: negando autem pedem suum festinasse sup dolum/ manifestat q; nec ex passione animi secutus est dolum, festinatio .n. pedis seque lam affectus quasi festinantis præoccupando electionem deliberatã significat. Appendat me in statera iusta: & sciat deus simplicitatem meam. Iuxta hebræũ hr. Ponderabit me in bilance iustitiæ: & cognoscet eloha puritatẽ meam. Quia solus deus est testis ueracis animi, ideo deum introducit iudicem ad instar ponderantis in bilance iustitiæ/ & ponderando cognoscentis puritatem animi eius ab omni falsitate & dolo.

¶ Si declinauit gressus meus de uia. Vitationem cupiditatis ac occupationis rei alienæ describit. & iuxta hebræum non repetitur ter coniunctio si in hac clausula ut in uulgata æditione: sed scribitur semel si declinauit gressus meus de uia/ procul dubio recta. Et nomine gressus intellige studium. et si secutus est oculus me? cor meum. Iuxta hebræum hr. et post oculum meum iuit cor meum. hoc est & cor meum iuit capiendo post oculum meum: hoc est uisa. negat. n. se cupisse aliena pulchra & desiderabilia quæ uidit. et si manibus meis adhesit macula. Iam dictũ est q; in hebræo non repetitur si: & dictio interpretata macula anceps est ad maculam uel quicq;. Sensus tamen in idem redit: nam significatur rem alienam nullam fuisse occupatam ab eo. Ex tribus ergo partibus integratur huius conditionalis ãtecedens: vz ex corde/ gressu (hoc est studio) & manu/ hoc est opere, consequens autem subiungitur dicendo. Seram & ali? comedat. Imprecatio est mali sibiipsi/ satis clara. et progenies mea eradicetur. Iuxta hebræũ hr. et germina mea eradicabuntur. Consequenter ad sata comedenda ab alio/ subiungit etiam imprecando q; arbores ac uites suæ eradicentur.

¶ Si deceptum est cor meum super mulierem: et si ad ostium amici mei insidiatus sum. Iuxta hebræũ hr. Si inclinatum est cor meum super mulierem: & super ostium socii mei insidiatus sum. Vitasse se adulteriũ narrat/ formando similiter conditionalem cũ execratiõe, cuius antecedens castũ cor & pudicas actiones assumit, dicendo si inclinatũ est cor meũ sup mulierem/ quo ad cor: quo ad pudicitiam uero actionum/ subiungendo & super ostium socii mei insidiatus sum: hoc est ad instar insidiantis me gessi erga uxorem proximi mei ad ingrediẽdum ad eã. Scortum alterius sit uxor mea: & super eam incuruentur alii. Sensus redditur/ sed non metaphora: nam iuxta hebræum habetur. Molet alteri uxor mea: & super eam genuflectent alii. Adulterium uxoris imprecatur sibi/ describendo illud ex parte mulieris ad instar molæ molentis alieno: ex parte uero uiri ex incuruatione super eam genuflectendo. Vbi aduerte q; metaphora molæ describitur scortũ publicum, nam mola quatenus mola/ suscipit semen non ad fœcunditatem ut terra sed

ad perditionem, quatenus molens aliis est mercenaria & parata cuicunq; deferenti granum ad eam: quæ tres conditiones constituunt meretricem publicam. ¶ Hoc.n. nefas est & iniquitas maxima. Iuxta hebræū hr. Quia ipsum scel⁹: & ipsum iniquitas iudicum. Exaggerat adulterii crimen tripliciter. tum secūdum seipsum, quia non est simplex peccatum sed scelus. tum relatiue ad iustitiam humanæ curiæ, qa est iniquitas iudicum: hoc est a iudicibus punienda. tum relatiue ad consanguineos & affines: quia est intolerabilis/subiūgendo. quia ignis ipsa/vsq; ad perditionē vorabit. hoc est quia ipsa adulterii iniqtas est intolerabilis tanq̄ ignis uoratur⁹ usq; ad consumptionem. et omnia eradicans germina. Iuxta hebræū hr. et in omnibus frugibus meis eradicabitur. Altera est hæc imprecationis pars. imprecatur siquidem sibi/& uxoris adulterium & eradicationem nouellarum frugum: hebraica.n. dictio nouella agrorum germina sonat.

¶ Si contempsi subire iudicium cum seruo meo & ancilla mea/cum disceptarent aduersum me. Legendum est. An abominabor iudiciū serui mei & ancille mee/litigantibus eis mecum? quasi dicat minime. Post declinationem ab iniusto/subiungit q̄ complexus est quæ iusta sunt: inchoans a iustitia inter se & seruos & ancillas. Aduerte tamen q̄ non dicit an abominatus sum sed abominabor/ad insinuandum q̄ fuerat paratus ad subeundum iudicium cum seruis & ancillis si litigassent cum eo: ac per hoc multo magis se paratum ad subeundum iudicium cum quibuscunq; secum litigantibus manifestat. ¶ Quid.n. faciam cum surrexerit ad iudicandum deus. Iuxta hebræū hr. Et quid faciam quando surget el: & quando visitabit quid respondebo ei? Rationem reddit subeūdi iudicium cum seruis & ancillis, eo q̄ agnoscit seipsum seruum relatiue ad el/hoc est deum fortem. ac per hoc si ipse abominaretur iudicium seruorum, tolleret sibiipsi iudicium a deo/tolleret sibiipsi tum responsionem uisitanti per afflictiones deo/tum opera seu consilia ad iustificandum se: quoniam abominabilem me deo redderem abominando iudicium serui mei. Et hæc ratio magni momenti erat apud iobem/qui nisus est iustificare causam suam cum deo affligente ipsum. ¶ Nunquid non in vtero fecit me qui & illum operatus est: & formauit me in vulua vnus? Interp̄s mutauit pronominis numerum: legēdum esset. et formauit nos in vulua vn⁹? Altera adiungitur ratio ad idem/ex unitate creatoris animæ & formatoris corporis cū paritate naturalis loci ac per hoc parentis: ut hinc describeretur paritas naturæ in homine domino & in homine seruo/& ex identitate naturæ intelligeremus non esse abominandum iudicium cum seruis.

¶ Si negaui quod volebant pauperibus: & oculos vidue expectare feci. Iuxta hebræū hr. An prohibebo a voluntate pauperes: & oculos vidue consumam? quasi dicat minime. Et futuri temporis uerba referuntur ad subintellecta præterita petitionum pauperum & uiduarum. Prohibentur autem pauperes a uoluntate petendi, quando dissimulamus audire/quando nihil respondemus petentibus: ex hoc.n. non redeunt ad petendum. consumere quoq; oculos uiduæ, est dare bona uerba uiduæ & non succurrere illi: ex hoc.n. tanq̄ suspiciendo iugiter & inaniter/consumptionem oculorum incurrit. ¶ Si comedi buccellam meam solus: & non

comedit

comedit pupillus ex ea. Iuxta hebræũ hr̃. Et comedã panem meũ solus ego: & nõ comedit pupillus ex eo? Prosequitur eãdem clausulam: & cõmunionẽ panis (hoc est cibi sui) ad miserabiles personas/ sub noĩe pupilli describit. Quia ab infantia creuit mecum miseratio: & de vtero matris meæ egressa ẽ mecũ. Iuxta hebræũ hr̃. Quia a pueritijs meis grãdiuit me tanq̃ pater: & de vtero matris meæ ducam eam. Nulla uirtus nominatur: ea forte rõne q̃a pluribus nominibus (diuersis respectibus) nominatur uirtus qua benefici sumus miserabilibus personis. relatiue. n. ad inopiam quæ subleuatur/appellat̃ misericordia: relatiue uero ad spõtaneã collationẽ boni/appellat̃ benignitas: relatiue aũt ad ratiõem utriusq̃ / appellatur humanitas. De huiusmodi itaq̃ uirtute dicit duo. Alterum ex utero matris meæ ducam eam: hoc est congenitam mecum in materno utero / egrediẽs inde ducam eam. futurum. n. ducam refertur ad præteritum subintellectum cõgenerationis in utero. Et per hoc insinuat q̃ habuit hanc uirtutem tanq̃ inditam naturaliter. q̃d uerificari facile patet ex eo q̃ nascuntur homines inclinati ad hanc uel illam uirtutem moralem/ad hãc uel illã artem/ad hoc uel illud uitium: quod ex cœlo & ex complexione fieri philosophi tradunt. Alterum tanq̃ pater grandiuit me a pueritijs meis. Pater grandem quo ad corpus quidem alendo/quo ad animã uero instruendo facit filiũ a pueritijs ei⁹. hebræi. n. pueritias appellant multas ætates primas: infantiã uz pueritiã & adolescentiam. Officium itaq̃ instructoris atq̃ instinctoris exercuisse uirtutem hanc in eo ab ineunte ætate manifestat. agebat̃. n. intus frequentibus instinctib⁹ ad opera misericordiæ/etiam quum infans seu puer esset.

Si despexi pretereuntem eo q̃ non habuerit indumentum: & absq̃ operimento pauperem. Iuxta hebræũ hr̃. An videbo pereuntem a sine indumento: & non operimentum misello? quasi dicat minime. Operibus misericordiæ alendo/adiungit opera misericordiæ uestiendo miserabiles p̃sonas: quas describit pereuntes, eo q̃ carerent uestitu & quocunq̃ operimento. Et dicit an uidebo/ ad insinuandum q̃ postq̃ uidit non perseuerauit uidendo/sed statim prouidit de operimẽto. Vnde & subiũgit. An non benedixerunt mihi lũbi ei⁹: & de vellere agnorum meorum calefiet? Sententia clara est.

Si leuaui super pupillũ manũ meã. Manifestata sua uirtute in operationibus iustitiæ & misericordiæ, manifestat cõsequẽter uirtutes suas in affectib⁹ seu passionibus aĩ (ira/spe/delectatione/metu/tristitia &c.) incipiendo a cohibitiõe iræ erga easdem miserabiles p̃sonas/ formando cõditionalẽ cũ magna execratione dicens. si eleuaui manũ meã/hoc est si cõminat⁹ sum, orphano/hoc est cuicũq̃ miserabili p̃sonæ, quia videbo in porta auxilium meũ. hoc est cõfisus in auxilio optimatũ qui in porta sedere solẽt: hoc est cõfisus in authoritate mea. Humer⁹ meus a iunctura sua cadat. Iuxta hebræũ hr̃. Latus meum ab humero suo cadet. Ecce p̃ma pars imprecationis. imprecatur enim sibiipsi q̃ latus suum decidat ab humero suo. diuiso homine toto in partes quattuor/illa pars quæ sub humero pendet appellatur latus. Et ad integrandum imprecationem totius quartæ partis dextræ subiungit. et brachium meum ex canna sua frangetur. hoc est & brachium meum ex integro frangatur. Vide q̃ apte imp̃catur ex peccato manus dextræ ruinã toti⁹ quartæ partis dextræ: hinc in fractura brachii/& inde in casu lateris. Semp. n. q̃si tumẽtes sup

me fluctꝰ timui deū: ⁊ pondꝰ eiꝰ ferre nō potui. Iuxta hebræū hr̄. Quia timor ad me contritio el: ⁊ celſitudinē eius non potero. Reſpōſionem reddit quare non iratus eſt aliis confiſus in magnitudine ſuæ authoritatis/ex parte timoris dei: qa ſemp timuit irā dei fortis/ſciēs ꝙ nō poterit reſiſtere cælſitudini diuiæ potētiæ.

¶ Si putaui aurū robur meum. Iuxta hebræū hr̄. An poſui auꝝ ſpē meā: et obrizo dixi fiducia mea: quaſi dicat minime. Poſt iram proſeqtur ſpem: manifeſtans affectū ſuum moderatum circa auꝝ/in quo confidere ſolent hoīes. ⁋ Si letatus ſum ſuper multis diuitiis meis: ⁊ quia plurima repperit manus mea. Legendū eſt. An gaudebo quia multa uis mea: ⁊ quia multū inuenit manꝰ mea: quaſi dicat minime. Moderamen eſt delectationis ob multitudinē uirium ſuarum ex multitudine ſeruorum & famuloꝝ: & ſimiliter ob multitudinem rerū/fructus ſcꝫ agroꝝ gregum & armentoꝝ quæ ad manum in promptu inuenit.

¶ Si vidi ſolem cum fulgeret/⁊ lunam incedentē clare. Et letatum eſt in abſcondito cor meū: ⁊ oſculatꝰ ſum manū meā ore meo. Iuxta hebræū hr̄. An videbo lucē ꝙ lucebit: ⁊ lunam precioſam euntem. Et incitatum eſt in abſcondito cor meū: ⁊ oſculatū eſt manū meā os meū: quaſi dicat minime. Alienos ab animo ſuo etiam primos motus ſuperſtitionis manifeſtat/inducendo quandam ſuperſtitionis ſpeciem colentiū ſolem & lunam: qui quum uiderent ſolem lucere (hoc eſt mane oriri lucentem/ad differentiam ſolis orientis interpoſitis nubibus) & ſimiliter uiſa luna precioſa (hoc eſt luna ſplendente & oriente in crepuſculo noctis) & animo uenerabantur & exteriori cærimonia manum admouebant ori oſculandam. ſic. n. ſonat hebraica litera. Appellatur autem plena luna præcioſa, eo ꝙ quum plena eſt magni æſtimabatur. Erat itaqꝫ ſuperſtitio tam matutina q̄ꝫ ueſpertina erga duo luminaria magna. ⁋ Que ē iniqtas maxima. Iuxta hebræū hr̄. Etiā hoc iniquitas iudicis. Quia de adulterio dixerat ꝙ eſt iniqtas iudicū, ideo copulando hāc illi/dicit ēt hoc eſt iniquitas iudicis: hoc eſt ab humano iudice punienda. Et rōnem ſubiūgit. quia mētitus ſum ad el deſuper. hoc eſt qa cōmittendo huiuſmodi ſuperſtitionē mentitꝰ eſſem deo forti ſuper omnia. Et appellatur peccare in deū mētiri deo: eo ꝙ contrarium eius quod hō debet deo reddit ei/ eo ꝙ contrarium eiꝰ qd̄ inditū mēti hoīs eſt reddit deo. inditū eſt. n. humanæ menti ut deū fortē ſup oīa exiſtētem ueneret̄ ſuper oīa, cuius contrariū facit diuinū honorem exhibens alteri. Et ex hac lr̄a habet̄ ꝙ in ciuitate illa ꝓhibita erat idolatria ſub pœna mortis/& ſolꝰ deꝰ colebat̄: alioqn nō dixiſſet iob etiā hoc eſt iniquitas iudicis qa mentitꝰ ſum ad el deſuper.

¶ Si gauiſus ſum ad ruinā eiꝰ q me oderat: ⁊ exultaui ꝙ iueniſſet eū malū. Iuxta hebræū hr̄. An letatꝰ ſum in fractiōe oſoris mei: ⁊ me moui qa iuenit eū malū: quaſi dicat minime. Nō ſat fuit māifeſtaſſe moderamē delectatiōis in copia bonoꝝ: ſed adiūxit nūc nullā lætitiā ex morte oſoris ſui/ & nullū motū aduerſus eūdem multitudine maloꝝ oppreſſum. ⁋ Nō. n. dedi ad peccandū guttur meū: vt expeterē maledicēs aīam eiꝰ. Iuxta hebræū hr̄. Et non dedi ad peccandū palatū meū: petēdo in execratiōe aīam eiꝰ. Hebraico more ꝑponūt̄ maiora minoribꝰ. minꝰ. n. ē uitare peccatū impꝛcādi malū oſori/q̄ꝫ nō lætari in ruīa illiꝰ nec moueri in malis eiuſdē. ⁋ Si nō dixerūt viri tabernaculi mei: qs det de carnibꝰ eiꝰ vt ſaturemur. Iuxta hebræū hr̄. An nō dixerūt viri te

torii mei: qs dabit de carne ei⁹: nō saturabimur. Pronomen ei⁹ demōstrat osorē iobis: cōstantiā siquidē suā manifestat iob/in hoc ꝙ nō se mouit auditis malis osoris sui. commendat.n.suam cōstantiā ex hoc ꝙ habuit uiros tabernaculi sui impellētes eū ut moueret se aduersus osorē: dicēdo qs dabit de carne osoris (hoc ē utinā cōcederetur nobis facultas comedendi eum) etenim nō saturabimur/non quiescemus si detur nobis licentia aggrediendi eum. ¶ Foris non mansit peregrinus: ostium meum uiatori patuit. Iuxta hebræum habetur. Foris non dormiet peregrinus: ostia mea uiatori aperiā. Interna solicitudo ipsius iobis erga hospitalitatem/inter animi ei⁹ dotes supputatur: narrando de seipso aperui non ostiū sed ostia uiatori, nō permittendo peregrinū dormire absq; hospitio.

¶ Si abscōdi quasi hō peccatum meū: ⁊ celaui in sinu meo iniquitatē meam. Iuxta hebræū hr̃. An operui tanq̃ hominē rebelliones meas: ad abscōdendum in abscondito meo iniquitatē meam? Hæc clausula pēdet ex subiunctis/nec habet sensum suū absq; subiunctis: & ꝓpterea tota lr̃a afferenda est. Si expaui ad multitudinē nimiam/⁊ despectio propinquorū terruit me: ⁊ nō magis tacui nec egressus sum ostium. Iuxta hebræū hr̃. Quia frangam multitudinē magnam/ ⁊ uilipensio familiarum terrebit me: ⁊ tacui/non egrediar ostiū. Post moderamen tot passionū animi describit moderamē timoris/immo negatiōem mali timoris. Et qm̃ timor malus nascit̃ ex propria culpa, ideo iob manifestat se fuisse intrepidum: hoc est nunq̃ metuisse ab aliquo propter iniquitatem aliquā ipsi⁹ iobis/qa nunq̃ offenderat aliquem. Et se nō offendisse aliquē manifestat in duobus. primo qa nunq̃ fuit fracturus multitudinem magnā: secundo quia nūq̃ uilipendit familias/hoc est cognatiōem seu gentē aliquā. dictio.n. hebraica interp̃tata familiaꝝ/sonat gentes: eo sensu quo dicimus gentē flauiā/gentem æmilianam/gētem fabiā &c. Et hinc colligitur ꝙ de aīo suo intrepido in officiis publicis loqtur. tractare.n. aliqd offendens multitudinem populi uel cognatiōes multas/publicæ est personæ. Securitatem aūt suā describit/in hoc ꝙ non oportuit ipsum occultare peccatū ex contemptu seu peccatū studiose cōmissum quēadmodū oportet occultare hoīem criminosum/occultare aūt tacendo & nō egrediendo ostiū dom⁹. Nō est itaq; sensus ꝙ iob commissa crimina nō occultauerit (qm̃ iob aperte dixit in cap. 27. se nūq̃ cōmisisse aliquid uituperabile) sed est sensus ꝙ nō oportuit unq̃ occultare rebelliones aut iniqtatem/hoc est peccata ex contēptu aut studiose cōmissa (utpote nunq̃ cōmissa) sicut oportet occultare hoīem metuentem interfici aut capi. Nō oportet inquā me occultare peccata eo ꝙ cōmiserim hæc duo: vz quia frangam (hoc est quia fracturus eram) multitudinem magnam/hoc est plebem: aut quia uilipensio familiarum attētanda a me terrebit me ex cōmotione familiaꝝ aduersum me: & propterea oportuit me cum silentio domi cōtinere, ne egressus/a plebe uel a familiis male tractarer.

Quis mihi tribuat auditorē. Legendū est. audientē me. In calce toti⁹ sui sermōis ad socios cupit iob habere uiꝝ eruditū audientē ipsum: quorsū aūt subiūgit. Vt desideriū meū audiat oīpotens/⁊ librū scribat ipse qui iudicat. Iuxta hebræū hr̃. ecce signū meū saddai testificabitur mihi / ⁊ liber scripsit vir litis meæ. Ad hoc cupio hr̃e uiꝝ audientem me, ut nūc qñ in promptu

adest omnipotens ad subscribendũ/liber quẽ scripsisset uir de lite mea testificaret̃ mihi subscriptus ab omnipotente. Hic est sensus german9: ordo autem literæ est. ecce signũ meum/hoc est signator meus subscribendo, est saddai/deus. omnia uincens: & liber litis meæ/disputationis meæ, quem scripsit uir testificabitur mihi/tanq̃ subscriptus ab omnipotente. Præteritum scripsit/respicit futurum testificabit̃: pri9.n. scribitur liber & deinde testificat̃. ¶ At in humero meo portem illum: & circundem illũ quasi coronam mihi. Iuxta hebræũ hr. An non super humerum meum portabo eum: ligabo eum coronas mihi. Pronomen eum/demonstrat librum a uiro scriptum & ab omnipotente subscriptum. pollicetur enim sibiipsi q̃ liber ille uictoriam ipsius in hac cum sociis lite manifestaret tum absentibus tum posteris. & propterea affirmat q̃ liber ille dignus esset ut ueheretur ab ipso iobe super humerum proprium/& ut ligaretur seruandus ad coronas sibi: hoc est ad insigna uictoriæ suæ. ¶ Per singulos gradus meos pronunciabo illum. Iuxta hebræũ hr. Numerum gressuum meorum annunciabo illi. Pronomen illi demonstrat uirum audientem ad scribendum librum. integram.n. ueritatem affectuum & operum suorum annunciaturũ se illi promittit/ut libro nihil desit. et quasi principi offeram eum. Iuxta hebraũ hr. tanq̃ ducem faciam appropinquare eum. Pronomen eum/eundem scriptorem demonstrat. promittit.n. se honoraturum uirum illum tanq̃ ducem/describendo q̃ faciet eum appropinquare quo ad loca & sedendo & gradiendo tanq̃ ducem. Et dicit hæc ad insinuandum magnitudinem desiderii sui / ut reddantur merita litis suæ publica coram uniuerso humano genere. Et uidemus adimpletum esse hoc iobis desideriũ: q.ñ liber iste scriptus est a moyse & subscript9 a deo: q̃a canõic9 ẽ tã apud hebræos q̃ christianos. Et hic secundũ ueritatẽ terminant̃ uerba disputationis iobis cũ sociis.

¶ Si aduersum me terra mea clamat: & cum ipsa sulci eius deflent. Parui refert q̃ hebraice scribuntur uerba futuri temporis: clamabit/flebunt. Deinde immediate iuxta hebræum subiungitur. Si uirtutem eius comedi absq̃ argento: & animam heroꝝ eius contristaui. Pro frumento egrediatur spina/& pro hordeo tribulus. Ipsa discretio manifestat q̃ primum loquitur de agris propriis/deinde de agris alienis: nam in prima sententia dicit terra mea/ in secunda aũt dicit animã heroꝝ eius. Format itaq̃ duas conditionales cum uno consequente. & est sensus q̃ si retinuit mercedem debitam operariis agrorum ipsius iobis / & similiter si non soluit quæ comedit producta in agris aliorum, eueniat ei hoc malum q̃ pro tritico oriatur spina & pro hordeo tribulus. Describitur autem terra eius clamans cum sulcis flentibus/significando operarios laborantes in terra & sulcis eius. Virtutẽ quoq̃ terræ appellat fructus terræ. terminata sunt uerba iob. Hæc clausula deficit in textu uulgatæ æditionis: & manifestat finitum esse sermonem iobis ad socios. Vbi aduerte q̃ author libri transposuit clausulas ultimo scriptas: quoniam secũdum ordinem sermonis iobis/prius dixit innocentiam suam erga agricolas & heros fructuum/& demum protulit desiderium suum ut scriberetur liber disputationis suæ, & in hoc terminauit sermonem suum: sed author libri quia poetice scripsit/existimauit indecens ut personam lugubrem q̃diu perseuerat afflictio/terminaret cum coronis: & ideo terminauit sermonem iobis in execrationibus testibus innocentiæ.

Omiserunt autem tres viri isti respondere iiob. Finiuit iob sermonem suum,tacuerunt pariter & tres socii eius cum quibus tam longa fuit disputatio. eo q iustus sibi videretur. Iuxta hebræū habetur. quia ipse iustus in oculis suis. Ratio silentii sociorum redditur qa iob erat iustus in oculis propriis:hoc est quia uidebant q iob erat pertinax in iudicio propriæ iustitiæ/nec ullis argumentis aut suasionibus poterat persuaderi illi q pro peccatis suis esset afflictus a deo.reputabant.n.uanum fore respondere amplius. Et iratus indignatusq; ē elihu. Iuxta hebræū hr. Et irat⁹ est furor elihu. Quart⁹ introducitur disputator aduersus iobem: qui ut subiuncta testant̄/interfuerat longæ disceptationi inter iobem & tres illius socios. Describit̄ aūt iste quartus furore commotus iræ/primum a nomine proprio elihu:deinde a patre. filii barach'el. deinde a patria buzites. deīde a gente. de cognatione ram. Et tanta diligentia ad describēdū sic istum/insinuat q non fuit persona ficta elihu sed uir in rerum natura. iratus est aūt aduersum iiob:eo q iustum se esse diceret coram deo. Iuxta hebræū hr. super eius iustificare animam suam ab elohim. Aduerte prudēs lector q antiquus interpres sensum optime reddidit/quicquid dicant interpretes moderni. dictio siquidem hebraica sonans ab uel præ/exposita ab antiquo interprete coram,bene exposita est:quia hæc uerba sunt uerba authoris libri/reddentis rationem quare elihu iratus est contra iobem.certum est autem q iob nunq̄ iustificauit animam suam præ deo/ sed q iustificauit animā suam a deo:hoc est iustitia approbata a deo/ ut patet in cap. 13. & hoc ægre ferens elihu narratur iratus. Cerne differentiam. socii iobis tacuerunt/quia iob erat iustus in propriis oculis:elihu irascitur/ quia iob dicit se iustum in oculis dei. Porro aduersum amicos eius indignatus est:eo q non inuenissent responsionem rationabilem/ sed tantummodo condemnassent iiob. Iuxta hebræum habetur. Et in tres socios eius iratus est furor eius: super quo non inuenerunt responsionem / & fecerunt impium iiob. Dictio interpretata fecerunt impium/sonat (si dici liceret) impiauerunt:& ut subiuncta testantur/subintelligitur negatio repetenda. Ita q sensus est/super eo q non inuenerunt respōsionem & non fecerunt impium iobem. Duo defectus attribuuntur sociis iobis. alter q non inuenerunt quid respoderent iobi:alter expositiuus prioris q non præualuerunt ad demonstrandum q iob esset impius/q iob ꝑpter iniq̄tatem suā esset percussus.

Et elihu expectauit iiobem loquētem:eo q seniores essent qui loquebantur. Cum autem vidisset q tres respondere non potuissent. Iuxta hebræum hr. q non responsio in ore trium virorum. Nō dicitur q uidit impotentiam respondendi/sed q uidit non esse respōsionem in ore eorum: hoc est uidit eos finisse responsiones suas. et iratus est furor eius. Respondítq;. non requisitus. elihu filius barach'el buzites, & dixit: iunior sum tēpore & vos decrepiti, idcirco demisso capite verit⁹ sum vobis indicare meā sententiā. Iuxta hebræū hr. idcirco expaui & timui ānunciare vobis scire meū. Sñtia est clara. & Sperabā. n. Iuxta hebræū hr. Dixi. proculdubio in corde meo. q etas prolixior loqueretur: & ānorū multitudo doceret sapientiā. Duo attribuit tempori. Alterumq dat sermonem/ dicendo dies loquentur: quo

contra/iuuentutem decet silere. Alterum quod largitur sapientiam/ dicendo & multitu do ãnorũ faciẽt scire sapiẽtiã. in breui siquidẽ tẽpore acqrere sapientiã/ ualde difficile et rarissimum est. Sed ut video spiritus est in hominibus: & inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Parui refert q̃ hebraice habetur. Profecto spiritus ipse in homine: & flatus saddai faciet intelligere eos. Tribuenda interno spiritui magisq̃ tempori sapientia affirmatur. Appellat autem spiritũ/ mentem eleuatam supra crassitudinem corporeorum sensuũ/tanq̃ spiritum in corpore. & per flatum omnipotentis intelligit eandem mentem quatenus est a deo tanq̃ flatus eius: hoc est tanq̃ ab intimis dei prodiens/sicut flatus noster ab intimis nostris. Et ueri ficatur metaphora/pro quanto mens nostra facta est similis deo in summo uiuẽtium gradu in quo formaliter uiuit deus: hoc est in gradu intellectuali. Nec a ueritate discrepat hæc elihu sñtia: q̃m longe plus cõfert ad sapere internæ mẽtis spiritualitas q̃ multitudo annorũ. Nõ sunt longeui sapientes: nec senes intelligũt iudiciũ. Iuxta hebræũ hr. Non magni sapient: & senes intelligent iudicium. Negatio in principio huius clausulæ/repetenda in secunda particula eius subintelligit. est. n. sensus non magni sapient/& non senes intelligent iudicium: hoc est non magnitudo dat sapere/nec senectus dat intelligere iudicium. Et est sermo de magnitudine authoritatis & iudicio iustitiæ. & uerum dicit consequenter ad præmissa. Ideo dico: audite me/ostendam vobis etiam ego meam scientiam. Hebraice hr. Ideo dixi: audi me/annunciabo scire meum etiam ego. Concludit ex insufficiẽtia eorũ dixisse se fore audiendum/manifestaturum scire suum.

Ecce expectaui. Quare sit audiendus, rõnem reddit primũ ex eorũ insufficientia cognita/cognita aũt expectatiõe pfecta: quã expectationẽ pfectã manifestat ex multis conditionibus seruatis ab eo. Ipsam itaq̃ expectationẽ ꝓponit dicendo ecce expectaui. ad sermones vestros auscultabo. Sic legendum est. Primo narrat q̃ expectauit, deinde modum expectandi: ẏcꝫ auscultando sermones eorum / & non dormiendo aut mente uaga. Vulgata autem æditio diuidit & mutilat: nam iuxta hebræum immediate subiungitur. vsq̃ ad intelligentias vestras/ vsq̃ ad exquirendum verba/ & vsq̃ vos intelligam. Auscultasse testatur perfecte, tum quo ad rationes quas iuxta suas intelligentias attulerant/tum quo ad uerba exquisita ad explicandas suas sententias/tum quo ad ipsius elihu intelligentiam tam rationum q̃ uerborũ quæ dixerant. Complete itaq̃ expectauit/qui usq̃ ad terminum horum trium auscultauit. Sed vt video non est qui possit arguere iob: & respondere ex vobis sermonibus eius. Iuxta hebræũ hr. Et ecce non iobem arguens: respõdens dictis eius ex vobis. Omnibus auditis ac intellectis/concludit apparere palam q̃ nullus eorum perseuerauit arguens iobem/nullus eorum perseuerauit respondens dictis iobis. ad manifestandum siquidem eorum insufficientiam/hoc dicit. Et utitur participiis præsentis temporis cum demonstratiuo aduerbio/ad insinuãdum eorum perseuerantem insufficientiam ad respondendum iobi & arguendũ eum iniquitatis. Ne forte dicatis: inuenimus sapientiam/deus proiecit eũ non homo. Iuxta hebræũ hr. Ne quando dicetis: inuenimus sapiẽtiam/el impellet eum non vir. Nititur excludere quam uidebat excusatiõem tacite afferri ab

istis tribus sociis iobis. Et consistit excusatio insufficientiæ in hoc sermone. nos quidem inuenimus sapiētiam sufficientem ad respondendum iobi & arguendum eum iniquitatis/ sed ipse iob est tam pertinax & immobilis ut nullus uir sed solus el (hoc est deus fortis) impellet eum: hoc est mouebit eum de loco suo/ mouebit eum a sensu proprio. Et uere (ut author libri in principio huius capituli innuit) hæc fuit ratio quare omiserunt respondere iobi socii eius. Et quia hæc tacendi ratio aduersabatur rationi qua elihu mouebatur ad loquendum/ideo nititur confutare eam. elihu. n. mouebatur (ut ipse dicit) ad loquendum ex insufficientia eorum qui locuti fuerant: hæc autem ratio tacendi excusat insufficientiam/accusando immobilitatem iobis. Ait itaq; ideo dixi hæc omnia de insufficientia uestra, ne quando dicatis pro ratiōe silentii uestri nos inuenimus sapiētiam sufficientem sed ipse iob est ita immobilis q; non uir sed el impellet eū: hoc est mouebit eum. impellens. n. mouet impulsum de loco eius. ¶ **Nihil locutus est mihi: et ego nō secūdū sermones vestros respondebo illi.** Iuxta hebræū hr. **Et non ordinauit ad me verba: & in dictis vestris non respondebo illi.** Ad confutandum illam particulam uir non mouebit eum/ dicit q; iob non direxit uerba sua ad ipsum elihu: hoc est adhuc non disputauit mecum/ qui non sum responsurus ei secundum dicta uestra. arguit siquidem eos arrogantiæ, q; id quod ipsi nequerūt efficere/ dicant nō posse fieri a uiro ullo/ quum ipse elihu esset præsens. ¶ **Extimuerūt nec responderunt vltra: abstuleruntq; a se eloquia.**

¶ **Quoniam igitur expectaui & non sunt locuti, steterunt nec responderunt vltra: respondebo & ego partem meam/ & ostendam scientiam meam.** Iuxta hebræum habetur. **Fracti sunt/ non responderunt adhuc: recesserunt ab eis verba. Et expectabo quia non loquentur: quia steterunt/ non responderunt adhuc. Respondebo etiam ego partem meā: annūciabo scire meum etiam ego.** Sic distinguēda est litera hæc. in qua elihu nititur probare q; ex insufficientia illi tres iobis socii tacuerunt. ad hoc. n. dicit fracti sunt animo, & propterea non responderunt adhuc. i. ultra. Et subiungit ad idem recesserūt ab eis uerba & ego expectabo. accusat eos & q; intus fracti sunt animo/ & q; extra amiserunt eloquium/ & q; ipse tamen expectauit ut redirent ad seipsos & recuperarent eloquium. Et dicit hoc de illis in tertia persona/ apostrophando ad circunstantes. Et futurum expectabo refertur ad præterita fracti sunt/ recesserunt. ¶ Et tu prudens lector si hæc contuleris cum principio huius capituli, arbitraberis q; elihu imponit hæc tribus illis iobis sociis: nec mirum/ quia passionibus iræ & propriæ gloriæ agebatur. Et arrogat sibi necessitatem loquendi ex insufficientia illorum: propter quod subiungit quia expectati non loquentur/ quia steterunt (hoc est non prosecuti sunt) nec responderunt ultra, ideo respondebo etiam ego partem meam (hoc est quod iure nō præsumptiōe respondendum est a me) & annūciabo scire meum etiam ego. in quo cupiditas gloriæ notatur. ¶ **Plenus sum. n. sermonibus.** Altera ratio loquendi affertur. prius. n. conatus est monstrare necessitatem loquendi ex insufficientia aliorum: mō aperit necessitatem loquendi ex plenitudine suæ scientiæ. Describit autem mentem suam in forma uētris pleni uerbis cum impulsu interno ad propellendum uerba extra. subiungit. n. de tali impulsu. **et coarctat me spiritus vteri mei.** Rectius legeretur. **angustauit**

me ſpiritus vteri mei. Experimur pleno utero uentum internum anguſtare homi
nem: eo q; non habeat quo propellat contenta in uentre/uno nõ cedente alteri propter
plenitudinem. iuxta hanc metaphoram deſcribit ſe plenum ſermonibus & impulſum
animi ſui ad propellendum concæpta uerba anguſtare ipſum. ¶ En venter meꝰ
quaſi muſtum abſq; ſpiraculo. Senſus recte redditur. Parabolã parabola decla
rat: mentem ſuam quaſi uentrem plenum cum impulſu/declarat ad inſtar utris pleni
muſto abſq; ſpiraculo. ſubiungitur.n. quod lagũculas nouas dirumpit. Iuxta
hebræum hr̃. ſicut vtres noui ſcindetur. Et eſt ſenſus ꝙ quantũcunq; utres ſint
noui/ſequetur ſciſſio nullo exiſtente ſpiraculo. intendit.n. per hoc aperire ꝙ cogitur loq.
Et propterea proſequendo parabolam/ſubiũgit. Loquar ⁊ reſpirabo paululũ.
Iuxta hebræũ hr̃. Loquar ⁊ dilatabitur mihi. loquendo.n. latior locus datur cõ
cæptis uerbis, quemadmodum aperiendo utrem latior datur locus contentis in utre.
propter quod conſequenter dicit. aperiam labia mea ⁊ reſpondebo. hoc eſt nõ
loquar impertinentia/ſed ſpectantia ad reſpondendum iobi.

¶ Non accipiam perſonam viri: ⁊ deum homini non equabo. Iuxta
hebræũ hr̃. Non nunc eleuabo faciem viri: ⁊ hominẽ non nominabo.
Puritatem intentionis atq; ſermonis ſui futuri manifeſtat: puritatem autem ſeu mundi⸗
ciam a uitio accæptionis perſonarum/a uitio humani reſpectus quo nõ ad cauſam ſed
ad perſonam ſpectatur, quod frequentiſſimum eſt inter homines. huiuſmodi uitium de
ſcribit ab actionibus duabus: altera eſt eleuare faciem uiri/ altera nominare hominem.
Et prima quidem ſonat eleuare non merita cauſæ ſed faciem uiri: hoc eſt præferræ per
ſonam meritis cauſæ. Altera autem ſonat laudare hominem. nomen.n. ad famã & lau⸗
dem ſpectat: hoc eſt præferre nomen hominis ueritati/præferre famam ac gloriam ho⸗
minis meritis cauſæ. utrũq; pollicetur ſe euitaturum. ¶ Neſcio.n. q̃diu ſubſiſtã:
et ſi poſt modicum tollat me factor meus. Iuxta hebræũ hr̃. Quia neſci⸗
ui nominabo: ſicut parum/comburet me factor meus. hoc eſt quia neſci⸗
ui ſi nominabo hominem, paulo poſt combuſtiõis pœna cõſumar a deo factore meo.
timoris autem tanti ratio eſt: quia in dei iniuriam redundare putat iuſtificationem io⸗
bis/nomen iuſti in iobe percuſſo a deo & non pœnitente ſed dicente ſe iuſtum.

CAPVT .XXXIII.

Audi igitur. Iuxta hebræũ hr̃. Et nihilominꝰ audi nũc iiob
eloquia mea: et omnia verba mea auſculta. Hactenꝰ allocu⸗
tus eſt communiter iobem ſocios & aſtantes: nunc directe dirigit ſermo
nem ad iobem, rogans eum ut nunc non obſtante ꝙ non uult nomina⸗
re hominem/patienter audiat & auſcultet uerba ſua non quædam ſed
omnia. Et rationem ſubiungit. Ecce nunc aperui os meum: lo⸗
cuta eſt lingua mea in palato meo. perinde ac dixiſſet/quia nunc incipio loqui
poſt diuturnum ſilentium. ¶ Simplici corde meo ſermones mei: ⁊ ſenten⸗
tiam labia mea puram loquentur. Iuxta hebræũ hr̃. Rectitudo cordis
mei dicta mea: ⁊ ſcire labiorum meorum electũ loquar. Contra duas ma⸗

las conditiones loquutionis promittit duas uirtutes in sermone suo: contra malignitatê rectitudinem cordis/& contra passiones seu perturbationes animi electum scire, pollicetur.n.q̄ dicta sua prodibunt ex rectitudine cordis/& q̄ loquetur non irrisoria sed scientiam electam: hoc est diu meditatam/& cum maturo consilio electam ad proferêdum. Et dicit hæc ne iob putet q̄ ipse imitaturus sit iobis socios/qui & irriserant iobê & criminati fuerant eum. **Spiritus dei fecit me: & spiraculum omnipotentis uiuificauit me.** Iuxta hebræũ hr̃. **Spirit⁹ el fecit me: & flatus saddai uiuicabit me.** Rationem reddit suæ scientiæ & integritatis: quia cõmunes quidem homines fecit el/me autem fecit spiritus el (idest dei fortis) ac per hoc sum similis spiritui dei/sum unus illorum de quib⁹ paulo ãte dixi spiritus est in homine & flatus omnipotentis facit eos intelligere, propterea.n.addit & flatus saddai uiuificabit me. Futurum uiuificabit respicit præteritum fecit. & est sensus q̄ iugiter uiuificor flatu omnipotẽtis: hoc est prodeuntibus ex intimis uincentis omnia.i.arcanis mysteriis dei uiuificor iugiter. ¶ **Si potes.** Legendum est. **Si poteris responde mihi.** Quia iob dixerat se alloqui deum & cupere respondere deo/ semoto tamen terrore, ideo elihu assumens personam dei inuitat iobem ad respondendum: si tamen ualebit respondere, ad hoc.n. spectat tota ista clausula quæ hinc incipit. **et aduersus faciem meam consiste.** Iuxta hebræũ hr̃. **ordina coram me/sta.** hoc est dispone teipsum ac tuos sermones coram me, & ne diuertas sed sta audiens me & respondens mihi. ¶ **Ecce & me sicut & te fecit deus.** Iuxta hebræum habet. **Ecce ego/sicut os tuum ad el.** Et est sensus/ecce ego in persona dei sicut os tuum loquutum est. quæsierat.n.iob disputare cum deo. **et de eodem luto ego quoq; formatus sum.** Iuxta hebræũ hr̃. **de luto formatus sum etiam ego.** Verba hæc referri possunt ad præcedentem sententiam: ut sit sensus/ecce ego in fauorem dei q̄uis de luto sim formatus. Rectius tamen referuntur ad subiuncta: ut sit sensus, de luto formatus sum & ego sicut & tu/& propterea palam excluditur ratio terroris. ¶ **Verũtamen miraculum meum non te terreat: & eloquentia mea non sit tibi grauis.** Iuxta hebræũ hr̃. **Ecce formido mea non terrebit te: & manus mea super te non aggrauabit.** Quia pluries dixerat iob se cupere agere causam suam cum deo/seruatis his duabus conditionibus (uz q̄ formido dei non terreat eum et manus dei non aggrauetur super eum) ideo elihu loquuturus pro deo, dicit q̄ quia ipse est formatus de luto/ excluditur manifeste a iobe terror & manus aggrauatio: ac per hoc si potest respondeat. Et hic finitur proœmium elihu.

Dixisti ergo in aurib⁹ meis: & uocem uerborum tuorum audiui. Iuxta hebræũ hr̃. **Tantum dixisti in auribus meis: & uocem uerborum audiam.** Futurum audiam refertur ad præteritum dixisti: & est sensus q̄ subiuncta hæc & non alia a iobe dicta/intendit arguere, eligit siquidem & determinat materiã sui sermonis ex dictis a iobe uoce propria ipsius iobis/audiente ipso elihu auribus propriis. Et hebraico more pronomen subintelligitur cum relatiuo: tantum dixisti/ hoc est tantum hæc quæ dixisti. ¶ **Mundus sum ego & absq; delicto imaculatus: & non est iniquitas in me.** Iuxta hebræũ hr̃. **Mundus ego/ absq; scelere mundus ego: & non iniquitas mihi.** Dictio interp̃tata scelere/ significat pec

catum ex contemptu, quæ sæpe interpretatur rebellio: dictio autem interpretata & hic & frequentissime iniquitas/sonat peccatum studiose patratum non tamen ex contemptu. Refertur itaqꝫ iobis mundicia ab utroqꝫ peccati gñe/ad differentiam peccatorum leuiũ quæ ex humana fragilitate uitari non possunt. ¶ **Quia querelas in me reperit: ideo arbitratus est me inimicum sibi.** Iuxta hebræũ hr̃. **Ecce occasiones super me inueniet: reputabit me in inimicum sibi.** Verba hæc sonant executionem sententiæ illius/occasiones quærit qui uult recedere ab amico. Et q̃uis in cap. 13. iob dixerit quare faciem tuam abscondes & reputabis me inimicum tibi, nunq̃ tamen legitur dixisse q̃ deus occasiones inuenit super eum: sed elihu assumpsisse uidetur hanc sententiam ex uerbis iobis ibidem/quia scribes super me amaritudines & facies hæreditare me iniquitates pueritiarum mearum. hæc. n. interpretatus est elihu occasiones. Secundum tamen ueritatem neutrum dixit iob in sensu quem impõit ei elihu: ut patet legenti capitulum illud/expositum iuxta hebraicam ueritatem. Hæc tamen ultimo dicta (scꝫ reputabit me inimicũ sibi) potuit accipere elihu ex uerbis iobis cap. 19. scriptis: ubi assertiue iob hoc dixit/dicendo reputauit me sibi sicut inimicos suos. ¶ **Posuit in neruo pedes meos: custodiuit omnes semitas meas.** Iuxta hebræum futuri temporis sunt uerba: ponet/obseruabit. Et aiunt hebræi significari cippum ligneum/pedes constringentem. Accæpit autem elihu hanc sententiam ex uerbis iobis ibidem scriptis. quorum sensum aliter accæpit elihu: nã iob dixerat ad significandum fuisse in se cohibitam libertatem peccandi: elihu uero interpretatus est q̃ iob dixerit fuisse sibi impositam difficultatem euadendi. sermo enim parabolicus a diuersis diuersimode interpretatur.

¶ **Hoc est ergo in quo non es iustificatus.** Iuxta hebræũ hr̃. **Ecce hoc nõ iustificasti.** Manifestat elihu hæc dicta a iobe esse illa quæ nõ sunt iustificata/ quæ iniusta sunt/in quibus iob iustitiam offendit, super quibus futurus est sermo. declarat siquidem elihu hæc dicta a iobe fore materiam circa quam uersabitur disputatio: uniuersus siquidem sermo elihu subiunctus/erit circa hæc iobis dicta. Vnde & subiungit. **respondebo tibi.** arguendo hæc dicta a te. **quia maior sit deus homine.** Iuxta hebræũ hr̃. q̃ **grandebit eloha præ homine.** Dictio interpretata grandebit/ potest esse chaldaica & hebraica. & si chaldaica est, uerbum est a magnitudine deductum: ac per hoc rectius interpretatur grandebit q̃ grandescet: qm̃ non fieri grandem sed habere seu exercere in seipso actum grandis significatur, quemadmodum frigeo & caleo differunt a frigesco & calesco. Si uero est hebraica, uerbum est deductum a multitudine quo caremus: sed quemadmodum comparatiuo maior utimur etiam ad multitudinem (dum dicimus exercitus maior/multitudo maior) ita uerbum grandere extendi potest ut significet grandere uel secundum magnitudinem uel secundũ multitudinẽ: utroqꝫ. n. modo uerificatur q̃ grandebit eloha præ homine. non est. n. sensus q̃ deus in seipso grãdebit plusq̃ homo: sed est sensus q̃ deus quatenus gubernat & iudicat, in sua gubenatione/in suo iudicio, grandebit plusq̃ homo/erit in actu maioritatis tam secundum magnitudinem q̃ secundum multitudinem longe plusq̃ homo. Verbi gratia si homo habet aliquid iusti, longe maior iustitia est in dei iudicio. & similiter si homo habet aliquas rationes pro sua iustitia seu pro se, lõge plures rationes sunt pro dei iudicio seu guber-

natione. Et intendit elihu per hæc uerba manifestare fundamentum suæ responsionis/ q ex isto principio (sc3 eloha grandebit præ homine) respondebit arguendo dicta iobis: quemadmodum.n.summauit dicta iobis contra quæ dicturus est, ita summat dicenda a se ad hanc sententiam tanq̃ principium ac fundamentum omnium dicendorum/ tanq̃ in qua consistit uis totius responsionis.

¶ Aduersus eum contendis q non ad omnia verba responderit tibi. Iuxta hebræū hr. Quare ad eum litigasti: quia omnia verba sua non respondebit. Nō recedit elihu a pollicitis: sed recitata iobis dicta arguere incipit a ratione dicendi. ratio.n. dictorum iobis fuit silentium dei non respondentis: hoc est non manifestantis omnia uerba sua. Et uerum dicit elihu/ q̃uis in alio sensu apud iobē. nam iob in cap. 13. & 23. cōcupiuit habere respōsionē a deo: hoc ē māifestationē q afflictio quam patiebatur nō erat punitio sed probatio. hoc.n. manifestari cupiebat/ & per modum disputantis proponebat: sed tam elihu q̃ tres socii iobis afflictiōem illam iudicabant esse punitionem. & propterea elihu interpretatur uerba iobis in malā partem: tum quo ad modum dicendi/ imponendo ei q litigauerit aduersus deum: tum quo ad quæsitum/ imponendo ei q quæsierit ut deus omnia sua uerba dicat respōdendo ad quæsita: quū iob nec somniauerit hoc. Latet & aliud impositū iobi in hoc dei silentio. ut.n. subiūcta testantur, elihu intellexit seu inuertit quæstionem iobis cupientis responsionē diuinam/ tanq̃ iob speraret q deus diceret contrarium eius quod dixerat ipa pcussione. elihu.n. quia appellabat afflictionem iobis punitionem (ac per hoc deum per illam dicere iobem esse iniustum) consequenter loquendo imponit iobi speranti iustificationē causæ suæ a deo/ q quæsierit ut deus dicat contrarium eius quod dixerat puniendo: & propterea arguendo iobem dicit quare ad eū litigasti &c. ¶ Semel loquitur de9: & secundo idipsum non repetit. Iuxta hebræū hr. Quia in vna loquetur el: & in duabus non videbit eam. Ita habetur ad uerbum in hebræo. Vbi clare patet nihil dici de repetitione/ sed de locutione & uisione sermonem esse. Et est sensus q locutio dei est sicut uisio dei: immo q locutio dei imitatur uisionem dei: ita q ex hoc q deus uidet rem non in duabus sed in una/ sequitur q deus loquet in una. Appellat aūt loqui & uidere in una/ loqui & uidere absq̃ mutatione: loqui autem & uidere in duab9/ loqui & uidere cum mutatione. Et philosophice loquitur: qm̄ unitas non patitur mutationem. quod enim penitus unum perseuerat/ immutabile omnino est: quo contra mutatio omnis absq̃ pluralitate nequit intelligi. Est itaq̃ germanus literæ sensus q immutatus loquetur deus quia immutatus uidet/ quia non cum mutatione uidet quamcunq̃ rem. Et per hoc directe confutat iobem/ præsupposito q afflictio iobis fuerit punitio. nam hoc præsupposito iob iuste punitus & impœnitens, sperando q deus respondendo iustificaret ipsius causam/ imponebat mutationem deo. & propterea elihu perspicaciter reddit rationem silentii diuini ex hoc q deus loquitur immutatus: mutaretur .n. deus, si non mutato iobe iustum diceret iobem quem puniendo dicit iniustū. Huic sensui seruiunt tres subiuncti modi loquendi quibus consueuit loqui deus homini: imo ad manifestandum quasi per inductiōem dialecticam q deus loquitur immutatus / affert tres modos quibus loquit nouiter deus homini interueniente mutatione ex parte hominis: loquitur inquam ad faciēdam mutationem alterā in homine, ex his.n. clare pa-

tet q̄ noua locutio dei ad hominem ad bonum ipsius hominis directa/non prouenit ex mutatione aliqua in deo sed ex mutatione hominis:ac per hoc iob immutatus (utpote impœnitens) uane quærebat nouam locutionem dei. Huc tendit sermo subiunctus in toto hoc capitulo.

¶ Per somnium in visione nocturna: quando irruit sopor super homines/ & dormiunt in lectulo. Iuxta hebræum quattuor hæc cum præpositione eadem scribūtur:vz. In somnio/in visione noctis/in cadente sopore sup homines:in dormitionibus super lectum. Et per duo prima diuersi gradus apparitionum quæ fiunt dormientibus scribuntur. quædam.n.apparent ambigua / ut somnia:quedam ut manifeste significātia/ut uisiones. Per reliqua uero duo/diuersi mōi dormiendi concurrentes ad hæc insinuantur: vz uel per repentinum soporem/ ut contigit abrahæ geñ.15.uel per ordinariam dormitionem / ut sæpe contingit. ¶ Tunc aperit aures virorum: & erudiens eos instruit disciplina. Iuxta hebræū hr. Tunc patefaciet aurem virorum: & in eruditione eorum sigillabit. Ecce primus modus quo nouiter deus loquitur homini / non mutato deo sed mutato homine de uigilia in somnum. tunc.n.per somnium seu uisionem loquitur deus/patefaciendo internam hominum aurem (hoc est ad instar detegentis aurem corpoream hominis audientis ne uelamen auris impediat auditionem) & erudit eos sigillando. Quia de noua locutione dei ad hominem est sermo,ideo consequenter loquēdo/describit hominem cui loquitur deus percipientem aure:locutio.n. percipitur auditu. Velamen autem quod tollit deus patefaciendo aurem hominum,impedimentum est internum / uel inordinati motus phantasmatum uel dispositionis alicuius humoris attentionem animæ ad somnium seu uisionem prohibentis. Eruditio autem sigillatur,cum imprimitur ac firmatur in mente hominis ipsum somnium seu ipsa uisio erudiens eum /ad differentiam somniorum quæ euanescunt a mente hominis. ¶ Vt auertat hominē ab his quæ fecit. Iuxta hebræum habet. Ad faciendū recedere hominis opus. Quattuor fines seu fructus huiusmodi eruditionum scribuntur. primus est q̄ homo facturus opus aliquod/eruditur ne faciat illud. et liberet eum de superbia. Iuxta hebræum habetur. et altitudinem a viro teget. Secundus fructus est tollere ab animo hominis appetitū alicuius cælsitudinis affectatæ. Et hic fructus describitur sub metaphora tegentis altitudinem homini. quod.n.alicui tegitur/negatur uidendum : ac per hoc appetendum. eruditur siquidem homo quandoq; per somnia ut non tendat ad talem cælsitudinem. ¶ Eruens animam eius a corruptione. Iuxta hebræum hr. Prohibebit animam eius a fouea. Tertius fructus est q̄ homo erudit̄ ad euitandum aliquod periculum fortuitum/significatum per casum in foueam. et vitā illius vt non transeat in gladium. Quartus fructus est q̄ eruditur quādoq; homo per somnia ad euitandum suiipsius interfectionem ab hostibus seu aliis. Et enumerauit elihu tot fructus somniorum,ad probandum q̄ deus qui gubernat homines est ille qui per somnia loquitur homini. ex istis siquidem effectibus bonis intelligi uult q̄ auctor eorum est gubernator noster summe bonus.

Increpat quoq; per dolorem in lectulo. Iuxta hebræū hr. Et castigabitur in dolore super lectū suū. Secundus modus loquendi quo de⁹ locutione noua

ne noua alloquitur hoiem/describit inchoando a naturali ægritudine qua laborat qnq; hō usq; ad portas mortis. Appellat autem ægritudinem castigationem: eo q relata ad deū gubernantem oia/spes est castigationis qua castigat hoies, q̄uis relata ad compositiōem hois sit defect⁹ naturalis. Magnitudo autem ægritudinis describitur multipliciter. nam primum a situ/dicendo super lectū suū: & a dolore extenso ad omnia ossa eius subiungendo. et omnia ossa eius marcescere facit. Iuxta hebraū hr. et multitudo ossiū eius fortitudine. hoc est uehementia doloris. Abominabilis ei fit in vita sua panis: & anime illius cibus ant desiderabilis. Describitur consequenter magnitudo ægritudinis ab abominatione cibi: & lra est clara. Tabescet caro eius: & ossa que tecta fuerant nudabuntur. Iuxta hebræum hr. Prohibebit carnem suam a visu: & contusa sunt ossa eius / non sunt visa. Macies tanta describitur ex ægritudine q nō remanet in ægro caro quæ uideat. & similiter ossa describuntur depressa tanq; fuerint contusa ita q non discernantur a uisu. Appropinquabit corruptioni anima eius: & vita illi⁹ mortiferis. Iuxta hebræū hr. Et appropinquauit ad foueam anima eius: & vita eius morituris. De fouea sepulchri est sermo. & ægritudo describitur tāta ut æger perueniat ad hoc q sit similis morituris ac proximis sepulturæ.

¶ Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus: vt ānunciet hois equitatem. Iuxta hebræū hr. Si est super eum angelus interpres/ vnus de millibus: ad annūciandum hoi rectitudinem eius. Scito prudens lector q sæpe hebraic⁹ sermo significat per casum datiuū fauorem. & propterea quū hic dicitur ad ānunciandū hoi/sensus est ad annūciandū in fauorem hois. officiū siqdem angeli describit ānunciare deo in fauorem hois ægri rectitudinē uitæ ipsi⁹ ægri/ q scʒ uitā duxerit rectā rectitudine morali. Et angeli noie intellige substantiā spiritualē/ interpretem hoc est mediatorem ac intercessorem: unū aūt ex millibus/hoc est aliquē ex innumerabili angelorum multitudine: iuxta scripta superius in cap. 25. quicunq; angel⁹ ille sit. Dicit itaq; q si appropinquante ægro ad mortem/angelus mediatorem se exhibuerit ānunciādo deo in fauorē ægri rectitudinem ægri. Et introducit elihu in hac noua dei locutione ad hominem angelos intercessores / ad cōplectendū modū quo deus immutat⁹ loquitur nouiter ob mutationem interuenientem in angelis. Miserebit eius & dicet. Iuxta hebræū hr. Et misert⁹ est ei⁹/& dixit. Duo proposuerat de angelo. alterum si est interpres: alterum ānunciare in fauorem hois rectitudinem eius. & ppterea declarādo modū primi dicit de angelo & misertus est eius. Rō quare angelus exhibet se mediatorem/ describit misericordia erga ægrū. declarādo uero modū quo angel⁹ in fauorē hois ānūciat rectitudinē ei⁹/subiūgit & dixit āgelus deo. libera cū vt nō descēdat in corruptionē/ inueni in quo ei ppitier. Iuxta hebræū hr. redime eū a descēsu in foueā/inueni preciū. Dictio interptata pciū/ significat pciū nō integrū. Supplicatio āgeli p hoie/declarat in mō quo āgelus ānūciat deo. supplicādo. n. dicit redime eū a descēsu in foueā qa inueni in eo aliqd pcii p ipsi⁹ redemptiōe ab iminēte morte. Et utit redēptiōe ac pcio ad insinuādū q rectitudo uiri ægri pponit ab āgelo tāq; pciū p redēptiōe ab iminēte morte. Et qa rectitudo ægri nō plene merebatur sanitatē, ideo pciū min⁹ describit/& suppetiæ āgelici suffragii adiūgūt una cū noua

orone ipsi⁹ ægri: q̄ oro trāsponit̃ in lr̃a/iuxta metroꝶ cōsuetudinē. ℙ ℂōsumpta ē caro ei⁹ a suppliciis: reuertatur ad dies adolescētię suę. Iuxta hebræū hr̃. Tenerior effecta ē caro ei⁹ p̄ȩ pueritiis: reuertetur ad dies pueritiaꝶ suarū. Transposita ē hæc clausula qua narrat̃ ultim⁹ effect⁹ diuinæ gr̄æ in hoc ægro/ ꝙ sic rediit ad sanitatē ꝙ caro ei⁹ creuit tenera delicata magisq̄ꝫ caro pueroꝶ/& hoc ꝓgressu reuertet̃ ad dies pueritiæ suæ: hoc ē ad dies augmēti carnis & roboris. & ꝓpterea clausula hæc intelligenda est ac si fuisset scripta in calce huius tractatus.

ℂ Deprecabitur deum ⁊ placabilis ei erit. Parui refert ꝙ hebraice hr̃. Orabit ad eloha: ⁊ voluit eum. Ecce oratio ægri subsecuta orationem angeli: & consequenter describitur noua locutio dei ad ægrum dicendo de deo & uoluit eum. Dictio tamen interpretata uoluit/uoluntatem complacentiæ significat: nec male interpretatur & gratificatus est ei. describitur. n. deus mutato tam angelo q̄ꝫ homine ægro supplicando/nouiter loquens immutatus, loquens autem bis : prius castigando cum mutatione hominis de sano in ægrum, & postea gratiam conferendo sanitatis/interuenientib⁹ supplicationibus angeli & hominis ægri. et videbit faciem eius in iubilo: ⁊ reddet homini iustitiam suam . Iuxta hebræū præteriti temporis sunt uerba: uidit/ reddidit. Et istæ quoq; transpositæ sunt particulæ. nam actio dei & reddidit homini iustitiam eius/prior fuit q̄ꝫ actio hominis & uidit faciem eius in iubilo: & postrema est sanitas suprascripta. Quia autem per modum redemptionis gratia ista introducta ē, ideo consequenter dicitur ꝙ deus reddidit homini ægro iustitiam eius: hoc est id quod merebatur rectitudo eius. Vbi aduerte ꝙ quia rectitudo erat precium insufficiens/ ideo duæ actiones attribuuntur deo. prima est gratificatio/secūda reddere ius : quia fecit partim iustitiam & partim gratiam . Videre autem faciem dei in iubilo/effectus est in ægro reuiuiscēte: dū exhilaratus agnoscit bn̄ficiū curatiōis a deo tanq̄ꝫ uidens deū placatū sibi.

RESpiciet homines. Parui refert ꝙ hebraice hr̃. Respiciet super homines. Tertius modus quo nouiter loquitur deus homini incipit describi. & ē sermo de uisione non solum speculatiue sed practice/qua deus uidet homines gubernādo eos. Introducit autem deum respecturum super homines, tum ad insinuandū specialē curam de hominibus præ ceteris aīantibus: utpote q͞a indesinenter hoībus īputat peccata ad pœnam & bona opera ad præmiū: quæ cura non habet locū circa alia aīantia / quia carent libero arbitrio. tū ad insinuandū deū esse ad quem dirigitur ueniæ petitio a peccatore uere pœnitēte. tū ad insinuandū hūc tertiū loquēdi modum: ut inferi⁹ declarabit̃. et dicet. Iuxta hebræū hr̃. et dixit. proculdubio hō peccator deo ꝓspicięti sup hoīes. peccaui ⁊ vere deliq̄/⁊ vt erā dign⁹ nō recepi. Iuxta hebræū hr̃. peccaui ⁊ rectū tortificaui/⁊ nō ꝓfuit mihi. Dicēdo peccaui/ hūiliat se deo cōfitēdo se peccasse. dicēdo uero & rectū tortificaui/manifestat se agnoscere ꝙ peccatū consistit in declinatiōe a recto. ad instar siq̄dē uirgā rectā tortificātis describit peccantē : q͞a scd̃m ueritatē pc̄tm̄ cōsistit in actiōe obliq̄ relatiue ad rectū moral̄r. Dicēdo aūt & nō ꝓfuit mihi/māifestat pc̄tm̄ nō solū cōtrariari bono hōesto p hoc ꝙ cōtrariat̃ recto/ sed ēt cōtrariari bono tā utili q̄ꝫ delectabili. Et ueꝶ dicit: q͞a q̄ꝫuis materia in q̄ peccat̃ sit qn̄ ꝙ hoī peccāti utilis aut delectabilis, ip̄m tn̄ pc̄tm̄ nec utile ei ē nec delectabile.

ℂ Liberauit animam suam ne pergeret in interitum/sed viuēs lucem

videret. Iuxta hebræum habetur. Redemit animam suam a transitu in foueam: & uitam suam in luce uidebit. Introducto deo prospiciente super homines/ & homine peccatore pœnitente confitendo deo peccatum suum, debebat consequenter subiungi locutio dei (quæ principaliter intenditur) & tamen tacita locutione dei/ describitur effectus dicendo de homine pœnitente, redemit animam suam / procul dubio pœnitendo & confitendo peccatum suum deo: redemit autem tum a transitu in foueam sepulchri (per quod insinuatur q propter peccatum merebatur mori) tum ab aduersitatibus præsentis uitæ / dicendo & uitam suam in luce uidebit: significat enim per lucem prosperitatem: & per hoc insinuat q per peccatum merebatur pati aduersitates præsentis uitæ. Et dicendo redemit / manifestat q huiusmodi humilis pœnitudo/ uim redemptionis habet a malis præsentis uitæ quæ homo meritus est peccando. est enim ut elihu putat, uera pœnitentia tanq̃ precium sufficiens ad liberandum hominem a merito pœnarum/ quod meritum incurrerat peccando. Et hinc elicitur modus loquendi quo deus loquitur homini uere pœnitenti: uidelicet non imputando ad pœnam homini peccatum quod fecerat. arbitratus est siquidem elihu q deus gubernando homines/ statuerit uere pœnitentibus non imputanda fore peccata ad pœnam, ita q ipsa pœnitentia sit loco pœnæ. & propterea deus loquitur pœnitenti non noua aliqua actione: sed seruando statutum suum, loquitur negatiue / hoc est non imputãdo peccatum ad pœnam. Et ad hunc loquendi modum insinuandum introduxit deũ respicientem super homines tanq̃ incumbentem gubernationi hominum secundum statuta ab ipso deo: & introducit hominem uoluntaria pœnitudine redimere uitam suam ab aduersitatibus & morte. Immutatus itaq; deus loquitur homini mutato de peccatore in pœnitentem / non imputando ei peccata ad pœnam. ¶ Aduerte prudẽs lector q elihu errans in principio/ errat consequenter in conclusione: nam ex hoc q errauit putans sancta opera hominis mereri duntaxat bona præsentis uitæ/ & peccata non imputari nisi ad pœnas præsentis uitæ, errauit consequenter in hoc q posuit deũ ignoscere pœnitenti/ non conferendo internum gratiæ donum in anima pœnitentis/ sed non imputando ad pœnam præsentis uitæ peccata commissa.

Ecce hec omnia operatur deus tribus vicibus per singulos. Et reuocet animas eorum a corruptione: et illuminet luce viuentium. Iuxta hebræũ habetur. Ecce omnia hec operabitur el, bis ter cum homine. Ad faciendum reuerti animam eius a fouea: ad illuminandum in luce viuentium. Explanatis tribus modis quibus immutatus deus noua locutione loquitur homini interuenientibus mutationibus ex parte hominis, adiungit elihu q omnia hæc supra dicta operatur deus fortis cum homine non semel sed bis aut ter ad bonum hominis in præsenti uita: ad reuocandum eum a morte / ad dandum illi prosperitatem uiuentium in hoc sæculo. ¶ Vbi prudens lector collige q quanuis inter istos tres loquendi modos multæ insinuentur differentiæ (puta q locutio p̃ma fit reuelãdo per somnia seu uisiones/ secũda curãdo ægritudines/ tertia nõ imputãdo pctã ad pœnã: & silr in p̃ma interuenit mutatio hoĩs ex usu sensuũ in alienationẽ ab usu sensuũ/ in scda uero mutatio tã ãgeli q̃ hoĩs recti ad supplicandũ/ in tertia

autem mutatio hominis peccatoris in uere pœnitentem, conueniunt tamẽ omnes in hoc ꝙ finis ac fructus est uitatio malorum præsentis uitæ & assecutio bonorum præsentis uitæ. hæc enim manifeste subiungit elihu describendo uitationem malorum per reuersionem a transitu in foueam sepulchri & periculorum: acquisitionem uero bonorum per illuminationem in luce prosperitatis uiuentium in hoc sæculo. Et hic finitur sermo elihu ad iob de ratione dictorum: ꝙ scilicet deus non respondet iobi. per hæc enim manifestasse se arbitratur elihu ꝙ frustra iob cupit respõsionem dei nisi mutetur de peccatore in uere pœnitentem: quia deus ipse non mutatur.

¶ **Attende iob / audi me: tace ⁊ ego loquar.** Repræhensurus elihu dicta iobis superius recitata / inuitat eum ad tacendum audiendum & attendendum sermoni suo. **Si sunt sermones responde mihi.** Ne uideatur negare iobi tempus respondendi ad prædicta / offert illi commoditatem respõdendi anteq̃ transeat ad sermonem principaliter intentum. **Volo enim te apparere iustum.** Iuxta hebræum habetur. **quia Volui iustificare te.** Habere se intentionem rectam erga iobem dicit elihu. accendit siquidem iobem ad respondendum obiectis, quia non appetit damnationem sed iustificationem iobis. Et dicit uolui / insinuans ꝙ cum hac intentione incœpit loqui. ⁋ **Si non sunt / audi me: tace ⁊ docebo te sapientiam.** Vide arrogantiam iuuenilem.

CAPVT ·XXXIIII.

PRonunciãs itaq; elihu / etiam hec locutus est. Iuxta hebræum habetur. **Et respondit elihu ⁊ dixit.** Promiserat in præcedenti capitulo respondebo tibi: exequitur modo. **Audite sapientes verba mea: et scientes auscultate me.** Sermonem responsiuum dirigit non tam ad iobem q̃ ad socios iobis, quos uocat sapientes & scientes / tanq̃ arbitros atq; censores dicendorum: & quos paulo ante arguerat insufficientiæ / modo inuocat tanq̃ doctos & sapientes. Cerne passionem: ut ipse loqueretur arguit illos / ut dicta eius probentur laudat illos. ⁋ **Auris enim verba probat: ⁊ guttur escas gustu diiudicat.** Rationem reddit quare rogat eos ut audiãt & auscultent uerba eius: quia auris officium est discernere uerba / quemadmodum officium palati est discernere cibos. & hoc superius iob dixerat. ⁋ **Iudicium eligamus nobis: ⁊ inter nos videamus quid sit melius.** Iuxta hebræum habetur. **Iudicium electum est nobis: cognoscemus inter nos quid bonum.** Non eligendum sed iam electum & in præcedenti capitulo manifestatum iudicium / discutiendum ac tractandum dicit: quia iam proposuerat causam discutiendam ex uerbis iobis sumptam. & consequenter tanq̃ socios ad discernendum & iudicandum simul cum ipso inuitat, dicendo cognoscemus inter nos quid bonum / in electa causa est.

¶ **Quia dixit iob: iustus sum / ⁊ deus subuertit iudicium meum.** Iuxta

hebræum habet. Quia dixit iiob: iustificaui & el fecit reccdere iudicium meum. Fideliter refert elihu uerba iobis scripta in cap. 27. iuxta hebraicã ueritatem: nec digreditur elihu ab electa & proposita materia/sed eandem sub aliis uerbis resumit. Aduerte tamen q̄ iob dixerat hæc ad significandum q̄ deus affligendo eum posuerat iudicium iobis seorsum/hoc est non usus fuerat iustitia punitiua: elihu uero interpretatus est iob dixisse q̄ deus fecit iniustitiam. & contra hunc sensum lõgo sermone inferi⁹ inuehetur. ¶ In iudicando enim mendacium est. Iuxta hebræum habetur. Super iudicium meum faciam mentiri. Hæc sententia relatiue ad deũ (hoc est ad iudicium factum aut faciendum a deo) nunq̃ inuenitur dicta a iobe: si refertur autem ad iudicium a sociis factum, inuenitur dicta a iobe bis: semel in cap. 6. & iterum in cap. 21. utrobiq; enim arguit socios falsitatis: & quod amplius est in cap. 23. arguit eos doli pro deo. Et iuxta hunc sensum fideliter refertur hanc sentẽtiam dixisse iobem: uc3 q̄ faciet mendaces censentes afflictionem suam esse dei iudicium puniens ipsum. et violenta sagitta mea absq3 vllo peccato. Iuxta hebræum clari⁹ legeretur. confractus sagitta mea absq3 scelere. Et dixit iob hoc in cap. 16. iuxta hebraicam ueritatem. ibi enim dixit & iurauit se esse mundum: & scissum se descripsit a sagittariis. Dictio interpretata scelere/illa est quæ sonat peccatum ex contemptu. & ut diximus hæc ad electã spectãt materiam: & ideo absq; digressione recitata sunt.

¶ Quis est vir vt est iiob: qui bibit subsannationem quasi aquam? Resumpta materia/inuehitur primum in personam iobis, deteriorem dicẽs ipsum hominibus cæteris: probans hoc a tribus. primum quia quasi pro refrigerio animi utitur subsannatione / ad instar bibentis aquam pro refrigerio. Et quia elihu nõ explicat subsannatos, ideo ambiguũ restat an intendat subsannationẽ sociorum/an de subsannatione diuini iudicii circa eũ: appellãdo subsannationẽ dictũ iobis de ꝓpria innocẽtia: eo q̄ dicendo se innocentẽ tã uehemẽter afflictum/in derisum ponebat iudicia dei, ut ipsi putabant. Et hic sensus uidet̃ cõplectendus: q̄a directe cõsonat metaphoræ pot⁹ aquæ ad refrigeriũ. putabãt. n. isti q̄ iob sic se cõsolaret̃ eximẽdo se ab iniq̃s / qui merent̃ ꝓpter pctã sua puniri. ¶ Qui graditur cũ operantibus iniquitatẽ: & ambulat cum viris impiis. Probat secundo iobem deteriorem ex eo q̄ ibit in societate operantium iniquitatem: & tertio ex eo q̄ perseuerat cum uiris impietatis. ideo deterior cæteris censetur iob, quia subsannationi diuinorum iudiciorum adiungit perseuerantem impietatem in animo & iniquitatem in opere. ¶ Dixit enim: non placebit vir deo/etiam si cucurrerit cum eo. Iuxta hebræũ habetur. Non proderit viro in complacere suo cum elohim. Et est sensus q̄ complacentia bonorum operum secundum legem dei/non proderit homini: hoc est q̄ bene facere ex amore dei gubernatoris ac iudicis/non proderit homini. Duo autem dicta circa hoc fuerant a iobe in cap. 30. alterum per modum exceptionis/q̄ non prosunt preces ad deum pro cutãda morte quando homo iam est confractus ægritudine ad mortem. alterum q̄ ipse iob uacauit operibus misericordiæ: & quando sperauit bonum uenit malum/quando expectauit lucem uenerunt tenebræ. ex his siquidem dictis a iobe/elicita est ab elihu hæc sententia hic recitata. & fideliter quidem/intelligendo q̄ nõ proderit ad bona præsentis uitæ: hoc est q̄ non oportet prodesse ad bona præsentis uitæ. in hoc. n. sensu habetur hæc

ſententia ex iobe. Et recitantur etiam hæc ab elihu/quia pertinent ad propoſitam ma-
teriam: immo ſunt uelut anima materiæ propoſitæ. iob ſiquidem afflictus affirmando
ſe iuſtum, ſuper hoc ſe fundat ꝙ ſancta & deo gratiſſima opera hominis non oportet
prodeſſe homini ad bona præſentis uitæ: cuius cõtrarium ſentiebant elihu & tres iobis
ſocii/& ſapientes ab eis ſuperius citati.

IDeo viri cordati audite me. Tanꝗ indignus refutatur iob peior omnibus: &
ſocii eius tanꝗ uiri cordis (hoc eſt uigentes corde/uigentes uoluntate bona) præfe-
runtur audituri. abſit a deo impietas/ꝛ ab omnipotente iniquitas. Incipit
elihu repræhendere dicta iobis recitata. & quia male interpretatus uerba iobis / intelle-
xerat iobem dixiſſe ꝙ deus ſecum iudicium iniuſtum feciſſet, ideo defendẽdo iuſtitiam
dei inchoat elihu ab hoc: uidelicet ꝙ longe eſt a deo impietas in animo & iniqtas in ope
re. & primo deus noiatur el/ſecũdo ſaddai: quæ nomina ſunt ſæpe expoſita. ¶ Opus
enim hominis reddet ei: ꝛ iuxta vias ſingulorum reſtituet eis. Probat
diuinam iuſtitiam ab utraqꝫ parte iuſtitiæ: uidelicet a reddere ius & a nõ facere iniquũ.
Et primam quidem partem affert dicens. quia reddet homini iuxta opus eius: & nõ ſo-
lum iuxta opus ſed etiam iuxta uiam (hoc eſt ſtudium) uniuſcuiuſqꝫ. Alteram uero
partem ſubiungit. Vere enim deus non condemnabit fruſtra: nec omni-
potens ſubuertet iudicium. Iuxta hebræũ hꝛ. Etiam profecto el non im-
piabit: ꝛ ſaddai non tortificabit iudicium. Quia caremus uerbo correſpon-
dente uerbo hebraico, ideo uſurpamus impiare pro cenſere impium. & eſt ſenſus ꝙ cer-
tum eſt deum fortem non iudicare impium eum qui non eſt impius: & ſimiliter omni-
potentem non tortificare iudicium.

¶ Quem conſtituit alium ſuper terram: aut quem poſuit ſuper orbẽ
quem fabricatus eſt? Iuxta hebræũ hꝛ. Quis viſitauit ſuper eum terrã:
et quis poſuit habitabilem vniuerſam eam? Intendens elihu probare utrãqꝫ
partem iuſtitiæ diuinæ, incipit a parte negatiua/quam ultimo propoſuerat. probat. n.
ꝙ deus non facit tortum, ex hoc ꝙ ipſe eſt qui iudicat mundum & non accipit perſonã
hominis: hæc. n. duo argumenta aſſumit. Et primæ quidem rationis neruum conſtituit
ſuper diluuiũ uniuerſale/ dicendo quis uiſitauit ſuper eum (hoc eſt hominem) terram?
quaſi dicat niſi ipſe deus. Vere. n. deus uiſitauit terram diluuio ſuper hominem: hoc eſt
propter peccata hominis. puniuit. n. terram cum omnibus animantibus propter homi
nem. Et quia ſaluauit noe cum filiis a quibus habitatus eſt orbis terrarum, ideo ſubiun-
git & quis poſuit habitabilem uniuerſam eam/ſcilicet terram? quaſi dicat niſi ipſe deus.
Opus itaqꝫ dei quo puniuit terram diluuio uniuerſali propter hominem/ ſaluando ali-
quos ad habitandum uniuerſum orbem, affertur primum. & deinde augendo opus dei
quod poſſet iuſte facere ſubiũgit. Si direxerit ad eum cor ſuum: ſpiritum il-
lius ꝛ flatum ad ſe trahet. Deficiet omnis caro ſimul: ꝛ homo in cine
rem reuertetur. Iuxta hebræũ hꝛ. Si ponet ad eum cor ſuum: ſpiritum ſu
um/ꝛ flatum ſuum ad ſe cõgregabit. Cõſumetur omnis caro ſimul:
ꝛ homo in puluerem reuertetur. Pronomen eum demonſtrat hominem. & eſt
ſenſus ꝙ ſi deus ponet cor ſuum ad hominem exactius diſcutiendum iudicandum ac
puniendum, deus congregabit ad ſeipſum ſpiritum ſuum ac flatum ſuum. Metaphora

est ad instar hominis continentis in seipso quæ sua sunt. spiritus .n. dei congregandus ad deum/sonat communicationem seu conseruationem spiritus (hoc est rationalis animæ) in hominibus: flatus uero communicationem seu conseruationem animæ sensitiuæ, quæ in uiuentibus seruatur respirando uel aliquo proportionali. Est itaq; sensus q̄ si deus uellet exactius punire hominem/subtraheret communionem uitæ rationalis ac sensitiuæ: ac per hoc periret simul omnis caro animalium piscium & auium / & homo in puluerem reuerteretur. Apte elihu operi diuino in diluuio uniuersali propter peccata hominum, ãnectit opus dei quod posset iuste facere/propter peccata hominum delendo totaliter hominem cum omnibus animantibus. Et facilitas operis insinuatur in hoc q̄ sola congregatione ad se spiritus sui & flatus sui/hoc faceret deus: quod est dicere q̄ sola subtractione communionis suæ hoc faceret. Apte inquam: quia hinc apparet q̄ in diluuio uniuersali de⁹ nõ exercuit iustitiã exacte cũ gñe humão, sed clementer saluauit quosdã ad ꝓpagatiõem humani gñis & quædã aĩalia ad ꝓpagationẽ aĩalium.

¶ Si habes ergo intellectum/ audi quod dicitur: & ausculta vocem eloquii mei. Iuxta hebræũ hr̃. Et si intelligentia/audi hoc: ausculta vocẽ verborum meorum. Attulerat elihu duo diuina opera propter peccatum hoĩs: alterum factum/alterum quod posset facile facere: & non explicarat quorsum hæc attulerit. & ideo dirigendo sermonem ad iobem ait. & si est intelligentia tecum ad penetrandum mysteria horum dictorum, audi/ausculta &c. ¶ Nunquid qui nõ amat iudicium sanari potest? Iuxta hebræũ hr̃. Num etiam osor iudicii dominabitur? Declarat quorsum hæc diuina opera attulerit: ucз ad ostendendum q̄ deus non inique iudicat puniendo. declarat autem deducendo ad absurda quattuor. Quorũ primum est num etiam osor iudicii dominabitur/simpliciter & absolute. q̃uis .n. multi principes osores iuris dominentur ad tempus/dominentur alicubi, non solum tamẽ absurdum sed impossibile est q̄ osor iudicii dominetur simpliciter & absolute: hoc ẽ ubiq; semper & super omnia. opera .n. duo allata monstrant deum dominari simpliciter & absolute. et quomodo tu eum qui iustus est intantum condẽnas? Iuxta hebræũ hr̃. et num iustum multum impiabit? Alterum absurdum deducitur: & metri causa iustum multum dicit pro multitudine iusta/perinde acsi dixisset num multitudinem iustam impiabit. Ex operibus .n. allatis apparet q̄ deus genus humanum fere totum puniuit/& totum punire posset: & si deus inique iudicaret, sequeret̃ hoc absurdum q̄ multitudinem iustam censeret imipiam. ¶ Qui dicit regi apostata: qui vocat duces impios. Iuxta hebræũ hr̃. An dicendum regi belijahal: impius ad principes? Tertium absurdum est q̄ esset dicendum uniuersorum regi belijahal (hoc est absq; iugo iustitiæ) si deus iudicaret inique. Quartum autem absurdũ est q̄ dicendum esset impius agmini angelorum qui sunt ministri dei/qui hic appellant̃ principes seu nobiles. si .n. deus iudicaret inique, ministri quoq; eius impii essent exequẽdo. Et addidit hoc elihu/carpendo iobem, qui dixerat in cap. 9. terra data est in manu impii/& in cap. 16. q̄ de⁹ dedit eũ in manu iniq: loquens utrobiq; de satana. ¶ Qui non accipit personas principum: nec cognouit tyrannum cum disceptaret contra pauperem. Ecce altera ratio ad manifestandum q̄ deus non iudicat inique: & argumentum est satis clarum. Hebraice tamen sententia hæc scribitur sic.

Qui non eleuauit facies principum / & non est agnitus diues coram paupere. Vitium accæptionis personarum excludit a deo ex negatione respectus in iudicio ad dominos & ad diuitē litigantem cum paupere. opus. n. manuum eius sunt uniuersi. Rō quare non accipit personam hominis/redditur ex eo q omnes homines sunt opus manuum dei. ex hoc enim manifesta ratio consurgit q deus nullam habet rationem respiciendi magis dominum q̄ seruum/diuitem q̄ pauperem, nec ex parte sui nec ex parte eorum: utpote qui eos omnes fecit pares in natura. paritas. n. significatur per ministerium manuum diuinarum: ita q non fecit diuitem propriis manibus & pauperem per ministros.

¶ Subito morientur. Postq̄ probauit partem negatiuam (ve3 q deus non iudicat iniuste) probat partem affirmatiuam prius ꝓpositam: ve3 q deus reddit unicuiq3 secundum opera eius. Et ut penetres ordinem atq3 uim progressus subiuncti, scito q elihu utens illa philosophorum regula si unum contrariorum est inuenitur quoq3 & alterum/format duas distinctiões. Altera est deus punit quosdam principes repētina morte/extinguendo simul principatum: quosdam autem punit occidendo quidem principes sed relinquendo principatum. Altera est deus quosdam punit absq3 spatio pœnitētiæ post percussionem: quosdam autem punit dando eis post percussionem tēpus pœnitendi. Et intendit per hæc percutere iobem/collocādo eum sub hoc ultimo membro: ut clare uerba ipsius elihu in calce huius capituli testantur. ¶ Declaraturus itaq3 q deus reddit unicuiq3 secundum opera eius, declarat hoc in principibus/continuando præcedentem sententiam q deus non respicit in iudicio principes plusq̄ alios. Et introducit diuinam iustitiam quæ quandoq3 exercetur repentina morte tyrannorum cum extinctione principatus. & mors quidem repentina describitur dicendo subito morientur / principes aliqui: extinctio uero principatus describitur subiungendo. et in media nocte curuabuntur populi & pertransibūt: & auferent uiolentū absq3 manu. Iuxta hebræum hr̄. & media nocte trement populus & transibunt: & facient recedere fortem non in manu. Describitur repētina mors principis in medio noctis. ita q in ipsa media nocte/audita repentina morte principis surgit populus tanq̄ tremens, eo q in illo principio sunt tanq̄ nesciētes quid agant: sed animæquiores electi transibunt discurrendo ciuitatem & facient recedere fortem (hoc est & facient ut in ciuitate non sit fortis: hoc est non sit aliquis princeps) & hoc facient non in manu: hoc est non occidendo nec percutiendo nec uiolentia aliqua sed consilio libertatis seruandæ/ex quo de9 liberauit eos de manu tyranni. ¶ Oculi. n. eius super uias hominum: & omnes gressus eorum considerat. Ratio mutationis tantæ redditur ex parte diuinæ gubernationis. describitur. n. deus uidens studia hominum & opera eorum omnia. ¶ Non sunt tenebræ et nō est umbra mortis: ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem. Ne obiiceretur diuinæ uisiōi q tenebræ aut umbra mortis impediunt diuinam uisiōem ab intuitu operantium iniquitatem, excludit elihu hæc impedimenta/dicēdo q nec tenebræ nocturnæ nec umbra mortis (hoc est loca horrēda præ se ferentia mortem: qualia sunt subterrāea loca) efficiūt q abscōdantur ibi hoc est in diuino intuitu, operātes iniquitatem. Et declarat per hoc q peccata commissa siue in tenebris nocturnis quo ad tempus/siue in locis obscu-

rissimis significatis per umbram mortis, uidentur a deo. Potest tamen altius interpretã-
do intelligi ꝙ elihu insinuat negationes & priuationes non impedire uisionem dei: con-
tra philosophos negãtes huiusmodi defectus cõpræhendi inter ea quæ uident̃ a deo.
¶ Nec.n. vltra in hominis potestate est/ vt veniat ad deum in iudi-
cium. Iuxta hebræũ hr̃. Quia non super hominem ponet adhuc: ad eun-
dum ad el in iudiciũ. Cerne prudens lector ꝙ elihu inchoauit primam distinctio-
nem/ describendo primum illius membrum in repentina morte principis &c. & quia in
eodem casu uerificatur quoq; diuina punitio absq; spatio pœnitentiæ, ideo anteꝗ alte-
rum primæ distinctionis membrum prosequatur/ inchoat distinctionem secundã: vz
ꝙ deus puniendo aliquos/ non dat quandoq; tempus pœnitendi & quandoq; dat. In-
choat autem manifestando primum huius distinctionis membrum dicens, quia nõ po-
net super hominem (hoc est in facultate hominis) adhuc ad eundum / hoc est tempus
amplius eundi, ad el/ deum fortem, in iudicium/ hoc est pro iudicio decreto pœnitenti-
bus. Et introducit̃ hæc clausula cum coniunctione quia/ ad manifestãdum ꝙ deus pu-
niuit tyrannum morte repentina priuando illum ex proposito diuinæ iustitiæ tempo
re pœnitentiæ post punitionem. Tria itaq; coinciderũt in illa iustitia: vz punitio prin
cipis/ extinctio principatus & priuatio temporis pœnitendi. ¶ Conteret multos
& innumerabiles: & stare faciet alios pro eis. Iuxta hebræũ hr̃. Frãget for
tes/ non inuestigatio: & fecit stare alios pro eis. Ecce alterum membrũ pri-
mæ distinctionis, in primo membro continetur contritio principum cum extinctione
principatus: in hoc uero contritio principum non extincto principatu. Et contritio qui
dem principum significatur dicendo franget fortes, & qm̃ non est sicut primus mod⁹
rarus/ sed frequens est iste modus diuinæ iustitiæ, ideo adiungitur non inuestigatio: hoc
est quorum non est inuestigatio. Non extinctio uero principatus significatur dicendo
& fecit stare alios pro eis/ proculdubio succedentes in principatu. ¶ Nouit.n. ope-
ra eorum: & idcirco inducet noctem & conterentur. Iuxta hebræũ hr̃. Ideo
faciet cognoscere opera eorum: & voluet noctem & conterentur. Alterũ
membrum secundæ distinctionis non solum scribitur sed infertur dicendo, ideo/ hoc est
quia quosdam punit absq; tempore pœnitendi, ideo consequens est ꝙ detur alterũ mẽ-
brum: quia quandoq; punit tollendo principem & principatum & tempus pœnitendi/
& quandoq; punit tollendo principem sed non principatum, ideo consequẽs est ut quã
doq; puniat dando tempus pœnitendi: hoc.n. reliquum erat. Et hic puniendi modus
describitur dicendo cognoscere faciet deus opera eorum .i. principum opera mala, &
uoluet noctem & conterentur. E regione prioris dicti (vz media nocte) dicit uoluet
noctem: iuxta consuetum loquendi modum significans noctis partem post mediã no-
ctem. consueuimus.n. dicere de sole post summum ascensum ad meridiem quum inci-
pit descendere ꝙ uoluit se: & hoc loquendi modo significatur secunda medietas noctis/
dicendo uoluet noctem. Et significatur per hoc ꝙ deus uoluet noctem quandoq; pu-
niendo: hoc est puniet extendendo contritionem pro tempore pœnitendi. utitur.n. hac
metaphora e regione contritorum media nocte. illorum.n. punitio caruit reuolutione
noctis/ quia extincti sunt media nocte: isti autem describuntur media quidẽ nocte (hoc
est quum minus crederent & funditus quiescerent) contriti/ sed cum reuolutiõe noctis:

hoc est cum tempore pœnitendi post percussionem concesso. Assumit autẽ metapho-ram ex nocte potiusq̃ ex die, tum quia nox congruit afflictionibus: tum quia inopina-tas describit punitiones, improuisum autem nocti quadrat. ¶ Quasi impios per-cussit eos in loco videntium. Iuxta hebræum hr. Pro impiis applausus eorum in loco videntium. Declarat illam particulam faciet cognoscere opera eorum, & dictio interpretata applaus⁹ / significat percussionem manuum: quæ quia so let fieri quandoq; iocando, ideo ad excludendum iocum dicit q̃ applausus eorum erit pro impiis: hoc est q̃ in loco publico quasi in spectaculo applaudent contritis princi-pibus non ioco sed pro impiis. declarat. n. modum quo deus faciet cognoscere opera eorum. Et intendit elihu per hoc dicere q̃ iob contritus est a deo cum reuolutiõe noctis ut possit pœnitere: percussus autem ut cognoscantur iniqua opera ei⁹ / & patiatur de-risiões publicas reputat⁹ impius, quas irrisiones ipse iob dixerat sibi inferri in cap. 30. ad mordendum. n. iobem ordinat elihu sermonem de modis diuinæ iustitiæ.

¶ Qui quasi de industria recesserunt ab eo: & omnes vias eius intel-ligere noluerũt. Ut peruenire facerent ad eum clamorem egeni: & au-diret vocem pauperum. Iuxta hebraũ hr. Qui ideo recesserunt a post eũ: & omnes vias eius non intellexerunt. Ad faciendum venire sup eũ clamorem pauperis: et clamorem pauperum audiet. Coniunctio ideo re-fertur ad causam peccati recessus a deo. & describuntur isti ideo recedẽtes a sequela dei & non intelligentes uias eius quia opprimũt pauperes. Auaritia itaq; principum ratio declinandi a lege dei describitur. & pauperum oppressio describitur a clamore eorum super deum tolerantem: & clamor pauperum describitur exauditus in contritione istorũ auarorum principum. Describitur autem exauditio in futuro, ad insinuandum q̃ deus non statim punit istos sed differt quandoq; punitionem eorum / tandem tamẽ exaudiet clamorem pauperum. Et per hæc quoq; intendit accusare iobem auaritiæ: & q̃ tandẽ deus audiuit clamorem pauperum conterendo iobem. Propter quod & subiungit. Ipso. n. concedente pacem / quis est q condẽnet, ex quo absconderit vultum / quis est qui contempletur eum: & super gentes & super oẽs homines. Qui regnare facit hominem hypocritam propter pecca-ta populi. Quia ista particula unicam compræhendit sententiam iuxta hebraicam ueritatem, ideo afferenda est simul ut iacet in hebræo. Et ipse faciet quiescere & quis impiabit / & celabit faciem & quis videbit eum: & super gentem & super hominem simul. A regnare hominem hypocritam / a decepto-re populi. Dictio interpretata decæptore / ponitur ad supplẽdum nomẽ quo carem⁹, significans eum qui facit impingere. princeps. n. hypocrita decipiendo populum facit eos impingere in opinionem bonam de eo. Non sat fuit elihu describere iobem contri-tum tandem propter suam auaritiam: sed quia iob dixerat in cap. 29. narrando suam olim prosperitatem deum fuisse secum / & in cap. 31. narrauerat sua multa opera bona, ideo elihu sub prætextu reddẽdæ rationis quare deus differt punitionem auarorũ prin cipum / quare differt exauditionem clamoris pauperum qui opprimuntur, describit (in genere tamen) iobem hypocritam: ut subiuncta eius uerba manifestant. Et nequaq̃ io-bis operibus bonis sed diuinæ authoritatis libertati ascribit prosperitatem præteriti tẽ-

poris dicendo.& ipse deus faciet quiescere aliquem absq; turbatione quacunq; , & quis impiabit ? quasi dicat nullus: nullus.n.censebit impium quem deus non turbat.credebat.n.elihu aduersitates euenire dũtaxat propter peccatum: & propterea dicit q͙ dante deo quietem alicui/nullus censet eum impium.& ipse deus celabit faciem/ hoc est ad instar celantis propriam faciem subtrahit iudicia sua quibus cognoscitur,iudex hominũ, & quis uidebit eum iudicem?quasi dicat rarus aut nullus durante occultatione faciei. Et quia has diuinas dissimulationes descripserat absq; explicatione hominum & uitiorum,ideo relatiue ad homines explicat dissimulationes istas fore tam super gẽtem q̃ super singularẽ hominẽ dicendo & super gentem & super hominem simul: relatiue uero ad uitia explicat dissimulationes istas respectu hypocritæ principis/ dicendo a regnare hominem hypocritam.est.n.ordo literæ & ipse faciet quiescere & celabit faciem tam super gentem q̃ super singularem hominem a pœnis quas meretur homo hypocrita regnans qui facit impingere populum.est.n.princeps hypocrita proponendo suas simulationes tanq̃ ponens offendiculum in quod impingat populus declinando a uero in falsum:hoc est in opinionem bonam de principe malo.Et nihil dicit̃ hic de peccatis populi ꝓpter quæ de⁹ faciat regnare hypocritã: qͩ tñ in uulgata æditione legit̃.

¶ Quia ergo ego locutus sum ad deum:te quoq; nõ prohibebo.Iuxta hebræũ longe aliter hr̃. Quia ad el eleuauit:toleraui/non destruam.Modus quo princeps hypocrita decipit populum describitur:vz colendo deum & orando ad deum eleuata uoce.oratio siquidem hypocritæ redditur pro ratione decipiendi populum/dicendo.quia ad el/deum fortem,hypocrita eleuauit/hoc est eleuata uoce dixit,toleraui non destruam:hoc est tu scis deus q͙ aliqua mala non puniui sed toleraui ne destruerem:hoc est ut euitarem scandala & magna mala. ¶ Si erraui / tu doce me. Iuxta hebræũ hr̃. Absq; videbo/tu doce me.Prosecutio est oratiõis hypocritæ/ petentis a deo.absq; uidebo/hoc est præter illud quod ego uidebo iudicandum/faciendum/uitandum,tu deus doce me/quid agendum/quid uitandum/quid iudicandum.si iniquitatem locutus sum/ vltra non addam.Iuxta hebræũ hr̃.si iniquitatem operatus sum/non addam.Sancta profecto oratio nisi esset simulata.docuerunt siquidem philosophi/principes mundi simulatos cultus dei , ut populus min⁹ putet pati se iniustum. ¶ Nunquid a te deus expetit eam quia displicuit tibi?Iuxta hebræũ hr̃. Nunquid a tecum emendabit illam?quia abominatus es.Descripto hypocrita tolerato a deo/non potest se continere elihu quin manifestet explicite q͙ iobem pinxerit propriis coloribus.iobi siquidem dicit nunquid a tecum/subaudi prodiet quod emendabit ipsam hypocrisim.Et in idem redit sensus si legitur restituet ipsam.obstinatus.n.describitur iob in sua hypocrisi.Et eiusmodi obstinatio significatur dicendo nunquid a tecum qͩ emendabit illam?quasi dicat nequaq̃.& ratio subiungitur quia abominatus es emendationem/dicendo te esse iustum & deum non fecisse iustitiam.tu.n.cepisti loqui ⁊ non ego.Iuxta hebræũ hr̃.quia tu eliges ⁊ non ego.Rationem reddit elihu quare ipsum iobem sic uituperauerit.quia tu eliges/hoc est quia tu post percussionem elegisti disputare de iudiciis dei,& non ego/elegi hanc materiam quæ cogit me ad dicendum ista pro defensione diuinæ iustitiæ.Futurum eliges ad insinuandum perseuerantiam electæ materiæ ponitur,q͙ si quid nosti

meliꝰ loquere. Iuxta hebræũ hr̃. & quid sciuisti loqui? quasi dicat nihil. Arguit iobem ꝙ quum elegerit uiam impœnitentiæ profitendo se iustum/ nihil sciuerit dicere ad tuendam suam iustitiam.

¶ Viri intelligẽtes loquãtur mihi: & vir sapiẽs audiat me. Iob aũt stulte locutꝰ ẽ: & verba illiꝰ nõ sonãt disciplinã. Parui refert ꝙ hebraice hr̃. Viri cordis dicẽt mihi: & vir sapiẽs audiẽs me. Iob nõ sapiẽdo loquetur: & verba eiꝰ nõ intelligẽdo. Indignũ censet iobẽ ẽt ut audiat sermones ipsius elihu: dicendo ꝙ hoĩes cordis debent esse alloquentes ipsum elihu & sapiens debet esse audiens eũ, iob aũt perseuerabit loquendo absq; sapientia & absq; intellectu. Et per uiros cordis intelligit hoĩes seruantes cor mundũ/ uel saltem redeuntes ad cor: per sermonem uero absq; intellectu intelligit sermonem uacuũ sñtiis dignis ut intelligãtur. ¶ Pater mi probetur iob vsq; ad finem. Parui refert ꝙ hebraice hr̃. vsq; semper. Cõuertendo sermonem ad deum, supplicat elihu deo tanq̃ patri suo / tanq̃ patri iustorum: ad tollendam suspitionem odii seu liuoris aduersus iobem/ ad insinuandum ꝙ ex amore iustitiæ & iustoꝝ (utpote filiorum dei) petit ut perseueret punitio iobis usq; semper: utpote impœnitentis. Et dictio interp̃tata probetᷣ/ rectius hoc in loco interp̃taretur discernatᷣ: qm̃ non ad probandũ sed ad discernendũ iobem a iustis petit perseuerare afflictionem. Potest tamen quadrare probetur/ intelligendo ꝙ elihu utitᷣ uocabulo iobis appellantis suã afflictiõem nõ punitiõem sed ꝓbationem: ita ꝙ illudendo iobi dixerit probetur usq; semper / nõ finiatur ista probatio: hoc est ista afflictio quam non ueretur uocare probationẽ. ne desinas ab hoĩe iniq̃tatis. Iuxta hebræũ hr̃. super respõsionibꝰ in viris iniquitatis. hoc est affligatur semper propter responsiones suas solitas in uiris iniquitatis: hoc est quia respõsiones eius sunt responsiões uiri iniqui. ¶ Qui addidit super peccata sua blasphemiã. Iuxta hebræũ hr̃ scelus. est. n. dictio illa quæ significat peccatum ex contemptu: qa addidit super priora peccata auaritiæ & hypocrisis / pctm̃ cõtemptus tã hoĩum q̃ dei. utrũq;. n. subiungit. inter nos interim cõstringatur/ & tunc ad iudiciũ ꝓuocet sermonibꝰ suis deum. Iuxta hebræũ hr̃. inter nos plaudet & multiplicabit dicta sua ad eũ. Describitur iob contẽnens socios ad instar plaudentis percussiõe manuũ. nõ ꝙ iob leuitatem hanc cõmiserit: sed quia iob dixerat se conuertere sermones suos ad deum disputaturꝰ cum deo potiusq̃ cum hoĩbus, interp̃tatꝰ est elihu ꝙ iob despexerit socios/ & ꝙ paruipenderit deum multiplicando dicta sua ad deum disputando: quum tñ secũdum ueritatem iob ideo non cum hoĩe sed cum deo cãm suam agere diceret quia non homo sed deus uidebat intima cordis eius & ueram rationem afflictionis eius. ¶ Et tu prudens lector potes facile perpendere ꝙ ideo elihu distinxit suprascriptos modos diuinæ iustitiæ & dilatiõem punitionis hypocritaꝝ/ ut confutaret iobem secundũ utrũq; tempus: ꝓsperitatis vz. p̃teritæ & aduersitatis præsentis. accusat. n. eum hypocrisis in ꝓsperitate, & ꝙ ideo tũc reputatus est iustus quia deus differebat punitionẽ eius: accusat quoq; eum obstinationis in aduersitate/ ꝙ deo dante ei post percussionem tẽpus pœnitendi abominetur pœnitentiã. finis. n. huius capituli testatur ꝙ ad cõfusionem iobis dicta sua ordinauerit elihu.

Rñdit

RESpondit igitur elibu, & hec rursus locutus est. Iuxta hebræum habetur. Et respondit elibu & dixit. Insinuatur quod elihu expectauit an iob responderet aliquid: & iobe tacente/ ipse prosecutus est responsionem promissam ad dicta iobis assumpta in cap. 33. ¶ Nunquid equa tibi videtur tua cogitatio. Sententia optime redditur: iuxta hebræum enim scribitur. Nunquid hoc cogitasti ad iudicium? hoc est nunquid hoc quod subiungam cogitasti quadrans iudicio/ quadrans recto discursui rationis? quasi dicat minime. intendit. n. subiungere quod iobis dicta contra sese pugnant. Vt diceres iustior sum deo. Iuxta hebræum habetur. Dixisti iustificare ego ab el. ita iacet in hebræo. Recolito tamen quod diximus in cap. 32. vers. quod præpositio hebraica anceps est ad præ uel ad ab. & quia interpretes intellexerunt tam ibi quam hic significari præ, ideo transtulerunt comparatiuum: nos autem exacte scrutando quid quadrat tum ueritati tum contextui/ transferri fecimus ab. nam falsum est quod iob dixerit iustior sum deo: uerissimum autem est quod iob dixit se iustificaturum causam suam apud tribunal diuinum: ut clare patet in cap. 23. Contextui quoque subiunctorum dictorum a iobe minus quadrat illud iustior sum deo: & ualde quadrat hoc/ scilicet iustificabor ego ab el: ut clare patebit. Nec mireris ob incongruum sermonem/ iustificare ego ab el: quoniam ut uerbum uerbo redderetur translatum est sic: dicendum enim fuisset iustificari me ab el/ uel iustificans ego ab el. & est sensus/ iustificans causam meam ego iudicante deo. ¶ Dixisti enim non tibi placet quod rectum est/ Vel quid tibi proderit si ego peccauero? Iuxta hebræum habetur. Quia dices quid proderit tibi/ quid prodero a peccato meo? Ecce alia iobis dicta/ contraria illi dicto iustificabor ego ab el. & ad insinuandum quod iob perseuerat in his dictis utitur futuro quia dices. Dictum autem iobis ad deum quid proderit tibi, ad significandum quid proderit iustitia mea tibi deus affertur. Et dixit hoc iob in cap. 10. sub aliis uerbis: uidelicet si iustus fuero non leuabo caput. Sensus autem subiuncti dicti quid prodero a peccato meo/ est quid prodero recedendo a peccato meo. Et dixit hoc iob in cap. 9. sub aliis uerbis: videlicet si lauero me aquis niuis balneabis me in fouea. Quia igitur ista iobis dicta significant quod tam innocentia quam pœnitentia inutilis est apud deum/ & primum iobis dictum sonat quod ipse obtinebit iustificationem a deo, ideo elihu dicit iobi nunquid cogitasti hoc esse secundum iudicium/ arguendo eum quod hæc dicta non sunt secundum iudicium: utpote quæ sibiinuicem aduersantur. Et hinc clare patet quod contextus exigit interpretationem quam elegimus. longe enim ab elihu proposito est iustior sum deo: & directe aduersatur secundo inductis iustificans ego ab el. hactenus enim elihu impugnauit hoc dictum iobis absolute: modo autem impugnat illud idem argumento ad hominem: hoc est ex propriis dictis ipsius iobis. quonam pacto dicis te iustificandum a deo, quum dicas quod tam iustitia innocentis quam iustitia pœnitentis non prodest apud deum?

¶ Itaque ego respondebo sermonibus tuis: & amicis tuis tecum. Parui refert quod hebraice legitur. Ego reddam tibi verba: & socius tuis tecum. Iactat se quod id quod nescierunt socii perpendere in uerbis iobis ipse perpendit/ & reddet tam iobi quam sociis quod debetur dictis uerbis, intendit. n. explanare quid ueri & quid falsi continetur in

istis ultimo recitatis, omittẽdo primum: quia aduersus illud satis putat se dixisse in præcedentibus. ¶ Aduerte hic q̃ iob dixerat hæc ad hunc sensum: videlicet q̃ non oportet prodesse homini ad bona præsentis uitæ tam innocẽtiam q̃ pœnitentiam: elihu autem (ut subiuncta testantur) discutit introducta dicta absolute. Considera quoq; prudens lector q̃ q̃uis apud iobẽ & ueritatẽ magni referat dicere hæc absolute / & dicere hæc relatiue ad bona præsentis uitæ, apud socios tamen iobis & elihu paria sunt hæc: quoniam præmia & pœnas præsentis duntaxat uitæ admittebant: & consequẽter apud eos erat idem dicere q̃ innocentia & pœnitentia non prosunt / & dicere q̃ non prosunt ad bona præsentis uitæ. & propterea elihu discutit hæc dicta absolute / tanq̃ loquens in idiomate suo. ¶ **Suspice celum et intuere.** Intendens elihu discutere dicta iobis / ostẽdit primum quid ueritatis continent: q̃ videlicet iustitia hominis non prodest deo & iniquitas hominis non nocet deo. Et assumit argumentum a sensu: hoc est ab iis quæ ad sensum uidemus: videlicet ex hoc q̃ cœli sunt ita eleuati supra nos ut nec prodesse nec nocere possimus cœlis: multo ergo minus possumus prodesse aut nocere deo, qui est secũdum naturam longe excælsior nobis q̃ sint cœli eleuati secundum locum. **et contẽplare ethera q̃ altior te sit.** Iuxta hebræum habetur. **et vide celos eleuauerunt prę te.** Vis argumenti iam declarata est. ¶ **Si peccaueris quid ei nocebis?** Iuxta hebræum habetur. **Si peccasti / quid operaberis in eo?** quasi dicat nihil. Et excludit ab actu peccandi efficaciam attingendi deum / dicendo q̃ nihil operabitur in deo: quod plus excludit q̃ non nocere deo. peccata siquidem filii q̃uis quandoq; non noceant patri, operantur tamen in patre ingerendo illi mœstitiã. **et si multiplicate fuerint iniquitates tue / quid facies contra eum?** Iuxta hebræum habetur. **et multiplicarunt rebelliones tue / quid facies ei?** Peccata ex contemptu quæ præcipue uidentur attingere deum (quia deus ipse contemnitur) excluduntur ab efficacia faciendi aliquid deo. Et uerum dicitur / loquendo de deo in seipso, secus autem est loquendo de deo in nomine regno aut lege eius: quia deus inseipso in nullo penitus mutatur ex peccatis aliorum / quantuncunq; despicientium eum, sed nomen eius sed filii eius sed præcæpta eius læduntur peccatis nostris. ¶ **Si iuste egeris / quid dabis ei?** quasi dicat nihil. & pronomen ei demonstrat deum in seipso. & est sensus quid dabis redundãs in deum in seipso. **aut quid de manu tua accipiet?** quasi dicat nihil. & est similiter sensus q̃ deus de sacrificiis tuis nihil redundans in ipsum deum accipit. Ita q̃ nec ex interna iustitia hominis nec ex exterioribus sacrificiis & oblationibus prodesse aliquid deo dicitur. Et uerum est loquendo de deo in seipso, secus autem est loquendo de nomine dei: quoniam ad glorificandum nomen dei / ad adimplendum præcæpta eius / ad multiplicandum filios regni eius, operantur ualde iusta & sancta opera hominum. ¶ **Homini qui similis tui est / nocebit impietas tua: et filium hominis adiuuabit iustitia tua.** Interpres addidit uerba nocebit & adiuuabit. in hebræo enim sine uerbo est sermo: quia subintelliguntur repeti uerba prius dicta: uidelicet uiro sicut tu operabitur seu faciet impietas tua, & filio hoĩs dabit iustitia tua. Attulerat prius rõnem ex cælsitudine dei maiore cælsitudine cœlorum, adiũgit mõ alteram rõnem ex parte hoĩs: quia

sc; homo homini est similis, ideo iustitia seu iniquitas hominis attingit alterum hominẽ operando in eo bonum uel malum: per hoc insinuans ꝙ deum a cuius similitudine ualde deficimus/opera nostra non attingunt.

PRopter multitudinem calumniatorum clamabunt. Postq̃ elihu declarauit quid ueri habent illa iobis dicta quid proderit tibi &c. intendit declarare quid falsitatis continent. manifestauit enim ꝙ uerificantur quo ad hoc ꝙ opera nostra nihil mutant in deo: manifestat modo falsum esse ꝙ opera nostra non ꝓsint uel obsint quo ad hoc ꝙ exaudiamur a deo. Et quoniam contingit quandoq; oppressos ab hominibus clamare ad deum & non exaudiri, reddit rationem quare non exaudiuntur: quia vc; non debito modo clamant. Introducit itaq; oppressos ab hominibus multiplicantibus fraudes (quos interpres calumniatores appellat) clamantes ad deum. et eiulabunt propter vim brachii tyrannorum. Iuxta hebræũ hr. clamabunt a fortitudine multorum. Oppressis fraude, adiungit oppressos uiolentia / similiter clamantes. ¶ Et non dixit. Subauditur multitudo clamantium. Vbi est deus qui fecit me/qui dedit carmina in nocte. Qui docet nos super iumenta terre: & super volucres celi erudit nos? Hebraice hr. Vbi eloha factor meus: dans cantus in nocte. Docens nos pre bestiis terre: & pre volatilibus celi sapientificabit nos? Clamor oppressorum absq; agnitione cælsitudinis diuinæ & beneficiorum dei quæ confert hominibus/describitur: ad insinuandũ ꝙ clamor ad deum prodest quidem ad hoc ut exaudiat deus, sed ꝙ quandoq; non prosit/prouenit ex hoc ꝙ clamorem non comitatur agnitio diuinæ cælsitudinis/non comitatur gratiarum actio pro tot beneficiis quæ cõfert deus homini. Et cælsitudo quidem diuina scribitur dicendo ubi. ex loco enim cælsitudo significatur: omnes enim uenerantur deum in cœlis. Beneficia uero subiungũtur, tum creationis / dicendo factor meus: tum reuelationis per somnia & uisiones/ dicendo dans cantus in nocte: tũ intellectualis luminis ad ea quæ sunt sapientie & prudentiæ / dicendo docens nos &c. ¶ Ibi clamabunt & non exaudiet: propter superbiam malorum. Iuxta hebræũ habetur. Ibi clamabunt & non respondebit: a facie superbie malorũ. Introducit elihu alios clamantes ad deum qui similiter non exaudiuntur propter aliam causam: vc; propter superbiam. Vbi aduerte ꝙ primos clamantes descripsit non exaudiri quia non dixerunt ubi eloha &c. istos autem introducit clamantes ibi (hoc est agnoscendo ubi eloha) & tamen deus non respondebit exaudiendo a facie superbiæ malorum: hoc est propter superbiam malorum operum eorum qui clamant. Duas itaq; causas non exaudiendi affert: alteram ex deficiente gratitudine/ alteram ex appolita excellentia operum malorum. Et per has extremas causas comprǽhendit medias: non ergo inutiles sunt iustitiæ nostræ ad hoc ut exaudiamur.

¶ Non ergo frustra audiet deus: & omnipotens causas singulorum intuebitur. Iuxta hebræum habetur. Tantum falsitas non audiet el: & saddai non videbit illud. Explicat elihu quorsum tendũt hæc quæ discutit circa iobis dicta: tendunt. n. ad hoc ꝙ falsum est deum non uidere opera nostra nec audire preces nostras. Et dicit tantum falsitas ꝙ deus non audiet &c. ad insinuãdum ꝙ dicta

iobis licet contineant ueritatem (tum quo ad hoc q opera nostra nō mutant aliquid in deo/tum quo ad hoc q sæpe non exaudimur a deo propter impedimenta ex parte nostri) quo ad hoc tamen q deus non uidet opera nostra & q deus non audit preces nostras/falsa sunt. Et est sermo de uidere & audire nō solum speculatiue sed practice: eo modo quo qui gubernat/uidet & audit pertinentia ad regimen suum. Et loquit᷑ de deo humano more / distinguendo uidere & audire: quum in deo non sit huiusmodi distin-ctio, quia est actus purissimus.

¶ **Etiam quum dixerit non considerat.** Iuxta hebræū hr̄. **Etiam q dices non uidebis eum.** Non sat fuit elihu declarare q propter impedimenta ex parte nostri sæpe non exaudimur: sed adiungit rationem quare exauditio sæpe differtur. hu-iusmodi.n. dilatio argumentum præbet hominibus q non prosunt uel obsunt opera nostra ac preces nostræ. Introducit itaq hominem arguentem q deus non uidebitur puniens ex eo q tardat punitio, dicendo ēt q dices/promittendo impunitatem, nō ui-debis eum: hoc est ne timeas iram dei quia non uidebis eum punientem. **iudicare co-ram illo.** Iuxta hebræum hr̄. **iudicium coram eo.** Responsio est ad promittentem impunitatem ex tarditate. respondet siquidem q q̄uis tu dicas non uidebis eum puniē tem, attamen iudicium est coram deo/subaudi decretum. Et ideo subiungit᷑. **et expe-cta eum.** iudicium quidem decretum est coram deo / sed quia tardat expecta illud.

¶ **Nūc.n. non infert furorem suum: nec ulciscitur scelus ualde.** Iuxta hebræum hr̄. **Et nunc quia non uisitauit furor eius: & non sciuit incre-mentum ualde.** Ratio redditur quare diuinum differtur iudicium quo ad executio nem, tum ex parte modi quo deus procedit ad puniendum: quia non uisitat ulciscendo in furore. homines.n. qui furore acti ulciscuntur/non tardant: deus autē ideo nunc (hoc est in tempore præsenti quo uellemus uidere iudicia dei contra iniquos) differt ultionē. quia non uisitat in furore. Tum ex parte mensuræ scelerum. reuoca prudens lector ad memoriam uerbū dei ad abraham/ nōdum sunt completæ iniquitates amorræorum: & intelliges hæc. statuit deus quandam iniquitatum mensuram relatiue ad talem pœnam in hac uita: & interim q impletur mensura illa/differt punire usq quo completa fuerit. Hoc statutum ipse deus reuelauit abrahæ/hoc statutum tāgit elihu dicendo & non sci-uit incrementum ualde. Causa metri transpositæ sunt dictiones. est enim sensus ac li-teræ ordo/& sciuit incrementum non ualde. Ratio quare deus differt, est quia sciuit in-crementum iniquitatum non ualde / non plenum respectu statutæ mensuræ. Et utraq ratio dilatæ ultionis diuinæ in hac uita uera est.

¶ **Ergo iob frustra aperit os suum: & absq scientia uerba multipli-cat.** Iuxta hebræū hr̄. **Et iob in uanitate aperiet os suū: in nō scire uer-ba multiplicabit.** Quia iob in principio capituli recitata & in toto hoc capitulo ab elihu discussa/dixerat relatiue ad exaudiri quo ad bona tantum p̄sentis uitæ, & elihu declarauerat q bona opera & preces rite oblatæ ꝓsunt ad hoc ut exaudiātur: ideo cōclu dit elihu arbitrans se confutasse iobem q iob perseuerabit aperiendo os suum in uani-tate operum bonorum & multiplicabit uerba absq scientia.

Addidit quoq; elihu & dixit. Sustine me paululũ & indicabo tibi. Insinuatur aliud hoc est quartum sermonis principium: & propterea rogat expectari adhuc paulum, uidebatur. n. excedere mensuram loquendi, ex quo iam tertio incœpat loqui/ & null9 sociorum iobis locutus fuerat quarto. quia adhuc habeo quod pro deo loq̃r. Iuxta hebræũ hr̃. quia adhuc ad eloha verba. hoc est quia adhuc supersunt uerba in fauorẽ eloha .i. dei iudicis. ¶ Repetam scientiam meam a principio: & operatorem meum probabo iustum. Iuxta hebraũ hr̃. Eleuabo scire meum in a longinquo: & operatori meo dabo iustitiam. Promittit duo, alterum spectans ad loca sermonis assumenda: vz ꝙ ratiocinabitur eleuãdo suam scientiam ad ea quæ longe distant a præsenti materia. Et uerum dicit quo ad hoc postremum: quia argumentum assumet diffuso sermone a nubibus pluuiis uẽtis & aliis eiusmodi/ quæ lõge distant a præsenti materia de qua erat disputatio. Alterũ spectans ad finem intentum/ dicendo & operatori meo dabo iustitiam. ad hoc. n. uniuersum dirigit sermonem ut defendat iustitiam dei/ quam putabat accusari a iobe. Et dicit operatori meo, ad insinuandum ꝙ debitor est pro suscæpto beneficio ad defendendum iustitiã dei eo ꝙ fecit eum. ¶ Et tu prudens lector intelliges quoq; ex his pollicitis ab elihu/ non solum modum ac finem sermonis subiuncti/ sed etiam subiuncti sermonis partes duas ordine retrogrado. nam primo tractabit de iustitia dei: & deinde argumẽta sumet ex longinquo. ¶ Vere enim absq; mendacio sermones mei. Parui refert ꝙ hebraice hr̃. Quia profecto non falsitas sermones mei. Daturum se deo iustitiam aduersus iobem confidit & probat. ex parte quidem sermonum/ quia absq; falsitate sunt: ex parte uero scientiæ subiungit. et perfecta scientia probabitur tibi. Iuxta hebræũ hr̃. perfectus scientiis tecum. De seipso elihu dicit iobi perfectus scientiis est tecum: ita ꝙ nulla scientia deest/ nulla falsitas admiscetur.

¶ Deus potentes non abiicit: quum & ipse sit potens. Legẽdum est. Ecce el potens: & nõ abominabitur potentem robore cordis. Hacten9 elihu impugnauit iobis dictum primum: vz iustificaui. modo intendit consequenter arguere reliqua iobis dicta recitata in cap. 33. vz occasiones inuenit & reputauit me inimicum sibi & reliqua. intendit. n. confutare hanc sententiam. Et ad hoc utitur duabus distinctionibus: altera inter potentem & pauperem/ altera inter impium & iustum hominem: declarando ꝙ quia deus non discernit in iudiciis inter potentem & pauperem/ sed inter impium & iustum, clare apparet ꝙ deus nullum reputat inimicum sibi nisi impiũ/ aduersus nullum quærit occasiones sed homo reddendo se impium constituit se inimicum dei. Dicturus itaq; hæc elihu, inchoat a prima distinctione/ incipiendo a potentibus: ꝙ scilicet deus non odio habet potentes/ non quærit occasiones aduersus eos, dicendo ecce in manifesto est el/ id est deus fortis, potens non abominabitur potentem. Rationem non abominandi/ explicat similitudinem, dicendo potens non abominabitur potentem. similitudo. n. inter aliquos ratio est naturalis non odii sed amoris. Et q̃m inter hoĩes cõtingit p accidẽs quãdoq; ꝙ potẽs abominat᷑ potentẽ ꝑpter robur cordis, ideo ad hoc accidens excludendum a deo/ apponit robore seu fortitudine cordis. rex siquidem aliquis abominatur regem alium propter amplitudinem cordis ad subiicien-

dum regnum illius sibi: ad insinuandum uero q hoc non habet locum in deo (qui est dominus omniū) dicit ecce el potens non abominabitur in robore cordis potentē hoīem. ℟ Sed non saluat impios. Iuxta hebræū hr̃. Nō viuificabit impium. Secundam inchoat distinctionem: metrico. n. more transponuntur particulæ. et iudiciū pauperibus tribuit. Ecce alterum membrum primæ distinctionis. in qua clare dicit q deus non abominatur potentem nec pauperem, sed tribuit pauperum iudicium: hoc est ita iudicia exercet in pauperes sicut in potentes & econtrario. ℟ Non auferet a iusto oculos suos. Ecce alterum membrum secundæ distinctiōis. in qua manifeste dicit q deus non uiuificabit impium, a iusto autem homine non subtrahet oculos suos. Appellat subtrahere oculos/permittere q iustus affligatur: sicut appellat non uiuificare impium/affligere uitam impii etiam priuādo quandoq; eum uita. et reges in solio collocat in perpetuū/ꝛ illic eriguntur. Iuxta hebræū hr̃. et reges ad solium, ꝛ fecit sedere eos in perpetuū ꝛ eleuati sunt. Propositis duarū distinctionū mēbris quattuor, declarat illa mixtim/sicut & mixtī ꝓposuerat. & inchoat a primo: vcʒ q deus nō abominatᷣ potētes/declarādo hoc in regibꝰ quo ad tria. primum est q facit eos regnare/dicendo & reges ad solium: subauditur diligit. Secundum est q facit eos regnare in perpetuum, tum durāte eorum uita/tum in successione filioꝝ in regno. Et per hoc significatur q non pœnitet deum fecisse reges. Tertium q eleuauit eos successibus prosperis.

¶ Et si fuerint in catenis: ꝛ vinciantur funibus paupertatis. Parui refert q hebraice hr̃. Et si ligati in vinculis: capiētur in funibꝰ afflictiōis. Quum declarauit q deus amat potentes, subiungit q etiam eos punit propter eorum iniquitates: ut declaret q deus nō uiuificat impium. & propterea introducit reges redactos in uincula afflictionis. Et ad differentiam uinculorum corporeorum exponit uincula funes afflictionis: perinde acsi dixisset. & si fuerint afflicti afflictione tali ut nō possint seipsos liberare a tali afflictione/quemadmodum uincti nequeunt se a uinculis absoluere. ℟ Indicabit eis opera eorum ꝛ scelera eorum: quia violēti fuerunt. Hæc ultima uerba legenda potius iuxta hebraicam literam essent. quia inualuerunt. & ad iniquitates regum referuntur. Ipsa afflictio regum exponitᷣ ab elihu, q est nuncia dei/indicans q inualuerunt scelera regum. ℟ Reuelabit quoqʒ aurē eorum vt corripiat: et loquetur. Iuxta hebræū hr̃. Et reuelauit aurem eorum ad castigationem: ꝛ dixit q reuertantur ab iniquitate. Ipsamet afflictio interpretatur ab elihu locutio dei & detectio auris regum ad hoc ut reuertantur ab iniquitate. Et appellat eam detectionem auris, quia prosperitas sæpe est tanq̄ uelamen auris impediens a percæptiōe diuini sermonis: impedit. n. homines ab obedientia diuinorum præcæptorum. hoc. n. impedimentum subtrahit afflictio: & propterea dicitᷣ q deus affligēdo reuelat aurem eorum. ℟ Si audierint ꝛ obseruauerint. Parui refert q hebraice hr̃. Si audient ꝛ seruient. subauditur deo: hoc est si audierint diuinam monitionem/& humiliauerint se parendo uniuersorum domino ut serui. complebunt dies suos in bono/et ānos suos in gloria. Legendum est. in dulcedinibus. Cerne impium afflictum & pœnitentia iustificatum nō derelictum a deo describi. ℟ Si autem non audierint: transibunt per gladium/ꝛ consu-

mentur in stultitia. Parui refert quod hebraice habetur. in non scire. Ecce nõ uiuificatio impiorum describitur per interitum gladio quo ad pœnam/& per non scire quo ad culpam: quia vz non sapuerunt ad hoc ut pœniteret eos scelerum suorum.

¶ Simulatores & callidi prouocant iram dei. Iuxta hebræũ habetur. Et hypocritæ cordis ponent furorem. Non sat fuit elihu declarasse in genere potentum qualiter deus iudicia sua exercet in iustos & impios/sed descendit ad speciem hypocritarum: non ualens se continere a morsu iobis/quem iam pinxerat hypocritam. Et dicit hypocritæ cordis ad differentiam hypocritarum non ex intentione hypocrisis sed ex facto: quales sunt iniqui, multa tamen bona & religiosa opera efficientes non ut fallant alios/non ut appareant boni: hypocritæ. n. cordis & sunt mali & faciunt bona ut appareant et habeantur boni. Ponunt autem furorem diuinum supra se prouocando celerem uindictam diuinam. dicit. n. hoc contra iobem in ætate uirili percussum a deo: ut subiuncta clarius insinuant. neqz clamabunt quum vincti fuerint. Iuxta hebræũ habetur. non clamabunt quod ligauit eos. Describuntur hypocritæ ligati funibus afflictionis (quemadmodum descripti sunt reges) sed nõ propterea recurrẽtes ad deũ/ agnoscendo & confitendo quod deus ligauit eos propter ipsorum iniquitates. & ideo pœna eorum subditur. Morietur in tempestate anima eorum: & vita eorum inter effeminatos. Iuxta hebræũ habetur. Morietur in pueritiis anima eorũ: & vita eorum in præparationibus. Accelerationem mortis hypocritarum describit. & quod prius dicit in pueritiis/ declarat subiungendo in præparationibus. describitur siquidem immatura ætas a præparationibus, eo quod homines in ætate uirili uacant ad hoc ut parent & sibi & filiis & familiæ opportũa. Idem autem significatur per animam & uitam. mordet siquidem iobem / qui dicebat se iam morti propinquum.

¶ Eripiet de angustia sua pauperem: & reuelabit in oppressione aurem eius. Ad perficiendum proposita membra distinctionum/declarat (summarie tamẽ) deum sic se habere erga pauperem quemadmodum erga potẽtes. Et ad duo capita colligit dei officia erga pauperem. alterum est detegere aurem eius mediante oppressione: alterũ est liberare eum ab afflictione. ambo. n. hæc descripta sunt circa reges: & ideo intelligenda sunt ut supra scriptum est.

Igitur saluabit te de ore angusto latissime: & non habente fundamẽtum subter se. Iuxta hebræũ habetur. Et etiam fecit incitare te ab ore angustatoris/latum non angustum pro ea. Postquam elihu credidit se confutasse illa iobis uerba reputauit me inimicum sibi, intendit consequenter confutare alia subiuncta: vz posuit in neruo pedem meum. & continuando sermonem inceptum a iudiciis dei erga potentem & pauperem / erga iustum & impium & in specie hypocritam, descendit ad indiuiduum/iobem sz: & præmia prius/deinde documenta proponit. Quũ itaqz dixisset tam de potentibus quam de pauperibus quod deus corripit eos pro iniquitatibus eorum inuitando ad pœnitudinem/& si resipuerint ducent in bonis dies suos, applicat hæc ad iobem/dicendo. & etiam deus fecit te incitare ad resipiscendum ab oreangustatoris: hoc est tanquam loquens tibi per os ãgustatoris: hoc est loquendo tibi angustando te tot afflictionibus/ beneficium quod deus confert tam potenti quam pauperi detegendo per afflictionem aurem eorum contulit etiam tibi. Simile quoqz præmium subiungit/

dicendo pro ea afflictione seu angustia erit tibi latum nō angustū: hoc est latitudo absq; angustia aliqua. hoc est enim praemium quod promittit pœnitenti. Et per hoc mani feste significatur liberatio ab omni afflictionis angustia. Et quia non sufficit liberari a malis/sed opus est assequi bona prosperitatis, adiūgit. requies autē mense tue erit plena pinguedine. iuxta hebraū hr. et descendet mensa tua plena pinguedinis. Dictio interpretata descendet/significat descendere non qualitercunq; sed cum quadā suauitate. Et significatur per hoc q aduenict iobi pedetētim opulentia tāq; suauiter descendens a deo. non. n. promittit q statim redibit ad opulentiam. ¶ Causa tua quasi impii iudicata est. Iuxta hebraū hr. Et officium impii implesti. Dictio interpretata officium/significat id quod cōgruit alicui: uerbi gratia id quod cōgruit ciui/id quod congruit principi/id quod congruit uxori/& sic de aliis: & ppter ea interpretata est officium. nam sensus ē & tu iob impleuisti qd cōgruit impio. hic. n. sensus optime redditur dicendo & officium impii impleuisti/ fecisti plene opera impii. Et hinc inchoat documenta ad arguendum iobem de illis uerbis posuit in catena pedē meum. intellexerat. n. elihu metaphoram iobis q per hoc significat legem dei. & quoniā interpretatus est q iob querula uoce assimilauerit praecaepta dei catenae seu compedi, ideo sub specie documentorum utilium ualde homini proponit praecaepta dei pertinētia ad principem seu iudicem ciuitatis/qualis fuerat iob. causam & iudicium recipies. Iuxta hebraū hr. officium & iudicium sustentabunt. Si ad cor redieris, non solum sanitatem & opulentiam assequeris/sed etiam ex eo q implesti officium impii/utilitas haec proueniet q officium & iudicium sustentabunt te ne cadas: habebis semper prae oculis officiū pncipis quo fungeris & ius qd debes dicere/& sic sustētaberis. ¶ Nō te ergo superet ira ut aliquem opprimas. Iuxta hebraū hr. Quia ira/ne quando incitet te in percussione. Adiungit antedictae sustentationis rationem ex parte dei/quia ira (hoc est iustitia uindicatiua) subaudi manet apud deum. & effectum irae subiungit ne quando percussione incitet te/ad instar iumentorum quae incitantur ad ambulandum percussionibus. nec multitudo donorū incliner te. Iuxta hebraū hr. et multitudo precii non faciet declinare te. Documentum alterum ualde necessarium iudici adiungitur/ut non corrumpat multitudine pecuniae, & ratio subiungitur. Depone magnitudinem tuam absq; tribulatione: & omnes robustos fortitudine. Iuxta hebraū hr. Nunquid estimabit diuitias tuas: non in auro & omnibus fortitudinibus potentie. Ex parte dei reddit rationem quia deus non aestimabit diuitias tuas siue in auro siue in qbuscūq; facultatibus consistentes, sed puniet te si pecunia corrumperis. ¶ Ne protrahas noctem: ut ascēdant populi pro eis. Iuxta hebraū hr. Nō cupies nocte: ad incidendum populos pro eis. Documentum tertium tyrannici principatus cupidinem prohibens / proponit. ne cupias nocte (hoc est occulte) operari ad diuisionem populorum ut usurpes loca eorum: hoc est pncipatus quos populi obtinēt liberi. ¶ Caue ne declines ad iniqtatē: hāc. n. cepisti seq post miseriā. Iuxta hebraeum hr. Caue ne te uertas ad iniqtatē: qa sup hoc elegisti ab afflictiōe. Postremū documētū uniuersale ē/monēs ne redeat ad quācūq; iniqtatē: qa super hoc (scilicet pœnitudine iniqtatis) elegisti liberari ab afflictiōe, alloquitur. n. iobē acsi resipuisset.

¶ Ecce deus excelsus in fortitudine sua. Iuxta hebræũ hr. Ecce el faciet inualescere in potentia sua. Promittit elihu iobi resipiscenti/ in ꝓmptu fore deũ utentem sua potentia ad faciendum inualescere bonum corporis iobis successib⁹ prosperis. Et addidit hanc promissionem/quia iob dixerat plagam suam incurabilem. et nullus ei similis in legislatoribus. Iuxta hebræũ hr. quis sicut ipse doctor? Documenta omnia antedicta non sua sed dei esse dicens elihu/manifestat quorsum hæc dixerit: vꝫ ad insinuandum ꝙ deus legem suam dedit non quasi catenam ad uinciendum homines/sed tanq̃ doctrinam ad instruendum homines. ¶ Quis poterit scrutari vias eius? Iuxta hebræũ hr. Quis præcepit super eum viam eius? Probat quod dixerat: vꝫ quis sicut ipse doctor. Probat autem primo ex eo ꝙ ẽ doctor supremus: utpote carens præcæptore instruente eũ uiã ei⁹. doctor. n. q pẽdet ex alio/habet similem: qui autem a nullius pendet instructione/ caret simili. aut quis audet ei dicere. Parui refert ꝙ hebraice habetur. et quis dixit operatus es iniquitatem. Probat secundo idem ex eo ꝙ caret dicente sibi operatus es iniquitatem. doctor. n. dupliciter dependere potest: uel quo ad instructiõem uel quo ad authoritatem. & propterea elihu utrãq; dependentiam excludit a deo doctore: & quo ad instructionem quidem dixit quis præcæpit sup eum uiam eius? quo ad authoritatem uero dicit & quis dixit operatus es iniquitatem? Supremus. n. doctor inter homines, quia habet superiorem (puta regem) uel parem (puta collegam) in officio regiminis/ potest repræhendi: & habet a quo potest audire operatus es iniquitatem. deus autem non solũ ẽ supremus docendo sed etiam principando: & propterea non potest quis ei dicere operatus es iniquitatem. Et insinuatur per hanc superioritatem ꝙ uoluntas dei est ipsa lex: & propterea non potest de⁹ operari iniquitatem. operãdo. n. quod uult/ operatur legitime: & ideo nullus potest ei dicere operatus es iniquitatem.

Memento ꝙ ignores opus eius. Iuxta hebræũ hr. Memento ꝙ magnificabis opus eius. Incipit elihu arguere iobem quo ad ultimo recitata uerba/obseruauit omnes semitas meas. & quia uerba hæc tam uera q̃ sancta sunt & irrepræhensibilia, ideo elihu non repræhendit uerba hæc: sed quia iob dixerat hæc uerba ad sui iustificatiõem (ꝙ vꝫ deus nihil in ipso iobe relinquebat impune/ & tamen ipse non affligebatur propter iniquitatem) & illa ratio dicendi hæc uerba/sonat ꝙ iob putauit se plene intellexisse operationem dei qua obseruat omnes uias iobis (alioquin ipse iob non censuisset causam suam iustam) ideo elihu in toto residuo sermonis sui intendit arguere iobem præsumptionis/ꝙ reputet se plene cognoscere operationem dei qua obseruat uniuersa studia & opera nostra. & ad hoc affert argumẽtum ab operibus dei quæ facit coram omnibus hominibus. Acsi apertius argueret sic. tu nõ plene cognoscis opera dei quæ ad sensum uidẽt omnes homines/ergo multo minus cognoscis operatiõem dei qua obseruat omnia studia & opera tua: quia ista operatio est spiritualis & secreta ualde. Ad uim itaq; huius argumenti prosequendam affert elihu opera dei in nubibus/ pluuiis/tonitruis/coruscatiõibus / uentis/motu solis &c. Ait ergo memento ꝙ magnificabis opus eius. uis argumenti proponitur dicendo memento ꝙ magnificabis (hoc est ꝙ confiteris te magnipensurum) adeo opus dei ut dicas te nõ plene cognoscere illud. de quo cecinerũt viri. Omnes hoĩes vidẽt eũ: vnusquisq; intuetur

procul. Iuxta hebræũ hr. quod viderunt homines. Omnes homines viderunt illud: homo intuebitur a longe. Manifestat de quo dei opere loquitur: vcȝ de opere exposito oculis hoium sic q omnes hoies uident illud/ uident autem a lõge. per has.n. conditiones describitur opus dei in nubibus/ tonitruis/ coruscationibus & huiusmodi. hæc.n. patent hoibus: & uidentur ab uniuersis/ & uidentur a longe.

¶ Ecce deus magnus vincens scientiã nostram: numerus annorũ eius inestimabilis. Parui refert q hebraice hr. Ecce el magnus & nesciemus: numeri annorum eius & non inuestigatio. Propositurus opera dei patentia omnibus non plene cognita ab hominibus/ inchoat ab ipsius dei fortitudine magnitudine atq; duratione ignota nobis. & est sermo de notitia perfecta: ualde siquidem imperfecte cognoscit homo diuina. ¶ Qui aufert stillas pluuie: & effundit imbres ad instar gurgitum. Qui de nubibus fluunt, que pretexerunt cũcta desuper. Iuxta hebræũ hr. Quia faciet deficere stillas aquarum: stillabũt pluuia ad nubem eius. Quas stillabunt celi: effundent super hominẽ multum. Opus dei describitur quod sæpe uidemus: vcȝ q pluuiæ grossæ deficiunt cito: incipit.n. describere huiusmodi pluuias a celeri defectu/ dicendo quia faciet deficere stillas aquarum. Et prosequitur describendo ipsas aquas a modo, dicens stillabũt pluuia/ hoc est pluendo. & a materia, dicens ad nubem eius: materia enim pluuiæ est nubes parens deo. & ab efficiente, dicens quas stillabunt cœli: uirtus.n. supernorum corporum efficit pluuiam. & a grossitudine/ dicendo effundent. & a loco habitato super quem cadit pluuia, dicendo super hominem multum. Quanuis rectius hæc ultima particula referatur ad festinationem: ut significetur tam festina huiusmodi pluuia ut præoccupet homines multos in agris & in itinere. Hoc est primum dei opus patens omnibus quod proponitur non plene intellectum. ¶ Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum/ & fulgurare lumine suo desuper: cardines quoq; maris operiet. Iuxta hebræũ hr. Etiam num intelliget extensiones nubis/ tumultum vmbraculi eius: Ecce expandit super illam lucem suam: & radices maris operuit. Alterum opus dei subiungitur quo nubes cum tonitruis extẽsæ operiunt montes tanq manentes/ & non cum ueloci defectu ut in primo opere. Introducendo autem hoc alterum opus, dicit etiam num intelliget (procuidubio hõ) ad manifestandum quorsum hæc affert: vcȝ ad hoc q hæc dei opera non sunt intellecta ab hominibus. Descriptio autem operis non est obscura. clare.n. significatur extensio nubium in tumultu tonitruorum quæ fiunt in umbraculo dei. ipsa nubium extẽsio appellatur umbraculum dei/ eo q ad instar umbraculi super nos paret deo. Describitur quoq; extensio hæc utrinq;. ex parte quidem superiore, dicendo ecce expandit super eã (scilicet nubem) lucem suam: hoc est lucem solis, quæ expansa desuper scribitur eo q tota occultatur nubibus extensis. ex parte uero inferiori dicendo & operuit nubibus radices maris: hoc est montes. Et appellat montes radices maris, quia intra montes generantur aquæ fluminum quarum congregatio appellatur mare. ¶ Per hoc.n. iudicat populos: & dat escas multitudini. Parui refert q iuxta hebræũ uerba sunt futuri temporis: & pronomen est pluralis numeri. sensus.n. est manifestus. Ad explicandum.n. q opera hæc naturalia ordinantur a deo ad diuersos fines, dicit q in eis (pluuiis

ve3 & nubibus) quandoq; iudicat populos puniendo eos/& quãdoq; dat cibum multitudini: nam quandoq; priuant frugibus & fructibus / quandoq; autem largiuntur.

¶ In manibus abscõdit lucem: ꝛ precipit ei vt rursus adueniat. Annunciat de ea amico suo: ꝗ possessio eius sit/ ꝛ ad eam possit ascendere. Iuxta hebræũ hr̃. Super nubes operuit lucem: ꝛ præcepit super eam ad obuiandum. Annunciabit super eum socio eius / acquisitionẽ etiã super ascendente. Proponit tertio loco opus dei in congregandis nubibus/incipiẽs a congregatis, dicendo super nubes operuit lucem, tegitur.n.solaris lux nubibus ne nobis appareat/manens super nubes. Deinde subiungit modum quo congregãtur nubes, utendo metaphora sociorum sibiinuicẽ obuiantium de mãdato superioris. describit.n. nubes quasi socios obuiantes sibiinuicem, præcipiente deo ipsam obuiationem annunciando socio ut obuiet alteri/& præter hæc annunciando acquisitionem super ascendẽte multitudine uaporum multiplicante nubes. Ait.n. & præcæpit super eam(nubem) ad obuiandum:hoc est ut obuiet alteri nubi. annunciabit super eum (sc3 nubem:apud hebræos.n.nubes mõ significatur in masculino gñe & modo in fœminino) socio eius/ alteri ve3 nubi ut obuiet socio, acquisitionem etiam / hoc est multiplicationem etiam subsequi annunciat, super ascendente uaporum multitudine. Et uere hoc mõ uidemus congregari nubes: ve3 ꝙ nubes iã genitæ obuiant sibiinuicem/& ex multitudine ascendentium uaporum multiplicantur.

CAPVT .XXXVII.

Super hoc expauit cor meum: ꝛ emotum est. Iuxta hebræum hr̃. Etiã ad hoc tremet cor meũ: ꝛ saltabit e loco suo. Subiunctus elihu opus dei in coruscatiõibus tonitruis & fulminibus, describit cor suum tremens tam uehementer ut quasi saltet e loco suo/ ad explicandũ effectum tonitruorum in timore hominum:ab hoc.n. effectu incipit. & propterea consequenter adiungit. Audiet auditionem in terrore vocis eius: et sonum de ore illius procedentem. Iuxta hebræũ hr̃. Audite audiendo in tremitu vocem eius: ꝛ loquelam ex ore eius exibit. subauditur quæ/& loquelã quæ ex ore &c. Alios inuitat ad audiẽdum cum tremore uocem dei per tonitruum/& tanꝗ; sermonem dei egredientem ex ore eius. Rationem proprii tremoris declarat esse relatiõem ad deũ loquentem per tonitrua/inuitando alios ad audiendum cum tremore tonitrua relatiue ad deum. Et dixit hoc ne mollis seu muliebris animi censeretur timens tonitrua. intendit.n.per hæc declarare ꝙ timor iste relatiue ad deum est rationabilis.

¶ Subter omnes celos ipse considerat. Iuxta hebræum hr̃. Subter oẽs celos directio eius. Fulmen describitur ab ipsius fulminis directiõe subter omnes cœlos. dirigitur.n.fulmen ad loca infima aeris:& propterea dicit subter omnes cœlos. loca.n.quæ fulminibus percutiuntur, ꝗ̃uis relatiue ad nos sint superiora/ relatiue tamẽ ad cœlos (inter quos hebraico sermone compræhenditur aer) sunt in infima parte cœlorum. et lumen illius super terminos terre. Iuxta hebræũ hr̃. et lux eius super alas terre. De luce fulguris est sermo, describitur.n.lux fulguris super alas terræ:

hoc eſt apparens in loco in quo uolant aues. ad ſenſum. n. uidemus apparere huiuſmodi coruſcationes in illa aeris parte in qua ſolent aues uolare. ¶ Poſt eũ rugiet ſonitus/tonabit voce magnitudinis ſue. Iuxta hebræu hr̃. Poſt eũ clamabit vox/cõmouebit eos in voce altitudinis ſue. Poſt apparentiã fulguris deſcribit uox clamans (hoc eſt tonitruũ) magno ſonitu. hebræi. n. tonitrua appellant uoces. Dictio autem interpretata commouebit/ſignificat commotionem ſeu excitationem non qualemcunq; ſed quæ fit a ſonantibus tympanis excitantibus multitudinẽ ſiue ad arma ſiue ad obuiandũ alicui imminenti periculo & ſimilia. Sonitus ergo tonitrui efficacia deſcribitur/dicẽdo commouebit eos homines in uoce altitudinis ſuæ: hoc eſt tanq̃; uox ex celſitudine cui obuiari non poteſt prodiens. et non inueſtigabitur quum audita fuerit vox eius. Iuxta hebraũ hr̃. et non faciet tardare eos ꝙ faciet audire vocem ſuam. Dixerat poſt fulgur clamare uocem: declarat illud poſt, dicendo ꝙ non faciet tardare homines poſt uiſum fulgur/ expectando ꝙ faciat audire uocem ſuam. ſtatim. n. poſt uiſum fulgur auditur tonitruum. ¶ Et tu prudens lector intellige hunc ordinem relatiue ad uiſum & auditum/ & non ſecundum res ipſas: quoniam (ut ſuperius etiam diximus) tonitruum fit prius q̃; fulgur, nos autem prius uidemus fulgur q̃; audiamus tonitruum. ¶ Tonabit de⁹ in voce ſua mirabiliter: qui facit magna ⁊ inſcrutabilia. Iuxta hebræũ hr̃. Commouebit eos el in voce ſua: mirabilia faciente, magnitudines ⁊ nõ ſcim⁹. Actiones fulminum aſcribit deo: & primo ipſam commotionem hominum / dicendo. commouebit eos el/deus fortis, in uoce ſua/in tonitruo tanq̃; uoce ſua. deinde operationem mirabilium quæ fiunt per fulmina / dicendo mirabilia faciente. narrantur enim ualde miranda opera fulminum: puta ꝙ conſumit id quod intus in ouo eſt/illæſo cortice, & ſimilia. Mirabilibus quoq; adiungit magnitudines: quoniam non ſolum mirabilia ſed etiam magna efficit fulmen/ſcindendo magnas turres & alia eiuſmodi. Demumq; concludit noſtram ignorantiam, dicendo & non ſcimus/non plene cognoſcemus operationem dei per huiuſmodi fulmina.

¶ Qui præcipit niui vt deſcendat in terrã. Iuxta hebræũ hr̃. Quia niui dicet eſto in terra. A tonitruis coruſcationibus & fulminibus tranſit ad niues & continuatas pluuias. Coniunctio quia refertur ad ſubiunctum finem propter quem deus præcipit niui & pluuiæ. introducit. n. deum dicentem niui & pluuiæ / ad inſinuandum ꝙ ſolo imperio deus efficit: ipſe. n. dixit & facta ſunt. Quid autem dicit / manifeſtatur: vc3 eſto ſuper terram. Et hoc idem intellige dici pluuiæ groſſæ ac continuæ: de qua ſubiungitur. et hyemis pluuiis ⁊ imbri fortitudinis ſue. Iuxta hebræũ hr̃. et imbri pluuie ⁊ imbri pluuiarum fortitudinis ſue. Et intellige per imbrẽ pluuiã groſſam: nam huiuſmodi pluuiã ſignificat dictio hebraica bis interp̃tata imbri. Groſſa igitur pluuia ſignificatur/& continua adiungendo genitiuũ pluuiæ & pluuiarum. ad ſignificandum. n. continuitatem dicitur & imber pluuiæ/repetendo imbrem pluuiarũ. introducit ſiquidem deum dicentem quandoq; niui quandoq; pluuiæ groſſæ ac continuæ/eſto ſuper terram. Quod autem ſubditur fortitudinis ſuæ/tam ad niuem q̃; ad pluuiam ſpectat. ingens ſiquidem utriuſq; copia ſignificatur per hoc ꝙ eſt a diuina fortitudine. ¶ Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli

opera

opera sua. Iuxta hebræū hr̄. In manu oīs hominis sigillabit, ut sciant omnes homines operis eius. hoc est aliquid operis eius. Effectus siquidem uehementis niuis ac pluuiæ describitur prius quo ad homines/& deinde quo ad animalia agrestia. Et quo ad homines quidem dicitur q̄ deus sigillabit/hoc est ad instar sigillantis claudet, in manu omnis hominis/hoc est executionem eorum quæ sunt in potestate hominum, ut cognoscant omnes homines aliquid diuini operis. nā siue multitudo fuerit niuis siue multitudo grossæ ac cōtinuæ pluuiæ/impediuntur homines nō solum ab agricultura & militia sed etiam ab itinere & ab executione innumerabiliū negociorum. De agrestibus uero animalibus subiungitur. Ingredietur bestia latibulū suū: & in antro suo morabitur. Sententia clara est.

¶ Ab interioribus egredietur tempestas: & ab arcturo frigus. Iuxta hebræum habetur. Ab aula ueniet auster: & a sparsionibus frigus. Transit ad uentos australem & septentrionalem. per aulā siquidē intelligit polum antarcticum eo q̄ occultatur nobis quemadmodum aula palatii nō patet: polum uero arcticum uocat sparsiones, eo q̄ eius sidera sparsa sunt apud intuitū nostrū. meridionalis aūt uētus ꝓprio nomine significat̄ dicēdo auster: septētrionalis uero ab effectu/dicēdo frigus: frigefacit. n. uētus ille. ☞ Flāte deo cōcrescit gelu: & rursum latissime funduntur aque. Iuxta hebræum habetur. A flatu el dabitur gelu: latitudo aquarū in stillatione. Vtriusq̄ uēti effectus describitur. Vterq̄ appellatur flatus dei fortis. & quatenus deus flat a septentrione/dat gelu: quatenus uero flat a meridiæ/dat latitudinem aquarum in stillatione niuiū quas liquefacit.

¶ Frumentum desiderat nubes: & nubes spargunt lumen suū. Iuxta hebræum habetur. Etiā in claritate fatigabit nubē: sparget nubē lux ei9. Trāsit ad opera dei per lucē cœlestē/in qua præcipuū tenet locū sol: q̄uis litera nunq̄ nominet solem sed lucem. Primum autem opus quod attribuitur cœlesti luci/est purificare aerē a nubibus. Et describitur hæc purificatio duabus actionibus: fatigādo uidelicet & spargendo. uigor. n. cœlestis lucis cōsumendo attenuat nubes/& propterea metaphorice dicitur fatigare eas: attenuatas autem etiā consumendo spargit/pro quāto & intercise consumit & pellit eas ad resolutionem. ☞ Que lustrāt cuncta per circuitum/quocunq̄ʒ eas uoluntas gubernantis duxerit. Iuxta hebræum habetur. Et ipse circumgyrationibus se uoluit in ingeniis eius. Pronomen ipse demonstrat cœlestem lucem/præcipue in astris erraticis: quoniā in illis præcipue apparet q̄ circūgyrationibus uoluuntur. De uniuerso tamen astrorum ordine uerificātur hæc & subiūcta. ad sensum. n. uidemus astra omnia uolui circūgyrationibus: solo polo excæpto, qui immobilis semper apparet. Ingenia autem appellantur tū duodecim signa zodiaci/tum signa alia extra zodiacum: ut utraq̄ ursa & orion &c. Appellantur autem ingenia/eo q̄ ualde ingeniose fabricata sunt huiusmodi sidera quæ signa seu figuras cœlestes appellamus. Et quoniam erratica astra uoluuntur circūgyrationibus in signis zodiaci, ideo de ipsis præcipue uidetur hoc dici. ad omne quod præceperit illis. Iuxta hebræum hr̄. ad op9 eoꝝ/oē quod præcipiet eis. Dixerat & ipse in numero singulari, dicit mō ad opus eorū: ut intelligamus q̄ non de uno cœlesti

corpore lucente/sed de multis loquitur. Et reuolutionem astrorum circũgyrantium in figuris suis/dicit ordinari ad opus eorum omne quodcũq; præceperit deus eis. Nota opus eorum: quia ad differentiam operum non naturaliter conuenientiũ astris hoc dicitur. intendit enim in toto hoc tractatu elihu naturalia opera attribuere deo: ut supra scripta clare testantur. **super faciẽ orbis terrarũ.** Ad limitandum de quo astrorũ opere loquitur/adiungit super faciem orbis terrarum: ad differentiam operis astrorum in uisceribus terræ & in elementis, quæ non fiunt super faciem terræ quam habitamus. ¶ **Siue in vna tribu siue in terra sua: siue in quecunq; loco misericordie sue eas iusserit inueniri.** Iuxta hebræum habetur. **Si in virga/ si in terra sua: si in gratia faciet inuenire eum.** Pronomen eum demonstrat ordinem astrorum quæ reuoluuntur circumgyrando &c. Et dicit q deus faciet inuenire eum ad exequendum opus super terram quod præcipiet eis: eum tanta efficacia q si in uirga (hoc est ad opus iustitiæ) præcipiet/faciet inuenire eum obsequentissimum: & si in gratia (hoc est ad opus gratiæ) præcipiet/faciet inuenire eum obsequentissimum: & si in terra sua (hoc est ad feracitatem terræ quia est sua/hoc est ipsius dei) præcipiet/faciet inuenire eum obsequentissimum. Aduerte prudens lector q elihu ad tres fines summat opera naturalia circa terram quatenus sunt a prouidentia diuina: uidelicet ad uirgã/ad grãm/ad terrã suam. Et uirga quidem siue castigationis siue punitionis/iustitiæ opera compræhendit. & propterea tam uirga q̃ gratia ad merita hominum referuntur: uirga quidem ad castigandum seu puniendum homines pro peccatis eorum/gratia uero ad benigne conferendum bona hominibus iustis. deus enim nec iustis debitor est: sed benemerentibus benignus gratuito est/& scribitur ac dicitur a sapientibus. Medius autem interponitur finis/dicendo si in terra sua: quũ scilicet deus non propter hominum merita/sed ut prouideat terræ suæ: hoc est ut terram quam ipse fecit cuiusue curam habet/gubernet prout decet dominum gubernare res suas.

¶ **Ausculta hec iob: sta & considera mirabilia dei.** Nomen est el. Explicaturus humanam ignorantiam operum diuinorum mirabilium apparentium in cœlis/excitat iobem ad auscultandum ac standum: hoc est ad instar stantis attendendũ/ & demum ad intelligendum subiuncta opera dei fortis admiratione digna. ¶ **Nunquid scis quando precepit deus pluuiis: vt ostenderent lucem nubium eius?** Iuxta hebræum habetur. **Nunquid scies ponente eloha super eos: & faciendo illustrare lumen nubis sue?** Pronomen eos demonstrat astra circumgyrantia: nubes autem eius/congeries est uaporum quæ appellatur cometes. & describitur non ab inflãmatione sed a lumine/tanq̃ illuminetur a cœlestibus astris: quia lumen cometis q̃uis igneũ sit, causatur tñ ab astro seu sidere cuius apparet quasi coma. Primũ itaq; mirabile opus cœlestis lucis apparens omnibus, affertur cometes minus cognitus/dicendo. nunquid scies eloha/deo gubernante, ponente sup eos/hoc est ordinante & disponente astra: & faciendo illustrare lumen nubis suæ/quæ dicitur cometes? quasi dicat minime. Dispositionem qua astra efficiunt cometem/ignorari ab hominibus dicit: & multitudo opinionum testatur q diuinando loquimur de cometis causa &

effectu. Nunquid nosti semitas nubium magnas: & perfectas scientias? Iuxta hebræum habetur. Nunquid scies super expansiones nubis: mirabilia perfecto scientiis? Alterum mirabile apparens in cœlis affertur non solum ignotum sed etiam admirādū uiris doctissimis: & est uia lactea, quæ tanq̄ nubes clara apparet in cœlis, circa illam enim etiam aristoteles delirasse uidetur. Ait itaq; nunquid scies super expansiones nubis (apparens enim nubes illa expanditur in longum per uniuersum certum circulum cœli / nunq̄ mutando locum: ut ad sensum uidemus) mirabilia etiam homini perfecto scientiis? quasi dicat minime scies. Et tu pru dens lector collige effectus quattuor cœlestis lucis propositos: uidelicet consumere nubes / circumgyrando exequi prouidentiam dei super terram / efficere cometem & uiam lacteā. Nōne uestimēta tua calida sunt, quū perflata fuerit terra austro? Tu forsitan cum eo fabricatus es celos. Iuxta hebræum habetur. Qui uestibus tuis calidis faciendo quiescere terram a meridie. Extendes cum eo ad celos. Estuantem in agricultura fatigatum hominem alloquitur, interrogatiue proponendo ei an concurret cum deo ad faciendum extensionem quæ fit ad cœlos: apertissime ex fatigatione hominis in cultu terræ / confutans uires hominis relatas ad opera dei. Et intendit per hoc ad literam manifestare iobi q̄ quemadmodum uires hominis manifeste deficiunt incomparabiliter relatæ ad opera dei, ita intellectus hominis deficit a notitia operum dei. Homo itaq; æstuans hora meridiana propter agriculturæ laborem / atq; fatigatus dans illa hora quietem terræ quiescendo paululum ab opere æstiuo tempore, describitur ex eo q̄ calet non solum corpore sed uestibus, fatigatio autem describitur a faciendo quiescere terram: quiescente enim homine fatigato quiescit & terra, æstus autem meridiani temporis qui in diebus longioribus est / describitur a plaga meridionali: propter similitudinem enim effectus significa tur tempus caloris a loco unde uenit calor. Ait itaq; increpando ac manifeste conuincendo iobem in persona humani generis, qui uestibus tuis calidis es faciendo quiescere terram a meridie (hoc est a tempore æstus) extendesne cū deo ad cœlos? Reuoca ad memoriam scripta in principio genesis iuxta hebraicā ueritatem (ve3 q̄ deus fecit extensionem a primo mobili usq; ad elementum aquæ) & intelliges quid significatur hic dicendo extendes cum eo ad cælos. est enim extensio illa continuatio corporū diaphanorum a primo mobili usq; ad hæc infima. qui solidissimi quasi ere fusi sunt. Iuxta hebræum habetur. fortes sicut speculum fusum. Ad differentiam sphærarum elementarium ignis & aeris (quæ etiam uocantur cœli apud hebræos) dicitur de cœlestibus corporibus fortes sicut speculum fusum: hoc est speculum æreum quod fusorio opere fit. Soliditas fortitudine / perspicuitas per speculum / planicies per fusionem insinuatur corporum cœlestium: & præpositio ad / accumulationem significat. Ita q̄ sensus est / extendesne cum eo etiam ad cœlos fortes sicut speculum fusum, ut tanto excellentius opus dei describeret. humanarum uero uirium infirmitatem describit a fatigatione in agricultura: quia agricultura est prima inter hominum artes: utpote quæ etiam in statu innocentiæ indicta fuit homini / & quam primum exercuit noe egressus de arca.

Ostende nobis quid dicamus illi. Parui refert q hebraice habetur. Fac scire nos qd dicemus ei. Completa argumenti ratiocinatione aduersus iobem tanq̃ præsumentem arrogare sibi notitiam diuini operis quo deus obseruauit omnes uias eius, irridendo dicit iobi fac nos scire quid dicemus deo. Et ad literam tendit directe aduersus iobis desiderium proponendi causam suam coram tribunali diuino / cum fiducia obtinendi sententiam pro se: ut manifeste dixerat in cap. 23. Quod ut plene intelligas, perpende q (ut subiuncta testantur) præsupponit elihu ex supradictis operibus dei occultatis humano generi/homines habere occasionem proponendi causam coram tribunali diuino: causam inquam eo q iniuste cum humano agi uidetur genere / occultando hominibus opera dei sensibilia. Et ad proponendum hanc litem coram deo, dicit elihu iobi / fac nos scire quid dicemus ei: acsi apertius dixisset tu qui arrogas tibi scientiam defendendi causam tuam coram tribunali dei & uincendi, fac nos scire quid dicendum est deo a nobis in hac communi causa ignorantiæ humanæ/ad hoc ut uincamus & obtineamus sententiam a deo pro nobis: huc enim tendunt iuxta hebraicam ueritatem subiuncta. nos quippe inuoluimur tenebris. Iuxta hebræum habetur. non ordinabimus a facie obscuritatis. Non irridendo sed serio dicit hæc. Ordinare significat disponere litem & causæ merita texere. profitetur enim elihu q nos (in persona reliquorum hominum) non sumus imitaturi te iobem ad proponendum coram deo litem / a facie obscuritatis: hoc est a persequente nos obscuritate notitiæ diuinorum operum. Et rationem subiungit. Quis narrabit ei que loquar? Iuxta hebræum habetur. Nunquid narrabitur ei quia loquar? Et est ordo literæ: nunquid quia loquar ordinando litem / ideo narrabitur ei? quasi dicat nequaq̃. Vanam ordinationem litis insinuat esse / ex hoc q quantumcunq̃ dixero non defertur causa ad iudicium diuini tribunalis. etiam si loquutus fuerit homo deuorabitur. Iuxta hebræum habetur. nunquid dixit uir quia destruetur? Et est ordo literæ. nunquid quia destruetur homo ideo dixit uir? quasi dicat minime. Et est sensus nunquid ordinauit aliquis litem ex hoc q homo obnoxius est corruptioni. Altera est hæc probatio a simili: q quemadmodum non litigandum ducimus coram deo de infirmitate ac corruptione corporum nostrorum/ita non est litigandũ de obscuritate cui subiacet intellectus noster.

At nunc non uident lucem: subito aer cogetur in nubes / & uentus transiens fugabit eas. Iuxta hebræum habetur. Et nunc non uiderunt lucem / frustatim ipsa in celis: & uentus transiuit & mundauit eos. Soluit elihu quæstionem: quare scilicet non est locus querelæ ob operum dei occultationem. Et ad ueritatem insinuandam affert similitudinem ex diuerso modo quo uidemus solem in diuersis dispositionibus cœlorum. quando enim in aere sunt nubes frustatim / tunc uidemus solem tanq̃ per frusta: partim enim uidemus & partim non uidemus, quia ipsa solis lux frustatim apparet tunc in cœlis. quando uero transiens uentus mundauerit cœlos a frustis nubium / tunc clare totum uidemus solem. Iuxta hanc similitudinem dicit nos in præsenti uita non uidere deum nisi frustatim (hoc est partim cognoscẽdo & partim ignorãdo lumẽ diuinorum operum) post præsentẽ

uero uitã mũda iã a corpore aĩa uidebit deũ clare. Hæc est sentẽtia elihu. cuiꝰ similitudinẽ primo ꝓponit/dicẽdo & nũc existẽtibꝰ frustis nubis in cœlo,nõ uiderũt hoĩes lucẽ solarẽ itegre. Et declarãdo illud nũc simul cũ rõne nõ uidẽdi,subiũgit frustatim ipsa in cœlis:hoc est quia p frusta apparet ipsa lux in cœlis. Deinde subiungit alteram partem, dicendo & uentus transiuit & mundauit eos/cœlos a nubibus.

¶ Ab aquilone aurum ueniet: & a deo formidolosa laudatio. Iuxta hebræum habetur. A sinistra aurum ueniet: super eloha formidato ornamentis. Dictio interpretata sinistra/proprie significat sinistram: quia tamen hebræi septentrionalem partem appellant sinistram, ideo interpretes transtulerunt ab aquilone. Sed quocunq; modo legatur/sensus in idem redit. applicat siquidem elihu allatam similitudinem ad propositum intellectus humani relatiue ad cognoscendum deum: & prius applicat secundam partem/& deinde primam. Secunda autem pars fuit ꝙ uentus transiuit & mundauit cœlos ut uideretur clare sol: applicando hoc ad nos dicit. a sinistra aurum ueniet super eloha: hoc est a morte emerget anima hominis munda ut aurum super eloha/non absolute sed ut uidendo:hoc est emerget munda ut aurum relatiue ad uidendum eloha/deum gubernatorem ac iudicem omnium. ¶ Vbi prudens lector aduerte ꝙ duo simul officia exercet elihu. Alterum ꝙ intendit cõfutare iobem qui dixerat in cap. 23. ꝙ afflictio eius reddebat animam ipsius mũdam tanꝗ aurum:hac siquidem occasione similitudine auri utitur elihu dicendo ꝙ non afflictio sed mors reddit animam hominis mundã tanꝗ aurum. Alterũ est ꝙ elihu sectabatur illos qui negant miserias & pœnas alterius uitæ: putantes quidem animas hominum esse immortales/sed per mortem mundari a fecibus corporeis & emergere fœlices. isti enim sunt qui in psalmo. 36. introducuntur dicentes filii hominum in tegmine alarum tuarum sperabũt inebriabuntur ab ubertate domus tuæ quoniam apud te est fons uitæ &c. Et in hoc elihu consentit uerbis iobis in tertio cap. propositis de quiete animarum eorum qui moriuntur infantes/quiete inquã cũ regibus & cõsulibus terræ &c. Apte quoq; mors describitur per sinistram/siue aquilonẽ siue sinistrũ intelligas: quoniam morimur frigore quẽad modũ uiuimus calido: frigus. n. aquiloni attribuitur. & similiter nihil sinistrius morte: quæ priuat hominẽ totius uitæ successibus quantũcunq; prosperis. Quod aũt adiungit̃ formidato ornamentis/insinuat dei excellentiã: ꝙ scilicet anima mũda a corpore uidebit qdẽ eloha sed nõ tanꝗ sociũ sed in tanto ornatu ut timendus sit ab omnibus. ad instar siqdem magni principis sedentis cũ magno apparatu ornamentorũ ita ut nõ solũ admirationis sed etiã stuporis timorem inferat/describit̃ deus uidendus: & ideo nominat̃ eloha formidatus ornamentis. Et per hanc metaphorã significat̃ plenitudo omniũ nobilitatũ ac pfectionũ relucens in deo cũ tanta eminentia ut uenerationẽ maximã inferat uidentibus. Digne eũ inuenire nõ possumus. Iuxta hebræũ hr̃. Saddai non inuenimus eum. Applicat primam partem similitudinis ad propositũ. & loco lucis frustatim apparentis in cœlis/dicit saddai: & loco eius quod dixerat & nunc non uiderunt lucem/dicit non inuenimus eum. Ratio itaq; quare intellectus humani inquisitio non peruenit ad hoc ut inueniat deum coram/redditur quia deus est saddai: hoc est uincens omnia/ac p hoc uincẽs inuestigationẽ nostrã. hoc. n. facit ut tanꝗ frustatim opa eiꝰ cognoscamus. magnꝰ fortitudine & iudicio & iustitia: & enarra-

ri non potest. Iuxta hebræum habetur. magnus potentia & iudicio & multitudine iustitie: non affliget. Quãuis inquit elihu frustatim non inuenerimus deum ut haberemus eum coram, cognoscimus tamen q̄ est magnus & potentia & iudicio & multitudine iustitiæ executiuæ. & propterea quantum est ex parte sua non affliget: hoc est non affliget hominem non merentem affligi quia ei placet affligere illum. Et dicit hoc directe contra iobem/qui in cap. 23. attribuerat afflictionem suam uoluntati dei. contra hoc enim directe dicit elihu q̄ deus non solum est magnus potentia (ut possit facere quicquid uult) sed est magnus iudicio & multitudine exequendæ iustitiæ: & propterea quantum est ex parte sua non affliget/sed iudicio duntaxat & iustitia exigente.

¶ Ideo timebunt eum viri: & non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes. Iuxta hebræum habetur. Ideo timebunt eum homines: non videbit omnes sapientes corde. Sæpe hebræi utuntur singulari cum plurali: & ideo hic scribitur omnes sapientes non uidebit / pro non uidebunt. Ratio autem constructionis eorum redditur ex sensu: aiunt enim sensum esse q̄ nullus sapiens uidebit. Concludit itaq; elihu ex dei conditionibus declaratis q̄ ideo timebunt eum homines/quia uz est magnus potentia iudicio & multitudine iustitiæ: & ideo quia scilicet est saddai/non uidebit eum quicunq; sapiens corde: hoc est non perueniet inuestigando ad hoc ut uideat eum. Et sic cõcludit cõtra ipsum iobem: quem putabat elihu non timere deum/& cupientem uidere deum ad proponendũ causam suam coram tribunali eius. ¶ Aduerte prudens lector q̄ argumentũ elihu contra iobem quo ad hoc q̄ iob profitebatur se nosse q̄ deo scrutante eum ipse erat iustus/ualidum est infra limites naturalis notitiæ sistendo: delicta enim quis intelligit? Nec scio excusare iobem/nisi dicendo q̄ iob ex diuina reuelatione cognouerat q̄ afflictio eius illata ei fuit non propter peccata sed ad probationem: quod uerba ipsius superius insinuant/dum dicit q̄ deus præsciebat q̄ ipse iob non esset peccaturus in hac afflictione in ca. 10. q̄ mundatur ut aurum in ca. 23. contra hanc siquidem notitiam non militat argumẽtum elihu ex hoc q̄ opera dei sunt nobis occulta.

CAPVT XXXVIII.

Respondens autem dominus. Iuxta hebræum habetur. Et respondit iehouah iob de turbine. Hactenus locuti sunt homines, nunc incipit loqui deus. Et introducitur respondens nõ cuicũq; sed iobi/eo q̄ iob direxerat sermonem suũ ad deum: ut patet in ca. 13. introducitur enim deus tandem respondens iobi prouocanti eum. Et nominatur iehouah / eo q̄ quatenus dat esse rebus loquitur subiuncta. Describitur autem respondens de turbine/ad insinuandum q̄ respondet ad instar principis increpantis cum indignatione.

& dixit. Modus quo deus dixit subiuncta iobi/non est scriptus. rationi tñ consentaneum est q̄ fuerit sermo iste tam prolixus/in somnis uel in ecstasi, apparente iobi deo in forma indignati increpando eum/dicendo subiuncta. Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis? Iuxta hebræum habetur. Quis iste/obscurans consilium in verbis absq; scire. Anteq̄ increpet iobem/dicit iobi de

elihu qui tam longo sermone locutus fuerat in fauorem dei quis iste. Non interrogando sed arguendo dicit quis iste/ad insinuandum q ipse deus non misit eum ad loquendum in fauorem sui:ad insinuandum q quantū ad officium loquendi pro deo/non approbatur ab ipso deo sed reprobatur dicit quis iste. Ratio autem reprobationis subiungitur/dicendo obscurans consilium in sermonibus absq; scire. De diuino consilio circa præmia & pœnas hominum est sermo: & dicitur q elihu obscurat illud sermonibus absq; scire illud. Relege dicta ab elihu, & perpendes ueritatem hanc. elihu siquidem multos ueros sermones protulit:tum q deus nouiter loquitur non mutatus ipse sed mutatione interueniente in nobis: tum q deus nulli facit iniustitiā: tum q opera dei sunt occulta hominibus sicq; partim cognoscuntur & partim ignorātur. sed sermones isti quantuncunq; ueri,quia fuerunt absq; notitia diuini cōsilii circa præmia & pœnas hominum, ideo tendunt ad obscurandum diuinum consilium circa præmia & pœnas hominum. Consilium siquidem diuinum quod ab æterno conclusit apud seipsum & in tempore reuelauit/est reseruare præmia & pœnas hominum in uitam alteram: & hoc loquendo de præmio & pœnis simpliciter & absolute/uerissimum est. elihu aūt sermones reddunt hominibus obscurum hoc consilium: quoniā ad inferendum oppositum proferuntur: uidelicet ad asserendum q aduersitates & prosperitates præsentis uitæ/sunt simpliciter & absolute pœnæ pro peccato & præmia pro iustitia hominum. merito ergo reprobatur elihu locutus in fauorem dei. Oportuit autem ante increpationem iobis reprobare elihu locutum pro deo/ad insinuandum necessitatem ut deus loqueretur. ex hoc enim q elihu qui pro deo locutus fuerat male gessit officium pro deo, oportuit deum ipsum respondere pro seipso iobi:& propter hanc rationem reuelat iobi reprobationē elihu. ¶ Hāc expositionem excogitaui/secutus intelligentes hæc uerba dicta de elihu: sed quia in capitulo ultimo respondens iob deo resumit hæc uerba/ideo hæc dei uerba de ipso iobe dici intelligo. ita q deus ad iobem loqui incipit de ipso iobe in tertia persona,arguendo ipsum de inscitia quidem uerborum in genere/sed de dāno diuini consilii obscurati in specie. Anteq; enim descendat ad ipsa uerba in specie/arguendo manifestat nocumentum illatum ex uerbis iobis cōsilio diuino: uidelicet q uerba eius sine scientia dicta obscurant diuinum consilium de præmio & pœna humanarum actionum. uerba enim iobis multa(ut infra patebit) fuerunt scandalosa:ut pote habentia speciem mali:& propterea quantum in ipsis erat/reddebant obscuram ueritatem diuini consilii quam profitebatur iob: scandalizati enim impediuntur & retrahuntur a doctrina scandalizantis. Et quia in uerbis iobis scandalum nascebatur ex arrogantia scientiæ qua homo caret(scientiæ uidelicet sufficientis ad disputādum cum deo/scientiæq; peccatorum propriorum imputatorum ipsi iobi a diuina iustitia) ideo dicitur in uerbis in non scire seu absq; scientia.

ACcinge sicut vir lumbos tuos. Deficit aduerbium nunc: legendum est. **Accinge nunc sicut vir lumbos tuos.** Dictio interpretata uir/significat uirum qualificatum:puta uirum strenuum. Deus indignati more inuitat iobem: & irridendo eū dicit ei accinge nunc sicut uir strenuus lumbos tuos. perinde ac si dixisset/ arma nunc te armis tuis sicut uir strenuus ad cōmittendum duellum mecum. cingere enim lumbos ad instar uiri strenui/est præassumptis armis defensiuis accōmodare en-

sem lateri, ad duellum siquidem literariũ quod ipse iob proposuerat ueniens deus/im/
properando iobi strenuitatem eius dicit accinge nunc sicut uir strenuus lumbos tuos &
ueni ad duellum, dicenti enim iobi in cap. 13. cupio disputare cum deo, respondet de/
us accinge nunc ecce tempus duelli a te concupiti: ecce uenio ad literarium duellum te/
cum, accinge nunc/lumbos/arma te scientiæ tuæ armis. **Interrogabo te & respon
de mihi.** Iuxta hebræum habetur. **Interrogabo te & fac scire me.** Iob in dicto
capitulo nõ solum dixit disputare cum deo uellem, sed etiam obtulit deo optionem ut
uel arguentis uel respondentis officium eligeret/dicendo uoca & ego respondebo uel lo
quar & responde mihi: & ante hæc uerba præmisit noui q ego iustificabo. Ad hæc itaq;
deus respondet eligendo officium arguentis/dicens interrogabo te. Et increpando cum
ironia arrogantiam uincendi/subiũgit & fac scire me: hoc est & doce me. Perpende hic
prudens lector peccatum iobis/contra quod deus tanq̃ indignatus loquitur: ut simul
intelligas quo tendit tam prolixus dei sermo. in istis siquidem primis uerbis proponit
peccatum iobis commissum dicendo illa uerba scripta in cap. 13. peccauit siquidem
iob specie arrogantiæ: non dico q peccauit arrogantia/sed q peccauit specie arrogan/
tiæ. Declaro singula. non peccauit arrogantia/arrogando sibi scientiam non solum pa
rem sed præualentem scientiæ dei: hoc enim tam stultum atq; blasphemũ est ut nec co/
gitabile sit. peccauit autem specie arrogantiæ, quia uerba eius pre se ferunt arrogãtiã/
qa uerba eius suapte natura sunt uerba arrogãtis. q. n. cupit disputare cũ aliquo/& dat
ei optionem arguendi uel respondendi dicendo q uincet, proculdubio uerba ipsa so/
nant arrogantiã tantæ scientiæ ut superet disputando/quãtũcũq; intentio dicentis hæc
uerba non sit arrogare sibi tantam scientiam. Contra illud igitur præceptum ab omni
specie mali abstinete uos, peccauit iob/officium arrogãtis in uerbis suis exercens. quod
peccatum tanto grauius fuit/quanto relatiue ad deum uerba arrogantiæ dicta sunt.
¶ At si dixeris q deus intuetur cor/& uidit quo animo iob uerba illa dixit, respondebi
mus q deus non repræhendit intentionem/sed uerba publica habentia speciẽ arrogan/
tiæ scientiæ tantæ q disputando cum deo obtineret in causa sua. scandalosa siquidem
erant hæc uerba: & propterea non possunt excusari a peccato. Hoc est igitur peccatum
iobis quod hic repræhenditur: & ꝓpterea irridendo improperat ei deus & fac scire me.
Et quia disputatio suapte natura inter pares est (ut ipsemet iob confessus fuit in cap.
16. in cuius signum doctores dedignantur disputare cum non doctoribus) ex hoc ipso
q iob obtulit se disputaturum cum deo, non nullam paruipensionis dei speciem incur
rit: ita q peccatum eius non solum offendit eminentiam scientiæ diuinæ / sed annexam
habuit offensionem excellentiæ dei. Et hinc colligitur quo tẽdit sermo diuinus qui sub/
iungitur. tendit siquidem ad confutandum arrogantiam scientiæ & paruipensionem
excellentiæ dei: uerba. n. iobis utriusq; mali speciem habebant.
¶ A confutatione itaq; utriusq; inchoat/dicendo. **Ubi eras quando ponebam
fundamenta terræ?** Iuxta hebræum habetur. **Ubi fuisti fundante me ter/
ram?** Quia corpus hominis ex terra constat/& habitatio hominis in terra est, conuin/
citur homo q non erat fundante deo terram: & ex hoc directe confutatur paruipensio
dei. Dicit autem fundante me terram/hoc est a fundamentis construente me terram. in/
tendit enim describere seipsum ad instar artificis ædificantis domum fecisse terram non

ſecundum partem ſed totam: & propterea dicit fundante (hoc eſt a fundamentis con‑ſtruente) me terram. **Indica mihi ſi habes intelligentiam.** Iuxta hebræum habetur. **annuncia (ſi noſti) intelligentiam.** Ad confutandam arrogatam ſcientiam dicit annuncia intelligentiam ſi noſti: hoc eſt ſi tanta polles ſcientia/annuncia intelligentiam huius quæſiti: uidelicet ubi fuiſti fundante me terram. quaſi dicat cum nõ poſſis intelligere ubi fueris (niſi in mente mea) agnoſce teipſum. ¶ **Quis poſuit menſuras eius ſi noſti?** Legendum eſt. **quia ſcies?** Vt dictum eſt/conſtructio terræ deſcribitur ad inſtar ædificandæ domus: cuius primo decernitur quantitas ſecundũ omnes dimenſiones. ad hoc enim ſpectat quod dicitur quis poſuit menſuras eius/ ſcilicet terræ menſuras ſecundum longitudinem latitudinem & profunditatem: quis decreuit & dedit terræ certam longitudinem/certam latitudinem/certam profunditatem? Solius enim opificis ſummi opus eſt hoc/conſequens ad certas menſuras totius uniuerſi. ſi enim deus feciſſet uniuerſum maius aut minus, terram quoq; ſecundum omnes dimenſiones feciſſet maiorem aut minorem: quoniam debet eſſe proportionata uniuerſo. Adiungit autem quia ſcies/ut intelligamus q; ad confutandum arrogantiam ſcientiæ hæc dicit. Et eſt ſenſus quia uerba tua arrogant ſcientiam ad diſputãdum mecum. & propterea utitur uerbo futuri temporis: diſputatio enim imminebat. **Vel qs tetẽdit ſuper eam lineam?** Poſitis menſuris domus/extendit artifex lineam ſeu filum ad recte ædificandũ. & iuxta hãc ſimilitudinem dicit deus uel quis extendit ſuper eam (id eſt terram ædificandam) filum/tanq; regulam ædificationis. Et ad literam deſcribitur creatio terræ ſimilis ædificationi domus: ad inſinuandũ q; terra facta eſt ab agente a propoſito/q; facta eſt a deo ut artifice/q; facta eſt ſecundum ſingulas eius conditiões artificioſe. Ipſa itaq; moderatio corporeæ molis generabilis & corruptibilis/qua grauiſsima portio eius directa eſt ad locum uniuerſi infimum, linea fuit in conſtructione terræ. ¶ **Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt?** Legendũ eſt. **defixe.** ſeu. **ſuffundatæ ſunt?** dictio enim hebraica ſignificat poni in fundo. In ædificatione ſiquidem domus foditur terra faciendo foſſam quouſq; inueniatur ſolidum quid/ ſuper quod fundamenta domus iaciantur. ad hanc ſiquidem ſimilitudinẽ dicitur ſuper quo baſes terræ defixe ſeu ſuffundatæ ſunt: quod eſt dicere ſuper quo ſuſtentatur terra. & hoc proculdubio eſt centrum mundi. **aut quis demiſit lapidem angularem eius?** Parui refert q; hebraice habetur. **Vel quis iecit lapidem ad angulum eius?** Primus lapis qui iacitur ædificando domum/eſt lapis ad angulum in imo fundamenti. ad cuius ſimilitudinem dicitur de terra quis iecit lapidem ad angulum eius: hoc eſt quis fundauit terram: iaciens enim primum lapidem eſt fundator. Et ſic quod primum propoſuerat quaſi indiſtincte/dicendo fundante me terram, declarauit diſtinguendo per partes quattuor: uidelicet menſuras/lineam/ſoliditatem & lapidem primũ. Et quia ipſa fundatio terræ aſſimilata iactui primi lapidis non præceſſit conſtructionem totius terræ/quemadmodum iactus primi lapidis præcedit integritatem ædificiĩ (terra enim tota ſimul creata eſt) ideo iactus primi lapidis in creatione terræ fuit creatio terræ ab imo uſq; ad ſummum. partes enim in centro ſunt tanq; lapis primus relatiue ad partes ſuperiores: utpote tanq; partes immediate ſuper fundamẽtum poſitæ ad ſuſtentandum alias. ¶ **Quum me laudarent ſimul aſtra matutina: & iubi‑**

larent omnes filii dei. Iuxta hebræum habetur. ¶ Cantantibus simul stellis mane: & iubilauerunt omnes filii elohim. Non est in hebræo pronomen me: & genitiui casus est mane: & dictio interpretata iubilauerunt/significat sonũ festiuum. prosequitur enim metaphoram ædificationis palatii, alludendo consuetudini qua con sueuerunt adesse musici cum festiuo tam cantu ꝙ sono/quãdo princeps iacit primum palatii lapidem: consueuit enim actus ille fieri cum magna celebritate & festiuitate. ad hanc similitudinem dicit deus iecisse se primum lapidem/cantantibus astris mane & fe stiuo sono gaudentibus omnibus filiis elohim. ¶ Sed occurrit hic quæstio quadruplex. Prima est quomodo uerificatur cantus astrorum in creatione terræ: quum scriptum sit tum ꝙ terra creata est simul cum cœlo/dicente moyse in principio creauit deus cœlum & terram: tum ꝙ stellæ creatæ sunt post terram / dicente eodem ꝙ factæ sunt quarto die. Secunda est quare potius fit mentio stellarum mane ꝙ aliarum. Tertia est quid se cundum ueritatem fuerit tam cantus stellarum ꝙ sonus festiuus filiorum elohim. Quar ta est qui sint filii elohim. ¶ Solutio primæ est ꝙ cœlum terra & astra creata sunt simul tempore/sed non simul natura. cœlum enim cum astris creatum est prius secundum ordinem naturæ ꝙ terra, secundum autem ordinem temporis creata sunt simul. quum dicitur itaq; in principio creauit deus cœlum & terram / significatur ꝙ simul tempore creata sunt: quum autem hic introducuntur in fundatione terræ astra cantantia, signi ficatur ordo naturæ/ꝙ prius naturæ ordine sunt astra ꝙ terra. Ad id uero quod obii citur ex opere quartæ diei/respondetur ꝙ non est ibi sermo de astris quo ad substãtiam sed quo ad officia quædam, ut ibidem declarauimus: hic autem significantur astra se cundum substantiam priora terra secundum naturæ ordinem. ¶ Solutio secundæ est ꝙ per stellas mane/circũloquendo significatur motus primus, qui est motus primi mo bilis/qui appellatur motus diurnus quo mouentur astra omnia ab oriente in occiden tem. & propterea significatur a stellis mane: hoc est a motu stellarum quo mouentur a mane/hoc est ab oriente. per hoc enim insinuatur ratio faciendi terram relatiue ad cœ lestia corpora. Ex hoc enim ꝙ cœlum est mobile circulariter/oportuit esse terram: quia oportuit esse centrũ naturale circa quod cœlũ moueretur. solus autem primus motus cõmunis est cœlis omnibus: & propterea illius tanꝙ præcipui & cõmunissimi fit men tio per stellas mane. ¶ Solutio tertiæ est ꝙ per cantum & sonum astrorum in creatione terræ significatur consecutio boni proprii: hoc est ꝙ astra cõsequuntur proprium bo num ex terra ut naturali centro circa quod mouentur. operatio enim astrorum est bo num eorum: quia unaquæq; res naturalis perficitur suo proprio opere. & astrorũ ope ratio per motum exercetur circularem circa terram ut cẽtrum: ideo cantantia ac per sonantia introducuntur in creatione terræ tanꝙ gaudentia, quia assequũtur proprium bonum habendo centrum circa quod moueãtur. ¶ Et hinc patet solutio quartæ/ꝙ per filios elohim significãtur astra omnia: quoniam motus omnium astrorum proprii sunt etiam circa terram tanꝙ centrum. nam tam motus planetarum ꝙ octauæ spheræ ab occidente in oriens est circa terram ut centrum: & propterea materia gaudii astris om nibus fuit fundatio terræ. Appellantur autem astra filii elohim/hoc est dei gubernãtis: quoniã nihil per accidẽs nihil inordinati circa opa eorũ permittitur, sed sunt sub guber natiõe dei tanꝙ filii, qua ẽt metaphora usus est postea aristoteles in sua metaphysica.

¶ Quis conclusit ostiis mare/quando erūpebat quasi de uulua procedens? Sententia redditur: sed quoniam materia ardua est & uerba sunt dei, retenenda est hebraica litera. Et obstruxit in ostiis mare: in exire suo/de uulua exibit. Trāsit a terra ad mare. ut autem hæc facilius intelligas/reuoca ad mentem scripta in principio genesis de productione maris: uidelicet q̄ elementum aquæ creatū est super terram cooperiendo illam undiq; / & q̄ dixit deus congregentur aquæ in locum unum & appareat arida &c. Hoc idem mysterium narratur hic sub metaphoris. nam eleuata terra super aquas maris/appellatur ostia & feræ:& congregatio aquarū in locum unū ad hoc ut appareat arida/appellatur exitus de uulua. Ita q̄ locus in quo creatum fuit elementum aquæ/appellatur uulua:eo q̄ quemadmodū uulua est locus in quo concipitur ac primo fit proles,ita locus ille quia primus naturalis est locus elementi aquæ/ideo appellatur uulua. Itaq; ex hac parabola discimus q̄ quemadmodū proles habet duo loca naturalia (alterum in quo primo fit/& hoc est uulua: alterum post egressum de uulua)ita elementum aquæ habet pro suo primo naturali loco situm super totam terram, & tanq̄ pro loco secundario habet locum in quo est mare. Continuatur itaq; litera dicendo & obstruxit/cum præcedenti quum dixerat quis iecit lapidem. adiungitur enim illimet relatiuo & obstruxit ostiis mare quis iecit &c. & obstruxit:ad insinuandum q̄ hoc refertur ad idem: uidelicet ubi fuisti quando ego feci terrā & obstruxi mare &c. Tanq̄ uiolenta describitur detentio maris ne operiat terram/dicendo & obstruxit in ostiis(hoc est apponendo ostia ad concludendū)mare ne exeat ad operiendum terram iterum. significatur enim per hanc obstructionem q̄ non penitus naturalis est locus iste maris elemento aquæ. Tempus autem obstructionis explicatur dicendo in exire suo. Et ne relinquatur ambiguum de quo exire est sermo,declaratur subiungendo de uulua exibit: perinde acsi dixisset quis apposuit ostia mari exeunte ipso de uulua: hoc est de loco suo primo naturali in quo factum fuit? tunc enim obstruxit deus mare ostiis terræ eleuatæ super illud ¶ Quum ponerem nubem uestimentū eius: & caligine illud quasi pannis infantie obuoluerem. Prosequutio est metaphoræ prolis egressæ de uulua. induitur enim & fasciatur:iuxta hanc enim metaphoram describitur mare indutum nube & fasciatum caligine. Et significatur per hoc ad literam eleuatio mixtorum imperfectorum(qualia sunt nubes & caligo) secuta obstructionem maris. Et dicitur hoc ad differentiam elementi aquæ positi in suo primo loco. tunc enim nec nube nec caligine tegebatur: quia nullum tunc mixtum erat: sed congregata aqua in locū unū/eleuati sunt uapores ab ipsis aquis in nubes & caliginem.

¶ Circūdedi illud terminis meis. Iuxta hebræum habetur. Et fregi super eo statutum meum: & posui uectem & ostia. Manifestat deus q̄ naturale statutum de locis elementorum a se factum, ipsemet fregit congregando aquas in locum unum & eleuando terram. naturalis siquidem elementorum ordo erat ut aquæ cooperirent undiq; terram/secundum quem situm creauerat deus in principio elemēta pura: & propterea dicit se fregisse statutum suū de naturalibus purorum elemētorum locis. Nec hinc intelligas ordinem temporis/sed ordinem naturæ: quoniā aquæ elementum non prius secundum tempus/sed prius secundum naturam fuit purum elementū operiens elementū terræ: & postea fuit tam aqua q̄ terra in ista dispositione in qua utraq;

conſpicimus/propter mixta diuerſorum generũ quæ puris exiſtentibus elementis non eẽnt. Et tu prudẽs lector hinc habes ꝙ locus maris nõ ẽ omnino naturalis locus elementi aquæ/ſed habet aliquid præternaturale. hoc enim ſonat ſermo ille diuinus dicendo & fregi ſuper eo ſtatutum meum/hoc probat ratio naturalis ordinis elementorum. Et ſecundum rectam philoſophiam dicendum eſſet ꝙ quia tam terra ꝙ̃ aqua eſt elementum mixtum,ideo utriuſq; loca habent aliquid præternaturale relatiue ad loca purorũ elementorum. terra enim ſecundum aliquas partes eleuata eſt ſupra locum terræ puri elementi: aqua uero depreſſa ac pulſa eſt ſecundum multas ſui partes a loco naturali aquæ puri elementi. ¶ Modus autem quo deus fregit ſtatutum ſuper elemento aquæ/ explicatur dicendo & poſui uectem & oſtia: hoc eſt oſtia firmata uecte, quæ (ut diximus) ſunt partes terræ eleuatæ ſupra mare. hæ enim concludunt mare ne operiat terram/quemadmodum oſtia bene firmata retinent concluſos ne poſſint exire. ¶ **Et dixi/huculq; uenies & non procedes amplius: & hic cõfringes tumentes fluctꝰ tuos**. Sententia redditur: & clara eſt. ad manifeſtandum enim quæ ſint oſtia uecte firmata/deſcribuntur partes terræ terminantes mare: quas non poteſt mare transgredi/ eo ꝙ cælſiores ſunt: & ꝓpterea ad eas collidũtur fluctus maris.

¶ **Nũqd poſt ortũ tuũ precepiſti diluculo.** Iuxta hebræũ hr. **Nũqd a diebus tuis precepiſti mane.** & datiui caſus eſt mane. Perpẽde ordinẽ ſermonis diuini. primo quæſiuit ubi fuiſti quando fundabã terrã & obſtruxi mare: modo cõſequenter quærit nunquid a diebus tuis. Primum confutauit pro tempore quo hõ nõ erat: mõ cõfutat pro tempore quo homo iam eſt/dicendo nunquid a diebus tuis. Rurſus de creatione terræ loquutus eſt abſolute, de aqua uero loquutus eſt relatiue ad mixta: proſequitur conſequenter de diuiſione diei a nocte relatiue ad politicam uitam hominum. Et intentio huius particulæ eſt ꝙ deus ordinauit diem ad hominum uitam ciuilem: in qua iniqui puniuntur ſic ꝙ occulte iniqui abſcondunt ſe adueniente die, audaces aũt qui non ſe occultant puniuntur. hæc eſt ſententia huius particulæ iuxta hebraicũ contextum. Ait itaq; nunquid a diebus tuis (hoc eſt unq̃)præcæpiſti mane: hoc eſt ut fieret mane, quod ſuccedit nocti/quod eſt prima pars diei. **Oſtendiſti auroræ locum ſuum?** Aurora initiũ eſt mane: locus autem auroræ diuerſus eſt diuerſis temporibus ſecũdũ latitudinẽ a tropico cancri ad tropicũ capricorni: & diuerſimode in loco durat ſecundum diuerſitatẽ ſignoꝝ aſcendentiũ. aſcendentibus enim ſignis recte meantibus quæ ſunt a cancro uſq; ad ſagittarium/auroræ longæ ſunt: breues autem/exiſtente ſole in alijs ſignis oblique aſcendentibus. & propterea de loco auroræ dicitur homini/nunquid indicaſti auroræ locum eius. Et in his duobus confutatur tum potentia tum ſcientia hominis. ¶ Aduerte prudens lector non ſolum finem ſeu utilitatem præcæpti quæ ſubiungitur/ſed ante omnia rem præcæptam: uidelicet diſtinctionem diei a nocte, ſignificatam dicendo præcæpiſti mane/oſtendiſti auroræ locum ſuum. nam diſtinctio diei a nocte/non ſolum excedit humanum imperium ſed etiam humanam ſcientiam: quia cauſa diſtinctionis diei a nocte/eſt certa ac determinata quantitas diſtantiæ terræ a ſole qui mouetur circa terrã. quũ enim nox nil aliud ſit ꝙ̃ umbra terræ, perſpicuum eſt ꝙ ſi ſol eſſet propinquus terræ illuminaret ſemper terram ex omni parte/& nulla fieret umbra terræ: ac per hoc nulla nox. Quare autem ſol & terra diſtent tanta quanti-

tate distātiæ & nō maiore uel minore/excedit uires humanæ notitiæ. Hoc est ergo pri-
mum mirabile in re de qua dicitur nunquid præcæpisti &c. ¶ Nunquid tenuisti
concutiens extrema terre: ⁊ excussisti impios ex ea? Iuxta hebræū habet̃.
Ad apprehendendū alas terre: ⁊ excutiētur impii ex ea. Vbi clare uides
ꝙ non est altera particula/sed prosequutio inchoatæ. describitur enim aurora progre-
diens ad apprehendendū superiores partes aeris prope terrā in quibus cōsueuerūt uo
lare aues: partes enim illæ illustrantur priusq̄ terræ solum oriente sole. Et appellantur
alæ terræ/quia aues terræ per illas uolare solent. ¶ Et quia illa hora fugiunt impij qui
nocte operantur mala (iuxta scripta superius in cap. 24.) ideo subiūgitur & excutien
tur impij ex ea. Effectus primæ partis diei describitur excussio impioꝝ de terra. quod
ad literā uerificatur de terra ciuiliter habitata: quoniā ij tūc occultant seipsos timentes
gladium politici regiminis. ¶ Restituetur vt lutū signaculū: ⁊ stabit sicut
vestimentū. Iuxta hebræū habetur. Vertet se sicut lutū sigillū: ⁊ statuent
se sicut vestimentū. Quales sunt impij de quibus loquitur/describit duabus simi
litudinibus. Altera est ꝙ multitudo eoꝝ simul seipsos sustentat quemadmodū lutū quū
uertitur. quū.n. uertitur lutū, fit aceruus seu tumulus sic ꝙ indifferenter pars sup par-
tem ponitur/indifferenter pars partem sustentat. iuxta hanc similitudinem describitur
sigillū/hoc ē cōiuratio secreta impioꝝ, ꝙ uertūt seipsos sicut lutū/hoc est ad indifferen
ter sustentandū seipsos sicut partes luti uoluūtur. Altera est ꝙ statuēt seipsos sicut uesti
mentum. uestimentū.n. accōmodatur corpori quod uestitur: & cōiuncti simul impij sta
tuūt ut quilibet accōmodet se alteri/ut quilibet sit uelut uestis alterius, ita ut nulla oria
tur discordia inter eos. ¶ Auferetur ab impiis lux sua: ⁊ brachium excel-
sum confringetur. Parui refert ꝙ legendum esset. Et prohibebitur ab im-
piis lux eorum. altera uero particula integre redditur. Modus quo excutiuntur
impij adueniente die/ explicatur dicendo duo. Alterum ꝙ prohibebitur ab impijs
lux eorum. lux impiorum nox est/ idonea ad maleficia: & quia lux diurna tollit no
ctem /ideo prohibere dicitur lucem impiorum. Alterū est ꝙ brachium excælsum fran-
getur. quo significatur punitio impiorum/ qui sunt uelut brachium excælsum: hoc est
qui audent in die operari mala. Vtriq; itaq; impij excutiuntur a diurna luce: illis tollen
do cōmoditatem faciendi malum/istos autem puniendo.

¶ Nunquid ingressus es profundum maris: ⁊ in nouissimis abyssi
deambulasti? Iuxta hebræum habetur. Nunquid venisti vsq; ad tricas
maris: ⁊ in inquisitione abyssi iuisti? Transit ad iter in mari: & prius re-
latiue ad profundum maris / deinde relatiue ad superficiem eiusdem, confutando per
primum potentiam & per secundum scientiam hominis. Duo itaq; loca sub aquis inac
cessibilia describuntur. alter est in quo concurrentibus e diuersis meatibus aquis fit
aquarum commixtio / altera alteram intersecante: huiusmodi enim intricatio aqua-
rum hebraica dictione significatur. Alter est profunditas uoraginum existentiū in mari:
& hic appellat̃ abyssus/ille uero tricæ. ¶ Nūqd apte sunt tibi porte mortis:
⁊ ostia tenebrosa vidisti? Iuxta hebræū hr̃. Nūqd patefacte sunt tibi por
te mortis: ⁊ portas vmbre mortis videbis? Nauigāti homini ī supficie ma
ris/ duo occulta describunt̃: alterū portæ mortis/ alteꝝ portæ umbræ mortis, Differētia

inter portas mortis & portas umbræ mortis/consistit in hoc q portæ mortis sunt pe/ricula maris ducentia ad mortem: portæ uero umbræ mortis sunt pericula maris præ se ferentia imminentem mortem/non tamen ducentia ad illam. Vtriusq; periculi tem/pus si non lateret nauigantes/securi nauigarent: sed quia latet eos / incidunt in illa. ¶ Nunquid cõsiderasti latitudinem terre: indica mihi si nosti omnia. In qua via lux habitet: & tenebrarum quis locus sit. Iuxta hebræum habetur. Intellexisti vsq; ad latitudines terre: annuncia si nosti totam ipsam. Vbi ista via habitabit lumen: & obscuritatis/ vbi iste locus eius. Itineri in superficie aquarum iungit iter in superficie terræ: iter inquam huma/næ mẽtis cum reali itinere luminis diurni & obscuritatis nocturnæ super faciem terræ. Et sonat litera q eundo per uniuersam terram / non inuenitur ab homine locus certus luminis diurni aut obscuritatis nocturnæ: quia non potest accipi terminus in quo fir/metur tam lumen q̃ obscuritas. Hæc est sententia huius particulæ. Ait itaq;. intellexi/sti/quanuis non uideris corporeis oculis, usq; ad latitudines terræ: hoc est usq; ad loca terræ sub æquinoctiali: ibi enim est maxima latitudo terræ sphæricæ. & ideo si nosti to tam ipsam terram (q̃uis hoc sit difficile) annũcia ubi ista uia/ubi determinata uia ad locum in quo habitat lumẽ diurnũ quod est circa uos/quod recedit a uobis: & similiter annũcia de obscuritate nocturna/quæ est etiã apud uos & recedit a uobis, ubi iste(hoc ẽ determinatus)locus eius. ambo. n. q̃nq; accedũt ad nos homines & q̃nq; recedũt a no/bis. ¶ Vt ducas vnũquodq; ad terminos suos: & intelligas semitas dom⁹ ei⁹. Iuxta hebræũ hr. Quia capies illud ad terminũ suũ: & q̃a intel liges vias dom⁹ ei⁹. Ironia est. lumen. n. nõ põt capi in certo termino/nec possunt intelligi uiæ ad domũ eius: quũ domo in qua quasi habitando firmet̃ careat. ¶ Sed & hinc orit̃ quæstio cur petit deus ab homine ut annũciet quod nec annũciari nec sciri po test. quod. n. nõ est/nõ põt sciri: certũ est aũt q lumẽ diurnũ quod succedit obscuritati nocturnæ, est in continuo motu/continue oritur & occidit/nunq̃ firmatur: ac per hoc nullam habet domũ in qua habitet: cur ergo petit deus ab homine ut lustrata intellectu uniuersa terra, annũciet certũ locũ domus & uiæ ad domũ luminis & obscuritatis/quæ in terra sibi succedunt? Solutio est q deus quærẽdo certũ locũ/declarat simul q nõ in/uenit̃: ut ex hoc intelligeremus q quærit ab homine ut annũciet cãm ꝓpriã quare mo/tus tã luminis q̃ obscuritatis sup terrã/caret termino: est. n. mirabile q aliquid mouea/tur in terra absq; termino. Nec putes satisfieri huic quæstioni/dicendo quia motus so lis circa terrã est ꝑpetuus: hoc. n. est quod quæritur, quare motus solis circa terrã con/tinuat̃ absq; termino/q̃re ẽ sine termino. Philosophi. n. ex cõmunibus & opinatis rõnẽ reddunt, hic aũt quærit̃ rõ certa ac propria. ex cõmunibus quidẽ, q̃a motores cœlorũ as sequũtur ꝑfectionem suã mouendo cœlos/quia in hoc assimilãtur deo in efficiẽtia rerũ: opinatis uero, q̃a nulla rõne demonstratiua certificata est ꝑpetuitas motus cœlorũ. Con futat̃ itaq; humana sciẽtia circa uicissitudines diei & noctis cõtinuas quo ad certã & ꝓ priã rõnẽ. ¶ Sciebas tũc q nasciturus esses: & nũerũ dierũ tuorũ noueras? Iuxta hebræum habetur. Sciuisti q tũc nasceris: & numerũ dierũ tuorũ multorũ? Recole q ad hominẽ a diebus suis dirigitur sermo: & propterea homo in ma terno utero interrogatur/ sciuisti q tunc (hoc est tali hora) nasceris? quasi dicat mi/

nime, & similiter interrogatur sciuisti numerũ dierum tuorum multorum: hoc est multitudinem dierum tuorum quibus uiues? incertus.n.ẽ homini dies mortis eius, ad cõfutandã siquidẽ huma nã scientiã hæc dicunt/cõsequẽter ad cãm uicissitudinis cõtinuæ diei & noctis ignotã. ¶ Nunquid ingressus es thesauros niuis: aut thesauros grandinis aspexisti? Legendum est. Nunquid uenisti ad thesauros niuis: & thesauros grandinis uidebis? Transit ab ijs quæ in mari & terra fiunt ad ea quæ fiunt in regione aeris media: in qua scilicet gñant pluuiæ/niues/grãdines/rores &c. regio.n. illa thesauro assimilatur niuis & grãdinis/tanquam reconditas seruet niues & grãdines. Metaphoricus tñ sermo ẽ: qm̃ secundũ rei ueritatẽ nõ recõdunt ibi actualiter niues & grandines: sed uirtualiter dũtaxat cõtinent ibi/& quia primũ gñant descendũt ad terrã. Et qm̃ uirtus gñatiua niuis & grãdinis/relatiue ad deũ ẽ semp parata ac in prõptu hñs niues & grandines pinde acsi actualiter cõtineret illas, ideo appellant hic thesauri seruantes ad dei nutũ niues & grãdines. Propter quod subiũgit. Que preparaui in tempus hostis & in diẽ pugne & belli. Iuxta hebræũ legẽdũ eẽt, phibui. Et ẽ sensus, quos thesauros phibui expẽdi, seruãdo eos ad tps angustiæ seu ad tps hostile/ad diẽ pugnæ bellicæ tanquam arma offensiua. describit.n. seipsum deus tanquam hostiliter pugnaturũ quandoque cũ hominibus iniqs: & ad huiusmõi pugnã dicit se seruare thesauros grandinis: ut expientia testata ẽ tpe iosuæ. Et p hoc declarat potentiã puidentiæ suæ ad utendũ niue & grãdine tanquam armis iustitiæ suæ. ¶ Per quã uiã spargitur lux: diuiditur estus sup terrã? Iuxta hebræũ hr. Vbi ista uia diuidetur lux: sparget eurũ sup terrã? Ad confutationẽ sciẽtiæ spectat hæc quæstio, quã ut intelligas, scito quod lux solis orientis quandoque diuidit in nr̃o hemisphærio: qñ sc3 alicubi cãt uentũ subsolanũ: nã tũc alicubi lucet clare & alicubi obscurat, pp caliginẽ seu nubẽ quã uẽtus ille efficit/immo & ad se trahit. Quærit itaque ab homine, ubi ista (hoc est certa & determinata) uia ẽ qua lux solis diuidit in clarã & obscurã, qñ sparget eurũ (orientalẽ uentũ) sup terrã? Significãter ãt dicit sup terrã spargi a sole uentũ orientalẽ: eo quod (ut physici tradũt) uẽtus ille a supis demittit ad terrã & ab ea reflectit, & ppea trahere ad se nubes dr reflexiõe. ¶ Quis dedit uehemẽtissimo ibri cursum: & uiã sonãtis tonitrui. Iuxta hebræũ hr. Quis diuisit ad alluuionẽ canalẽ: & uiã ad fulgur uocũ? Thesauris niuis ac grãdinis adiunxit in supioribus cãm uenti oriẽtalis: & cõsequenter adiũgit pluuiæ principiũ in eadem regione simul cũ tonitruis & coruscationibus. Assimilat aũt locũ gñationis pluuiæ canali ad alluuionẽ: hoc est canali tã uasto ut nisi diuideret cãret alluuionẽ terræ, quandoque siquidem est in regione aeris media/fœcunditas aquarũ tanta ut si in sola terra quã habitamus plueret, alluuio fieret in terra. Et de aere in huiusmodi dispositione existente dicit deus, quis diuisit ad alluuionẽ canalem/hoc est canalem qui alluuionem causaret nisi diuideretur: & similiter quis diuisit uiã uocũ/hoc est tonitruorum ad fulgur? scinditur enim nubes in coruscationibus: dicuntur enim hæc ad confutandam potentiam hominis. ¶ Vt plueret super terram absque homine: in deserto ubi nullus mortalium commoratur. Ecce diuisio canalis cœlestis ordinata describitur ad communicandum pluuiam terræ desertæ in qua nullus est homo: ut intelligamus quod non propter hominem duntaxat deus disponit pluuias. ¶ Vt impleret inuiam & desolatam. Non solum prouidet de

pluuia sed prouidet usq; ad satietatem terræ desertæ. & produceret herbas uirentes. Legendum esset. & ad faciendum germinare germen herbarum. non propter hominem sed propter animalia.

¶ Quis est pluuiæ pater? Iuxta hebræum habetur. Nunquid est pluuie pater? & est casus datiui pluuiæ. Deinde immediate sequitur. Vel quis genuit stillas roris? De uentre cuius exiuit gelu? & gelu celorum quis genuit illud? Istæ quattuor interrogationes/ quærendo patrem seu matrem istorum (uidelicet pluuiæ/roris & gelu) tendunt ad partem negatiuam insinuandam: ut prima testatur interrogatio. nam quærendo nunquid est pluuiæ pater/tendit ad asserendũ q; non: & similiter eadem est ratio de subiunctis. Et intendit per hæc manifestare alterum esse modum generandi hæc/a modo quo generantur animalia & arbores. generantur siquidem animalia sic q; homo generatur ab homine/& leo a leone/& similiter oliua ab oliua: non sic autem fiunt ista. pluuia enim non generatur a pluuia/nec ros generatur a rore/neq; gelu a gelu. & propterea pars negatiua istorum interrogatorum uera est. Et consequens fuit ut sermoni de niuibus grandinibus & pluuijs/adiungeretur modus diuersus quo ista generãtur in media aeris regiõe: uidelicet absq; patre/absq; matre/absq; semine. ut sciremus alium esse modum generandi in superioribus/& alium quem uidemus in animalibus & plantis. commendatur enim hinc diuina sapientia/quæ diuersos modos generandi excogitauit & fecit hic & ibi. Bis autem fit mentio gelu, quia primũ significat gelu aquarum quod fit apud nos: secundum autem gelu descendens de cœlo, quale est gelu grandinis & niuis. ¶ In similitudinem lapidis aquæ durantur. Iuxta hebræum habetur. Sicut lapis aquæ abscondent se. Ad manifestandum partem negatiuam supradictã affert deus signum a gelu quod apud nos fit: ut ex hoc intelligamus q; in media aeris regione non est generatio uniuoca. Affert autẽ signa duo. Alterum ex aquis congelatis tam uehementer ut durescant sicut lapis: abscondunt enim seipsas aquæ in huiusmodi congelatione. Et assimilatur occultationi suiipsius congelatio relata ad materiam: tanq; aqua timens frigus abscondat seipsam sub tegmine lapideo: pro quanto retenta secundum ueritatem substantia aquæ/fluidã naturam occultat. & superficies abyssi constringitur. Iuxta hebræum habetur. & facies abyssi apprehendent se. Alterum signũ affertur ex profundarũ aquarum congelatione in superficie: hoc est in partibus superioribus. ad sensum enim uidemus huiusmodi congelationes quæ describuntur fieri appræhendentibus sese inuicem faciebus/hoc est supremis partibus. Et uere sic est: quoniam nulla illarum fluit sed cum altera firmatur/tanq; altera alteram teneat ne fluat.

¶ Nunquid coniungere ualebis micantes stellas pleiades. Iuxta hebræum habetur. Nunquid ligabis uincula chima. Hebraicam dictionem reliqumus: et est genitiui casus. aiũt aũt esse nomẽ stellarũ quas pleiades seu uergilias uocamus. Et q̃drat interpretatio ligationi & uinculis: qm̃ (ut tradũt astrologi) nullæ septẽ stellæ sunt sibiinuicem tam propinquæ ut sunt istæ septẽ quas uergilias uocamus: propterea enim a colligatione describuntur. aut gyrum arcturi poteris dissipare? Iuxta hebræum habetur. Vel tractus chesil aperies? Hebraica dictio est chesil: & est similiter genitiui casus. & a multis interpretatur orionis: quod est nomen

non unius stellæ sed sideris seu imaginis cœlestis/habentis multa notabilia astra multū inter se distantia : & propterea describitur ab aperiendo tractus eius : intelligendo per aperire dissoluere. Tendere enim uidetur particula hæc ad negandum homini contrarias actiones circa astra. & quia prius dixerat nunquid ligabis uincula : consequenter proponit contrariam actionem, uel aperies (hoc est solues) tractus orionis propter hoc ꝙ stellæ eius sunt multum sparsæ / sicut per oppositum stellæ pleiades sunt multum coniunctæ. ☞ Nunquid producis luciferum in tempore suo. Dictio interpretata luciferum/uarie interpretatur : alij planetas/alij imaginem quandam cœlestem meridionalem/alij signa zodiaci intelligunt. Quid autem uerius sit nescio : certū tamen est ꝙ cœleste aliquid significatur proprio tempore super nostrum hemisphæriū apparens. ⁊ hesperum super fines terre consurgere facies? Iuxta hebræum habetur. ⁊ arcturum super filios eius duces eos? Dictio interpretata arcturum/a congregando deriuatur: & significare dicitur stellam quæ uocatur arcturus/quæ ab astrologis cōnumeratur inter stellas primæ magnitudinis:& est iuxta septētrionem in ursa maiore quæ uulgariter appellatur plaustrū. Et relatiue ad alias stellas eiusdem imaginis/dicitur habere filios: & quasi plaustro uehatur cum filijs / dicitur de congregatione ipsius cum filijs nunquid duces eos quemadmodum ducitur plaustrū. ☞ Nunquid nosti ordinem celi. Legendū esset statuta. scire enim statuta quibus reguntur cœli in motibus & actionibus suis/excedit uires humanæ scientiæ. ⁊ pones rationem eius in terra. Iuxta hebræum habetur. nunquid pones dominium eius in terra? Et est sensus/nunquid constitues ꝙ homines qui sunt in terra dominentur cœlo? Vnde & statim subiungit duas actiones dominij humani erga cœlestia/compræhendendo hebraico more inter cœlos aerem. ☞ Nunquid eleuabis in nebulam vocem tuam: ⁊ impetus aquarum operiet te? Sententia redditur: quanuis non impetus sed abundantia aquarum hebraice scribatur. sententia. n. est clara ꝙ non potest homo præcipere nubibus ut pluant. ☞ Nunquid mittes fulgura ⁊ ibunt: ⁊ reuertentia dicent tibi/adsumus? Iuxta hebræum nō habetur & reuertentia: sed scribitur. ⁊ dicent tibi/ecce nos. Et est ordo literæ/nunquid mittes fulgura & dicent tibi ecce nos & ibunt. Potestas mittendi fulgura in primis negatur in homine : deinde promptitudo obediendi in fulguribus: & demum executio mandati.

¶ Quis posuit in visceribus hominis sapientiā : vel quis dedit gallo intelligentiam? Iuxta hebræum habetur. Quis posuit in renib⁹ scientiā: vel qs dedit cordi intelligentiā? Dictio interpretata cordi/& ab antiquo interprete interpretata gallo, neutrius nomen est propriū: sed est nomen significās conspici seu uideri. ꝑinde acsi diceret᷑ quis dedit uiso seu respecto? Sed aiūt significari cor:ea forte rōne/quia cor est prima animalis pars uisa quū gñatur animal: uel qa cor est illa ps ad quā præcipue spectamus scrutādo ea quæ sunt hominis. Duæ itaqꝫ internæ partes nominant᷑: renes uꝫ & cor. & renibus attribuit᷑ scire seu sapere (hebræi. n. nō distinguūt nomē sciētiæ & sapiētiæ) cordi aūt attribuit᷑ intelligētia. Nō solū aūt in hoc iobis libro sed ēt in libro psalmoꝝ attribuit᷑ renibus eruditio: dū in psal. 16. dicit᷑ increpuerūt me renes mei. Et quia renes secundum physicos officium habent purgandi humorem,

ideo tanq̃ remouentes prohibens cõferunt scire & sapere. remouendo enim superfluas humiditates impedientes nostrum tam scire q̃ sapere/conferunt utrunq; : sicut remo/uens sustentantem trabem/causat motum deorsum rerum grauium quæ erant super/positæ. Cor uero directe confert intelligere ex parte phantasmatum, pro quanto tem/peratum cor ministrat spiritus subtiles ac claros phantasiæ in qua intellectus specula/tur: largitur enim penetrantis intelligentiæ uim ex parte phantasmatũ. Mirabile itaq; diuinum opus describitur penes hoc q quum cor & renes partes sint hominis spectan/tes ad uegetatiuam partem qua uiuimus communes homini & alijs animalibus, dederit deus cordi & renibus hominis / officia conferendi ad sapere & intelligere.

¶ **Quis enarrabit celorum rationem?** Iuxta hebræum habetur. **Quis nu/merabit celos in scientia?** Vere ignoramus in hodiernum usq; diem / cœlorum numerum: nec certitudo aliqua de cœlorum numero ab astrologis habetur. nam & ari/stotelis tempore incertum fuisse cœlorum numerum patet in. 12. metaphysicæs eius: & longe incertior redditus est postea a ptolomæo cũ eius ecentricis & epiciclis. & pro/pterea merito dicitur quis numerabit cœlos in scientia? multi enim numerant eos opi/nando sed nullus sciendo. **Et concentum celi quis faciet dormire? Quando fundabatur puluis in terra: et glebe compingebantur.** Iuxta hebræum habetur. **Et Vtres celorum quis faciet iacere? fluente puluere ad forti/tudinem: et glebe compingentur.** Transpositam intellige hanc particulam de numero cœlorum & de quiete pluuiæ. collocari enim secundum ordinem sententiarum debet ante illam particulam quis posuit in renibus: eo q tertia hic describitur negata hominibus actio imperandi cœlestibus/dicendo quis faciet utres cœlorum iacere. Nu/bes fœcundas assimilat utribus plenis aqua impositis super humeros effundẽtis ex eis aquam. & propterea dicit quis faciet utres iacere/hoc est deponi ab humeris effunden/tium, & iacere hoc est quiescere ab effusione. per hanc enim metaphoram significatur cessatio pluuiæ. Tempus autem cessationis pluuiæ desideratum ab hominibus/descri/bitur tum a fluminibus tum a terra. a fluminibus quidẽ quando fluunt turbidi ex mul/titudine pulueris admixti/dicendo fluente puluere ad fortitudinem : uehementia siqui/dem fluxus turbidæ aquæ per hoc significatur. a terra uero quando glebæ terræ sunt iã compactæ ex pluuia. Hæc enim duo signa sunt pluuiæ sufficientis. & propterea per hoc significatur desiderium hominum q cessent pluuiæ: & tamen nullus homo potest efficere ut desinat pluuia.

¶ **Nunquid capies leene predam: et animam catulorum eius imple/bis?** Sententia clara est. & affertur ad hoc q deus prouidet leonibus de cibo/ad quod humana prouidentia non potest se extendere. Et duo hic cõmemorantur. Alterum de quantitate cibi per modum prædæ. mirum est enim q tot animalia dentur in prædam leoni/ita q sufficiant ad cibum tantæ multitudinis quanta est multitudo leonum/quo/rum quilibet multo eget cibo. Et non solum sufficientia sed satietas in litera describi/tur/dicendo implebis. nec fit mentio leænæ, sed leo iuxta hebræum scribit. Significan/ter autem satietas refertur ad appetitum leunculorum ad differentiam leonum. tradunt siquidem physici q leo incontinentissime uorat/ita q biduum aut triduum postea du/cit sine cibo: leunculi autem more puerorum insatiabiles quodãmodo / hic describũtur.

frequenter comedentes. ¶ **Quando cubant in antris: & in ſpecubus inſidiantur.** Iuxta hebræum habetur. **Quia curuabuntur in habitaculis: ſedebunt in umbraculo ad inſidias.** Altera leonũ conditio ad admirationis cumulum ſpectans adiungitur: uidelicet ꝙ non continue uagantur pro præda / quanuis indigeant tãto alimento. tradunt enim phyſici ꝙ leo non theſaurizat pro craſtina die/ nec eſt ſolicitus de craſtino cibo: & propterea deſcribitur hic quieſcẽs in habitaculis/in umbraculis autem inſidiando ſedens, ut moderata quiete multo intelligatur tempore leonis uenatio. Et eſt ſenſus ꝙ leones demittunt ſeipſos tanq̃ cubantes in habitaculis ſuis quieſcendo penitus/& quieſcunt in umbraculis inſidiando tranſeuntibus, moderatam uenationem exercendo multo tempore. ¶ **Quis præparat coruo eſcam ſuam: quando pulli eius clamant ad deum uagientes/eo ꝙ non habeant cibos.** Iuxta hebræum habetur. **Quis parabit coruo uenationem eius: quia pulli eius ad el clamabunt/errabunt abſq; comedere.** Si annotabis uerbum errabunt, clare uidebis ꝙ de pullis coruorũ uagabundis & nõ de exiſtẽtibus in nido eſt ſermo. & propterea incerto authore rumor de pullis coruorum in nido priuatis paſtu a parentibus quouſq; nigreſcant/& ꝙ interim paſcuntur rore ſeu muſcis, non ſeruit propoſito. Tam itaq; litera hæc q̃ pſal. 147. intelligenda eſt de pullis coruorum uagabundis. tradũt enim phyſici ꝙ coruus tedio affectus alendi tot pullos/ eijcit ex nido ante tempus debitum aliquem ex pullis: & iſti ante tempus eiecti/ſunt de quibus dicitur ꝙ pulli corui clamabunt ad el quia errabunt abſq; comedere. non ualentes ſiquidem uolare, errant ut poſſunt / uociferando quia eſuriunt. Et appetitus ille naturalis manifeſtatus uociferationibus appellatur clamor ad deum fortem authorem naturæ/eo ꝙ non clamãt ad coruum parentem a quo eiecti ſunt: iuxta quod ſcriptum eſt oculi omnium in te ſperant domine & tu das illis eſcã in tempore opportuno/aperis tu manum tuam & imples omne animal benedictione. Modum autem quo deus ꝓuidet errantibus coruorum pullis/nõ inuenio ſcriptum. ex hac tamen litera habetur ꝙ deus prouidet illis/dum dicitur quis parabit coruo uenationem/ad aſſerendũ ꝙ non homo ſed ipſe deus parat coruis uagabundis eſcam.

CAPVT XXXIX.

NVnquid noſti tempus partus ibicum in petris. Parui refert ꝙ hebraice habetur petræ ſeu rupis. Quod ideo annotauerim quia forte multæ ſunt ſpecies ibicum: & præſens ſermo reſtringitur ad ibices rupis. & hæc dico & proſequar de ibicibus rupis/præſupponendo ꝙ hebraica dictio uere ſignificet ibices: ambigo enim an iahalim ſignificet ibices. Et ratio dubitandi eſt/quia ibicum magna inuenitur copia in germania: & conſequenter rationi conſentaneũ eſt ut cognoſcatur tempus quo pariunt & quot menſibus portant in utero, quorũ oppoſita ſcribuntur hic de iahalim: quarũ etiã mentio fit ſimul cũ ceruis ꝓuer. cap. 5. Attamen communicando in uocabulo cum alijs, nominabimus ibices/donec eluceſcat ueritas. Eſt autem ibex animal quadrupes, & ſpecies capreæ: uaſtis (ut aiunt) cornibus/uelociſſimi curſus: & præcipitans ſe e rupe / abſq; læſione excipiendo ſeipſum

proprijs cornibus in terra. Sed hic nõ est sermo de eis nisi quo ad tempus quo pariũt: & ignotum homini describitur tempus illud/dicendo nunquid nosti tempus partus. Si diceret nũquid nosti locum/intelligeremus occultum esse locum:& propterea dicen do nunquid nosti tempus/insinuat occultum esse tempus. Et quoniam deus postq̃ introduxit admiranda opera sua in elementis/introducit admiranda opera sua in anima libus, inchoando a partibus hominis quas habet homo communes cum alijs animalibus (renibus uidelicet & corde) relatiue ad scire & intelligere/& prosequendo in leonibus & coruis relatiue ad cibum: ideo admiranda dei opera intelligenda sunt propo ni consequenter in ibicibus & ceruis relatiue ad generandũ. & in ibicibus quidem proponitur admiratione dignum q̄ tempus quo pariunt ibices rupis/ignotum est hominibus: de ceruis autem subiungitur. **Vel parturientes ceruas obseruasti?** Non habetur in hebræo uel. In occulto loco pariens cerua describitur/dicendo nunquid pa rientes ceruas obseruabis? tradunt enim physici q̄ cerua paritura uadit ad locum unico aditu contentum, ut illo unico custodito/secura teneat intus fœtus. Quia igitur na turaliter cerua in latibulo parit, ideo dicitur nũquid parientes ceruas obseruabis? quasi dicat minime. Nec p̄ hoc intelligas impossibile esse ut obserues: sed ceruæ partus sua pte natura inobseruabilis describitur. ¶ **Dinumerasti menses conceptus earum: & scisti tempus partus earum.** Iuxta hebræum habetur. **Numerabis mẽses/implebunt.** id est quos implebunt. & **scies tempus pariendi earum?** Discerne prudẽs lector inter ꝑposita de ibicibus & ceruis: & quia in solis ibicibus propositum est tempus pariendi occultum/ideo particulam hanc ad solas ibices referto. declaratur enim consequenter non spectare ad hominẽ numerare menses quibus ibex portat in utero aut nosse tempus quo parit. proposuerat siquidem tempus esse ignotum: declarat consequenter p̄ partes ambas (uidelicet tempus gestandi in utero & tempus pariendi) nesciri ab hominibus tempus generationis ibicum rupis. tempus enim ceruarum a physicis scribitur mensium octo: & propterea de ceruis non potest hoc intelligi. ¶ **Incuruantur ad fetum & pariunt: & rugitus emittunt.** Iuxta hebræum habetur. **Genuflectent/pullos suos scindent: dolores eorum mittent.** De propositis ceruis parientibus prosequitur/narrando opus dei admirandum quod in partu ceruarũ interuenit. Cerua siquidem pariens/anteq̃ pullus eius terram attingat scindit secundas (hoc est membranam qua inuoluitur fœtus) & comedit eam/ut physici tradunt: & hinc fœtus læditur/utpote emissus in terram nudus penitus. & propterea hic dicitur de ceruis parientibus q̄ pullos suos scindent quo ad mem branam & q̄ emittent dolores eorum: quia pullorum dolores causant emittendo eos in terram spoliatos membrana præcomesta. Genuflexio autem hic scripta/ex imbecillita te intestinorum ceruæ procedere uidetur. tradunt enim physici tenue atq; imbecille esse intestinum ceruorum & facile frangibile. ¶ **Separantur filii earum & pergunt ad pastum.** Iuxta hebræum habetur. **Sanabuntur filii earum/multiplicabunt ad foras.** Ecce opus admirandum/q̄ cerua pariendo contra maternum morem lædit pullum suum, qui tamen sanatur diuina id ordinante prouidentia. Quod au tem adiungitur de multiplicatione/spectat ad id quod tradunt physici: uidelicet q̄ cer ua sæpe ducit ceruulos ad loca extrinseca & docet eos fugere ad latibula. hoc enim si-

gnificatur describendo q; quum sanati fuerint/multiplicabunt ad foras: hoc est multiplicabunt egressus ad eundum foras & reuertendum cum ipsa tanq; fugiente. est enim ceruus animal timidum: & propterea a primæua ætate discit fugere. Egrediuntur & non reuertentur ad eas. Postq; ceruuli didicerunt egredi & fugere/egrediūtur liberi & non reuertuntur ut prius reuertebantur cum matribus fugiendo, sed uadūt quo uolunt. Et hæc dicta de ceruarum partu/ad confutandam humanam prouidentiā spectant: quemadmodum dicta de ibicibus ad confutandam humanā scientiam.

¶ Quis dimisit onagrum liberum: & vincula onagri quis soluit? Trāsit ad syluestrem asinum. & præpostero ordine scribitur eius libertas: nam prius soluenda sunt uincula/& deinde mittendus liber. Nec est sensus q; onager fuerit quandoq; ligatus & seruus, sed q; sortitus est conditionem liberi tam a uinculis q; a seruitute/ad differentiam asini domestici qui obnoxius est uinculis capistri & seruituti hominis. ad confutandam enim potentiam hominis/describit deus q; non homo sed ipse dedit hāc libertatem onagro. ¶ Cui dedi in solitudine domum: & tabernacula eius in terra salsuginis. Iuxta hebræum habetur. Cuius posui planiciem domum eius: & tabernacula eius siccitatem. Et hoc etiam est mirandum q; planiciem aridam habet pro domo onager. ¶ Contemnit multitudinem ciuitatis: clamorem exactoris non audit. Legendum esset. Deridebit multitudinem ciuitatis: rumores oppressoris non audiet. Scribūt physici onagrum præ cæteris animantibus fugere conuersationem hominum: & propterea hic dicitur q; deridebit multitudinem ciuitatis/tanq; pro nihilo habens illam. & ratio subiungitur/quia uitat rumores oppressoris: quia nec audire uult rumores qui in locis habitatis ab hominibus fiunt ab oppressoribus animalium, percutiendo/onerando/pungendo/clamando. ¶ Circūspicit montes pascue sue: & virentia queq; perquirit. Legendum esset. Exploratio montium/pascuum eius: & post omnem herbam queret. Domus onagri descripta est planicies arida: pascuū autem eius describitur in montibus explorando & quærendo quācunq; herbam. Et hoc est signum q; etiam montes illi sunt steriles.

¶ Nunquid volet rhinoceros seruire tibi. Onagro animali indomabili adiūgitur rhinoceros animal etiam indomitum: qui hebraice appellatur rem/grece autem rhinoceros: & ut nomen eius (compositum a naso & cornu) sonat/habet cornu unū ex naso prodiens ex quo nomen accæpit. Est aut (ut physici scribunt) hostis elephanto: æqualis elephanto secundum longitudinem corporis/minor autem secundum altitudinem crurium. Et priscis temporibus uisus romæ scribitur ductus a pompeio: nostra autem ætate dum naui ueheretur/a rege lusitaniæ missus, in uia mortuus nunciatus est. De hoc itaq; animali ad confutandam humanam potentiam/scribitur libertas ac indomita conditio ad humana seruitia. Et primo quidem proponitur in genere negatio seruitutis/dicendo nunqd uolet rhinoceros seruire tibi? aut morabitur ad præsepe tuum? Legendum esset. nunquid dormiet super præsepium tuum? Et significatur per hoc q; nec propriæ commoditatis gratia rhinoceros habitat cū hominibus: in presepijs scilicet quæ fiunt ab hominibus. ¶ Nunquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo. Legendum esset. in sulco funis sui. sic

enim iacet in hebræo. Sed ſententia in idem redit: quoniã ſulcus/arando fit. Et eſt ſenſus. nunquid ad faciendum ſulcum alligabis rhinocerota/funem faciẽdo ſuum: hoc eſt aſſuefactum ad funem tanq̃ ſuum/quemadmodũ bos alligatur aſſuefactus iugo ſuo. **aut cõfringet glebas uallium poſt te?** Iuxta hebræum habetur. **nunquid agricolabit ualles poſt te?** Opus ſignificatur agriculturæ quod præcedente homine/ſubſequente uero animali exercetur: cuius uocabulum proprium quia non habemus, utimur uocabulo reſpondenti hebraico uerbo deriuato a campo. ¶ **Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius: ⁊ derelinques ei labores tuos?** Iuxta hebræum habetur. **Nunquid ſecurus eris in eo quia multa fortitudo eius: ⁊ relinques ei laborem tuum?** Negatis ſeruitijs rhinocerotis ad agriculturam/adiungitur negatio ſeruitutis eiuſdem ad prælium. & hoc ad differentiam elephantis, qui ſeruit homini in prælijs: propter hoc enim dicit. nunquid ſecurus eris in eo quemadmodum in elephante uectus ad prælium, & relinques ei laborem tuum tanq̃ in pugna laboranti pro te/quia multa fortitudo eius? ſcribunt enim ꝗ pugnat cum elephante. Et hinc inſinuatur ꝗ rhinoceros non domatur/quemadmodum elephas. ¶ **Nunquid credes illi ꝗ ſementem reddat tibi: ⁊ areã tuam congreget?** Negatur demum ſeruitus rhinocerotis ad portandum onera: & præpoſtero ordine negatur tam onus faſcium culmorum cum ſpicis ad hoc ut congregentur in area q̃ onus uehendi excuſſa iam grana ad horrea/quod hic uocatur reddere homini ſemen ſuum. Et hoc ad differentiam uidetur dici elephantis: qui quemadmodum geſtat propugnaculum pro multis uiris, ita repletum multis granis & multis manipulis geſtare poteſt.

¶ **Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis herodii ⁊ accipitris.** Iuxta hebræũ lõge aliter hr̃. **Penna pauonum exultãs: nunquid ala ſtruthionis ⁊ pluma eius.** ſubaudi exultat ſicut penna pauonis? Attende prudens lector ꝗ in hoc diuino ſermone de animalibus/coniunxit deus hactenus animalia bina tanq̃ ſimilia quo ad illud de quo fuit ſermo. primo enim iũxit leoni coruum relatiue ad indigentiam cibi: deinde ibicibus ceruas relatiue ad partum: poſtea onagris rhinocerotes relatiue ad ſeruitutẽ hominis. nunc autem pauonibus iungit ſtruthiones relatiue ad pẽnas: ſed non ſecundum ſimilitudinem ut in prioribus/ſed ſecundum diſſimilitudinem, ut oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcant. Valde enim diſtant pauo & ſtruthio ſecundum pennas. nam nullum apparet animal tam gaudens ac feſtiuũ pennis ſicut pauo/oſtentans decorem ſuum eleuando pennas caudæ: ut ad ſenſum uidemus. quo contra nulla auis infœlicior apparet ſtruthione quo ad alas & plumas: quandoquidem alas habet ſine uolandi facultate: & anno ſecundo (ut phyſici tradunt) & deinceps paulatim plumam perdit in capite/collo/parte inferiore corporis & coxis ita ꝗ non habet rediuiuã plumam ut aliæ aues. & propterea ex oppoſito pauonis fœlicis in pennis / collocatur infœlix ſtruthio maxima auium, dicendo. penna quidem pauonum exultans eſt, nunquid ala ſtruthionis & pluma eius exultans eſt? quaſi dicat minime. ¶ **Quando derelinquit oua ſua in terra: tu forſitan in puluere calefacies ea.** Iuxta hebræum habetur. **Quia relinquet terre oua ſua: ⁊ ſuper puluerem calefiet:** Scribunt phyſici ſtruthionem non cubare ſuper oua, ſed ponere oua ſua ſub ſabulo in

mense iulij quo parit oua, & beneficio caloris solis foueri atq; gigni ex ouis struthiunculos: & propterea hic dicitur q struthio relinquit terræ oua sua. Et quoniam non multum excauat terram sed prope superficiem terræ abscondit oua tegens ea sabulo, ideo dicitur q super puluerem calefiet: hoc est calor fouens fiet. Et dicendo quia/insinuat q ex parte corporis uerificatur a physicis scriptũ: uidelicet q struthio ideo non fouet oua sua/quia perdit plumam qua fouere illa deberet. ex parte autem animæ subiungetur altera ratio, quia deus facit eam stolidam. ¶ Aduerte prudens lector q hinc apparet uerum esse quod pluries retulimus: uidelicet apud hebræos perisse notitiam propriorum nominum auium. nam hebraica dictio hasida quæ hic interpretata est struthio/ab hebræis interpretatur ciconia & hic & in multis alijs locis: uidelicet leui. 9. & deut. 14. & in psal. 104. Perspicuum est enim eos hoc in loco errare: nam de ciconia nõ uerificant̃ ista quæ hic scribunt̃. uidem⁹. n. ciconias nidos suos ĩ locis excælsis sup turres seu culmina tectorũ habere, et (ut scribũt physici) pugnãt usq; ad morté p ouis seu pullis suis in nido: quorum contraria hic scribuntur, quæ struthioni liquet conuenire. Et hæc dixerim ne quis putet absq; discussione literam hanc fuisse interpretatam uoluntarie: cogit enim uerificatio eorum quæ hic scribuntur ad intelligendum significari struthionem in hoc saltem loco nomine hasida. ¶ **Obliuiscitur q pes conculcet ea: aut bestia agri conterat.** Sententia redditur: imputatur enim struthioni q exponit periculo oppressionis & contritionis a pedibus bestiarum oua sua. Et hinc habetur q oua sua non in profunda fossa ponit sed prope (ut dictum est) sup̃ficiem terræ: alioquin non subijcerentur periculo ut conculcentur & conterantur a transeũtibus bestijs. Et imputatur hoc obliuioni / eo q ad instar obliti periculi operatur. ¶ **Duratur ad filios suos quasi non sint sui.** Tradunt quoq; physici q struthio aspicit quandoq; ad locum in quo posuit oua. & hoc imputatur hic struthioni in crudelitatem: q quum uideat pullos suos crudescit ac si non essent sui, quia nec tunc ad fouendum oua nec postea ad alendos genitos pullos uadit. **Frustra laborauit nullo timore cogente.** Sententia redditur. inexcusabilis dicitur struthio deserendo curã filiorum: eo q si timore aliquo fugeret & curam pullorum relinqueret/excusari uideretur: sed q absq; timore aliquo deserat, signum est q labor eius ad generandum fuerit uanus relatiue ad eam: hoc est signum est q habeat pro uano proprium laborem/non curando ducere ipsum ad perfectioné. & propterea subditur. **Priuauit enim eam deus sapientia: nec dedit illi intelligentiam.** Iuxta hebræum habetur. **Quia obliuisci fecit eloha sapientiam: & non diuisit ei intelligentiam.** Scribit plinius struthionem tantæ esse stoliditatis ut abscõdito inter frutices collo/ putet se totam latere. stoliditas itaq; struthionis describitur ratio tot admirandorum defectuum. Et deo gubernatori atq; distributori naturalium donorum ascribitur q fecit struthionem non obliuiosam sed obliuiosam sapientiæ: hoc est nõ utentem memoria ad sapiendum. recordatur enim struthio ouorum suorum/& ideo aspicit ad locum in quo sunt: sed non recordatur ad sapiendum/hoc est ad prouidendum. Et ratio subiungitur/quia non diuisit ei deus intelligentiam: hoc est quia distribuendo animalibus participationem intellectus in naturalibus instinctibus & æstimationibus & industrijs/non dedit ei intelligẽtiæ participationem quam impartitus est alijs auibus, sed multum stoliditatis

Ascribitur autem deo distributio imperfectionum / ad commendandã excellentiam diuinæ prouidentiæ: penes hoc ꝙ ex ꝓposito efficit pfecta & imperfecta / turpia & pulchra, ut uniuersum sit perfectum. ad confutandam enim humanam prouidentiã quæ semper nititur facere perfecta & pulchra / afferuntur hæc de pauonis & struthionis pennis: & similiter de struthionis defectibus & equi perfectionibus. ❡ Quum tempus fuerit / in altum alas erigit: deridet equum ⁊ ascensorem eius. Iuxta hebræum habetur. Sicut tempus in altum se eleuabit: deridebit equum ⁊ equitem eius. Ad cumulum admirandorum dei operum in struthione / describit demum uastitas struthionis: ꝙ est uidelicet tam grandis ut quando se in altum erigit / cælsior sit equite sedente super equum. Hinc enim apparet ꝙ inter aues est grandissima. & si in struthionibus apud nos non uidemus tantã magnitudinem, scito ꝙ in struthionibus aphricæ & æthiopiæ scribunt hoc uerificari. Admirandum autem uidetur ꝙ maxima auium tot sit priuata bonis cõmunicatis auibus alijs.

❡ Nunquid præbebis equo fortitudinem. Dictio interpretata fortitudinem / uires ualidas ualde sonat: quales uidemus in equis idoneis ad præliũ. transit siquidem ad admiranda bona apparentia in equis. Vbi aduerte ꝙ ab inchoato ordine non digreditur deus in hoc sermone: sed struthione utitur bis. quo ad pennas siquidem utitur struthione e regione pauonis: e regione uero tantorum defectuũ struthionis affert equi perfectiones. struthio enim animal medium inter uolatile & gressibile apparet: & ideo hinc e regione uolatilium / inde autem e regione gressibilium collocatur. Et quia cælsitudine excedit equum cum equite eius / ideo par fuit ut equus e regione ipsius præponeretur? aut circundabis collo eius hinnitum? Iuxta hebræum habetur. nunquid uesties collum eius arduum? Ceruix equi describitur ardua / ita ꝙ totum collum erigatur: & propterea indutum arduo describitur. hæc enim est conditio boni ad prælium æqui: ad quam iuba densa tanq̃ colli indumentum cointelligitur scribi indumenti nomine: nam signum quoq; est densa iuba / bonitatis equi. ❡ Nunquid suscitabis eum quasi locustas? Iuxta hebræum habetur. Nunquid facies tremere eum sicut locusta? Duæ optimi equi conditiones simul describuntur / nõ ab homine sed a deo collatæ. Altera est tremor membrorum: hoc est commotio membrorum instar trementium. de quo tremore non solum physici sed etiã uergilius georg. 3. scribit. tum si qua sonum procul arma dedere / stare loco nescit: micat auribus & tremit artus. Et quoniam indicium fortitudinis scribunt esse huiusmodi tremorem, ideo conueniẽter adiungitur sicut locusta. est enim sensus / nunquid facies tremere equũ qui saltat sicut locusta? ne intelligeres tremorem equi esse tremorẽ debilitatis sed robusti ad saltandum. & hæc est altera conditio. gloria narium eius terror. Iuxta hebræum habetur. decor narium eius timor. Incertum apud me est an sola tenuitas apertarum narium requisita ad bonitatem equi significetur timoris nomine: an (quod potius crediderim) pallor seu motus quidam in naribus concomitãs tremorem membrorum describatur decor narium / hoc est tanq̃ ornamentum naturale narium equi. rationi siquidem consentaneum est ut calore collecto intus membra commouente / nares tenues atq; exangues pallescant, uel aliquo motu simili motui timentium moueãtur tunc quanto magis postea feruescunt: dicente poeta / collectumq; fremẽs uoluit sub naribus ignem:

ignem : ut ad sensum uidetur sub naribus inflammati equi. ¶ **Terram vngula fodit.** Parui refert ꝙ hebraice habetur. **Cauabunt in valle.** Inter alias conditiones boni equi supputatur cauare pede tellurem. **exultat audacter.** Iuxta hebræum habetur. **& letabitur in viribus.** Ad sensum enim apparet equum bonum lætari in uirium suarum fortitudine : nam quasi exultans uidetur ingressurus prælium. **in occursum pergit armatis.** Sententia redditur : & est clara. ¶ **Contemnit pauorem.** Litera hæc manca est : nam iuxta hebræum scribuntur duo. **Deridebit pauorem & non terrebitur.** Deinde immediate sequitur. **& non reuertetur a facie gladij.** Sententiæ manifestæ sunt/ & continua experientia probatæ. ¶ **Super ipsum sonabit pharetra : vibrabit hasta & clypeus.** Iuxta hebræum habetur. **Super ipsum cantabit pharetra : fulgor lancee & spiculi.** Inter quattuor armorum genera non solum intrepidus sed pugnans equus describitur : uidelicet gladios seu enses/ multitudinem sagittarum (quarum copia describitur a pharetra : quarum sonus describitur tanq̃ cantus / hoc est delectabilis equis) lanceas : quæ describuntur fulgentes / eo ꝙ earum ferrum politum fulgorem emittit qui tamen non facit declinare equos. Quod autem quarto subiungitur spiculum / fulgidum quoq; est : & inter arma offensiua numeratur. Quod tamen a multis creditur æreus clypeus magnum reddens splendorem. quodcunq; autem intelligas, ad magnanimitatem equi perseuerantem in prælio commendandam spectat. ¶ **Feruens & fremens sorbet terram : nec reputat tube sonare clangorem.** Iuxta hebræum habetur. **In fremitu & ira fodiet terram : & non credet ꝙ vox cornu.** Dictio interpretata fodiet/anceps est ad fodiet uel sorbebit. & utrunq; uerificatur : fodere quidem proprie / sorbere autem metaphorice. Præpostero siquidem ordine sed solito, prius descriptus est equus intrepide pugnans in prælio : & deinde describitur magnanimitas eius ꝓpe præliũ/tanq̃ ratio ꝙ intrepidus pſeueret in prælio. De equo igit̃ expectãte imminẽs præliũ dicit̃ ꝙ in fremitu extra & ira intus/expectãdo præliũ fodiet terrã ungula uel sorbebit terrã : hoc est ita fremit & excãdescit acsi absorpturus sit terram / hoc est terrestres hostes. iuxta prouerbium enim humanum loqtur. Et similiter iuxta ꝓuerbiũ humanũ subiungit & non credit ꝙ uox cornu. auiditas siquidem magna rei quæ differtur describi solet sic : uidelicet non credit ꝙ erit. auido enim repræsentatur dilatio tanq̃ negatio. Et iuxta hunc loquendi modum auiditas equi ad prælium describitur / dicendo ꝙ non credet ꝙ uox cornu citans ad prælium erit. Et nomine cornu cuiuscunq; materiæ tubam intelligæ. ¶ **Ubi audierit buccinam dicit vah.** Sententia redditur : dummodo uocem hilaritatis intelligas quasi prolatam ab equo audiente tubam citantem ad prælium, cuius nomen proprium non habemus. equus enim gaudens non sonat uah, sed suam quandam gaudentis interiectionem. **procul odoratur bellum / exhortationem ducum & vlulatum exercitus.** Dictio interpretata exhortationem / sonat rumores. Describitur.n.equus expectans imminens præliũ/olfactu cognoscẽs a longe apparatũ belli in rumoribus principũ & tumultu bellico. nã ubi legimus ululatũ exercitus/ hebraice significatur sonitus seu clamor bellicus. Hoc autem quod dicitur de olfa-

ctu equi/non est absurdum uerificari ad literam: nam quemadmodum canis insequens ceruum dum ad triuium uenerit & nesciens qua uia ceruus iuerit/olfactu discernit uias, ita indita facultas odorandi a longe tumultum bellicum equo sit. huiusmodi enim sensibilia per accidens (pertinentia ad hoc uel illud animal) cognoscere a longe/ mirabiliter distributum ab authore naturæ uidemus.

¶ Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter: expandens alas suas ad austrum? Parui refert q dictio interpretata sapientiam/sonat intelligentiam: in idem enim sententia redit. In accipitris autem nomine non fiat uis inquisitiua de qua accipitris specie/aut si de uniuerso genere accipitrum est sermo. sat siquidem est intelligere q de uocata mutatione plumarum seu pennarum est sermo: mutaturus enim accipiter plumas/ad meridiem expandit alas: ut calore aperiente poros/facilius plumescat. ¶ Nunquid ad preceptum tuum eleuabitur aquila. Vere iungendo animalia bina progreditur uniuersus hic sermo: nam & accipitri adiungit aquilarum genus. cuius prima conditio describitur eleuatio, eo q supra omnes aues eleuatur ascendendo. & in arduis ponet nidum suum? Iuxta hebræum habetur. & q eleuabit nidum suum? hoc est in locis excælsis faciet nidum. ¶ In petris manet: in preruptis silicibus commoratur atq; inaccessis rupibus. Iuxta hebræum habetur. Rupem habitabit: & dormiet super dentem petre & arce. Dictio interpretata arce/non significat arcem fabricatam arte/sed locum excælsum natura munitum tanq̃ arcem. Habitatio itaq; aquilæ describitur in excælsa petra/ita q etiam quiescit super dentem petræ: hoc est super petras tanq̃ dentes/hoc est scissas ab alijs. Addunt autem physici q aquila in huiusmodi locis apponit cespitem uel linum uel pellem aliquam/ne frangantur acumina suorum unguium: quemadmodum etiam nutrientes falcones/apponunt pannum uel corium super lignum in quo pedes falconis sustentantur. ¶ Inde contemplatur escam: & de longe oculi eius prospiciunt. Ratio quare huiusmodi excælsa loca eligat/creditur quia inde potest aspicere longe & explorare cibum. Si enim super arborem se collocaret/impediretur prospectus a frondibus ipsius arboris: in summitatibus autem præruptarum rupium liberum habet intuendi spatium. ¶ Pulli eius lambunt sanguinem. Dictio interpretata lambunt/ab alijs interpretatur sorbebunt: ab alijs polluent se: ab alijs tegent se. Sed quicquid intelligas, significatur q non horrent sanguinem/sed sanguineo cibo uescuntur: crudis enim carnibus diuersorum animalium prout occisa sunt aluntur. & ubicunq; cadauer fuerit statim adest. Iuxta hebræum habetur. & in quo occisi/ibi ipsa. hoc est q in loco in quo sunt homines occisi/ibi est aquila. Similis est sermo euanglicus/ ubi fuerit corpus illuc congregabuntur & aquilæ. Verificatur autem secundum physicos hoc tum de una aquilarum specie/reliquis occidentibus prius quæ comedũt: tum de uulturibus/quos philosophi multi inter aquilas supputant.

ET adiecit dñs/& locutus est ad iob. Iuxta hebræũ hr. Et rñdit ichouah ad iob/& dixit. Finitus insinuat̃ sermo diuin9 ad iobẽ ad cõfutandũ uerborũ eius arrogantiam: & tacens insinuatur iob/tanq̃ cõfusus sermone dei de turbine.

& propterea benignius agens deus cum iobe / absq; turbine respondet: hoc est responsionem prosequitur. & propterea significanter introducitur iterum deus respondens nulla facta mentione turbinis / ut absq; indignatione respondens inuitet iobem iam confusum ad respondendum petendo ueniam. ¶ Nunquid qui contendit cum deo, tam facile conquiescit? Iuxta hebræum habetur. Nunquid litigare cum saddai castigabit. Et est sensus / nunquid disputatio ista cum deo erit fructuosa tanq; castigatio filij? longus siquidem sermo dei præhabitus appellatur disputare cum saddai, eo q; inuitatus deus a iobe ad disputandum, assumpsit personam arguentis / & quasi disputando protulit suprascripta. Est itaq; sensus / nunquid litigare cum deo omnipotente prouocato a te castigabit / fructuosæ castigationis uim habebit. fructum siquidem castigationis per hæc uerba quærit. Vtiq; qui arguit deum / debet & respondere ei. Quia pronomen ei in textu hebraico est fœminini generis / non potest demonstrare deum. & propterea aliter ordinanda est hæc litera: & legendum est. arguenti eloha / respondebit ipsa? est enim prosecutio interrogationis. Et est sensus. nunquid eloha (hoc est deo iudici) arguenti tam longo sermone iobem / respondebit ipsamet locutio arguens? quasi dicat minime. fœminini siquidem generis est apud hebræos sermonis nomen. Et quærit per hoc ut iob respondeat: & diuinus sermo qui est arguens, non sit etiam responsio / non transeat sine responsionis fructu.

¶ Respondens autem iob domino / dixit. Iuxta hebræum habetur. Et respondit iob ad iehouah & dixit. Deo indignato non ausus est respondere etiam ueniam petendo / sed confusus tacuit: deo autem non indignato & exigenti responsionem respondet. ¶ Qui leuiter locutus sum / respondere quid possum? Iuxta hebræum habetur. Ecce paruipendi / quid respondebo tibi? Agnoscit iob peccatum suum in specie paruipendendi deum: quia uerba eius prouocatiua dei ad disputandum / non solum speciem arrogantiæ sed etiam speciem paruipensionis dei præ se ferunt: ut clare patet tum ex hoc q; disputatio debet esse inter pares / tum ex hoc q; iob promittebat sibiipsi uictoriam si disputaret cum deo. Quanuis igitur iob non intentione paruipendendi deum prouocauerit deum ad disputandum: quia tamen uerba eius speciem habebant paruipensionis dei / agnoscit & confitetur peccatum suum. Petendoq; ueniam dicit. ecce paruipendi / hoc est tanq; paruipendens te locutus sum, quid respondebo tibi / ad mei defensionem? quasi dicat nihil suppetit ad excusandũ aut defendendum me, sed pro castigationis tuæ fructu hoc duntaxat respondendum est: uidelicet. manum meam ponam super os meum. Iuxta hebræũ habetur. manũ meam posui ad os meum. hoc est peccatum sermonis mei agnoui & accusaui. sicut enim percutiens manu pectus suum / accusat peccatum cordis sui, ita manum apponens ori accusat peccatũ oris sui: sine memoria.n.est mos percutiendi pectus & labia petendo ueniam a deo. & propterea dicendo ad os meum / manifestat q; nõ paruipenderat animo sed ore. ¶ Vnũ locut⁹ sum / quod vtinã nõ dixissem & alterũ: qb⁹ vltra nõ addã. Iuxta hebræũ habetur. Semel locutus sum & nõ rñdebo: & secũdo & nõ addã. Non solum speciem peccati sed etiã numerũ peccatorũ suorũ cõfitetur. duo siquidem

peccata oris se commisisse in hac prouocatione dei ad disputandum fatetur: quorũ alterum consistit in ipsa prouocatione dando optionem & pollicendo sibiipsi uictoriam, alterum exercendo ipsam disputationem cum deo, quum in eodem. 13. cap. exegit a deo ut ostenderet sibi quantas haberet iniquitates & peccata: nã & hoc ad speciem paruipendendi deum spectat. exigit enim a deo tanq̃ ab humano iudice obligato ad monstrandum reo quare punit ipsum: ut patet intuenti textum ibi iuxta hebraicam ueritatem. Promittit quoq; duo: uidelicet & q̃ non respondebit excusando peccatum/& q̃ non adijciet ultra committere similia peccata. Et sic uenia perfecte petitur: accusando se peccasse tali peccato & toties/& promittendo nec excusare nec recidiuare.

CAPVT XL.

Respondens autem dominus iob. Iuxta hebræum habetur. Et respondit iehouah ad iiob de turbine & dixit. Iterum tanq̃ indignatus deus introducitur respondens iobi: non quia pœnitentem respuerit, sed quia contra aliud iobis peccatũ locuturus est reprætensurusq; eundem. introducitur autem respondens / quia uere ad dicta iobis respondet. ¶ Accinge sicut vir. Iuxta hebræum habetur. Accinge nunc sicut vir lumbos tuos: interrogabo te & fac scire me. Repetuntur uerba dicta in principio. 38. capituli: & sunt uerba irrisoria / ut ibi declarauimus. ¶ Nunquid irritum facies iudicium meum: & condemnabis me vt iustificeris? Iuxta hebræum habetur. Nunquid furore franges iudicium meũ: facies impium me vt iustifices? In ca. 18. iob dixit socijs & si certe supra me ingrandescetis & arguetis super me uituperium meum, scite nunc q̃ eloha fecit tortum mihi. In quibus uerbis q̃uis sub conditione dictis/prorupit iob ad dicendum q̃ deus iniustum iudicium fecerit. dixit enim hanc sententiam sub conditione: uidelicet si sociorum admitteretur sententia q̃ aduersitates præsentis uitæ pro peccatis dũtaxat darenť a deo. Vt iustificaret itaq; causam suam iob/prorupit in hanc conditionalem q̃ si me uituperatis ex afflictione quam patior, scitote q̃ deus iudex fecit mihi tortum. Hæc sunt uerba iobis quæ deus nunc commemorat: reprætendendo iobem dicens nunquid furore franges iudicium meum / facies impium me ut iustifices? reprætensibilia siquidem sunt iobis uerba: eo q̃ irreuerenter locutus est de deo. quanuis enim uera fuerit conditionalis / & iob non animo minus honorandi deum conditionalem illam protulerit, attamen sermo ipse præ se fert irreuerentiam & speciem habet dehonorationis. Nunq̃ enim debebat ponere os in deum: & ex nullo præsupposito debebat inferre q̃ deus fecit iniquum iudicium. uerba enim hæc scandalosa sunt: utpote habentia speciem mali. Et propterea tanq̃ indignatus deus illa commemorat, dicendo nunquid franges iudicium meum dicendo iudicium meum iniquum: & consequenter facies me impium (hoc est iniustum) ut iustifices causam tuam? Hebraica enim litera si ad uerbum reddenda esset / sonat impiabis me: quod non melius explicatur q̃ dicendo condemnabis me/ut antiquus interpres reddidit: qui

enim damnatur / declaratur iniquus. Et scito q̄ dictio interpretata furore / anceps est ad furorem uel etiam. & in utroq; sensu uerificari hic potest: nam legendo nunquid furore franges iudicium meum, commemoratur modus quo iob protulit uerba hæc: uidelicet tanq̄ in furore constitutus aduersus socios, scribitur enim ibidem q̄ iob tristitia affectus ex sociorum uerbis / hæc dixit: tristitia autem mater est iræ atq; furoris. Iob enim ibidem postq̄ dixit si erraui error meus mecum erit / insurgens aduersus magnificantes se super eum (quod est officium irati) protulit hæc uerba. Si uero legitur nunquid etiam franges iudicium meum, perinde est acsi dixisset fregisti iudicia sociorum tuorum, nunquid etiam iudicium meum franges?

¶ **Et si habes brachium sicut deus: & si voce simili tonas.** Iuxta hebræum habetur. **Et si brachium sicut el tibi: & in voce sicut ipse sonabis.** Conditionalis sermo inchoatur habens prolixum ualde consequens / constans ex multis partibus quæ subiunguntur. Huius autem conditionalis antecedens duas habet partes. altera proponitur dicendo & si tibi brachium sicut el: altera & si sonabis in uoce sicut ipse / deus fortis. Et utraq; metaphorico constat sermone. per sonum enim uocis / significatur imperium: per brachium uero fortitudo executiua. brachijs enim exequimur: uoce autem publica / imperamus. Et dictio interpretata sonabis / non plene reddit hebraicam significationem: significatur enim sonus non qualiscunq; / sed sonus publice citans ad aliquid communiter agendum. Ait itaq; deus iobi. & si tibi brachium sicut el & sonabis in uoce sicut ipse el / fac quæ subiungo. ¶ Sed non dissimulanda quæstio hic oritur / quorsum hæc de imperio & fortitudine dei aduersus iobem? quum iobis uerba reprehensione digna / nihil sonent aduersus imperium aut fortitudinem dei, sed aduersus iustitiam: immo & de imperio & de fortitudine dei præclare locutus inuenitur? Solutio est q̄ hæc dei uerba de suo imperio quo dixit & facta sunt / & sua fortitudine quæ extenditur ad omnia, tendunt aduersus rationem uerborum iobis: rationem inquam non ex qua motus fuit iob ad dicendum uerba illa / sed ex qua procedunt suapte natura uerba dehonorantia iudicium dei. Rationis siquidem ordo exposcit ut si iudicium alicuius principis mei dehonoro / ut confidam in mea authoritate meisq; uiribus ad hoc ut ualeam tueri dehonorationem quam intuli. & propterea statim q̄ deus commemorauit iobi uerba præ se ferentia contumeliam dei, ad suapte natura rationem uerborum sermonem transfert / inchoando a radice. aggrauatur siquidem per hoc peccatum iobis: q̄ uidelicet stulte protulerit uerba / quæ a pari cum deo imperio & fortitudine suapte natura procedunt. & ideo deus proponit iobi / si par es deo in brachio & in uoce.

¶ **Circunda tibi decorem / & in sublime erigere: & esto gloriosus / & speciosis induere vestibus.** Iuxta hebræum habetur. **Orna nunc celsitudinem & altitudinem: & pulchritudinem & decorem vesties.** Nullum pronomen in litera scribitur / nullum uerbum passiuum habetur: & propterea litera intelligēda est ut sonat. orna cælsitudinem, & uesties / subaudi ipsam his tribus indumētis: uc3 altitudine pulchritudine & decore. Et hæc est prima pars cōsequentis inchoatæ cōditionalis. Et cælsitudinis nomine intelligit angelica natura: quæ antonomasice inter creaturas appellatur cælsitudo / quia longe excellentioris est naturæ q̄ sint

creaturæ aliæ. quia enim deus in primo sermone contra arrogatam scientiam induxe-
rat opera sua mirabilia in creaturis corporeis omnium generũ, consequens fuit ut con-
tra irrogatam deo iniustitiam induceret opera iustitiæ suæ mirabilia in creaturis spiri-
tualibus: quales sunt angeli. testantur siquidem subiuncta ꝙ de dæmonibus est uniuer
sus sermo de behemoth & liu`iathan: & propterea par est ut cælsitudinis nomine intel-
ligatur ad literam angelica natura. Et inchoatur a diuinis beneficijs naturæ angelicæ
collatis/tanq̃ a radice iustitiæ diuinæ cõtra eos. Ex hoc enim ꝙ tot donis præuenti nar
rantur a deo, manifestatur ꝙ peccatum eorum exegit ut deus iustitia uindicatiua ute-
retur aduersus eos: utpote ingratissimos cœlesti patri/& primos superbos. unde & in-
ferius subditur ꝙ ipse fuit initium uiarum dei. Dicit autem orna & uesties/ad insi-
nuandum ꝙ indumenta hæc ad ornatum spectant naturæ angelicæ. & hæc tria quia
dona gratiæ sunt/quæ superadditur naturæ & perficit eã, ideo uestium & ornatus no
mine significantur. Dedit siquidem deus angelis omnibus donum altitudinis/eleuan-
do eos in filios dei per donum gratiæ gratum facientis: dicente domino in euangelio
de diabolo ꝙ in ueritate non stetit. dedit & pulchritudinem: quantum enim deturpa-
tur peccatis/tãtum pulchret actibus uirtutis rationalis creatura. dedit & decorem spei
fœlicitatis æternæ. Et quia conferre hæc proprium est deo, ideo sensus diuinorum uer
borum est. si par es deo in uoce & brachio, orna nunc angelicam naturam altitudine
gratiæ/pulchritudine uirtutum & decore spei/quemadmodum ego ornaui & indui
illam.

¶ **Disperge superbos in furore tuo & confunde eos.** Iuxta hebræum ha-
betur. **Sparge iras furoris tui.** Nihil hic dicitur de superbis, sed altera deo pro-
pria actio inchoatur: punitio uidelicet angelorum qui peccauerunt. Prosequitur enim
deus inchoatam conditionalem. & pro secunda parte consequentis dicit sparge iras fu
roris tui/si es par deo in brachio & uoce non solum ornando indue angelicam naturã
sed etiam sparge uindictas furoris tui: hoc est iustitiæ exterminatricis contra primos
impios atq̃ superbos/aduersus angelos qui peccauerunt. De quibus subiungitur.
& respiciens omnem arrogantem humilia. Iuxta hebræum habetur. **& Vi-
de omnem celsum/& inclina eũ.** Dictio interpretata cælsum/proprie significat
cælsum: est.n. denominatiuũ deriuatũ a dictione interpretata cælsitudo. Sed cælsitudo
in præcedenti particula ad naturam applicata est: hic autem applicatur cælsum ad ap-
petitum. non est enim sensus uide omnẽ cælsum natura: sed est sensus uide omnem cæl-
sum appetitu. Ita ꝙ nomen cælsi applicatur ad uitium quod theologi uocant super-
biam. appetens enim seipsum cælsum supra uires (siue quo ad rem appetitã/siue quo
ad modum appetendi seu assequendi) peccat peccato superbiæ. Peccatum siquidem
angelorũ manifestatur fuisse hoc ꝙ seipsos exaltare uoluerũt, describendo eos punien-
dos sub nomine cælsorum dicendo. & uide omnem cælsum/ecce peccatũ, & inclina eũ/
ecce pœna respondens culpe: qui enim se exaltat humiliabitur. Et dicendo omnem/in-
sinuat multitudinem angelorum peccasse. Demissio autem seu inclinatio ista/fuit de-
positio angelorum a cælsitudine filiorum dei adoptiuorum ad quam fuerant asciti.
¶ **Respice cunctos superbos & confunde eos.** Iuxta hebræũ repetit. **Vi-
de omnem celsum/humilia eum.** Peccatum quidem repetitur idem/sed pœna

multiplicatur: quia amplius humiliati sunt/sublata ab eis etiam spe fœlicitatis. ꝛ conterere impios in loco suo. Iuxta hebræum habetur. ꝛ calca impios in locis eorum. Tertia pœna superborum angelorum describitur/& satis apte: primum inclina/deinde humilia/tertio calca. Et priores quidē pœnæ relatiue ad gratuita/hæc autem tertia ad naturalia spectat. naturalia siquidem insinuãtur/dicendo in locis eorum: perinde acsi fuisset dictum calca impios in naturalibus eorum in quibus confidebant. calcati siquidem sunt angeli mali secundum suas naturales uires, dū subiecti sunt quasi sub pedibus aliorum angelorum ut subsint etiam illis quibus superiores erant. Appellantur autem impij eo ꝙ peccauerunt in cœlestem patrem ac patriam: ita ꝙ superbia eorum fuit cōtemptus cœlestis patris per adoptionem/cœlestisq́ꝫ patriæ/ciuilitatis supernaturalis. ¶ Absconde eos in puluere simul. Quarta dæmonum pœna describitur ad instar absconditorum simul in puluere: hoc est collocatorum sub puluere sic ꝙ sint absconditi/quemadmodum res sub terra abscondimus. Et per hãc metaphoram insinuatur naturalis potentia dæmonum impedita penitus. describuntur.n. tanq̃ꝫ positi sub puluere terræ/non qualitercunq́ꝫ sed ut absconditi & simul. per hoc.n. ꝙ omnes simul non possunt se liberare ex puluere/describitur impedita potentia eorū etiam pro seipsis. per hoc autem ꝙ describuntur absconditi/insinuatur ꝙ in profundū pulueris peccatorum demissi sunt loco decoris quo donati fuerãt a deo. ꝛ facies eorum demerge in foueam. Iuxta hebræum habetur. facies eorum fascia in abscondito. Quinta dæmonum punitio describitur fasciare facies eorum in abscondito. & tanguntur hic duæ pœnæ in naturalibus dæmonum. Altera est priuatio uidendi ea quæ publice fiunt. ex hoc enim ꝙ in abscondito describuntur/insinuatur impediri intellectum eorum ab intuitu eorum quæ publice fiūt. ex hoc uero ꝙ fasciatæ describuntur eorum facies/insinuatur pœna altera: uidelicet priuatio delectationis de eorum naturali pulchritudine. Sicut enim fasciata facies redditur non delectabilis alicui nec etiam sibiipsi, ita naturalis pulchritudo dæmonis describit̃ ꝙ nec alios dæmones nec seipsum delectat: diuina hoc agente iustitia ut nō repræsentet̃ eis ut delectabilis: ut qui delectari pulchritudine supernaturali renuit/priuet̃ delectatione suæ naturalis pulchritudinis. Collige prudens lector pœnas has & cōfer cū donis suprascriptis: & perpendes respondere pœnas donis.

¶ Et ego confitebor ꝙ saluare te possit dextera tua. Parui refert ꝙ hebraice habetur. Et etiam ego confitebor tibi ꝙ saluabit te dextera tua. Et est sermo de confessione laudis. Ecce quorsum uniuersus hic sermo tēdit: uidelicet ad æqualitatem potentiæ hominis potentiæ dei confutandam. ideo enim proposuit conditionalem si tibi brachium & uox sicut deo, ornando indue angelicam naturã/& spargendo iras uide omnem angelum superbum & inflige eis pœnas &c. & etiam ego te faciente ista laudabo te ꝙ dextera tua saluabit te/ꝙ non indigēs auxilio meo/ꝙ par es mihi: ut quum te non posse facere hæc uideas, agnoscas quantum aberraueris dicendo uerba quæ suaptæ natura procedunt ab æquali mihi.

Ecce behemoth quem feci tecum/fenum quasi bos comedet. Iuxta hebræum habet̃. Ecce nunc behemoth quos feci tecum, fenum sicut vacca comedet. Behemoth nomen est hebraicum: & est numeri pluralis/&

habet singulare suum behemah. & quum pluries in sacra scriptura legatur tam singu-
lare q̃ plurale, semper inuenitur nomen commune: ut animal/bestia/iumentum. certū
est enim ꝙ est nomen commune bestijs/animalibus ac iumentis : nec alicubi inuenitur
pro nomine proprio alicuius animalis. Et propterea literalem sensum prosequēdo, ap
pellatione behemoth dæmones sub nomine brutorum animalium demonstrantur / di-
cendo ecce behemoth. contextus siquidem ipse insinuat ꝙ quos prius excælsos/super-
bos ac impios/humiliatos ac calcatos descripserat, eosdem tanq̃ ad sensum demon-
stret humiliatos usq; ad uilitatem animalium brutorum. Et uere sic est: quoniam inter
ordinem creaturarum habentiū intellectum & ordinem animalium brutorum hæc est
differentia/ꝙ rationalis creatura est suapte natura ordinata ad proprium bonum(hoc
est ad hoc ut sint beatæ) irrationalia autem non sunt propter se quia non sunt capacia
beatitudinis. quando igitur rationalis aliqua creatura deijcitur ad hanc uilitatem ꝙ nō
est amplius habilis ad beatitudinem, collocatur in ordine brutorū animalium ut uiuat
non propter proprium finem qui est fœlicitas/sed more brutorum absq; ordine ad bea
titudinem. & quia dæmones ad huiusmodi statum sunt deiecti, ideo demonstrant̄ sub
nomine animalium brutorum:& in numero plurali/quia multi sunt & ut multi descri-
pti sunt superbi ac impij. Adiungit autem quos feci tecum, tū quia qui uiuit in æter
num creauit omnia simul ecc. 18. tum quia communis est angelis & hominibus ima-
go dei qua suapte natura sunt capaces beatitudinis. pronomen enim te demonstrat io-
bem in persona humani generis. Et meminit deus ꝙ ipse fecit dæmones: eo ꝙ superius
dixerat se naturā illorum ornasse ac induisse. nunc autem supplet ꝙ etiam fecit eos si-
miles homini: hoc est nō malos sed in naturalibus ac liberos ad bonū & malū queadmo
dum fecit hominem. ¶ Significanter autem adiungit aduerbium nunc / dicendo ecce
nunc behemoth: ad insinuandum ꝙ qui olim erant excælsi effecti sunt nūc behemoth/
hoc est similes animalibus brutis. quod manifestat primum a cibo/dicendo fœnum si-
cut uacca comedet: acsi apertius dixisset ecce quos feci tecum ad cibum intellectus &
sapientiæ/nunc similes brutis uescentur fœno sicut uacca: hoc est non ualens melius ha
bere alimentum. uacca enim libentius uesceretur uiridi herba q̃ fœno. Et fœni nomi-
ne opera significātur ipsorum dæmonum quibus seipsos pascunt: sunt enim arida/ut
pote priuata uiriditate cuiusq; uirtutis. Significanter quoq; dicit comedet, quia dæmo-
nes opera quidem sua comedunt sed illis non aluntur. utuntur enim operibus suis ut ci
bo/sed non prosunt ipsis. Nec inusitata sed frequens est apud hebræos mutatio nume
ri pluralis in singularem, ita ꝙ construunt uerbum singularis numeri cum nomine nu-
meri pluralis. & est constructio de significato: uel quilibet eorum comedet/uel multitu
do eorum comedet. Et sic intellige omnia subiūcta in singulari numero de behemoth.

¶ **Fortitudo eius in lumbis eius: & virtus illius in vmbilico ven-
tris eius.** Iuxta hebræum habetur. **Ecce nunc vis eius in lumbis eius:
& fortitudo eius in vmbilicis ventris eius.** Pars corporis appellata lumbi/
nota est cum suo officio ad uenerea: ibi enim seminaria uasa foueri physici aiunt. Sed
quæ corporis pars appelletur umbilici uentris/non est clarum: tum quia umbilicus qui
apparet in uentre hominis perfecti tam maris q̃ fœminæ/nullum officium habere ap-
paret. Dico autem perfecti/ad differentiā embrionis: in quo umbilicus officiosus ualde

est/ad alendū & pendulum sustendandum fœtum. in præsenti siquidem cōtextu descri buntur partes animalis perfecti: utpote comedentis fœnum/& habentis ossa ferrea. Tum quia non umbilicus sed umbilici multi describuntur uentris unius / dicendo in umbilicis uentris eius. Quocirca de internis umbilicis fœminæ intelligenda est litera hæc. sunt enim in fœminis umbilici interni multi quos græco uocabulo appellant cotylidones a cotylidone herba habente formam umbilici: & sunt secūdum physicos uenæ quædam ad uenerea. Quemadmodum itaq; behemoth cibus descriptus est contemptiue dicendo ecce nunc comedet fœnum, ita contemptiue describitur fortitudo behemoth / dicendo ecce nunc uis eius in lumbis eius: acsi apertius dixisset. qui tam excellenti potentia ac fortitudine uigebat, ecce nunc deiectus est ad tantam infirmitatem ut uires eius sint uires lumborum/& fortitudo eius sit fortitudo umbilicorum uentris: hoc est ut uires suas & fortitudinem suam exerceat in uenereis/hoc est procurando uenerea in uiris ac mulieribus. Et nihilominus significatur fortitudo quæ apparet propter uenerea tam in uiris q̃ in mulieribus amantibus. uiri enim mille subeunt pericula: & de mulieribus uere dicitur/fortem animum præstant rebus quas turpiter audent. Et si hæc contuleris cum subiunctis de testiculis, perpendes q̄ non describit aliquod unicum naturale corpus per partes nominatas in hac litera: nam aliquæ partes sunt partes masculorum & aliquæ partes fœminarum/ex quibus non constat unicum naturale corpus. ¶ Stringit caudam suam quasi cedrum. Iuxta hebræum habetur. Agitabit cito caudam suam sicut cedrum. Officium caudæ est tegere posteriorem animalis partem qua feces emittit: ad hoc enim a natura data est. Officium itaq; dæmonis ad tegendum ac protegendum mala/describitur per caudam. & quoniam hoc ualde extenditur amplissimūq; est/& ad superna semper tendens (ut quotidiana experientia testatur) ideo assimilatur cedro. & quia in promptu sunt huiusmodi excusationes, ideo dicitur q̄ agitat cito caudā suam quanuis magnam sicut cedrum. nerui testiculorum eius perplexi sunt. Parui refert q̄ hebraice habetur. nerui testiculorum eius ramificabunt. Aiunt enim dictionem hebraicam esse uerbum futuri temporis significans aliquid simile ramificationi/qualem uidemus in integro uuæ botro ex multis racemis consurgente. apparet enim in illis intricatio & obuolutio. Et quia nerui testiculorum (hoc est partes neruosæ testiculorum) secundū physicos uasa sunt seminaria ramificata multis obuolutionibus, ideo officium eorum creditur cōcoquere semen ad generandum. & propterea officium diaboli ad generandum sibi filios/describitur per testiculos ramificatos neruis multis intricationibus obuolutis. generat enim peccata/proponendo apparens bonum: & tanq̃ obuoluens malum multiplicatis atq; intricatis tam respectibus q̃ delectationibus seu tristitijs & appetitibus, seminat morale malum in animis hominum/atq; sic generat sibi filios. ¶ Ossa eius uelut fistulæ eris: chartilago illius quasi laminæ ferreæ. Iuxta hebræum habetur. Ossa eius fortitudines eris: ossa eius sicut uirga ferri. Dictio interpretata ossa/prima uice sonat ossa magna: secunda autem sonat ossa parua. Officiū ossium est sustētare carnes neruos uenas & reliqua quæ in animali sunt: & propterea officiū diaboli ad sustentandū corpus iniquitatū describitur per ossa eius tā parua q̃ magna. Et magna quidem ossa æreæ fortitudinis describuntur, quia tanq̃

impassibiles reddit animos hominum eorum qui suo exemplo sustentant iniqua opera: quod utinam non uideremus in alexandro/cæsare/catone &c. ossium uero paruorum multitudo ferreis uirgis assimilatur: quoniam inferiores sustentantes iniquitatis corpus habet ut domitores aliorum/quotidiana experientia testante.

¶ **Ipse est principium uiarum dei.** Iuxta hebræum habetur. **Ipse principium uiarum el.** Manifestat clare de quo loquitur/quem appellauit behemoth: demonstrando per pronomen ipse uniuersum collegium behemoth hoc est dæmonum, & describendo ipsum principium uiarum el/hoc est dei fortis. Anteq̃ aliquis peccaret, unica uia deus utebatur fortitudine potentiæ suæ: uidelicet bene faciendo duntaxat. nulli enim rationali creaturæ (quæ sola est capax ueri boni & ueri mali / fœlicitatis & miseriæ) deus inferebat malum: quia deus non est prius ultor q̃ peccemus: & propterea quia collegium dæmonum initium fuit peccati/fuit ex hoc initium uiarum dei. hinc enim inchoauit deus usum alterius uiæ/inchoauit ulcisci: hinc inchoauit uti fortitudine sua ad inferendum malum pœnæ rationalibus creaturis. Describitur itaq̃ dæmon a principio peccandi: quia ipse uidelicet fuit initium peccati / ac per hoc diuersificandi uias dei. **qui fecit eum/applicabit gladium eius.** Iuxta hebræum habetur. **factor eius appropinquabit gladium suum.** Declarat istam alteram uiam cuius initium fuit dæmon peccando/esse uiam ultionis, utendo metaphora principis utentis gladio ante faciem suam ad uindictam malorum. describitur enim deus creator dæmonum/habens quidem gladium suum etiam anteq̃ peccarent dæmones, sed non utens illo: sed post peccatum dæmonis/usus est deus gladio suo. describitur enim usus gladij appropinquatione gladij: hoc est applicatione gladij ad incidendum. Hæc est ultio/hæc est altera uia cuius principium fuit primo peccans.

¶ **Huic montes herbas ferunt.** Iuxta hebræum habetur. **Quia germen montes ferent ei.** Coniunctio quia/usq̃ ad calcem sermonis de behemoth suspenditur. postq̃ enim descriptum est dæmonum collegium tanq̃ animal potens & forte declarando officia sua ex partibus eius / declaratur consequenter fructus eius in humano genere sub metaphoris multis. Et quoniam primo cõmemorata fuit cælsitudo dæmonum, ideo par est ut primus fructus in hominibus describatur in montibus: hoc est hominibus super alios eleuatis. & propterea dicitur q̃ montes (hoc est eleuati super alios) ferunt ei germen: quoniam operantur quasi germinantes ei. Nec hoc ideo dicitur ut significentur principes omnes mali/sed ad insinuandũ q̃ cõmuniter sunt mali/quãuis aliqui inueniantur boni. nam secundum dominicam sententiam diuites difficile ingrediuntur regnum cœlorum: multo ergo difficilius principes. Significanter autem de montibus scribitur q̃ ferunt germen ei: quia non solum germinant ei/sed etiam portãt ei germen curiarum suarum. recte siquidem a diogene diffinita est curia q̃ est locus ad decipiendum & præualendum: quod utinam esset falsum. **omnes bestiæ agri ludent ibi.** Parui refert q̃ hebraice habetur. **ridebunt ibi.** Bestiæ agrestes / liberæ a quacunq̃ uinculorum specie/a nulloq̃ domitæ, homines absq̃ iugo diuinæ legis (qui scilicet libere peccant timore dei posthabito) significant: qui gaudent & arrident ibi/hoc est in montibus ferentibus germen diabolo. apte siquidem homines absq̃ timore dei adiunguntur principibus malis arridentes/ut liberis liberi socientur: uel ut rectius

loquar/quia licētia effræniū fouetur authoritate & exemplo iniquorū principum. ¶ Sub vmbra dormit: in secreto calami in locis humentibus. Parui refert q hebraice habetur. Sub vmbris iacebit: in abscondito canne & limo. Post descriptum fructum diaboli in principibus & hominibus absq iugo/describitur fructus eiusdem in hominibus delicatis: umbræ enim pro delitijs sumuntur. Describitur autem iacens sub umbris/eo q tanq quieto iure possidens habet delitijs uacantes. Quod autem adiungitur in abscondito cannæ (hoc est in umbra cannarum) insinuat speciatim delitias hypocritarum assimilatorum cannis, uacuis intus/frondescentibus autem foris. quietissime siquidem tanq in abscondito iacet in delitijs istorū. Limus autem ex aqua & terra compositus/uenereos significat, ex ijs quæ terræ & aquæ sunt fotos: sine cerere siquidem & baccho friget uenus: in ijs autem manifeste iacet behemoth. ¶ Protegūt vmbre vmbrā ei9. Iuxta hebræū hr. Tegent eū vmbre/vmbre ei9. Genitiuus singularis est umbræ eius. Cōsueuerūt principes multiplicare umbracula: ita q supra umbraculū paruū tanq umbraculū proprium/collocant umbraculum magnum in excælso amplum ualde: & sic umbræ umbraculi magni tegūt umbram umbraculi proprij. Et per hoc insinuatur q in delitijs super delitias/in multiplicatis delitijs quiescit, ita q ipsa multiplicatio delitiarū parit ei quietē. circundabūt eum salices torrentis. Homines studiosi ad complacendū nō deo sed hominibus/describuntur per salices: quarū uires omnes ad infructuosam uegetationem expenduntur. & isti tanq circundantes quiescentem in adulationibus & blandis obsequijs/describuntur: quod non eget expositione sed lamentabili fletu.

¶ Ecce absorbebit fluuium & non mirabitur. Iuxta hebræum habetur. Ecce rapiet fluuium & non festinabit. Post fructum in delitijs/describitur fructus in communi cursu hominum assimilatorum flumini: hoc est qui flumine passionum animi aguntur. hi enim tanq aqua semper fluens sunt in uita sua: & nequaq seipsos sistunt ratione ac uirtute, sed ut dictum est passionibus animi (amore & odio/delectatione & tristitia/spe metu atq ira) aguntur in uniuersis operibus suis. horum ingentem multitudinem quasi fluuium rapi a diabolo describit. Et adiungendo & nō festinabit/ insinuat q absq multa auiditate diabolus hanc rapinam exercet. festinatio enim/auiditatis est signum ac effectus: & per oppositum non festinare significat minorem auiditatem. Et dicitur hoc ad insinuandum q facilis est diabolo rapina huiusmodi multitudinis. & habet fiduciam q influat iordanis in os eius. Parui refert q hebraice habetur. confidet q educet iarden ad os suum. Hinc patet q de raptu ad potandum metaphora fluuij præmissa est: adiungitur enim illi eductio iordanis ad os behemoth. Tam in ueteri q in nouo testamento iordanis fluuius spectat ad populum dei. nam mosaicæ legis tempore iordanis israelitas hinc & inde habebat: erant. n. duæ tribus & dimidia ultra iordanem, nouem autem & dimidia habitabant citra. in testamento uero nouo iordanis initium fuit baptismi/ex quo nascitur christianus populus: in iordane enim cōsecrauit christus carne propria uniuersas ad baptismum aquas. Et propterea deus præuidens omnia/dicit de diabolo q non sat est ei rapere flumē hominum qui passionibus aguntur, sed confidit q populum dei qui lege diuina agitur per iordanem significatum educat ad os proprium. Et significanter dicit educat/ad

insinuandum ꝙ nisi e gremio populi dei exierit aliquis non haurietur ad os diaboli: & utinam non multos educat ex iordane.

¶ In oculis eius quasi hamo capiet eum. Iuxta hebræum habetur. In oculis suis tollet eum. Nihil scribitur de hamo. & ut subiuncta testantur/prædicit deus modum quo tolletur de imperio mundi huius diabolus per christum. De homine siquidem christo prædicit ꝙ tollet eum de principatu hominum in oculis eius: hoc est ipsius dæmonis/ipso uidente & non ualente se adiuuare. adimpletū siquidem est hoc in descensu christi ad inferos. Vnde & subiungitur. ⁊ in sudibus perforabit nares eius. Iuxta hebræum habetur. in offendiculis perforabit nares. hoc est impingentium perforabit nares. Vere dæmones impegerunt in mortem christi putantes se hominem occidere/impegerunt in propriam seruitutem redacti in captiuitatem, & tanq̄ bubuli perforati sunt in naribus ducendi quo non uolunt. nunc inquit christus/ princeps huius mundi eijcietur foras & ego traham omnia ad meipsum.

An extrahere poteris liu'iathan hamo: ⁊ fune ligabis linguam eius? Iuxta hebræum habetur. Extrahes liu'iathan in hamo: ⁊ in fune ligabis linguam eius. Nullum præponitur interrogatiuum in textu hebraico: sed interpretes addiderunt. Liu'iathan nomen esse propriū animalis/in psal. 104. iuxta hebraicam habetur ueritatem. nam ibi legitur hoc mare magnum & latum manibus: subiungendo liu'iathan istum plasmasti ad illudendum in ipso. In isaiæ autem 27. cap. & hic/liu'iathan introducitur pro diabolo. ita ꝙ hactenus sub specie animalium terrestrium/nunc uero sub specie animalis marini appellati liu'iathan prosequitur deus descriptionem dæmonum. Et intendit secundum germanum sensum conditiones dæmonum manifestare sub nomine liu'iathan. Quare autem cetus appelletur ab hebræis liu'iathan/quærendum non putant: quia propriorum nominum rationem nō esse astruunt. Negant quoq; hebræi interpretari additamentum eorum: sed si interpretandum est/significare copulationem eoꝝ. aiunt enim deduci a liu'iah/quod significat copulationem. ¶ Incipit autem deus describere dæmones relatiue ad opiniones humanas de ipsis/sub diuersis metaphoris:& quinq; opiniones hominum notitia dæmonum carentiū confutat. Nec hæc ego somnio aut adinueni: sed textus ipse in calce horum docet diuersitatem inter uidentes & non uidentes dæmones. Recitatur itaq; in primis opinio eorum qui fingunt seu reputant dæmones tanq̄ pisces hominibus utiles/hamo captos & lingua alligata fune. Et per hamum atq; alligationem linguæ funditus (hoc est a radicibus linguæ: talem enim alligationem significat uerbum hebraicum) cultus dæmonibus exhibēdus sicut & cæteris dijs/significatur tanq̄ trahens eos ad hominum utilitatem. & propterea fit mentio linguæ: quoniam trahere se dicunt linguam/hoc est responsa dæmonum. Ad hominem itaq; docentem & tanq̄ ex aquis extrahentem ad hominum utilitatem dæmones tanq̄ pisces/dicit deus. extrahes quidem liu'iatan (hoc est dæmonem tanq̄ piscem ex aquis) hamo cultus trahentis ipsum: & fune superstitionum alligabis a radice linguam eius ad secreta reuelandum.

Nunquid pones circulum in naribus eius: aut armilla perforabis maxillam eius? Iuxta hebræum habetur. Nūquid pones iuncum

in naribus eius: & in spina perforabis maxillam eius? Irrisoria uerba sunt, quia homo utitur dæmone utili hominibus ut pisce hamo capto/deridendo dicitur homini, nunquid etiam perforabis maxillam eius spina/hoc est acuto aliquo instrumento, uel iunco ligabis nares eius/ad portandum eum mortuum in domum ut coquatur sicut portari solent pisces? hoc enim consequens esse deberet ad piscem hamo captum. Et per hoc significatur irrisio cultus exhibiti ab hominibus diabolo. ¶ Nunquid multiplicabit ad te preces. Alia recitatur opinio de dæmonibus: quod uidelicet commercium habent cum hominibus quasi homines/ diuersimode tamen.& quattuor modi tanguntur. Primus est quod conuersantur cum hominibus supplices: hoc enim tradunt qui quosdam dæmones quibusdam artibus subijci aiunt hominibus. de his enim dicitur nunquid multiplicabit ad te preces? manifestando quod non uere supplicant sed fingunt se supplicare ad fallendum homines. aut loquetur tibi mollia? Legendum esset. nunquid loquetur tibi mollia? Secundus modus blande loquendi seu obsequendi/simili modo describitur & confutatur. sunt enim quidam dæmones qui blandis obsequijs homines demulcent: sed reuera non sunt obsequia mollia/sed crudelia in perniciem animarum. societas enim dæmonum cum hominibus perniciosa est. ¶ Nunquid feriet tecum pactum. Tertius modus per uinculum fœderis describitur. sæpe enim dæmones paciscuntur cum hominibus/ magicis artibus intercedentibus. Et manifestatur hic quod non uere paciscuntur: sed simulant se ferire fœdus cum homine. & accipies eum seruum sempiternum? Quartus modus uinculo seruitutis perpetuæ describitur. simulant enim dæmones quandoque addictos se esse in perpetuos seruos aliquorum: ita quod facturum se dicit quicquid homo præcæperit sicut seruus facit quicquid præcipit dominus eius. hæc enim omnia figmenta esse manifestat hic deus. ¶ Nunquid illudes ei quasi aui: & ligabis eum ancillis tuis? Legendum esset. puellis tuis. Tertia opinio de dæmonibus recitatur eorum qui in iocum aut ludum dæmones ducunt/ negãdo ipsos inueniri. esse enim aliquos manes & subterranea regna & contum & stygio ranas in gurgite nigras nec pueri credunt/scripsit iuuenalis. Isti enim hic describuntur qui in iocum deducunt dæmones/sicut auis traditur in ludum puellarum & puerorum. manifestatur enim hic quod errant/ quod non est deducenda in iocum res dæmonum. ¶ Concident eum amici: diuident illum negociatores. Iuxta hebræum habetur. Prandebunt super eum socij: partientur eum inter mercatores. Quarta opinio de dæmonibus parum distans a tertia/recitatur tradentium socialiter uiuentibus & mercatoribus habendam esse rationem dæmonum ne committant fraudes/ne uiolent fidem ualde necessariam tum socijs tum mercatoribus. & quoniam huiusmodi traditio ut adinuentio habetur humana, ad hoc ut socij seruent inter se fidem & similiter mercatores fideles sint omnibus/ ideo iungitur hæc traditio ponentibus rem dæmonum in iocum. illi enim ad iocum/ isti uero ad industriam dæmonibus utuntur. Describuntur itaque socij prandentes/hoc est societatem seruantes super eum/ hoc est tanquam timentes pœnas eius: & similiter inter mercatores diuidendus a præsidentibus reipublicæ/ut seruetur fides. Et hoc ipsum reprænhenditur hic: quia ficte

introducunt hæc præsidentes reipublicæ. ¶ Nunquid implebis sagenas pelle eius: & gurgustium piscium capite illius? Rectius legitur. Nunquid incides cum gladijs pellem eius: & in gladio piscium caput eius? Quinta opinio de dæmonibus scribitur sub metaphora concidentium pellem & gladio piscium concidentium caput. philosophantes enim apparentia opera dæmonum quasi pellem dæmonis / gladijs hoc est argumentis concidunt / attribuendo ea naturalibus causis: & authoritate sua tanq̃ gladio piscium / quo non consueuerunt pisces occidi sed mortui in diuersas partes secari (talis est enim philosophorum authoritas: in solis enim mortuis hoc est christi uita carentibus efficax est) authoritate inquam philosophorum inciditur caput: hoc est exterminatur ab uniuerso dæmonum turba, dum humori melancholico omnia quæ apparent attribuuntur. Manifestatur autem hic simili modo istorum error dicendo. nunquid cum gladijs concides pellem eius/& in gladio piscium caput eius? quasi dicat minime.

¶ Pones super eum manum tuam: memento belli nec ultra addas loqui. Iuxta hebræum habetur. Pone super eum manum tuam: recordare bellum/non addes. Recitatis opinionibus hominum nescientium quales sunt dæmones / subiungit deus monitionem qua clare apparet fidelibus & dæmones esse & esse hostes humani generis, dicendo. recordare bellum quod fuit inter serpentem & primos parentes, & pone manum tuam super eum: hoc est congredere aduersus eum / operibus uirtutum pugnando cum eo, & experieris uires eius pugnantis contra te: & non addes ultra repetere aliquam harum opinionum/recordatus antiqui belli & expertus proprium. ¶ Ecce spes eius frustrabitur eum. Iuxta hebræum habetur. Ecce spes eius mentita est. Pronomen eius demonstrat hominem ignorantem dæmones/cui dictum est pone manum tuam super eum. in morte enim experietur q̃ spes eius mentita est: sperant enim huiusmodi homines se nihil passuros a dæmonibus, & tunc experientur q̃ spes eorum mentita est. & uidentibus cunctis præcipitabitur. Iuxta hebræum habetur. nunquid etiam ad conspectores eius proijcietur. quasi dicat nequaq̃. Aduerte prudens lector duo in hac sententia. Alterum est id in quo conueniũt omnes ignorantes dæmones: oẽs. n. ꝓijciũt dæmonẽ extra ordinẽ seu locũ eius. nã primæ duæ opiniones utentes dæmonibus uel tanq̃ piscibus uel tanq̃ hominibus/manifeste ꝓijciũt dæmones in alium ordinem longe alium a loco eorum: tres quoq̃ aliæ opiniones negantes dæmones/& uel ad iocũ uel ad industriam eis utentes uel in humorem melancholicum resoluentes, manifeste proijciunt dæmones. & propterea in hac sententia summatur id quod commune est omnibus recitatis opinionibus / dicendo proijcietur. Altera est distinctio insinuata inter conspectores & non conspectores eius/id est liuiathan. ex hoc. n. q̃ dicit nunquid etiã ad conspectores eius proijcietur/manifeste insinuat q̃ a non conspectoribus eius proiectus est. & quoniam conspectores eius sunt qui in reuelata a deo fide cõspiciũt dæmones innixi authoritati sacræ scripturæ, cõsequẽs est ut nõ credẽtes appellẽtur nõ cõspectores eius/& sint illi a q̃bus ꝓijcitur, negãdo eum uel negãdo iniquitatem eius. Et intendit per hoc deus manifestare q̃ fideles sciẽtes per fidem dæmo-

nes esse & esse iniquos, non proijcient eum extra locum suum / sed habebunt eum in hostem humani generis. hic est enim locus & ordo eius: ut belli mentio facta testatur.

CAPVT .XLI.

Non quasi crudelis suscitabo eum. Iuxta hebræum habetur. Non crudelis quia suscitabit eum. Postq̄ deus confutauit falsas de dæmonibus opiniones/& coram fidelibus suis in hostem habēdum declarauit, anteq̄ describat conditiones eius/tacitæ immo explicatæ a iobe in cap.30. obiectioni respondet. Apparet enim q̄ mouens tantum hostem aduersus hominem/ crudeliter agat cum homine. homo enim exilium est uirium/liu'iathan autem maxima uiget potentia: & iob dixerat q̄ deus uersus erat ei in crudelem dando eum in manu satanæ. Huic itaq̄ obiectioni satisfacit deus/ dicendo de seipso in tertia persona. non crudelis (subaudi est) quia suscitabit eum: hoc est quia commouebit eum ad oppugnandum homines. Affirmat deus q̄ ipse mouet dæmonem: negat autem crudeliter se hoc agere. Et utrunq̄ manifestat. quis enim resistere potest vultui meo? Iuxta hebræum habetur. & quis ipse in facie mea sistet se? Ad manifestandum q̄ ipse deus mouet dæmonem/ affert uniuersalem motionem omnium ab ipso deo. nam dicendo & quis ipse in facie mea sistet se/ manifestat q̄ nullus potest seipsum sistere in facie dei: hoc est nullus potest subterfugere/nullus potest euitare motionem dei: euitaret enim solus ille qui seipsum sistere posset/ quantumcunq̄ deus moueret. Et per hoc discimus q̄ non solum potestas sed usus potestatis cuiuscunq̄ creaturæ est a deo, quanuis iniquitas usus non sit a deo. & propterea non est mirum q̄ deus moueat dæmones ad utendum eorum potestate pugnando cum hominibus: nisi enim deus eos moueret / non possent propria potestate uti. ¶ Et quis ante dedit mihi vt reddam ei? Omnia que sub celo sunt/ mea sunt. Iuxta hebræum habetur. Quis preuenit me & reddam? sub omni celorum mihi ipsum. Ad manifestandam non crudelitatem/affert summam suam liberalitatem ac benignitatem in omnia. liberalitas enim e regione debiti distinguitur: & propterea excludendo omnem rationem debiti / manifestat se omnia facere liberaliter. Excludit autem debiti rationem/ dicendo quis præuenit me & reddam? reddere enim actionem significat debitam/cōsurgentem ex eo q̄ aliquis præuenit eum actione aliqua: ut pater præuenit filium beneficio generationis/& sic de alijs beneficis. Deus enim etiam secundum philosophos est summe liberalis: eo q̄ communicat bonitatem suam nihil expectans retributionis: utpote cui nihil potest conferri boni uel mali. Benignitatem autem suam manifestat extendi etiam ad hæc infima / dicēdo q̄ q̄cq̄d est sub omni cœlorū (hoc est sub quocūq̄ cœlo) mihi ipsum: hoc est meū est/ad me spectat tanq̄ ad ꝓpriū dn̄m ac gubernatorē. Per hoc.n. excludit̄ ois crudelitatis suspitio. nullus.n. sæuit ī sua: quæ liberaliter facit, fouet/gubernat. Et uere deus mouet dæmones ad oppugnandū homines nō ut noceat hoibus, sed ut exerceat homines

ad pugnandū pro regno cœlorū etiā cū dæmonibus: dicēte apostolo nō est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem sed aduersus principes tenebrarum &c. ut uictor homo coronetur. Moderatur siquidem deus uires dæmonum in bello contra homines: dicente apostolo fidelis deus qui nō p mittet uos tentari supra id quod potestis &c.

Non parcam ei verbis potentibus & ad deprecandum compositis. Iuxta hebræum habetur. Non tacebo membra eius: & verbum potentiarum & gratiam dispositionis eius. Ad utilitatem fidelium habentium liu'iathan in hostem/proponit deus se manifestaturum tria de liu'iathan: uidelicet membra/potentias & gratiam. horum enim manifestatio ualde prodest fidelibus ad cognoscendum opera eius/ad cauendum ab illo/ ad diuersa arma assumenda contra illum. Nec mireris proponi gratiam: quia ironia est. quemadmodum enim maledicere deum appellatur quandoq; in sacra scriptura benedicere deum, ita horrida dispositio dæmonum appellatur gratia. sumitur enim hic gratia non ut distinguitur e regione iustitiæ: sed ut est nomen uenustatis/qua persona dicitur uulgari italico aggratiata. Deus enim in hoc sermone declarat membra liu'iathan/ declarat & potentias eius/declarat & dispositionem eius horridā: ut patet legenti & intelligenti subiūcta.

¶ Quis reuelabit faciem indumenti eius. Parui refert q hebraice uerbum præteriti temporis est reuelauit: hoc est detexit. & facies sumitur proprie. Ita q deus incipit describere faciem liu'iathan: utpote primum illius membrum occurrens. Describit autem eam indutam/quia occurrit semper homini sub specie boni. & quoniam difficile est detegere mala apparentia sub specie boni, ideo dicitur quis detexit faciem indumenti eius/hoc est indutam: quis detexit faciem malam apparentem bonam bonitate utili honesta uel delectabili? & in medium oris eius quis intrabit? Iuxta hebræum habetur. in duplicitatem freni eius quis veniet? Maxillas ex quibus intus consurgit facies, describit consequenter/circūloquendo eas a fræno: quia frænum intra maxillas ponitur. Et quia officium maxillarum est amplificare faciem seu os, ideo media quibus diabolus utitur ad amplificandum suggestiones suas describuntur sub duplicitate: eo q infinitis duplicitatibus utitur ad amplificandum res malas. Et quoniam perniciosum est in diabolicas duplicitates incidere, ideo dicitur in duplicitatem fræni eius quis ueniet? hoc est quilibet caueat ne ueniat.

¶ Portas vultus eius quis aperiet? Iuxta hebræum habetur. Ostia faciei eius quis aperuit? Nisi de clausis ostijs esset sermo/ nequaq; diceretur quis aperuit? quasi dicat nullus aut rarus. Sunt autem faciei ostia/ labia. nam labijs clauditur uel aperitur facies/ id est os. Silentium itaq; significatur per clausa oris ostia. Et describitur per hoc tertia fallendi ars diabolica. nam prima est proponere sub specie boni/secunda est inuoluere duplicitatibus/tertia occultare silentio: & ipso claudente labia/quis aperiet quo tendit? p gyrū dentiū ei⁹ formido. Iuxta hebræū hr. circūit⁹ dentiū ei⁹ formido. Et est numeri pluralis circūitus: describuntur.n. circūitus multi. Vtrum aūt duo uel plures dentiū ordines significentur/non explicatur. Dentium officia sunt duo: scindere uidelicet cibū & molere eundem. aliqui enim dentes sunt ad scindendum & aliqui ad molendum: unde & molares dicuntur.

Et ideo per dentes describuntur media ad scindendum bona / & media ad molendum malos libertate peccandi. utitur enim diabolus medijs multis quasi dentibus scindentibus bona opera, & multis medijs ad molendum iam scissos a bonis operibus / molendum libertate peccandi / ut sint suauis eius cibus. Et quoniam multitudo magna multisq; ordinibus distincta tanq̃ in circũitu est huiusmodi mediorum, ideo timenda nobis describuntur sic ordinata & multiplicata: & propterea dicuntur timor/quia timorem incutiunt fidelibus.

¶ **Corpus illius quasi scuta fusilia: compactum squamis se prementibus.** Iuxta hebræum habetur. **Altus fortitudinibus scutorum: clausus sigillo arcto.** Dixerat circũitus dentium: describit consequenter quales sunt/ assimilando eos circumitibus uallorum, introducendo uallum ex palis altis & fortibus bene clausum & quasi arcte sigillatum. Nec fallaris nomine scutorum: eo q; dictio hebraica appropriata est scutis / significat autem obstacula; quia enim scutis utimur ad obstandum ictibus; ideo hoc nomen sibi appropriarunt. & propterea hoc in loco pro obstaculis sumuntur: hoc est pro palis ex quibus fit uallum. Describitur itaq; quilibet dentium circumitus ad instar ualli / dicendo, altus fortitudinibus obstaculorum / hoc est palorum, clausus sigillo arcto: hoc est, palis non distantibus inter se / sed iunctis tanq̃ arctissime sigillatis. Dicit enim hoc ad differentiam uallorum ex palis non contiguis. assimilat enim circumitus dentium liu'iathan uallo alto ex palis fortibus / & contiguis tanq̃ arctissima coniunctione iunctis. ¶ **Una uni coniungitur: & ne spiraculũ quidem incedit per eas.** Iuxta hebræum habetur. **Unus in uno se appropinquant: & uentus non ueniet in medio eorum.** Declarat coniunctionem dentium esse talem q; unus dens ita est propinquus alteri q; nec uentus transire potest inter eos. dicit enim hoc ad differentiam habentiũ dentes aliquantulũ inter se distantes, quos appellamus dentes raros. ¶ **Una alteri adherebit: & tenentes se nequaq̃ separabuntur.** Iuxta hebræum habetur. **Unusquisq; in fratre suo adherebunt: apprehendent se & non se separabunt.** De circumitibus dentium est sermo. describuntur enim ipsi circumitus contigui inter sese: ita q; inter circũitum & circũitum non est spatium medium, sed unus circũitus iungitur alteri tanq̃ alter alterum apprehendat mutua inseparabilitate concomitante. Et quia coniunctio circũituum est ordinate disposita/ sic q; molares dentes unius circũitus iunguntur molaribus alterius circũitus/ & similiter alij dentes unius circũitus iunguntur similibus sibi dẽtibus in altero circũitu, ideo dicitur/ unusquisq; in fratre suo adhærebunt. Et significatur per hæc q; media diaboli ad scindendum bona/ quum sunt iuncta libertati peccandi sunt ualde timenda: utpote excælsa/ fortia/ ordinata in circũitu/ densa/ multiplicata/ conformia atq; inseparabiliter coniuncta. Et huiusmodi dentium circũitus/ quo ad mores quidem tu uideris & caue: quo ad ecclesiæ uero unitatem/ uidemus nostra ætate luteranos tam magnam scissuram cum tanta peccandi licentia effecisse tam cito ut mirum incredibileq; sit & formidandum ne nationes alias scindant. ¶ Scito hic prudens lector q; partes & operationes attributæ hic liu'iathan / nescio an conueniant animali naturali. nam in nostro orbe

apparuisse animal habens multos dentium ordines negat aristoteles in secundo de histo. animalium: recitando tamen scriptum fuisse quod in india inuenta est belua habens triplicem dentium ordinem sub & supra. Relinquo itaque incerta & sequor certa / exponēdo scripta hic de liu'iathan mystico (hoc est diabolo) quē nō est dubiū describi. ¶ **Sternutatio eius splendor ignis.** Iuxta hebræum habetur. **Sternutationibus eius splendebit lumen.** Non recedit a descriptione capitis: sternutatio enim emissio est uentositatis ex capite / quemadmodum eructatio est emissio uentositatis ex stomacho. Et significatur per hoc productio uanitatis ex uirtute / significatur uitium uanæ gloriæ tanquam lumen splendens per exeuntem uanitatem ex uirtute tanquam capite. **Et oculi eius ut palpebre diluculi.** Per oculos quibus uidemus, intellectus / scientia / astutiæ / calliditates & reliqua ad intellectiuā partē spectantia describūtur sicut palpebræ auroræ / sicut tegmina lucis auroræ / sicut nebulæ tegentes initium diei. non sicut tegmina claræ lucis in manifesto die, sed sicut tegmina lucis dubiæ: qualis est lux initium diei incipiente aurora. Vtitur itaque diabolus oculis suis ad tegendum lumen fidei carens euidentia / ad obtenebrandam ueritatem æterni diei incipientis in hominibus per lumen fidei & uirtutum eam concomitantium. ¶ **De ore eius lampades procedunt sicut tede ignis accense.** Iuxta hebræum habetur. **De ore eius titiones ibunt: scintille ignis euadent.** Loco uerborum quæ ore proferimus / describuntur tanquam uerba ex ore diaboli titiones accensi & scintillæ, sed diuersimode: nam titiones euntes / scintillæ uero euadentes describuntur. Principia siquidem ignium cuiusuis cupiditatis / per hæc significantur. accensus enim titio datur & uehitur ad inchoandum ignem in strue lignorum: scintilla quoque initium est ignis in materia arida / quotidiano exercitio excudente scintillam de lapide. Vtriusque enim generis principia ex diabolico ore procedunt: tam quum ex proposito ab hominibus huiusmodi uerba dicuntur & tanquam titiones eunt / quam quum huiusmodi uerba tanquam euadentia ex uinculis detinentium prodeunt. quanuis enim præter intentionem forte loquentis dicantur, non tamen præter intentionem diaboli huiusmodi scintillæ euadunt. ¶ **De naribus eius procedit fumus / sicut olle succense atque feruentis.** Iuxta hebræum habetur. **De naribus eius egredietur fumus / sicut olle bullientis et caldarii.** Familiare est hebræis significare iram seu furorem ex naso. & propterea iræ uitium describitur egredi de naribus diaboli tanquam fumus uel ollæ uel caldarij bullientis. fumant enim irati fumo delectante eos / tanquam consurgente ex alimentis quæ coquuntur in olla uel caldario. pascitur siquidem & delectatur irati animus uindicta / diuersimode commensurata uel ollæ uel caldario / minori uel maiori occasioni. ¶ **Halitus eius prunas ardere facit: et flāma de ore eius egreditur.** Iuxta hebræum habetur. **Flatus eius carbones accendet: et flamma de ore eius egredietur.** Aduerte quod quia ore utimur ad officia duo (uidelicet ad loquendum & ad respirandum) ideo bis introducitur os. & primo quidem quo ad officium loquendi / nunc autem quo ad officium respirandi. & attribuuntur duo flatui oris eius: accendere carbones (hoc est dispositos ad ignem cuiusuis concupiscentiæ accendere) & flammas magnas proferre. Ita quod colligendo quattuor modos proferendi ignem ex ore diaboli (uidelicet uel per modum scintillæ / uel per modum titio-

nis/uel per modum flatus accendentis carbones/uel per modum flatus ad magnam flammã) discimus non solum principia sed etiã promouentia & perficientia diuersos humanorum amorum ignes exire ex ore diaboli.

¶ In collo eius morabitur fortitudo. Dictio interpretata morabitur/significat dormiet. plus enim q̃ morari dicitur: quoniam quiete manere tanq̃ dormiens describitur fortitudo in collo eius. colli siquidem officium est tenere caput in loco suo: & quanto maius est caput/tanto fortius oportet esse collum. Media ergo quibus diabolus utitur ad hoc ut quisq; seruet cælsitudinem suam/colli nomine significantur. Et uerissime fortitudo non moratur sed absq; omni pauore quiescit in huiusmodi: quilibet enim cuiuscunq; gradus ordinis aut conditionis existat/& sustinet quæcũq; & intrepidus audet pugnare ad sustinendum id cælsitudinis (quanuis minimæ) quod habet uel habere uidetur. & faciem eius precedit egestas. Iuxta hebræum habetur. & ante eum letabitur mestitia. Promissio diabolica describitur tanq̃ præcedens ante faciem eius: describitur autem in gaudio & lætitia tam ingenti ut etiã omnis mœstitia uertatur in gaudium. Et uere huius mundi delectationes omnes promittit diabolus per uitia diuersa assequendas/& omni mœstitiæ delectationem aliquam nititur apponere, ut omnes trahat ad se. ¶ Membra carnium eius coherentia sibi. Iuxta hebræũ habetur. Frusta carnis eius coheserunt. Carnis mollicies/media ad reddendum homines molles delectationibus præcipue tactus & gustus significat: & frusta eius diuersas delectationis partes insinuant. Et describuntur cohærentia: quia & delectationes gustus cohærent delectationibus tactus/nec ab illis discrepant delectationes aliorum sensuum, sed cohærent dulces cantus ac soni/suauesq; odores & pulchra. mittet contra eum fulmina & ad locum alium non ferentur. Iuxta hebræum habetur. fortescet super eum/non mouebitur. De carne liuiathan dicitur. fortescet super eum (hoc est multiplicabitur ualde super eum) & tamen non mouebitur/hoc est non ægre feret multiplicationem carnis; describitur enim insatiabilitas delectationis carnalis: quantuncunq; enim multiplicetur/lassari quidem possunt sed non satiari. ¶ Cor eius indurabitur tanq̃ lapis: & stringetur tanq̃ malleatoris incus. Iuxta hebræum habetur. Cor eius durebit sicut petra: & durebit sicut molaris inferior. Quia cor est prima animalis pars ex qua ad alias uita deriuatur: præter hoc q̃ uoluntas diaboli obstinata ac immobilis a malo describitur, immobilitas quoq; eorum qui sunt intimi diabolo uelut cor eius (qui sunt duces aliorum ad malum) describitur ad instar duricici petræ non qualiscunq; sed petræ molaris inferioris/quæ non solum dura sed immobilis est.

Quum sublatus fuerit timebunt angeli: & territi purgabuntur. Iuxta hebræum habetur. Ab altitudine eius timebunt fortes: ab inundationibus minuent se. Descriptis membris liuiathan/describitur eius potentia in bello aduersus homines uera uirtute præditos: & in primis introducitur tanq̃ aggrediens. Et duo effectus narrantur: nam a cælsitudine eius describitur timor fortium/& ab inundationibus eius diminutio fortium. aggrediente siquidem diabolo cælsitudine potentiæ fideles christi/timor nascitur etiam in cordibus fortium: quoniam agnoscunt se impares ad prælium cum tanto hoste. Et quia multi succũbunt

quum magni multiplicantur impetus internarum uel externarum oppugnationum si- milium inundationibus aquarum, ideo dicitur ꝙ ab inundationibus minuent se. ¶ Quum apprehenderit eum gladius/ sustinere non poterit: neq3 hasta neq3 thorax. Iuxta hebræum habetur. Fac attingere eum gladio/ non surget: lancea thorace ⁊ lorica. Ordinat deus prælium inter liu'iathan & hominem. & dicit homini ut accæptis armis suis defensiuis & offensiuis / utatur eis: & armatus lorica ac thorace faciat tum ensem tum lanceam attingere liu'iathan, non ta men liu'iathan surget: hoc est quantuncunq; percutias eum ense aut lancea, non ta- men surget a quiete sua/pro nihilo habens huiusmodi percussiones. Et rationem sub- iungendo dicit. Reputabit in fenum ferrum: in lignum putridum es. Ratio quare non se mouet attactu ensis aut lanceæ, est quia æstimat ferrum acsi esset fœnum/& æs ac si esset lignum putridum. ¶ Aduerte hic prudens lector ꝙ quum præ lium inter homines & dæmones non committatur ex parte hominum nisi armis uir- tutum, dubium occurrit an ista arma hominum aduersus dæmones sub metaphora corporalium armorum descripta/sint actus uirtutum quatenus sunt ab hominibus/an sint actus donorum dei quæ collata sunt hominibus aduersus dæmones. Et est ratio dubij: quia hic dicitur ꝙ diabolus pro nihilo habet uniuersa hæc arma: certum est au- tem ꝙ non habet pro nihilo potestatem datam hominibus super dæmonia: christus.n. in euangelio dedit potestatem apostolis super omnia dæmonia &c. ¶ Solutio est / ꝙ dupliciter loqui possumus de prælio dæmonum cum hominibus: uel relatiue ad uni- uersitatem prælij/uel relatiue ad aliquam particularem pugnam. Et ꝙ dæmones pro nihilo habent non solum actus uirtutum charitatis humilitatis castitatis &c. sed etiam actus potestatis hominibus collatæ super dæmones: pro nihilo inquã habent relatiue ad uniuersitatem prælij/pro quanto non desistunt continue pugnare: relatiue uero ad aliquam particularem pugnam/oportet eos succumbere potestati hominum super dæ mones. quanuis pro nihilo habeant uirtutum actus tanꝗ non lædentes eos: habent.n. ea tanꝗ arma defensiua hominis & non offensiua ipsius dæmonis. Et si perspicacius initium ac finem sermonis diuini intuitus fueris, perpendes ꝙ hic est sermo de actibus uirtutum/quæ sunt tanꝗ arma humana (enses/lanceæ/sagittæ/iacula &c.) & non de potestate super dæmones/quæ sunt tanꝗ arma diuina. In principio nanq; dicit deus homini/fac attingere eũ gladio &c. dicendo fac attingere eum gladio/usum humano- rum armorum significat, & similiter in fine dicet ꝙ non est ei comparabilis aliquis su- per puluerem: ad differentiã potestatis angelicæ & diuinæ cui dæmones subijciuntur/et quando per hominem diuina potestate subijcietur dæmon. Actus itaq; uirtutum intel lige per hæc & alia subiuncta arma pro nihilo haberi a dæmonibus in prælio: eo ꝙ per hoc non cessant præliari/& per hoc non læduntur, quanuis persistentes in uirtutibus per hoc seipsos tueantur. ¶ Non fugabit eum vir sagittarius. Sententia red ditur. in stipulam versi sunt ei lapides funde. Enumerantur diuersa armo- rum genera. ¶ Quasi stipulam estimabit malleum. Iuxta hebræum habetur. Sicut stipula reputata sunt iacula. seu tela. accumulantur enim arma. ⁊ de- ridebit vibrantem hastam. Parui refert ꝙ hebraice habetur. ⁊ ridebit ad tre mitum spiculi. ipsa enim uibratio spiculi appellatur tremitus. Applica prudens le-

ctor ad uirtutum actus arma hæc.

Sub ipso erunt radij solis: & sternet sibi aurum quasi lutum. Iuxta hebræũ rectius scribit̃. Sub ipso acumina teste: pauimentabit acutũ super lutum. Describendo membra & potentias liu'iathan / inseruit deus quid ante liu'iathan præcedit: & ideo consequenter describit quid sub eo & quid post eum. Sub eo autem gradiente describuntur acumina: hoc est acuta saxa quasi rupes ex terra ad impediendum progressum eius. Et duo officia describuntur aduersus hæc acumina. alterum est frangere ea quasi acumina testarum: alterum adiecto luto tanq̃ pauimentum sternere inter acuta. Significantur autẽ per acumina immobilia/uiri maxima sanctitate firmati / dati nobis a deo ad impediendum progressum dæmonum. Sed hos quoq; diabolus tanq̃ sub se habeat ratione corruptibilis carnis/frãgit morte corporali quasi acumina testarum: nec sufficit ei procurare mortem eorum, sed lutum diuitiarum gloriæ aliorumq; temporalium bonorum adijcit ad sternendum sibi quasi pauimentum ne ab acutis impediatur gressus eius. Vtinã abusus horum non strauisset pauimentum diabolo, plus inferens diabolum cordibus q̃ acumina sanctorum retrahãt.

Feruescere faciet quasi ollã ꝓfundũ maris: & ponet quasi quũ vnguẽta bulliũt. Iuxta hebræũ h̃r. Faciet feruere sicut ollã ꝓfundum: mare ponet sicut aroma. Progressus liu'iathan describit̃ cõmouẽdo ꝓfundũ maris sicut ollã bulliẽtẽ/& ponẽdo supficiẽ maris sicut aromata. Cõmotio maris naturaliter a superficie tendit sensim ad profundum: utpote a uentis facta. Hæc autem commotio profundi ideo assimilatur ollæ bullienti, quia incipit a fundo/sicut feruor ollæ incipit ab imis. Significãtur autem per profundum (quod inter partes maris minimum habet inquietudinis) uiri dediti quieti uitæ contemplatiuæ: ad quos commotiones huius sæculi quæ a uentis diuersarum uanitatum fiunt/raro perueniunt. istos enim diabolus tentationibus suis facit feruere tanq̃ ollã: eo q̃ quasi ab imis excitat eos internis phantasiis & appetitibus/in seipsis ualde periculosis. Ponitur autem superficies maris sicut aroma: dum ecclesiastica apparentia in qua nauigamus/aromatibus redolet mundi huius, & non in odorem unguentorum christi sed in odorem unguentorum mundi huius(gloriæ scilicet/honoris/gradus/ commoditatum &c.) curritur. Post eum lucebit semita. Ecce describitur quid post eum, & uia post eum describitur splendens: quia sectatores diaboli comitatur splendor gloriæ/honorum / diuitiarum & huiusmodi. estimabit abyssum quasi senescentem. Iuxta hebræum habetur. estimabit voraginem in decrepitum. Descriptis membris & potentijs liu'iathan/ describit consequenter gratiam eius per antiphrasim: inchoando a miseria pœnæ eius significatæ per uoraginem æternæ damnationis. Et tam infœlix describitur q̃ reputat suam æternam miseriam sicut homo reputat ætatem decrepitam/tanq̃ imbecillitatem naturaliter subeundam: quod est dictu q̃ parum aut nihil æstimat eam/attendens ad male faciendum quantum potest.

Non est super terram potestas que comparetur ei. Iuxta hebræum habetur. Non super puluerem comparabilis ei. Super puluerem dicitur / ad differentiam non solum diuinæ angelicæq; potestatis sed etiam immortalis hominis. homo enim immortalis(qualis nunc est christus)non est iam in puluere: quia non po

teſt uerti in puluerem. Soli ergo & omnes homines qui uerti poſſunt in puluerem/ compræhenduntur dicendo non ſuper puluerem comparabilis ei. Et hoc ad cumulum miſeriæ eius deſcribitur. eſt enim ſenſus ꝙ nullum mortalem hominem reputat comparabilem ſibi: quum tamen eum unus mortalis homo uicerit/chriſtus uidelicet. **qui factus eſt ut nullum timeret.** Parui refert ꝙ hebraice habetur. **qui factus eſt in non timore.** Ad culmen miſeriæ illius adijcitur ꝙ factus eſt (procuI dubio ex propria iniquitate) in non timore: hoc eſt abſq; timore tam creaturarum q̃ dei. non enim ex timore dei omittit aliquid; ſed ex impotentia uel ex aliquo peiore reſpectu. ¶ **Omne ſublime uidet.** Parui refert ꝙ hebraice legendum eſſet. **Omnem celſum uidebit.** Inexcuſabilis deſcribitur ꝙ abſq; timore eſt. excuſari ſiquidem uideretur ſi neſciret eſſe cælſiores ipſo: ſed uidendo omnem cælſum & nullum timendo/inexcuſabilis & uituperabilis redditur. Poteſt nihilominus intelligi de uidere practico/de aſpectu affectiuo: ut ſit ſenſus ꝙ omnem excælſum uidebit ad machinandum contra excælſum omnem: ita ꝙ non ſolum eſt abſq; timore cuiuſcunq; ſed etiam machinatur aduerſus omnem excælſum/aduerſus honorem gloriam obedientiam regnumq; dei & ſanctorum. Vterq; ſenſus uerus eſt; ſed ſecundus magis ad literam: nam ſequitur. **ipſe eſt rex ſuper uniuerſos filios ſuperbie.** Ecce quis eſt liuiathan de quo tam prolixus eſt habitus ſermo. ipſe (inquit deus) eſt rex ſuper omnes filios altitudinis ſeu ſuperbiæ/princeps eorum qui ſupra ſe nituntur ire. Diabolus deſcribitur tanq̃ rex gubernans eos: ac per hoc regnum diaboli deſcribitur regnum ſuperbiæ/regnum ſuperborum. quo contra chriſtus dixit mundo/diſcite a me quia mitis ſum & humilis corde. Diſcurre prudens lector per hæc omnia deſcripta de diabolo: & ſcrutare teipſum per ſingula intus & extra/ut percipias quid ſeu quæ habuit uel habet in te diabolus. ad hoc enim deus dignatus eſt deſcribere tot eius partes, ut etiam iob perciperet ꝙ in ſeipſo diabolus multa habebat/& non ſic audacter proferret ſe iuſtum: ſolus enim chriſtus dicere poteſt/uenit princeps mundi huius & in me non habet quicq̃. Fuit quoq; & ratio altera deſcribendi partes diaboli: uidelicet ut diuina authoritate crederemus ꝙ mala opera hominum fiunt ab hominibus inſtigante diabolo: quod negantes dæmones negant. In quorum numero fuiſſe ſocios iobis & elihu/apparet ex hoc ꝙ tam præmia bonorum operum q̃ pœnas malorum operum hominũ/in hac duntaxat uita decerni a iuſtitia diuina dicebant. & iobe attribuente impietati dæmonum afflictionem ſuam/elihu dixit in cap. 34. an dicendũ regi belial/impius nobilibus: appellando nobiles ſubſtãtias ſpirituales: aſtruens per hoc ſubſtantias ſpirituales omnes eſſe bonas: quod etiam bildad in ca. 25. aſtruere uidetur.

CAPVT. XLII.

Et reſpondit ijob ad iehouah ⁊ dixit. Non tacet hac uice repræhenſus iob quemadmodum tacuerat prima uice, quia plenius illuminatus fuerat: ut ſubiuncta eius uerba teſtantur/dicendo nunc oculus meus uidit te. ¶ **Scio quia omnia potes: ⁊ nulla te latet cogitatio.** Iuxta hebræum habetur. **Noui ꝙ potens poteris: ⁊ non prohibe-**

bitur a te cogitatio. Respondet iob ad repræhensionem diuinam in principio. 40. capituli scriptam: uidelicet si brachium tibi sicut el & in uoce sonabis sicut ipse/& reliqua subiuncta ibi de potentia diuina. fatetur enim se agnouisse potentiam diuinam incomparabilem tum quo ad posse/dicendo noui q potens poteris: tum quo ad omnem executionem/dicendo & non prohibebitur a te cogitatio: hoc est nullum impedimentum apponi potest prohibens cogitationem tuam impleri. Et per hoc fatetur se suscipere diuinam illam repræhensionem. ¶ Quis est iste qui celat consiliũ absq̃ scientia. Parui refert q hebraice habetur. Quis iste faciens celare consilium in non scire. Supplet iob quod minus responderat deo in prima repræhensione. nam in principio capituli. 38. repræhensurus deus iobem de arrogata scientia/ inchoat ab his uerbis manifestantibus nocumentum illatum diuino consilio ex uerbis arrogantibus ipsius iobis. & quia iob non responderat ad hoc agnoscendo hanc circũstantiam peccati sui, ideo nunc magis illuminatus dicit noui quis iste faciens celare consiliũ in non scire/noui meipsum peccasse etiã in hoc q uerbis arrogãtibus scientiã qua careo feci occultari consilium diuinum de præmio & pœna humanarum actionum. Et hunc esse sensum germanum literæ huius/insinuat contextus subiunctorum. ideo insipienter locutus sum/ & que vltra modum excedunt scientiam meam. Iuxta hebræum habetur. ideo annunciaui & non intelligam/mirabilia pre me & non sciam. Ideo cognoscendo peccatum meum/fateor q annunciaui & non intelligam: hoc est annunciaui quæ nunq̃ intelligam. Et exponendo illa/dicit mirabilia præ me (hoc est mirabilia supra inquisitionem meam) & non sciam: hoc est quæ nunq̃ sciam. ¶ Si quæris quæ sunt illa mirabilia quæ iob annunciauit & nesciuit: reuoca ad memoriam arrogatam suis uerbis scientiam, & uidebis quæ sunt illa mirabilia. arrogauerat siquidem sibi inquisitionem immo notitiam imputatorum sibi peccatorum a deo, quum dixit in cap. 13. quantas habeo iniquitates &c. arrogauit sibi in eodem capitulo tantam peccati proprij notitiam relatiue ad pœnam apud tribunal diuinum/ut disputare & uincere confideret etiam cum deo disputante. mirabilia siquidem sunt hæc: & superant ualde intelligentiam atq̃ scientiam humanam. Et hæc annunciata a iobe (utpote scandalosa) celabant ueritatem diuini consilij apud audientes, qui suapte natura retrahuntur a doctrina scandalizantis eos. iob siquidem ueritatem diuini cõsilij quo ad conclusionem de merito & pœna humanarũ actionum docebat: sed cum admixto scandalo uerborum arrogantium talis tantæq̃ scientiæ diuinorum quæ excedunt humani ingenij facultatem, & propterea celabat alios ueritatem diuini consilij ex parte uerborum arrogantium. Fatetur itaq̃ se agnouisse hanc circunstantiam peccati sui.

¶ Audi & ego loquar: interrogabo te/responde mihi. Iuxta hebræum habetur. Audi obsecro & ego loquar: interrogabo te & fac scire me. Respondet consequenter ad repetita dei uerba: uidelicet accinge nũc sicut uir lũbos tuos/ interrogabo te fac me scire. nam & in principio capituli. 38. & in principio capituli 40. deus arguendo iobẽ irrisorie hæc dixerat. Respondet itaq̃ humiliter iob obsecrando ut non tanq̃ par/ non tanq̃ disputans, sed tanq̃ doctor (nõ qualiscunq̃ sed faciens scire) audiat interrogantem discipulum. Et describendo deum q docet faciendo sci-

re/discernit deum a doctoribus humanis. homo enim docens/ argumenta & rationes proponit ac ordinat, non tamen se extendit ad efficaciam internam / ad efficiendum ꝙ audiens sciat: hoc enim proprium interni doctoris est ut faciat interrogantem scire.

¶ **Auditu auris audiui te: nunc autem oculus meus vidit te.** Legendum est. **vidit te.** Disparitas prioris reuelationis & istius describitur, comparando illam auditioni/istam uero uisioni: & quanto uisio præstat auditioni/tanto hæc reuelatio præponitur priori. Manifestat autem hoc / tum ad reddendam rationem quare nunc & non prius agnouerit distincte peccata sua & distincte ueniam petierit: tum ad obtinendum gratiam petitam/uidelicet interrogabo te fac me scire. ex nouo siquidem beneficio (uidelicet quia oculus meus nunc uidit te) supplicat ut perseueret in conferendo beneficia internæ doctrinæ. Nec intelligas absolute sed comparatiue dictum esse & nunc oculus meus uidit te: hoc est non dicit absolute uidi te, sed ꝙ comparatiue ad priores reuelationes ista reuelatio est uisio/illæ auditiones. ¶ Sed orit hic quæstio: quia deus in hac reuelatione non descripsit seipsum/sed descripsit diabolum: quo fit ut iob debuisset dicere & nunc oculus meus uidit diabolum / & tamen dixit deo & nunc oculus meus uidit te. Solutio est ꝙ quãto magis homo proficit in agnitione suorum defectuum / tanto magis accedit ad notitiam dei: opposita enim iuxta se posita magis elucescunt. & quia descriptio partium diaboli fuerat fructuosa in animo iobis ad discernendum & abominandum in seipso partes diaboli, ideo ad tantam ascendit mundiciam cordis/ut tam eleuate agnosceret deum ut diceret & nũc oculus meus iam purgatus uidit te. Propter quod consequenter subiũgit. **Idcirco ipse me reprehendo: & ago penitentiam in fauilla & cinere.** Iuxta hebræum habetur. **Ideo abominabor: & agam penitentiam super puluerem & cinerem.** Quia uidi te uidendo partes diaboli in me, ideo abominabor deinceps diabolicas partes omnes: & agam pœnitentiam de admissis peccatis iustificando me tam impudenter ponendo os in deum, super puluerem & cinerem: hoc est exterioribus signis pœnitentiæ ædificando quos scandalizaui uerbis meis. per hanc enim promissionem intelligimus ꝙ iob pœnitentiam egit sic ꝙ prouidit scandalo quod dederat ijs qui audierãt uerba eius scandalosa.

Postq̃ autem locutus est dominus verba hec ad iobem. Dictio interpretata dominus/est nomen iehouah. Finitum est colloquium inter deum & iobem. Quantum autem interuallum temporis fuerit post colloquium hoc usq; ad subiunctum dei sermonem ad eliphaz/non est scriptum: uerisimile tamen est ꝙ modicum temporis intercesserit/uidelicet anteq̃ reuerterentur ad propria illi tres socij iobis. ex eo enim ꝙ nihil dicitur de recessu eorum/sed insinuatur potius ꝙ adhuc erant simul illi tres, intelligimus ꝙ anteq̃ recederent hoc fuit. **Dixit ad eliphaz themanitem.** Deficit. **iehouah.** Eliphaz primus erat inter iobis socios: & summus deus scribitur locutus ei/sed non explicatur modus quo locutus est. Crediderim ego ꝙ apparuerit ei dormienti/loquens in somnio dicendo subiuncta. nam & sic apparuit socero iacob: ut scribitur gene.31. **Iratus est furor meus in te.** Cerne disparitatẽ. iobem arguendo, deus loquitur quidem de turbine/hoc est tanq̃ turbatus: arguendo uero eliphaz/furorem suum iratum dicit: eo ꝙ iob peccauerat in modo loquendi/socij uero iobis pec

cauerant

cauerant in re dicta. propterea enim commotus ad uindictam furor dei (hoc est iustitia dei punitiua) describitur: longe enim maius peccatum est errare in re dicta quam in modo loquendi. **& in duos amicos tuos.** Parui refert quod hebraice habetur. **& in duos socios tuos.** Dicendo in duos / manifeste siletur elihu qui quarto loco locutus fuerat. Vnde habes quod elihu nec inter socios supputatur: nec dignus est habitus responsione iobis nec repræhensione dei / immo nec reconciliatione. **quoniam non estis locuti coram me rectum.** Iuxta hebræum habetur. **quia non estis locuti mihi rectitudinem sicut seruus meus iiob.** Superius sæpe repetitus iste loquendi modus/insinuat quod sensus est quia non estis locuti in fauorem meum rectitudinem sicut seruus meus iob. Quæstio enim inter istos fuerat de præmio & pœna actionum humanarum secundum diuinam iustitiam. & propterea omnes locuti sunt in fauorem diuini iudicij diuinæque prouidentiæ: sed sententias tam discordes ut socij declinauerint a recta sententia / iob uero rectam protulerit sententiam. Si enim perspecta fuerit uniuersa disputatio, perpendemus quod socij iobis mala præsentis uitæ adæquarunt peccatis ut pœnas / bona uero adæquarunt iustitiæ ut præmia secundum diuinum iudicium: iob uero utrunque falsum esse dixit / asserendo quod mala præsentis uitæ distribuuntur quandoque a deo plusque peccata mereantur/& quod bona præsentis uitæ sæpe negantur iustis. Et quia sententia iobis recta est ac consona prouidentiæ diuinæ/sententia autem sociorum dissonat a diuina prouidentia atque iustitia reseruante pœnas & præmia simpliciter & absolute ad futuram uitam, ideo uerissime dicitur non estis locuti mihi rectitudinem sicut seruus meus iob. ¶ **Sumite ergo vobis septem tauros & septem arietes.** Legendum est. **Et nunc sumite vobis septem tauros & septem arietes/& ite ad seruum meum iiob & facietis ascendere holocaustum pro vobis.** Vere benignus deus. hinc merita peccatorum reuelat in furore commoto / inde autem remedium reconciliationis docet holocaustum per manus iobis offerendum ab eis. erant enim isti ibidem hospitati: & propterea monentur ut simul eant ad iobem cum animalibus offerendis in holocaustum. quod describitur ab ascensu, eo quod totum per fumalem euaporationem ascendebat ad superna/nihilque eius comedebatur a quocunque. **iiob autem seruus meus orabit pro vobis.** Decernitur iob ad sacerdotis fungendum officio / offerendo holocausta & intercedendo pro socijs. uult enim deus quod isti humilient seipsos ad petendum hæc officia a iobe. **faciem eius suscipiam vt non vobis imputetur stultitia.** Iuxta hebræum habetur. **quia si faciem eius eleuabo in non facere vobiscum ignominiam.** Eleuare faciem est honorare seu lætificare offerentem seu orantem: sicut e contra / confusi facies deprimitur. Dicit autem si / perinde ac dixisset forte, non certificans eos de uenia / sed sub quadam ambiguitate relinquendo ueniam, ut magis accenderentur ad appetendam eam. Quod autem dicit in non facere uobiscum ignominiam / effectum furoris commoti significat: quod uidelicet ignominia quam ipsi merentur non fiet/si eleuata fuerit sacrificantis ac orantis pro eis iobis facies. **quia**

non estis locuti mihi rectitudinem sicut seruus meus ijob. Meritum ignominiæ/illud idem exprimitur quod dictum fuerat meritum furoris cõmoti ad uindictam: ut intelligeretur agi de peccati eorum pœna delenda penitus.

¶ Abieruntq; eliphaz themanites & bildad suhites & zophar nahamathites/& fecerunt sicut locutus fuerat ad eos dominus. Nomen est iehouah. Et dicitur ad eos/quia ad eliphaz in persona sociorum omnium locutus fuerat deus. & suscepit dominus faciem iob. Iuxta hebræum habetur. & eleuauit iehouah faciem ijob. Quod sub dubio reuelatum fuerat/nunc asseritur factum. Quale autem signum eleuationis monstratum fuerit/subiungitur dicendo. Dominus quoq; conuersus est ad penitentiam iob/quum oraret ille pro amicis suis. Iuxta hebræum habetur. Et iehouah restituit restitutionem iiobis/orante illo pro sociis suis. Ecce euidens coram omnibus signum eleuationis faciei iobis, q ipso orante pro socijs / deus restituit restitutionem eius: hoc est redintegrauit sanitatem eius: est enim genitiui casus iob. & propterea restitutio personæ eius significatur mirabiliter facta tunc in actu orandi & sacrificandi pro socijs. & addidit dominus. nomen est iehouah. omnia que fuerant iiobi in duplum. Ista additio non scribitur facta tunc: sed quia ex merito charitatis iobis intercedentis pro socijs secuta est/ideo prælibatur hic. ex merito siquidem illius charitatis habuit sanitatem corporis tunc / & meritum habendi res duplices in successu temporis. Excipe tamen ab omnibus duplicibus filios & filias: ut infra patebit. ¶ Venerunt autem ad eum omnes fratres eius & omnes sorores eius & omnes qui nouerant eum prius/& comederunt cum eo panem in domo eius. Audito miraculo sanitatis/fratres sorores & noti qui reliquerant eum (ut in cap. 30. patet) uenerunt ad eum. & mouerunt super eum caput. Iuxta hebræum habetur. & moti sunt ad eum. Nihil dicitur de capite: & motus compassionis significatur. qui enim tanto tempore inhumani ac duri fuerant / describuntur tandem moti humanitatis affectu ad iobem. Vnde & consequenter adiungitur. & consolati sunt eum super omne malum quod adduxerat dominus super eum. Et est nomen iehouah. & dederunt ei vnusquisq; ouem vnam & inaurem auream vnam. Dictio interpretata ouem / a multis interpretatur numus, incertæ tamen nobis quantitatis. Siue itaq; numum unum siue pecudem unam intelligas / munusculum fuit.

¶ Et dominus benedixit nouissimo iiobis magisq; principio eius. Et hic quoq; nomen scribitur tetragrammaton. Benedicere autem dei est bene facere & multiplicare. unde & subiunguntur duplicata omnia: ut patet conferenti numerum hic subiunctum numero scripto in ca. 1. & fuerunt ei quattuordecim millia ouium & sex millia chamelorũ/& mille iuga boum & mille asine. Et fuerunt ei septem filii: & tres filie. Non fuit duplicatus numerus filiorum aut filiarum: sed quot amiserat/ totidem genuit. Ratio autem quare non

fuerunt duplicati filij & filiæ, in promptu est: quia uidelicet duplicatæ non fuissent hæreditariæ facultates si duplicati fuissent hæredes: non enim ditiores fuissent q̃ prius. Et vocauit nomen vnius diem / & nomen secunde casiam/ & nomen tertie cornustibii. Interpres usurpauit sibi authoritatem mutandi nomina propria: legendum itaq; est primæ nomen iemima/secundæ uero chezi ha / nomen autem tertiæ cerenhapuch. Hæc sunt nomina propria filiarum. Non sunt autem inuente mulieres speciose sicut filie iiob in vniuersa terra. De terra illa intelligo: nisi hyperbolice commendetur pulchritudo filiarum iobis/ad cumulum diuinæ beneficentiæ. Deditq; eis pater earum hereditatem inter fratres earum. Iuxta hebræum habetur. hereditatem in medio fratrum suorum. Describitur enim q̃ non emisit filias in regionem aliam / non dedit eas uxores alienigenis sed indigenis, ex eo q̃ hæreditatem filiabus dedit in medio fratrum suorum: ut sic nõ priuaretur gaudio filiarũ præsentiũ/sed mutua esset consolatio filiarum cum patre & fratribus iugiter conuersando.

Vixit autem iob post hec flagella. Parui refert q̃ legendum esset. Et vixit iiob post sic centum & quadraginta annos. Hinc apparet & q̃ iob non erat senex quando afflictus fuit / & q̃ antiquioris æui fuerit q̃ moyses: illo uidelicet tempore quo homines uiuebant annis ducentis / quo tempore fuit pater abrahæ. & vidit filios suos & filios filiorum suorum vsq; ad quartam generationem. ut omni ex parte accumulata prosperitas cognoscatur. Et mortuus est senex & plenus dierum. Parui refert q̃ legendum esset. Et mortuus est iiob / senex & satur dierum. Describitur in morte senex / ad insinuandum q̃ ætas illa ducentorum annorum uel circa non fuit miraculi sed naturalis senectutis. Describitur quoq; satur dierum / ut cognoscamus q̃ non in principio senij aut in medio senectutis sed in calce dierum uitæ suæ naturalis mortuus est. sic enim satur fuit dierum: quemadmodum fructus arboris quum dies omnes impleuerit maturationis suæ/satur est dierum. Et sic finitur liber iob ad laudem & gloriam dei, romæ ultima martij/anno salutis millesimo quingentesimo trigesimotertio, ætatis uero meæ anno sexagesimoquinto: amen. Per me ioannem danielis/caietani quum in humanis ageret pœnitentiariũ & alumnũ: studiose recognitus & æditus/romæ, 28. maij. 1535.

Responsio thome de vio caietani cardinalis sancti xysti / ad cēsuras. 16. articulorum sub nomine theologorum parisiensium editas: magistro ioanni regenti studii maguntini missa.

NISISTI ad me conclusam in tuis literis schedulam scandalosam apud germanos: rogans ut scandalo prouidere uelim/declarādo ueritatem. Præcibus itaq; tuis satisfacere cupiens / responsionem mitto ad recæptam a te schedulam sexdecim articulorum: quorū titulus est.

¶ Articuli aliquot pro erroneis a theologis parisiensibus ex libris caietani excerpti.
Titulus iste in primis falsus est: quoniam multi subscripti articuli non sunt in libris meis. Et deinde titulus iste/incertum manifestat authorem. Ex eo enim ꝙ dicitur a theologis parisiensibus/non explicatur qui sunt isti theologi. nam innumerabiles sunt theologi parisienses: & ad uerificandum numerum pluralem sufficiunt duo. Quocirca multi suspicantur animo fallaci scriptum hunc titulum: ita ꝙ ille qui titulum hunc apposuit/aliud dixerit & aliud intenderit. dixit enim a theologis parisiensibus: intendit autem ut passim legentes & audientes fallantur/intelligendo ab uniuersa theologorum schola parisius. Nec temere suspicantur: quoniam quisquis ille fuerit/imponit mihi multa quæ non scripsi: ipsa enim impositio/signū est mali animi. propterea uos quidem estote cauti ut nō fallamini ex hoc titulo: illius uero quisquis fuerit ille/misereatur omnipotens deus. Ego autem tanq; ad libellum famosum respondebo.

¶ Articulus itaq; primus est/licitum est uiro uxore fornicante ducere aliam. Secundus est/non est eadem libertas uxori quæ uiro.
Articuli isti non sunt mei. neuter enim inuenitur assertus in libris meis: ut patet in commētarijs super matthæum. cap. 19. ubi dūtaxat disputaui de hac materia, & reliqui diffiniendam ab ecclesia.

¶ Tertius articulus est/epistola pauli ad hebræos non est authentica. Iste articulus nō est meus. in commentarijs enim super dictam epistolam non negaui epistolam esse authenticam: sed dixi ꝙ dubio apud hieronymum authore huius epistolæ existēte/ dubia quoq; redditur epistola, quam nisi sit pauli non perspicuum est canonicā esse. Vbi uides ꝙ nego perspicuitatem authenticæ & non nego ipsam authenticam/existente authore epistolæ dubio. Aliud est enim epistolam esse canonicam/& aliud est esse perspicuum ꝙ est canonica. perspicuitas enim spectat ad notitiam nostram: esse uero canonicā/spectat ad ipsam epistolā secundū seipsam. si nanq; tolleretur dubitatio & fieret perspicuum, non propterea epistola fieret nouiter canonica: sed quæ erat secundum se canonica/manifestaretur canonica. certum est tamen ꝙ durāte dubio/nō est tantæ authoritatis apud nos ut sola sufficiat ad ea quæ sunt fidei. Ego igitur locutus sum de nostra notitia/non de ipsa epistola (ut uerba mea clare sonant) articulus uero loquitur de epistola secundum se.

¶ Quartus articulus est/posterior pars ultimi capituli marci (s. nouissime autem recūbentibus) non est authētica. Iste articulus nō est meus: ut patet in commētarijs su-

per marcũ. Sed ex uerbis hieronymi dixi ꝙ illa scripta marci quæ hieronymus habet pro dubijs/nõ sunt solidæ authoritatis ad firmandã fidẽ sicut sunt reliqua marci indubitata. Certũ est.n.ꝙ ea quæ uertuntur in dubiũ/non sunt tantæ authoritatis quantæ sunt indubitata. dubitatio.n. ad nostram spectat notitiam/& nõ ad scripta ipsa in se. ☞ Aduertendũ est autem circa hũc articulũ præcedentem & similes/ꝙ ego nullã bibliæ partẽ reieci nisi quas reijcit beatissimus hieronymus / & nullã partẽ aut particulam in dubium uerti nisi illas de quibus dubitat hieronymus. Secutus sum hieronymũ/& ex illius uerbis deduxi cõsentanea sermoni eius. hieronymus.n.uniuersæ ecclesiæ lumẽ ẽ ad discernẽdas partes & particulas sacræ scripturæ ab ijs quæ nõ sunt partes nec particulæ eius/& ad discernẽdũ partes seu particulas certas a dubijs. Cur itaq; accusor sequens beatissimum hieronymũ? accusando siquidem in istis me/accusant hieronymũ, qui est principalis author huiusmodi dubiorum.

¶ Quintus articulus est/confessio auricularis nõ est instituta a christo inquantũ auricularis & secreta. Iste articulus non est meus: sed ioã.20.scripsi ꝙ christus instituit confessionem uoluntariã peccati, sed modũ confitendi & similiter absoluendi (an ad aurem an publice) ecclesiæ usui reliquit/iuxta tñ qualitatem peccati publici uel occulti. Quod non est dicere hanc negatiuã cõfessio auricularis nõ est instituta a christo: sed est dicere ꝙ cõfessio instituta a christo/nõ restringitur ad hunc modũ cõfitendi: quia extendit᷑ etiã ad cõfessionẽ publicã. satisfacit.n. præcæpto christi qui postq̃ publice peccauit, publice cõfitetur/publice absoluitur & publice satisfacit.

¶ Sextus articulus est: nõ est necessariũ hominem qui mortaliter peccauit & q habet copiã confessoris/confiteri anteq̃ eucharistiã sumat. Hic articulus meus est: & fundatus sup doctrinã apostoli pauli/dicentis de existente in pctõ mortali ꝙ mãducaret & biberet indigne eucharistiã nisi prius ꝓbaret᷑. ꝓbet ãt inquit seipsum hõ/& sic de pane illo edat & de calice bibat: qui.n.manducat & bibit indigne &c. Probare.n. seipsum/ad cõtritionem spectat: confessio uero spectat ad probationem nõ solũ a seipso sed ẽt ab alio/uc; a confessore. Ex hoc itaq; ꝙ paulus dicit sufficere ad euitãdam indignitatem probare seipsum/dicit contritionem sufficere ad sumendã eucharistiã. nisi.n. sufficeret probare seipsum/non adiunxisset & sic de pane illo edat. clare enim significat ꝙ homo qui sic est probatus a seipso/de pane illo edat & de calice bibat. Non est itaq; articulus erroneus quem paulus docuit.

¶ Septimus articulus est: non habet᷑ uerus textus sacræ scripturæ in lingua latina nisi fiat translatio de uerbo ad uerbum ex lingua ex qua sumit᷑/& fiat omnino talis qualis in sua origine est. Iste articulus nunq̃ fuit a me scriptus: ut testatur procemium super psalterium/in quo solo materiam hanc tractaui.

¶ Octauus articulus est /melius est ꝙ orõnes dicant᷑ in lingua uulgari in ecclesia q̃ in lingua latina. Iste articulus nõ integre recitat᷑: qm̃ nõ scripsi ꝙ ẽ melius/sed ꝙ est melius ad ædificationẽ ecclesiæ. neq; scripsi orõnes/sed orõnes publicas quæ audiẽte populo dicuntur. hoc aũt super doctrinã pauli fundaui. 1. ad cor. 14.

¶ Nonus articulus est/pensiones sup beneficijs curatis pecunia numerata redimi possunt. Iste articulus recitat plusq̃ ego scripserim: quoniam ego non scripsi de beneficijs curatis in specie/sed de beneficijs ecclesiasticis in genere: & fundaui dicta mea su-

per doctrinam diui thomæ. Et ea uera esse/testatur mos ecclesiæ passim. nam quotidie fiunt huiusmodi redemptiones/etiam a uiris timoratis. Et cõsueuit quãtitas pensionis redimi soluendo pecuniam in proportione quincupla : reputatur enim cõmuniter huiusmodi precium iustum.

¶Decimus articulus est:nec ratione nec authoritate probari potest ꝙ absolute loquendo sacerdos peccet contrahendo matrimonium/quin potius & ratio ducit ad oppositum. Iste articulus non est meus quantum ad illam particulã/probari potest:quoniam ut textus quæstionis manifestat/scripsi nec ratione nec authoritate probatur ꝙ sacerdos seclusis legibus iuris positiui & uotis/peccet cõtrahendo matrimonium &c. & attuli rationem,contra quam oportet aduersantes/rationibus procedere & nõ libello famoso.

¶Vndecimus articulus est:summus põtifex salua cõscientia põt dispẽsare cũ sacerdote occidentali ꝙ contrahat matrimonium/etiam cessante causa publicæ utilitatis. Iste articulus est meus:& alienus mõstratur ab omni errore in illa quæstione. nulla .n. iura arctant causam dispensandi ad utilitatem publicam solam: occurrente .n. alia causa rationabili/potest papa uti sua potestate: ut clare patet.

¶Duodecimus articulus est: utrum discordia orta inter coniuges huiusmodi sine spe remedij/sit rationabilis causa dispensandi ut uterq; cum alio contrahat / crediderim ꝙ sic coniugum consensu accedente. Iste articulus de coniugio nõ cõsummato meus est:& tam moderatus/ut irrepræhensibilis omnino sit. tum quia nihil asserui nisi credulitatem. tum quia innititur authoritati sedis apostolicæ/quæ huiusmodi causam habet pro rationabili:ut apostolica rescripta testantur.

¶Tertiusdecimus articulus est/asserit ꝙ christus descendens ad inferos prædicauerit dæmonijs & damnatis. Iste articulus non est meus: quoniam nunq̃ hoc asserui. Sed in commentarijs super primam epistolam petri cap.3. manifeste dixi ꝙ petrus non loquitur de prædicatiõe qua christus manifestauit apud inferos seipsum esse messiam & conuicit tã dæmones q̃ incredulos omnes/huiusmodi enim prædicatio cõmunis fuit omnibus apud inferos. Vbi clare patet ꝙ non de prædicatione absolute sed de prædicatione huiusmodi(hoc est cõfutante & cõuincente dæmones & incredulos omnes) locutus sum : isti autem imponunt mihi prædicationem sine aliqua additione.

¶Quartusdecimus articulus est/epistola secunda ioannis non tam eget expositione q̃ correctione. Iste articulus non integre recitatur . nam in commentarijs super ipsam epistolam scripsi/nec tam eget expositione q̃ correctione quoniam in multis differt a textu græco. Vbi clare patet ꝙ de correctione uerborum dissonantium a textu græco locutus sum. Et si hoc est error , quare hieronymus tanto tempore laborauit ad corrigendum libros sacræ scripturæ iuxta hebraicam ueritatem ? quare augustinus pro correctione librorum ueteris testamenti remittit lectores ad hebraicum textum/ & pro correctione librorum noui testamenti ad textum græcum ?

¶Quintusdecimus articulus est/iacobus alphæi frater domini appellatur qa filius fuit ioseph ex alia uxore. Iste articulus non est meus.nunq̃ enim sciui/nunq̃ asserui ꝙ ioseph habuerit aliam uxorem.quanuis opinio dicentium hoc non mihi displicuerit:

& propterea scripserim in commentarijs super epistolam ad galatas cap. 1. & forte nulla magis quadrare uidetur ratio quàm quod fuerit filius ioseph ex alia uxore. nihil enim ut certum scripsi.

¶ Sextusdecimus articulus est. an paulus uxorem habuerit disputare/superfluum est: quoniam ex eius epistolis nihil certi habetur, licet ex aliquibus sensu ualde rationa-bili monstretur eum habuisse uxorem. Iste articulus non est meus. nam in commen-tarijs super epistolam ad phili. cap. 4. scripsi. disputare hic an paulus habuerit uxo-rem superfluum duxi: cum ex alijs locis epistolarum pauli nihil certi habeã: & hic lo-cus cogere uideat᷑ non ratione demonstratiua sed sensu ualde rationabili quod paulus habuerit uxorem. ¶ Ex hoc autem articulo & multis alijs prærecitatis, facile patere potest quod articuli isti indigni sunt theologis / indigni & responsione: utpote uel impo-siti uel alieni a materia erroris. nullus siquidem error incurritur putando paulum ha-buisse uxorem uel non habuisse uxorem: nullus error est putare iosep habuisse uel nõ habuisse aliã uxorẽ añ beatã uirginẽ: nullus error est epistolã ioan. esse correctã uel nõ correctã iuxta textũ græcum: nullus error est dubitare de illis de quibus dubitat bea-tus hieronymus: & id genus multa in articulis schedulæ istius contenta. Pro conso-latione itaque tua & germanorum honorande magister hæc scripserim: ut perpendas ridiculo fore apud eos qui libros nostros legunt & intelligunt / libellos hos famosos. pugnent rationibus & authoritatibus scripturæ sacræ (nõ libellis famosis / nõ nomi-nis supercilio) qui oppugnare nostra cupiunt. Bene uale. Romæ. 30. decembris. 1534.

THOMAE DE VIO

CAIETANI CARDINALIS SANCTI XYSTI, ad serenissimum angliæ regem fideiq; defensorem/henricum eius nominis octauum: de coniugio cum relicta fratris sententia.

LETATVS sum in ijs quæ dicta sunt mihi q non cælsitudinis authoritate sed sacrarum literarum documẽtis maiestas tua ad antiqui coniugij explosionem nouãq; ducendã uxorem mota est: q q id licuisse/non credendo doctoribus sed proprij ingenij acumine propriaq; intelligentia/se scire profitetur. Gratias pfecto debemus deo,q ætatẽ nostrã rege theologo decorauit. quocirca non ab re charitatis christianæ putaui doctissimo regi supplicare ut subiũcta legere librare atq; cum ijs quæ intellectum maiestatis eius mouent conferre dignetur: si forte plus uideant oculi q oculus. Et quia regem theologum alloquor,ueræ theologiæ fundamenta duntaxat tãgam. Optime autem cælsitudo tua nouit uniuersam de hac materia quæstionem pendere ex hoc an coniugium inter relictam fratris & leuirum sit prohibitum iure diuino morali: & partem affirmatiuam fundari super legem leuiticam scriptam cap. 18. & 20. & super uerba ioannis baptistæ matth. 14. & mar. 6. Et propterea si compertum fuerit q neuter textus continet huiusmodi inhibitionem moralem, manifestum erit tale coniugium non esse aduersus ius diuinum morale. Et q lex quidem leuitica (uidelicet turpitudinem uxoris fratris tui nõ reuelabis quia turpitudo fratris tui est)non prohibeat inhonestatem moralem, ex duobus ostenditur capitibus. Alterum est in eodem. 18. capite leuitici. ibidem enim conceditur ut uir sororem defunctæ uxoris ducere possit in coniugem/dicendo sororem uxoris tue in pellicatum illius non accipies nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa uiuente. quanuis iuxta hebraicam ueritatem dictio interpretata pellicatum sonet angustiam. Ex eo enim q inhibitio coniugij cum sorore uxoris restringitur ad tempus uitæ uxoris, perspicuum est sub hac inhibitione non cõpræhendi coniugium cum sorore uxoris mortuæ. ad hoc enim apposita est illa limitatio uiuente illa/ut liberum esset coniugium cum sorore defunctæ uxoris. nam quemadmodum coniugia in quibuscunq; gradibus tam affinitatis q consanguinitatis non prohibitis in lege moysi/inter indulta supputabantur, ita coniugium cum sorore uxoris defunctæ, ex hoc ipso q in lege moysi non prohibetur/intra indultorum numerum compræhendebatur. ¶ Cõferendo itaq; hanc legem priori/formatur ratio hæc. inter unã mulierem & duos fratres & inter unum uirum & duas sorores æquale est uinculum affinitatis/par est ratio turpitudinis: ut per se manifestum est. ac per hoc si coniug ũ cum relicta fratris continet inhonestatem moralem/coniugium quoq; cũ relicto sororis continet inhonestatem moralem: & si coniugium cum relicto sororis nullam continet inhonestatem moralem/coniugium quoq; cum relicta fratris nullam continet inhonesta-

tem moralem. Et quia lex leuitica monstrat coniugium cum relicto sororis non continere inhonestatem moralem non compræhendendo illud inter prohibita, consequens est ut ex eodem capite leuitici discamus q coniugium cum relicta fratris non continet inhonestatem moralem: ac per hoc non est prohibitum quia malum moraliter/sed ideo malum quia prohibitum. Si enim ex morali inhonestate fuisset prohibitum, non fuisset indultum coniugium cum sorore uxoris mortuæ: quia parem inhonestatem moralem habuisset. Quod uero æquale sit uinculum necessitudinis utrobiq/probatione nõ eget. q aũt par sit ratio turpitudinis utrobiq, patet ex eo q sicut turpitudo fratriæ nõ detegenda sancitur quia est turpitudo fratris defuncti/quoniam effecti fuerant una caro fratria & frater defunctus, ita turpitudo sororis nõ detegenda est qa est turpitudo sororis defunctæ: nam sororius & defuncta soror effecti fuerant una caro. Ex hoc igitur q lex diuina unum prohibet & aliud cõcedit/attestatur q ratio inhibendi alterum non est inhonestas moralis, sed authoritas legislatoris/quia sic placuit legislatori.

¶ Alterum caput surgit ex collatione leuiticæ legis cum honestate coniugij inter leuirum & relictam fratris in casu defuncti fratris absq prole. nam ante legem moysi tale coniugium in tali casu non solum licitum sed sancitum consuetudine uel patrum authoritate/innuit scriptura geñ. 38. in historia thamar: & postea sub lege moysi mandatum legitur deute. 25. Ita q coniugium inter leuirum & relictam fratris regulariter erat illicitum: in casu autem mortui fratris absq prole/erat licitum. Ex ijs autem surgit ratio hæc. Si coniugium inter leuirum & relictam fratris esset per se malum moraliter/in nullo casu fuisset licitum: sed fuit licitum in casu mortui fratris absq prole tam ante legem q̃ sub lege: ergo non est per se malum moraliter. Assumpta conditionalis manifestatur & probatur. manifestatur siquidem in blasphemia/periurio/mẽdacio/adulterio/rapina/furto & id genus reliquis per se malis moraliter: quia enim sunt per se praua/in nullo casu sunt licita. Probatur autem: quia id quod per se cõuenit alicui/nunq̃ separatur ab eo, sed comitatur illud in quocunq illud inuenitur/quia necessario conuenit illi: ac per hoc impossibile est separare a re id quod conuenit illi rei per se: ac per hoc si coniugium inter leuirum & relictam fratris est per se prauum/in omni casu est prauum/semper & in omnibus ipsum eius prauitas comitatur. Ex hoc itaq q coniugium inter leuirum & relictam fratris inuentum est quandoq sine prauitate/discimus q non est per se prauum/q non fuit prohibitum eo q esset per se prauum sed ex authoritate legislatoris effectum est prauum quia prohibitum. Hæc de leuitica lege.

VErba autem ioannis baptistæ ad herodem galileæ tetrarcham non licet tibi habere uxorem fratris tui/aliena sunt a proposito. tum quia de uxore fratris uiuentis loquebatur ioannes/ut testatur iosephus antiqui. li. 18. cap. 14. clare enim dicit q herodias deseruit uiuum uirum. Egesippus quoq de exci. hiero. li. 2. cap. 4. clare dicit de herode q fratris uxorem uiuentis eripuerat habentem semen de germano ipsius. Tum quia aliud est esse illicitum cõiugium cum relicta fratris/aliud est esse illud illicitũ ex prauitate morali per se conueniente tali coniugio: committitur enim sophisma a pluribus causis ad unam determinate. Illicitum siquidem proficisci potest ex multis causis. & quantum ad propositum spectat/in promptu erat causa illiciti cõiugij ipsa lex leuitica: herodes enim legem profitebatur iudæorum, & ideo esto q herodias fuerit

relicta fratris/uerum dixit ioannes non licet tibi habere uxorem fratris tui: quia prohibitum hoc est in lege. Clarum enim erat q non ad suscitandum semen fratris duxerat eam. Non potest itaq; hinc inferri moralis prauitas per se conueniens tali coniugio: sed prauitas moralis propter prohibitionem legis. talis enim prauitas certa & clara omnibus erat.

HEc doctissime rex si uera ac sufficientia esse uidebuntur, corrigendũ est factum. at si non sat esse iudicantur, significetur quæso quid deest: confido enim in diuinæ gratiæ largitate q qui cœpit perficiet. Si uero probabilia censentur, agat obsecro defensor fidei hominem inter hinc inde probabilia ambiguum. optime autem nouit maiestas tua quid in dubijs agendum sit/quid diuina lex deute. 17. statuerit agendum in occurrentibus dubijs. Si demum falsa existimabuntur, confutare dignare doctissime princeps: paratus enim sum & discere & mutare sententiam. Tolle obsecro scandalum tantæ multitudinis christianorum in europa/non solum uulgariũ sed & religiosorum & peritorum. Tolle autem / manifestando iustitiam facti: ut scandalum non sit datum sed accæptum. offero enim me præconem iustitiæ cælsitudinis tuæ: quæ fœlix ualeat. Romæ. 27. ianuarij. 1534.

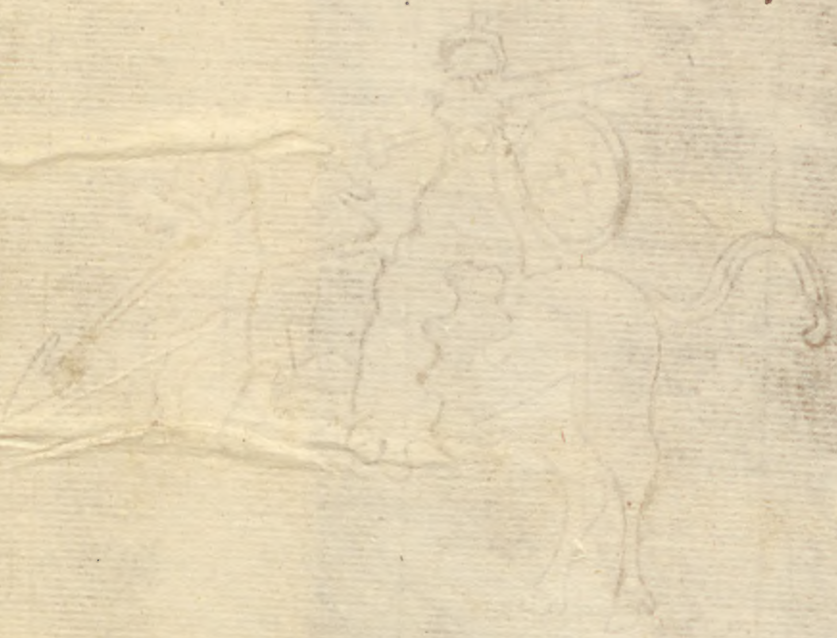
RESPONSIONIS THOMAE DE VIO caietani cardinalis sancti xysti ad præmissas. 16. articulorum censuras/eiusdemq; de coniugio cum relicta fratris sententiæ (quæ simul cum enarratione iobis ad studiosorum utilitatem post mortem authoris per ioannem danielis. S.D. N. papæ pœnitentiarium æditæ sunt) finis.

¶Registrum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Omnes sunt terniones: præter A quaternionem.

¶Romæ in ædibus antonij bladi asulani: anno a nato mesia. 1535. sedente paulo tertio pontifice maximo.

THOM
de Vio Ca
ietani Com
In Job.

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm